

รายงานผลการวิจัย

เรื่อง แนวทางการพัฒนาความเป็นย่านหลากหลายมิติของเมืองเชียงใหม่
The Multi-layered Districts of Chiang Mai City

ได้รับการจัดสรรงบประมาณวิจัย ประจำปี 2554
จำนวน 267,000 บาท

หัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปธานอม ตันสุขนันท์
ผู้ร่วมโครงการ อาจารย์วิทยา ควงธำมา

งานวิจัยเสร็จสิ้นสมบูรณ์

28 ธันวาคม 2555

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือ และความร่วมมือของผู้คนเป็นจำนวนมาก เรารู้สึกขอบคุณ และขอบคุณใจทุกครั้งที่ได้คิดถึงประสบการณ์ในช่วงที่ผ่านมา ความร่วมมือจากผู้คนหลายหลากนี้เองเป็นสิ่งสะท้อนความเชื่อของเราที่ว่า ไม่มีเมืองใดที่ปราศจากเครือข่ายทางสังคม และผู้คนหลากชนิด หลากประเภทเท่านั้นที่เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของเมือง

ขอขอบคุณสำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ และคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ผู้สนับสนุนทุนงานวิจัย รวมทั้งคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบสิ่งแวดล้อม และมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ดันสังกัดของผู้วิจัยที่ทำให้โอกาสที่จะสานต่องานวิจัยให้เป็นไปได้จนเสร็จสิ้น.

งานวิจัยชิ้นนี้ได้รับความช่วยเหลือจากผู้ช่วยวิจัย และอาสาสมัครงานวิจัย เป็นจำนวนมากที่ทำงานด้วยความเต็มใจ เต็มสติปัญญา และมานะ บากบั่น ทำให้งานวิจัยชิ้นนี้มีความหมายในระหว่างการทำงาน และในกระบวนการด้วย ไม่ใช่ที่ผลผลิตเพียงอย่างเดียว เราขอบคุณผู้คนที่หลายดังต่อไปนี้เป็นอย่างยิ่ง

น้องแอว-คุณอุบลรัตน์ หยาสไ

ผู้ประสานงาน ค้นคว้า รุปความเป็นย่านในประวัติศาสตร์ และดำเนินการเวทีพลเมือง ปัจจุบันนักวิจัย สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

น้องอร-คุณสุดารัตน์ อุทธารัตน์

ผู้ประสานงาน ค้นคว้า และดำเนินการเวทีพลเมือง ผู้เป็นเครือข่ายนักผังเมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันนักวิจัย สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เชส-คุณณัฐสิทธิ์ ศรีนุรักษ์

ผู้ทำให้เกิดงานกราฟฟิคที่สวยงามจำนวนมากในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้ค้นคว้าและดำเนินการเวทีพลเมือง สถาปนิกและเครือข่ายนักผังเมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันนักวิจัย สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ตึก-คุณจันทร์จิรา สุขไหว

ผู้ประสานงาน และช่วยดำเนินการเวทีพลเมือง ปัจจุบันผู้ช่วยนักวิจัย สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กลุ่มคน.ใจ.บ้าน

ดี-คุณศุภวุฒิ บุญมหาธนากร

นักสร้างความเปลี่ยนแปลงผู้เป็นจุดเริ่มต้น และแรงบันดาลใจสำหรับการทำงาน “ซอกตีย่านนิมมานท์” ที่เป็นผลต่อเนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้

ใหญ่-คุณสามารถ สุวรรณรัตน์

หนุ่มผู้สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงอีกท่านหนึ่ง ผู้ดำเนินการเวทีพลเมือง ปัจจุบันนักวิจัย สถาบันวิจัยสังคมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

หนิม-คุณศุภกุล ปันทา

ผู้ดำเนินการเวทีพลเมืองสมเพชร

น้องๆ ที่เพิ่งจบการศึกษาจากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้ขยันขันแข็ง เริ่มไปด้วยประกายไฟแห่งความปรารถนาดี และช่วยทำงานเชิงอาสาสมัครต่อเนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้ ตั้งแตงานวิจัยยังไม่แล้วเสร็จ:

น้องต่าย คุณภควัต สัตนะรยาวัณห์ สถาปนิกผู้มีอนาคตไกล และกำลังจะเดินทางไปศึกษาต่อที่ญี่ปุ่น

น้องอ้น คุณเกวลิน พิมพ์สอน และน้องเนต คุณสุพรรณษา เก่งมาก

ขอขอบคุณผู้ถ่ายภาพ เจ้าของภาพและแหล่งภาพจำนวนมากที่ทำงานวิจัยนี้มีสีสันไม่น่าเบื่อ ส่วนภาพที่ไม่ได้มีการอ้างอิงเป็นภาพที่ถ่ายโดยนักวิจัยเอง.

ขอขอบคุณ ชาวบ้านย่านสมเพชร ชุมชนชาวนิมมานท์ฯ และชาวบ้านชาวนิมมานท์ฯ ผู้ทำงานวิจัยได้สัมผัสผู้คนจริงๆในสังคม ทำให้มีโอกาสได้รับเสียงสะท้อน และไม่ทำให้งานวิจัยล่องลอยอยู่ในอากาศเพียงอย่างเดียว

ขอบคุณเพื่อนนักวิชาการ อ.อิสรา กันแตง อาจารย์จากคณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ผู้ให้ยืมวิทยานิพนธ์ดีเด่นอันมีคุณค่า โดยไม่หวงคืนแม้เวลาจะผ่านไปเนิ่นนาน คุณนันทกานิมมานท์พัฒนาผู้ให้ความเห็นที่มีประโยชน์เสมอสำหรับการทำงานวิจัย ดร.สันต์ สุวัชรากันันท์ ผู้เต็มไปด้วยความกระตือรือร้น ให้ความคิดหลายๆด้าน และเป็นผู้ยืมหนังสือสำหรับงานวิจัย

ขอขอบคุณแหล่งทรัพยากรทางปัญญานอกจากที่สถาบันต้นสังกัดแล้ว ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ และห้องสมุดกลาง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นแหล่งทรัพยากรทางปัญญาที่สำคัญ ที่ให้วิจัยได้ยืมหนังสือเป็นจำนวนมาก ที่นับว่าเป็นประโยชน์โดยตรงต่องานวิจัยชิ้นนี้โดยตรง

นอกจากนี้เรายังขอบคุณเพื่อนร่วมความคิดและอุดมการณ์ ญาติสนิทมิตรสหายอีกจำนวนมาก ที่มีส่วนโดยตรงและโดยอ้อมต่อผู้วิจัย ท้ายที่สุดเรารู้สึกขอบคุณครอบครัวและผู้ใกล้ชิด อันเป็นเครือข่ายทางสังคมระดับใกล้ชิดที่สุด ผู้เป็นกำลังใจและทำให้งานเป็นการเดินทางที่ไม่โดดเดี่ยว เพราะมี “เพื่อนร่วมทาง” เสมอมา.

คำนำ

ว่ากันว่าความรู้สึกผูกพันกับ “สถานที่” ใดๆ เป็นรากฐานทางจิตวิทยามืดหนึ่งของคนเรา ที่ย่อมต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง เพื่อหลีกเลี่ยงความเปลี่ยวเหงา แปรแยก กับตัวเอง และสังคมรอบด้าน ผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาวะกล่าวว่าการที่มีครอบครัวดี มีเพื่อนบ้านดี เอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นปัจจัยสำคัญลำดับต้นๆของการอยู่อาศัยอย่างมีสุขภาวะที่ดีในเมือง อย่างไรก็ตามในเมืองสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง เต็มไปด้วยวัฒนธรรมอันหลากหลาย ชนชั้นหลายแบบ และศาสนาหลายศาสนา เมืองย่อมมี “หลายหน้า” และเป็นสถานที่ที่มีความหมายแตกต่างกันหลายรูปแบบ ไม่ใช่แบบใดแบบหนึ่ง หรือของใครคนใดคนหนึ่ง ในฐานะที่เป็นคนเชียงใหม่ และผูกพันกับสถานที่ที่เรียกว่าเมืองเชียงใหม่ ในฐานะ “บ้านเกิด” มีความสงสัยใคร่รู้เสมอมาว่าเราจะนำพาเมืองเชียงใหม่ไปทิศทางใดหรือ? ที่จะทำให้คนในเมืองส่วนใหญ่ให้มีชีวิตความเป็นอยู่ มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีความสุข โดยส่วนตัวแล้วยังปรารถนาสักเสมอมาว่าเชียงใหม่จะเป็นเมืองน่าอยู่ ครบทุกมิติ เป็นเมืองที่ผู้คนพากันหลงไหล และอยากมาเยือน มาอยู่ต่อไปอีกนานเท่านาน

งานวิจัยชิ้นนี้เกิดขึ้นจากคำถามในฐานะนักผังเมืองว่าเหตุใดผังเมืองเชียงใหม่ในอนาคตจึงไม่นำพาลักษณะเฉพาะของพื้นที่ และความรู้สึกเป็นย่านของผู้คน เหตุใดนักผังเมือง (ทุกสาขา) จึงเห็นเมืองเป็นเพียงกลไกสำหรับชีวิตทางเศรษฐกิจ ทั้งๆที่แท้จริงแล้วเมืองมีความหมายต่อผู้คนจำนวนมากในหลากหลายมิติ ประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ สังคม และชีวิต เมืองที่สะดวกรวดเร็ว ทำมาค้าขายดี แต่ปราศจากเสน่ห์ดึงดูดใจด้านอื่นๆ คงเปรียบเสมือนคนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจ แต่ขาดความลุ่มลึกทางจิตวิญญาณ ลักษณะเฉพาะของพื้นที่ หรือ “ความเป็นย่าน” ของเมืองน่าจะมีฐานะเป็นหน่วยสำหรับการวิเคราะห์เพื่อการวางแผน วางผังทุกชนิดได้ดีกว่าการมองเห็นเมืองแค่ถนนหรือสิ่งปลูกสร้างที่อยู่ริมถนนเท่านั้น เพราะเมื่อพูดถึงความเป็นย่าน ย่อมต้องมีผู้คน มีประวัติศาสตร์ มีความงาม และมีเครือข่ายทางสังคมอยู่ในค่านับๆด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

งานวิจัยชิ้นนี้จะไม่ใช่ว่าตอบสำเร็จรูปสำหรับการพัฒนาเมืองให้น่าอยู่ แต่ก็หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะทำให้ผู้คนจำนวนมากขึ้นตั้งหลักขบคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเมือง เกิดผู้คน เกิดนักวางแผน เกิดนักลงทุน เกิดนักท่องเที่ยว ที่เข้าใจลมหายใจและชีวิตของเมือง ในหลายๆมิติยิ่งขึ้น อันจะเป็นอีกก้าวหนึ่งของการวางแผนเพื่อพัฒนาเมือง ที่ให้คุณค่ากับมิติอื่นที่มีความลุ่มลึกขึ้น ซึ่งพวกเราเชื่อว่าเป็นส่วนหนึ่งของการ “ทำเมืองให้น่าอยู่” มากยิ่งขึ้น.

น้อมจิตคารวะ

ปรานอม ดันสุขานันท์
วิทยา ดวงธิดา

ธันวาคม 2555.

สารบัญ

หน้า

สารบัญ	i
คำนำ	iii
คำขอบคุณ	iv
บทคัดย่อ	v
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	1
1.3 ขอบเขต	2
1.4 เนื้อหา	2
1.5 ข้อจำกัด	2
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	5
2.1 พื้นที่ (Space)	5
2.1.1 ความหมายของคำ	6
2.1.2 พื้นที่ในฐานะที่เป็นผลผลิตทางสังคม	8
2.1.3 แนวความคิดสำคัญเกี่ยวกับพื้นที่	8
2.1.4 พื้นที่กับเวลา	9
2.2 สถานที่ (Place)	11
2.2.1 ความหมายของคำ	11
2.2.2 การกำหนดความเป็นสถานที่	13
2.2.3 สถานที่เป็นผลผลิตทางสังคม	14
2.2.4 แนวคิดเกี่ยวกับ “สถานที่” ในสายตานักภูมิศาสตร์	14
2.2.5 สถานที่ในความหมายที่กว้างขึ้น	16
2.3 อัตลักษณ์ (Identity)	17
2.3.1 ความหมายของคำ	17
2.3.2 ลักษณะของอัตลักษณ์	18
2.3.3 อัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับสถานที่	19
2.4 ชุมชนและละแวกบ้าน (Community and Neighbourhood)	20
2.5 บทสรุป	21
บทที่ 3 เชียงใหม่ในประวัติศาสตร์	23
3.1 เชียงใหม่ในประวัติศาสตร์	23
3.1.1 ภูมิศาสตร์และเมืองยุคเริ่มแรก	24
3.1.2 ชนพื้นถิ่น	25
3.1.3 ยุคมอญหรือสุโขทัย	26
3.1.4 ล้านนาไท	29
3.1.5 การสูญเสียอิสรภาพและบ้านเมืองแตกแยก	33
3.1.6 สยาม	34
3.1.7 สยามสมัยใหม่	35
3.1.8 ประเทศไทย	37
3.1.9 บทสรุป	39
3.2 ย่านของเชียงใหม่ในประวัติศาสตร์	40
3.2.1 ช่วงก่อตั้งเมือง ถึงช่วงสูญเสียอิสรภาพ (พ.ศ. 1839-2339)	41
3.2.2 ช่วงสยามหรือฟื้นฟูบูรณะเมืองสมัยพระเจ้ากาวิละ (พ.ศ. 2339-2394)	44
3.2.3 ช่วงสยามสมัยใหม่ หลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (พ.ศ. 2397-2482)	46
3.2.4 ช่วงสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ (หลัง พ.ศ. 2482)	64
3.3 บทสรุป	73
บทที่ 4 เชียงใหม่ในปัจจุบัน	77
4.1 การใช้ที่ดินและโครงสร้างเมืองเชียงใหม่	77
4.2 ย่านของเมืองเชียงใหม่	81

ย่านทางตะวันตกของแม่น้ำปิง	
4.2.1 ย่านช่วงสิงห์-ลานนา-ปาดัน (4)	84
4.2.2 ย่านเจ็ดยอด-ช่วงสิงห์ (5)	87
4.2.3 ย่านเวียงเจ็ดลิน (6)	91
4.2.4 ย่านวังสิงห์คำ-ป่าแพ่ง-ราชภัฏ (7)	94
4.2.5 ย่านสันติธรรม (8)	100
4.2.6 ย่านกำแพงเมืองชั้นใน (9)	104
4.2.7 ย่านช้างม้อย-กาดหลวง-ท่าแพ (10)	123
4.2.8 ย่านช้างคลาน-ประตูเชียงใหม่-สวนปรุง (11)	130
4.2.9 ย่านมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (12)	136
4.2.10 ย่านแอร์พอร์ต (13)	148
4.2.11 ย่านแม่เหียะ (14)	149
ย่านทางตะวันออกของแม่น้ำปิง	
4.2.12 ย่านลัγκα-ชะจาว (1)	153
4.2.13 ย่านฟ้าฮ่าม-วัดเกต-เมืองเก่า (2)	154
4.2.14 ย่านหนองหอย (3)	159
4.3 บทสรุป	164
บทที่ 5 บทส่งท้าย	167
5.1 บทสรุป	167
5.1.1 ลักษณะเมืองในภาพรวม	167
5.1.2 ลักษณะละแวกบ้านและย่าน	169
5.2 ข้อเสนอแนะ	173
5.2.1 แนวทางการพัฒนาย่านของเมืองเชียงใหม่	173
5.2.2 แนวทางการศึกษาเรื่องย่านในอนาคต	175
เอกสารอ้างอิง	177
ภาคผนวก	181

แนวทางการพัฒนาความเป็นย่านหลากหลายมิติของเมืองเชียงใหม่ The Multi-Layered Districts of Chiang Mai City

ปรานอม ดันสุชานันท์ และวิทยา ดวงธิมา
Pranom Tansukanun and Wittaya Daungthima

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาปัจจัยต่างๆที่มีส่วนในการกำหนดความเป็นย่าน ละแวกบ้าน และชุมชนของชาวเมืองเชียงใหม่ รวมทั้งวิเคราะห์การซ้อนทับของมิติทางกายภาพ สังคม กิจกรรม วิถีชีวิต และความเชื่อของคนในเมือง ที่มีส่วนในการกำหนดย่าน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเสนอแนะการกำหนดหน่วยพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการวางแผนพัฒนาเมือง และใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเมืองเชียงใหม่จากลักษณะความเป็นย่าน เนื่องจากการวางแผนที่ผ่านมา ความเป็นย่านหลากหลายมิติมักไม่ได้รับความสนใจ หรือให้ความสำคัญมากพอ กระทั่งเกิดเป็นแผนพัฒนาเมือง หรือผังเมืองที่ไม่ได้สะท้อนลักษณะเฉพาะของพื้นที่ และส่งผลให้เกิดทำลายคุณค่าเมืองที่มีอยู่เดิม

งานวิจัยได้ศึกษาแนวคิดเรื่องพื้นที่ สถานที่ และอัตลักษณ์ และนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย รวมทั้งการสำรวจพื้นที่เพื่อกำหนดความเป็นย่าน ความรู้สึกเป็นย่านอาจเกิดขึ้นได้จากปัจจัยหลายประการ โดยปัจจัยหลัก 3 ประการ ที่งานวิจัยนี้ใช้เป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ (Physical Appearance) กิจกรรมและการใช้สอย (Activities and Functions) รวมทั้งสัญลักษณ์และความหมายของย่าน (Symbols and Meanings) ปัจจัยทั้งสามประการดังกล่าวนับว่าเป็นการให้ความสำคัญกับทั้งพื้นที่ทางกายภาพ และพื้นที่ทางสังคม ในฐานะเป็นสถานที่ที่มีอัตลักษณ์เฉพาะ สถานที่ที่เป็นพื้นที่ทางกิจกรรม ที่เชื่อมโยง ร้อยเรียง ผู้คนหลากหลายเข้ามาด้วยกัน

งานวิจัยพบว่า เมืองเชียงใหม่เติบโตมาจากเมืองประวัติศาสตร์ที่มีอายุกว่า 700 ปี มีการทับซ้อนกันของลักษณะทางกายภาพ กิจกรรม การใช้พื้นที่ และความหมายมากมาย ผ่านกาลเวลาในยุคต่างๆ ย่านของเมืองเชียงใหม่หลายย่านยังสืบทอดลักษณะทางกายภาพ กิจกรรม การใช้พื้นที่ และความหมายเหล่านั้นมาจากอดีต ขณะที่หลายย่านก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย ลักษณะทางกายภาพที่สำคัญประการหนึ่งของเมืองเก่าที่ยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ การมีถนนซอยขนาดเล็ก ลดเลี้ยว ลัดเลาะไปตามพื้นที่ ยังมีละแวกบ้านในเมืองเชียงใหม่จำนวนมากที่คงลักษณะดังกล่าวอยู่ ทั้งในเขตเมืองเก่า ทางเหนือและทางตะวันออกของเมืองเก่า ในชุมชนริมน้ำ และชุมชนชนบทในอดีตโดยรอบ

ย่านในเมืองเชียงใหม่แบ่งออกเป็น 14 ย่าน และละแวกบ้านอีกจำนวนมาก โดยเป็นย่านฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง 11 ย่าน และย่านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงอีก 3 ย่าน จะเห็นว่าพื้นที่ฝั่งตะวันตกเกือบทั้งหมดเกี่ยวข้องกับความเป็นเมืองเก่าของเชียงใหม่ ด้วยสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง ส่วนพื้นที่ฝั่งตะวันออก เฉพาะบริเวณที่ติดแม่น้ำจะมีลักษณะเป็นเมืองเก่ามากกว่า พื้นที่ที่ห่างไกลออกไป ถนนสุขุมวิทเป็นขอบเขตย่านที่ชัดเจนที่สุดในปัจจุบัน และสามารถใช้เป็นขอบเขตเมืองเก่าเชียงใหม่ได้ด้วย ดังนั้นพื้นที่นอกถนนสุขุมวิทเลยออกไปจึงเหมาะสมสำหรับรองรับการเติบโตหรือการพัฒนาเป็นเมืองใหม่ ขณะที่พื้นที่ทางตะวันตกของถนนสุขุมวิทเลยไปจนถึงจรดดอยสุเทพ ควรกันให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ ที่มีอาคารสูงปานกลางถึงต่ำ (mid to low rise development) เพื่อรักษาสภาพอากาศเมืองเก่า โดยเฉพาะพื้นที่ในเขตกำแพงเมืองชั้นในและชั้นนอก ที่ได้มีการกำหนดเป็นเขตเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยในร่างผังเมืองรวมฉบับใหม่ไปแล้ว

การนำลักษณะเฉพาะของแต่ละย่านและละแวกบ้านเข้าเป็นส่วนหนึ่งของการวางแผนและออกแบบเมือง เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับอนาคต.

แนวทางการพัฒนาความเป็นย่านหลากหลายมิติของเมืองเชียงใหม่ The Multi-Layered Districts of Chiang Mai City

ปรานอม ต้นสุขานันท์ และวิทยา ตวงธิมา
Pranom Tansukanun and Witaya Daungthima

Abstract

The research aims at identifying neighbourhood and districts of Chiang Mai City through various factors. Considering that 'place characteristic' has not been a major aspect for planners and architects in planning and design the city. As a result, many plans pay no respects to valuable assets of places, for example: suggest road widening or allow high rises in historic areas.

It studies the conceptions and meanings of 'space', 'place', 'identity' and 'community' for conducting the research framework. The three criteria for neighbourhood and districts designation for this research include physical characters, activities & functions, as well as symbols & meanings of the places for the people. The criteria incorporates physical, economic and socio-cultural considerations. It can be summarised that spatial and social networks are both important.

The research found out that Chiang Mai grows from a historic city of over 700 years and there are many layers of physical characters, activities & functions, as well as symbols & meanings, some of which pass on until these days. One of the significant physical characteristics of an old town passing on today is small and winding alleys throughout the city. Many of the neighbourhood are still in this shape; within the old city walls, to the north and the east of the old town, along the river and the communities further afield.

There are 14 districts in Chiang Mai, with many relatively small neighbourhood. Most of the districts, 11 out of 14, are on the west side of the Ping River, while only 3 districts are on the east side. Almost all of the westside districts are connected to the history of Chiang Mai in some ways. The Super Highway Road is the most legible edge, it can also be used to identify the boundary of the old area of the city. The area outside the Super Highway Road can be developed as the 'new centre' for Chiang Mai, while the area to the west should be designated as 'conserved area' with medium to low rise development, especially the area within the old city walls.

Each district characters should be assimilated in the planning and design of the city for a more sustainable future.

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ผู้ที่สนใจและศึกษาเรื่องเมืองและการพัฒนาเมืองย่อมเห็นพ้องกันว่า เมืองเป็นผลผลิต อันมหัศจรรย์อย่างหนึ่งของมนุษย์ เมืองนับเป็นพื้นที่สำคัญ นับวันเมืองจะเติบโต และ กลายเป็นที่อยู่ของประชากรโลก เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จากการคาดการณ์ขององค์กร Demographia (demographia@earthlink.net และ www.demographia.com, 17 เมษายน 2552) ได้ประมาณการไว้ว่าในปีค.ศ. 2025 และ 2030 จะมีประชากรเมืองเพิ่มขึ้นจากปี 2008 คือ 3,358 ล้านคน คิดเป็น 49.8% ของประชากรโลก เป็น 4,584 และ 4,965 ล้านคน คิดเป็น 57.2% และ 59.7% ของประชากรโลกตามลำดับ การประชุมขององค์การสหประชาชาติ เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ครั้งที่สอง (The World Habitat II) ที่กรุงอิสตันบูล ประเทศตุรกี ในปีค.ศ. 1996 ก็ได้เน้นความสนใจไปที่กระบวนการเติบโตของภาคเมือง (Girardet, 1996: แปลโดย พิกพ อุทุมอิทธิพงศ์, 2546) และหาทางที่จะตอบคำถามสำคัญสองข้อ ได้แก่ “ทำอย่างไรจึงจะสามารถจัดหาที่อยู่อาศัย และวิถีชีวิตเพื่อรองรับการขยายตัวของประชากรในภาคเมืองของโลกที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และทำอย่างไรจึงจะสามารถช่วยให้มนุษย์ตั้งถิ่นฐานอย่างยั่งยืนในโลก ที่พัฒนาเป็นเมืองมากขึ้น”

การตั้งถิ่นฐานที่ยั่งยืน และการวางแผนเพื่อพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนจะส่งเสริมการมีสุขภาพที่ดีของมนุษย์ในเมืองด้วย การวางแผนเพื่อพัฒนาเมืองอย่างยั่งยืนนั้นครอบคลุมมิติที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทุกมิติ ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม เราอาจกล่าวได้ว่าการสร้างความเข้าใจเชิงพื้นที่ เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการสร้างความเข้าใจเบื้องต้น อันนำไปสู่การออกแบบวางผัง หรือการเสนอแนะแนวทางเพื่อพัฒนาพื้นที่นั้นๆ อย่างยั่งยืนต่อไป นอกจากนี้การกำหนดย่านหรือลักษณะเฉพาะของพื้นที่ก็นับเป็นการสร้างความเข้าใจเชิงพื้นที่ที่สำคัญ ที่สามารถใช้เป็นหน่วยในการวางผังที่มีประสิทธิภาพได้ เพราะการวางผังที่ขาดความเข้าใจถึงลักษณะเฉพาะของแต่ละย่านในพื้นที่ ย่อมก่อให้เกิดปัญหานานัปการ นับเป็นการพัฒนาอย่างขาดราก ขาดการนำมิติทางสังคมและวัฒนธรรมมาใช้ในการวางแผน

ในอดีตที่ผ่านมาการวางแผนพัฒนาเมือง หรือการวางผังเมืองในประเทศไทยมักใช้มิติเพียงมิติเดียว เป็นฐานในการวางแผนเพื่อเสนอแนะการพัฒนาในอนาคต ได้แก่ การใช้ที่ดินในบริบทของปัจจุบัน อย่างขาดการตรวจสอบอย่างลึกซึ้งถึงลักษณะเฉพาะของย่านในเมือง ที่ทำการวางผัง ไม่ว่าจะเป็นลักษณะของย่านที่เกิดจากการรับรู้ของคน (ดู Lynch, 1960) ย่านที่เกิดจาก ลักษณะ

สำคัญในประวัติศาสตร์ (Historic Districts - ดู Feilden, 2003, Ashworth, 1991, etc.) ย่านที่เกิดจากการกระจุกตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Districts) ย่านที่เกิดจากกิจกรรม (Activity Districts) และแม้แต่ย่านที่เกิดจากความรู้สึกเป็นละแวกบ้าน (Neighbourhood) เนื่องจากการวางผังมักกระทำโดยเจ้าหน้าที่จากส่วนกลางมากกว่านักออกแบบวางผังเมืองในท้องถิ่น ทำให้ขาดความเข้าใจเชิงพื้นที่อย่างละเอียดลึกซึ้ง จึงเป็นเหตุให้เกิดปัญหามากมายในเมืองต่างๆ เช่น เมืองเชียงใหม่ที่มีการเสนอให้ขยายขนาดถนนในเมืองเก่า ในเขตเทศบาลนคร เชียงใหม่ถึง 35 สาย โดยไม่ได้เห็นความสำคัญของถนนขนาดเล็กๆ แคบๆ ว่าเป็นลักษณะเฉพาะที่สำคัญประการหนึ่งของเมืองประวัติศาสตร์ การขยายถนนเพียงเพื่อจะแก้ปัญหาการจราจรอันเกิดจากการใช้รถยนต์ส่วนตัว รังแต่จะทำให้เมืองยังมีปัญหาเพิ่มมากขึ้น ทั้งปัญหามลพิษ ปัญหาการขาดความมั่นใจในถิ่นที่อยู่ของประชาชน ประชาชนย้ายที่อยู่หนีออกจากศูนย์กลางเมือง และในอนาคตจะทำให้ศูนย์กลางเมืองยิ่งร้าง และปราศจากผู้คนอาศัยอยู่จริง ทำให้เมืองขาดเสน่ห์ของความเป็นเมือง ทั้งยังเป็นการทำลายคุณค่าของเมืองประวัติศาสตร์ลงไปในอย่างน่าเสียดาย.

ความพยายามในการค้นหาว่า ความเป็นย่านสามารถกำหนดได้จากปัจจัยอะไรบ้าง ในมิติต่างๆ ทั้งด้านกายภาพ ด้านความรู้สึกรับรู้ของคนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ด้านประวัติศาสตร์ ด้านมานุษยวิทยา ได้แก่ การกระจุกตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ ด้านความต่อเนื่องของกิจกรรม หรือความรู้สึกเป็นเจ้าของพื้นที่ และความรู้สึกเป็นละแวกบ้านเดียวกัน นอกจากจะทำให้เกิดความเข้าใจพื้นที่เมืองเชียงใหม่ อันเป็นเมืองประวัติศาสตร์สำคัญ เป็นเมืองหลักของ ภาคเหนือ และนับเป็นเมืองที่สองรองจากกรุงเทพฯ เพื่อการวางแผนอย่างยั่งยืนสำหรับเมือง เชียงใหม่ในอนาคตแล้ว ยังสามารถใช้เป็นตัวอย่างวิธีการศึกษา ที่ใช้กับพื้นที่เมือง อื่นๆ เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงพื้นที่อย่างแท้จริงต่อไปอีกด้วย.

1.2 วัตถุประสงค์

- (1) ศึกษาปัจจัยต่างๆที่มีส่วนในการกำหนดความเป็นย่าน ละแวกบ้าน และชุมชน ของชาวเมืองเชียงใหม่
- (2) วิเคราะห์การซ้อนทับของมิติทางกายภาพ สังคม กิจกรรม วิถีชีวิต และความเชื่อของคนในเมือง ที่มีส่วนในการกำหนดย่าน
- (3) เสนอแนะแนวทางในการกำหนดหน่วยพื้นที่ที่เหมาะสม สำหรับการวางแผนพัฒนาเมืองเชียงใหม่ เพื่อ

เป็นแนวทางในการพัฒนาเมืองเชียงใหม่จาก
ลักษณะความเป็นย่าน

1.3 ขอบเขต

- (1) พื้นที่ศึกษาวิจัย พื้นที่ในเขตเมืองเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่ในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ เทศบาลตำบลช้างเผือก และพื้นที่บางส่วนของเทศบาลตำบลสุเทพ (ดูภาพที่ 1.1)
- (2) เนื้อหาที่ศึกษาวิจัย การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีเป้าหมายหลักเพื่อทราบถึงลักษณะเฉพาะของแต่ละ พื้นที่ หรือ ย่านในเขตเมืองเชียงใหม่ เพื่อสนับสนุนให้มีการนำมิติทางกายภาพ สังคม วัฒนธรรม กิจกรรม วิถีชีวิต และความเชื่อของคนในเมือง มาใช้ในการประกอบด้วยขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้

(ก) ทบทวนทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ แผนงาน เอกสารแผนที่ ภาพถ่าย และ หนังสือต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

-ศึกษาประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการระบุความเป็นละแวกบ้าน และย่านของเมือง

-ศึกษาข้อมูลในเรื่องนโยบาย แผนงาน โครงการที่เกี่ยวข้อง เพื่อวิเคราะห์ผลที่มีต่อ ปัจจัยต่างๆ ที่มีส่วนในการกำหนดความเป็น ชุมชน ละแวกบ้าน และย่าน

-ศึกษาแนวคิด ที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทางกายภาพ สังคม กิจกรรม วิถีชีวิตและความเชื่อของคนในเมือง

-ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษาในด้านต่างๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการกำหนด ความเป็นย่านหลากหลายมิติ

(ข) การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ ด้วยการสำรวจภาคสนามโดยวิธีทางผังเมือง การออกแบบเมือง และภูมิสถาปัตยกรรม สัมภาษณ์ สอบถามความเห็น

-เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากการสำรวจภาคสนาม การจดบันทึก การสังเกต

-การสอบถามจากประชาชนในพื้นที่ และการมีส่วนร่วมในการเขียนแผนที่การรับรู้ขอบเขตย่าน

(ค) วิเคราะห์สภาพปัญหา ผลกระทบที่มีจากการพัฒนาเมืองเชียงใหม่

-ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับวิวัฒนาการของชุมชน การตั้งถิ่นฐาน และ องค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญของย่าน ที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะของพื้นที่

-ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงจากการพัฒนาเมือง และ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

(ง) สรุปผลการวิเคราะห์ กำหนดขอบเขตย่านในเมืองเชียงใหม่ และเสนอแนะแนวทาง การพัฒนา ที่คำนึงถึงลักษณะเฉพาะของย่านเป็นหลัก

รายงานการวิจัยแบ่งออกเป็น 6 บท ประกอบด้วย

-บทที่ 1 บทนำ

กล่าวถึง ความเป็นมา วัตถุประสงค์ ขอบเขต เนื้อหา และข้อจำกัดงานวิจัย

-บทที่ 2

แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เป็นการทบทวนแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง พื้นที่ สถานที่ และอัตลักษณ์ เพื่อใช้เป็นกรอบในการศึกษาความเป็นละแวกบ้านและย่านของเมืองเชียงใหม่ในบทต่อไป

-บทที่ 3 เชียงใหม่ในประวัติศาสตร์

กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของเมือง ตั้งแต่ภูมิศาสตร์และเมืองยุคเริ่มแรก ชนพื้นถิ่น ยุคมอญหรือสุโขทัย ลำนาไท การสูญเสียอิสรภาพและบ้านเมืองแตกแยก พ.ศ. 2069-2318 ยุคสยาม สยามสมัยใหม่ ประเทศไทย และบทสรุป

จากนั้นจึงกล่าวถึงย่านของเชียงใหม่ในประวัติศาสตร์ แบ่งเป็น 4 ยุค ตั้งแต่ช่วงก่อตั้งเมือง ถึงช่วงสูญเสียอิสรภาพ (พ.ศ. 1839-2339) ช่วงสยามหรือฟื้นฟูบูรณะเมืองสมัยพระเจ้ากาวิละ (พ.ศ. 2339-2394) ช่วงสยามสมัยใหม่ หลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (พ.ศ. 2397-2482) และช่วงสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ (หลัง พ.ศ. 2482)

-บทที่ 4 เชียงใหม่ในปัจจุบัน

กล่าวถึงการที่ดินและโครงสร้างเมืองเชียงใหม่ และย่านของเมืองเชียงใหม่ ที่ได้จากการสำรวจ ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 พื้นที่ใหญ่ๆ ได้แก่ย่านทางเหนือของเขตกำแพงเมืองชั้นใน ย่านกำแพงเมืองชั้นใน ย่านทางตะวันออกของกำแพงเมืองชั้นใน ย่านทางใต้ของกำแพงเมืองชั้นใน และย่านทางตะวันตกของกำแพงเมืองชั้นใน

-บทที่ 5 บทสรุปและเสนอแนะ

เป็นการสรุปผลการศึกษาทั้งหมด และเสนอแนะแนวทางในการกำหนดย่านเพื่อใช้ในการวางแผนเมืองเชียงใหม่ต่อไป.

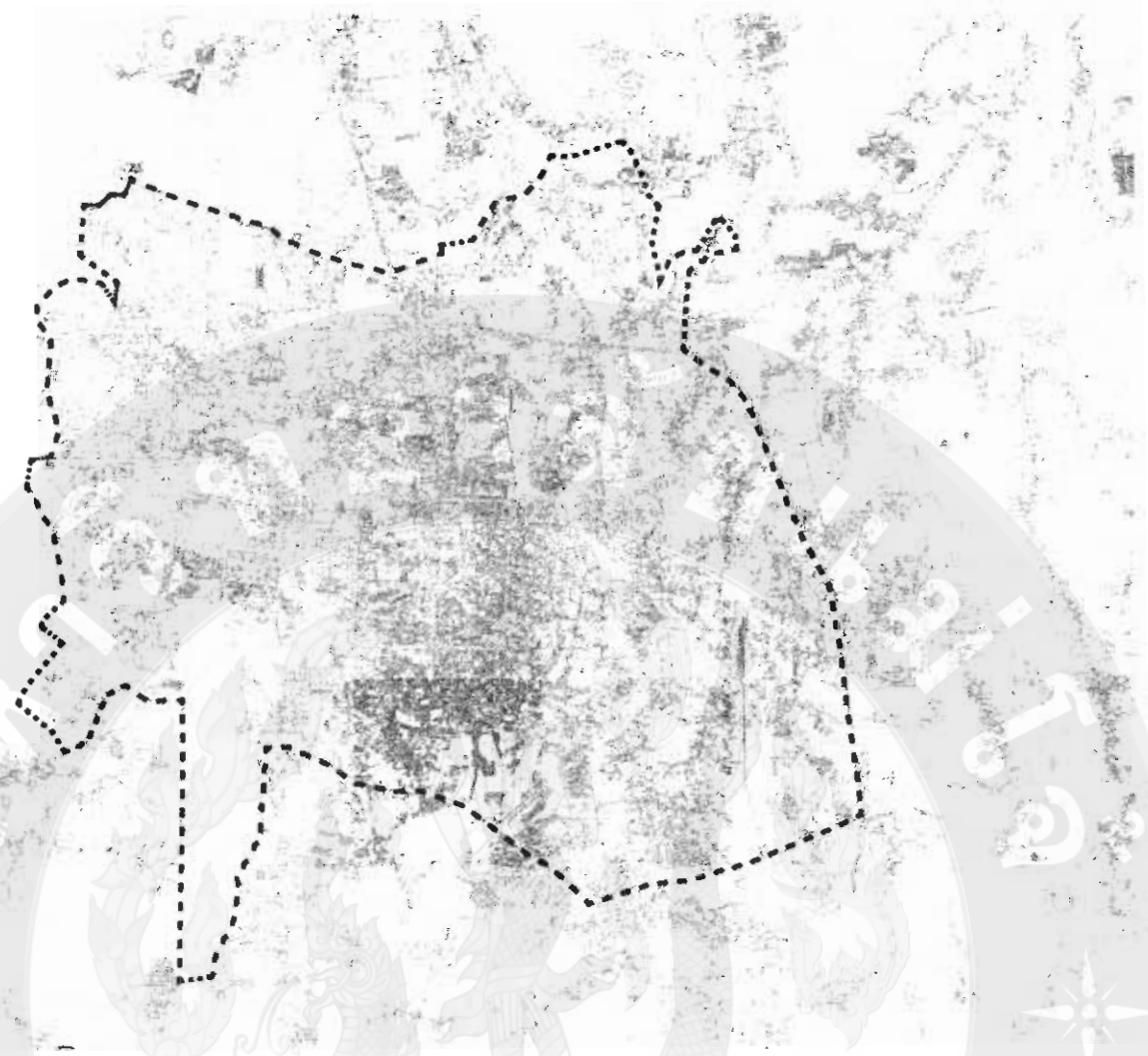
1.5 ข้อจำกัด

(1) เนื่องจากการขีดขอบเขตพื้นที่ย่าน หรือสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ล้วนเป็นกระบวนการทางสังคม ขึ้นกับมุมมองว่ามีเครือข่ายทางสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคม กับกลุ่มใดในพื้นที่ไหน เมืองเชียงใหม่ที่มีขอบเขตกว้างขวาง และมีความหลากหลายมากนั้น ผู้วิจัยอาจมีข้อจำกัดที่ไม่สามารถระบุขอบเขต ได้ถูกต้อง ชัดเจน และยังคงมีความแตกต่างจากประชาชนผู้อยู่อาศัยในย่านนั้นๆ โดยตรงด้วย เป็นข้อจำกัดประการหนึ่งสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้

(2) เนื่องจากการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ต้องการความรู้ สถิติปัญหา พลังงาน รวมทั้งเวลา สูงเป็นอย่างมาก ยิ่งการทำงานด้วยนักวิจัยจำนวนไม่มาก อาจจะเป็นข้อจำกัดที่ทำให้ทำงานไม่สามารถได้ทั้งหมดของผู้คนที่หลากหลายได้มากเพียงพอ.

(3) ระยะเวลาและงบประมาณที่จำกัด ก็เป็นข้อจำกัดพื้นฐานที่ไม่สามารถตรวจสอบขอบเขตความเป็นย่านได้.

1.4 เนื้อหา

ภาพที่ 1.1 แสดงพื้นที่ศึกษา เขตเทศบาลนครเชียงใหม่ และพื้นที่ใกล้เคียง บริเวณเทศบาลตำบลช้างเผือก และเทศบาลตำบลสุเทพ

(4) การเล่าเรื่องราวความเป็นย่าน โดยใช้เวลาเป็นสิ่งที่กำหนดกรอบความคิด และใช้พื้นที่เป็นตัวแปร อาจมีข้อจำกัดที่ไม่ได้ทำให้เห็นภาพพื้นที่นั้นๆอย่างต่อเนื่องกัน แต่ข้อดีก็คือทำให้ได้เห็นความสัมพันธ์ของแต่ละพื้นที่ในช่วงเวลาหนึ่งๆ.

1.6 ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยต่อไป

เนื่องจากความเป็นย่านเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยสังคม (social constructed) จึงสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้คนใน

หลายหลายมิติ หลายปัจจัย การนำความเป็นย่านที่เกิดจากปัจจัยอื่นๆ เช่น การรับรู้ของคน การกระตุ้นตัวของชาติพันธุ์ มาพิจารณารวมกับ ย่านที่เกิดจากองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์ และการใช้ที่ดินด้วย จะทำให้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองได้ละเอียดและลึกซึ้งยิ่งขึ้น.

บทที่ 2

แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

บทนี้จะกล่าวถึงแนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดความเป็นย่าน เพื่อสรุปเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาความเป็นย่านของเมืองเชียงใหม่ ในบทต่อไปเมื่อศึกษาเรื่องความเป็นย่าน จะพบว่าคำสำคัญที่ไม่อาจมองข้ามไปได้ นอกจากคำว่า พื้นที่ (space) กับ สถานที่ (Place) แล้ว ได้แก่ คำว่า อัตลักษณ์ (Identity) เนื่องจากการจะรู้ว่าพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นย่านเดียวกัน พื้นที่นั้นๆต้องมีลักษณะสำคัญร่วมกัน กล่าวคือมีลักษณะเฉพาะของพื้นที่ เหมือนๆกัน นั่นคือเป็นสถานที่ที่มีอัตลักษณ์ร่วมกันนั่นเอง บทนี้จึงประกอบด้วยแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ สถานที่ และอัตลักษณ์ เพื่อเชื่อมโยงเข้าสู่การกำหนดความเป็นย่านต่อไป นอกจากนี้คำว่าชุมชน ก็มีความสำคัญเมื่อมองสถานที่ในพื้นที่ที่มีผู้คนที่มีความสัมพันธ์กันรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง.

ในงานวิจัยนี้ใช้คำว่า “พื้นที่” ในความหมายของคำว่า ‘space’ แทนคำว่า “ที่ว่าง” เนื่องจากในภาษาไทยคำว่า “ที่ว่าง” ดูจะเป็นคำใหม่ที่ใช้กันในบริบททางวิชาการมากกว่าคำที่คนทั่วไปใช้และเข้าใจ เช่น ใช้เมื่อหมายถึง ‘space’ หรือ ‘open space’ นอกจากนี้คำว่า “ที่ว่าง” ยังไม่ปรากฏในพจนานุกรมฉบับมติชน (2547) แต่มีคำว่า “พื้นที่” ซึ่งเป็นคำนามหมายถึง “เนื้อที่ เช่น พื้นที่ 5 ไร่, ท้องที่ เช่น ส.ส.เตรียมลงพื้นที่หาเสียง” (มติชน, 2547: 627) อันแสดงฐานะของคำทั้งสองดังกล่าวได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตว่าพื้นที่ในภาษานั้นมีนัยยะเป็นสองมิติด้วย แต่ในภาษาอังกฤษคำว่า ‘space’ มักสัมพันธ์กับความหมายสามมิติมากกว่า.

2.1 พื้นที่ (Space)

เมื่อไม่นานมานี้เองคำว่า “พื้นที่” (space) จะมีความหมายเป็นพื้นที่ทางกายภาพที่จับต้องได้เท่านั้น พื้นที่มักจะหมายถึง บริเวณที่ว่างเปล่า (an empty area) ซึ่งมีคำที่ใช้อธิบายลักษณะดังกล่าวได้หลายประเภท เช่น คำที่

เกี่ยวข้องกับคณิตศาสตร์ (Euclidean), คำที่บ่งถึงคุณสมบัติทางกายภาพที่จับต้องได้ หรือวัดได้ (isotropic) หรือไม่สามารถวัดได้ (infinite) ซึ่งล้วนมีลักษณะทางคณิตศาสตร์ของพื้นที่ (Lefebvre, 2000: 1) และสำหรับคนทั่วไปคำว่า พื้นที่ หรือ space กับคำว่าสถานที่ หรือ place มักเข้าใจว่าเป็นคำที่มีความหมายเดียวกัน (synonymous) เช่นคำว่า ภูมิภาค (region) พื้นที่ (area) หรือ ภูมิทัศน์ (landscape) อย่างไรก็ตามสำหรับนักวิชาการจำนวนมาก โดยเฉพาะนักภูมิศาสตร์ให้ความสนใจและความหมายของคำทั้งสองแตกต่างกันมาเป็นเวลานานแล้ว

2.1.1 ความหมายของคำ

ความหมายของคำว่า “พื้นที่” ที่นิยมใช้มากที่สุดมักใช้ในความหมายที่เป็นพื้นที่ทางกายภาพ คณิตศาสตร์ หรือ ภูมิศาสตร์ (absolute space) ดังกล่าวแล้วข้างต้น ซึ่งได้แก่พื้นที่ทางกายภาพที่มีขอบเขตหรือขนาดชัดเจน พื้นที่แบบนี้มีลักษณะเป็นพื้นที่สำหรับรองรับกิจกรรมต่างๆ (container space) ตัวอย่างชื่อที่ใช้ในกลุ่มนี้ เช่น จุด เส้น พื้นที่ ระนาบ หรือ สันฐาน (configurations) ของพื้นที่ (ดูตารางที่ 2.1)

คำว่าพื้นที่ที่มีความหมายทางกายภาพ เป็นสิ่งที่จับต้องได้ ซึ่งนับเป็นสิ่งที่คุ้นเคยกันมากในแวดวงของนักออกแบบ สถาปนิก นักผังเมือง หรือวิชาชีพที่เกี่ยวข้องอื่นๆ อย่างไรก็ตามก่อนหน้าปี ค.ศ.1890 คำว่าพื้นที่ (space) นี้ไม่ได้มีอยู่ในภาษาของการออกแบบทางสถาปัตยกรรม ([http://digitalstudio.gre.ac.uk/downloads/hat/Lecture 2 Space.pdf](http://digitalstudio.gre.ac.uk/downloads/hat/Lecture%20Space.pdf)) ก่อนหน้านี้คำว่า *volumes* กับคำว่า *voids* เป็นคำที่ใช้ในความหมายของพื้นที่ว่างทั้งสามมิติและสองมิติ ในสมัยนั้นคำว่า *space* ถูกใช้เป็นครั้งแรกโดย Sir John Soane (1753 - 1837) สถาปนิกชาวอังกฤษผู้เข้าของการออกแบบสไตล์นีโอคลาสสิก ในความหมายที่หมายถึง *void* อย่างไร

ตารางที่ 2.1 พื้นที่แบบต่างๆ วิเคราะห์โดยนักภูมิศาสตร์

Absolute space: Mathematical space	Relative space: Socioeconomic space	Relative space: Experiential/ Cultural space	Cognitive space: Behavioural space
จุด (Points)	ที่ตั้ง (Sites)	สถานที่ (Places)	จุดเด่น (Landmarks)
เส้น (Lines)	สถานการณ์ (Situations)	ทาง (Ways)	เส้นทาง (Paths)
พื้นที่ (Areas)	เส้นทาง (Routes)	อาณาบริเวณ (Territories)	ย่าน (Districts)
ระนาบ (Planes)	ภูมิภาค (Regions)	ขอบเขต (Domains)	สิ่งแวดล้อม (Environments)
สันฐานของพื้นที่ (Configurations)	การกระจายตัว (Distributions)	โลก (Worlds)	ผังพื้นที่ (Spatial Layouts)

ที่มา: H. Counellis, 1992, “Location, Place, Region and Space” in Abler et al., Geography's Inner Worlds. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, table 10.1, p.231 อ้างจาก Yi-fu Tuan, 1975.

ก็ตาม ต่อมาคำว่า space ถูกใช้โดยกลุ่มนักออกแบบทางวิชาชีพในความหมายที่เป็นพื้นที่ทางกายภาพมากที่สุด.

ยังมีพื้นที่อีกประเภทหนึ่งที่เรียกว่า พื้นที่สัมพัทธ์ (relative space - ดูตาราง 2.1) พื้นที่ประเภทนี้มักมีการบอกคุณลักษณะในรูปแบบต่างๆ เช่น การระบุที่ตั้ง หรือระยะทางระหว่างพื้นที่ซึ่งเป็นข้อบ่งชี้ด้านภูมิศาสตร์ ส่วนการบอกระยะทางนั้นอาจบอกในรูปของเวลาเดินทาง เช่น กี่นาที กี่ชั่วโมง หรือค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เช่น กี่บาท กี่ปอนด์ หรือระยะทางที่วัดได้จริง เช่น กี่ไมล์ กี่กิโลเมตร รวมทั้งระยะทางที่รู้สึกได้ เช่น โกลมาก ไมโกลเลย โกลแค่นี้เอง กลุ่มนี้อาจแบ่งออกเป็น พื้นที่ทางเศรษฐกิจสังคม (socioeconomic space) กับพื้นที่ด้านประสบการณ์ หรือวัฒนธรรม (experiential/ cultural space) โดยพื้นที่ทางเศรษฐกิจสังคมอาจกล่าวถึง ที่ตั้ง (site) สถานการณ์ (situations) เส้นทาง (routes) ภูมิภาค (regions) การกระจายตัว (distributions) ส่วนพื้นที่ด้านประสบการณ์ หรือวัฒนธรรม อาจกล่าวถึงในรูปของ สถานที่ (places), ทาง (ways), อาณาบริเวณ (territories), ขอบเขต (domains), โลก (worlds) เหล่านี้เป็นต้น

สำหรับพื้นที่ประเภทที่สาม ได้แก่ พื้นที่ของการรับรู้ (cognitive space) พื้นที่ในกลุ่มนี้เป็นพื้นที่ที่มีความหมายและมีการให้ความหมายเป็นสถานที่ (place) แล้ว (ดูรายละเอียดในข้อ 2.2 ต่อไป) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการให้คุณค่าความรู้สึก ความเชื่อ และการรับรู้เกี่ยวกับที่ตั้ง ย่าน และภูมิภาค เช่นคำว่า จุดเด่น (Landmarks) เส้นทาง (Paths) ย่าน (Districts) สิ่งแวดล้อม (Environments) และผังพื้นที่ (Spatial Layouts) เป็นต้น

พื้นที่ที่เกิดจากการรับรู้นี้ Kevin Lynch (1960) ผู้เขียนหนังสือ The Image of the City นั้นนับว่าเป็นบุคคลที่ทรงอิทธิพลที่สุดคนหนึ่ง ทฤษฎีของ Lynch อธิบายการรับรู้ของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมเมืองได้อย่างเป็นรูปธรรม เขากล่าวว่าจินตภาพของเมืองที่ชัดเจน (Imageability) และมีผลต่อการจำได้หมายรู้ของคน หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น cognitive space ต้องประกอบไปด้วย องค์ประกอบที่มีลักษณะเฉพาะ (Distinctive) และมีความสัมพันธ์กัน (Interconnected) เป็นโครงสร้างเมืองที่ดี (ปรานอม และ มนสิชา, 2550: 13-15) องค์ประกอบดังกล่าว Lynch ได้แบ่งออกเป็น 5 องค์ประกอบที่มีหน้าที่แตกต่างกัน ตามความสัมพันธ์ของผู้สังเกต หรือผู้ดู ได้แก่ จุดเด่น (Landmarks) เส้นทาง (Paths) เส้นขอบ (Edges) จุดศูนย์รวม (Nodes) และย่าน (Districts) จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบดังกล่าวนี้สะท้อนความคิดและการให้ความสำคัญกับลักษณะทางกายภาพของ Lynch มากกว่าปัจจัยด้านอื่นๆ อย่างไรก็ตาม Lynch เองเป็นผู้กล่าวว่าจินตภาพของเมืองนั้นโดยแท้จริงแล้วเกิดจากปัจจัยหลายๆองค์ประกอบ ทั้งความหมายทางสังคม (social meaning) หน้าที่ใช้สอย (functions) หรือแม้แต่ว่า

ประวัติศาสตร์ของพื้นที่นั้นๆเอง แต่เขาเลือกที่จะศึกษารายละเอียดของปัจจัยทางกายภาพมากกว่า (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในข้อ 2.2.2).

สำหรับ Lefebvre (2000: 11-12) นักคิดคนสำคัญผู้เขียนหนังสือชื่อ The Production of Space กล่าวว่าสิ่งที่มนุษย์สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับตัวมี 3 ประการ ได้แก่ (1)กายภาพ (physical) - ได้แก่ ธรรมชาติ หรือจักรวาล (2)จิตใจ (mental) - ซึ่งรวมถึงตรรกะและความคิดเชิงนามธรรม (formal abstractions) ทั้งหลาย และ (3)ประการสุดท้ายคือสังคม (social) เขามีความเห็นว่ามันุษย์เราเกี่ยวข้องกับพื้นที่แห่งตรรกะและความรู้ (logico-epistemological space) พื้นที่สำหรับปฏิบัติการทางสังคม (the space of social practice) และพื้นที่ที่เกิดจากความรู้สึก (space occupied by sensory phenomena) ซึ่งเป็นผลผลิตของจินตนาการ (products of the imagination)

โดยสรุปแล้ว Lefebvre เชื่อว่าพื้นที่มี 3 ประเภท ได้แก่ พื้นที่ทางกายภาพ (physical space) พื้นที่ทางจิตใจ (mental space) และพื้นที่ทางสังคม (social space) (ดูรายละเอียดต่อไปในหัวข้อ 2.1.3) กลุ่มแรกคือ พื้นที่ทางกายภาพนั้น Lefebvre ให้ความเห็นว่าเป็นสิ่งที่เปรียบเสมือนสามัญสำนึก และได้วิพากษ์วิจารณ์ตั้งแต่อดีตในสมัยกรีก ซึ่งพัฒนาขึ้นมาจนถึงขั้นการออกแบบเมือง และมาพัฒนาถึงขีดสุดสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ ที่มีการเขียนภาพแทนเป็นรูปทัศนียภาพ (perspective) ซึ่งพื้นที่ในกลุ่มแรกนี้ไม่แตกต่างจากความเห็นของ Councilis ที่กล่าวไปแล้วข้างต้น เพียงแต่ Councilis เรียกชื่อต่างกันเป็น Absolute space เท่านั้น

ส่วนกลุ่มที่สองที่ Lefebvre เรียกว่า พื้นที่ทางจิตใจ (mental space) ซึ่งเป็นความคิดด้านนามธรรมทั้งหลายต่อพื้นที่ นั้น เป็นจินตนาการ และความคิดทั้งหลายเกี่ยวกับพื้นที่

สำหรับ Lefebvre แล้ว พื้นที่ทางสังคม หรือ Social space เป็นสิ่งสำคัญเพราะเป็นสิ่งสะท้อนความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทางกายภาพ และเขาเชื่อว่ากระบวนการ ความหมาย และองค์ประกอบทางสังคมที่เกิดขึ้นควบคู่กับพื้นที่ทางกายภาพนั้นสำคัญและควรศึกษาในรายละเอียดมากกว่า เขาเห็นว่า “พื้นที่ไม่ได้อยู่ในสถานะที่เป็นธรรมชาติ หรือที่มีอยู่ตั้งแต่แรกแต่เพียงอย่างเดียว แต่อยู่ในสถานะของการถูกประกอบสร้าง ถูกให้ค่านิยม และถูกให้ความหมาย” (สันต์, 2552: 88-137) ดังจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

2.1.2 พื้นที่ในฐานะที่เป็นผลผลิตทางสังคม (Space is a Social Product)

เมื่อจะกล่าวถึงพื้นที่ในฐานะที่เป็นผลผลิตทางสังคม เราอาจเริ่มต้นจากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ

สภาพแวดล้อม (human-environment) นั้นกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่เห็นได้ไม่ชัดเจนนัก ขณะเดียวกันก็เต็มไปด้วยความซับซ้อน (complex) และมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา (dynamic) ความสัมพันธ์นี้เป็นไปแบบสองทาง (two way interaction) กล่าวคือมนุษย์สร้างสภาพแวดล้อมตามลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ผู้สร้างนั้นๆ และสภาพแวดล้อมที่ถูกสร้างแล้วนั้นๆเองก็ได้มีส่วนกำหนดความเป็นไปได้ในการใช้งาน (possible use) และความหมายของสภาพแวดล้อมนั้นๆที่มีต่อมนุษย์ (signification) (ดูรายละเอียดใน Anderson, 1987 Pearson & Richards, eds. 1994)

พื้นที่ทั้ง 3 ประเภทที่กล่าวไปแล้วข้างต้น คือ พื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ทางจิตใจ และพื้นที่ทางสังคมนั้น ดูเหมือนแยกส่วนจากกันเพราะถูกศึกษาในสาขาวิชาที่แตกต่างกัน เช่น พื้นที่ทางกายภาพที่ประกอบด้วยพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ซึ่งก็เป็นอาณาจักรของนักภูมิศาสตร์หรือนักธรณีวิทยา และแม้แต่นักออกแบบ กับร่างกายมนุษย์ (ที่นักสังคมศาสตร์ถือว่าเป็นพื้นที่ทางกายภาพอย่างหนึ่งและเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ และการสร้างตัวตนอย่างมาก) ซึ่งมักถูกศึกษาในเชิงคุณสมบัติทางวัตถุโดยแพทย์และนักชีววิทยา ความสัมพันธ์ทางสังคมก็เป็นเรื่องของนักสังคมวิทยา และนักมานุษยวิทยา ที่มักศึกษากันเรื่องความสัมพันธ์ทางสังคม หรือ social relation ส่วนพื้นที่ภายในจิตใจก็เป็นการศึกษาของนักจิตวิทยา (อภิญา, 2543: 67) ดังนี้ เป็นต้น

แต่สำหรับ Lefebvre (2000: 27) แล้วพื้นที่ไม่สามารถแยกโดดเดี่ยวจากปัจจัยอื่นๆได้ พื้นที่จึงบรรจุไว้ด้วยความหมาย (code) เสมอ สิ่งที่สำคัญจึงเป็นกระบวนการทางอำนาจ ทางสังคม ที่มาพร้อมกับพื้นที่ทางกายภาพ Lefebvre กล่าวว่าพื้นที่นับเป็นผลผลิตทางสังคม (*Social space is a social product*) และความหมายของพื้นที่นั้นก็หมายถึงความสัมพันธ์ (practical relationship) ของคน หรือปฏิสัมพันธ์

(interactions) ระหว่างคนกับพื้นที่และสิ่งแวดล้อม เราไม่อาจทำความเข้าใจพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง หรือเมืองใดเมืองหนึ่งได้ ว่าเป็นเพียงแค่สิ่งของหรือผู้คนที่อยู่ในพื้นที่เมืองนั้นๆ เท่านั้น เพราะทุกสังคมมีปฏิบัติการในพื้นที่ (spatial practice) ที่แตกต่างกัน ดังนั้นการศึกษาเรื่องพื้นที่ในเมือง จึงเป็นการศึกษาเรื่องวิธีการผลิตพื้นที่ (mode of production) กับความสัมพันธ์ในการผลิตพื้นที่ (relations of production) เหล่านั้น สำหรับ Lefebvre แล้วพื้นที่ทางกายภาพหรือพื้นที่ธรรมชาติเป็นสิ่งที่เกือบสูญหายไปจากสังคม เพราะแม้แต่คำว่า “ธรรมชาติ” ก็ยังเป็นสิ่งที่คิดค่าถึงถูกให้ความหมาย เป็นกระบวนการหนึ่งของผลผลิตทางสังคมเช่นกัน Lefebvre ยังกล่าวอีกว่าพื้นที่ทางสังคมนี้อาจใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการวิเคราะห์สังคมเองด้วย

Anthony Giddens (1995) นักสังคมวิทยาชาวอังกฤษ ผู้เป็นบุคคลสำคัญที่สุดคนหนึ่งของยุคสมัยใหม่ ก็ได้เสนอความเห็นที่ว่า โครงสร้างทางสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่ฝังตัวอยู่ในประเพณีและกฎเกณฑ์ทางสังคม นั้นมีความสัมพันธ์กับการกระทำของมนุษย์อย่างเป็นกระบวนการย้อนกลับ (dialectic process) โครงสร้างเป็นทั้งตัวกลาง (medium) และผลลัพธ์ (outcome) ของปฏิบัติการทางสังคม (social practices) โครงสร้างทางสังคมมีการปรับเปลี่ยนไปเมื่อการกระทำ (actions) ที่อยู่ภายใต้โครงสร้างนั้นเปลี่ยนแปลงไปด้วย นอกจากนี้ข้อสรุปของทฤษฎีโครงสร้างนิยม (structuration theory) ยังกล่าวว่าโครงสร้างของพื้นที่ (spatial structure) ไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่สำหรับชีวิตทางสังคมเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวกลางสำหรับการผลิต (production) และการผลิตซ้ำ (reproduction) ของความสัมพันธ์ทางสังคม (social relation) อีกด้วย (Pearson & Richards, eds. 1994: 2-3)

นอกจากนี้ Massey (2005: 9) นักภูมิศาสตร์ชาวอังกฤษคนสำคัญผู้สนใจเกี่ยวกับความเป็นสถานที่ (place) อีกคนหนึ่ง ก็ได้ให้ความเห็นสอดคล้องกับแนวคิดที่

ภาพ 2.1

(1) Henri Lefebvre (2) Anthony Giddens

ที่มา: sociologyofcities.blogspot.com

(3) Doreen Massey (4) Bill Hillier

ที่มา: www3.open.ac.uk, spacesyntaxistanbul.itu.edu.tr

กล่าวมาแล้วข้างต้นเช่นกัน เถอกล่าวว่ววิถีคิดที่ง่ายที่สุดเมื่อต้องการเข้าใจพื้นที่ อาจสรุปเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

(1) พื้นที่นั้นเป็นผลผลิตของความสัมพันธ์ (interrelations) ซึ่งเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ทั้งในระดับกว้าง (global) และระดับเล็กที่สุด (intimately tiny)

(2) พื้นที่เป็นอาณาบริเวณ (sphere) ของความแตกต่าง ความหลากหลาย (multiplicity, heterogeneity) นานาชนิด หากพื้นที่เป็นบริเวณสำหรับความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์แล้ว พื้นที่จะเป็นอาณาบริเวณของความแตกต่าง หลากหลายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้อย่างแน่นอน

(3) พื้นที่เป็นสิ่งมีการประกอบสร้างอย่างที่ไม่มียุติ (always under constructions) เพราะพื้นที่เป็นเรื่องของความสัมพันธ์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดการด้านวัตถุ และเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา จึงกล่าวได้ว่าพื้นที่มีการผลิตตลอดเวลา หรืออาจเรียกว่าพื้นที่เป็นแหล่งกำเนิดเรื่องราวนั่นเอง.

จะเห็นได้ว่าประเด็นที่น่าสนใจที่ Massey กล่าวเพิ่มเติมข้างต้นนี้ ได้แก่ ประเด็นที่ว่าพื้นที่นั้นไม่ได้เป็นพื้นที่ที่หยุดนิ่ง หรือสมบูรณ์ ดายตัว (not a completed closure holism) แต่เป็นพื้นที่ที่ไม่มีขอบเขตชัดเจน (loose ends) และมักจะมีส่วนที่ขาดหายไป (missing link) อยู่เสมอ

ส่วน Hillier (1996) และ Hillier & Hanson (1987) แม้จะให้ความสนใจกับการสัญจรอิสระ (natural movement) ในพื้นที่เมือง ที่ทำให้พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งมีชีวิตชีวา คึกคักไม่ร้าง หรือเปลี่ยวเหงา แต่ก็แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ลักษณะทางสัณฐาน (morphology) ของพื้นที่ทางสถาปัตยกรรม หรือพื้นที่เมือง หรืออีกนัยหนึ่งคือความสัมพันธ์ ของพื้นที่ นั้นๆ มีต่อพื้นที่อื่นๆ ทั้งระบบ (configuration means relations taking into account other relations) มีส่วนก่อให้เกิดโอกาสการปะทะสังสรรค์กันของคน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการเกิดชุมชน หรืออย่างน้อยก็เกิดเป็นชุมชนเสมือน (virtual community) ณ ช่วงเวลานั้นๆ อันแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกายภาพของพื้นที่กับสังคมของพื้นที่นั้นๆ (space-society relation) อย่างชัดเจน Hillier (1996: 1) ยังกล่าวไว้ด้วยว่า พื้นที่นับเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตทางสังคม (space as an aspect of social life)

เราอาจกล่าวได้ว่าวิถีคิดหลังสมัยใหม่เริ่มเห็นว่าการจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ทางนามธรรมและรูปธรรม เพราะมิติทางนามธรรม ได้แก่ วิถีคิดและความรู้สึกในจิตใจนั้นไม่สามารถแยกออกจากมิติทางรูปธรรม ได้แก่ การจัดพื้นที่ทางภูมิศาสตร์หรือร่างกาย ได้ อาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ทั้งสองด้านดังกล่าวเชื่อมโยงหรือสัมพันธ์กันได้ด้วยเรื่องของกรณียามและอำนาจ เพราะเมื่อเราให้ความหมายของสิ่งต่างๆ ด้วยการนิยาม เราจำเป็นต้องมีการขีดขอบเขตหรือเส้นแบ่งของสิ่งนั้นกับสิ่งอื่นที่ไม่ใช่สิ่งนั้น การสร้างอัตลักษณ์แก่

ตัวเราหรือสิ่งต่างๆ จึงเป็นการสร้างความแตกต่างและขีดเส้นแบ่งเสมอ การคิดเรื่องพื้นที่จึงไม่อาจแยกจากการรับรู้เกี่ยวกับตัวตนและการจัดระยะห่างระหว่างเรากับสิ่งอื่น (อภิญา, 2543: 68)

จะเห็นได้ว่าพื้นที่ไม่ได้มีเพียงมิติที่เป็นกายภาพ จับต้องได้ หรือวัดได้แบบพื้นที่ทางคณิตศาสตร์เท่านั้น แต่พื้นที่ยังนับเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม (social constructed) และพื้นที่ยังบรรจุไว้ด้วยความหมาย (coded space) (ดู อภิญา: 2543, Lefebvre: 2000, Massey: 2005) ขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ และไม่หยุดนิ่งตายตัว พื้นที่ที่กล่าวถึงนี้จึงเรียกได้ว่าเป็นพื้นที่ทางสังคม (social space) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประกอบไปด้วยเครือข่ายและความซับซ้อนของปฏิสัมพันธ์ (interaction) และความสัมพันธ์ (interconnection) ทางสังคมอันหลากหลาย ทั้งในระดับเล็กใกล้ตัว (small-scale) และระดับใหญ่กว้างไกลทั้งโลก (global) เท่าที่สมาชิกในสังคมนั้นๆ จะติดต่อกันได้ถึง (Massey & Jess eds., 2000: 54)

แนวความคิดเกี่ยวกับพื้นที่ดังกล่าวข้างต้นนี้นำไปสู่การศึกษาเรื่องสถานที่ หรือ Place ในหัวข้อต่อไป

2.1.3 แนวความคิดสำคัญที่เกี่ยวกับพื้นที่

สำหรับ Lefebvre (2000: 33-39) โครงสร้างทางความคิดที่สำคัญ 3 ประการ ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่กับสังคม ที่จำเป็นต้องกล่าวข้อยู่เสมอได้แก่

(1) ปฏิบัติการเชิงพื้นที่ (Spatial Practice) สำหรับ Lefebvre แล้ว ปฏิบัติการเชิงพื้นที่เป็นสิ่งที่สัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องโดยตรงกับปฏิบัติการเชิงสังคม (Social Practice) (สันต์, 2552) กล่าวคือ ปฏิบัติการเชิงพื้นที่ใดๆ เป็นสิ่งสร้างพื้นที่ของสังคมนั้นๆ ปฏิบัติการดังกล่าวมีส่วนกำหนด (embrace) การผลิต การผลิตซ้ำ ที่ตั้ง (locations) และ ลักษณะเฉพาะของการจัดพื้นที่ (spatial sets characteristic) ซึ่งได้แก่ ปฏิบัติการเชิงพื้นที่ที่ทำให้เกิดความต่อเนื่อง (continuity) และ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (cohesion) ของสังคม ในแง่ของพื้นที่ทางสังคมแล้วหมายความว่า การรับประกันว่าสมาชิกในสังคมของพื้นที่นั้นๆ สามารถ (competence) มีบทบาทในสังคมอย่างเหมาะสม (specific level of performance)

โดยสรุปแล้วเราอาจกล่าวได้ว่าปฏิบัติการเชิงพื้นที่สามารถถอดความได้จากพื้นที่นั้นนั่นเอง ตัวอย่างเช่น ปฏิบัติการเกี่ยวกับพื้นที่ในสังคมทุนนิยมใหม่ (neocapitalism) เกิดขึ้นระหว่างผู้คนที่สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ในพื้นที่ที่รับรู้ (perceived space) ร่วมกัน ในชีวิตประจำวัน และในเส้นทางและเครือข่ายพื้นที่ในเมืองที่สมาชิกแต่ละคนทำงาน อยู่อาศัย หรือพักผ่อน ความสัมพันธ์นี้เป็นสิ่งที่ขัดแย้งในตัวเองเพราะได้แบ่งแยกพื้นที่ที่สมาชิกแต่ละคนเชื่อมโยงกันอย่างรุนแรงที่สุด (most

extreme separation between places it links together) การศึกษาเรื่องความสามารถหรือลักษณะการแสดงออก ซึ่งได้แก่ ปฏิบัติการเชิงพื้นที่ของสมาชิกในสังคมแต่ละคน จะกระทำได้ด้วยการสังเกตการใช้พื้นที่ของแต่ละคน (empirical study) เท่านั้น

(2) ภาพตัวแทนพื้นที่ (Representations of Space) เป็น พื้นที่ในระบบคิด (conceptualised space) ของนัก วิทยาศาสตร์ นักวางแผน นักผังเมือง ช่างเทคนิค และ วิศวกรทางสังคมทั้งหลาย ผู้ซึ่งให้คำจำกัดความของสิ่ง ที่มีอยู่จริง (lived) กับที่รับรู้ (perceive) และที่อยู่ในใจ (conceive) ว่าเป็นสิ่งเดียวกัน นักคิดบางท่าน เช่น Giddens (1995) และ Rykwert (2002) ก็เรียกพื้นที่สอง กลุ่มนี้ว่าเป็นพื้นที่จริง (lived space) หรือพื้นที่สร้าง ประสบการณ์ (experienced space) กับพื้นที่ที่เป็น นามธรรม (abstract space) หรือพื้นที่เสมือน (virtual space) ซึ่งแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างพื้นที่ที่เป็น รูปธรรม กับพื้นที่ที่เป็นนามธรรมในความคิดได้อย่าง ชัดเจน.

ภาพตัวแทนพื้นที่นี้สัมพันธ์กับการผลิตในแบบแผน (order) ที่ความสัมพันธ์ของคนในสังคมเหล่านั้นอยู่ ดังนั้นจึงเป็นไปตามความรู้ (knowledge) สัญญะ (signs) รหัส (codes) และความสัมพันธ์ที่เห็นได้ชัด (frontal) ในสังคม นั้นๆ ด้วย

ภาพตัวแทนพื้นที่นี้เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในทุกสังคม ซึ่งอาจเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า เป็นวิธีการผลิตพื้นที่ (mode of production) แนวคิด (conception) เกี่ยวกับ พื้นที่มักเป็นไปตามสัญญะทางภาษาพูด (verbal signs) แม้ จะมีข้อยกเว้นอยู่บ้างก็ตาม

(3) พื้นที่แห่งภาพตัวแทน (Representational Spaces) ประกอบด้วยระบบสัญลักษณ์ที่ซับซ้อน บางครั้งก็มีความหมาย มีรหัส บางครั้งก็ไม่มี พื้นที่แห่งภาพตัวแทน นี้สัมพันธ์กับชีวิตทางสังคมที่เห็นได้ไม่ชัดเจนนัก (underground social life) และยังสัมพันธ์กับศิลปะอีกด้วย นอกจากนี้พื้นที่แห่งตัวแทนเป็นพื้นที่ที่อยู่ได้เพราะ

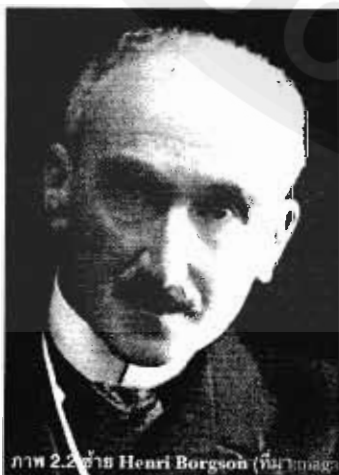
จินตภาพและสัญลักษณ์ของผู้คนในสังคม จึงนับเป็น พื้นที่ของประชาชนพลเมือง ของผู้ใช้ (users) ขณะ เดียวกันบางครั้งก็เป็นพื้นที่ของศิลปิน ของนักเขียน และ นักปรัชญา ผู้ซึ่งมีแรงบันดาลใจ ความหวัง และความฝัน (aspire)

พื้นที่แห่งตัวแทนนี้เป็นสิ่งที่สำคัญเหนือกว่า (overlay) พื้นที่ทางกายภาพ มีการใช้ระบบสัญลักษณ์ (symbolic use) ขององค์ประกอบที่อยู่ในพื้นที่ ดังนั้นจึงกล่าวได้ อีกเช่นกันว่าพื้นที่แห่งตัวแทนนี้เกี่ยวข้องกับระบบ สัญลักษณ์ และสัญญะ (symbols & signs) ของการสื่อสาร แบบไม่ใช่ภาษาพูด (non-verbal communication)

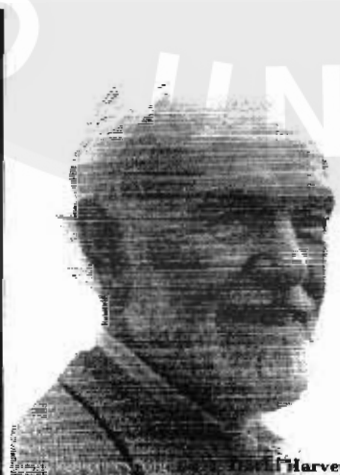
2.1.4 พื้นที่กับเวลา (Space and Time)

ในสังคมนักคิดชาวตะวันตกการรับรู้เรื่องพื้นที่กับเวลา เป็นสิ่งที่มีมาช้านาน ในอดีตหากเป็นเรื่องเวลาทาง วิทยาศาสตร์ Aristotle กับ Newton ต่างเชื่อว่าเวลาเป็น สิ่งตายตัว (absolute time) ในความหมายเดียวกับพื้นที่ที่มี คุณลักษณะเฉพาะทางกายภาพเท่านั้น (Hawking, 1999: 19-21) นักคิดด้านสังคมตั้งแต่ Hegel, Nietzsche หรือ แม้แต่ Marx ต่างกล่าวถึงความสำคัญของเวลาทั้งสิ้น (Lefebvre, 2000: 21-22) อย่างไรก็ตามความคิดเกี่ยวกับ เวลาที่สัมพันธ์กับพื้นที่ยังมีความแตกต่างกันอยู่มาก สิ่งเดียวที่เป็นลักษณะร่วมกันก็คือทุกคนต่างเห็นว่ามีติ เรื่องเวลา เป็นปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และ สังคมมนุษย์เหมือนกัน

ความเชื่อเดิมเกี่ยวกับเวลาของทั้งอริสโตเติลและนิวตันคือ เวลาเป็นสิ่งตายตัว (absolute time) กล่าวคือเขา เชื่อว่าเราสามารถวัดระยะเวลาของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสอง เหตุการณ์ได้ และระยะเวลานั้นจะเท่ากันไม่ว่าใครจะเป็นผู้ วัดหากใช้นาฬิกาที่ดี และเวลาเป็นสิ่งที่แยกต่างหากไม่ เกี่ยวข้องกับพื้นที่ (Hawking, 1999: อ้างแล้ว) ความ เชื่อแบบนี้เป็นสิ่งที่คุณทั่วไปเรียกว่าสามัญสำนึก อย่างไรก็ตามเราต้องเปลี่ยนความคิดของเราเกี่ยวกับเวลาและ พื้นที่ เมื่อพิจารณาสิ่งของที่เคลื่อนที่รวดเร็วมาก มาก ขนาดเร็วกว่าเสียง หลักการนี้จะใช้ไม่ได้เลย เช่น

ภาพ 2.2.18 Henri Bergson (นามสกุล: bergson)

ภาพ 2.2.19 Herbert A. Harvey (นามสกุล: harvey)

ภาพ 2.2.20 Michel de Certeau (นามสกุล: certeau)

ความเร็วของแสงที่เคลื่อนที่เร็วมากถึง 186,000 ไมล์ต่อวินาที

ทฤษฎีสัมพันธภาพและควอนตัมฟิสิกส์ทำให้การรับรู้เกี่ยวกับเวลาและพื้นที่เปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง จากสมการที่โด่งดังของไอน์สไตน์ $E = mc^2$ หรือ พลังงาน (E) เท่ากับมวล (m) คูณด้วยความเร็วของแสง (c) ยกกำลังสอง และจากความรู้ที่ว่าไม่มีอะไรเดินทางได้เร็วกว่าแสง เพราะการจะเพิ่มความเร็วของวัตถุให้เร็วกว่าแสงได้นั้นต้องใช้พลังงานมหาศาลแบบบอซอน เพราะมวลของมันจะสัมพันธ์กับความเร็วของมันด้วย และเมื่อความเร็วสูงขึ้น มวลก็จะสูงขึ้นตามไปด้วย โดยเฉพาะเมื่อความเร็วสูงขึ้นจนใกล้กับความเร็วแสง เวลาไม่ได้เป็นวงจร หรือเคลื่อนที่ไปข้างหน้าอย่างเดียวย่างสม่ำเสมอแบบที่เราคุ้นเคยในชีวิตประจำวัน แต่เวลาเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์ต่าง ๆ ขึ้นกับตำแหน่งและการเคลื่อนที่ของผู้สังเกต

พวกเราอาจคุ้นเคยกับการอ้างอิงพื้นที่แบบสามมิติ ได้แก่ กว้าง ยาว และสูง แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์หนึ่งๆ เราอาจกล่าวได้ว่าเป็นเหตุการณ์ ณ พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น เวลา กับพื้นที่ได้กลายมาเป็นการอ้างอิงบอกตำแหน่งอย่างแยกกันไม่ได้ กระทั่งกล่าวกันว่าเวลาเป็นมิติที่สี่ที่ต้องอ้างอิงไปกับมิติทั้งสามด้วยเสมอ เป็นพื้นที่แบบสี่มิติ (four dimensional space) เรียกว่า พื้นที่-เวลา (space-time - Hawking, 1999: 27)

ในทางสังคมศาสตร์ก็มีแนวคิดเรื่องพื้นที่-เวลาแบบวิทยาศาสตร์มาเช่นกัน (ดู Lefebvre: 2000, Harvey: 1990, Massey: 2005, etc.) Lefebvre (2000: 21) กล่าวว่าหากจะเข้าใจเรื่องนี้เป็นอย่างดีเราต้องย้อนกลับไปถึงกล่าวถึง Hegel ซึ่งเป็นผู้ที่กล่าวว่าเวลาในประวัติศาสตร์เป็นสิ่งสร้างพื้นที่ขึ้นซึ่งทำให้รัฐได้เข้ามาครอบครองและปกครอง เพราะประวัติศาสตร์ไม่ได้เห็นคนในฐานะปัจเจกบุคคล แต่ในทางกลับกันประวัติศาสตร์เป็นเรื่องของสถาบัน กลุ่มบุคคล หรือระบบใดๆ เช่น กฎหมาย คุณค่าคุณธรรม ครอบครัว เมือง หรือ สมาคมการค้า เหล่านี้เป็นต้น ดังนั้น “เวลา” จึงเป็นสิ่งที่แยกจากพื้นที่ไม่ได้ และขณะเดียวกันก็ทำให้ตรรกะเรื่องพื้นที่ในปัจจุบัน (rationality immanent) เข้มแข็งขึ้น (solidify) ด้วย.

Harvey (1990: 204) ก็สนับสนุนความคิดดังกล่าวข้างต้นว่า ไม่ว่าจะเป็นเวลา หรือพื้นที่ ต่างก็ไม่สามารถจะศึกษาแบบแยกส่วน หรือมีความหมายที่แท้จริงได้เมื่อไม่ศึกษาซึ่งกันและกัน และเมื่อศึกษาเรื่องเวลาเท่านั้นจึงจะทำให้เราเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องพื้นที่ทั้งหมด แนวคิดดังกล่าวนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่เป็นสิ่งที่นักคิดคนสำคัญในอดีต ไม่ว่าจะเป็น Wilhelm Dilthey นักประวัติศาสตร์ นักสังคมวิทยา และนักปรัชญา ชาวเยอรมัน หรือ Emile Durkheim บิดาของศาสตร์ด้าน

สังคมวิทยาสสมัยใหม่ ชาวฝรั่งเศส ก็ได้เคยมีข้อสรุปดังกล่าวมาแล้วทั้งสิ้น

ส่วน Massey (2005: 27) นั้นกล่าวว่าเราสามารถเรียกเวลา-พื้นที่ (time-space) ว่า ประวัติศาสตร์-ภูมิศาสตร์ (history-geography) ได้ อันแสดงให้เห็นถึงพื้นฐานในฐานะนักภูมิศาสตร์อย่างชัดเจน และยังชี้ให้เห็นการตีความ เวลา ที่แตกต่างจากความหมายของ เวลา-พื้นที่แบบวิทยาศาสตร์ที่โด่งดังมาแล้วข้างต้น อย่างไรก็ตามเธอก็ได้กล่าวสนับสนุนความคิดเรื่องการแยกจากกันไม่ได้ของเวลากับพื้นที่ว่าต่างเป็นส่วนหนึ่งของโลก “ภาพตัวแทน” (representation world) ของมนุษย์ เมื่อเธอแสดงความคิดเห็นว่า หากเราเห็นว่าภาพตัวแทน หรือ representations นั้นเป็นสิ่งที่คงที่ตายตัว (fixed and stability) สิ่งที่เกิดขึ้นไม่ใช่เวลาเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นพื้นที่-เวลา มากกว่า และเราควรจะเข้าใจว่าสังคมนั้นเป็นเรื่องของทั้งพื้นที่ (spatial) และเวลา (temporal) ไปในขณะเดียวกัน นอกจากนี้ทั้ง Henri Bergson นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสผู้มีอิทธิพลที่สุดคนหนึ่งของช่วงหลังของศตวรรษที่ 20 และ Michel de Certeau นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสผู้มีชื่อเสียงจากหนังสือเรื่อง The Practice of Everyday Life (1980 ฉบับแปลภาษาอังกฤษ โดย Steven Rendoll ปี 1984) ส่วนต้องการแสดงถึงภาพตัวแทนของสังคมหรือโลกทั้งสองด้านนี้เอง.

แนวความคิดดังกล่าวข้างต้นนี้จะนำไปสู่การสะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่ผ่านการศึกษาเรื่องกาลเทศะในชีวิตประจำวัน (Space-time Routinisation) งานของกิดเดนส์ (Giddens, 1995) ได้ให้ความสำคัญกับสำนึกเรื่องตำแหน่ง แห่งที่ (notion of regionalisation) ในการศึกษาทฤษฎีทางสังคม เขากล่าวว่าการศึกษารูปปฏิสัมพันธ์ทางสังคมนั้น สามารถศึกษาได้จากการที่แต่ละปัจเจกบุคคลมีความสัมพันธ์กันในการดำเนินกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ณ พื้นที่ (locale) ต่างๆ คำว่าพื้นที่ หรือ locale สำหรับกิดเดนส์ ไม่ได้หมายความว่าถึงสถานที่ หรือ place เท่านั้น แต่ยังรวมรวมถึงการจัดพื้นที่ (settings) สำหรับการปฏิสัมพันธ์ด้วย การจัดพื้นที่ หรือ settings นี้ถูกใช้ตามลำดับเวลา (chronically) แต่อาจไม่ทันได้สังเกตหรือรู้ตัว (tacit way) เพื่อแสดงความหมายของการกระทำที่สื่อสารต่อกันของปัจเจกเหล่านั้น ขณะเดียวกันการจัดพื้นที่ นี้ก็มีอิทธิพลต่อและได้รับอิทธิพลจากปัจเจกบุคคลผู้มาปฏิสัมพันธ์กันนั้นด้วย กิดเดนส์ยี้ว่าความแน่นอนของกาลเทศะ (space-time fixity) มักจะหมายถึงความแน่นอนทางสังคมด้วย (social fixity) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ที่ใช้ในชีวิตประจำวันมีอิทธิพลอย่างมากต่อลักษณะการผลิตซ้ำของสถาบัน (contours of institutional reproduction)

โดยแท้จริงงานของกิดเดนส์ (1995, เพิ่งอ้าง) ซึ่งได้รับอิทธิพลทางความคิดจากเดอร์กไฮม์ (Durkheim) ที่มี

ความเชื่อว่าโครงสร้างทางสังคมนั้นจำเป็นต้องศึกษาควบคู่ไปกับมนุษย์ผู้สร้างสังคมนั้นๆ ควบคู่กันไป ซึ่งเขาเรียกว่าเป็น *สิ่งคู่ของโครงสร้าง (the duality of structure)* แนวความคิดดังกล่าวนี้จะนำไปสู่แนวคิดหลักอื่นๆ โดยเฉพาะการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกาลและเทศะ (space-time relations) เขากล่าวว่าลักษณะทางโครงสร้างของระบบสังคมนั้นผลิตซ้ำจากกิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในพื้นที่และเวลา (reproduced synchronically across space and time) ลักษณะทางกายภาพ และการผลิตซ้ำทางสังคมในพื้นที่และเวลาที่มีลักษณะเฉพาะนี้เองเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดคำว่า 'สถานที่' ที่จะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป.

2.2 สถานที่ (Place)

2.2.1 ความหมายของคำ

คำว่า สถานที่ หรือ Place แปลตามรากศัพท์หมายถึงตำแหน่งหรือจุดที่แน่นอนในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง (Dictionary, Apple Inc. 2005-2011) ดังกล่าวไปแล้วข้างต้นว่าคำว่า พื้นที่กับสถานที่มักจะพบไปพร้อมๆ กัน และในความเข้าใจของคนทั่วไปมักใช้คำทั้งสองในความหมายอย่างเดียวกัน

อย่างไรก็ตามคำว่า 'สถานที่' มักจะมีเรื่องความหมาย และเกี่ยวข้องกับความรู้สึกของมนุษย์มากกว่าคำว่าพื้นที่ ดังที่ Orum & Chen ได้กล่าวถึงความหมายของสถานที่ไว้ดังนี้

“สถานที่หมายถึง พื้นที่ที่มีตำแหน่งที่ตั้งแน่นอน และมีสิ่งที่บ่งบอกความหมายว่าเราคือใครอยู่ด้วย” (Orum & Chen, 2003: 1)

ความเป็นสถานที่แต่เดิมเป็นแนวคิดแบบโรมัน ความเป็นสถานที่นี้มักถูกใช้แทน ด้วยคำว่า *Genius Loci* (หรือ 'spirit of place' - จิตวิญญาณของสถานที่) ซึ่งจากรากศัพท์เดิมเป็นคำที่ใช้ในศาสนาของชาวโรมัน ที่หมายถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือวิญญาณที่ปกป้องสถานที่

สำคัญต่างๆ (Protective Spirit of Place) ตามความเชื่อของโรมันโบราณทุกสิ่งในโลก (independent) มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องประจำตัว (guardian spirit หรือ genius) และสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้เป็นผู้ให้ชีวิตแก่ผู้คน และสถานที่ และยังอยู่กับผู้คนและสถานที่นั้นๆ ไปตลอดช่วงชีวิต (Schulz, 1980: 18)

ในบทความเรื่อง “Divinity and Power in Ancient Rome” ของ Professor Greg Woolf ยังกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นอัจฉริยะหรือ ความสามารถ และความคิดสร้างสรรค์พิเศษของจักรพรรดิว่า ด้วยพระอัจฉริยภาพของจักรพรรดินี้เองที่ทำให้เกิดสถานที่ที่เป็นหนึ่งของจักรวรรดิโรมัน

Emperor's genius is the genius loci of the entirety of the "place" of the Roman empire.

(http://en.wikipedia.org/wiki/Genius_loci derived 11 November 2011)

จะเห็นได้ว่าความเป็นสถานที่นั้นมีความเชื่อมโยงกับคุณสมบัติขั้นเยี่ยมที่พิเศษขององค์จักรพรรดิ และก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของยึดโยงผู้คนในจักรวรรดิอันกว้างใหญ่เข้าไว้ด้วยกัน

Orum & Chen (2003) ยังได้ขยายความต่อไปอีกว่า ความรู้สึกเป็นสถานที่นี้เป็นสิ่งสำคัญโดยเฉพาะสำหรับพื้นที่เมือง เพราะเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทางอารมณ์ ความรู้สึก และจิตใจของเราเกี่ยวกับสถานที่ต่างๆ ในเมือง ซึ่งโดยแท้จริงแล้วพวกเขาเชื่อว่าสถานที่นั้นเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สุดสำหรับสังคมศาสตร์เกี่ยวกับเมือง แต่ก็นับว่ามีผู้ให้ความสนใจน้อยมาก พวกเขาจึงกล่าวขำว่าแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องสถานที่นั้นนับเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เข้าใจเมืองได้ และควรใช้เป็นแนวคิดหลักในการวิเคราะห์พื้นที่เมืองและภูมิภาคด้วยซ้ำ ส่วนแนวทางการวิเคราะห์นั้นก็ควรจะรวมเอาเรื่องสถานที่ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร (how to be constructed) และมีความหมายต่อประชาชน พลเมืองในพื้นที่นั้นๆ อย่างไร

ภาพ 2.8 Siena สถาปัตยกรรมและ

Bura Tanah lot ความเป็นสถานที่ที่เกิดจากการผสานกันของสถาปัตยกรรมและธรรมชาติ

นอกจากนี้ Christian Norberg-Schulz (1980: 5) เห็นว่า สถานที่คือพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะพิเศษแตกต่างไปจากที่อื่นๆ (distinct character) และตั้งแต่สมัยโบราณมาแล้วที่ผู้คนต้องรู้จักและใช้คำว่า จิตวิญญาณของสถานที่ (spirit of place) ในชีวิตประจำวันเสมอมา นอกจากนี้ยังเป็นหน้าที่ของสถาปนิกที่จะสร้างสรรค์สถานที่ที่มีความหมาย (meaningful places) เพื่อให้ผู้คนได้อยู่อาศัย สำหรับ Schulz แล้ว มนุษย์ไม่สามารถอยู่ได้ด้วยความคิดทางตรรกะเพียงอย่างเดียว แต่มนุษย์ยังต้องการความหมาย สัญลักษณ์ ศิลปะ และการใคร่ครวญทางจิตวิญญาณด้วย จึงจะเป็นสถานการณ์ชีวิต (life situations) ที่สมบูรณ์

สำหรับ Schulz สถานที่ไม่ได้เป็นที่ตั้งเชิงนามธรรม (abstract location) หรือไม่มีตัวตน สถานที่ประกอบด้วยสิ่งที่จับต้องได้มีวัตถุ มีรูปร่าง มีพื้นผิว และมีสีสน หรือรวมกันเรียกว่า เป็น “คุณลักษณะของสิ่งแวดล้อม” (environmental character) โดยทั่วไปสถานที่มักเกิดจากลักษณะเฉพาะ (character) หรือบรรยากาศของพื้นที่นั้นๆ โดยสรุปสถานที่เป็นปรากฏการณ์แบบองค์รวม (total phenomenon) ซึ่งเราไม่สามารถตัดคุณสมบัติด้านใดด้านหนึ่งออกไปหรือไม่นำมาใช้ในการพิจารณาเพื่อความเข้าใจในสถานที่นั้นๆ ได้ เช่นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ เป็นต้น

Schulz ยังกล่าวต่อไปอีกว่า ธรรมชาตินับเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นสถานที่ หากเราต้องการบรรยายหรือให้คำจำกัดความทางภูมิศาสตร์แก่สถานที่

สำหรับ Massey (2005: 130) สถานที่ไม่ได้เป็นเพียงตำแหน่งในแผนที่หรือเป็นพื้นที่เท่านั้น แต่เป็นการผสมกันทั้งเรื่องพื้นที่และเวลา เข้าด้วยกัน กระทั่งเป็น ‘กาล-เทศะ-เหตุการณ์’ (spatio-temporal events) แนวคิดที่แสดงถึงความหมายแบบกว้างนี้จะกล่าวถึงละเอียดขึ้นในหัวข้อ 2.2.5 ต่อไป

ประโยชน์ของสถานที่

‘Place is the locale of the truth of Being’.
(Heidegger, 1996 อ้างจาก Harvey, 1993)

‘สถานที่เป็นที่ตั้งของความจริงของการมีชีวิตอยู่’
‘Place is evidently an integral part of existence’.
(Schulz, 1980: 6)

เราเห็นได้อย่างชัดเจนว่าสถานที่เป็นส่วนหนึ่งของการคงอยู่ของมนุษย์’

ประโยคข้างต้นแสดงให้เห็นความสำคัญของความรู้สึกผูกพันต่อความเป็นสถานที่ หรือที่รู้สึกพอใจชอบพอ และรู้สึกสบายใจ ที่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า ‘feel at home’ ดังที่ Orum & Chen (2003: 5) กล่าวว่า สถานที่เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นพิเศษสำหรับประชาชนผู้อาศัย สถานที่เป็นสิ่งแสดงความเป็น “บ้าน” สำหรับกลุ่มคน และเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวให้เกิดความเป็นชุมชนสำหรับผู้อาศัย ในบางกรณีสถานที่เป็นพื้นที่สำหรับการเฉลิมฉลองสำหรับประเทศชาติโดยรวมด้วย

Relph (1976: 1) ก็กล่าวไว้ว่า อาจจะเป็นการประเมินความสำคัญของสถานที่ผิดไป หากเราเห็นเพียงว่าสถานที่มีผลต่อชีวิตประจำวันของมนุษย์เฉพาะด้านความแตกต่างของประโยชน์ใช้สอยของสถานที่ เท่านั้น กล่าวคือมองว่าเป็นสถานที่ทำงาน พักผ่อน และอยู่อาศัย เพราะในความเป็นจริงแล้วความเป็นสถานที่มีความหมายต่อมนุษย์มากกว่านั้นมาก ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนจากผู้ที่เกิดอาการ “คิดถึงบ้าน” หรืออยากไปอยู่ในที่ใดที่หนึ่งที่ตนเองเคยมีประสบการณ์ อาการดังกล่าวนี้เกิดขึ้นเพราะความรู้สึกผูกพันกับสถานที่ที่มีความหมายเฉพาะต่อผู้นั้นนั่นเอง มนุษย์อยู่โลกที่บรรจุไปด้วยสถานที่สำคัญมากมาย และความเป็นมนุษย์ก็ขึ้นกับการที่เราได้รู้จัก “สถานที่” ของตนเองด้วย นักปรัชญา Martin Heidegger (1958: 19 อ้างจาก Relph, 1976: 1) ถึงกับกล่าวว่า “สถานที่” ทำให้คนรู้สึกถึงการมีตัวตนอยู่ในโลกนี้อย่างมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับโลกภายนอก ขณะเดียวกันก็ให้อิสราภาพและโลกแห่งความจริงแก่เขาอย่างลึกซึ้งไปด้วย ดังนี้

ภาพ 2.4 Columbia Market, London สถานที่ที่มีกิจกรรมค้าขายเป็นพื้นที่สามัญ

Bura Besakih มุขมโหฬารวัดพระแก้วมรกตในเชียงใหม่ สถานที่สาธารณะในภาพถือว่าเป็น ‘พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์’

'place' places man in such a way that it reveals the external bonds of his existence and at the same time he depths of his freedom and reality'

ส่วน Granham (1985: 7) ก็เชื่อว่าจิตวิญญาณของสถานที่ เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมือง เพราะมาจากความเชื่อที่ว่า เมืองแต่ละเมืองมีลักษณะพิเศษ ลักษณะเฉพาะ หรืออัตลักษณ์ อาจเรียกว่าจิตวิญญาณที่แตกต่างกันไป และหากปราศจากสิ่งซึ่งจิตวิญญาณดังกล่าวนี้แล้วคุณค่าและความหมายต่อประชาชนพลเมืองนั้นก็สูญสลายไปด้วย

2.2.2 การกำหนดความเป็นสถานที่ (Defining the 'place')

แต่ละสถานที่ที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ลักษณะเฉพาะของตนเองที่แตกต่างจากสถานที่อื่นนี้ บางทีเรียกว่าเป็น 'จิตวิญญาณ' (Spirit of the Place) หรือ 'อัตลักษณ์' (Identity) ของสถานที่นั้นๆ

ความรู้สึกเป็นสถานที่อาจเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการ โดยปัจจัยเหล่านี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ปัจจัยทางกายภาพ ปัจจัยทางประโยชน์ใช้สอยและกิจกรรม และปัจจัยด้านผู้ใช้ ความทรงจำ และการให้ความหมาย ดังรายละเอียดต่อไปนี้ (ดู Schulz, 1980 และ Granham, 1985)

(1) ปัจจัยด้านองค์ประกอบและลักษณะทางกายภาพ (Physical Features and Appearance) ปัจจัยทางกายภาพนับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญเบื้องต้นที่สร้างความรู้สึกว่าเป็นสถานที่นั้นแตกต่างจากสถานที่อื่น องค์ประกอบและลักษณะทางกายภาพนี้รวมทั้งอาคาร สถาปัตยกรรม และภูมิทัศน์ หรือภูมิสถาปัตยกรรม และโครงสร้างหรือตำแหน่งและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบเหล่านั้นด้วย (ภาพ 4.4 ตัวอย่างลักษณะทางกายภาพที่มีผลต่ออัตลักษณ์และความเป็นสถานที่)

(2) ปัจจัยด้านกิจกรรมและประโยชน์ใช้สอย (Observable Activities and Functions) ได้แก่ สถานที่ที่เกิดจากการที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์ต่อสถานที่นั้นๆ

อย่างไร สถาบันทางวัฒนธรรมในสังคมนั้นๆมีปฏิริยาอย่างไรต่อสถานที่นั้น และอาคารและพื้นที่โดยรอบถูกใช้อย่างไร สถานที่ที่มีการใช้งานแตกต่างกันย่อมให้ความรู้สึกเป็นสถานที่ที่แตกต่างกันไปตามลักษณะการใช้งานของพื้นที่นั้น (ภาพ 4.5)

(3) ปัจจัยด้านผู้ใช้ คือความทรงจำ และการให้ความหมาย (Meanings or Symbols) ปัจจัยด้านความทรงจำและการให้ความหมายนี้นับว่าซับซ้อนกว่าปัจจัยด้านอื่นๆ เป็นผลที่เกิดจากความตั้งใจและประสบการณ์ของมนุษย์ โดยแท้จริงแล้วการกำหนดความเป็นสถานที่ที่กำหนดโดยผู้ใช้ ความทรงจำ หรือการให้ความหมายก็เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ ประโยชน์ใช้สอย และกิจกรรมของสถานที่นั้นๆ เพียงแต่เป็นกระบวนการที่ผ่านขั้นตอนการให้ความหมาย การจดจำ ที่เกิดขึ้นจากผู้ใช้เอง

ดังกล่าวมาแล้วข้างต้นว่าเรื่องความทรงจำกับความ เป็นสถานที่นี้ Kevin Lynch (The Image of the City, 1960) นับเป็นนักคิดผู้ทรงอิทธิพลที่สุดคนหนึ่ง ผู้เสนอ ทฤษฎีเกี่ยวกับการจำได้หมายรู้ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม (Human cognition) ความสนใจของ Lynch ต่อความชัดเจนในมโนสำนึก (Legibility) ของเมือง เกิดขึ้นภายหลังแนวคิดแบบเหตุผลนิยมเชิงนามธรรม (Abstract rationalism) ของกลุ่ม CIAM และการขยายตัวของเมืองอย่างไร้ทิศทาง (Urban sprawl - Jencks and Kropf, eds., 1997: 18-21) ซึ่งอาจเป็นเหตุผลสำคัญทำให้แนวคิดของเข ได้รับความยอมรับอย่างรวดเร็ว และแนวคิดนี้ก็ยังนับว่าเป็นแนวทางการศึกษาจินตภาพของเมือง ที่ชัดเจนที่สุดแนวทางหนึ่งจนถึงปัจจุบัน

ในทัศนะของ Lynch เมืองที่มีโครงสร้างที่ดีจะทำให้เกิดจินตภาพที่ชัดเจน (Imageability) ซึ่งส่งผลต่อการจำได้หมายรู้ของคน โครงสร้างเมืองที่ดีนี้เกิดขึ้นได้จากองค์ประกอบที่มีลักษณะเฉพาะ (Distinctive) และมีความสัมพันธ์กัน (Interconnected) และเนื่องจากเมืองมีความหลากหลายซับซ้อน มีหน้าที่หลายประการ รวมทั้งยัง

ภาพ 2.5 ชาวอะบอริจิน และ Kata Tjuta, Australia ที่มาภาพ: <http://www.boneplanet.com.au/stock-images/1114666> และ www.wikipedia.org

เกี่ยวข้องกับคนหลายกลุ่ม มีการเดินทางหลายรูปแบบ ซึ่งส่งผลให้มีการเคลื่อนที่ในเมืองมีความเร็วหลายชนิด เข้ามาเกี่ยวข้อง รูปทรงของเมืองจึงควรมีความยืดหยุ่น ตามหน้าที่ และการรับรู้เมืองโดยประชาชนต่างกลุ่ม ที่เคลื่อนที่ด้วยความเร็วต่างชนิดกันเหล่านั้น หากเมืองสามารถประสานลักษณะเฉพาะกับลักษณะที่ตีเข้าด้วยกันได้ เขาเชื่อว่าจะเป็นเมืองที่ประสบความสำเร็จด้านการออกแบบให้ตอบสนองการใช้งาน และการเดินทาง ได้อย่างงดงามที่สุด.

2.2.3 สถานที่ที่เป็นผลผลิตทางสังคม

จากการศึกษาในหัวข้อ 2.1 ที่ผ่านมาระบุแล้วว่า พื้นที่ (space) นั้นมีฐานะเป็นผลผลิตทางสังคม และพื้นที่ก็เป็นสิ่งที่ใช้ในการอ้างอิงสำหรับการสร้างความรู้สึกเป็นสถานที่ จึงมีผู้กล่าวว่าสถานที่นั้นก็เกิดขึ้นจากกระบวนการทางสังคม (socially constructed) เช่นเดียวกัน (Massey & Jess, eds., 2000: 51)

Massey & Jess (eds., 2000: 51) ยังได้ให้ความเห็นที่น่าสนใจต่อไปว่า การรับรู้เรื่องสถานที่ของผู้คน ตลอดจนความสัมพันธ์ของการรับรู้กับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม มีความแตกต่างกันอย่างมากระหว่างผู้คนต่างวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น พวกเขาจะบอริจินในออสเตรเลีย รับรู้พื้นที่ทางภูมิศาสตร์ในบริบทของสรรพสิ่ง (things) โดยไม่มีการแสดงความเป็นเจ้าของเขตพื้นที่ (ownership of territory) เข้าไปเกี่ยวข้อง พวกเขารับรู้ความเป็นสถานที่ที่เป็นบ้าน (home-place) ด้วยธรรมชาติอย่างบริสุทธิ์ ไม่ว่าจะเป็นหิน เนินทราย (dune) ภูเขา หรือเส้นทางที่เกิดจากการเดินทางต่างๆ ผู้คนนับเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติอย่างแท้จริง และถูกกำหนดโดยองค์ประกอบธรรมชาติเหล่านั้น อาจกล่าวได้ว่าพวกเขาจะบอริจินมีความผูกพันสัมพันธ์ และเคารพองค์ประกอบทางธรรมชาติอย่างยิ่งยวด (ภาพ 4.6).

เรื่องความเป็นสถานที่ที่เป็นผลผลิตทางสังคมนี้จะขยายความและเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ในหัวข้อ 2.2.5 (1) ที่จะกล่าวต่อไป เรื่องสถานที่ที่เป็นสถานที่พบปะ (place as 'meeting-place')

ระดับของความรู้สึกเป็นสถานที่ (Strong Sense of Place) Garnham (1985: 9) ได้ให้ข้อสรุปที่น่าสนใจเกี่ยวกับองค์ประกอบที่จะทำให้ระดับความรู้สึกเป็นสถานที่เข้มข้นขึ้นว่า มักขึ้นกับองค์ประกอบเหล่านี้ ได้แก่

- รูปแบบทางสถาปัตยกรรม (Architectural Style)
- ภูมิอากาศ โดยเฉพาะปริมาณและคุณภาพของแสง ปริมาณน้ำฝน และการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิ
- ลักษณะพิเศษของธรรมชาติ (Unique natural setting)
- ความจำและการเปรียบเทียบ (Memory and metaphor) สถานที่นั้นมีความหมายต่อประชาชนผู้ใช้อย่างไร

- การใช้วัสดุท้องถิ่น (The use of local materials)
- ฝีมือช่าง (Craftsmanship)
- ที่ตั้งอาคารสำคัญหรือสะพานที่ได้รับการออกแบบเป็นองค์ (Sensitivity in the setting of important buildings and bridges)
- ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ (Cultural diversity and history)
- การให้คุณค่าของประชาชน (People's values)
- พื้นที่สาธารณะที่มีคุณภาพที่มองเห็นและเข้าถึงได้ (High quality public environments which are visible and accessible)
- กิจกรรมที่หลากหลายภายในเมืองในช่วงวันและตามฤดูกาล (Townwide activities, daily and seasonal)

จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบดังกล่าวมีองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยทางกายภาพถึงครึ่งหนึ่ง โดยหนึ่งในปัจจัยทางกายภาพนั้นเป็นกายภาพที่ตอบสนองการใช้งานได้ดี ซึ่งได้แก่ การมองเห็นและการเข้าถึงได้ของพื้นที่สาธารณะ ไม่ใช่เป็นลักษณะทางกายภาพที่ส่งผลต่อการรับรู้ของมนุษย์เช่นเดียวกับปัจจัยอื่นๆ

แม้ลักษณะเฉพาะของเมืองต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสหลักการเติบโตของเมือง หรือแม้แต่การตัดสินใจเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบขนาดเล็กของเมือง แต่ประชาชนในเมืองมักไม่ทันได้สังเกตหรือรู้สึกถึงการเปลี่ยนแปลง จนกว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นจะเป็นการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติเมืองที่พวกเขาอยู่อย่างสิ้นเชิงเสียก่อน นอกจากนี้ยังเป็นที่น่าเสียดายว่ากระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน ได้ทำให้เมืองหลายเมืองเปลี่ยนแปลงไปทางสูญเสียลักษณะเฉพาะหรืออัตลักษณ์ของตนเองไปสู่ความเหมือนกันทั่วโลก ความเหมือนกันนี้แสดงออกผ่านทางป้ายโฆษณาที่ไม่เหมาะสม สถาปัตยกรรมสาขา (franchise architecture) การพัฒนาอุตสาหกรรมที่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม ปิมน้ำมัน ร้านอาหารจานด่วนที่มีเครือข่ายทั่วโลก ถนนไฮเวย์ระหว่างเมือง และห้างสรรพสินค้า (shopping centre) เหล่านี้เป็นต้น การเติบโตอย่างรวดเร็วของเมืองและการขาดการวางแผนที่ดีและปฏิบัติตามแผนที่มีประสิทธิภาพ ทำให้เมืองที่มีลักษณะเฉพาะของตนหายไปจากภูมิทัศน์ของโลกอย่างรวดเร็ว เป็นการสูญเสียที่ไม่สามารถเรียกกลับมาได้อย่างน่าเสียดาย (Garnham, 1985: 10).

2.2.4 แนวคิดเกี่ยวกับ “สถานที่” (The Concept of Place) ในสาขาคานักภูมิศาสตร์

แนวคิดสำคัญเกี่ยวกับสถานที่ในบริบทของภูมิศาสตร์ จากนักภูมิศาสตร์สองท่าน ที่ควรจะกล่าวถึงในที่นี้ ได้แก่ Lukermann, 1964 และ May, 1970 (อ้างอิง

Relph, 1976: 2-4) เนื่องจากเป็นต้นกำเนิดความคิดและการศึกษาเกี่ยวกับสถานที่ในระยะต่อมา

การวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับสถานที่โดย Lukermann (1964) มีองค์ประกอบหลัก 6 ประการ ได้แก่

(1) เกี่ยวข้องกับที่ตั้ง (location) ที่ตั้งเกี่ยวข้องกับหลายสิ่ง รวมทั้งสถานที่ นับเป็นความคิดที่พื้นฐานที่สุดที่ตั้งอาจกล่าวถึงได้ในหลายรูปแบบ ทั้งในรูปของลักษณะเฉพาะภายใน (internal characteristics of a site) และความเชื่อมโยงภายนอกกับที่ตั้งอื่น (situation) ดังนั้นสถานที่จึงมีความเชื่อมโยงของพื้นที่ระหว่าง 'ภายใน' กับ 'ภายนอก'

(2) สถานที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบทางธรรมชาติและวัฒนธรรม (Elements of nature and culture) สถานที่แต่ละแห่งมีลักษณะเฉพาะ มีภาพรวม (ensemble) ขององค์ประกอบทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งทำให้เห็นว่าแตกต่างจากสถานที่อื่น และนี่เองเป็นข้อสรุปที่ชัดเจนว่า สถานที่แต่ละแห่งมีอัตลักษณ์เฉพาะตน (unique)

(3) สถานที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน (interconnected) แม้ว่าแต่ละสถานที่จะมีลักษณะเฉพาะของตนเอง แต่แต่ละสถานที่ก็เชื่อมโยงสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง และอ้างอิงถึงกัน เพราะแต่ละสถานที่ต่างเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างการเดินทางติดต่อกัน (circulation)

(4) สถานที่เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบย่อย (localised) แม้สถานที่จะสัมพันธ์กันและเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ขนาดใหญ่ แต่ก็เกี่ยวข้องและมีระบบในระดับท้องถิ่นของตนเองด้วย (system of localisation)

(5) สถานที่มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลง (emerge and becoming) เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เกิดมีองค์ประกอบใหม่ขึ้น และองค์ประกอบเก่าบางอย่างหายไป สถานที่จึงมีองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์เป็นองค์ประกอบที่เห็นได้ชัดเจน

(6) สถานที่มีความหมาย (places have meaning) ลักษณะพิเศษของสถานที่เกิดจากความเชื่อของคน มีการกล่าวว่านักภูมิศาสตร์ปรารถนาจะเข้าใจว่าทำไมสถานที่จึงเป็นส่วนหนึ่งของความทรงจำของมนุษย์ ขณะเดียวกันก็ต้องการทราบว่ามนุษย์มีความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่อย่างไร แต่เรื่องความเชื่อของมนุษย์นี้เท่านั้นที่เป็นส่วนสำคัญต่อการกระทำของมนุษย์ และความเชื่อนี้เองที่ก่อให้เกิดลักษณะพิเศษของสถานที่ เพราะทำให้มนุษย์ปฏิบัติตนในสถานที่นั้นๆ ตามกรอบความหมายของสังคมนั้นๆ.

จะเห็นได้ว่า Lukermann เห็นว่าสถานที่เป็นสิ่งที่ยับยั้งและเป็นส่วนผสมของธรรมชาติและวัฒนธรรมซึ่งเกิดขึ้นแล้ว และกำลังพัฒนาอยู่บนพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ซึ่งเชื่อมโยงกับสถานที่อื่นด้วยการเคลื่อนที่ของคนและสินค้า (flows of people and goods) สถานที่ไม่ได้เป็นเพียง "พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง" แต่เป็นเรื่องของที่ตั้งและทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องหรือมีอยู่บนพื้นที่นั้น ในรูปของปรากฏการณ์ที่ผสมผสานและมีความหมายเป็นองค์รวม.

แต่จากแนวคิดดังกล่าว May (1970: 214 อ้างจาก Relph, 1976: 2-4) ตั้งข้อสังเกตว่า Lukermann ไม่ได้ระบุชัดเจนไปถึงความแตกต่างระหว่าง 'สถานที่' 'ภูมิภาค' กับ 'ที่ตั้ง' ว่าหมายถึงอะไรกันแน่ และแตกต่างกันอย่างไร แต่เขากลับใช้ทั้งสามคำแทนกันในหลายสถานการณ์ในความหมายเดียวกัน และผลลัพธ์ที่ได้ก็คือความสับสนไม่ชัดเจนในการใช้คำเหล่านี้ โดยเฉพาะในหมู่นักภูมิศาสตร์

May (1970) เห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับสถานที่น่าจะประกอบด้วยองค์ประกอบเหล่านี้คือ

(1) สถานที่หมายถึงพื้นที่ผิวโลกทั้งหมดในความหมายของนักภูมิศาสตร์ ความหมายนี้อาจยกตัวอย่างเช่น เมื่อมีการกล่าวว่า โลกเป็นสถานที่ของมนุษย์ เป็นต้น

(2) สถานที่ถูกใช้เป็นภาพตัวแทนหน่วยพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง เช่น เมือง จังหวัด หรือประเทศ ซึ่งในความหมายนี้ไม่สามารถบอกความแตกต่างกับ 'ภูมิภาค' ได้

(3) สถานที่ถูกใช้เมื่ออ้างถึงส่วนใดส่วนหนึ่งของพื้นที่ (space) ที่ซึ่งอาจจะมีการครอบครองพื้นที่นั้นๆ ด้วย เช่น สถานที่อยู่อาศัย สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือสวนสนุก เป็นต้น

(4) สถานที่ถูกใช้เมื่อหมายถึงตำแหน่งที่ตั้งที่แน่นอน (location) ตำแหน่งที่ตั้งนี้อาจจะเฉพาะเจาะจงถึงขั้นเป็นจุดเลขก็เป็นได้

May (1970) ให้ความเห็นว่า เฉพาะในความหมายแบบที่สามนี้เท่านั้นที่เป็นความหมายที่ชัดเจนที่สุดของ "สถานที่" และด้วยแนวคิดนี้เองที่ทำให้สถานที่เป็นการภาพรวมของการรับรู้ (perceptual unity) ซึ่งเกิดจากการมีประสบการณ์ต่อสถานที่จริงนั้นๆ.

งานวิจัยชิ้นนี้ได้นำแนวคิดดังกล่าวนี้ไปใช้ในการประเมิน ความเป็นย่านของเมืองเชียงใหม่ในบทที่ 4 ที่จะกล่าวถึงต่อไป.

2.2.5 สถานที่ในความหมายที่กว้างขึ้น

เมื่อมีการศึกษาสถานที่กันโดยกลุ่มคนที่หลากหลาย และกว้างขวางขึ้น ก็เริ่มมีการให้ความหมายสถานที่เพิ่มเติม แตกต่างออกไปจากเดิมที่สนใจเพียงลักษณะทางกายภาพ และให้ความหมายต่อเฉพาะลักษณะทางกายภาพที่มีผลต่อมนุษย์ ก็เริ่มมีการนำปัจจัยทางสังคม และวัฒนธรรมเข้ามาพิจารณาถึงความเป็นสถานที่ที่เพิ่มมากขึ้นด้วย เป็นการมองสถานที่แบบเปิด (open - a global sense of place) ว่าเป็นการผสมผสานกันของเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในพื้นที่นั้นๆ ทั้งในความหมายด้านภูมิศาสตร์ของพื้นที่ที่กว้างขึ้นไป และเป็นกระบวนการที่ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุดด้วย เหล่านี้เป็นต้น (Massey, 2005: 131)

ในที่นี้จะขอลำถึงเพียงสองแนวคิดที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

(1) สถานที่ที่เป็นพื้นที่สำหรับการพบปะ (place as 'meeting-place')

เมื่อมองเหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสถานที่ เราสามารถมองสถานที่ในฐานะเป็นจุดศูนย์รวมของการปะทะกันของความสัมพันธ์ทางสังคม และ/หรือ กิจกรรมต่างๆ (locus of intersecting social relations and/or activity spaces) เป็นพื้นที่ที่สะท้อนลักษณะความสัมพันธ์หรือกิจกรรมนั้นๆ ด้วยการเป็นพื้นที่เปรียบเสมือนฉากหรือเวทีสำหรับละคอน และเป็นกรอบสำหรับความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมด.

เมื่อมีการให้ความหมายสถานที่ว่าเป็นพื้นที่สำหรับการพบปะแล้ว จะเกิดมุมมอง และสิ่งจำเป็นที่ควรพิจารณาควบคู่กันไปเพิ่มขึ้น และอาจกล่าวได้ว่า สถานที่แต่ละแห่งเป็นจุดศูนย์รวม ที่มีกิจกรรม ความ

สัมพันธ์ทางสังคม และกลุ่มทางสังคมเฉพาะตัว ของสถานที่แต่ละแห่งนั่นเอง และด้วยส่วนผสมที่มีลักษณะเฉพาะตัวดังกล่าวนี้ ทำให้เกิดกระบวนการใหม่ขึ้น กระบวนการใหม่อาจเกิดขึ้นได้ในหลายรูปแบบ เช่น เกิดกลุ่มคนใหม่ๆ ที่ย้ายเข้ามา ซึ่งอาจจะเกิดความขัดแย้งหรือเข้ากันได้ดีกับกลุ่มใหม่ ก่อให้เกิดเป็นประวัติศาสตร์อีกหน้าหนึ่งของสถานที่นั้นๆ ได้ (Massey & Jess, eds. 2000: 61-62)

เมื่อมองสถานที่ในมุมมองเช่นนี้แล้ว เราคงไม่สามารถเห็นว่าสถานที่เป็นเรื่องของธรรมชาติเพียงอย่างเดียว และการขีดเส้นรอบขอบเขตสถานที่นั้นๆ เป็นการกระทำทางสังคมทั้งสิ้น (drawing boundaries in space is always a social act).

(2) สถานที่แห่งพื้นที่ และสถานที่แห่งความเคลื่อนไหว (space of place vs. space of flow)

ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20 เนื่องจากสภาพสังคม และเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้การเคลื่อนที่หรือเดินทาง การปฏิสัมพันธ์ และการสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว รอบด้าน เข้าถึงได้ง่าย และไร้พรมแดน ทำให้ขอบเขตพื้นที่ที่เคยจำกัดอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง เริ่มไม่ชัดเจน และขีดขอบเขตได้ยากมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้แนวคิดเกี่ยวกับ 'พื้นที่' เปลี่ยนแปลงไป และขณะเดียวกันก็มีผลต่อแนวคิดเรื่อง 'สถานที่' ไปด้วย

Manuel Castells (1989: 348) นักคิดและเจ้าของทฤษฎีที่สำคัญเกี่ยวกับเมือง และรูปทรงของเมือง ได้กล่าวถึงสังคมในยุคดิจิทัลว่า การเข้ามาของสิ่งที่เขาเรียกว่า เมืองแห่งการสื่อสาร 'the informational city' ส่งผลให้เมืองเปลี่ยนแปลงไปด้วย (อ้างจาก Massey & Jess, eds., 2000: 53-59) เนื่องจากสังคมยุคปัจจุบันการติดต่อสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็ว และสิ่งนี้ได้เปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคม การรับรู้และความหมายทางสังคมทุกด้านไปอย่างสิ้นเชิง ดังนั้นสถานที่แห่งความเคลื่อนไหวได้เข้ามาแทนที่สถานที่แห่งพื้นที่ที่เคยมีก่อนหน้านั้นแล้ว ผู้คนในสังคมแห่งการสื่อสารนี้ ผู้ที่ไม่ได้รู้จักกันด้าน กำเนิด ชาติพันธุ์ หรือความหวังความต้องการในชีวิต ก็สามารถสื่อสารกันได้

แนวคิดของ Castells ก็เป็นไปในทางเดียวกับ Allen and Hamnett (eds, 1995 อ้างจาก Massey & Jess, eds. เพิ่งอ้าง) ที่กล่าวถึงสถานที่ว่าเป็นพื้นที่ทางสังคม ที่เพิ่มความซับซ้อนขึ้นเช่นเดียวกับความสัมพันธ์ทางสังคม โดยกล่าวย้ำว่ามีความเป็นไปได้ว่าความหมายของพื้นที่ในแบบเดิมๆ ที่ทำให้เกิด 'สถานที่' นั้นอาจจะมลายหายไปจากสังคมแล้ว เพราะการเปลี่ยนแปลงด้านการสื่อสารและโลกยุคโลกาภิวัตน์ดังกล่าว

นอกจากนี้ David Harvey (1989: 754 อ้างจาก Massey & Jess, eds. เพิ่งอ้าง) ผู้ได้ทำการวิเคราะห์ความ

ยึดหยุ่นในการใช้พื้นที่ของบริษัชข้ามชาติทั้งหลาย ก็พบว่าบริษัทเหล่านี้เป็นบริษัทที่ทำงานกับแบบไม่ได้ใช้พื้นที่ (place-less) มากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ

และ Harvey (1995: 10) ยังกล่าวอีกว่า ยุคนี้เป็นยุคที่เกิดความเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ของมนุษย์ในพื้นที่แตกต่างจากยุคที่ผ่านมา การที่ผู้คนได้อยู่ในที่เดียวกันหรือพื้นที่ใกล้เคียงกัน (physical nearness) ก็ไม่จำเป็นที่จะนำไปสู่ความเข้าใจอันดีระหว่างกัน หรือแม้แต่ว่าความสามารถในการประทับใจในสิ่งเดียวกัน หรือจัดการอะไรร่วมกันได้.

แนวคิดเรื่องความเป็นสถานที่ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับพื้นที่อีกต่อไปดังกล่าว ช่างต้นนี้ เป็นเรื่องที่น่าสนใจ และควรติดตามขบคิดกันต่อไปว่าจะมีผลต่อสังคมไทยหรือไม่ในระดับใด มีผลมากเช่นเดียวกับที่นักคิดในสังคมตะวันตกกล่าวไว้หรือไม่ อย่างไรก็ตาม ในหัวข้อต่อไป 2.3 เรื่องอัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับสถานที่ (place bounded identity) เป็นอีกแนวความคิดหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยแนวความคิดนี้ การอภิปรายเรื่องนี้จะยกไปไว้ในหัวข้อถัดไปดังกล่าว.

นอกจากนี้ ณ ปัจจุบันนี้เนื่องจากเชียงใหม่ยังอยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของยุคทั้งสอง ดังนั้น space of place ก็ยังคงความหมายและความสำคัญอยู่ ส่วน space of flow ยังเป็นช่วงต้นๆ ที่จะมืบทบาทต่อเมืองต่อไปในอนาคต ยังเป็นการเร็วเกินไปที่จะให้ความเห็นว่า การติดต่อสื่อสารถึงกันอย่างรวดเร็วและไร้พรมแดนนี้จะมีผลต่อความเป็นสถานที่หรือย่านในเมือง หรือไม่ อย่างไร ดังนั้นแนวคิดที่งานวิจัยชิ้นนี้จะนำมาใช้ จึงเป็นเรื่อง space of place เป็นหลักมากกว่า.

โดยสรุปแล้วเราจะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมเป็นกระบวนการที่ต้องพิจารณาหลายปัจจัยไปพร้อมๆกันและยังเป็นกระบวนการที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาด้วย (comprehensive dialectic process) จำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อปัจจัยต่างๆเหล่านั้นอย่างครบถ้วนจึงจะสร้างย่านที่มีอัตลักษณ์และเมืองที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตนได้.

จากการศึกษาในหัวข้อทั้งสองดังกล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าพื้นที่ สถานที่ และอัตลักษณ์ ต่างสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น กระทั่งดูเหมือนว่าจะไม่สามารถกล่าวถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยไม่กล่าวถึงอีกเรื่องหนึ่งได้ หัวข้อต่อไปจึงจะกล่าวถึงเรื่องอัตลักษณ์ และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทั้งสาม.

2.3 อัตลักษณ์ (Identity)

2.3.1 ความหมายของคำ

คำว่า identity มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน ว่า identitas หรือ idem หมายถึง ความเหมือน หรือ

“sameness” หรือ “the same” (<http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/identity>)

อย่างไรก็ตาม “อัตลักษณ์” เป็นมโนทัศน์ที่คาบเกี่ยวกับวิชาทางสังคมศาสตร์หลายด้าน ตั้งแต่สังคมวิทยา มานุษยวิทยา จิตวิทยา และปรัชญา และในศาสตร์เหล่านี้ยังมีคำที่เกี่ยวข้องกับคำว่า อัตลักษณ์อยู่อีกหลายคำ เช่น

subject, subjective, subjectivism
individual, individualism
personality
self
agency

เหล่านี้เป็นต้น (อภิญา, 2546: 2-6)

คำเหล่านี้มีนักคิดผู้ใช้คำที่ให้ความหมายที่บ่งบอกความสัมพันธ์กับคำว่าอัตลักษณ์แตกต่างกันไปมากมาย เช่น คำว่า subject ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับตัวเอง เป็นจิตที่ประจวบด้วยพลังในการคิดและการกระทำ ใช้ในความหมายตรงข้ามกับ object ที่หมายถึงสิ่งอื่นนอกเหนือไปจากจิตสำนึกที่เปี่ยมพลังตระหนักรู้ เป็นสิ่งภายนอกที่เข้ามาสัมผัสจิต

อย่างไรก็ตามในช่วงต่อมา subjectivity ถูกให้ความหมายไปในทางที่เป็นส่วนตัว เป็นความคิดหรือการตัดสินใจจากความรู้สึกภายใน เป็นสิ่งที่ไม่น่าเชื่อถือ ซึ่งตรงข้ามกับความเป็นข้อเท็จจริง (fact) หรือ objectivity ที่มีความน่าเชื่อถือกว่า

คำว่า individual รากศัพท์เดิมในภาษาละตินหมายถึงสิ่งที่แบ่งแยกไม่ได้ (อภิญา, 2546: เพิ่งอ้าง) แต่เมื่อมาถึงช่วงศตวรรษที่ 17 พัฒนามาเป็นคำที่หมายถึงลักษณะของบุคคลที่แตกต่างจากผู้อื่น (singular)

ส่วนคำว่า personality หรือบุคลิกภาพ เป็นคำที่ใช้มากในสาขาจิตวิทยา ซึ่งหมายถึงโครงสร้างการจัดระเบียบของพลังหลายชนิดในตัวมนุษย์ บุคลิกภาพไม่ใช่พฤติกรรม แต่เป็นพลังผลักดันที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมอีกทีหนึ่ง บุคลิกภาพเป็นสิ่งที่ค่อนข้างคงเส้นคงวาและฝังอยู่ในอุปนิสัย เช่น ลักษณะการยืน การเดิน วิธีการพูด สไตลการเขียน บุคลิกภาพจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนลักษณะความมีตัวตน หรืออัตลักษณ์ ของแต่ละปัจเจกบุคคล

จากนิยามความหมายของคำว่าอัตลักษณ์และคำที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ว่าให้ความสำคัญหรือเน้นไปที่ลักษณะเฉพาะของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือผู้ใดคนหนึ่ง ที่เป็นลักษณะของปัจเจกที่แตกต่างจากสิ่งอื่น หรือผู้อื่น

อย่างไรก็ตามยังมีการกล่าวถึง “อัตลักษณ์” ในปริมนทลที่เกี่ยวข้องกับความเป็นปัจเจก และเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางสังคม (social aspects) ด้วยในขณะเดียวกันจึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจสำหรับการให้ความหมายของคำว่า “อัตลักษณ์” เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป.

2.3.2 ลักษณะ (Characteristics) ของอัตลักษณ์

คำว่าอัตลักษณ์มีลักษณะสำคัญที่ควรกล่าวถึงหลายประการ ความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะต่างๆของอัตลักษณ์นี้จะนำไปสู่ ความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับสถานที่ (place-bound identities) ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของงานวิจัยชิ้นนี้ ในบทต่อไป

(1) อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างด้วยกระบวนการทางสังคม (identity is social constructed)

แม้จากรากศัพท์ภาษาไทย คำว่า“อัตลักษณ์” จะเกิดจากคำว่า “อัต หรือ อัตตา” ซึ่งหมายถึง ตน ตัวเอง (พจนานุกรม ฉบับมติชน, 2547: 964) กับคำว่า “ลักษณะ หรือ ลักษณะ” ซึ่งหมายถึง คุณสมบัติเฉพาะของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือคนใดคนหนึ่ง (เพ็ญอักษร: 768) ซึ่งจะหมายความรวมถึง คุณสมบัติหรือลักษณะเฉพาะของปัจเจกชนผู้ใดคนหนึ่ง หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ในการศึกษาเรื่องลักษณะเฉพาะของปัจเจกชนนั้นกลับพบว่า จำเป็นต้องศึกษาถึงสังคมที่ปัจเจกชนนั้นๆ อยู่อาศัยไปด้วยในขณะเดียวกัน

นับแต่ปลายศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา เริ่มมีการเสนอ มโนทัศน์ของปัจเจกภาพภายใต้บริบทของสังคม นักคิดด้านปรัชญาปฏิฐานนิยม (Positivism) ได้แก่ ออกุสต์ กอมต์ (August Comte) และเอมิล เดอร์ไคม์ (Emile Durkheim) ต่างไม่เห็นด้วยกับ ความเห็นหรือมโนทัศน์ปัจเจกที่เป็นอิสระเสรี พวกเขาเห็นว่าการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ต้องทำในฐานะที่เป็น “พฤติกรรมร่วม” หรือปรากฏการณ์ทางสังคมเท่านั้น

นักคิดในช่วงหลังสมัยใหม่ โดยเฉพาะพวกหลังโครงสร้างนิยม (Poststructuralism) มีการให้คำนิยามใหม่ของคำว่าปัจเจกภาพ ว่าปัจเจกภาพนั้นเป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ความเป็นปัจเจกจึงถูกเน้นในฐานะที่เป็น “กระบวนการทางสังคมของการสร้างอัตลักษณ์” มากกว่าคุณสมบัติเฉพาะอย่างที่มีลักษณะตายตัว (Weedon, 1987: 32-34 อ้างจากอภิญา, 2546: 45-46)

นอกจากนี้นักสังคมวิทยา และมานุษยวิทยาเป็นจำนวนมากก็ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับสังคม เช่น ชาร์ลส์ คูลีย์ (Charles Cooley) กล่าวว่า อัตลักษณ์คือสิ่งที่เกิดขึ้นในกระบวนการทางสังคม และสังคมกับปัจเจกบุคคลเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่อาจแยกออกจากกันได้ หรือ เออร์วิง กอฟมัน (Erving Goffman, 1963) ได้ศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มบุคคลผู้ที่สังคมรังเกียจต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพวก ที่พิการทางร่างกาย หรือมีภูมิหลังที่สังคมไม่ยอมรับ ก็พบว่าในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ ยุทธศาสตร์ (strategies) และวิธีการ (tactics) ต่างๆ ที่ปัจเจกบุคคลใช้เพื่อสร้างและปกป้องภาพลักษณ์ตัวเองนั้นแสดงถึงมิติที่ทับซ้อนกันของอัตลักษณ์ทางสังคมและอัตลักษณ์ปัจเจก (อภิญา, 2546: 21-29)

สำหรับมาร์เซล โมสส์ (Marcel Mauss, 1985: 22 อ้างจาก อภิญา, 2546: 31-32) ผู้ศึกษาสังคมอินเดียหลาย

แห่งในอเมริกาเหนือ เชื่อมั่นว่า ความหมายของปัจเจกภาพฝังแน่นอยู่กับบริบททางสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบอำนาจ และคำนิยาม “สังคม” ของสังคมนั้นๆ เพราะมโนทัศน์ปัจเจกภาพจะเชื่อมคนกับสังคมในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเสมอ

นอกจากนี้ในการศึกษาเรื่องความหมายของสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้าง (The Meaning of the Built Environment) Rapoport (1990: 15) ยังเสนอว่า ความหมายไม่ใช่สิ่งที่แยกออกจากประโยชน์ใช้สอย (Function) แต่กลับเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของประโยชน์ใช้สอย และโดยแท้จริงแล้วความหมาย นับเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของสิ่งแวดล้อม ดังนั้นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ไม่ว่าจะเป็น เสื้อผ้า เพอร์นิเจอร์ อาคาร สวน ถนน ละแวกบ้าน (Neighbourhood) และอื่นๆ ต่างใช้เพื่อแสดงตัวตนของกลุ่มทั้งสิ้น

ณ จุดนี้เราอาจกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคลหรืออัตลักษณ์ของสถานที่ต่างสร้างขึ้นโดยกระบวนการทางสังคมทั้งสิ้น

(2) อัตลักษณ์มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงได้เสมอ ไม่หยุดนิ่ง (Unfixed)

เนื่องจากอัตลักษณ์เป็นกระบวนการที่สร้างขึ้นด้วยกระบวนการทางสังคม จึงมีลักษณะที่แปรเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคมนั้นๆอย่างไม่รู้จักจบ อาจกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว และมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามลักษณะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

คลิฟฟอร์ด เกียซต์ (Clifford Geertz, 1983 อ้างจาก อภิญา, 2546: 32) นักมานุษยวิทยาผู้ศึกษามโนทัศน์ปัจเจกภาพ โดยศึกษาสรรพนามแทนคนในสถานภาพต่างๆ ในสังคมโมร็อกโก เขาพบว่ามักฎไวยากรณ์ที่เปลี่ยนฐานะของคำนามให้กลายเป็นคำคล้ายคุณศัพท์ วิธีการดังกล่าวทำให้สามารถสร้างค่าแทนบุคคลได้ไม่รู้จักจบ นอกจากนี้ความสัมพันธ์ของบุคคลยังเป็นสิ่งกำหนดค่าที่เลือกใช้ด้วย เช่น ถ้าคนถูกแนะนำตนให้กับคนต่างถิ่น ค่าที่เลือกใช้จะเป็นค่าเกี่ยวกับท้องถิ่นของตน แต่หากเป็นการแนะนำให้กับคนต่างเผ่า ก็จะใช้ชื่อเผ่าตั้งนี้เป็นต้น โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์เป็นคุณสมบัติที่นำมาใช้ ตามลักษณะสถานการณ์ที่เผชิญอยู่ ณ ขณะนั้น การแปรเปลี่ยนของอัตลักษณ์ของคนตามบริบทจึงมีไม่รู้จักจบ

(3) อัตลักษณ์มีลักษณะที่หลากหลาย ไม่ได้เป็นหนึ่งเดียว (Pluralism)

เนื่องจากอัตลักษณ์เป็นกระบวนการที่สร้างขึ้นด้วยกระบวนการทางสังคม และอัตลักษณ์มีลักษณะที่แปรเปลี่ยนไปตามบริบททางสังคมนั้นๆอย่างไม่รู้จักจบ เป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามลักษณะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และเนื่องจากสังคมมีลักษณะหลากหลาย อัตลักษณ์จึงมีได้หลายๆลักษณะไป

พร้อมๆกัน ไม่ได้มีลักษณะที่เป็น “เอก” หรือมีเพียงหนึ่งเดียวเช่นกัน.

ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับความหลากหลายของอัตลักษณ์นี้สามารถพิจารณาได้จากการซ้อนทับกันของบทบาทของปัจเจกบุคคลในสังคม มนุษย์มีหลายบทบาทในสังคมได้ในขณะเดียวกัน เขาหรือเธออาจจะเป็นคนจีนที่เดินทางมาจากประเทศจีนแผ่นดินใหญ่มายู่นอกประเทศ เป็นนายกสมาคมพ่อค้าจีนในไทย และเป็นเกย์ด้วยในขณะเดียวกัน บทบาทที่หลากหลายของเขาหรือเธอนั้นย่อมมีผลต่อความคิด ต่อวิถีชีวิต และต่ออัตลักษณ์ของเขาหรือเธอไปด้วย บทบาทหรืออัตลักษณ์อาจมีลักษณะที่ส่งเสริมกันหรือขัดแย้งกันก็ได้ ดังตัวอย่างข้างต้น คนจีนจากแผ่นดินใหญ่ในประเทศไทยอาจได้รับการยอมรับในสังคมระดับหนึ่ง เพราะชาวจีนที่ประสบความสำเร็จทางธุรกิจ และมีแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีก็ถือเป็นผู้มีหน้าตาในสังคมไทยได้ กระทั่งมีลูกหลานแต่งงานกับคนไทย เป็นการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมและเชื้อชาติ แต่สำหรับในกลุ่มชาวจีนด้วยกัน สังคมรักร่วมเพศ หรือชายรักชาย หรือแม่แต่หญิงรักหญิงกลับไม่เป็นที่ยอมรับเท่าใดนัก ถึงตอนนี้เขาหรือเธออาจจำเป็นต้องแสวงหาที่อยู่สำหรับตัวตนอีกด้านหนึ่ง ในกลุ่มอื่นที่ไม่ใช่กลุ่มชาวจีน เพื่อการมีพื้นที่ของตนในสังคมอย่างเต็มภาคภูมิ.

จะเห็นได้ว่าลักษณะของอัตลักษณ์ที่กล่าวถึงในหัวข้อที่ผ่านมา เน้นความเป็นกระบวนการ และความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับสังคมที่อยู่โดยรอบปัจเจกนั้นๆ ไม่ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์กับพื้นที่ (Space) เท่าใดนัก แม้ในความเป็นจริงยังมีหัวข้อสำคัญที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์อีก เช่น อัตลักษณ์เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ (power related) หรือเกี่ยวข้องกับเวลา (time related) และอัตลักษณ์ในภาพรวมและในรายละเอียด (global vs. local) แต่เพื่อไม่ให้เป็นการซ้ำซ้อนกับเนื้อหาที่ได้อภิปรายไปแล้ว และกำลังจะกล่าวถึงต่อไป และไม่เป็นภาระเยิ่นเย้อจนเกินควรจึงขอลำดับถึงลักษณะของอัตลักษณ์เพียงเท่านี้ ส่วนหัวข้อต่อไปจะกล่าวถึงการศึกษาด้านพื้นที่กับสถานที่ (Place) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือพื้นที่ที่อัตลักษณ์มีลักษณะและความหมายเฉพาะ จึงเป็นสถานที่

2.3.3 อัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับสถานที่ (Place-bounded Identity)

จากการศึกษาเรื่องพื้นที่ และสถานที่ รวมทั้งเรื่องอัตลักษณ์ เราพบลักษณะร่วมประการหนึ่งของทั้งสามหัวข้อได้แก่ การถูกสร้างขึ้นโดยสังคม (social constructed) และสัมพันธ์แนบแน่นกับสังคม ไม่มีปัจจัยใดเลยที่ใดตัวตนเองจากสังคมได้ จากการศึกษาร่องสังคมหลังสมัยใหม่ รวมทั้งโลกยุคโลกาภิวัตน์ ที่มีความหนาทาง

วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการสื่อสาร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคม และการรับรู้เรื่องเวลากับพื้นที่ ไปอย่างสิ้นเชิง ซึ่งจากเดิมสังคมสมัยใหม่ เกิดสิ่งที่เรียกว่า ความแตกต่าง (difference) การแยกส่วน (exclusion) และความเป็นชายขอบ (marginalisation - Giddens, 1991: 6) กลายเป็นสังคมเป็นหนึ่งที่มีความแตกต่างเรื่องพื้นที่ และเวลาหดสั้นเข้า เพราะการเข้าถึงแผนที่ทั่วโลกได้ง่าย สะดวก รวดเร็ว และการมีนาฬิกาที่บอกเวลาได้ทั้งโลกในเวลาเดียวกันเช่นกัน การรับรู้เรื่องพื้นที่และเวลาจึงแยกส่วนกัน (separation of place-time) ไม่จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งดังที่เคยเป็นมาก่อนหน้านั้น ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้หลายฝ่ายเห็นว่าการสร้างอัตลักษณ์ก็น่าจะกลายเป็นเรื่องที่ไม่ผูกติดกับสถานที่ กลายเป็นการติดต่อ การสร้างตัวตน การรับรู้และความหมายทางสังคมทุกด้าน อย่างที่ Castells เรียกว่า space of flow ไม่ใช่ space of place ดังที่กล่าวมาก่อนหน้านี้

อย่างไรก็ตาม David Harvey (1995: 7) กลับแย้งว่าการสร้างตัวตนที่สัมพันธ์กับสถานที่นั้น จะมีส่วนสำคัญมากยิ่งขึ้นในโลกทุนนิยมแบบหลังสมัยใหม่ มากกว่าที่จะสำคัญน้อยลง เขาให้เหตุผลสำคัญไว้ 4 ประการดังนี้

(1) ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ต่างๆในโลก (space relations) ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ตั้งของสถานที่ (location of places) ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงปริมาณของการสะสมทุน (capital accumulation) สถานที่ในเมืองที่เคยมีอัตลักษณ์เฉพาะของตนเอง ถูกทำลายจากการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเหมือนกัน ตัวอย่างเมืองอุตสาหกรรม เช่น Detroit ในสหรัฐอเมริกา Sheffield, Liverpool ในสหราชอาณาจักร และ Lille ในฝรั่งเศส ชาวเมืองถูกบังคับให้ตอบคำถามว่า สถานที่แบบไหนจึงจะเหมาะสมสำหรับความสัมพันธ์ในพื้นที่ และการสะสมทุนแบบใหม่ที่เกิดขึ้น เพราะเราจะกังวลกับความหมายของสถานที่เมื่อความเป็นสถานที่ถูกทำลายจากการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ.

(2) ค่าใช้จ่ายในการเดินทางที่ถูกลงทำให้การผลิต การขาย การตลาด และโดยเฉพาะการเงินสำหรับการลงทุน สามารถกระจายไปในพื้นที่ต่างๆทั่วโลก ได้ง่ายขึ้นกว่าเดิมมาก สถานการณ์เช่นนี้กลับทำให้การเลือกที่ตั้งทำได้ง่ายขึ้นเช่นกัน และทำให้ทุนได้ประโยชน์จากความแตกต่างของคุณภาพวัตถุดิบ ปริมาณและราคาสินค้าขนาดเล็กจำนวนมาก ในแต่ละสถานที่ มากกว่าจะเสียประโยชน์ ตัวอย่างเช่น ทุนข้ามชาติจะให้ความสนใจกับความแตกต่างของคุณภาพของสถานที่ เมื่อต้องการแสวงหากำไร.

(3) สำหรับกลุ่มที่อยู่ติดกับสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ก็จะมีแนวโน้มว่าตนมีคู่แข่งที่อยู่ในต่างสถานที่ และมีความ

สามารถในการเคลื่อนที่ของทุนที่สูงกว่ามาก ส่วนผสมของโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพและทางสังคม ของคุณภาพแรงงาน ของข้อปฏิบัติทางสังคมและการเมืองของวัฒนธรรมและชีวิตสังคมที่มีอยู่ในพื้นที่แต่ละแห่ง จะทำให้สถานที่นั้นๆ ดึงดูดความสนใจได้มากหรือน้อยกว่าสถานที่อื่นๆ ได้ สำหรับการลงทุนข้ามชาติ ตัวอย่างเช่น ผู้อยู่อาศัยในแต่ละพื้นที่ต่างกังวลใจว่าการพัฒนาแบบไหนจึงจะเหมาะสมสำหรับความต้องการของพวกเขา สถานที่แต่ละแห่งจึงเกิดการแข่งขันในเรื่องความแตกต่างของตนจากสถานที่อื่นๆ เพื่อที่จะดึงดูดการลงทุนเพิ่มหรือให้คงอยู่ในสถานที่นั้นๆ และในกระบวนการที่เกิดขึ้นนี้เอง การใช้อำนาจประกอบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการโฆษณา หรือ การสร้างอัตลักษณ์ ให้เป็นจุดขาย ก็นับเป็นเรื่องสำคัญทีเดียว

(4) โครงการที่ประสบผลกำไรที่จะสามารถซึมซับทุนส่วนเกินที่เกิดขึ้นในสังคม ดูเป็นเรื่องที่หาได้ไม่ยากนักในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา เงินทุนส่วนเกินที่เหลือนี้จำนวนไม่น้อยที่ถูกนำไปเป็นส่วนในการสร้างความหมายของสถานที่ (place construction) การขาดภูมิปัญญาในการจัดการเรื่องดังกล่าวทำให้ทุนเหล่านี้ถูกเก็บไว้ในรูปแบบของเงินออมเท่านั้น หรือมีการลงทุนในธุรกิจอสังหาริมทรัพย์แบบเกินขนาด และการขยายสถานที่ที่เน้นคุณภาพเหล่านี้ เช่น ที่พักตากอากาศสำหรับนักท่องเที่ยวหรือสำหรับผู้สูงอายุ ชุมชนที่มีแนวทางการดำรงชีวิตแบบใหม่ (new life styles) ฯลฯ ก็ยังมีขนาดใหญ่กว่าการลงทุนในอสังหาริมทรัพย์นั้นเสียอีก.

มีประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งที่เกี่ยวกับการเรียกร้องโยกหาความเป็น 'สถานที่' ในอดีต ของโลกยุคปัจจุบัน ที่ Tuan (1977: 198) ชี้ให้เห็นว่าประสบการณ์ของการมีรากฐานหรือสัมพันธ์แนบแน่นกับสถานที่ (rooted in a place) แตกต่างจากการมีและพยายามบ่มเพาะความรู้สึกเป็นสถานที่ (having and cultivating a sense of place) ดังคำกล่าวของเขาที่ว่า "ชุมชนที่มีรากฐานทางประวัติศาสตร์ที่แท้จริง อาจจะมีศาลเจ้าหรืออนุสาวรีย์ แต่ไม่ได้มีพิพิธภัณฑ์หรือองค์กรเพื่ออนุรักษ์อดีต" Harvey (1995: 12) ได้อ้าง MacCannell (1976:8) ที่แสดงความเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับประเด็นนี้ว่าความสำเร็จของโลกสมัยใหม่ไม่ได้เกิดจากการทำให้โลกก่อนสมัยใหม่สูญหายไป แต่เป็นการทำให้เกิดการอนุรักษ์และการประกอบสร้าง (construction) โลกก่อนสมัยใหม่นั้นขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง.

หัวข้อต่อไปจะกล่าวถึง ความหมายของคำว่า 'ชุมชน' และ 'ละแวกบ้าน' เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันก่อนนำไปสู่การสำรวจความเป็นย่าน ซึ่งรวมความหมาย

ถึงความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งก็คือชุมชนหรือ ละแวกบ้านด้วย.

2.4 ชุมชน (Community) และละแวกบ้าน (Neighbourhood)

คำจำกัดความ

Knox & Pinch (2000) กล่าวว่าเป็นการยากที่จะให้คำจำกัดความของคำว่า 'ชุมชน' เนื่องจากในพื้นที่การตั้งถิ่นฐานใด ๆ มีความสัมพันธ์กันทางสังคมมากน้อยแตกต่างกันเป็นอันมาก ในที่นี้ยังไม่นับรวมปัญหาที่เกิดจากการระบุขอบเขตพื้นที่ของชุมชนซึ่งก็เป็นปัญหาที่ซับซ้อนไม่แพ้กัน เมื่อ 45 ปีก่อน George Hillery (1955) ได้ทบทวนคำจำกัดความของคำว่าชุมชนถึงกว่า 90 คำจำกัดความ ซึ่งเขาพบว่ามีข้อที่เหมือนกันอยู่ 3 ข้อ ได้แก่ (1) พื้นที่ (2) ความเหมือนกัน - Common Ties และ (3) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม - Social Interactions จะเห็นได้ว่าคำว่า ชุมชน ได้

หลังจากความพยายามของ Hillery ก็มีผู้พยายามจะให้ความหมายของคำว่าชุมชน และละแวกบ้านอีกจำนวนมาก แม้จะไม่มีข้อสรุปที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อย่างไรก็ตามเราสามารถกล่าวได้ว่า ทั้งคำว่าชุมชนและละแวกบ้านควรจะใช้ในความหมายเดียวกัน คือ พื้นที่ที่มีการกระจุกตัวของการตั้งถิ่นฐานซึ่งเกี่ยวพันกับองค์กรทางสังคม (Social Organization) อย่างใดอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ Blowers (1973) ยังกล่าวถึงลักษณะของ 'ละแวกบ้าน' ไว้เป็นข้อๆ ดังนี้คือ

- พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่ถูกระบุด้วยชื่อเดียวกัน แต่ไม่มีเครื่องขีดกั้นที่แน่นอน (Imprecise limits)
- กายภาพของ 'ละแวกบ้าน' เป็นกายภาพที่เห็นได้ชัดเจน และมีขอบเขตที่ชัดเจน
- 'ละแวกบ้าน' ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะมีลักษณะที่เห็นได้เด่นชัด และมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจากภายใน (Internally Homogenous) กล่าวคือ มีลักษณะเฉพาะทางสิ่งแวดล้อมและกายภาพที่เหมือนกัน (Environmental & Physical Characteristics)
- ชุมชน ละแวกบ้าน (Community Neighbourhood) ประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีความใกล้ชิดกัน (Close-knit Groups) และมีความสัมพันธ์ทางสังคมแบบปฐมภูมิ (Primary Social Interaction)

นอกจากนี้ยังอาจคำนึงถึงคำว่า 'ละแวกบ้าน' 'ชุมชน' และ 'ความเป็นชุมชน' (Communalilty) ในแง่ของลำดับชั้นจากเล็กไปใหญ่ หรือจากเรียบง่ายไปซับซ้อนก็ได้ กล่าวคือ 'ละแวกบ้าน' เป็นพื้นที่ที่มีประชาชนที่มีความเหมือนกันด้วยลักษณะทางโครงสร้างประชากร (Demographic)

เศรษฐกิจ และทางสังคม แต่อาจไม่จำเป็นต้องเป็นส่วนสำคัญนำไปสู่การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ส่วน 'ชุมชน' จะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีการพัฒนาความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้นไปถึงระดับหนึ่ง (Social Coherence) ซึ่งก่อให้เกิดความเหมือนกันของวิถีปฏิบัติ ธรรมเนียม วิถีคิด และคำพูดสำหรับ 'ชุมชนจัดตั้ง' (Communality or Communion) นั้นเกิดขึ้นเมื่อมีการจัดตั้งเป็นสมาคมบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นมาก เป็นชุมชนในระดับจิตสำนึก (Bell and Newby, 1976: 197) ที่จะคงอยู่ด้วยตัวเองได้ยาก ยกเว้นเมื่อมีความกดดัน (Stress)

Knox & Pinch (2000) สรุปไว้ว่า จะเห็นได้ว่า 'ละแวกบ้าน' และ 'ชุมชน' นั้นต้องมีการอ้างอิงทางภูมิศาสตร์โดยผู้คน หรือยึดโยงกับพื้นที่ ดังนั้นอาจจะมีประโยชน์หากสามารถแบ่งละแวกบ้าน ออกไปหลายแบบ เช่น *immediate neighbourhood* คือ 'ละแวกบ้าน' ที่มีขนาดเล็ก อาจมีพื้นที่ซ้อนทับกันได้ และถูกกำหนดขึ้นจากความสัมพันธ์ส่วนตัวมากกว่าความสัมพันธ์แบบเป็นองค์กร หรือเป็นทางการ ส่วน *traditional neighbourhood* คือ 'ละแวกบ้าน' ที่กำหนดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางสังคม ที่สร้างความเป็นปึกแผ่น (Consolidate) โดยเกิดจากการใช้สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานที่เดียวกัน และเมืององค์กรปกครองท้องถิ่นเดียวกัน สำหรับ *emergent neighbourhood* คือ 'ละแวกบ้าน' ที่มีขนาดใหญ่ มีความหลากหลาย และมีลักษณะที่ความสัมพันธ์ของคนใน 'ละแวกบ้าน' ค่อนข้างต่ำ

จากคำจำกัดความข้างต้น จะเห็นได้ว่า ในพื้นที่เมื่อนั้น 'ละแวกบ้าน' คงมีลักษณะเป็นรูปแบบสุดท้าย หรือ *emergent neighbourhood* มากกว่า เพราะพื้นที่ในเขตเมืองมีความหลากหลายสูง และความสัมพันธ์ของผู้คนที่หลากหลายนั้นไม่ได้แน่นแฟ้นเหมือน 'ละแวกบ้าน' ในชนบท อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์อย่างเหนียวแน่นของผู้คนใน 'ละแวกบ้าน' ยังมีให้เห็นอยู่บ้าง ในเขตเมือง โดยเฉพาะในเขตชุมชนแออัด หรือพื้นที่ชุมชนเก่าในเมือง.

สำหรับ Poplin (อ้างจากดารณี, 2540) กล่าวถึง 'ชุมชน' ว่าเป็น 'หน่วยย่อยในสังคม' Poplin มองชุมชนใน 3 สถานะ คือ

1. **ชุมชนในฐานะหน่วยทางภูมิศาสตร์** (Community as a Territorial Unit) โดยเห็นว่า อาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์มีอิทธิพลต่อชุมชน นั่นคือสภาพทางภูมิศาสตร์เป็นตัวกำหนดสถานที่ตั้ง และศักยภาพในการเจริญเติบโตของชุมชน ขณะเดียวกันชุมชนก็มีอิทธิพลต่ออาณาบริเวณ ทางภูมิศาสตร์ ทั้งนี้เนื่องจากการปรับตัวของคนอันเนื่องมาจากวัฒนธรรมให้เกิดความสอดคล้องกับ ความต้องการและความจำเป็นของมนุษย์

2. **ชุมชนในฐานะหน่วยของการจัดองค์กรทางสังคม** (Community as a Social Organization Unit) ชุมชนเป็นระบบสังคมอันหนึ่ง ประกอบด้วยระบบย่อยๆซึ่งทำหน้าที่ เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น ได้แก่ การถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่สมาชิกใหม่ของสังคม การควบคุม

ทางสังคม การมีส่วนร่วมในสังคม การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การผลิต การบริโภค และการกระจาย สินค้าและบริการภายในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังถูกมองว่าเป็นโครงข่ายการปฏิสัมพันธ์กัน ทางสังคมอีกด้วย การติดต่อสัมพันธ์กันจะเกิดขึ้นระหว่างบุคคล กลุ่ม และสถาบันต่างๆ ถ้าความสัมพันธ์นั้นเกิดขึ้นระหว่างบุคคล กลุ่ม และสถาบันที่อยู่ในชุมชนหรือในระดับเดียวกัน เรียกว่า เป็นการเชื่อมโยงในแนวนอน (Horizontal Ties) และถ้าความสัมพันธ์เกิดขึ้นระหว่าง บุคคล กลุ่ม และสถาบันต่างระดับกัน เรียกว่า เป็นการเชื่อมโยงในแนวตั้ง (Vertical Ties) การปฏิสัมพันธ์กันในระดับชุมชนจะอยู่ใน 3 รูปแบบใหญ่ คือ การร่วมมือกัน (Cooperation) การแข่งขันกัน (Competition) และ ความขัดแย้ง (Conflict)

3. **ชุมชนในฐานะหน่วยทางจิตใจและวัฒนธรรม** (Community as a Psycho-cultural Unit) เกิดความรู้สึก 'Community Sentiment' หรือรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน จึงเกิดความรู้สึกผูกพันร่วมกันระหว่างคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะสมาชิกของชุมชนมีค่านิยม กฎเกณฑ์ทางสังคม และเป้าหมายร่วมกัน

นอกจากนี้ Don Townsend (1944: 227) ยังได้กล่าวถึงกิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นตามระบบความสัมพันธ์ในชุมชน และเป็นตัวสะท้อนให้เห็นวิถีชุมชนนั้นว่าสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก คือ

1. **กิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ** (Sacred Activities) หมายถึง กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากความเคารพศรัทธาในสิ่งบางสิ่งของมนุษย์ ซึ่งในภูมิภาคล้านนาจะแบ่งออกเป็น

- 1.1 ความเคารพในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์
- 1.2 ความเคารพในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ
- 1.3 ความเคารพในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ

2. **กิจกรรมทั่วไปที่ไม่เกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ** (Profane Activities) หมายถึง กิจกรรมอื่นๆที่ไม่ได้เกิดจากความเคารพศรัทธา เป็นกิจกรรมในชีวิตประจำวันทั่วไป ซึ่งจากการศึกษาในหัวข้อที่ผ่านมาถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดลักษณะเฉพาะร่วมของกลุ่มคนได้เช่นกัน.

จากคำจำกัดความต่างๆ เหล่านี้จะเห็นได้ว่าเมื่อกล่าวถึงชุมชน หรือละแวกบ้าน เป็นการมองแบบองค์รวม ที่คำนึงถึงปัจจัยทางกายภาพ และทางสังคม-วัฒนธรรมเข้าไว้ด้วยกัน.

2.5 บทสรุป

โดยสรุปแล้วอาจกล่าวได้ว่าสถานที่นั้นมีลักษณะเช่นเดียวกับพื้นที่และเวลา ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นโดยสังคม และจำเป็นต้องอ่านและทำความเข้าใจสถานที่ในแง่ที่ว่า มันจึงจะเป็นความเข้าใจที่ถูกต้องได้ Harvey ชี้ให้เห็น

ความสำคัญของ ‘สถานที่’ ซึ่งเขากล่าวว่าแทบไม่มีนักคิดฝ่ายสมัยใหม่และหลังสมัยใหม่ใดกล่าวถึงเลย แต่เขาเห็นว่าอัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับสถานที่นั้นยังเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องการอยู่ในโลกปัจจุบัน เพราะยังผู้คนถูกผลักให้หันเข้าหา ‘ความเหมือน’ กันของประสบการณ์จากโลกไซเบอร์ ผู้คนก็จะยิ่งโยยหาความแตกต่างกันของสถานที่แต่ละแห่งมากขึ้นด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ความแตกต่างทั้งด้านทรัพยากร คุณภาพของสถานที่แต่ละแห่ง ก็กลับจะสร้างประโยชน์สำหรับการลงทุนทางเศรษฐกิจที่เคลื่อนที่ไปได้ทั่วโลก

ช่วงสุดท้ายของบทที่ 2 นี้ใคร่นำความคิดของ David Harvey (1995: 26-27) มาเป็นบทสรุปของบท ดังที่เขากล่าวอย่างทรงพลังไว้ว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมร่วม (cultural mass) ของโลกบริโคนิยม ได้แก่ การเน้นที่ความหมายและคุณค่าของชุมชนชาติ และสถานที่ การปรับสร้างอัตลักษณ์ของสถานที่ และวัฒนธรรมท้องถิ่น อยู่ในมือของชนกลุ่มใหญ่ในระบบวัฒนธรรมร่วม (ที่ได้ความคิดจากนักเขียนนวนิยาย ผู้สร้างภาพยนตร์ และนักเขียนแนะนำสถานที่ท่องเที่ยว) และการปรับสร้างอัตลักษณ์นี้ยังมีความเกี่ยวข้องอย่างเข้มข้นกับระบบสถาบันในสังคม (รวมทุกสิ่งทุกอย่างตั้งแต่มหาวิทยาลัยที่ยังคงสอนและใช้ภาษาพื้นถิ่น และความรู้สึกว่าประวัติศาสตร์ยังคงมีชีวิตผ่านพิพิธภัณฑ์และการจัดงานทางวัฒนธรรมต่างๆ) และหากการปรับสร้าง (shaping) อัตลักษณ์ของสถานที่ และวัฒนธรรมร่วมยังกระทำผ่านคุณค่าภายในของสังคมนั้นมากขึ้นเท่าใด คุณค่าทางวัฒนธรรมนั้นก็จะเป็นไปทางเดียวกับสิ่งที่

เรียกได้ว่า ‘วัฒนธรรมการเมืองของสถานที่’ (cultural politics of place) ไปด้วย

ดังนั้นความเป็นสถานที่ ของพื้นที่ที่เล็กที่สุดตั้งแต่สนามหญ้าหน้าบ้าน อัตลักษณ์ท้องถิ่นและของชาติ ไปจนถึงของภูมิภาคและของเมือง จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งขาดในพัฒนาการที่ไม่เท่าเทียมกันในภูมิศาสตร์ของโลกทุนนิยมนี้ การค้นพบความเป็นสถานที่ที่มีมากมาย หลากมิติใหม่อีกครั้ง (rediscovery) โดยผ่านกระแสไหลบ่าของวัฒนธรรมร่วม และการเมือง ได้กลายเป็นหัวใจสำคัญของยุคสมัย มากกว่าที่เคยเป็นมาในอดีต เพราะการเผชิญหน้ากับการหดแคบเข้าของกาล-เทศะ (time-space compression) และการประกอบสร้างใหม่ (restructuring) ที่เราต้องเผชิญในยุคนี้ ทำให้ความเป็นสถานที่อยู่ในภาวะ ‘เสี่ยง’ เพราะได้กลายเป็นเพียงพื้นที่หนึ่งบนแผนที่โลกที่เข้าถึงกันได้ง่ายเพียงปลายนิ้วสัมผัส

นอกจากนี้เมื่อรวมความเป็นสถานที่เข้ากับผู้คนเจ้าของสถานที่ นั้นๆ ก็จะพบความหมายของคำว่า ‘ชุมชน’ หรือ ‘ละแวกบ้าน’ ซึ่งเป็นภาพรวมของสถานที่ในมิติต่างๆ

การสร้างพื้นที่ที่มีอัตลักษณ์อันได้แก่ สถานที่ จึงยังคงเป็นประเด็นที่รอการขบคิด และ นำมาแสวงหา คัดสรร ตลอดจนปฏิบัติ ทั้งในด้านกระบวนการ และ ผลผลิต ด้วยมุมมองและจุดยืนในบทสรุปของการศึกษาด้านแนวคิดและทฤษฎีในบทที่ 2 ดังนี้ งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาแนวทางในการระบุความเป็น ‘สถานที่’ หรือความเป็นย่าน เป็นชุมชน ในพื้นที่เมืองอันได้แก่ย่านหลากหลายมิติของเมืองเชียงใหม่ต่อไป.

บทที่ 3

เชียงใหม่ในประวัติศาสตร์

“ประวัติศาสตร์คือขบวนการอันต่อเนื่องของกริยาตอบโต้ระหว่างนักประวัติศาสตร์กับข้อเท็จจริง เป็นบทสนทนาที่ไม่รู้จบระหว่างอดีตกับปัจจุบัน .. ขบวนการของกริยาตอบโต้กันระหว่างนักประวัติศาสตร์กับข้อเท็จจริงอันเป็นสิ่งที่ข้าพเจ้าเรียกว่าบทสนทนายหว่างอดีตกับปัจจุบันนี้ มีใช้บทสนทนายหว่างปัจเจกบุคคลที่เป็นนามธรรมอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่เป็นเรื่องระหว่างสังคมวานนี้กับสังคมวันนี้ ดังคำพูดของ Burckhardt ที่ว่าประวัติศาสตร์ก็คือ บันทึกในสิ่งที่ยุคหนึ่งเห็นค่าสวแก่การจดจำอีกยุคหนึ่งไว้ อดีตนั้นเราเข้าใจได้ต่อเมื่อมองผ่านปัจจุบันเท่านั้น หน้าที่สองด้านของประวัติศาสตร์คือช่วยให้มนุษย์เข้าใจสังคมในอดีต กับช่วยให้เขาควบคุมสังคมในปัจจุบันได้ดีขึ้น”

Edward Hallett Carr, What is History?, 1967
(อ้างจาก ชาญวิทย์, 2537: 1)

บทนี้จะประกอบด้วยสองส่วนหลัก ได้แก่ ประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ตั้งแต่สมัยก่อนตั้งเมืองสมัยราชวงศ์มังราย สมัยในปกครองของพม่า และสมัยรัตนโกสินทร์ เนื่องจากประวัติศาสตร์ของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งย่อมมีได้อย่างโดดเดี่ยว แต่มีความต่อเนื่องทั้งในด้านพื้นที่กับพื้นที่ข้างเคียง และต่อเนื่องด้านเวลาจากอดีตถึงปัจจุบัน บทนี้จึงจะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ในมุมมองที่กว้างเพื่อให้เห็นความต่อเนื่องทั้งด้านกาลและเทศะ หรือเวลาและสถานที่ จากนั้นจึงจะกล่าวถึงย่านของเมืองเชียงใหม่ในยุคต่างๆในประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างความเข้าใจอันดี และเป็นส่วนประกอบหนึ่งในการกำหนดความเป็นย่านของเมืองในปัจจุบันต่อไป

3.1 เชียงใหม่ในประวัติศาสตร์

เมืองสำคัญในประวัติศาสตร์อารยธรรมของมนุษย์ล้วนแต่มีที่ตั้ง สันฐาน และองค์ประกอบทางกายภาพที่เด่น มีลักษณะเฉพาะ องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เมืองเหล่านั้นยิ่งใหญ่มักเป็นความอุดมสมบูรณ์ของที่ตั้งและความรู้ความสามารถด้านเทคนิควิทยาของผู้คนผู้สร้างเมืองนั้นๆ รวมทั้งผลผลิตส่วนเกินที่ทำให้ชุมชนนั้นสามารถมีการแลกเปลี่ยนซื้อขายกับชุมชนอื่นที่อยู่ห่างไกลออกไปได้ เมืองย่อมประกอบด้วยองค์ประกอบด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง เราไม่อาจทำความเข้าใจเมืองใดเมืองหนึ่งโดยไม่ศึกษาปัจจัยเหล่านี้อย่างรอบด้าน ดังที่ Kostof (1999: 10) กล่าวไว้ว่า

“The more we know about cultures, about the structure of the society in various periods of history in different parts of the world, the better we are able to read their built environments”.

“เมื่อเราเรียนรู้วัฒนธรรม และโครงสร้างทางสังคมของพื้นที่ต่างๆทั่วโลกมากเท่าใด เราก็จะเข้าใจสิ่งก่อสร้างของคนเหล่านั้นได้มากเท่านั้น”

การแบ่งยุคสมัยเชียงใหม่ในประวัติศาสตร์มีแตกต่างกันไปหลายรูปแบบตามวัตถุประสงค์ของผู้ศึกษา สำหรับประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ในข้อแรกนี้จะแบ่งเป็นช่วงสำคัญๆในประวัติศาสตร์ ซึ่งแสดงความต่อเนื่องและพัฒนาการของเมืองเชียงใหม่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ช่วงมอญของลำพูน ลำานนาไท การสูญเสียเอกราชและบ้านเมืองระส่ำระสาย ยุคสยามประเทศ สยามสมัยใหม่ และประเทศไทย

ความหมายของคำ

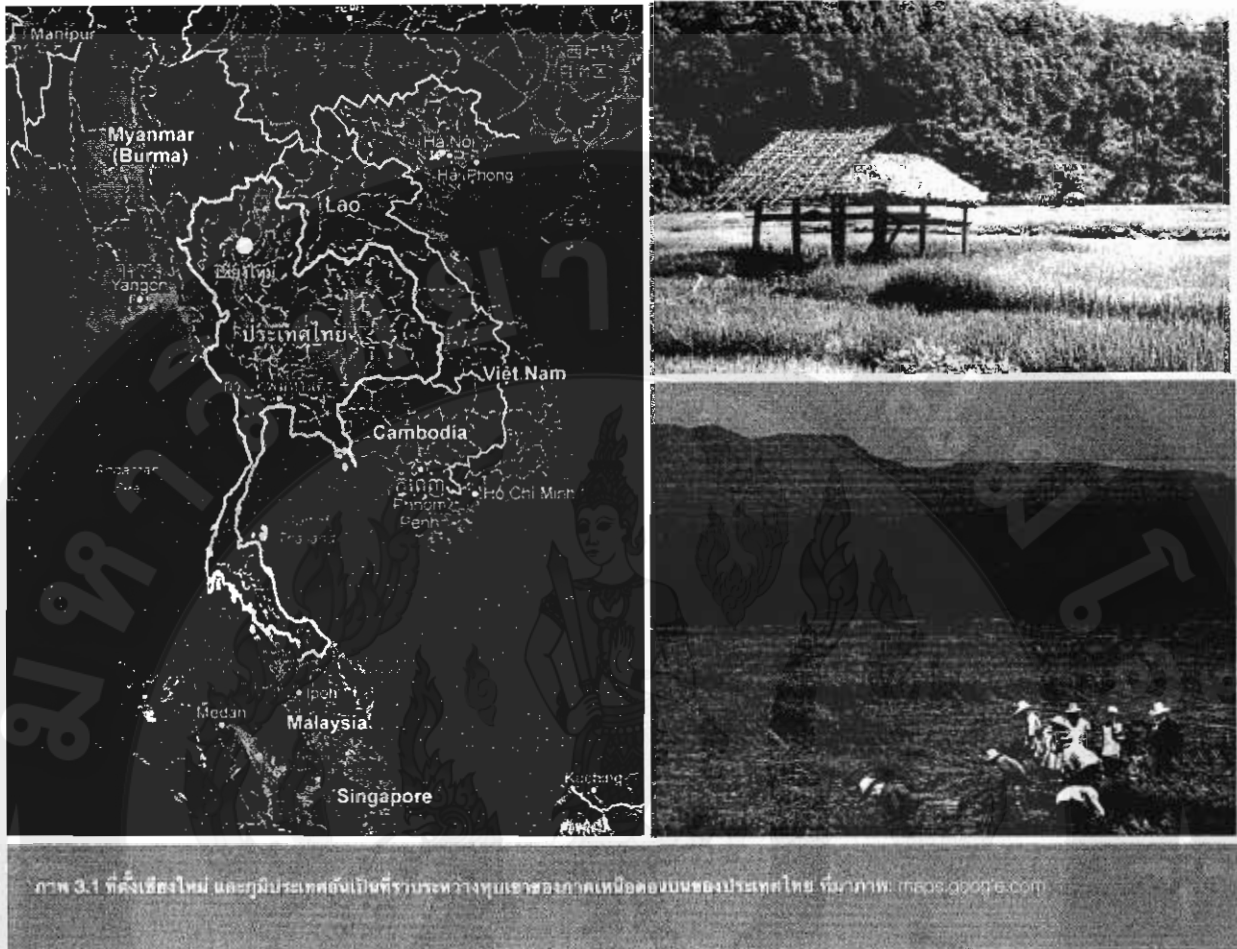
เนื่องจากเชียงใหม่มีประวัติศาสตร์และพัฒนาการมายาวนาน จึงมีคำศัพท์ที่ใช้ที่เกี่ยวข้องในบทนี้ที่ควรให้ความกระจ่างตั้งแต่ต้น คำเหล่านี้ ได้แก่

สยาม ในที่นี้ หมายถึง ทั้งพื้นที่ทางภูมิศาสตร์และอัตลักษณ์ของผู้คนของรัฐหรือของชาติในช่วงประวัติศาสตร์ก่อนปี พ.ศ. 2482 เมื่อมีการเปลี่ยนชื่อเป็นประเทศเป็นไทย

ลำานนา หมายถึง ดินแดนทางเหนือของประเทศ ภายหลังการรวบรวมแคว้นเล็กแคว้นน้อยเป็นปึกแผ่น ภายใต้การนำของเชียงใหม่ ครอบคลุมพื้นที่ทางเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน และมีการขยายอิทธิพลไปยังพื้นที่ข้างเคียง ยุครุ่งเรืองของลำานนาอยู่ระหว่างกลางพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง ปลายพุทธศตวรรษที่ 23 (Penth, 1994: V) ลำานนายังรวมหมายถึงอาณาจักรที่ยังคงอยู่ระหว่างกลางพุทธศตวรรษที่ 19 หลังการสร้างเมืองเชียงใหม่ของพญามังรายเป็นต้นไป ส่วนช่วงหลังเมื่อเจ้าผู้ครองนครทั้งหลายเริ่มมีบทบาทน้อยลงและเมืองก็กลายเป็นเพียงจังหวัดหนึ่งของประเทศไทย จะใช้คำว่า ภาคเหนือของประเทศไทยแทน

ลัวะ หรือ ละว้า หมายถึงกลุ่มชนผู้ใช้ภาษาในกลุ่มออสโตรเอเชียติก (Austroasiatic) ผู้ซึ่งเดิมครอบครองพื้นที่ราบของลำานนา ทางเหนือของลาว และรัฐฉานในพม่า (Department of U.S. Army, 1970 อ้างใน Aasen, 1998: 17)

มอญ กลุ่มชนผู้ใช้ภาษาในกลุ่มออสโตรเอเชียติก ผู้ซึ่งแต่เดิมอยู่ทางตอนใต้ของพม่า ซึ่งเป็นผู้ปกครองของอาณาจักรทวารวดี (ทางตะวันออกของพูนัน อยู่บริเวณประเทศกัมพูชาและเวียดนามในปัจจุบัน) กลุ่มมอญมี

ภาพ 3.1 ที่ตั้งเชียงใหม่ และภูมิประเทศอันเป็นที่ราบระหว่างหุบเขาของภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ที่มาภาพ: maps.google.com

อิทธิพลอย่างมากในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 9 เมื่อเกิดอาณาจักรมอญทางภาคกลาง และภาคเหนือของสยาม รวมทั้งในส่วนล่างของพม่าด้วย (Aasen, 1998: 29)

ไท กลุ่มชนผู้พูดภาษาในกลุ่มเดียวกัน อยู่ในบริเวณภาคกลางและตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ตะวันออกเฉียงเหนือของเวียดนาม ส่วนบนของบรามาปุตร (Brahmaputra) ในอินเดีย และแคว้นอัสสัมในพม่า (ดูรายละเอียดใน Aasen, 1998: 57-63 และ Penth, 1994: 7-11) หรืออาจกล่าวได้ว่าชนกลุ่มนี้อยู่ตั้งแต่อัสสัมถึงตันซัน (Tonkin) หรือจากทางใต้ของจีนไปจนจรดทางเหนือของมลายา (Davis, 1984: 23) ถึงแม้ชาวไทจะมีกลุ่มย่อยจำนวนมาก ที่กระจายอยู่ทั่วไปทางเหนือของประเทศไทย และพื้นที่ต่อเนื่องในประเทศเพื่อนบ้าน แต่กลุ่มไทยวนหรือไทโยน เป็นกลุ่มที่ทำให้แคว้นเล็กๆทางภาคเหนือรวมตัวกันเป็นปึกแผ่นและเป็นผู้ให้กำเนิดอาณาจักรล้านนา (Penth, 1994: 7)

3.1.1 ภูมิศาสตร์และเมืองยุคเริ่มแรก

เชียงใหม่อยู่ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย เป็นภูมิภาคซึ่งมีเทือกเขาและราบขนาดเล็กระหว่างภูเขาเป็นลักษณะเด่น ภูเขาแนวเหนือ-ใต้เป็นแนวปรากฏการไปจนถึงด้านตะวันตกอันเป็นเขตแดนของประเทศ (ภาพ 3.1)

พื้นที่ราบระหว่างภูเขาที่คิดเป็นพื้นที่เพียง 1 ใน 4 ของพื้นที่ทั้งหมดนี้เป็นที่ตั้งของชุมชนและเมืองต่างๆของภูมิภาคทั้งหมด เชียงใหม่ตั้งอยู่ในที่ราบเชียงใหม่-ลำพูนอันกว้างใหญ่ ที่ราบอันอุดมสมบูรณ์นี้เหมาะสำหรับการทำนาข้าวมาแต่อดีต (สรสสวัสดิ์, 2539: 27)

แหล่งน้ำสำคัญของภาค ได้แก่ ลำน้ำปิง วัง ยม และน่าน ที่ไหลสู่แม่น้ำพระยา ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญของที่ราบอันกว้างใหญ่ของภาคกลาง ภูเขาและแม่น้ำเหล่านี้ทำให้พื้นที่ภาคเหนือแบ่งออกเป็นอนุภูมิภาคหลายส่วน และลักษณะภูมิประเทศดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดกลุ่มคนสองวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ได้แก่ชาวที่สูง และชาวที่ราบ ซึ่งวัฒนธรรมของชาวที่ราบถือว่าเป็นวัฒนธรรมหลักของภูมิภาค เช่นเดียวกับพื้นที่แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกือบทั้งหมด (Aasen, 1998: 13-15)

กล่าวโดยสรุปพื้นที่ภาคเหนือมีภูมิประเทศที่เต็มไปด้วยภูเขา แม่น้ำหลักสี่สาย และที่ราบระหว่างภูเขาเล็กๆอีกเป็นจำนวนมาก ยกเว้นที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน ภูมิภาคที่เต็มไปด้วยภูเขาของภาคเหนือ นับว่าแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดจากที่ราบอันกว้างใหญ่ของภาคกลาง และพื้นที่ไม่ต่อเนื่องกัน (broken terrain) ของภาคได้ลักษณะภูมิประเทศแบบนี้เองที่มีส่วนกำหนดความเชื่อ

ถึงต้นกำเนิดอารยธรรม การศึกษาพื้นที่ที่มีการครอบครองต่อเนื่องมาในประวัติศาสตร์ ก็เป็นสิ่งที่ควรทำ นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องกล่าวถึงอิทธิพลของอินเดียกับจีนที่มีต่อภูมิภาคนี้ เพราะเป็นสองอารยธรรมอันยิ่งใหญ่ที่มีผลต่อพัฒนาการของพื้นที่นี้ ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 343 - 1043 (Aasen, 1998: 16) นักประวัติศาสตร์มักจะให้คำจำกัดความดินแดนแถบนี้เป็นดินแดนของความหลากหลาย การผสมผสานและการอยู่ร่วมกันของวัฒนธรรมและชุมชนจำนวนมาก.

ชาวลัวะ หรือละว้า

บรรดากลุ่มชนพื้นถิ่นที่มีความสำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ล้านนา ได้แก่ ชาวลัวะ หรือละว้า ชาวลัวะนับเป็นกลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างมั่นคงที่สุดก่อนพระนางจามเทวีจะเดินทางมายังหริภุญไชย ตำนานที่มีชื่อเสียงของพวกลัวะต่างเชื่อว่าพวกเขามาอยู่ที่นี่นานก่อนชนกลุ่มไทและมีกษัตริย์เป็นของตนเอง คือ ขุนหลวงวิลังคะ ซึ่งตามตำนานเล่าว่าขุนหลวงวิลังคะแพ้การประลองฤทธิ์จึงไม่ได้แต่งงานกับพระนางจามเทวีแห่งหริภุญไชย ขุนหลวงวิลังคะกับชาวลัวะจึงต้องหลบไปอยู่เชิงดอยสุเทพ (Kunstadter, 1965: 2) แม้ว่าตำนานจะไม่ใช่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ แต่ก็มีหลักฐานอื่นๆ ประกอบและนักวิชาการส่วนใหญ่ก็เห็นด้วยกับความคิดที่ว่าชาวลัวะเป็นชนพื้นถิ่นของบริเวณนี้ (ดู Wijeyewardene, 1996: 84 ประกอบ) นอกจากนี้ยังเชื่อกันว่ามีศูนย์กลางการตั้งถิ่นฐานของพวกลัวะอยู่ที่เชิงดอยสุเทพ ซึ่งตั้งชื่อตามหัวหน้าคนสำคัญชาวลัวะคือฤาษีวาสุเทพ การบูชาหรือไหว้ผีบรรพบุรุษชาวลัวะคือผีปู่และย่าและโดยชาวบ้านบริเวณเชิงดอยสุเทพ เขตตำบลแม่เหิระ ยังคงปฏิบัติอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ แม้จะมีบางช่วงในอดีตที่เลิกราไป (สร้อยดี, 2539: 55)

การนับถือผี

ชาวลัวะนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์หลายอย่างเช่นเดียวกับชนเผ่าพื้นเมืองหลายๆกลุ่ม เรียกกันว่า “ถือผี” ความเชื่อนี้รวมทั้งความเชื่อในศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ทำให้ชาวลัวะได้ใกล้ชิดกับแผ่นดินและธรรมชาติ แผ่นดินเป็นพื้นที่ที่สร้างสิ่งปลูกสร้างซึ่งชาวลัวะจะกระทำด้วยความระมัดระวัง ไม่ให้กระทบกระเทือนต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกปักษ์รักษาอยู่ (Aasen, 1998: 17) สำหรับชาวลัวะแล้วไม่ว่าจะเป็นแผ่นดิน ต้นไม้ หรือองค์ประกอบทางธรรมชาติอื่นๆ ต่างมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกปักษ์รักษาแต่โบราณกาลก่อนมนุษย์เกิดเสียอีก เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุขของบ้านและชุมชนจึงต้องทำสิ่งที่ “ถูกต้อง” เท่านั้น

ชาวลัวะนับถือผีขณะเดียวกันก็นับถือพุทธไปด้วย ซึ่งเป็นอิทธิพลที่ได้รับภายหลังเมื่อมีการติดต่อกับชนกลุ่มอื่น มีหลักฐานว่าชาวลัวะ “ถือพุทธ” ด้วยเช่นกัน โดย

การไม่ฆ่าสัตว์ กราบไหว้พระพุทธรูป และบวชเด็กเป็นเนร (สร้อยดี, 2539: 53) ดังตัวอย่างพิธีเลี้ยงผีปู่และย่าและก็แสดงความเชื่อที่มีการผสมผสานกัน การเลี้ยงผีปู่และย่าและยังเป็นประเพณีที่ทำขึ้นในวันขึ้นหรือแรม 14 ค่ำ เดือน 9 เป็นพิธีแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่คุ้มครองชาวบ้าน และตำนานของพิธีกรรมนี้ยังเกี่ยวเนื่องกับพุทธประวัติ เป็นการผสมผสานความเชื่อเรื่องผีของพื้นถิ่นให้เข้ากับพุทธศาสนาที่เข้ามาภายหลัง โดยในเรื่องกล่าวถึงยักษ์ปู่และย่าและซึ่งอยู่ที่ดอยคำ ได้ยอมจำนนต่อพระพุทธเจ้าที่เสด็จมาบริเวณนั้น รวมทั้งยอมรับพุทธศาสนาและเป็นผู้ดูแลพระภิกษุที่พระพุทธเจ้ามอบให้ (สุเทพ, 2540: 156)

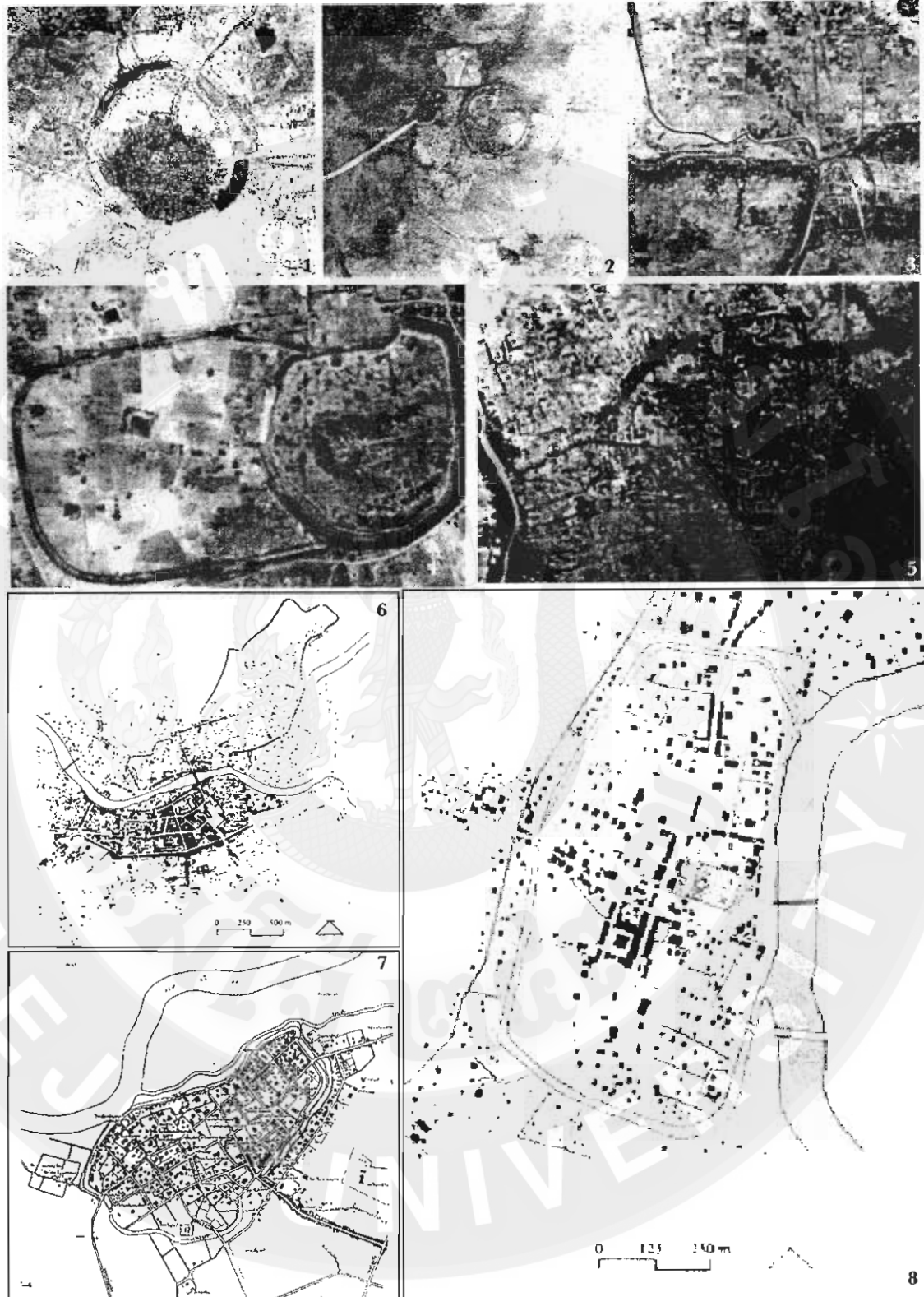
เวียงลัวะ

เริ่มตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 8 ที่ชาวลัวะเริ่มมีเวียงที่สร้างอย่างซับซ้อน เป็นรูปวงกลมและมีคูน้ำคันดินล้อมรอบ เวียงวงกลมนี้พบอยู่ทั่วไปในพื้นที่ภาคเหนือและภาคอีสานของดินแดนสยาม ซึ่งเวียงเหล่านี้ก็เป็นที่อยู่ของกลุ่มชนอีกกลุ่มหนึ่งคือมอญด้วย โดยอาจจะอยู่ร่วมกันหรือแยกเป็นอิสระต่อกันก็ได้ (Aasen, 1998: 17) ภาพที่ 3.5 แสดงผังเวียงละเม็ง หรือเวียงเจ็ดลินที่สันนิษฐานว่าเป็นเวียงของชาวลัวะ ใกล้เวียงเชียงใหม่.

ชาวลัวะถือว่ามีความรู้ทางช่างและทางเทคนิคเป็นอย่างดี มีหลักฐานว่าพวกเขาเป็นผู้ส่งเครื่องมือเหล็กให้เชียงใหม่ในฐานะเมืองประเทศราช แต่หลังจากที่พ่ายแพ้ต่อจามเทวีแห่งหริภุญไชยแล้ว ก็ไม่ปรากฏว่าพวกลัวะเป็นอิสระอีกเลย (สร้อยดี, 2539: 53) อย่างไรก็ตามพบหลักฐานว่าความสัมพันธ์ระหว่างลัวะกับไทนั้นเป็นไปอย่างค่อนข้างเสมอภาคและยังมีวัฒนธรรมคล้ายคลึงกันอีกด้วย (Wijeyewardene, 1986: 86).

3.1.3 ยุคมอญหริภุญไชย (ประมาณ พ.ศ. 1293-1843)

ประวัติศาสตร์ช่วงต้นของพื้นที่นี้เริ่มต้นที่ลำพูน ซึ่งสมัยนั้นภาษาเขียนและรูปแบบการปกครอง นับว่าก้าวหน้าเกินกว่าระดับหมู่บ้านธรรมดา หลักฐานเริ่มตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 1294 เมื่อผู้สร้างนคร ได้อัญเชิญพระนางจามเทวีจากละโว้มาปกครองหริภุญไชย หรือลำพูนในปัจจุบัน (Sumet, 1989: 149-150; Aasen, 1998: 30-31; Penth, 1994: 3) ช่วงดังกล่าวเป็นเวลาเดียวกับที่เมืองสมัยทวารวดีในภาคกลางของไทยปัจจุบันเข้มแข็งแล้ว เมืองเหล่านี้ได้แก่ ลพบุรี นครปฐม อุทอง สุพรรณบุรี ราชบุรี เพชรบุรี ชัยนาท และปราจีนบุรี (สร้อยดี, 2539: 57 ดูภาพ 3.3) พระนางจามเทวีได้นำ พระ นักโหราศาสตร์ (astrologer) ปราชญ์ หมอ และช่างฝีมือ รวมทั้งผู้มีฐานะสูงจำนวนไม่น้อยติดตามมาด้วย และได้ก่อตั้งราชวงศ์ผู้ซึ่งปกครองหริภุญไชยจนกระทั่งปลายพุทธศตวรรษที่ 16

[illegible]

ความเชื่อ

มีหลักฐานว่าตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 1500 พวกมอญนับถือทั้งฮินดูและพุทธศาสนา (Halliday, 1913 อ้างจาก Aasen, 1998: 30) หลักฐานที่พบว่ามีวัดในพุทธศาสนาสมัยพระนางจามเทวีทำให้เชื่อได้ว่าศาสนาพุทธได้รับการยอมรับนับถือเป็นอย่างดีแล้ว หริภุญไชยได้ชื่อว่าเป็นศูนย์กลางมอญทางเหนือที่มีอิทธิพลสูงที่สุด หริภุญไชยยังเป็นศูนย์กลางที่เข้มแข็งของศาสนาพุทธนิกายเถรวาทด้วย ในสมัยหริภุญไชยคงมีการใช้ศาสนาพุทธเป็นเครื่องมือในการรวมศูนย์จิตใจชนพื้นถิ่นกับชาวมอญเข้าด้วยกัน เพื่อความเป็นปึกแผ่นในการปกครอง (สรสวดี และพิจิตร, 2539: 463)

ชาวมอญมีความสามารถทั้งการปกครองและความเชี่ยวชาญในศิลปะไม่น้อย และชาวมอญหริภุญไชยก็สร้างสรรค์วัดอุททางวัฒนธรรมที่สวยงามอย่างยอดเยี่ยม เช่น พระพุทธรูปยืนทองแดง พระพิมพ์ หรือพระแผงห้าร้อย (Penth, 1994: 8)

อย่างไรก็ตามหริภุญไชยมีขนาดเล็กกว่าทวารวดีที่อยู่ใต้อำนาจอยู่มาก รวมทั้งเมืองศรีเทพ พื่นาดตสงขยา และนครไชยศรี ซึ่งอยู่ในยุคเดียวกัน (ศรีศักดิ์, 2540: 65)

เมืองรูปหอยสังข์

แม้ว่าเมืองมอญส่วนใหญ่จะมีรูปร่างกลมหรือเป็นวงรี แต่เมืองหริภุญไชยเป็นรูปหอยสังข์ เชื่อกันว่าเป็นการนำรูปทรงมาจากหอยสังข์ซึ่งเป็นเครื่องแสดงถึงอำนาจและความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ (ดูรายละเอียดใน Sumet, 1989 และ Aasen, 1998 และ ภาพ 3.4) เมืองหริภุญไชยอยู่ติดกับแม่น้ำกวัง มีขนาดประมาณ 825 เมตรแนวเหนือ-ใต้ และ 450 เมตรแนวตะวันออก-ตะวันตก (สรสวดี, 2539: 59) นอกจากนี้เมืองรูปหอยสังข์ในช่วงสมัยเดียวกับหริภุญไชย คือ เซลางค์ (ลำปาง) ริมแม่น้ำวัง และเมืองแพร่ ลุ่มแม่น้ำยม (ดูภาพ 3.4)

พระราชวังตั้งอยู่บริเวณกึ่งกลางรูปหอยสังข์ บริเวณติดแม่น้ำกวัง ต่อมามีการสร้างวัดพระธาตุหริภุญไชย ณ ตำแหน่งที่ตั้งพระราชวังนี้ในสมัยพระเจ้าอาทิตยะ แห่ง

ราชวงศ์จามเทวี เมื่อปีพ.ศ. 1587 วัดพระธาตุหริภุญไชยนับเป็นวัดสำคัญในพุทธศาสนาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

เมืองอื่นๆ

เซลางค์ (ต่อมาคือเมืองลำปาง) ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำวัง สร้างขึ้นสมัยเจ้าชายอนันตยศในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 13 เซลางค์ก็มีรูปร่างเป็นหอยสังข์เช่นเดียวกับหริภุญไชย (ดูภาพที่ 3.4) ส่วนเมืองในประวัติศาสตร์อีกแห่งหนึ่งอยู่ห่างจากเซลางค์ไปทางตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 20 กิโลเมตร ได้แก่ ลำปางหลวง เชื่อกันว่าบริเวณนี้สร้างโดยพระนางจามเทวี ซึ่งสร้างบนยอดเขาเดี่ยวๆ และที่ซึ่งครั้งหนึ่งเคยใช้เป็นเมืองป้อมค่ายในช่วงสงครามระหว่างเชียงใหม่กับหริภุญไชย วัดพระธาตุลำปางหลวงถือว่าเป็นศิลปะล้านนาชั้นยอดระดับประเทศมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ยังมีเมืองอื่นๆที่สร้างในยุคหริภุญไชย เช่น เวียงท่าช้าง ในอำเภอสันป่าตอง เวียงมโน ในอำเภอหางดง และเวียงไค ในอำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอเหล่านี้ยังอยู่ทางใต้ของเมืองเชียงใหม่และอยู่ในระยะเดินทาง 1 วัน หรือประมาณ 20 กิโลเมตร จากหริภุญไชย เมืองเหล่านี้มีรูปร่างค่อนข้างเป็นสี่เหลี่ยม (สรสวดี และพิจิตร, 2539: 461) นอกจากนี้ยังมีหลักฐานการตั้งถิ่นฐานสมัยหริภุญไชยทางเหนือลำพูนขึ้นไป ได้แก่ เวียงกุมกามในอำเภอสарภี และดอยสันกู่ ยอดเขาบนภูเขาสุเทพ เชียงใหม่ (ศรีศักดิ์, 2540: 63)

อิทธิพลขอม

ควรกล่าวถึงอาณาจักรขอม ณ ที่นี้ด้วย เนื่องจากเป็นอาณาจักรที่มีอิทธิพลสูง และได้ขยายขอบเขตไปถึงภาคอีสานและภาคเหนือของสยามด้วย มีร่องรอยอิทธิพลขอมในเมืองต่างๆหลายเมือง แม้ว่าภายหลังชนกลุ่มไทจะเข้ามามีอิทธิพลแทนที่ในพื้นที่นี้เมื่ออาณาจักรขอมเสื่อมอำนาจลง

จากการศึกษาของ Aasen (1998: 42-52) อาณาจักรขอมซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียเริ่มลงหลักปักฐานในพื้นที่เขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประมาณพุทธศตวรรษที่

ภาพ 3.5 วัดพระธาตุหริภุญไชย

ภาพ 3.6 วัดพระธาตุลำปางหลวง

11 และเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 14 อาณาจักรขอมก็ขยายตัวไปมีอำนาจเหนือดินแดนเป็นจำนวนมาก และตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 16 เป็นต้นไปดินแดนภายใต้การควบคุมของมอญหลายแห่งก็ตกเป็นของขอม และเวลานี้เองเป็นช่วงที่ละโว้ (ลพบุรี) ตกอยู่ภายใต้การครอบครองของขอม สุโขทัยอาณาจักรทางใต้หรือญัฮกุญก็อยู่ภายใต้อิทธิพลของขอมระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16 ถึงปลายพุทธศตวรรษ 18 (เป็นไปได้ว่าตั้งแต่พ.ศ. 1564) อิทธิพลขอมที่ยังคงทิ้งร่องรอยชัดเจน เห็นได้จากการวางผังและระบบผังเมือง ได้แก่ เมืองรูปสี่เหลี่ยม และการจัดการด้านภูมิศาสตร์ รวมทั้งระบบการเก็บกักน้ำ (ดูภาพที่ 3.6) ภายหลังสุโขทัยก็มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเชียงใหม่และมีอิทธิพลต่อการวางผังเมืองเชียงใหม่ในระยะแรกเช่นกัน.

ต่อมาในสมัยของพระเจ้าศรีอินทราทิตย์แห่งสุโขทัยช่วงเวลาประมาณปี พ.ศ. 1775-1793 ได้ประกาศอิสรภาพแยกตนเป็นอิสระจากขอม ทำให้สุโขทัยเป็นหนึ่งในสองอาณาจักรที่มีอิทธิพลที่สุดในสมัยนั้น (Rong, 1988 อ้างจาก Aasen, 1998: 76)

เมื่อสิ้นสุดความรุ่งเรืองยุคแรก ญัฮกุญอยู่ถูกรุกรานจากอาณาจักรขอม 3 ครั้ง ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16 - 17 แต่ก็ไม่เคยสูญเสียเอกราชต่อขอม หลังจากนั้น ญัฮกุญก็เจริญรุ่งเรืองอยู่ตลอดช่วง 120 ปี ภายใต้การปกครองของกษัตริย์ตั้งแต่พระเจ้าอาทิตย์ราชถึงพระเจ้าสวาทดีสิทธิ แต่ญัฮกุญไชยพ่ายแพ้แก่ล้านนาเมื่อพ.ศ. 1839 ในยุคของพญายีบา และก็เป็นเมืองขึ้นของเชียงใหม่นับแต่นั้นมา (สร้อยสวัสดิ์, 2539: 64-65)

3.1.4 ล้านนาไท

ต้นกำเนิดชาวไท

เชื่อกันว่าชาวไทเคยอยู่ในบริเวณตอนกลางของจีนประมาณ 20,000 ปีก่อนคริสตกาล หรือประมาณ 15,000 ปีก่อนพุทธกาล และค่อยๆอพยพลงมาทางตอนใต้ที่ส่วนบนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตามหลักฐานด้านภาษาศาสตร์ ชาวไทอยู่ทางใต้ ตะวันออกเฉียงใต้ของจีน และทางตะวันออกเฉียงเหนือของเวียดนาม ระหว่างช่วงปีพ.ศ. 322-729 (สมัยราชวงศ์ฮั่น) และเมื่อถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 ชาวไทก็แผ่ขยายไปถึงบริเวณทางตอนบนของอินเดีย รวมทั้งทางตะวันตกและภาคกลางตอนใต้ของจีน และเกาะไหหลำทางตะวันออกของจีนด้วย (ดู Aasen, 1998: 57-63 และ Penth, 1994: 7-11)

อาณาจักรไทมีฐานทางเศรษฐกิจเป็นเกษตรกรรมและพืชสำคัญคือข้าว เนื่องจากสภาพพื้นที่มีที่ราบน้อย เพราะเป็นที่ราบระหว่างภูเขา การปลูกข้าวจึงเป็นไปเพื่อยังชีพมากกว่าเพื่อการค้า

ระหว่างปีพ.ศ. 1593-1793 กลุ่มชาวไทจำนวนไม่มากนักเดินทางมายังบริเวณที่มีชาวลัวะและมอญ (หรืออาจมีชาวขอมด้วย) อยู่แล้ว บางทฤษฎีเชื่อว่าชาวไทเข้ามา

เป็นผู้ปกครองพื้นที่นี้ตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 14 แล้ว (Aasen, 1988: 65)

ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มชนต่างเผ่าพันธุ์เริ่มหลากหลายและซับซ้อนขึ้นกว่าแต่ก่อน พญามังรายเริ่มได้ปกครองนครเงินยาง (ปัจจุบันคือเชียงใหม่) ในปีพ.ศ. 1804 และได้สร้างเชียงใหม่ (เวียงของมังราย) ในปิต่อมาเพื่อเป็นเมืองหลวงแห่งใหม่ และได้รวบรวมหัวเมืองในบริเวณให้เป็นปึกแผ่นรวมทั้งญัฮกุญไชย (Davis, 1984: 29) มีเมืองจำนวนไม่น้อยที่ถูกรวมเข้ามาอยู่ภายใต้การปกครองของพญามังรายและนับว่าได้เริ่มอาณาจักรล้านนาขึ้น ซึ่งก่อนหน้านั้นพื้นที่บริเวณนี้แบ่งออกเป็นสองส่วน ได้แก่ กลุ่มทางเหนือมีเชียงใหม่ กับเชียงใหม่ ส่วนกลุ่มทางใต้มีญัฮกุญไชย และเซลางค์ (สร้อยสวัสดิ์, 2539: 31)

ปัจจัยภายนอก

ยังมีปัจจัยภายนอกอีกหลายประการที่ส่งผลต่อการคงอยู่ของล้านนาออกเหนือจากปัจจัยภายในที่กล่าวไปแล้ว ปัจจัยเหล่านี้ได้แก่ การขยายตัวด้านการค้าของจีน การล่มสลายของน่านเจ้า การเสื่อมลงของอาณาจักรศรีวิชัย การรุกรานของมองโกล และการก่อตั้งอาณาจักรพุกามที่ยิ่งใหญ่ของพม่า ในบรรดาปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้ดูเหมือนว่าการเปลี่ยนระบบการค้าของจีน ซึ่งแต่เดิมเคยใช้เส้นทางผ่านอาณาจักรศรีวิชัยเพื่อติดต่อกับเมืองในแผ่นดินใหญ่ทั้งหลาย มาเป็นติดต่อกับหัวเมืองในแผ่นดินมากขึ้น น่าจะเป็นแรงผลักดันสำคัญทำให้พญามังรายแสวงหาพื้นที่ที่เหมาะสมกว่าสำหรับอาณาจักรล้านนา. (สร้อยสวัสดิ์, 2539: 105)

อำนาจทางการเมือง

ชาวไทแต่เดิมอยู่เป็นแคว้นขนาดเล็กไม่ใช่สังคมแบบรัฐ ระบบการเมืองของชาวไทแต่เดิมเป็นแคว้นขนาดเล็กหรือที่เรียกว่า “เมือง” (Aasen, 1998: 60) ในที่นี้จำต้องให้คำจำกัดความของคำว่า “เมือง” กับ “เวียง” เพื่อความความเข้าใจที่ชัดเจน คำว่า “เมือง” ตามคำจำกัดความของ Penth (1997) หมายถึง รัฐขนาดเล็กในหุบเขา ที่อาจจะมีหมู่บ้านหรือการตั้งถิ่นฐานหลายแห่ง โดยมีศูนย์กลางการปกครองอยู่ในกลุ่มนั้นแห่งใดแห่งหนึ่ง และหากเป็นเมืองสำคัญที่มีขนาดใหญ่ หรือมีอำนาจมากพอ ก็จะประกอบด้วยศูนย์กลางที่มีกำแพงล้อมรอบที่เรียกว่า “เวียง”

ผู้ปกครองระดับสูงสุดของเมืองเรียกว่า “เจ้าเมือง” เมืองบางแห่งอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าเมืองคนเดียว ความสัมพันธ์นี้เป็นไปอย่างหลวมๆ ขึ้นกับอำนาจของหัวหน้าและเจ้าเมืองเหล่านี้ นอกจากนี้ยังเป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ชชาติพันธุ์ หรือความสัมพันธ์ทางการค้า และความสัมพันธ์หลายๆแบบ แตกต่างกันไป ความสัมพันธ์แบบนี้เองที่ทำให้เกิดชุมชน

หรือสังคมขนาดเล็กที่มีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้น (small and tightly knit communities)

สังคมล้านนาในสมัยนั้นนอกจากจะเป็นสังคมขนาดเล็กที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน (homogeneous) แล้ว ยังเป็นสังคมที่ไม่มีระบบชนชั้นแบบศูนย์กลางอำนาจ หัวหน้าชนกลุ่มใหม่มีลักษณะไม่เป็นทางการมาก และมีสถานะแบบเป็นพอมมากกว่าเป็นลักษณะกษัตริราชสมบูรณอย่างสยามหรืออยุธยาที่เป็นทางการกว่ามาก พญามังรายไม่ได้ยกตนให้แตกต่างจากกลุ่มชาวบ้านหรือชาวนาเท่าใดนัก แต่มีลักษณะเข้ากับชาวบ้านได้ดีและได้รับการยอมรับในแง่ที่มากกว่า นอกจากนี้อำนาจการปกครองก็ไม่ได้เข้มแข็งนัก รวมทั้งไม่มีการเก็บภาษีจากการค้าขายด้วย (Davis, 1984: 30) อาจกล่าวได้ว่าลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมแบบสมิทธิสนมเป็นที่เป็นน่องแบบชาวเหนือหรือคนเมืองที่เห็นในปัจจุบันนั้น ใกล้เคียงกับลักษณะชาวไทที่กล่าวมาแล้วมากที่สุด

ผังเวียงเชียงใหม่

Rykwert (1976) กล่าวว่าพิธีกรรมและความเชื่อเป็นรากฐานที่สำคัญของเมือง การสร้างเมืองในประวัติศาสตร์ต่างมีเรื่องคติความเชื่อ หรือพิธีกรรม และศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ไม่ใช่เป็นการวางผังทางกายภาพเพียงอย่างเดียว เชียงใหม่ก็เช่นเดียวกับเมืองประวัติศาสตร์ทั้งหลายที่ยังมีร่องรอยของคติความเชื่อ และพิธีกรรม ในการสร้างเมืองเหลือให้เห็นอยู่ และเนื่องจากบริเวณนี้เป็นบริเวณที่มีความหลากหลายของชนชาติสูง ผังเมืองเชียงใหม่จึงมีร่องรอยการผสมผสานของวัฒนธรรมและคติความเชื่อที่แตกต่างกันอยู่ด้วย

สี่ปีหลังจากชนะหริภุญไชย พญามังรายก็สร้างเวียงใหม่ชื่อ “เวียงกุมกาม” หลังจากสร้างเวียงกุมกามไม่นานพญามังรายก็สร้าง “เวียงเชียงใหม่” อีก (สร้อยดี, 2538) ดูเหมือนว่าเหตุผลที่พญามังรายสร้างเมืองใหม่อีกครั้งน่าจะเป็นเพราะต้องการระบบสัญลักษณ์ของศูนย์กลางที่เหมาะสม จะเห็นได้ว่าการออกแบบเมืองนั้นเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิงจากเมืองเดิมๆที่พระองค์เคยสร้างหรืออยู่มา กล่าวคือจากเมืองรูปร่างอิสระแบบไม่เป็นทางการ มาเป็นเมืองสี่เหลี่ยมจัตุรัสปลายมนที่ดูเป็นทางการมากขึ้น และเป็นเมืองที่อยู่ห่างจากแม่น้ำมากกว่าชิดแม่น้ำแบบที่เคยเป็นมา (ดูภาพ 3.6 เมืองของชาวไท) นักประวัติศาสตร์เชื่อกันว่าในช่วงที่มีการสร้างเมืองใหม่นี้อย่างน้อยก็มีชาวละโว้ที่อยู่ในพื้นที่บริเวณดังกล่าวแล้ว และอาจมีชาวไทกลุ่มอื่นๆอพยพเข้ามาอยู่ในบริเวณนี้แล้วด้วย

ตั้งแต่นั้นมาเชียงใหม่ไม่ได้เป็นเพียงเวียงที่มีการอยู่อาศัยเท่านั้นแต่ได้กลายเป็นศูนย์กลางทางสัญลักษณ์และทางจิตวิญญาณไปด้วย การวางผังเมืองรูปสี่เหลี่ยมที่เป็นไปตามทิศอาจจะมีอิทธิพลมาจากแนวคิด

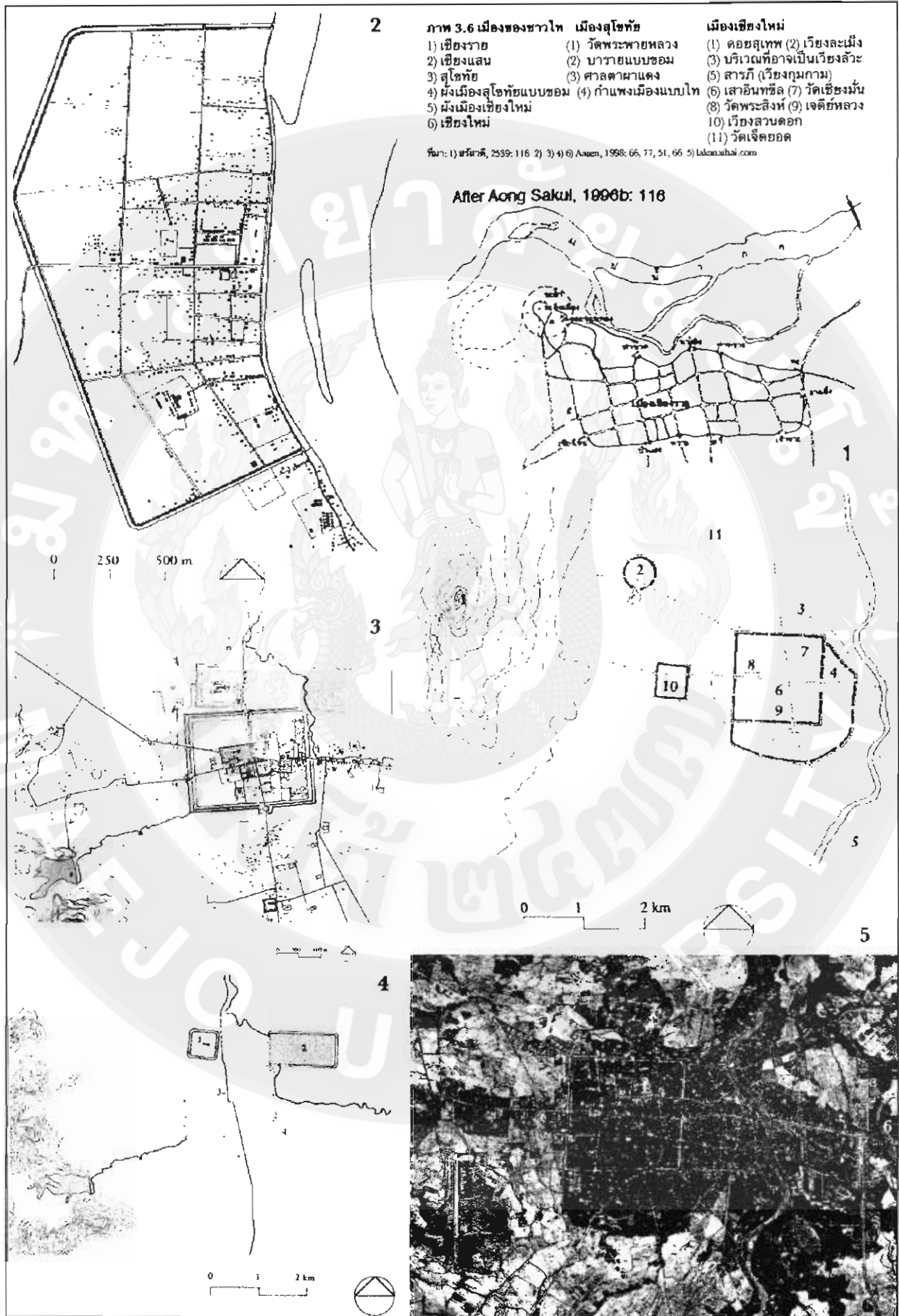
หลายๆด้าน ตั้งแต่การนับถือผี ศานาพุทธแบบเถรวาทของอินเดีย รวมทั้งศาสนาพุทธแบบมหายานของจีนด้วย (Aasen, 1998: 66) พื้นที่ในกำแพงเมืองนั้นนับเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่ตั้งของพระราชวัง บ้านของชนชั้นสูง และวัดเป็นจำนวนมาก

ตามตำนานกล่าวว่าพญามังรายได้ร่วมมือกับพระสหายทั้งสองได้แก่พ่อขุนรามคำแหงแห่งสุโขทัย และพญาเงี้ยวแห่งพะเยา ในการเลือกที่ตั้งและวางผังเวียงเชียงใหม่ นับว่าที่ตั้งและการวางผังเวียงเชียงใหม่คล้ายคลึงกับของสุโขทัยเป็นอย่างมาก ที่มีการตั้งเมืองอยู่เชิงดอยสุเทพซึ่งอยู่ทางตะวันตกของเมือง และมีแม่น้ำปิงทางตะวันออกของเมือง (Aasen, 1998: 66-67).

นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงชัยมงคล 7 ประการ ที่เป็นเหตุผลให้พญามังรายเลือกตั้งเมืองเวียงใหม่ ณ ที่ตั้งปัจจุบัน ชัยมงคลสามประการแรกเกี่ยวข้องกับสัตว์มงคล ได้แก่ แกะ กวาง และหมู เมื่อก ชัยมงคลประการที่สี่ อ้างอิงพื้นที่ที่ลาดชันจากเชิงดอยสุเทพไปทางตะวันออก ส่วนชัยมงคลที่เหลืออีกสามประการ เกี่ยวข้องกับแหล่งน้ำ ได้แก่ ทางน้ำ แม่น้ำ และหนองใหญ่หน่อฮ้าน อันแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำในพื้นที่

ปัจจุบันนี้เมืองเก่าเชียงใหม่มีรูปทรงเรขาคณิตที่ชัดเจนสองแบบ ได้แก่ กำแพงเมืองชั้นในรูปเกือบสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีทิศทางตามเข็มนาฬิกา มีระยะด้านตะวันออก-ตะวันตก 1.5 กิโลเมตร และ ระยะด้านเหนือ-ใต้ 1.6 กิโลเมตร (ปรานอม, 2530) และกำแพงเมืองชั้นนอกรูปร่างเป็นส่วนหนึ่งของวงกลม ที่เชื่อมกำแพงเมืองชั้นในที่มุมด้านตะวันออกเฉียงเหนือที่แจ้งศรีภูมิ ไปจนจรดมุมด้านตะวันตกเฉียงใต้ที่แจ้งภูเขือง

ยังไม่มีข้อตกลงที่ชัดเจนเกี่ยวกับระยะเวลาที่สร้างกำแพงเมืองทั้งสองชั้นดังกล่าว แต่มีสมมุติฐานที่น่าสนใจมากสมมุติฐานหนึ่งกล่าวว่า กำแพงเวียงเชียงใหม่รูปสี่เหลี่ยมนั้น แท้ที่จริงแล้วสร้างทับลงบนเวียงรูปวงกลมของพวกละโว้ที่มีอยู่ในบริเวณนี้มาก่อน ซึ่งร่องรอยของเวียงวงกลมที่เหลืออยู่คือกำแพงเวียงชั้นนอกนั่นเอง หลักฐานสนับสนุนแนวคิดดังกล่าว ได้แก่ ความกว้างและยาวของเวียงที่กล่าวในตำนานนั้นเป็นระยะของเวียงทั้งสองส่วน ไม่ใช่กำแพงเวียงชั้นในเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ที่ตั้งของ เส้าอินทขิล หรือ เส้าหลักเมืองนั้นก็อยู่ในตำแหน่งที่เป็นศูนย์กลางของเวียงวงกลมมากกว่าเวียงสี่เหลี่ยม (ดูรายละเอียดใน Sumet, 1989; นวลศรี, 2525; และ Aasen, 1988) นอกจากนี้ในตำนานพื้นเมืองยังมีการกล่าวที่ตั้งเวียงเชียงใหม่เป็นที่ตั้งของเวียงละโว้ที่ ถูกปกครองด้วยวิญญูณชั่วร้ายมาก่อน (Wijeyewardene, 1986: 82) หรือตำนานอีกฉบับหนึ่งก็กล่าวว่าพญามังรายได้ถามกษัตริย์ละโว้ เมื่อท่านพบเส้าอินทขิล และก็ได้รับการแนะนำว่าให้เก็บเส้าอินทขิลไว้ (สร้อยดี, 2537)

สังคมแบบหมู่บ้านเล็กๆที่มีความสัมพันธ์กันใกล้ชิด รวมทั้งกลุ่มชนที่หลากหลายในบริเวณนี้ ได้มีส่วนกำหนดลักษณะเฉพาะของเชียงใหม่และบริเวณโดยรอบมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เมื่อมองแผนที่เมืองเชียงใหม่จะเห็นว่า มีร่องรอยของชุมชนเก่าแก่เป็นจำนวนมาก และยังมีเวียงเก่าในบริเวณใกล้เคียงอีก ได้แก่ เวียงเชียงใหม่ เวียงสวนดอก เวียงเจ็ดลิน เวียงกุ่มกาม หรือเวียงบัว (ที่ไม่เหลือร่องรอยให้ศึกษาแล้ว - ดูรายละเอียดในภาพ 3.6) กลุ่มเวียงเหล่านี้แสดงถึงความสัมพันธ์ของระบบเมืองที่มีความแตกต่างกันดังกล่าวไปแล้วข้างต้น (สมโชติ, 2539: 387) และแสดงถึงความสำคัญของพญามังรายในฐานะ “เจ้าเมือง” เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามตลอดช่วงสมัยของพญามังราย (พ.ศ.1839-1854) นับได้ว่าเป็นช่วงที่มีการศึกกับพม่า มองโกลและรวบรวมหัวเมืองให้เป็นปึกแผ่นอยู่.

วัฒนธรรมการกำหนดอาณาเขต (Territorial Cults)

ดังกล่าวไปแล้วข้างต้นว่า มีการผสมผสานคติความเชื่อในวัฒนธรรมของชาวไท “เวียง” อันศักดิ์สิทธิ์แสดงถึงระบบความเชื่อของพุทธศาสนาหรือเถรวาท และการนับถือผีในขณะเดียวกัน กล่าวคือ สี่มา เป็นการแสดงขอบเขตสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพุทธศาสนา ส่วน เส้าอินทิล เป็นการกำหนดศูนย์กลางสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อแบบถือผี (animist scralisation)

สี่มา เป็นภาษาสันสกฤตแปลว่า “ขอบเขต” มักหมายถึงสิ่งกำหนดตำแหน่งโดยรอบพื้นที่ที่ใช้สำหรับพิธีกรรมบวชพระ ได้แก่ โปสถ์ หรืออุโบสถ การใช้สี่มาเป็นเครื่องหมายกำหนดขอบเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์นี้ใช้กันอยู่ทั่วไปตั้งแต่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้จนจรดศรีลังกา สำหรับเชียงใหม่มีการกล่าวถึงการใช้สี่มาไว้ในตำนานด้วย อาจกล่าวได้ว่าพื้นที่เมืองเปรียบเสมือนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้งเมือง ดังนั้นจึงสามารถบวชพระได้ในพื้นที่ใดก็ได้ในเขตกำแพงเวียงเชียงใหม่ (Wijeyewardene, 1986: 91) และในช่วงแรกๆของการสร้างเมืองไม่มีโบสถ์ในเวียงเชียงใหม่

อาณาเขตสิ่งปลูกสร้างของชาวไทมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่เสมอ ลำดับความสำคัญของอาณาเขตนี้เริ่มตั้งแต่ป่า เมือง เขื่อน (บ้าน) ไปถึงผาย (Wijeyewardene, 1986: 267)

นอกจากนี้เวียงยังมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ณ ศูนย์กลางเวียงอีกด้วย ได้แก่ เส้าอินทิล ซึ่งอยู่ในตำแหน่งสะดือเวียงหรือใจกลางเวียงนั่นเอง เส้าอินทิลของเชียงใหม่นี้เหมือนกับเสาหลักให้ให้ความคุ้มครอง (guardian pillar) ที่ใช้ในกลุ่มชนที่อยู่ในเขตมรสุมของเอเชียทั้งหลาย ซึ่งใช้เป็นเครื่องแสดงขอบเขตอันศักดิ์สิทธิ์ขณะเดียวกันก็เป็นการแสดงชัยชนะของราชวงศ์ (dynastic succession) ไปด้วย (Davis, 1994: 273-274 และ Wijeyewardene, 1986: 264) เมื่อเจ้ากาวิละผู้สืบทอดสงครามกับพม่าและทำให้เชียงใหม่เป็นอิสระอีกครั้ง การฟื้นฟูเวียงเชียงใหม่

ก็ได้มีการย้ายเส้าอินทิลจากสะดือเวียงไปยังวัดเจติยหลวง.

ภูเขอันศักดิ์สิทธิ์ (Ritual Topography)

ดอยสุเทพ ณ ฝั่งตะวันตกเฉียงเหนือของเวียงเชียงใหม่มีฐานะเป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ (Halle, 1980 อ้างจาก Aasen, 1998: 67) ดอยสุเทพยังคงความศักดิ์สิทธิ์และมีความหมายด้านจิตใจต่อชาวเชียงใหม่โดยทั่วไปกระทั่งปัจจุบัน ดอยสุเทพนี้ น่าจะเรียกได้ว่าเป็นภูเขอันศักดิ์สิทธิ์ (Wijeyewardene, 1986: 82) วัดพระธาตุดอยสุเทพที่ยอดดอยสุเทพสร้างขึ้นเมื่อพ.ศ.1928 ในสมัยที่ได้ชื่อว่าเป็นยุคทองของล้านนา พญากือนา (พ.ศ.1898-1986) ผู้ซึ่งกำลังแสวงหาที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่ภิกษุได้นำมาจากศรีลังกาสืบค้นค้นทางใต้ของล้านนา พระบรมสารีริกธาตุนี้อยู่ในช่วงเวลาเดียวกับที่พบที่วัดสวนดอกในเวียงสวนดอกทางฝั่งตะวันตกของเวียงเชียงใหม่ ตามตำนานเล่าว่าพระบรมสารีริกธาตุนี้ถูกนำขึ้นไว้บนหลังช้างเผือก แล้วปล่อยให้ช้างเดินไปตามอิสระ ช้างเดินไปหยุดยังยอดดอยสุเทพ เป็นเครื่องชี้ว่าที่นั่นเป็นที่ที่เหมาะสมสำหรับประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ จึงมีการสร้างพระเจดีย์ขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุมาแต่บัดนั้น วัดพระธาตุดอยสุเทพเริ่มมีพระสงฆ์จำพรรษาเมื่อประมาณพ.ศ.2071-2100 (มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เล่ม 2, 2535: 39) วัดพระธาตุดอยสุเทพที่เห็นในปัจจุบันนั้น แม้จะสร้างเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 21 แต่ก็มีการซ่อมแซม ปรับปรุง และขยายพื้นที่มาอีกหลายครั้งโดยผู้ปกครองนครเชียงใหม่.

ช่วงสะสมความเจริญ

ช่วงปี พ.ศ. 1839-1884 คือตั้งแต่สมัยสร้างเวียงเชียงใหม่ถึงสมัยพระยาสามฝั่งแกน แห่งราชวงศ์มังรายนี้ นักประวัติศาสตร์เรียกว่าเป็นช่วงสะสมความเจริญของเชียงใหม่ มีเหตุการณ์หลายอย่างเกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว เช่น ช่วงเวลาสั้นๆ ระหว่าง พ.ศ. 1854-1879 หรือระหว่างช่วงสมัยของพญาไชยสงคราม พญาแสนภู และพญาคำฟู เมืองหลวงของล้านนาย้ายไปที่เชียงราย และเชียงแสนตามลำดับ ด้วยเหตุผลทางยุทธศาสตร์เชียงใหม่อยู่ในฐานะเมืองรอง โดยมีพระราชโอรสเป็นอุปราชครองเมือง เชียงใหม่รับบทบาทเป็นเมืองหลวงอีกครั้งเมื่อพญาผายูย้ายกลับมาจากเมืองเชียงแสน ในปี พ.ศ. 1879 เพราะอาณาจักรตอนบนเริ่มมีความมั่นคงแล้ว ช่วงนี้เองมีการสร้างวัดลี้เชียงพระ หรือวัดพระสิงห์ขึ้นเป็นศูนย์กลางทางศาสนาแทนวัดพระธาตุดอยสุเทพ เพื่อลดบทบาทของพญายูไชยสงคราม และมีการสร้างพระเจดีย์หลวงขึ้นเป็นศูนย์กลางเมืองตามคติของพุทธศาสนาเถรวาทลังกาวงศ์เมื่อ พ.ศ. 1934 ในสมัยพญาแสนเมืองมา เหล่านี้เป็นต้น.

ยุคทองของล้านนาเริ่มเมื่อประมาณ ปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 22 เมื่อพญาลิไทราชแห่งราชวงศ์มังรายมีชัยเหนือเมืองอื่นๆในล้านนา เชียงใหม่เริ่มได้เป็นศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรล้านนา และเมืองอื่นๆในล้านนาปกครองโดยเจ้าเมืองที่แต่งตั้งไปจากเชียงใหม่ (Davis, 1984: 30) นับเป็นช่วงที่เรียกว่ามีพัฒนาการสูงสุดของเมืองในประวัติศาสตร์ล้านนา (สุเทพ, 2540: 143)

สมัยนี้มีการเปลี่ยนแปลงทางศาสนาโดยรับเอาพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ใหม่เข้ามาแทนนิกายลังกาวงศ์เดิมที่มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดสวนดอก และเปลี่ยนศูนย์กลางไปอยู่ที่วัดป่าแดงหลวงเชิงตอยสุเทพ พระสงฆ์ใหม่ที่มีความแตกฉานในภาษาบาลี เชียงใหม่จึงได้เป็นศูนย์กลางทางศาสนาและวิทยาการที่สำคัญ มีพระสงฆ์จากที่อื่นๆเดินทางเข้ามาศึกษาด้านศาสนาเป็นจำนวนมาก กระทั่งมีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ของโลกขึ้นที่วัดเจ็ดยอด ซึ่งภาคเหนือยังคงใช้สืบมาจนถึงปัจจุบัน.

3.1.5 การสูญเสียอิสรภาพและบ้านเมืองแตกแยก พ.ศ.2069-2318

ประมาณหนึ่งศตวรรษภายหลังพญาลิไทราชมีชัยเหนือเมืองล้านนาอื่นๆ ล้านนาและสยามถูกรุกรานโดยพม่า และอาณาจักรทั้งสองก็กลายเป็นเมืองขึ้นของพม่า สยามทำศึกกับพม่าและเป็นอิสระอีกครั้งในปีพ.ศ. 2127 แต่ล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่ายาวนานกว่า 200 ปี ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวอยุธยาขึ้นมามีอำนาจมากกับพม่าที่เชียงใหม่ และมีการก่อกบฏโดยชาวเชียงใหม่เองหลายครั้ง

ภายหลังจากการสวรรคตของพระเมืองแก้วแห่งราชวงศ์ มังรายในปีพ.ศ. 2069 มีกษัตริย์ปกครองล้านนาถึง 6 พระองค์ ในช่วงเวลา 25 ปี ระยะเวลาดังกล่าวนี้ไม่รวมช่วง 4 ปีที่ไม่สามารถตกลงกันได้ว่าใครจะเป็นกษัตริย์ ผู้ปกครองเชียงใหม่ (Penth, 1994: 23) ในปีพ.ศ. 1086 พม่าได้เข้ามามีเชียงใหม่และได้ชัยชนะ สาเหตุที่ทำให้เชียงใหม่พ่ายศึกพม่านั้นมาจากสาเหตุทั้งภายในและภายนอก สาเหตุภายในประการหนึ่งอาจเป็นเพราะในสมัยพญาลิไทราชมีการแก้ไขกฎหมาย ทำให้ขุนนางมีอำนาจมากขึ้น เกิดการก่อกวนและความไม่สงบภายใน ประกอบกับช่วงเจริญสูงสุดที่ผ่านมา มีการใช้จ่ายเพื่อการทำนุบำรุงศาสนามากมายจนเศรษฐกิจตกต่ำ รวมทั้งการสูญเสียผู้คนจำนวนมากสมัยพระเมืองแก้ว.

ช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้ไม่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ให้เห็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในล้านนาเท่าใดนัก อย่างไรก็ตามมีช่วงเวลาสำคัญในประวัติศาสตร์สองช่วงที่นักประวัติศาสตร์มักให้ความสำคัญ ได้แก่ ช่วงเป็น

เมืองขึ้นของพม่า และเวลาที่ล้านนาปกครองโดยผู้ปกครองชาวพม่า (สร้อยสวัสดิ์, 2539: 223-254; Penth, 1994: 23) ช่วงนี้ถือว่าเป็นช่วงสิ้นสุดความสัมพันธ์แบบเมืองที่มีความสัมพันธ์คล้ายเครือญาติแบบหลวมๆในอาณาจักรกลับไปสู่ยุคแคว้นแคว้นขนาดเล็กจำนวนมากอีกครั้งหนึ่ง.

ระยะแรกหรือช่วงที่เป็นเมืองขึ้นของพม่านั้นคือช่วงประมาณพ.ศ. 2101-2207 เป็นช่วงที่พื้นที่บริเวณนี้แบ่งไปตามกลุ่มชนชาติ ตัวอย่างเช่น ล้านนาของกลุ่มไทยวน ฉานของกลุ่มไทใหญ่ และกลองของพวกมอญ (สร้อยสวัสดิ์, 2539: 224) เจ้าชายทั้งหลายมีอำนาจของตนในระดับหนึ่งตราบได้ที่ยังแสดงความจงรักภักดีต่อพม่าอยู่.

ในช่วงที่สองหรือช่วงที่ล้านนาถูกปกครองโดยผู้ปกครองพม่าคือช่วงประมาณ พ.ศ. 2207-2317 ช่วงนี้ล้านนานับเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรพม่า ผู้ปกครองล้านนาถูกแต่งตั้งมาจากพม่า ระยะเวลาดังกล่าว เชียงใหม่นับเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญสำหรับทั้งพม่าและอยุธยา ทั้งสองอาณาจักรจึงพยายามที่จะครอบครองดินแดนล้านนาตลอดมา สมเด็จพระนเรศวร และสมเด็จพระนารายณ์แห่งอยุธยา ได้มาปกครองเชียงใหม่ในปีพ.ศ.2143 และพ.ศ. 2205 ตามลำดับ (Penth, 1994: 24) และในระยะเวลาทั้งสองช่วงดังกล่าวพม่าได้กลับมาตีเมืองเชียงใหม่ได้อีกหลังจากระยะเวลาหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีการกบฏของชาวล้านนาเองอีกหลายครั้ง เราเห็นได้ชัดเจนว่าล้านนาถือว่าเป็นแหล่งผลิตอาหาร และผลิตสินค้าอื่นที่สำคัญ จึงมีการแย่งชิงทำสงครามกันต่อเนื่องตลอดมา.

มีหลักฐานบันทึกว่าชาวตะวันตกกลุ่มแรกที่เข้ามาในล้านนาคือพ่อค้าชาวลอนดอน ชื่อ Ralph Fitch ผู้เข้ามาในล้านนาเมื่อ พ.ศ. 2130 ส่วนพ่อค้าชาวตะวันตกคนแรกคือ Thomas Samuel จากบริษัทอินเดีย (East India Company) ผู้นำสินค้ามาขายในล้านนาโดยมีผ้าเป็นสินค้าหลัก เมื่อ พ.ศ. 2156 (Penth, 1994: 25)

หลังจาก พ.ศ. 2244 เป็นต้นมาล้านนาแบ่งออกเป็นสองส่วน ได้แก่ ล้านนาเหนือที่มีศูนย์กลางที่เชียงใหม่ และล้านนาใต้ศูนย์กลางอยู่ที่เชียงใหม่ พม่าใช้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางกระทั้งออกไปจากล้านนาอย่างสิ้นเชิงเมื่อช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 24 เมื่อพ.ศ. 2317 พม่าละทิ้งเชียงใหม่ที่เสียหายจากสงครามกบฏอิสรภาพไป แต่หลังจากนั้นอีกถึง 30 ปีพม่าจึงออกจากล้านนาไปโดยสมบูรณ์ (สร้อยสวัสดิ์, 2539: 253)

เนื่องจากล้านนาอยู่ใต้ปกครองของพม่านานถึงกว่าสองศตวรรษ จึงมีร่องรอยอิทธิพลของพม่าหลงเหลืออยู่มาก เช่น สิ่งห่อหุ้มที่หน้าวัดในล้านนาเช่นเดียวกับวัดในพม่า นอกจากนี้ยังมีเสื้อผ้า อาหาร หรือภาษาบางอย่างที่ยังคงมีอิทธิพลของพม่าเช่นกัน และที่สำคัญคือการให้ความสำคัญกับประเพณีบวชนาคมากกว่าบวชพระ เช่นเดียวกับชาวพม่า และนี่อาจเป็นเหตุผลหนึ่งว่าเหตุ

ไถวิหารจึงมีความสำคัญกว่าอุโบสถในล้านนา เพราะวิหารใช้เป็นสถานที่บวชเณร ส่วนอุโบสถนั้นใช้สำหรับบวชพระเท่านั้น นอกจากนี้ก็ยังมีพระที่ได้รับการศึกษาดีเลิศในช่วงเวลาดังกล่าว (ธนศ และดวงจันทร์, 2529: 31-32).

3.1.6 สยาม

อยุธยาซึ่งได้ชื่อว่าเป็นเมืองหลวงแห่งสยาม เจริญรุ่งเรืองยาวนานกว่าสี่ร้อยปีกระทั่งเสียเอกราชแก่พม่าเมื่อ พ.ศ. 2310 อยุธยาเริ่มต้นเมื่อพระเจ้าอู่ทองทายาทของชาวไทจากเชียงแสนกับพ่อค้าชาวจีนทะเลเฝื่อน สร้างทวารวดีศรีอยุธยาบนเกาะเมืองลุ่มน้ำเจ้าพระยาอันอุดมสมบูรณ์ เมื่อปี พ.ศ. 1893 (Wyatt, 1892; ชาญวิทย์, 2519 และ Sumet, 1988 อ้างจาก Aasen, 1998: 90)

ในช่วงบ้านเมืองแตกแยกของล้านนา อยุธยาเจริญรุ่งเรืองมาก ดังที่มีการกล่าวเปรียบเทียบกับราชวงศ์เมืองลอนดอนหรือปารีสเลยทีเดียว (Gervaise, 1688 อ้างจาก Aasen, 1988: 97) อยุธยาถูกโจมตีและทำลายโดยพม่าใช้เชียงใหม่เป็นฐานในปี พ.ศ. 2310 (Aasen, 1998: 117) อย่างไรก็ตามพม่าก็ออกจากสยามไปหลังจากนั้นไม่นานนัก และเหลือทหารกลุ่มเล็กๆไว้เท่านั้น เนื่องจากพม่ามีสงครามกับจีนบริเวณชายแดนด้านเหนือสุด (Wyatt, 1982: 139)

พระยาตากสิน ซึ่งต่อมาภายหลังเป็นพระเจ้าตากสินแห่งธนบุรี เป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์การประกาศตนเป็นเอกราชของสยาม พระยาตากสินเจ้าเมืองตากตีฝ่าวงล้อมของพม่าหนีไปยังเมืองจันทบุรีทางตะวันออกเฉียงใต้ และตั้งตนเป็นเจ้าเมืองในปี พ.ศ. 2310 นั้นเอง (เพ็งอ้าง, 140) ในปีเดียวกันนั้นพระยาตากสินย้ายเมืองหลวงไปยังเมืองท่าเล็กๆทางฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยาทางใต้ของอยุธยาชื่อธนบุรี (Aasen, 1998: 120) ธนบุรีนับว่ามีที่ตั้งเหมาะสมกว่าในด้านการค้าขายทางทะเลเพราะอยู่ห่างจากปากแม่น้ำเพียง 20 กิโลเมตร (Wyatt, 1982: 141)

ด้วยความช่วยเหลือจากพระเจ้าตากสิน พญาจำปาศักดิ์แห่งเชียงใหม่ และเจ้ากาวิละแห่งลำปางเอาชนะพม่าได้ในปี พ.ศ. 2317 เวลานั้นเวียงเชียงใหม่ถูกทำลายเสียหายมากเนื่องจากการสู้รบอย่างต่อเนื่อง ทำให้เชียงใหม่ถูกทิ้งร้างอยู่เป็นเวลากว่า 20 ปี กระทั่งปี พ.ศ. 2343 เชียงใหม่ยังถูกโจมตีจากพม่าอยู่เป็นระยะๆ (Penth, 1994: 30) ในช่วงเวลาดังกล่าวอาจเรียกได้ว่าเป็นช่วงแห่งการเปลี่ยนผ่านสำหรับล้านนาและสยาม กล่าวคือสยามเป็นการเปลี่ยนจากอยุธยาเป็นกรุงเทพฯ ซึ่งยังคงมีความขัดแย้งและปัญหาอยู่ ส่วนล้านนาก็เป็นช่วงแห่งการสร้างเมืองโดย มีการนำกลุ่มคนหลายกลุ่มมาจากพื้นที่ใกล้เคียง เนื่องจากมีคนอยู่น้อยมากในบริเวณนี้ เราได้ยินนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเรียกยุคนี้เรียกว่าเป็นยุค “เก็บผักใส่ซ้า-เก็บข้าใส่เมือง”

พระเจ้าตากสินถูกขอให้สละราชสมบัติเมื่อปี พ.ศ. 2325 และมีการสถาปนายุคใหม่ของ “รัตนโกสินทร์” แห่งราชวงศ์จักรีขึ้น ภายใต้การนำของพระยาจักรีทหารเอกสมัยพระเจ้าตากสิน ชื่อนามพระนามว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก หรือ King Rama I (Aasen, 1998: 122) ศูนย์กลางรัฐสยามได้ย้ายมายังกรุงเทพฯทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา ระยะเวลาดังกล่าวเชียงใหม่เป็นเมืองประเทศราชของสยาม

ภายหลังการสิ้นชีพิตักษัยของพญาจำปาศักดิ์ที่ธนบุรี เจ้ากาวิละได้รับการแต่งตั้งจากกรุงเทพฯให้ไปปกครองเชียงใหม่ ล้านนาค่อยๆได้รับการฟื้นฟูขึ้น ลำพูนซึ่งเสียหายระหว่างสงครามด้วยก็ได้รับการฟื้นฟูในช่วงปี พ.ศ. 2357-2361 (Penth, 1994) ระยะเวลาดังกล่าวเชียงใหม่ ลำพูน และลำปางมีเจ้าผู้ปกครองเป็น ราชวงศ์ “เจ้าเจ็ดตน” ซึ่งเป็นกลุ่มเจ้าที่มีพื้นเพเดิมอยู่ที่ลำปาง

เจ้ากาวิละได้กระทำการหลายอย่างเพื่อให้มั่นพระทัยในชัยชนะและได้รับความจงรักภักดี เช่นเดียวกับที่พญามังรายได้กระทำมาแล้วก่อนหน้านี้ ตัวอย่างเช่น การย้ายเสาอินทขิลจากสะดือเวียงไปยังวัดเจดีย์หลวง การฟื้นฟูบูรณะวัดสำคัญแลเก่าแก่วีเจียง รวมทั้งการสนับสนุนให้มีการเขียนประวัติศาสตร์ของช่วงเวลานั้นๆ (สรสวดี, 2539: 268)

เจ้ากาวิละได้ขนานนามเวียงเชียงใหม่ด้วยว่า “รัตนดิงสา อภิวันบุรี เชียงใหม่” เพื่อให้เชียงใหม่เข้มแข็งและรุ่งเรืองด้านจิตวิญญาณ (Aasen, 1998).

ในระยะเวลา 125 ปีระหว่าง พ.ศ. 2317-2442 เชียงใหม่ได้กลายเป็นเมืองประเทศราชของสยาม ระบบเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองยังคงอยู่ในมือของเจ้าผู้ครองนคร เนื่องจากระยะทางที่ห่างไกลจากกรุงเทพฯ (ธนศและดวงจันทร์, 2529: 47) ความจงรักภักดีต่อกรุงเทพฯกระทำผ่านการตีมน้ำพิพัฒน์สัตยาปีละสองครั้ง การส่งส่วย ได้แก่ เงินและสินค้าท้องถิ่น พร้อมดอกไม้เงินดอกไม้ทองปีละสามครั้ง.

เวียงเชียงใหม่

พื้นที่ในเขตกำแพงเวียงเชียงใหม่ถูกกำหนดให้มีการใช้ตามความสำคัญและสถานะทางสังคมของผู้คนในช่วงสมัยพญามังราย (ดูรายละเอียดใน สมโซติ, 2539 และ สรสวดี, 2539: 270) บริเวณในสี่เหลี่ยมคูเมืองนับเป็นพื้นที่สำคัญจึงเป็นที่ตั้งของพระราชวังและที่อยู่ของเจ้านาย นอกจากนี้ยังเป็นที่พักเฉพาะสำหรับชาวไทยวนในพื้นที่เท่านั้น (สรสวดี, 2539) ช่างฝีมือซึ่งเป็นกลุ่มคนสำคัญเช่นกันถูกกำหนดให้อยู่รวมกันเป็นกลุ่มนอกกำแพงเวียงชั้นใน ได้แก่ พื้นที่ด้านใต้ของกำแพงเวียงชั้นนอกรูปร่างอิสระเป็นที่อยู่ของกลุ่มช่างจากเชียงตุง ส่วนด้านตะวันออกของกำแพงชั้นในเป็นที่อยู่ของไทยวนจากเชียงแสน.

3.1.7 สยามสมัยใหม่

ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2394-2453 สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 (King Rama IV) และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (King Rama V) นับว่าเป็นช่วงของการปรับปรุงและช่วงสมัยใหม่ของสยาม (Wyatt, 1982: 181-182 และ Aasen, 1998: 133) ระบบการเมืองการปกครองมีการเปลี่ยนแปลงจากการไม่มีรูปแบบชัดเจน เศรษฐกิจพอเพียง สมบูรณาญาสิทธิราชผ่านอำนาจทางการเมืองแบบกระจายศูนย์ มาเป็นระบบรวมศูนย์ อาณานิคมแบบตะวันตก และแบ่งบทบาทหน้าที่กันชัดเจน (Aasen, 1998: 133) สิ่งสำคัญสามสิ่งสำหรับสยามในช่วงนี้ได้แก่ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใน การสูญเสียดินแดนแก่ภายนอก และการอยู่รอดและความเป็นอิสระของอาณาจักร (Wyatt, 1982: 181).

ช่วงต้นของช่วงสยามสมัยใหม่นี้ นับเป็นช่วงปลายของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ระหว่างพ.ศ. 2390-2397 เป็นสมัยของพระมหิตโรประเทศ ได้รับคำสั่งจากกรุงเทพฯ ให้ทำสงครามกับเชียงตุงถึง 3 ครั้ง แต่ไม่สามารถตีเมืองเชียงตุงได้.

ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 อังกฤษได้เข้าครอบครองอินเดีย และพม่าก็เป็นเป้าหมายต่อไปเนื่องจากความอุดมสมบูรณ์และเนื่องจากมีชายแดนติดต่อกับจีน ล้านนาที่เช่นเดียวกับพม่า ที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้สัก จึงได้กลายเป็นเป้าหมายสำคัญทั้งของสยามและอังกฤษ มีการสำรวจหลายครั้งโดยชาวอังกฤษระหว่าง พ.ศ. 2380 ถึงประมาณ พ.ศ. 2433 เพื่อการสร้างทางรถไฟ จากอ่าวและเมืองท่าในประเทศพม่า มายังเชียงใหม่ เชียงแสน เชียงตุง เชียงรุ่ง และอาจจะขึ้นไปทางเหนือไกลกว่านั้น (Penth, 1994: 31-32) ท้ายที่สุดแผนการสร้างทางรถไฟเส้นทางนี้ได้ถูกยกเลิกไป.

สนธิสัญญาเบาว์ริง (Bowring Treaty)

สนธิสัญญาเบาว์ริงระหว่างสยามกับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 นับเป็นจุดเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่สำหรับสยาม เพราะเป็นการผลักดันให้สยามก้าวจากระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบการเงินและการตลาด การค้าขายของชาวตะวันตกกับล้านนาเริ่มประมาณปี พ.ศ. 2403 หลังจากการเริ่มสนธิสัญญาเบาว์ริงไม่กี่ปี (Penth, 1993: 32) ต่อมาพ่อค้าต่างชาติอื่นๆ ก็เข้ามาทำการค้าขายกับสยามและล้านนาหลังจากชาวอังกฤษ.

ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นต้นมาเมืองของชาวไทเป็นจำนวนมากก็ตกเป็นเมืองใต้อาณานิคมของชาวตะวันตก เช่น รัฐฉานในพม่าขึ้นกับอังกฤษ ไทในลาวขึ้นกับฝรั่งเศสในอินโดจีน ในปี พ.ศ. 2428 อังกฤษรุกรานพม่าตอนบน ขณะที่ฝรั่งเศสรุกรานตอนเหนือของ

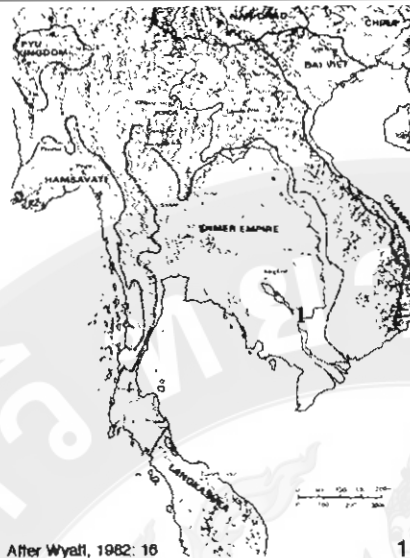
เวียดนาม (Wyatt, 1982: 181-202) การที่มีมหาอำนาจชนบททั้งสองด้านของสยาม ได้แก่อังกฤษทางตะวันตกและฝรั่งเศสทางตะวันออก ทำให้สยามต้องยอมยกดินแดนให้มหาอำนาจทั้งสอง แผนที่ในภาพ 3.7 แสดงการสูญเสียดินแดนในสมัยนั้น.

ควรจะกล่าวในที่นี้ด้วยว่า เส้นเขตแดนของประเทศที่ไม่เคยมีความสำคัญมาก่อนในอดีต กลับมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในระบอบที่ประเทศมหาอำนาจมีการล่าอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Somrudee, 1991: 121 และดูรายละเอียดใน Thongchai, 1994) ในปี พ.ศ. 2439 อังกฤษและฝรั่งเศสตกลงร่วมกันว่าจะใช้แม่น้ำโขงเป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างพม่าของอังกฤษกับลาวของฝรั่งเศส และจะยอมให้สยามที่อยู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นอิสระ (Wyatt, 1982: 204)

สยามมีความจำเป็นต้องปกครองล้านนาอย่างจริงจังด้วยเหตุผลทางการเมืองและทางเศรษฐกิจ กรุงเทพฯได้ค่อยๆลดอำนาจของเจ้าเมือง โดยการให้เงินเดือน และได้ปรำให้เจ้านายเหล่านั้นไปเสมือนเป็นข้าราชการของส่วนกลางคือสยาม (ธนศและดวงจันทร์, 2529: 55-61) การทดลองระบบการปกครองแบบจังหวัดเริ่มทดลองในล้านนาในช่วงทศวรรษที่ 2413 และในที่สุดใช้ทั่วราชอาณาจักรสยาม ในปี พ.ศ. 2435 เป็นต้นไป (Thongchai, 1994: 102-103) ระบบการปกครองแบบใหม่นี้เรียกว่าระบบ “เทศาภิบาล” ซึ่งคล้ายคลึงกับการก่อตั้งประเทศอาณานิคม และผลที่เกิดขึ้นก็คือ ส่วนกลางมีการควบคุมตั้งแต่การเก็บภาษี งบประมาณ การศึกษา ระบบยุติธรรมหรือศาล รวมทั้งมีการบริหารที่รวมศูนย์ที่กรุงเทพฯ และมีการแต่งตั้งตัวแทนจากกรุงเทพฯ ไปบริหารหัวเมืองทั้งหมด ผู้บริหารเหล่านั้นมักเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ของกษัตริย์ ที่เข้าไปแนะนำเจ้านายในหัวเมืองหรือไปตัดสินใจการบริหารด้านต่างๆเสียเอง.

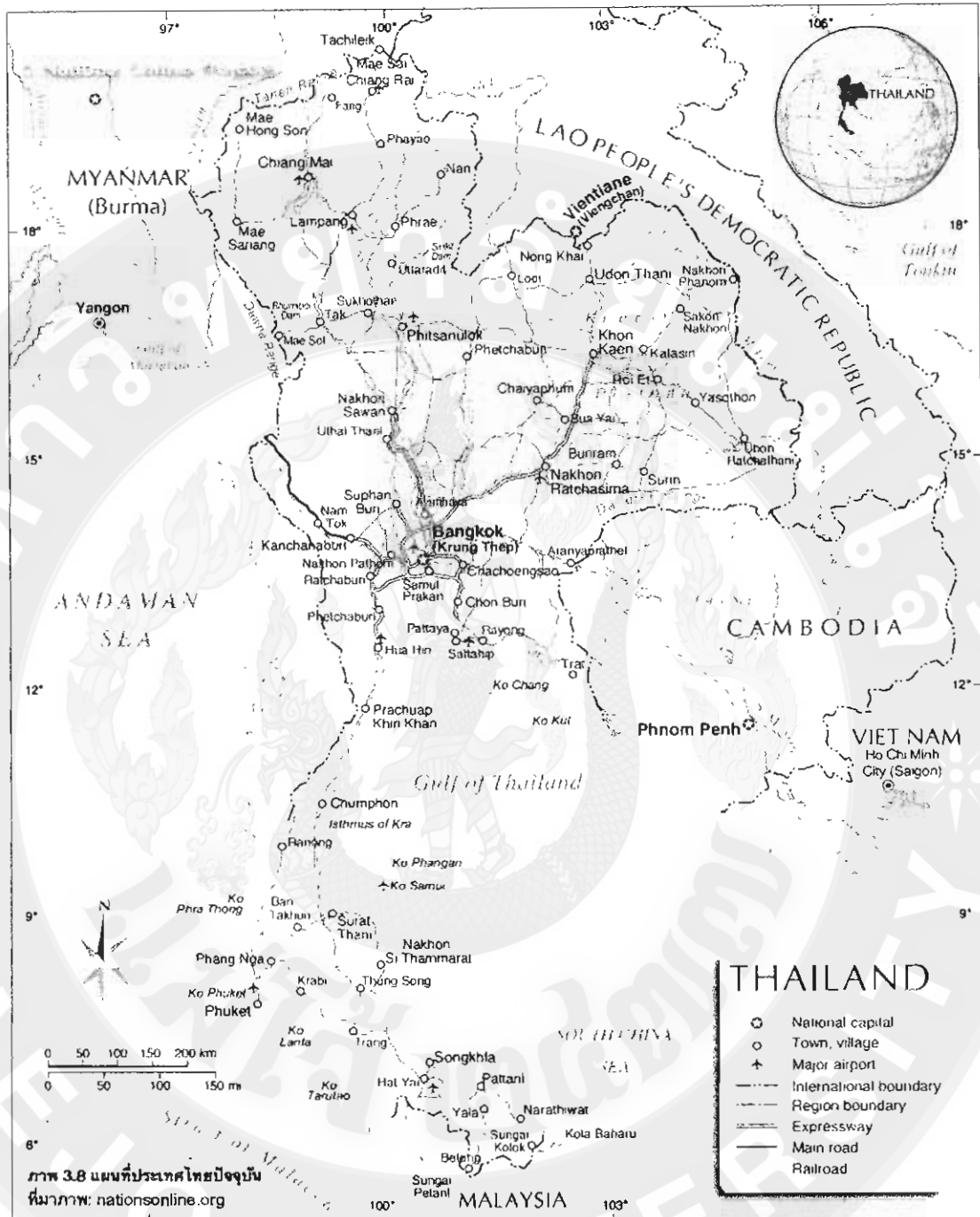
ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2458 เป็นต้นมา ล้านนาถูกแบ่งออกเป็นสองมณฑล ซึ่งประกอบด้วยหลายจังหวัดในหนึ่งมณฑล (ดูรายละเอียดใน ธนศและดวงจันทร์, 2529: 86-89 และ Penth, 1994) เชียงใหม่ ลำพูน เชียงราย แม่ฮ่องสอน อยู่ในมณฑลพายัพ ขณะที่ลำปาง แพร่ และน่านอยู่ในมณฑลมหาสารคาม สิบปีหลังจากนั้นมณฑลทั้งสองถูกยุบลงเหลือหนึ่งมณฑล ระบบผู้ปกครอง 6 คน และเจ้าผู้ครองนครก็ถูกยกเลิกตั้งแต่นั้นมา.

ในช่วงเวลาดังกล่าวมีผลกระทบเกิดขึ้นกับเชียงใหม่หลายประการ เส้นทางรถไฟมาถึงลำพูนในปี พ.ศ. 2459 และผ่านต่อมายังเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2462 (Penth, 1994: 37) ทำให้การเข้าถึงเชียงใหม่ดีขึ้นกว่าเดิมมาก ชาวซึ่งเป็นสินค้าหลักของภาคเหนือก็ส่งออกไปสู่กรุงเทพฯ ได้ง่ายขึ้น การส่งข้าวออกก่อนปี พ.ศ. 2464 ไม่เคยเกิน 20,000 หาบ แต่หลังจากนั้นการส่งข้าวออก

ภาพ 3.7 อาณาจักรไทยและการเปลี่ยนแปลงอาณาเขต

- 1) อาณาจักรสำคัญในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
 - 2) อาณาจักรโบราณสำคัญ: Angkor และ Pagan พ.ศ. 1743
 - 3) รัฐไทยสำคัญช่วง กลางพุทธศตวรรษที่ 19
 - 4) โลกของไทย ช่วง ประมาณ พ.ศ. 2083
 - 5) ประเทศไทยปัจจุบัน
- การสูญเสียอาณาเขตตั้งแต่ปี 1086 ได้แก่
- (1) เสียดินแดนให้อังกฤษโดยสุลต่าน Kedah พ.ศ. 1086-2343
 - (2) เสียดินแดนกับพม่าให้ฝรั่งเศสคุ้มครอง ภายใต้สนธิสัญญา ปี พ.ศ. 2410
 - (3) พื้นที่ของชาวไทดำ ถูกฝรั่งเศสยึดไป ปี พ.ศ. 2431
 - (4) พื้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขงถูกฝรั่งเศสยึดครอง ภายใต้สนธิสัญญา ปี พ.ศ. 2426
 - (5) พื้นที่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขงถูกฝรั่งเศสยึดครอง ภายใต้สนธิสัญญา ปี พ.ศ. 2447
 - (6) จังหวัดของกัมพูชาถูกฝรั่งเศสยึดครอง ภายใต้สนธิสัญญา ปี พ.ศ. 2450
 - (7) รัฐในมาเลเซียถูกอังกฤษยึดครอง ภายใต้สนธิสัญญา ปี พ.ศ. 2452.

เพิ่มขึ้นเป็น 650,000 หาบ และ 1.3 ล้านหาบในปี พ.ศ. 2467 และ พ.ศ. 2477 ตามลำดับ (Penth, 1994: 38-39)

เมืองเชียงใหม่

มีการขยายตัวไปทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ซึ่งเป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟ พื้นที่ทางฝั่งตะวันตกของเมืองเก่าซึ่งเป็นพื้นที่ปลีกวิเวก (meditation retreat) เต็มของเมืองลดความสำคัญลงไปมาก (อิสรา, 2533:297-299) มีอาคารในยุคนี้จำนวนมากที่สร้างแบบโคโลเนียล ทั้งอาคารสาธารณะ และอาคารส่วนตัว เช่น อาคารศาลากลาง (หลังเก่า) อาคารศาลแขวง อาคารสำนักงานยาสูบ

และ ฯลฯ เจ้านายฝ่ายเหนือเริ่มย้ายออกไปอยู่นอกกำแพงเมือง และถูกแทนที่ด้วยพื้นที่ หรืออาคาร สาธารณะใหม่ๆ ตั้งแต่ศาลากลาง ศาล หรือ สถานีตำรวจ เป็นต้น (ภาพ 3.9 แสดงอาคารสาธารณะแบบโคโลเนียลในเชียงใหม่).

3.1.8 ประเทศไทย

สยามมาถึงช่วงแห่งการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่งเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็น การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ในปีพ.ศ.

2475 อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นเฉพาะที่โครงสร้างส่วนบนของสังคม กลุ่มชนชั้นสูงข้าราชการกลุ่มใหม่ (new bureaucratic elite) เป็นกลุ่มที่มีโอกาสเข้าถึงการศึกษาแบบสมัยใหม่หลังจากกลุ่มเชื้อพระวงศ์ในระยะเวลาประมาณหนึ่งทศวรรษหรือมากกว่านั้นเล็กน้อย (Wyatt, 1982: 223) กลุ่มชาวนาซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศยังมีฐานะต้อยกว่าคนกลุ่มนี้มากในหลายๆทาง ความแตกต่างทางชนชั้นของทั้งสองกลุ่มที่เกิดขึ้นจากการศึกษา ฐานะ รูปแบบการดำเนินชีวิตที่ติดต่อกับโลกภายนอก และภาษาที่ใช้กันแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง (เพ็งอ้าง, 223-225) หากมีการเรียกยุคสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ว่ายุคแห่งการประกอบสร้างสยามสมัยใหม่ (reconstruction of modern Siam) ยุคสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ก็ควรจะเรียกว่าเป็นช่วง กำเนิดชนชั้นสูงรักชาติ (rise of elite nationalism)

ในปี พ.ศ. 2476 หนึ่งปีหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีการยกเลิกระบบเทศาภิบาล เมืองในล้านนากลับมีฐานะเป็นเพียงจังหวัดหนึ่งของประเทศเท่านั้น สยามเปลี่ยนชื่อเป็นประเทศไทย เมื่อพ.ศ. 2482 และเริ่มการรวมศูนย์กลางการบริหารอย่างเข้มข้นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ในช่วงกึ่งศตวรรษที่ผ่านมาเมืองในล้านนา โดยเฉพาะเชียงใหม่ เติบโตด้วยอิทธิพลของสยาม และถูกนำเข้าไปสู่กระบวนการทำให้เป็นตะวันตก ผลที่ตามมาคือรูปแบบในอุดมคติได้เปลี่ยนแปลงจากล้านนา ไปเป็นวัฒนธรรมสยามและตะวันตก วัฒนธรรมที่เคยรุ่งเรืองงอกงามและมีลักษณะเฉพาะของตนเอง ก็กลับกลายเป็นฐานะเป็นวัฒนธรรมแบบบ้านนอก ไม่ทันสมัยไปอย่างน่าเสียดาย (Davis, 1984: 13)

การวางผังเมืองแบบสมัยใหม่เพิ่งเริ่มในไทยเมื่อนานมาแล้ว คือเมื่อประเทศเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 5 ปี ใน พ.ศ. 2504 ภายใต้การแนะนำ

ของนักวางแผนชาวอเมริกัน เชียงใหม่ถูกกำหนดให้เป็นเมืองศูนย์กลางหลักของภาคเหนือ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) เพื่อลดปัญหาการกระจุกตัวของความเจริญในกรุงเทพมหานคร แผนนโยบายดังกล่าวจะไม่ประสบความสำเร็จโดยสมบูรณ์ แต่ก็ได้ทำให้เชียงใหม่กลายเป็นศูนย์กลางของภาคเหนือในทุกๆด้าน นอกจากนี้ความพยายามที่จะให้ลำปางเป็นศูนย์กลางการบริหารระดับภูมิภาค และการสื่อสาร เพื่อไม่ให้เชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของทุกด้านก็ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะธนาคารแห่งประเทศไทย ดำรงภูธร และสถานีโทรทัศน์ของภาคเหนือที่เคยตั้งอยู่ในเมืองลำปาง ก็ทยอยย้ายมาที่เมืองเชียงใหม่จนหมดสิ้น ทำให้บทบาทความเป็นศูนย์กลางของเชียงใหม่ยิ่งเข้มข้นมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะโครงการขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นในเชียงใหม่อย่างต่อเนื่องในช่วงปี พ.ศ. 2545-2555 ทำให้การเติบโตทางเศรษฐกิจของเชียงใหม่แตกต่างจากเมืองอื่นๆในภาคเหนืออย่างไม่สามารถเปรียบเทียบกันได้

ลักษณะการเติบโตดังกล่าวนี้ ทำให้อาจกล่าวได้ว่าเชียงใหม่กำลังจำลองลักษณะการเติบโตแบบเดียวกับกรุงเทพฯ แม้จะในอัตราที่ต่ำกว่า เชียงใหม่ได้กลายเป็น 'เมืองโตเดี่ยว' (primate city) ของภาคเหนือ ซึ่งเป็นที่ทราบดีแล้วว่าการพัฒนาเมืองรูปแบบดังกล่าวสะท้อนการพัฒนาที่ไม่เสมอภาค เพราะการที่ประเทศหรือภูมิภาคมีเมืองที่มีขนาดใหญ่กว่าเมืองอื่นๆ อย่างเปรียบเทียบกันไม่ได้ คือใหญ่กว่าเป็นหลายสิบเท่า และมีเมืองใหญ่เพียงจำนวนน้อย ทั้งๆที่ตามทฤษฎีการเติบโตเมืองที่สม่าเสมอนั้น เมืองใหญ่ที่สุดควรมีขนาดใหญ่กว่าเมืองที่ใหญ่รองลงไปเพียง 2 เท่า โดยมีเมืองรองที่สองจำนวน 2 เมือง และใหญ่กว่าเมืองที่ใหญ่เป็นที่ 3 เพียง 3 เท่า และมีเมืองรองที่สามจำนวน 3 เมือง ดังนี้ต่อไปเรื่อยๆ เป็นต้น จะเห็นได้ว่ากรุงเทพมหานครและเทศบาลนครนนทบุรีนั้นมีขนาดใหญ่กว่าเมืองที่สองโดยขนาดประชากร ซึ่งได้แก่ เทศบาลนครราชสีมา (มีขนาดเกือบเท่ากับประชากรเทศบาลนครเชียงใหม่) ถึง 35 เท่า

ภาพ 3.9 อาคารแบบโคโลเนียลเชียงใหม่ อำเภอ ศาลากลางจังหวัด

ภาพ 3.10 อาคารแบบโคโลเนียลเชียงใหม่ อำเภอ ศาลากลางจังหวัด (ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์ของเมืองเชียงใหม่)

ตามตัวเลขประชากรเมืองเมื่อสิ้นสุดปี พ.ศ. 2554 (<http://th.wikipedia.org/wiki/รายชื่อเมืองใหญ่ของประเทศไทย> เรียงตามจำนวนประชากร) และเชียงใหม่ก็ใหญ่กว่าเมืองอื่นๆ ในภาคเหนือหลายเท่าเช่นกัน เชียงใหม่ยังเป็นเมืองที่มีปัญหาต่างๆ อีกมาก ไม่ว่าจะเป็นปัญหาโลภณี การใช้แรงงานเด็ก ชุมชนแออัด ปัญหาการจราจร การกีดกัน ชะยะ ปัญหาการถูกทำลายสถาปัตยกรรมที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งภูมิทัศน์เมือง และการเสื่อมถอยลงของศูนย์กลางเมือง เหล่านี้เป็นต้น

สำหรับปัญหาที่นับว่าเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมายาวนาน ในประวัติศาสตร์ยุคใหม่ของเมือง ได้แก่ ปัญหาการขาดอายุของผังเมืองรวม ที่หมดอายุมาตั้งแต่ พ.ศ. 2549 ถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2555 เป็นเวลากว่า 5 ปีแล้ว ทั้งที่การดำเนินการตามขั้นตอนทางผังเมืองทั้งสิ้น 18 ขั้นตอนไม่ครบเกิน 84 สัปดาห์ หรือ 574 วัน หรือเพียงปีเศษเท่านั้น จากเดิมที่การปรับปรุงผังเมืองรวมเมืองเชียงใหม่กำหนดให้มีการขยายถนนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ถึง 35 สาย ถนนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นถนนในเมืองเก่าทั้งสิ้น และยังกำหนดให้ย่านวัดเกตซึ่งเป็นย่านที่มีอาคารประวัติศาสตร์ ที่แสดงลักษณะเฉพาะของพื้นที่มากที่สุดแห่งหนึ่งของเชียงใหม่ เป็นพื้นที่พาณิชย์กรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นสูง ทำให้ประชาชนชาวเชียงใหม่ไม่เห็นด้วย และมีการคัดค้านหลายรูปแบบ กระทั่งมีการประชุมร่วมกับโยธาธิการและผังเมืองผู้กำหนดผังเมืองรวม ในที่สุดได้ร่างข้อกำหนดสำหรับย่านที่เป็นปัญหามากอย่างน้อย 3 ย่าน ได้แก่ วัดเกต-ฟ้าฮ่าม นิมนานเหมินท์ และอุโมงค์ รวมทั้งได้ยกเลิกถนนที่กำหนดให้ขยายในผังไป 26 สาย ยังคงไว้ 9 สาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นถนนสายวงแหวนชั้นใน และการเชื่อมต่อพื้นที่ภายในกับถนนวงแหวนรอบแรก ได้แก่ ถนนสุขุมวิท-โอบอ้อม

ร่างผังเมืองรวมเมืองเชียงใหม่ฉบับที่ยังรอการประกาศใช้ (เขียน 23 กรกฎาคม 2555 - ดูภาพ 3.11) แม้ไม่ได้สมบูรณ์ตามความต้องการของประชาชนและนักวิชาการท้องถิ่น แต่ก็นับว่าเป็นร่างผังเมืองรวมฉบับที่

ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นมากที่สุด ในประวัติศาสตร์การผังเมืองของเมืองเชียงใหม่ และอาจกล่าวได้ว่าเป็นฉบับที่นักลงทุน นักธุรกิจไม่เห็นด้วยมากที่สุด เพราะผังเมืองรวมเมืองเชียงใหม่ยังไม่เคยมีการควบคุมความสูง หรือกำหนดที่เว้นว่างอาคารมาก่อน แม้ว่าผังเมืองรวมกรุงเทพมหานครฉบับใหม่นั้นเริ่มคิดไปไกลถึงการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมเมือง ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญของโลกไปแล้ว เช่น การใช้ประโยชน์จากการเก็บกักน้ำฝน และการให้แรงจูงใจด้วยการเพิ่มความสูงอาคารหากการก่อสร้างอาคารนั้นๆ ให้มีที่เว้นว่างเพิ่มขึ้น ซึ่งจะว่าไปแล้วในสหรัฐอเมริกาที่มีข้อกำหนดหรือแรงจูงใจดังกล่าวมาเป็นเวลานานก่อนหน้านี้ ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่แล้ว

3.1.9 บทสรุป

ประวัติศาสตร์ของล้านนาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ชี้ให้เห็นว่า ล้านนาเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความหลากหลาย ความซับซ้อน และเป็นการผสมผสานกันของวัฒนธรรมต่างๆ มาตั้งแต่อดีต วัฒนธรรมเพียงหนึ่งเดียวที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบันโดยแท้จริงแล้วเกิดจากการผสมผสานกันของสายอารยธรรมอย่างน้อยสามสายด้วยกัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อประวัติศาสตร์และพัฒนาการของวัฒนธรรมล้านนา (Davis, 1984: 33) ต้นกำเนิดวัฒนธรรมล้านนาสามสาย นอกเหนือจากวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ ได้แก่ วัฒนธรรมของชาวไท มอญ-ขอม และอินเดีย นอกจากนี้ชาวจีนก็นับเป็นกลุ่มคนที่มีอิทธิพลสูงเช่นกัน เนื่องจากความสามารถในการค้าขายของพวกเขา สำหรับประวัติศาสตร์ในระยะหลังสมัยอาณาจักร และยุคทำให้ทันสมัยล้านนาก็เช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคที่ถูกผลักดันให้เข้าไปอยู่ในกระแสหลักของการทำเป็นนานาชาติ (internationalisation) เชียงใหม่เป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์พัฒนาการมาอย่างยาวนาน ในเมืองยังคงเห็นวัดในพุทธศาสนาเหลือเป็นร่องรอยอารยธรรมจากอดีตอีกเป็นจำนวนมาก เชียงใหม่ยังต้องการการพัฒนา

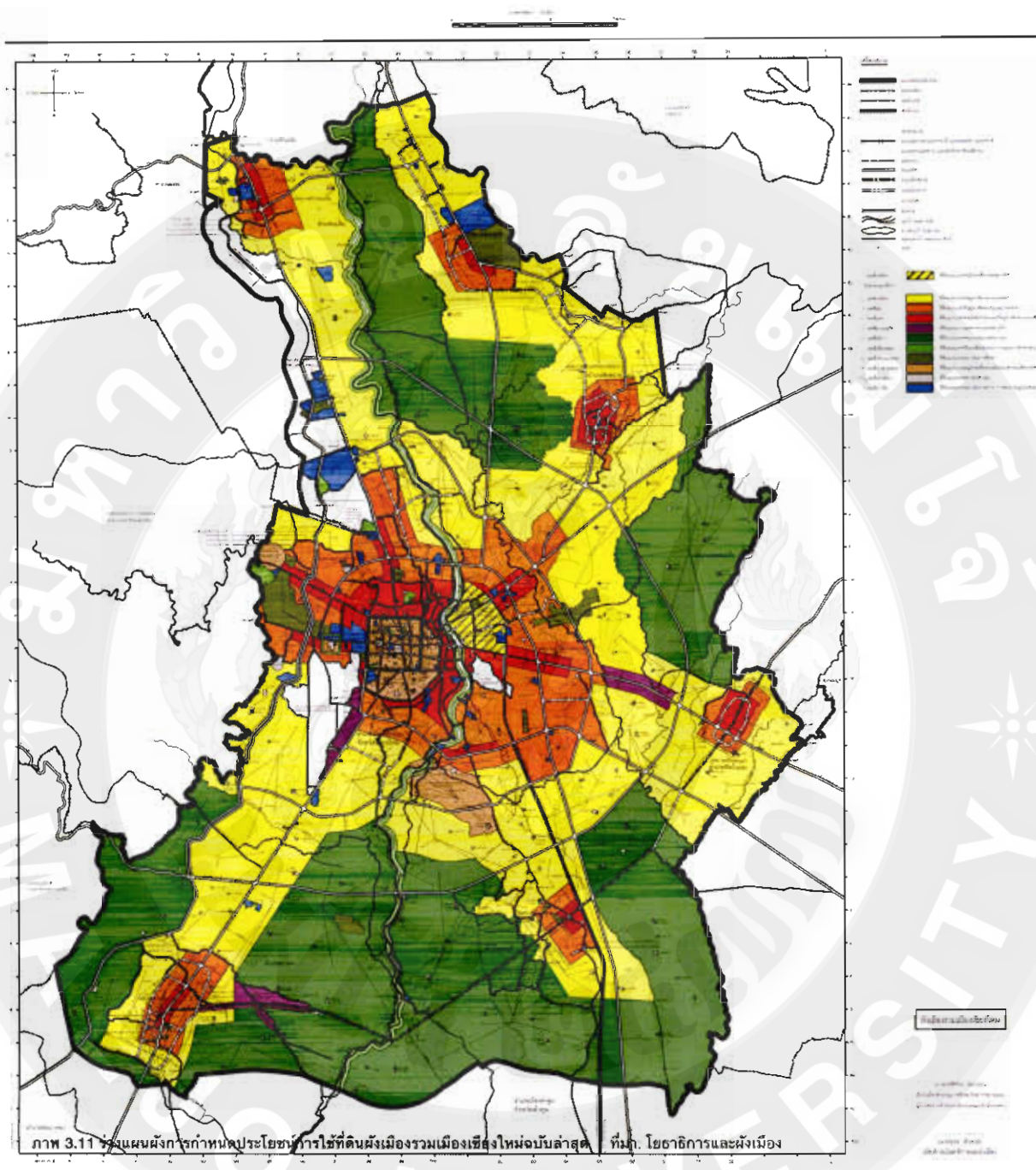
ภาพ 3.10 วัดพระสิงห์

วัดสะตือเมือง

วัดพระสิงห์

ที่เห็นความสำคัญของการพัฒนาการในอดีตต่อไปด้วยการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่พัฒนาจึงเป็นทางออกที่ดี.

3.2 ย่านของเชียงใหม่ในประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์และพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนในเขตเมืองเชียงใหม่ มีความสลับซับซ้อนเป็นพลวัต และซ้อนทับกันในมิติทางกายภาพหรือพื้นที่ กลุ่มชนหรือชาติพันธุ์ และมิติด้านคติความเชื่อ รวมทั้งมีความคาบ

เกี่ยวกับในมิติของช่วงเวลา จึงเป็นยากที่จะระบุให้แน่ชัดลงไปใครว่าเท่านั้นว่าย่านในประวัติศาสตร์แต่ละย่านอยู่ในตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ใด และกลุ่มชนใดอยู่ในย่านประวัติศาสตร์นั้นๆ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเมืองเชียงใหม่ไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงทางเดียว กล่าวคือไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปในเชิงพัฒนาสู่ความเจริญรุ่งเรืองเพียงอย่างเดียว แต่ยังประกอบด้วยยุคสมัยของการเสื่อมถอย กระทั่งการกลายเป็นเวียงร้าง และมีการฟื้นฟูบูรณะเวียงขึ้นใหม่ด้วย ดังนั้นการระบุย่านใน

กำหนด เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ หรือ ลักษณะเฉพาะของพื้นที่ในแต่ละยุค เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจย่านที่ยังคงอยู่ หรือเปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน.

การกำหนดความเป็นย่านที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เป็น ย่านที่เกิดจากการรับรู้ และการยอมรับลักษณะที่โดดเด่นเฉพาะของพื้นที่นั้นๆ ซึ่งอาจถูกกำหนดโดยลักษณะสำคัญทางประวัติศาสตร์ การรวมตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ กิจกรรมหรือการใช้พื้นที่ ตลอดจนวิถีชีวิตและความรู้สึก ร่วมของคนในบริเวณเดียวกัน เป็นต้น โดยย่านในประวัติศาสตร์นี้จะแบ่งออกเป็น 4 ช่วงสมัยที่มีรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่ชัดเจน ได้แก่

- (1) ช่วงก่อตั้งเมือง ถึงช่วงสูญเสียชีวิตอิสราภาพ (พ.ศ. 1839-2339)
- (2) ช่วงสยามหรือพื้นที่บูรณะเมืองสมัยเจ้ากาวิละ (พ.ศ. 2339-2397)
- (3) ช่วงสยามสมัยใหม่ รัชกาลที่ 4 หลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สันสงคราม เมืองเริ่มมีความมั่นคง (พ.ศ. 2398-2482)
- (4) ช่วงสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ (หลัง พ.ศ. 2482)

จะเห็นได้ว่าช่วงเวลาดังกล่าวเป็นประวัติศาสตร์ยุค ก่อตั้งเมือง กระทั่งตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ซึ่งมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์อยู่มาก แล้วก็มาถึงช่วงเริ่มฟื้นฟูเมืองหลังเจ้ากาวิละได้มาครองเชียงใหม่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ จากนั้นจึงเข้าสู่ยุคสร้างสยามสมัยใหม่ และยุคประเทศไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นประเทศไทย.

อย่างไรก็ตามการกำหนดช่วงเวลา ตามเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ เป็นวิธีการหนึ่งในการบอก ลำดับเหตุการณ์ เพื่อให้เชื่อมโยงและเห็นความต่อเนื่องของกาลเวลา แต่สำหรับความเป็นย่านในพื้นที่นั้น อาจจะไม่สามารถแบ่งยุคได้ชัดเจน ตามลักษณะเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ประโยชน์ใช้สอย หรือความหมายของพื้นที่นั้น ยังคงมีความต่อเนื่องกันอยู่ ไม่ได้ตัดขาดจากกันกระทั่ง กลายเป็นย่านอื่นไป โดยเฉพาะย่านในประวัติศาสตร์ยุคหลัง ได้แก่ ยุคหลังเปลี่ยนแปลงทางการเมือง มาสู่ยุคความเป็นเมืองสมัยใหม่ และยังมีความต่อเนื่องมายังย่านในปัจจุบันอีกด้วย ดังนั้นการกล่าวถึงย่านใน ช่วงเวลาเหล่านี้ จำเป็นต้องมีความเหลื่อมซ้อนทับกัน ในมิติของเวลาบ้าง ดังจะกล่าวถึงต่อไป และจะกล่าวถึงในบทต่อไป เรื่องความเป็นย่านของเชียงใหม่ในปัจจุบันด้วย.

3.2.1 ช่วงก่อตั้งเมือง ถึงช่วงสูญเสียชีวิตอิสราภาพ (พ.ศ. 1839-2339)

ช่วงนี้เป็นช่วงที่พื้นที่ อาณาบริเวณ หรือความเป็นย่านถูกกำหนดโดยกษัตริย์ ศาสนา และคติความเชื่ออย่างเคร่งครัด

เวียงเชียงใหม่ เป็นเมืองที่ได้รับการวางผังมาตั้งแต่ต้น จากเหตุผล เงื่อนไข และความเหมาะสมหลายประการของโลกแวดล้อมขณะนั้น มีการเลือกทำเลที่ตั้งระดับเมืองและระดับภาค มีการวางโครงสร้างเมือง กำแพง คูน้ำ และประตูเมือง ตลอดจนโครงข่ายการสัญจร และพื้นที่ปลูกสร้างของเมือง ลักษณะเฉพาะของเมืองมีระเบียบแบบแผนหรือวินัยไปในทิศทางเดียวกัน เกือบคล้ายคลึงกัน (อิสรา, 2533)

การตั้งถิ่นฐานของบ้านและชุมชนแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ในกำแพงเมืองและนอกกำแพงเมือง โดยมีทิศทางของการตั้งถิ่นฐานอยู่แนวทิศเหนือและทิศตะวันออกตามคติความเชื่อ บ้านและชุมชนในกำแพงเมืองจะตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศตะวันออก ใกล้กับวัดเชียงมั่นเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของข้าราชการบริหารและไพร่เมืองชั้นดีที่เป็นช่างฝีมือสาขาต่างๆ ส่วนบ้านและชุมชนนอกกำแพงเมืองมีการตั้งถิ่นฐานอยู่ทางด้านทิศเหนือใกล้กับประตูหัวเวียง (ประตูช้างเผือกในปัจจุบัน) ทางด้านทิศตะวันออกมีการตั้งถิ่นฐานเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยของไพร่ พื้นที่โล่งว่างส่วนที่เหลือคือพื้นที่ที่รอกการใช้งาน และพื้นที่ที่อยู่ถัดออกไปคือพื้นที่เกษตรกรรม นอกจากนี้ยังมีชุมชนริมน้ำและชุมชนชนบทที่กระจายตัวอยู่ตามพื้นที่เกษตรกรรม (ดูภาพ 3.12)

สาเหตุที่นิยมตั้งถิ่นฐานกันทางด้านทิศเหนือและด้านทิศตะวันออก สุเทพ สุนทรเภสัช (อ้างในอิสรา กันแดง) กล่าวว่า ทิศเหนือและทิศตะวันออกเป็นทิศที่ตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ เป็นทิศของผู้อาวุโส ผู้ชาย มือขวา ส่วนทิศตะวันตก และทิศใต้เป็นทิศของป่า ผู้หญิง ผู้น้อย มือซ้าย มีแกนที่สำคัญ 2 แกนคือ แกนตะวันออก-ตะวันตก แกนเหนือ-ใต้ เป็นแกนของอำนาจ ความเชื่อเกี่ยวกับทิศใดแทนอะไรจะทำให้เข้าใจว่าทำไมทิศนั้นถึงถือว่าเป็นมงคลหรือไม่เป็นมงคล เช่น ตะวันออกเป็นทิศของความศักดิ์สิทธิ์ หิ้งผีบรรพบุรุษจะต้องอยู่ทางทิศตะวันออก เมื่อนอนต้องหันหัวไปทางทิศตะวันออก หรือวัดต้องหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ขณะเดียวกันเมื่อตั้งศพจะต้องหันหัวไปทางทิศตะวันตก เป็นทิศที่นำสิ่งของที่ใช้ในการทำพิธีทางเวทย์มนต์จะถูกนำไปทั้งทางทิศตะวันตก

ยังมีปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานและชุมชนได้แก่ความเชื่อทางศาสนา พุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ที่รับมาจากสุโขทัย และนิกายลังกาวงศ์ใหม่ มีคติความเชื่อและแบ่งประเภทวัดออกเป็น 2 ฝ่าย คือฝ่ายคามวาสีและอรัญวาสี ฝ่ายคามวาสีคือวัดที่ตั้งอยู่ในชุมชนเป็น "วัดบ้าน" ประกอบพิธีกรรมให้

คำสั่งสอนด้านศาสนาและศิลปวิทยาการแก่ชุมชน ฝ่ายอริยวาสีคือ "วัดป่า" ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของเมือง ซึ่งเป็นป่าเชิงดอยสุเทพ เป็นดินแดนแห่งอริยัญที่พระเจ้าเจริญวิปัสสนาและศึกษาพระธรรมวินัยได้อย่างสงบ ตามคติความเชื่อตำแหน่งที่ตั้งของวัดฝ่ายคามวาสีจึงบอกถึงที่ตั้งของชุมชนในอดีตได้ และการใช้พื้นที่เมืองทางด้านทิศตะวันตกจึงเป็นไปเพื่อกิจกรรมทางศาสนาไม่มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชน.

ส่วนภายในกำแพงเมืองทั้งชั้นในและชั้นนอกมีวัดอยู่หลายแห่ง โดยวัดแต่ละแห่งจะเป็นศูนย์กลางชุมชน มีถนนหลักและถนนซอยเชื่อมโยงชุมชนต่างๆ เข้าด้วยกัน ถนนหลักจะตัดกันเป็นเส้นตรงเกือบตั้งฉาก ส่วนถนนซอยจะมีลักษณะเป็นเส้นตรงบ้าง คดเคี้ยวบ้างไม่แน่นอน อันเนื่องมาจากอิสระในการวางตัวของกลุ่มเรือนเพราะที่ดินยังไม่มีการแบ่งกรรมสิทธิ์ จึงไม่มีขอบเขตที่ตายตัวของเรือนแต่ละหลัง.

สำหรับคูหรือวังหมายถึงกลุ่มอาคารหรือสถานที่ที่ใช้เป็นที่ประทับ ที่ประทับพักผ่อน และอื่นๆ ของเจ้านายสำหรับคุ้มภายในกำแพงเมือง จะครอบครองพื้นที่ทางตอนบนของเมือง (บริเวณทิวเขาถนนธงจังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน) โดยมีสนามกว้างที่เรียกว่า "ช่วงหลวง" อยู่ด้านหน้า มีวัดเชียงมั่นซึ่งเดิมเคยเป็นเวียงที่ประทับชั่วคราวขณะสร้างเมืองเป็นวัดแห่งแรก ส่วนตลาดซึ่งจัดการให้มีขึ้นเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าของชนชั้นปกครอง ตั้งอยู่บริเวณตั้งแต่หน้าวัดพระสิงห์เรียกว่ากาดลี้เชียงพระ

คุ้มจะครอบครองพื้นที่เมืองบริเวณทางตอนเหนือของกำแพงเมืองชั้นใน เกาะกลุ่มกันอยู่เป็นอาณาบริเวณของชนชั้นปกครอง และใช้ประตูหัวเวียง (ประตูช้างเผือก) เป็นทางเข้า-ออกเวียง

ในสมัยพญาสามฝั่งแกนนี้ยังมีคุ้มของเจ้านายเกิดขึ้นอีก 2 แห่ง คือ ตำหนักสวนแร่ คุ้มที่ประทับของพระราชมารดาพญาสามฝั่งแกน ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศใต้ หรือบริเวณโรงพยาบาลสวนปรุงในปัจจุบัน และคุ้มอุปราชห้าวาย้อยตั้งอยู่ใกล้เวียงเจ็ดลินแต่ไม่ได้รับตำแหน่งที่แน่นอน อันเกิดขึ้นเนื่องจากพญาสามฝั่งแกนทรงปรับปรุงระบบการปกครองใหม่ ลดความสำคัญของเมืองเชียงรายในฐานะเมืองรองลง โดยให้อุปราชย้ายมาอยู่เมืองเชียงใหม่เพราะที่ผ่านมามักก่อการกบฏอยู่เสมอ.

ในสมัยพญาติโลกราช (พ.ศ. 1984-2030) ทรงสร้างคุ้มศรีภูมิขึ้นเพื่อใช้เป็นที่ประทับแทนคุ้มเวียงแก้วตามคำแนะนำของชีม่านว่าจะได้เป็นพระมหาจักรพรรดิ ซึ่งที่ตั้งของคุ้มศรีภูมิเป็นพื้นที่บริเวณแจ้งศรีภูมิ แต่คุ้มศรีภูมิมีอายุการใช้งานไม่นานก็ถูกรื้อถอน เพราะทราบภายหลังว่าเป็นกลอุบายของเมืองอยุธยาที่ส่งชีม่านมาทำลายไม้ศรีเมืองตามความเชื่อทางไสยศาสตร์ และเป็นการสร้างจุดอ่อนให้แก่เมืองเชียงใหม่เพื่อโจมตีเมือง.

ส่วนเวียงหมายถึงอาณาบริเวณของพื้นที่เมืองที่ล้อมรอบด้วยคูน้ำคันดินซึ่งสร้างขึ้นเพื่อจุดประสงค์ต่างๆ เช่น เป็นเวียงทางศาสนา เป็นเวียงที่ประทับพักผ่อน ช่วงปี พ.ศ. 1839-2397 มีการสร้างคุ้มและเวียงเพิ่มเติมขึ้นใหม่อีกหลายแห่ง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ภายในกำแพงเมือง เวียงที่สร้างขึ้นใหม่ในยุคอดีตเป็นเวียงขนาดเล็ก

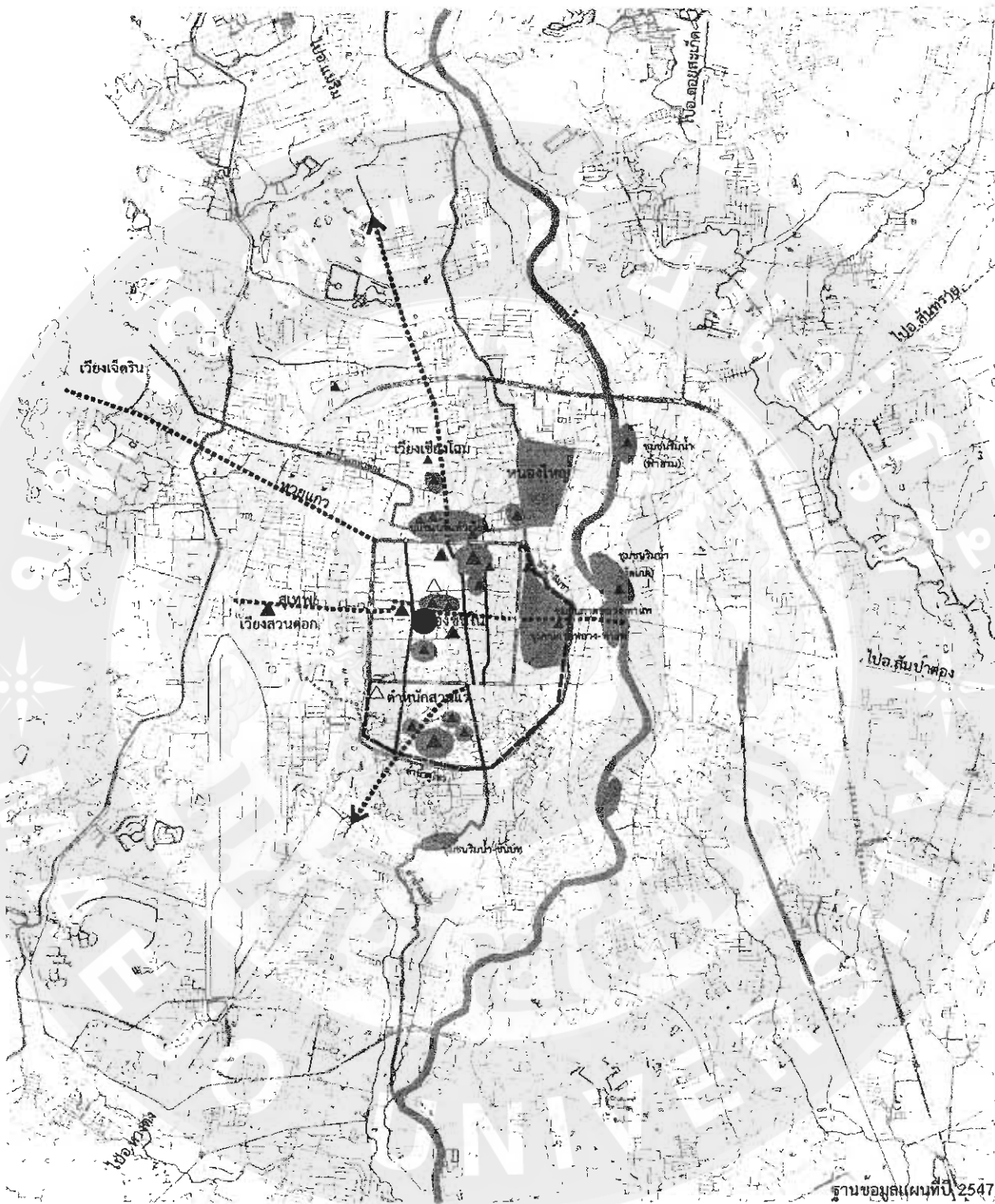
ในสมัยพญาเกือนา (พ.ศ. 1898-1928) มีการสร้างเวียงขึ้นภายนอกกำแพงเมือง 2 แห่ง ได้แก่ เวียงสวนดอก และเวียงเชียงโฉม

เวียงสวนดอก ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตก ห่างจากประตูสวนดอกประมาณ 500 เมตร เป็นพระราชอุทยานที่เต็มไปด้วยดอกพยอม ภายหลังเปลี่ยนแปลงประโยชน์ใช้สอยเป็นเวียงทางศาสนา เมื่อครั้งที่พระสุมนเถระจากสุโขทัยนำพุทธศาสนิกายลังกาวงศ์ขึ้นมาเผยแผ่ นอกจากตัวเวียงสวนดอกซึ่งมีกำแพงรูปทรงสี่เหลี่ยมและคูน้ำล้อมรอบแล้ว ยังพบร่องรอยของคูระบายน้ำและคันดินกักเก็บน้ำรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเวียงสวนดอก (ในบริเวณมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในปัจจุบัน) สันนิษฐานว่ามีคลองระบายน้ำ นำน้ำเข้าไปใช้ที่เวียงสวนดอก (ทิวาสุกจรรยา อ้างใน อิศรา กันแดง, 2533)

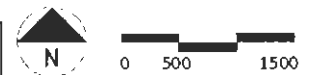
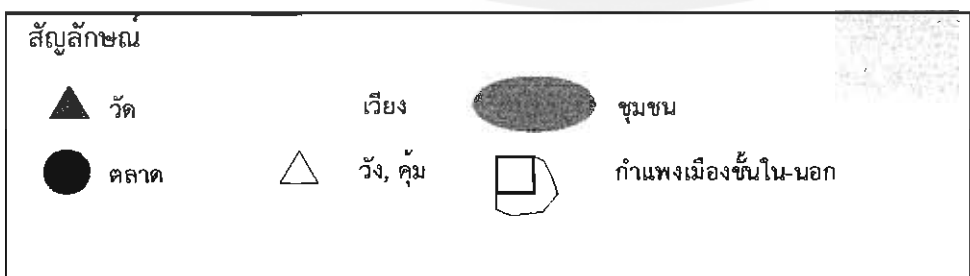
เวียงเชียงโฉม (เวียงบัว) ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศเหนือ ห่างจากประตูหัวเวียงประมาณ 700-800 เมตร หรือบริเวณโดยรอบเจดีย์ป่องในปัจจุบัน บริเวณเวียงบัวมีแนวกำแพงดินที่ปัจจุบันถูกทำลายลงจนเกือบมองไม่เห็น สันนิษฐานว่าคงจะมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมเช่นเดียวกับเวียงสวนดอก

เวียงเจ็ดลิน แม้จะมีนักวิชาการยังมีข้อถกเถียงกันหลายประการเกี่ยวกับระยะเวลาการสร้าง รวมทั้งผู้สร้างเวียงเจ็ดลิน เช่น บางท่านก็สันนิษฐานว่าเจ็ดลินเป็นเวียงลัวะเนื่องจากมีรูปร่างกลม แสดงว่าเป็นเวียงที่มีมาก่อนเวียงเชียงใหม่ อย่างไรก็ตามนักวิชาการส่วนใหญ่เห็นพ้องกันว่า ประมาณ พ.ศ. 1978 สมัยพระญาสามฝั่งแกน มีการใช้เวียงเจ็ดลิน เป็นที่ประทับสำหรับเจดอยสุเทพ เวียงเจ็ดลินตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองออกไปทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 3 กิโลเมตร มีรูปทรงเป็นวงกลม มีกำแพงดิน ชั้น มีคูน้ำล้อมรอบ เวียงเจ็ดลินมีน้ำตกห้วยแก้วไหลผ่านกลางเวียง ตำแหน่งที่ตั้งของเวียงเจ็ดลินนี้จะสัมพันธ์กับเส้นทางหลักที่ลากออกจากแนวประตูเมือง และแจ้ง (มุมเมือง) ของเวียงใหญ่หรือตัวเมืองเชียงใหม่ปัจจุบันกำแพงดินและคูน้ำบางส่วนยังปรากฏอยู่ในบริเวณสวนรุกขชาติ และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา

หลังจากที่เมืองเชียงใหม่ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าในปี พ.ศ. 2101 คุ้มเวียงแก้วยังถูกใช้งานอยู่ แต่คุ้มและเวียงอื่นๆ เริ่มเสื่อมโทรมลง จนกระทั่งปี พ.ศ. 2317 เมือง

ฐานข้อมูลแผนที่ปี 2547

แผนที่แสดง
เมืองเชียงใหม่ยุคก่อตั้งเมือง-เจริญสูงสุด
พ.ศ. 1839-2101
ที่มา: อิศรา กันนง, 2533

ความเป็นย่านหลากหลายมิติของเมืองเชียงใหม่
2555

เชียงใหม่กลายเป็นเมืองร้าง คุ่มและเวียงทุกแห่งจึงหมดสภาพลง.

โดยสรุปจะเห็นได้ว่าในยุคสร้างเมืองถึงเมืองเสื่อมจนกระทั่งเมืองร้างนั้น การตั้งถิ่นฐานจะกระจุกตัวอยู่บริเวณทางเหนือและตะวันออกของกำแพงเมืองชั้นใน (ทั้งภายนอกและภายในเวียง) ส่วนบริเวณที่ไกลออกไป (vicinity) จะเป็นเวียงขนาดเล็ก ได้แก่ เวียงเชียงใหม่ เวียงสวนดอก และเวียงเจ็ดลิน และพื้นที่ส่วนล่างของกำแพงเวียงชั้นนอกซึ่งมีวัดและชุมชนอยู่ด้วย ย่านที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้น่าจะมีชื่อตามวัด คุ่ม และเวียงซึ่งเป็นการตั้งถิ่นฐานหลักของช่วงเวลาดังกล่าว ส่วนชุมชนขนาดใหญ่มักมีริมแม่น้ำปิง และลำน้ำสาขาน่าจะมีลักษณะเป็นชุมชนชนบทเกษตรกรรมมากกว่า (ภาพ 3.12).

3.2.2 ช่วงสยามหรือฟื้นฟูบูรณะเมือง สมัยเจ้ากาวิละ (พ.ศ. 2339-2397)

ความเป็นย่านในยุคนี้กำหนดโดยชนชั้นปกครอง ศาสนา คติความเชื่อ ขาดพันธุ์และชนชั้นทางสังคม ได้แก่ ลักษณะงานช่างฝีมือ หรือกลุ่มอาชีพ

เนื่องจากเชียงใหม่กลายเป็นเวียงร้างภายหลังการศึกสงครามต่อเนื่องมายาวนาน เจ้ากาวิละได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่ในพ.ศ. 2339 จึงดำเนินนโยบาย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” โดยการยกกำลังไปกวาดต้อนผู้คนหลายชาติพันธุ์จากเมืองต่างๆมาอยู่เชียงใหม่ เพื่อเป็นการฟื้นฟูเมือง เมืองเหล่านี้ได้แก่ เมืองวะ เมืองเลน เมืองพยาก เมืองยอง เป็นต้น ส่วนชาติพันธุ์ก็มีทั้งกลุ่ม ไทลื้อ ไทซิ่น ไทยอง (ไกรศรี, อ้างในดวงจันทร์, 2548) กลุ่มคนเหล่านี้จะอยู่รวมกันเป็นกลุ่มตามชาติพันธุ์ และความถนัดทางฝีมือช่าง เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งมักมีความถนัดทางฝีมือช่างอย่างใดอย่างหนึ่งไปด้วย กลุ่มไพร่ชั้นดีที่มีฝีมือช่างนี้จะตั้งถิ่นฐานอยู่ในเวียงหรือใกล้เวียง เช่น พวกแต้ม ช่างฆ้อง วัวลาย ส่วนไพร่อื่นๆ จะอยู่ตามพื้นที่เกษตรกรรม เป็นชุมชนเกษตรกรรมเลี้ยงเมือง เช่น เมืองล้ง เมืองสาทร เมืองกาย ต่อมาเมื่อมีการตั้งถิ่นฐานมากขึ้นก็มีการขยายตัวของหมู่บ้านออกไปอย่างกว้างขวาง

กล่าวโดยสรุปแล้วชุมชนช่างสมัยเจ้ากาวิละแยกทัพไปกวาดต้อนมาแบ่งออกเป็นระดับพื้นที่ได้ ดังนี้ (สมโชติ, 2549)

ในกำแพงเวียงชั้นใน เป็นกลุ่มช่างฝีมือ เช่น วัดพวกแต้ม มีงานช่างเครื่องสูง เช่น ฉัตร งานปิดทองพระเจดีย์ งานจิตรกรรมฝาผนัง งานควัดทอง เช่น เล็บของช่างฟ่อน

ในกำแพงเวียงชั้นนอก มีทั้งที่ยังเป็นชุมชนช่างในปัจจุบันและที่เสื่อมหรือร้าง เช่น บ้านวัวลาย เป็นชุมชนช่างเครื่องเงินที่กองทัพสมัยเจ้ากาวิละนำมาจากบ้านจัวลาย เมืองวันตกของแม่น้ำคงคา (สาละวิน) เมื่อ พ.ศ. 2342 ประกอบด้วย

บ้านวัดศรีสุพรรณ เป็นชุมชนช่างเครื่องเงินที่ส่วนหนึ่งมาจากบ้านจัวลาย เมื่อ พ.ศ. 2342 และอีกส่วนเป็นกลุ่มชาวเขินที่มาจากเชียงตุงพร้อมกับกลุ่มชาวเขินบ้านนันทาราม เมื่อ พ.ศ. 2354

บ้านวัดนันทาราม เป็นกลุ่มชาวเขินหรือเขินที่มาจากเชียงตุง เมื่อ พ.ศ. 2354 ซึ่งชาวเขินหรือเขินมาอยู่หลายพื้นที่ เช่น วัดยางแก้ว วัดศรีสุพรรณ วัดดาวดั่งส์ วัดป่ากล้วย (ปัจจุบันเป็นสถานป็นเชียงใหม่) บ้านท่ากระดาศ บ้านสันข้าวแคบ บ้านสันกลาง บ้านหม่อน (ต่อมาเรียกบ้านมอญ) บ้านสันพระเนตร บ้านต้นแห่น บ้านป่าลาน บ้านป่าปออง

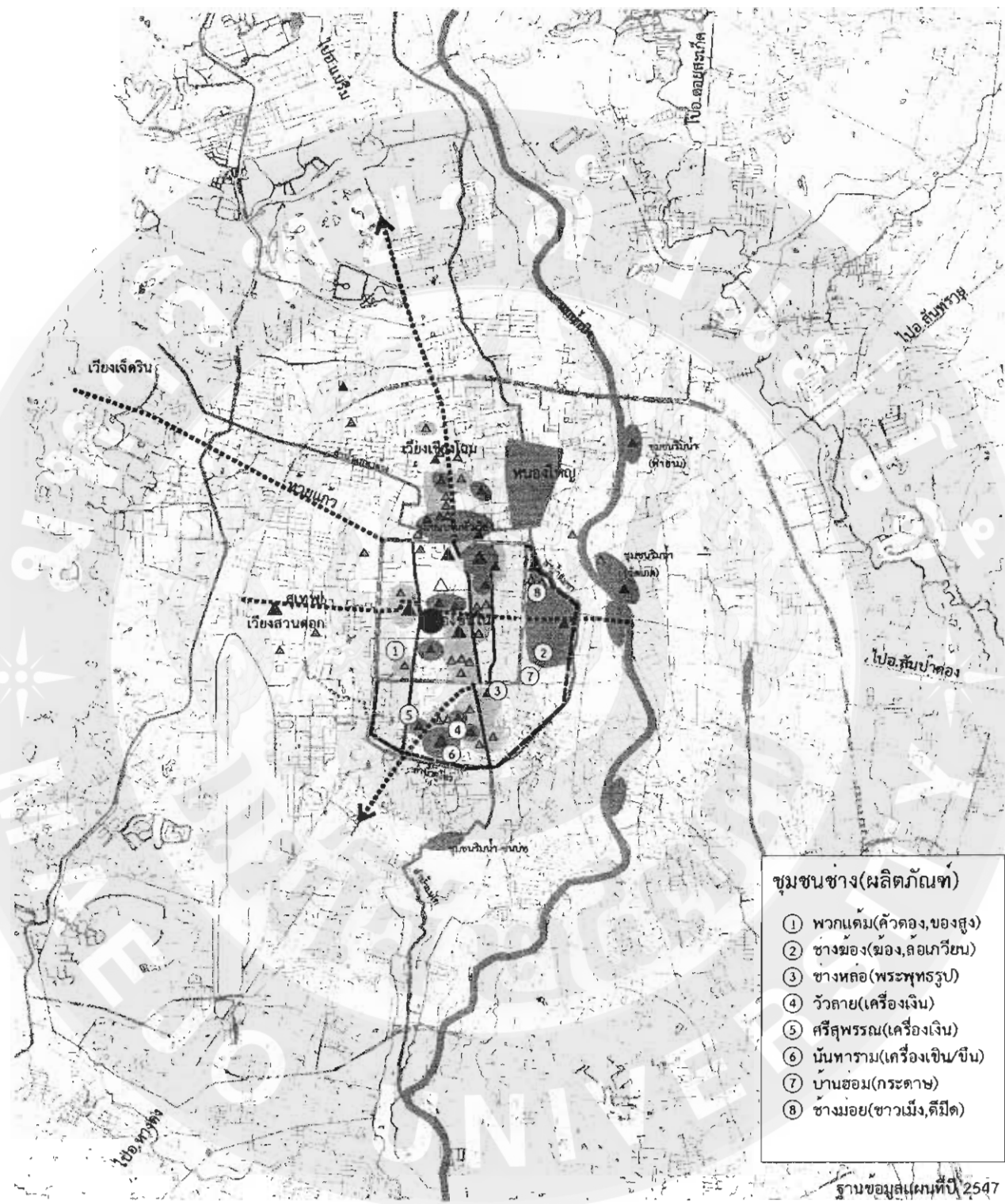
บ้านฮ่อม เป็นกลุ่มชาวเขินแสนมาเมื่อ พ.ศ. 2347 ซึ่งเป็นชุมชนช่างฝีมืองานกระดาศ

บ้านช่างหล่อ เป็นชุมชนปั้นหล่อพระพุทธรูปที่ด้านนอกประตูเชียงใหม่ มีวัดร้าง 1 วัด เข้าใจว่าชื่อวัดช่างหล่อตามเอกสารปรากฏ แต่ถูกรื้อหมดสิ้น เหลือแต่พื้นอิฐที่ปูพื้น ส่วนตัวชุมชนซึ่งต้องหล่อพระพุทธรูปต้องใช้พื้นที่และความร้อนสูงจึงมีการโยกย้ายไปอยู่ชอยรัตนาสาขาดนเชียงใหม่-หางดง และที่สารภี

บ้านช่างฆ้อง บ้านร้อยข้อหรือล่อยเคราะห์ เป็นชุมชนชาวเขินแสนมาเมื่อ พ.ศ. 2347 พร้อมชาวบ้านฮ่อมมีช่างทำฆ้องและล้อเกวียน

*บ้านวัวลาย ในปี พ.ศ.2342 ชาวบ้านวัวลายในแถบลุ่มแม่น้ำคงได้ถูกกวาดต้อนให้มาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณรอบๆวัดหมื่นสาร ชื่อหมู่บ้านวัวลายมาจากชื่อหมู่บ้านแห่งหนึ่งซึ่งอยู่แขวงเมืองปิ่น แถบลุ่มแม่น้ำสาละวิน (แม่น้ำคง) เมืองวันตกมีชื่อว่า บ้านวัวลาย เช่นเดียวกัน เมืองปิ่น เป็นรัฐที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองไต (ไทใหญ่) ซึ่งมีเขตแดนทางตอนใต้และทางตะวันออกอยู่ติดกับเขตอำเภอเชียงดาวและอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ทางทิศเหนือติดกับเขตรัฐเชียงตุง

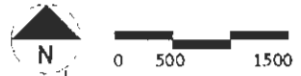
ดังปรากฏหลักฐานในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่และตำนานราชวงศ์ปกรณเชียงใหม่ มีเนื้อความตรงกันกล่าวถึงการเข้ามาของชาวบ้านวัวลาย ตอนหนึ่งว่า “ถึงลักราช 1161 ตัว ปีกัดเม็ด พระเปนเจ้าเกณฑ์เจ้าคำมูลเปนแม่ทัพคุมไพร่พล 300 ขึ้น ไปตีฟ้าคำเครื่องอันมาตั้งเมืองปู ฟ้าคำเครื่องถูกสินาดตาย ได้เมืองปูแล้วเจ้าคำมูลก็รวดยกไพร่พลข้ามน้ำแม่คงไฟพาภควันตก เข้าตีเอาบ้านจัวลาย บ้านสะต๋อย สอยไร ทำช่าง บ้านนา ท่งฮ้อ ได้หมื่นชาวจัวลายแลเมียฟ้าเครื่อง กวาดเอาครอบครัวลูกบ่าวไพร่ลงมาใส่บ้านเมือง” ต่อมาเจ้าเมืองอังวะยกทัพมายึดเมืองปูและตั้งเจ้าฟ้าคำเครื่องเป็นเจ้าเมือง เจ้ากาวิละจึงโปรดฯให้เจ้าสุวัณณคำมูลหลานชายคุมทัพ 300 คน ไปตีเมืองปูแล้วข้ามแม่น้ำคงไปกวาดต้อนคนจากเมืองวันตกของแม่น้ำคงเช่น คนบ้านจัวลายเข้ามาอีกครั้งหนึ่ง ดังปรากฏในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่และตำนานสิบห้าราชวงศ์มีความว่า “ถัดนั้นเจ้าเมืองอังวะ

สัญลักษณ์

▲ วัดเดิม	▲ วัดใหม่	เวียง	● ชุมชนเดิม	● ชุมชนใหม่
● ตลาด	△ วัง, คู่ม	□ กำแพงเมืองชั้นใน-นอก		

ภาพ 3.13

แผนที่แสดง
เมืองเชียงใหม่ยุคฟื้นฟูเมือง
พ.ศ.2339-2397
ที่มา: อิศรา กันแดง, 2533

ข้าแต่เจ้าฟ้าคำเครื่อง มาตั้งเมืองแกมเล่า พระเป็นเจ้า(หมายถึงเจ้ากาวิละ) ได้รู้แล้วจึงแต่งเจ้าสุวันณะคำมูลตนเป็นหลานคุมแกสัวหาญพิล 300 คน ไปประจวบจิตเอาเมืองปู ฟ้าคำเครื่องอันเคราะห์จำกรมเดิง ลูกสินาดถูกเลี้ยงชีวิต เจ้าสุวันณะคำมูลก็กวาดเอาลูกเมีย ฟ้าคำเครื่องและลูกบ่าวชาวไพรลงมาแล้วก็เลยเข้าตีเอาบ้านสะต๋อย สอยไร่ ทำช่าง บ้านนา บ้านท่งอ้อ จัวลาย ได้หมื่นขาวจัวลายมาแล้วข้าเถดท์ท้าวมหาชัยคุมทแกสัวหาญเข้าตีบ้านสบเตง ได้หมื่นชั้น หมื่นพรหมแลลูกอ่อนคนครัวลงมาสืบบ้านเมืองเป็นข้าราชการ”

การกวาดต้อนทั้งสองครั้งดังกล่าว เจ้ากาวิละได้โปรดให้ครัวที่นำมาจากบ้านจัวลายตั้งบ้านเรือนในบริเวณวัดหมื่นสารและเรียกชื่อ บ้านจัวลาย ตามชื่อหมู่บ้านเดิมที่ลุ่มแม่น้ำสาละวิน(แม่น้ำคง) นับตั้งแต่นั้นมา ชาวบ้านจัวลายที่ถูกกวาดต้อนมาส่วนใหญ่เป็นช่างฝีมือที่มีความรู้และทักษะในการทำเครื่องเงิน และได้มีการสืบทอดวิชาช่างเงินมาจากบรรพบุรุษ ยึดถือเป็นอาชีพมาจนทุกวันนี้ ช่างฝีมือเครื่องเงินบ้านจัวลายเป็นช่างเงินที่มีฝีมือดีมีผลงานเป็นที่ยอมรับทั่วไป หลายคนได้เป็นช่างเงินประจำคุ้มหลวงอีกด้วย.

ชุมชนริมน้ำปิง เช่น

บ้านเมืองสาต (ต่อมาเขียนเมืองสาตร) อยู่ทางริม น้ำปิงฝั่งตะวันออก เป็นชุมชนที่มาตั้งแต่ พ.ศ. 2344 เดิมเป็นชุมชนเกษตรกรรมมีน้ำฝ่ายพญาคำไหลผ่าน มีงานช่างกระดาษเหลืออยู่บ้าง เช่น ทำตุง ทำโคมไฟในพิธีกรรมต่างๆ

บ้านวัดเกต เป็นชุมชนตั้งแต่สมัยราชวงศ์มังราย สมัยพม่าปกครองได้บูรณะวัดและมีจารึกไว้ สมัยต่อมามีคนจีน คริสเตียน มุสลิม และซิกข์ เข้ามาอยู่ในพื้นที่จึงมีความหลากหลาย

บ้านฟ้าฮ่าม เป็นชุมชนที่ปรากฏชื่อตั้งแต่สมัยอัญเชิญพระสิงห์มาประดิษฐานที่เชียงใหม่สมัยพระญาแสนเมืองมา (พ.ศ. 1828-1944)

ส่วนคุ้มหรือวัง ของชนชั้นปกครอง สันนิษฐานว่ามีที่ประทับ 3 แห่งในเขตกำแพงเมืองชั้นใน โดยเจ้ากาวิละน่าจะครอบครองบริเวณคุ้มเวียงแก้ว พญาอุปราชธรรมราชาน่าจะครอบครองบริเวณคุ้มกลางเวียง ซึ่งอยู่บริเวณศาลากลางและศาล (เดิม) ส่วนพญาบุรีรัตน์ น่าจะครอบครองบริเวณคุ้มช้างเผือก ซึ่งอยู่ใกล้ประตูช้างเผือก และสันนิษฐานว่าเมื่อสิ้นสมัยเจ้ากาวิละแล้ว กษัตริย์องค์ต่อมาก็ใช้คุ้มเวียงแก้วเป็นคุ้มหลวงเช่นกัน (อิสรา, 2533)

จะเห็นได้ว่าช่วงฟื้นฟูเมืองนี้ ย่านต่างๆยังคงกระจุกตัวอยู่ทางเหนือและทางตะวันออกของกำแพงเวียงชั้นใน รวมทั้งบริเวณทางใต้ของกำแพงเวียงชั้นนอก แต่มีชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มช่างฝีมือชาติพันธุ์ต่างๆเพิ่มจำนวน

และความหนาแน่นมากขึ้น (ภาพ 3.13) ย่านเหล่านี้มีหลายย่านที่ยังคงความสำคัญในยุคต่อมา ได้แก่ ยุคสยามสมัยใหม่ หลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง หลัง ร.4 และช่วงสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ในระยะต่อมา

3.2.3 ช่วงสยามสมัยใหม่ หลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (พ.ศ 2398-2482)

ช่วงเวลาดังกล่าวนับเป็นช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงเมืองเริ่มมีความมั่นคง เริ่มมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่คึกคัก และมีกลุ่มคนต่างชาติอพยพเข้ามามากขึ้น ซึ่งชนชั้นปกครองยังมีส่วนในการกำหนดพื้นที่ที่อยู่อาศัยหลักให้แก่ชาวต่างชาติ เนื่องจากไม่ไว้วางใจกลุ่มชาวต่างชาติจึงไม่ให้อยู่อาศัยในเขตกำแพงเวียง

ยุคการเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2398-2482 การใช้พื้นที่ปลูกสร้างประเภทบ้านและชุมชนมีการขยายตัวโดยเพิ่มความหนาแน่นไปในพื้นที่เดิมที่มีอยู่แล้วโดยเฉพาะด้านทิศใต้ และทิศตะวันออก (ถนนวิชยานนท์-ถนนท่าแพ) เนื่องจากการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของมิชชันนารีอเมริกัน บริเวณบ้านวังสิงห์คำ รวมถึงการขยายตัวของ การตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้นในพื้นที่ย่านวัดเกต และบริเวณเลียบริมแม่น้ำปิง ในยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านความเชื่อด้านกฎเกณฑ์ของเมือง เช่น ความเชื่อเรื่องทิศ และการวางตัวขององค์ประกอบที่สำคัญของโครงสร้างเมือง เช่น วัง และตลาด เป็นต้น ส่วนการจัดแบ่งพื้นที่สำหรับกลุ่มคนก็พบว่ามีคนต่างถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยมาก มีการจัดให้อยู่นอกกำแพงเมืองเพื่อความปลอดภัยและสะดวกในการติดต่อ เช่น มิชชันนารีอเมริกัน อังกฤษ และคนในบังคับอังกฤษ ข้าราชการจากส่วนกลาง และคนจีน โดยให้อยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำปิงทั้งสองด้าน (ภาพ 3.15).

เหตุการณ์สำคัญด้านกายภาพของเมืองในยุคนี้ได้แก่ การรื้อกำแพงเวียงลง ในปี พ.ศ. 2475 เพื่อรองรับการขยายตัวของเมือง (อิสรา, 2533: 312) และมีการยกฐานะจากสุขาภิบาลเป็นเทศบาลตามพระราชบัญญัติเทศบาลนครเชียงใหม่ พ.ศ. 2478

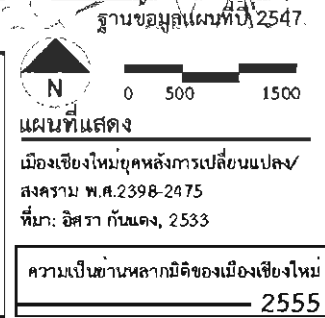
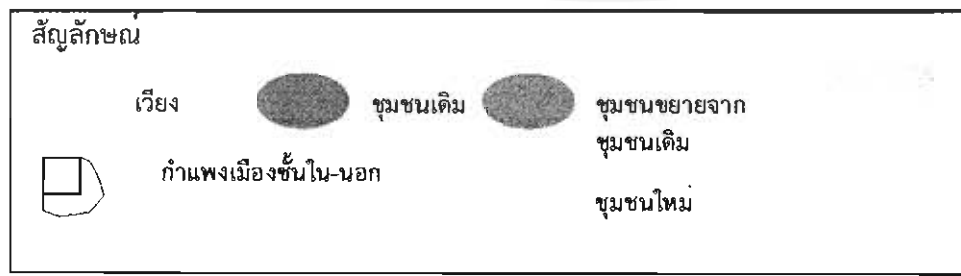
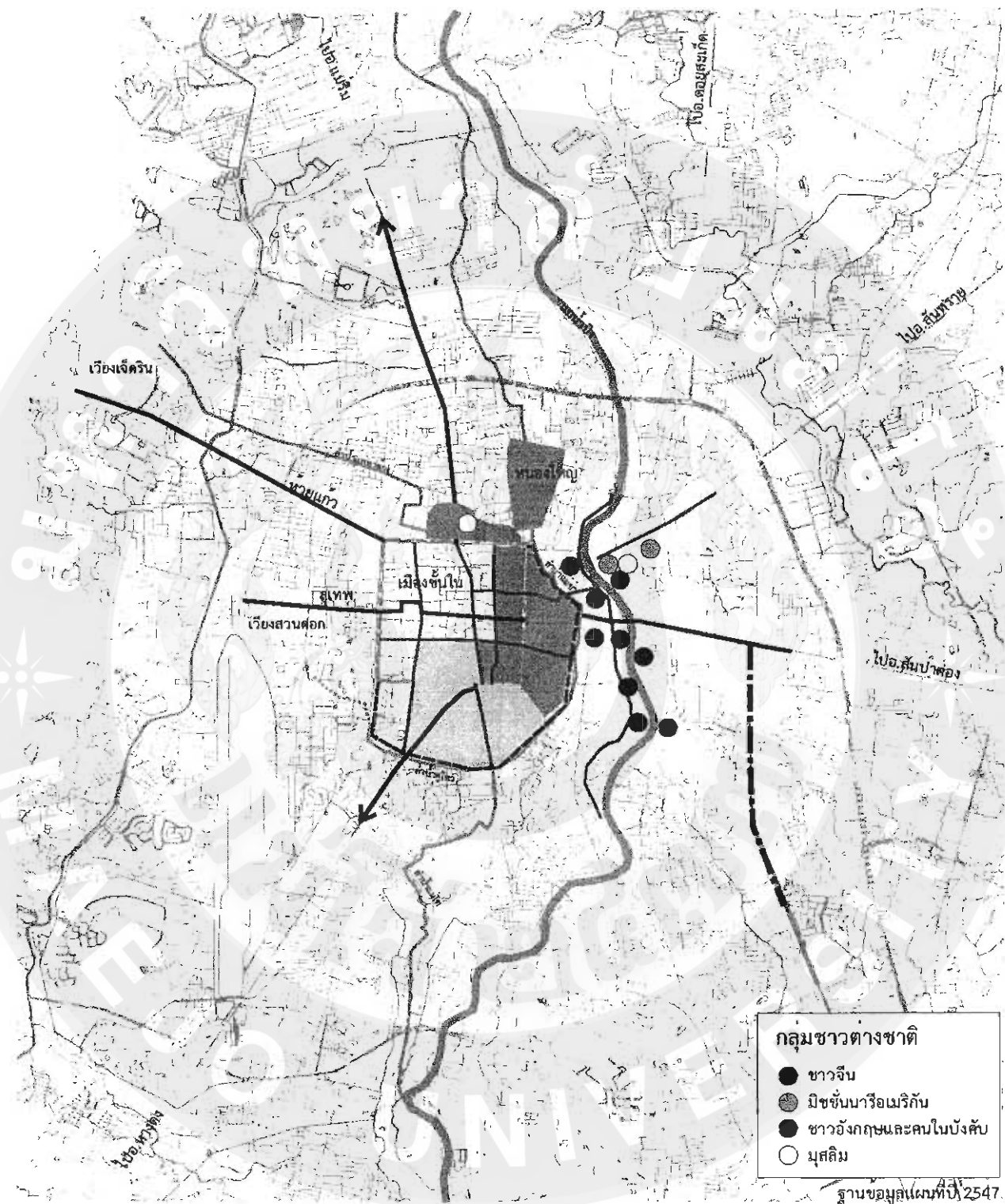
เหตุการณ์สำคัญอีกเหตุการณ์หนึ่งในช่วงนี้ได้แก่ การที่รัฐไทยเริ่มออกกฎหมายถือครองที่ดิน และเริ่มมีการออกหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ให้ประชาชนทั่วไปเป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2444 (อนุ, 2548)

ย่านในช่วงเวลานี้นับว่ามีความต่อเนื่องกับช่วงต่อไปคือช่วงเป็นย่านสมัยใหม่มาก เนื้อหาหลายส่วนอาจมีการอ้างอิงถึงกันเพื่อความต่อเนื่องของเนื้อหาเชิงพื้นที่เป็นอย่างดี (ดูภาพ 3.17)

ในกำแพงเวียงชั้นใน

มีชุมชนที่อยู่กันเป็นกลุ่มใกล้ชิด หรือที่เรียกว่า ศรัทธาวัด ดังนี้

บ้านประตูเชียงใหม่ มีถนนพระปกเกล้าตัดจากทิศเหนือมาทิศใต้ถึงประตูเชียงใหม่ ขนานกับถนนราช

ภาคินัย ทางด้านทิศตะวันออก ตระกูลเจ้านายที่ยังคงเหลืออยู่ที่บ้านประตูเชียงใหม่ คือ ตระกูล ณ เชียงใหม่ สายเจ้าบุรีรัตน์ (เจ้าน้อยหน่อเมือง ณ เชียงใหม่) เจ้าบุรีรัตน์มีคุ้มอยู่หน้าวัดพ่อนสร้อย เดิมอยู่บริเวณป้อมน้ำมันด้านหน้าวัด บริเวณที่ของคุ้มนี้กว้างเลยไปถึงวัดหมื่นตุม คาดว่าหรือหลังจากที่เจ้าบุรีรัตน์เสียชีวิตในปี พ.ศ. 2466 สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สร้างเป็นโรงเลื่อยไม้ ต่อมาเลิกไป บริเวณดังกล่าวให้เช่ารับใช้ในคุ้มสร้างบ้านเรือน อยู่อาศัยกันและยกให้เป็นกรรมสิทธิ์ รุ่นต่อๆ มามักขายต่อไป

ชาวบ้านประตูเชียงใหม่เรียกคุ้มเจ้าบุรีรัตน์กันติดปากว่า "คุ้มเจ้าหัวเมืองแก้ว" สมัยก่อนชอยช้างคุ้มเป็นชอยเล็กและมีวิชาชีพปกครอง ประมาณ พ.ศ. 2487-2497 มักมีผู้นำศพคนถูกฆ่ามาทิ้งไว้ในชอยนี้อยู่เสมอ คนที่เดินผ่านมักถูกผีชักทำให้เจ็บป่วย จึงมักมีการมาทำพิธีบูชาผีบริเวณนี้อยู่เสมอ เช่นเดียวกับบริเวณวัดเจดิลินที่สมัยนั้นรกร้างและเป็นป่า มักไม่ค่อยมีใครอยากเดินผ่านเพราะมักเจ็บป่วย เมื่อกลับถึงบ้านต้องไปให้หมอพื้นเมืองทายและนำของมาเซ่นไหว้ให้หายเจ็บป่วย

วัดหลักของบ้านประตูเชียงใหม่คือ วัดพ่อนสร้อย มีประวัติว่าสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2031 ซึ่งนอกจากเป็นวัดที่เจ้านายทำนุบำรุงแล้ว เจ้าอาวาสวัดพ่อนสร้อยองค์หนึ่งก็มีเชื้อสายเจ้านายด้วยเช่นกัน

นอกจากวัดพ่อนสร้อยแล้ว ยังมีวัดหมื่นตุม วัดเจดิลิน วัดช้างแด่ม ถัดไปทางตะวันตกเป็นวัดพันแหวน และเลยไปเป็นวัดพระเจ้าเม็งราย

บ้านหรือย่านกาละกอด ชื่อสมัยใหม่คือ บ้านวัดพระเจ้าเม็งราย เป็นหมู่บ้านชนาดกลาง อยู่ต่อเนื่องจากบ้านประตูเชียงใหม่ มาทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ย่านนี้อยู่ด้านหลังโรงพักกองเมืองเชียงใหม่ และใกล้กับโรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ บ้านเรือนชาวบ้านตั้งอยู่บริเวณโดยรอบและด้านหลังวัดพระเจ้าเม็งราย ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ วัดกาละกอดมี

ประวัติว่าในสมัยพญามังรายผู้สร้างเมืองเชียงใหม่มีการหามพระพุทธรูปผ่านมาถึงที่นี่ ปรากฏว่าไม่คน "กอด" หรือ ลุงอ

พญามังรายจึงให้สร้างวัดขึ้นบริเวณนี้ ข้อมูลอีกส่วนหนึ่งระบุว่าชื่อเดิม อีกชื่อหนึ่งคือ "วัดศรีสร้อยท่าแจ้ง" เป็นวัดอารามหลวงแห่งที่ 3 ที่พญามังรายสร้าง

บ้านวัดพระเจ้าเม็งรายอยู่ติดกับบ้านพวกแด่ม ซึ่งนักประวัติศาสตร์วิเคราะห์ว่าเป็นกลุ่มช่างฝีมือ ทางด้านการทำทอง ที่เจ้าผู้ครองนครอนุญาติให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ในกำแพงเมืองเพื่อเรียกใช้ได้สะดวก แต่บ้านวัดพระเจ้าเม็งรายไม่มีประวัติว่ามีความสามารถทางด้านงานฝีมือ สันนิษฐานว่าน่าได้รับอนุญาตให้ตั้งบ้านเรือนอยู่เนื่องจากใกล้ชิดเจ้านายและบุตรหลาน คืออาจเป็นข้าราชการในคุ้มของเจ้านาย ต่อมาเมื่อมีการเลิกทาส เลิกไพร จึงได้รับการปล่อยเป็นอิสระและอนุญาตให้ตั้งบ้านเรือนอยู่หลังวัดพระเจ้าเม็งราย แล้วขยายครอบครองจนถึงปัจจุบัน หรืออาจเป็นกลุ่มที่รับมอบหมายให้เป็น "ชาวัด" คือดูแลรับใช้พระสงฆ์ที่วัดพระเจ้าเม็งรายและได้รับอนุญาตให้ปลูกสร้างบ้านด้านหลังวัด ต่อมาครอบครัวขยายมากขึ้นจนเป็นเช่นปัจจุบัน (อนุ, 2548) ด้านหน้าวัดพระเจ้าเม็งรายเลยมาถึงด้านหลังโรงพักกองเมืองเชียงใหม่มีบ้านของบุตรหลานเจ้านายฝ่ายเหนือหลายหลัง ล้วนเป็นตระกูล ณ เชียงใหม่ เชื้อสายจากเจ้าคำฝั้น เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 3 จึงบ่งบอกว่าบริเวณใกล้วัดพระเจ้าเม็งรายเป็นพื้นที่ดั้งเดิมของลูกหลานเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่อยู่กันหลายครอบครัว โดยตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณด้านหน้าวัด.

บ้านวัดกิตติ มีไม่กี่หลังคาเรือน อยู่หน้าวัดกิตติเป็นส่วนใหญ่ วัดกิตติเป็นวัดใหญ่เก่าแก่และเป็นวัดหลักวัดหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ ปรากฏหลักฐานในแผนที่เมืองเชียงใหม่ สมัยปี พ.ศ. 2443 ที่เริ่มโดยทางการ มีวัดกิตติเป็นวัดหนึ่งในวัดสำคัญอื่นๆ ไม่เกิน 5 วัด เช่น วัดพระสิงห์ วัดเจดีย์หลวง เป็นต้น

ภาพ 3.16 ซาก:
บัน-ประตูช้าง
เผือก ล่าง-ประตู
สวนปรังก่อน
บูรณะ พ.ศ.2510

ภาพ: บัน- ประตู
ภูมิ ล่าง-ประตู
พ.ศ.2516

ชาว: บัน- ประตู
สวนปรังก่อนการ
บูรณะ ล่าง-ป้อม
กำแพงชั้นหลัง
ประตูลานประตู
พ.ศ.2508
(ภาพ: อนุสรณ์สถานพม่า)

สัญลักษณ์

ย่านใจกลางเมือง
และชนบทนอกเมือง

กำแพงเมืองชั้นใน-นอก

0 500 1500

แผนที่แสดง

ตำแหน่งย่านในเมืองเชียงใหม่
ที่มา: อนุ เบ็นหาด, 2548

ความเป็นย่านหลากหลายมิติของเมืองเชียงใหม่
2555

วัดกิตติเป็นวัดเก่าที่ร้างไป ปัจจุบันเป็นโรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ ร้างหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ร้างรุ่นเดียวกับ วัดศรีบุญเรือง สาเหตุหลักๆ คือ ซาตพระที่จะมาจำพรรษา และชาวศรัทธาที่จะมาบูรณะเพราะเงินทองหายาก ชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เสาววิหารวัดกิตติพังถล่ม ทางราชการจัดเจ้าหน้าที่มารื้อวิหารที่พัง หลังจากวิหารถล่มประมาณ 1 เดือนต่อมาครูบาอินตาเจ้าอาวาสก็มีมรณภาพ วัดกิตติก็ร้างนับแต่นั้น สาเหตุอีกประการหนึ่งเพราะวัดกิตติตั้งอยู่ใกล้วัดหลายวัดทำให้ศรัทธามีน้อยโดยเฉพาะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2471 เป็นต้นมา วัดเจดีย์หลวงที่อยู่ใกล้กันดึงดูดศรัทธาไปได้มากเนื่องจากมีพระผู้ใหญ่หลายรูปที่มีความสามารถมาจำวัด

บ้านเรือนละแวกหน้าวัดกิตติมีไม่กี่หลังคาเรือน และมักเป็นเชื้อสายจาก "พระยาจำบ้าน" ซึ่งเป็นต้นตระกูล "อินทวิวัฒน์" แทบทั้งสิ้น พระยาจำบ้านมีบ้านและที่ดินบริเวณกว้างที่ด้านหลังโรงพักกองเมืองเชียงใหม่ การตัดถนนข้ามสถานีตำรวจกองเมืองเชียงใหม่คาดว่าส่วนหนึ่งเป็นการบริจาคที่โดยพระยาจำบ้าน จึงเรียกชื่อถนนว่า ถนนจำบ้าน ถนนสายนี้ยาวเรื่อยไปจนสุดข้างวิทยาลัยเทคนิคเชียงใหม่

บ้านวัดดวงดี วัดดวงดีเป็นชื่อวัดที่เป็นมงคล อยู่บริเวณย่านใจกลางเมืองเชียงใหม่ ด้านข้างศาลแขวงเชียงใหม่ทางทิศใต้ ทางเข้าหลังวัดอยู่ระหว่างศาลแขวงเชียงใหม่กับแยกกลางเวียง ส่วนทางด้านหน้าวัดมีถนนซอยแยกจากถนนราชภาคินัยเข้ามาถึงหน้าวัด วัดดวงดีไม่มีประวัติแน่ชัดว่าสร้างสมัยใดและใครสร้าง คาดว่าสร้างหลังจากพญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่แล้ว

บ้านวัดดวงดี ชาวบ้านมักตั้งอยู่ด้านหน้าวัดทางทิศตะวันออกเรื่อยไปจนติดด้านใต้ถึงแยกวัดพันอัน บ้านเรือนมีไม่มากนักและในพื้นที่มีหลายวัด ศรัทธาจึงแยกไปเป็นศรัทธาวัดต่างๆ ทั้งวัดดวงดี วัดอุโมงค์ วัดป่าปิง วัดสำภา และวัดพันอัน

บริเวณหน้าวัดดวงดีและบริเวณใกล้เคียงมีข้อมูลน่าเชื่อถือว่า เป็นบริเวณคุ้มของเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 5 คือ พระเจ้ามโหตรประเทศ ซึ่งเป็นเจ้าหลวงเชียงใหม่ระหว่างปี พ.ศ. 2389-2397 ระหว่างวัดดวงดีและวัดอุโมงค์มีที่ดินแปลงหนึ่งกว้างประมาณ 2 ไร่เศษ เดิมเป็นโรงเลี้ยงช้างของพระเจ้ามโหตรประเทศ สิ่งที่ยังถึงว่าบริเวณนี้เป็นคุ้มของพระเจ้ามโหตรประเทศ คือ ปานของสายตระกูลรุ่นลูกหลานที่สามารถสืบทราบ และทันได้เห็นพื้นที่บริเวณคุ้ม ครอบคลุมพื้นที่เป็นสี่เหลี่ยมจากด้านหน้าโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ไปสุดแยกกลางเวียง ด้านตะวันออกจดถนนราชภาคินัย ด้านตะวันตกจดถนนพระปกเกล้า ส่วนของศาลแขวงเชียงใหม่น่าจะรวมอยู่ในพื้นที่คุ้มด้วย.

บ้านวัดดอกเอื้อง อยู่ในกำแพงเมืองเชียงใหม่ด้านทิศตะวันออก วัดดอกเอื้องตั้งอยู่ริมถนนราชวิถี ด้านหน้าวัดหันไปทางทิศตะวันออกทางถนนมูลเมือง ส่วนอีกด้านติดถนน มูลเมืองซอย 5 มีประวัติว่าสร้างในปี พ.ศ. 2219 โดยชาวบ้านฐานะดีชื่อว่า นางเอี่ยม บ้านอยู่ใกล้วัด เรียกกันเดิมว่า วัดนางเอี่ยม ต่อมาสมัยสมเด็จพระพุทธเจ้าจารย์ เปลี่ยนจากเอี่ยม มาเป็น เอื้อง และใช้ชื่อว่า วัดดอกเอื้อง จนถึงปัจจุบัน ช่วงเวลาที่สร้างวัดดอกเอื้องนี้เป็นช่วงเวลาเมืองเชียงใหม่ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า ซึ่งเชื่อว่าพม่าปกครองไม่เคร่งครัดนัก ทำให้ยังคงมีการสร้างวัดเพิ่มขึ้นได้ในช่วงนั้น ละแวกตะวันออกของเมืองเชียงใหม่ นอกจากวัดดอกเอื้องและวัดดอกคำแล้ว เคยมีวัดร้างอยู่ด้านข้างทางทิศเหนือของวัดดอกเอื้องชื่อว่า วัดช้างชุก เคยมีเจดีย์เก่าอยู่

ด้านหน้าวัดดอกเอื้องด้านทิศตะวันออกก่อนถึงถนนมูลเมืองเคยเป็นบ้านของเจ้า คือ เจ้ามุกแก้ว ณ เชียงใหม่ เชื้อสายเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 5 คือ พระเจ้ามโหตรประเทศ และบ้านของคหบดี คือ หมอบุญตัน ไชยคำมา ส่วนด้านตะวันตกของวัดหรือที่เรียกว่าบ้านท้ายวัด ก็มีบ้านไม้สักรุ่นเก่าของผู้มีบรรดาศักดิ์เช่นกัน คือ ท้าวคำวัง วุฒศักดิ์ ตระกูลวนิสอน

ภาพ 3.18 ซ้าย:
บน-บริเวณถนน
ราชดำเนิน ช่วงที่
แยกช้างเผือก
พ.ศ.2503
กลาง-บน-ต้นยุค
กลางเวียง พ.ศ.
2512 ด้าน-พ.ศ.
2509
ขวา-บน-ที่ตั้ง
หน้าบุญเมือง พ.ศ.
2505 ด้าน-พ.ศ.
2509.
ด้านล่าง-บริเวณ ศาลาการ

ละแวกนี้มีบ้านเรือนค่อนข้างหนาแน่น เมื่อเทียบกับบริเวณย่านใจกลางเมือง อีกทั้งวัดมีน้อยกว่าทำให้มีชาวบ้านเป็นศรัทธาวัดดอกเอื้องค่อนข้างมาก นอกจากนี้บ้านวัดดอกเอื้องมีเจ้าบ้านและคหบดีที่เป็นศรัทธาใหญ่อยู่หลายครอบครัว ชาวบ้านบ้านวัดดอกเอื้องมักตั้งบ้านเรือนหนาแน่นอยู่ข้างวัดทั้งด้านทิศเหนือและทิศใต้ ชาวบ้านจึงแบ่งเรียกกันว่า บ้านเหนือ และ บ้านใต้ แถบบ้านใต้เมื่อ ประมาณ พ.ศ. 2477 ชาวบ้านบ้านดอกเอื้องส่วนใหญ่ฐานะยากจน คนจนมักทำบ้านกึ่งกระต๊อบ หลังคามุงด้วยหญ้าคา คนรวยหน่อยมุงด้วยดินขอ คนรวยมักมีไร่นาอยู่นอกเมือง แต่สปีได้ข้าวมาขายยังไว้กินได้ทั้งปี แต่บางบ้านไม่มีเงินซื้อข้าวก็ต้องหาซื้อข้าวสารจากเพื่อนบ้าน การซื้อข้าวสารมีอยู่ทั่วไปถือเป็นเรื่องปกติ บางครอบครัวทนอยู่ไม่ได้ถึงกับขายบ้านและย้ายไปอยู่ต่างอำเภอ.

อาชีพที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวบ้านบ้านวัดดอกเอื้องสมัยก่อน คือ การทำผางประทีป ซึ่งคนในเมืองและต่างอำเภอมักมาซื้อผางประทีปจากบ้านดอกเอื้องแทบทั้งสิ้น ภายหลังต้องเลิกทำเพราะคว้นรบกวนบ้านอื่น หลังจากหน้าลอยกระทงแล้วก็ทำขนมข้าวแต่นาย นอกจากนั้นยังประกอบอาชีพปั้นหม้อและทำทอง

นอกจากนี้อาชีพทำทองนั้นเชื่อว่าเป็นงานฝีมือของชาวบ้านบ้านดอกเอื้องมาตั้งแต่อดีต และเป็นงานฝีมือที่ต้องรับใช้ในคุ้มเจ้านาย ทำให้ชาวบ้านบ้านดอกเอื้องต้องมาตั้งบ้านเรือนอยู่ในกำแพงเมือง ซึ่งอยู่ใกล้ชิดเจ้านายเพื่อความสะดวกในการเรียกใช้งาน

นอกจากนี้ก็มีอาชีพปั้นหม้อหรือทำเครื่องดินเผาทำกันหลายครอบครัว ส่วนใหญ่ทำคนโท อีกอาชีพหนึ่งที่ทำกันคืออาชีพทอผ้า ทั้งทอใช้เองและทอขาย เช่น ทอผ้าชิ้น ผ้าขาวม้า ผูกย่าม โดยจะปลูกต้นฝ้ายไว้บริเวณบ้าน นำดอกฝ้ายมาปั่นเป็นเส้นด้ายและทอเป็นผืน โดยนางเอื้อมผู้สร้างวัดและคนรุ่นต่อๆมาซื้อผ้าทอผ้า เมื่อประมาณ พ.ศ. 2467 มีการนำผ้าบรรพบุรุษถักจักรสานไปขายถึงจังหวัดลำพูน

ส่วนบ้านเหนือ ส่วนหนึ่งมีอาชีพปั้นหม้อ มีประมาณ 5 ครอบครัว ดินที่ใช้ปั้นหม้อมักซื้อมาจากชาวบ้านแถวข้างเฝือก ที่มักขุดดินจากบริเวณทุ่งนามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ปัจจุบัน สถานที่จำหน่ายหม้อคือร้านค้าบริเวณตลาดวโรรส ตลาดสันป่าข่อย และตลาดประตูเชียงใหม่.

บ้านวัดดอกคำ ชื่อบ้านวัดดอกคำ หรือที่คนอายุเกิน 50 ปี ค้นเคยกับชื่อว่า บ้านกองหนอง คือบริเวณบ้านเรือนด้านหลังวัดดอกคำ วัดดอกคำ มีประวัติว่าสร้างเมื่อ พ.ศ. 2326 สมัยพระเจ้ากาวิละที่กวาดต้อนผู้คนมาอยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่ มีเมืองปิ่น เมืองทองกาย และกลุ่มคนที่มาอยู่ในเมืองเชียงใหม่เหล่านี้ได้ร่วมกันก่อสร้าง

วัดดอกคำขึ้น ลักษณะคล้ายกับการสร้างวัดเมืองมาที่สร้างโดยกลุ่มชนที่ถูกกวาดต้อนมา

บ้านเรือนบริเวณวัดดอกคำเป็นบ้านห่างๆ มีสวนในบ้าน แต่หลังไม่มีรั้วกัน เพียงใช้แนวต้นไม้เป็นแนวแบ่งเขตแดนบ้าน อาชีพของคนรุ่นนั้นคือ ทอผ้า และทำข้าวแต่นาย บ้านวัดดอกคำนอกจากเป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้านแล้ว ยังเป็นที่พักอาศัยของตระกูลคหบดีตระกูลพญาแชกด้วย.

บ้านแจ้งกะด้า แจ้งกะด้า คือ แจ้งหรือมุมของกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเมืองเชียงใหม่ภายในกำแพงเมือง ด้านนี้ มีหมู่บ้านที่สมัยก่อนเรียกว่าบ้านแจ้งกะด้า

บ้านแจ้งกะด้ามีพื้นที่ติดต่อกับย่านประตูเชียงใหม่โดยมีถนนราชมรรคเป็นถนนแบ่ง แต่ต่อมาเนื่องจากเป็นบริเวณที่ติดต่อกัน ชาวบ้านไปมาหาสู่กัน ชาวบ้านแจ้งกะด้าและย่านประตูเชียงใหม่จึงถือว่าเป็นบริเวณเดียวกัน ปัจจุบันบ้านแจ้งกะด้าจึงเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของย่านประตูเชียงใหม่

บ้านแจ้งกะด้าสมัยก่อนเป็นเพียงชุมชนเล็กๆ มีบ้านเรือนอยู่ไม่เกิน 15 หลังคาเรือน ตั้งอยู่ห่างๆ กัน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวนและป่าไร่พืช ส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่ของเจ้านายฝ่ายเหนือตระกูล ณ เชียงใหม่ อีกส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่วัด มีวัดที่เป็นศูนย์รวมด้านวิถีชีวิตของผู้คนอยู่ถึง 4 วัด คือ วัดทรายมูลพม่า วัดทรายมูล(เมือง) วัดผ้าขาว และวัดหมื่นตูม นอกจากวัดทรายมูลเมืองแล้ว มีวัด

ทรายมูลพม่าหรือวัดทรายมูลม่านที่อยู่ไม่ไกลกัน สร้างไว้โดยแม่ทัพพม่า สมัยเมื่อพม่าครองเมืองเชียงใหม่ (พ.ศ. 2102-2317) ชื่อว่า ทัพชัยสังรามจำบ้าน

ชาวบ้านแจ้งกะด้าในสมัยก่อนรุ่นปู่ตายายบางส่วนเป็นช่างฝีมือทำทองในคุ้มเจ้า จึงได้มาอยู่ภายในกำแพงเมือง ส่วนที่ทำเครื่องเงินจะอยู่ที่บ้านนันทารามตรงข้ามประตูเชียงใหม่

ชาวบ้านแจ้งกะด้าส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างและทำนาที่นามักอยู่บริเวณประตูก้อม ชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งเช่าที่นาของเจ้าติบ ณ เชียงใหม่ ซึ่งเป็นเจ้าของที่นาส่วนใหญ่ละแวกประตูก้อม เมื่อประมาณ พ.ศ. 2477-2487 บริเวณแถบประตูก้อมเป็นที่นาทั้งหมด หากไปทางห้าแยกประตูเชียงใหม่ ไปทางวิทยาลัยนาฏศิลป์ แถบนี้เป็นที่นาเรื่อยไปถึงบ้านป่าแดด ท้องนาอีกด้านหนึ่งไปทางสุสานหายยา ไปจนถึงแม่เหิยะ

นอกจากนี้บ้านแจ้งกะด้ายังมีคนพม่าและคนจีนอาศัยอยู่ร่วมด้วย คนมีฐานะดีมักอยู่แถบหน้าวัดผ้าขาว

บ้านป่าพร้าวใน มีบ้านเรือนอยู่ในกำแพงเมืองเชียงใหม่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ คือ บริเวณแจ้งหัวลินด้านใน เป็นชุมชนเล็กๆ มักตั้งบ้านเรือนอยู่รอบวัดป่าพร้าวในจนติดกับคูเมืองด้านแจ้งหัวลิน ชาวบ้านทั่วไปมักเรียกบ้านป่าพร้าวในอีกชื่อหนึ่งว่าบ้านแจ้งหัวลิน

คนรุ่นเก่าของบ้านป่าพร้าวในบอกว่า หากย้อนไปประมาณ ประมาณ พ.ศ. 2477 ครอบครัวดั้งเดิมของบ้านป่าพร้าวในมีเพียงประมาณ 10 ครอบครัวเท่านั้น อาชีพของชาวบ้านป่าพร้าวในสมัยนั้นคือการทำนา พื้นที่นาที่ชาวบ้านเป็นเจ้าของคือ บริเวณถัดจากศูนย์มาลาเรีย บริเวณโรงพยาบาลเชียงใหม่-ราม บริเวณสองข้างของถนนห้วยแก้ว และพื้นที่ต่อเนื่องด้านหน้าวัดเจ็ดยอด ชาวบ้านมีความเป็นอยู่เรียบง่าย

พื้นที่ส่วนหนึ่งของบ้านป่าพร้าวในเป็นพื้นที่ของค่ายกาวิละประมาณ 10 ไร่ อยู่ข้างวัดป่าพร้าวในด้านทิศเหนือ สมัยก่อนเป็นบ้านพักของพระยามหาณรงค์เรืองเดช อดีตผู้บังคับการทหารราบที่ 8 ค่ายกาวิละ

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 บริเวณแยกแจ้งหัวลินไปทางถนนห้วยแก้วเป็นที่ที่คนจีนมาเช่าปลูกผัก มีคนจากภาคกลางหนึ่งคนมาปลูกผักบริเวณนี้มีชื่อเสียงคือ คุณแสง ทัดเที่ยง

บ้านปันตะเก็น วัดปันตะเก็น คือ วัดชัยศรีภูมิ ตั้งอยู่นอกคูเมืองด้านแจ้งศรีภูมิด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองเชียงใหม่ ชื่อ ปันตะเก็น สันนิษฐานว่าเป็นชื่อขุนนางที่เป็นหัวหน้าในการก่อสร้างวัดแห่งนี้ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของกำแพงเมืองชั้นนอก สร้างเป็นกำแพงดินผสมอิฐโอบรอบไปจนถึงนอกแจ้งภูเอียง

ชุมชนย่านวัดชัยศรีภูมิเป็นชุมชนเล็กๆ เนื่องจากอยู่ริมคลองแม่ข่า จึงเรียกกันว่า บ้านแม่ข่า ที่หน้าวัดสมัยก่อนมีประมาณ 6 ครอบครัวเท่านั้น สมัยก่อนเรียกว่า บ้านแม่ข่าเหนือ ส่วนแม่ข่ากลางคือถัดไปทางทิศใต้บริเวณถัดจากต้นโพธิ์ไป และเลยไปเป็นบ้านแม่ข่าใต้ แถวสะพานข้ามคลองแม่ข่า

บ้านหรือชุมชนใกล้เคียงที่ไปมาหาสู่กันนอกจากแม่ข่ากลางและแม่ข่าใต้ คือบ้านริมบึง อยู่บริเวณสองฝั่งของถนนท้ายวังที่ลงมาจากสะพานนครพิงค์รวมมาถึงด้านหลังของสถานกงสุลอเมริกัน หรือเรียกว่าบ้านท้ายวัง เนื่องจากมีวังของพระราชชายาที่ปัจจุบันเป็นสถานกงสุลอเมริกัน

บ้านปันตะเก็นนี้คนรุ่นเก่าๆ บอกว่า กำแพงเมืองชั้นนอกด้านนี้ถูกปรับเป็นที่ราบมานานแล้ว ใช้เป็นที่ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย บางส่วนปรับเป็นพื้นที่ถนน

ย่านถนนราชดำเนิน ถนนราชดำเนินเริ่มต้นจากประตูท่าแพ ผ่านแยกกลางเวียงไปสิ้นสุดที่วัดพระสิงห์เป็นถนนสายสำคัญสายหนึ่ง สองฟากของถนนราชดำเนินมีวัดสำคัญหลายวัด อีกทั้งเคยเป็นบ้านของเจ้านายฝ่ายเหนือหลายหลังก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์เป็นของพ่อค้าคหบดี

ถนนราชดำเนินมีวัดอยู่สองฟากถนนรวม 7 วัดคือ วัดหมื่นล้าน วัดสำเภา วัดชัยพระเกียรติ วัดทุ่งยู วัดพันอัน วัดศรีเกิด และวัดพระสิงห์

วัดหมื่นล้าน เป็นวัดเก่าวัดหนึ่งที่ชื่อเป็นมงคลยิ่งตามประวัติมีอายุถึง 500 กว่าปี สร้างขึ้นประมาณระหว่างปี พ.ศ. 2002-2005 สมัยพระเจ้าติโลกราช ผู้สร้างวัดหมื่นล้าน คือ หมื่นโลกสามล้าน ซึ่งเป็นขุนพลนักรบคู่บัลลังก์ของพระเจ้าติโลกราช คนทั่วไปรู้จักในนามของ หมื่นต่ง หรือ หมื่นต่งนคร

ศิลปวัตถุของวัดหมื่นล้าน ไม่ว่าจะเป็นเจดีย์หรือลวดลายหน้าบันวิหารส่วนใหญ่เป็นศิลปะพม่า ทั้งนี้เนื่องจากว่าในปี พ.ศ. 2460 ได้มีช่างตมกมเชือกหนึ่งของหลวงโยนการพิจิตร ต้นตระกูลอุปโยคิน รุ่งมาชนบ้านโตนาคของวิหารพังเสียหาย หลวงโยนการพิจิตรรับผิดชอบโดยเจรจาดอกกับเจ้าอาวาส ทำการซ่อมวิหารและสร้างบุรณะเจดีย์ให้ใหม่ โดยหลวงโยนการพิจิตรมีเชื้อสายพม่าทำให้ทั้งหน้าบันวิหาร และเจดีย์เป็นศิลปะพม่า

ติดวัดหมื่นล้านไปทางตะวันตกเป็นบ้านของตระกูลคหบดีตระกูลหนึ่ง คือ ตระกูลสุวรรณยืน ซึ่งเริ่มต้นจากครอบครัวชาวจีนที่ชื่อว่า นายซ้อ และนางหงษ์ แซ่แต้ ที่อพยพมาจากเมืองจีนมาอยู่ที่กรุงธนบุรี ต่อมาอพยพพร้อมลูกๆ 12 คนมาอยู่เมืองลำปาง เมืองลำพูน และมาอยู่เมืองเชียงใหม่ ตั้งรกรากอยู่ที่ ย่านวัดเกตการามรุ่นหลานคือ นายยืน ตั้งร้านค้าขายอยู่ถนนท่าแพตรง

ภาพ 3.19 ซ้าย: บ้านทางเจ้าวัดพระสิงห์ พ.ศ.2530 สว่าง-อุโบสถ พ.ศ. 2510
กลาง: บ้าน-สถานีตำรวจถนนราชดำเนิน ทาง-คุ้มรินแก้ว พ.ศ. 2512
ขวา: บ้าน-เรือนเพชรโรจน์ พุทธราช ล่าง: บ้านเดิมของพระพิจิตร โยค.

ข้ามรัตนผล และลูกของนายอินคือ นายหม สุวรรณอิน โยกร้ายจากถนนท่าแพมาอยู่ถนนราชดำเนิน ซึ่งแต่งงานกับนางจันทร์ตา พันธุ์รัตน์ นางจันทร์ตาตกลงใจซื้อบ้านและที่ดินของเจ้าราชบุตรที่ถนนราชดำเนิน เมื่อปี พ.ศ. 2492 ซึ่งเดิมเป็นคัมของเจ้าราชบุตร คือ เจ้าสมพะมิตร ณ เชียงใหม่ สืบเชื้อสายเป็นหลานปู่ของพระเจ้าโฮตประเทศ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 5 เป็นอาคารสถาปัตยกรรมสไตล์ฝรั่งเศส โดยนางจันทร์ตา ซื้อต่อมาจากเจ้าหมื่นแก้ว และใช้เป็นสถานที่สร้างบ้านอยู่อาศัย ต่อมาให้ศูนย์สอนภาษาเอเชียเข้า

บริเวณหน้าวัดหมื่นล้านทางทิศตะวันตก อีกที่หนึ่งเป็นที่ของ ร.ท.ราศรี สิงหนธร ได้แบ่งขายให้กับคุณป้า พ้องจิตต์และคุณลุงดิเรก สุภณารวงศ์ ส่วนหนึ่งขายให้ร้าน ก.ท่าแพ และส่วนหนึ่งขายให้บริษัทนิคมพาณิชย์ จำกัด ที่ย้ายจากถนนวิชัยนาหนมาอยู่ถนนราชดำเนิน หน้าวัดหมื่นล้าน

จากประตูท่าแพ ด้านใต้ของถนนราชดำเนินเคยเป็นบ้านของเชื้อสายเจ้า ชื่อ เจ้าร่มติ ชาวบ้านเรียกชื่อว่า เจ้าล้ามะดี หรือ เจ้าละมะดี เชื้อสายสกุล ณ ลำพูน มีอาชีพค้าขายอัญมณี ที่ดินด้านริมถนนของเจ้าล้ามะดีสร้างห้องแถวให้เช่า เลยไปทางทิศตะวันตกเป็นที่ของนายบิง มาลาวีชัย ถัดไปเป็นที่ของนายเขิน นางกิมยู่ ซู เสรี สร้างฐานะจากร้านขายกาแฟและอาหารอยู่ถนนท่าแพ

ถัดไปไม่ไกลเป็นร้าน ก.ท่าแพ ซึ่งเป็นร้านแรกๆ ของภาคเหนือที่มีฝีมือด้านเครื่องจักรกล มีโรงกลึงเหล็ก มีฝ่ายผลิตแท่งก้านส่งขายตามจังหวัดต่างๆ ทั้งภาคเหนือ โดยเริ่มต้นจากนายกวย กรโกวิท ชาวกรุงเทพฯ ที่เริ่มมาซื้อที่ดินริมถนนราชดำเนินใกล้ประตูท่าแพ ติดวัดหมื่นล้าน (เคยเป็นปั้มน้ำมันเชลล์ปัจจุบันเป็นที่ว่าง) ที่ดินบริเวณนี้สมัยก่อนเป็นสวนมะพร้าวและสวนกล้วยเจ้าของเดิมคือนายบุญศรี และนางคำเขย แบ่งที่ขายให้และที่ดินอีกส่วนหนึ่งของนายบุญศรีต่อมาขายให้นายแพทย์มนู แมนมนตรี สร้างเป็นโรงแรมมนตรี (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อไปแล้ว)

หลังจากที่นายกวยย้ายมาสร้างบ้านอยู่ถนนราชดำเนิน ได้เริ่มธุรกิจแรกคือ การนำรถสามล้อถีบจากกรุงเทพฯ ประมาณ 40 คัน มาประกอบให้เช่า โดยถอดชิ้นส่วนบรรทุกรถไฟขึ้นมา ปรากฏว่าเป็นที่นิยมอย่างมากในสมัยนั้น

ถัดจากร้าน ก.ท่าแพ ไปเป็นตึกแถว ห้องหนึ่งเป็นร้านพ้องจิตต์ขายของชำ ถัดไปเป็นบริษัทนิคมพาณิชย์ จำกัด สร้างเป็นอาคารจำหน่ายเครื่องไฟฟ้า ถัดไปสมัยก่อนเป็นบ้านของนายหมื่น ต่อมาขายให้บริษัทนิคมพาณิชย์ จำกัด เป็นอาคารจำหน่ายรถยนต์

บริเวณระหว่างวัดหมื่นล้านกับวัดสำเภามีบ้านติดกัน 3 หลัง คือ บ้านของเจ้าน้อยคำตัน สีโรรส และบ้านเจ้า สม

พะมิตร ณ เชียงใหม่ ทั้งคู่มียาอยู่ในวันเดียวกันและเป็นเพื่อนสนิทกัน ทำงานรับราชการในคุ้มเช่นเดียวกัน

ถัดจากศูนย์สอนภาษาเอเชียมาทางด้านตะวันตกมีบ้านอีกหลังหนึ่ง ชาวบ้านบอกว่าเป็นบ้านเก่าของเจ้าบัว นวล สีโรรส ต่อมาเปลี่ยนนามสกุลมาใช้นามสกุลตามบรรดาศักดิ์ของบิดา คือ เจ้าสุริยวงศ์ (คำตัน สีโรรส) เจ้าบัวนวลเป็นศรัทธาหลักของวัดสำเภาที่อยู่ถัดมาทางทิศตะวันตก

วัดสำเภามีประวัติว่าเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ ไม่พบประวัติการสร้างที่แน่นอน แต่คาดว่าสร้างสมัยต้นราชวงศ์มังรายหลังจากสร้างเมืองเชียงใหม่ไม่นาน

นอกจากศรัทธาวัดสำเภาสายเจ้าบัวนวลแล้ว ศรัทธาอื่นๆ มักอยู่ด้านหลังวัด ไม่ว่าจะเป็นสายสกุลปราบไพรี และสายบุตรหลานของนายอุโป และนางเหม เชื้อสายไทใหญ่ที่ปักหลักตั้งบ้านเรือนอยู่ด้านหลังวัดสำเภา รวมทั้งสายสกุลของนายสม สมุทรคุปต์ ที่อยู่ไม่ไกลจากวัดก็เป็นศรัทธาหลักอีกส่วนหนึ่ง

ตรงข้ามวัดสำเภาเป็นวัดใหญ่ชื่อว่า วัดพันอัน ในอดีตเป็นโรงเรียนสอนพระสอนเนตร ที่เรียกว่าสอนพระปริยัติธรรมที่สำคัญ ตามประวัติบอกว่าวัดพันอันสร้างประมาณปี พ.ศ. 2044 สมัยพระเจ้าเมืองแก้ว กษัตริย์องค์ที่ 13 แห่งเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นยุคที่พระพุทธศาสนารุ่งเรือง มีการสร้างวัดในสมัยนี้มาก ชื่อวัด "พันอัน" สันนิษฐานว่าเป็นชื่อของผู้สร้างวัดที่เป็นขุนนางคนหนึ่งที่ชื่อว่า "อัน" และมีบรรดาศักดิ์เป็น "พัน" จึงตั้งชื่อว่า "วัดพันอัน" ที่ตั้งวัดพันอันนี้ เดิมมีสองวัดอยู่ด้วยกัน คือ วัดพันอัน และวัดเจดีย์คว้น ซึ่งอยู่ถัดไปทางทิศตะวันตกเป็นวัดเล็กๆ ทั้งสองวัด สันนิษฐานว่าสร้างในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ต่อมาวัดเจดีย์คว้นร้าง จนถึงปี พ.ศ. 2474 ได้ขยายบริเวณวัดพันอันรวมกับวัดเจดีย์คว้นและสร้างเป็นสำนักเรียน

บริเวณสี่แยกติดวัดสำเภาและวัดพันอัน เป็นถนนตัดระหว่างถนนราชดำเนินกับถนนราชภาคินัย เรียกว่าแยกวัดพันอัน ข้ามถนนราชภาคินัยจากวัดสำเภาไปเป็นบริษัทเชียงใหม่แสงชัยมอเตอร์ จำกัด เจ้าของเป็นสกุล "โตแสงชัย" เป็นรุ่นที่สาม ต้นตระกูลอพยพมาจากประเทศจีน บริเวณบริษัทนี้เดิมเคยเป็นสำนักงานทนายความ "อินทราวุธ" และเป็นสำนักพิมพ์ "เสียงเชียงใหม่" ของเจ้าดวงเดือน ณ เชียงใหม่

ตรงข้ามกับบริษัทสหมิตร จำกัด เป็นบ้านของตระกูลกิตติบุตร ซึ่งเป็นตระกูลที่มีที่ดินในเมืองเชียงใหม่จำนวนมาก ชาวบ้านมักเรียกว่า "บ้านกลางเวียง" เป็นบ้านของนายจรัส และนางบุทอง กิตติบุตร โดยนางสุน์ กิตติบุตร แม่ของนายจรัส ชื่อที่ดินแปลงนี้ต่อมาจากเจ้าของเดิมคือ เจ้าพงษ์เจริญ ณ เชียงใหม่ ซึ่งได้รับมรดกต่อมาจากแม่ คือ เจ้าบุษบา ณ เชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2481

ถัดจากบ้านกลางเวียงของตระกูลกิตติบุตรไปทางทิศตะวันตกปัจจุบันเป็นศาลาธารักษ์ ซึ่งเดิมเป็นบ้านของเจ้า กาบแก้ว ณ เชียงใหม่ สืบเชื้อสายมาจากเจ้ากาวิละ เจ้าผู้ครองนครองค์แรกของราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน ต่อมาตก เป็นของบุตรสาวคือ เจ้าสุริยฉาย ซึ่งแต่งงานกับเจ้า ชื่น สิริโรส เป็นบ้านโบราณซึ่งประมาณปี พ.ศ. 2467 เจ้า ชื่นได้อื้อ และสร้างใหม่เป็นบ้านไม้กว้างขวาง มีได้ทุน สูง มีเรือนหลังเล็กด้านหลังเป็นห้องครัว มีชานบ้าน เชื่อมกับ หลังใหญ่ หลังจากนั้นช่วงสงครามโลกครั้งที่ สองเจ้าชื่นได้ทิ้งบ้านไว้และอพยพครอบครัว ไปอยู่ที่ อำเภोजอมทอง และจำเป็นต้องขายต่อมายังเจ้าฟ้าพรหม ลือ เจ้านครเชียงใหม่ ภรรยา คือ เจ้าทิพวรรณ ณ ลำปาง เจ้าฟ้าพรหมลือและครอบครัว ย้ายมาอยู่อาศัยยังบ้าน หลังเดิมระยะหนึ่ง ต่อมาได้อื้อสร้างใหม่ (คือบ้านที่ ปัจจุบันเป็นอาคารศาลาธารักษ์)

มุมแยกกลางเวียงด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ มี ศาลหลักเมืองเชียงใหม่ซึ่งบริจาคให้ทางราชการโดยนาย ทิม โชตนา ในช่วงที่เมืองเชียงใหม่กำลังมีโครงการสร้าง อนุสาวรีย์ 3 กษัตริย์ บริเวณศาลหลักเมืองเชียงใหม่แห่งนี้ เคยเป็นศาลาพักและมีชาวบ้านนำสินค้าพื้นบ้านมา วางขาย

สองฝั่งของถนนราชดำเนินละแวกกลางเวียง เชียงใหม่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นกรรมสิทธิ์ของตระกูล "กิตติ บุตร" "ทิพมณฑล" และ "โชตนา"

ถัดไปทางทิศตะวันตกมีวัดสำคัญและมีชื่อที่เป็น มงคลวัดหนึ่ง คือ วัดชัยพระเกียรติ มีการพบประวัติวัด จารึกไว้ที่ศิลาหน้าพระวิหารว่า เดิมชื่อ วัดชัยนาเกียรติ เป็นพระอารามของนครเชียงใหม่ สร้างระหว่างปี พ.ศ. 2094-2101 ในสมัยของพระเจ้าเมกุฏิสุทธิวงศ์ กษัตริย์ นครเชียงใหม่องค์สุดท้ายของราชวงศ์มังรายก่อนที่จะเสีย เภกราชให้พม่า ศรัทธาหลักของวัดชัยพระเกียรติตั้งแต่ อดีตมา คือ ตระกูลทิพมณฑล และกิตติบุตร ได้มาถวาย อาหารทำบุญ เป็นประจำ

ถัดจากบ้านพักผู้บังคับการตำรวจภูธรจังหวัด เชียงใหม่ ไปทางด้านทิศตะวันตก มีวัดเก่าแก่ ชื่อ วัดทุ่ง ซึ่งมีความสำคัญในอดีต เจ้าอาวาสวัดทุ่ง เคยได้รับตำแหน่งฝ่ายสงฆ์ คือ เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ถึง 2 รูป

ตรงข้ามกับวัดทุ่ง คือ วัดศรีเกิด เดิมชื่อว่า วัดเปิด จาราม หรือ พชราม ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างปี พ.ศ. ไດ เพียงพบชื่อในโครงการนครศรีอยุธยา ซึ่งสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพทรง สันนิษฐานว่า สร้างประมาณปี พ.ศ. 2180 ในยุคที่เมือง เชียงใหม่ถูกปกครองโดยพม่า ต่อมาหลังจากที่เป็น อิสระจากพม่าสมัย เจ้ากาวิละทรงบูรณะปฏิสังขรณ์วัด ในเขตเมืองเชียงใหม่ และทรงย้ายพระพุทธรูปชื่อพระ เจ้าแค้นคมจากวัดป่าตาลน้อยปำร้างนอกเวียงมาไว้ที่วัด ศรีเกิด ศรัทธาหลักของวัดศรีเกิด คือ ตระกูลแบร์ ที่ สร้างบ้านอยู่ใกล้วัดศรีเกิด และตระกูลเชียรสิริ ที่เป็นคน เมืองย่าน วัดเกตการาม

วัดพระสิงห์ เป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่ง ตามประวัติบอกว่า สร้างโดยพระเจ้าผายู กษัตริย์เมืองเชียงใหม่องค์ที่ 8 แห่ง ราชวงศ์มังราย ในปี พ.ศ. 1888 พระเจ้าผายูเป็นโอรส ของพระเจ้าคำฟู สมัยของพระเจ้าผายูพระพุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองมาก ในการสร้างวัดพระสิงห์ครั้งนั้นได้ทรง สร้างพระเจดีย์ พระพุทธรูป พระวิหารหลวง และได้นิมนต์ พระจากวัดพระธาตุหริภุญไชยมาจำพรรษาที่วัดนี้

วัดพระสิงห์เดิมชื่อ วัดลีเชียง โดยที่หน้าวัดเป็นที่ว่าง ชาวบ้านทั่วไปนำสินค้ามาขายกันที่นี้จนกลายเป็น ตลาด ลีเชียง (ลี หมายถึง ตลาด) และต่อมาก็เลยเรียกวัดแห่งนี้ ว่า วัดลีเชียง ไปด้วย

ต่อมาสมัยพระเจ้าเมกุฏิสุทธิวงศ์ กษัตริย์เมืองเชียงใหม่องค์ ที่ 13 ทรงเห็นว่าวัดพระสิงห์ชำรุดทรุดโทรมจึงโปรดให้ บูรณะใหม่ แล้วสร้างวิหารลายคำ (ลายทอง) ใช้ ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญ วัดพระสิงห์มีการบูรณะครั้ง ใหญ่โดยครูบาศรีวิชัย ในปี พ.ศ. 2467-2467 และครูบาศรี วิชัยทำหน้าที่เจ้าอาวาส ระยะหนึ่ง.

ภาพ 3.20 ซ้าย: บน-ทิวทัศน์ริม คูเมือง ล่าง-คุ้ม เจ้าบุรีรัตน์ สืบยก กลางเวียง (ภาพ ปรากฏ) กลาง: เจดีย์หลวง ขวา: บน-เส้นขอบ คูเมืองเชียงใหม่ โบสถ์ ล่าง- เจดีย์หลวง ที่มา: ภูเก็ต ศาสตรา

ย่านถนนพระปกเกล้า ถนนพระปกเกล้าเป็นถนนที่พาดใจกลางเมืองเชียงใหม่ จากด้านเหนือจดด้านทิศใต้ของกำแพงเมือง คือเริ่มต้นจากประตูช้างเผือกด้านทิศเหนือ เรื่อยมาจนถึงประตูเชียงใหม่ เป็นถนนที่มีความสำคัญในด้านประวัติศาสตร์เป็นอย่างมากเมื่อเทียบกับถนนสายอื่นๆ เนื่องจากริมถนนพระปกเกล้าเคยเป็นคุ้มเจ้าหลวงเชียงใหม่และคุ้มลูกหลานเจ้าอยู่หลายคุ้มได้แก่

คุ้มเจ้าราชวงศ์ หรือ คุ้มของเจ้าเลาแก้ว เจ้าเลาแก้ว หรือ ลาวแก้ว เป็นโอรสของเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 8 กับแม่เจ้าทิพเนตร มีตำแหน่งเป็นเจ้าราชวงศ์ มีคุ้มอยู่บริเวณที่เคยเป็นบิมน้ำมันเชลล์เรื่อยไปจนถึงบริเวณคุ้มแก้วพาละข โรงแรมวิสตา และเลยไปถึงบริษัทการบินไทยจำกัด สุดถนนก่อนถึงโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ส่วนด้านหลังคุ้มติดวัดเชียงมั่น เรียกว่าคุ้มเจ้าราชวงศ์ หรือ คุ้มของเจ้าเลาแก้ว ต่อมาตกเป็นกรรมสิทธิ์ของนายความชื่อ นายพงษ์วิเศษศิริ ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและเป็นสำนักงานนายความ และต่อมาตกเป็นกรรมสิทธิ์ของบริษัทการบินไทยจำกัด

พื้นที่ระหว่างที่คุ้มและวัดเชียงมั่นมีบ้านเรือนชาวบ้านส่วนหนึ่งตั้งอยู่ บ้างกล่าวว่าเดิมที่ดินด้านหลังคุ้มเจ้าเลาแก้วแห่งนี้เป็นบ้านที่อยู่อาศัยของทาส ซึ่งสร้างบ้านหลังเล็กๆ อยู่อาศัย ต่อมารุ่นลูกหลานของทาสเหล่านั้น บางคนขายต่อให้บุคคลภายนอก

สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 คุ้มเจ้าราชวงศ์เคยมีคนเช่าทำโรงเรียนเอกชน ชื่อว่า โรงเรียนอำนวยการราษฎร์ อาคารเรียนอยู่บริเวณคุ้มแก้วพาละข เปิดสอนชั้นประถมศึกษาจนสงครามแล้วโรงเรียนนี้ก็เลิกกิจการไป

เจ้าเลาแก้วเสียชีวิตในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 กรรมสิทธิ์คุ้มตกสู่รุ่นลูกซึ่งมีหลายคน ระยะต่อมาตกเป็นกรรมสิทธิ์ของคหบดีคนหนึ่งสร้างฐานะจากอาชีพปลูกและค้ายาสูบ ชื่อว่า นางกี ลิมตระกูล ซึ่งทำโรงบ่มประมาณ 20 ปี รวบรวมเงินทุนซื้อคุ้มเจ้าราชวงศ์โดยซื้อต่อจากนางกิมฮ้อ นิมนานเหมินท์ คาดว่าที่ดินแปลงนี้ติดภาระอยู่กับนางกิมฮ้อ เมื่อนางกีย้ายครอบครัวเข้ามาอยู่ในคุ้มซึ่งเป็นไม้สักสองชั้นกว้างขวาง ดัดแปลงเป็นโรงงานคัดใบยาสูบ ชาวบ้านเปลี่ยนคำเรียกจากคุ้มเจ้าราชวงศ์เป็นบ้านคุณนายกี

ด้านตรงกันข้ามของที่ดินและคุ้มของเจ้าราชวงศ์ด้านใกล้ประตูช้างเผือก ในอดีตเป็นบ้านของหม่อมบัวไหล (ปัจจุบันเป็นบริเวณตรงข้ามที่เคยเป็นบิมน้ำมันเชลล์) ซึ่งในสมัยพระเจ้าอินทวิชยานนท์ กองทัพเมืองเชียงใหม่โดยทัพไปกวาดต้อนผู้คนชาวไตหรือไทใหญ่ที่อาศัยอยู่บริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำคงคา (แม่น้ำสาละวิน) แถบบ้านแม่กะตอนเข้ามาสู่เมืองเชียงใหม่ ในครั้งนั้นได้กวาดต้อนครอบครัวของแม่เฒ่าตัวให้มาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณประตูช้างเผือก เป็นบ้านไม้สักหลังใหญ่

แม่เฒ่าตัวมีบุตรธิดารวม 6 คน มีนางบัวไหลรวมอยู่ด้วยต่อมาเมื่อแม่เจ้าทิพเกษร ชายาของเจ้าอินทวิชยานนท์พิราลัยในปี พ.ศ. 2427 ก็ได้รับแม่มางบัวไหลเข้าคุ้มหลวงเป็น "หม่อม" คนหนึ่ง คนทั่วไปจึงเรียกว่า "หม่อมบัวไหล"

ต่อมาหลังจากเจ้าอินทวิชยานนท์พิราลัยแล้ว หม่อมบัวไหลได้แต่งงานกับพ่อเลี้ยงหม่อมจันทน์ วัดสำคัญวัดหนึ่งด้านในกำแพงเมืองเชียงใหม่ย่านนี้คือ วัดแสนเมืองมาหลวง หรือ วัดหัวข่วง จากบันทึกที่วัดมีประวัติว่า พระเจ้าแสนเมืองมา (พ.ศ. 1928-1944) โปรดให้สร้างวัดหัวข่วง ในบริเวณเขตพระราชฐานซึ่งเป็นลานกว้าง เรียกว่า ข่วงหลวง จุดที่ตั้งวัดคือเป็นส่วนหัวของข่วง จึงเรียกกันทั่วไปว่าวัดหัวข่วง

ข่วงหรือลานพื้นที่กว้างขวางรวมพื้นที่บริเวณธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร เรื่อยไปถึงสำนักงานยาสูบและวิทยาลัยอาชีวศึกษา ซึ่งในช่วงเวลาต่อมามีการปรับพื้นที่ส่วนหนึ่งจากลานกว้างเป็นที่อยู่อาศัยของบุตรหลานเจ้าผู้ครองนครในรุ่นต่อๆ มา

คุ้มเจ้านายฝ่ายเหนือที่ยังสมบูรณ์อยู่คือ คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (เจ้าแก้วมุงเมือง ณ เชียงใหม่) เจ้าแก้วมุงเมืองสร้างอาคารคุ้มเมื่อปี พ.ศ. 2461 หลังจากที่เสียชีวิตแล้วกรรมสิทธิ์ตกเป็นของภรรยาคือเจ้าเรณูวรรณ ต่อมาได้ให้สำนักงานยาสูบเชียงใหม่เช่าอาคารคุ้มเป็นสำนักงานเมื่อเจ้าเรณูวรรณเสียชีวิตเมื่อปี พ.ศ. 2493 กรรมสิทธิ์ตกสู่ธิดาคือเจ้าวัฒนา โชตนา (ณ เชียงใหม่)

โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย อยู่ตรงกันข้ามคนละฝั่งถนนกับวิทยาลัยอาชีวศึกษา เป็นโรงเรียนเก่าแก่ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2448 เดิมบริเวณโรงเรียนเป็นคุ้มของเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 7 คือ เจ้าอินทวิชยานนท์ และต่อมาเจ้า อินทวโรรสสุริยวงศ์ เจ้าหลวงองค์ที่ 8 ก็สร้างคุ้มบริเวณนี้ด้วย คาดว่าคุ้มของเจ้าอินทวิชยานนท์ น่าจะอยู่ถัดไปทางทิศเหนือใกล้กับบริษัทการบินไทย ส่วนคุ้มของเจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์คงอยู่ถัดไปทางด้านเหนือ คือบริเวณคุ้มแก้วพาละขในปัจจุบัน ซึ่งต่อมตกเป็นมรดกสู่รุ่นลูกคือเจ้าน้อยเลาแก้ว

บริเวณโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยนี้ พื้นที่ส่วนหนึ่งเคยเป็นวัดนางเหลียวทางด้านทิศตะวันออกของโรงเรียน ปัจจุบันเป็นบริเวณบ้านพักอาจารย์ วัดนางเหลียวเป็นวัดร้างประมาณปี พ.ศ. 2484 หลังจากที่ร้างโรงเรียนยุพราชวิทยาลัยได้ขอเช่าที่ดินของวัดนางเหลียวจากกรมการศาสนาและใช้ประโยชน์ด้านการศึกษาเรื่อยมา

ส่วนบริเวณหอศิลปวัฒนธรรมเชียงใหม่ (ด้านตรงข้ามกับศาลแขวงเชียงใหม่) ในอดีตเชื่อว่าเป็นบริเวณคุ้มของเจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 6 คือ เจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ หรือ เจ้าชีวิตย้าว ซึ่งพิราลัยในปี พ.ศ. 2413 คุ้มถูกรื้อไปสร้างวิหารวัดหลวงกิตติ ท้องพระโรงรื้อไปสร้างวิหารวัดแสนฝาง

บริเวณคุ้มเก่าของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์แห่งนี้ ต่อมาตกแก่เจ้าเจ้านันทวิชัยนันท และเจ้าอินทวโรสสุริยวงศ์ และพระราชชายาเจ้าดารารัศมีในเวลาต่อมา ซึ่งทั้งเจ้าอินทวโรสสุริยวงศ์ และพระราชชายาเจ้าดารารัศมีได้ร่วมกันยกที่ดินบริเวณนี้ให้แก่รัฐบาลทำเป็นที่ทำการรัฐบาลมณฑลพายัพ สร้างเป็นอาคารสองชั้น เสร็จในปี พ.ศ. 2467 ใช้เป็นที่ทำการจนมีการยุบเลิกมณฑลพายัพในปี พ.ศ. 2476 จึงปรับเป็นศาลากลางจังหวัด

ถัดจากบริเวณคุ้มของเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ไปทางด้านใต้ จากแผนที่เชียงใหม่ปี พ.ศ. 2427 ระบุว่าบ้านของหนานปัญญา ซึ่งไม่มีหลักฐานทราบว่าเป็นผู้ใด แต่คงมีความสำคัญคนหนึ่งคนในสมัยนั้น เนื่องจากมีที่ดินกว้างขวางและอยู่ใกล้คุ้มเจ้าหลวงเชียงใหม่ ก่อนที่จะถึงแยกกลางเวียง

บริเวณแยกกลางเวียงมีบ้านโบราณสองชั้น รั้วเป็นกำแพงสูงสีน้ำตาลแดง เรียกกันว่า "คุ้มกลางเวียง" บ้านหลังนี้เดิมเป็นคุ้มของเจ้าน้อยมหาอินทร์ ตำแหน่งเป็นเจ้านุริรัตน คาดว่าน่าจะสร้างระหว่างปี พ.ศ. 2432-2436 ต่อมาเมื่อเจ้าน้อยมหาอินทร์เสียชีวิตในปี พ.ศ. 2436 คุ้มนี้ตกเป็นของบุตรชาย คือ เจ้าน้อยชมชื่น ซึ่งได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าราชวงศ์ เมื่อเจ้าน้อยชมชื่นเสียชีวิตแล้ว คุ้มหลังนี้ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้านุสบาผู้เป็นภรรยา

คุ้มกลางเวียงเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ประมาณปี พ.ศ. 2460 โดยนางบัวผัน นิกรพันธ์ (ทิพยมณฑล) บุตรสาวของพระยาภักคณาการ (เมือง ทิพยมณฑล) ซื้อต่อจากเจ้านุสบา ต่อมาเป็นกรรมสิทธิ์ของตระกูล กิตินุตร

วัดสำคัญของเมืองเชียงใหม่ย่านถนนพระปกเกล้า คือ วัดเจดีย์หลวง สร้างขึ้นในสมัยที่เมืองเชียงใหม่มีความรุ่งเรืองมากทั้งด้านเศรษฐกิจและการศาสนา คือ สมัยพระเจ้าแสนเมืองมา (ครองราชย์ พ.ศ. 1929-1944) เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 7

บริเวณตรงข้ามกับวัดเจดีย์หลวงเป็นพื้นที่เดิมของหม่อมแสง ไชยคุณา ซึ่งเป็นภรรยาคนหนึ่งของเจ้าอินทวโรสสุริยวงศ์ พื้นที่บางส่วนเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ บางส่วนให้เช่า

สี่แยกโรงเรียนพุทธโศภณเป็นสี่แยกตัดระหว่างถนนราชมรรคาถนนพระปกเกล้า เลี้ยวสี่แยกไปก่อนถึงวัดช้างค้ำ บริเวณนี้สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 เคยเป็นโรงลิเกของนายมัย บ้านช้างคลาน ที่มีอาชีพหลักคือขายเนื้อ อาชีพเสริมคือแสดงลิเกโดยเปิดแสดงให้ชาวบ้านชมฟรี หลังจากโรงลิเกเลิกไปแล้ว ต่อมาบริเวณนี้สร้างเป็นโรงแรม ชื่อ โรงแรมศรีผดุง

วัดช้างค้ำมีประวัติว่าสร้างระหว่างปี พ.ศ. 2039-2069 เดิมชื่อวัดด้อมด้อมแก้ว หรือ วัดด้อมด้อม เลี้ยววัดไปทางทิศใต้เคยเป็นที่ของนายเปี้ยและนางผดุง

บ้านอยู่ติดวัดช้างค้ำด้านทิศใต้ ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงเจ้าของไป

ละแวกวัดช้างค้ำมีชาวบ้านฐานะพอมีพอกิน ไม่ร่ำรวยหรือมีเชื้อสายเจ้าเหมือนทางละแวกบ้านกลางเวียงหรือบ้านประตู่เชียงใหม่ วัดไก่สั้ว มีวัดช้างค้ำและวัดหมื่นดุม สมัยก่อนชาวบ้านช้างค้ำได้ชื่อว่าชาวบ้านเก่งทางวาดภาพ เขียนภาพ แต่ปัจจุบันไม่พบแล้ว

วัดเจ็ดลิน ชาวบ้านมักเรียกว่า วัดหนองเจ็ดลิน ไม่ปรากฏหลักฐานชัดว่ากษัตริย์องค์ใดเป็นผู้สร้าง เหตุที่เรียกว่า วัดเจ็ดลิน เนื่องจากในบริเวณวัดมีหนองน้ำขนาดใหญ่อยู่ด้านหลัง ตามประวัติกล่าวว่าในอดีตกษัตริย์ในราชวงศ์มังราย ก่อนจะขึ้นเสวยราชย์จะต้องไปทรงผ้าชุดขาว ณ วัดผ้าขาวก่อน จากนั้นเสด็จไปประกอบพิธีสร้างนักรธาภิเษก ณ หนองน้ำวัดเจ็ดลินแห่งนี้ ในการประกอบพิธีนี้จะทำรางหรือทางเหนือเรียกว่า "ลิน" ทำด้วยคำไ้ว 7 ลิน แล้วได้นำนักรธาภิเษกใส่สุวรรณหอยสังข์หล่อลงรางลินทั้ง 7 เพื่อทรงพระวรกาย จากนั้นจึงเปลี่ยนเครื่องทรงกษัตริย์ขึ้นเสวยราชย์ต่อไป

วัดเจ็ดลินแห่งนี้ สมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการสำรวจวัดในเมืองเชียงใหม่ ช่วงปี พ.ศ. 2420-2440 วัดเจ็ดลินหรือวัดหนองเจ็ดลินจะตกอยู่ในสภาพวัดร้างหลังจากนั้นไม่นาน เพราะไม่ปรากฏหลักฐานใดๆ ที่กล่าวถึงอีก. (อนุ, 2548)

ในกำแพงเวียงชั้นนอก

บ้านเชียงฮิน เป็นหมู่บ้านเล็กๆ อยู่นอกกำแพงเมืองเชียงใหม่ด้านทิศเหนือ ตั้งบ้านเรือนอยู่ด้านหลังวัดเชียงฮินและ สองฝั่งถนนด้านหน้าสนามกีฬาเทศบาลนครเชียงใหม่เรื่อยมาจนถึงคูเมืองเชียงใหม่ มีวัดเชียงฮินซึ่งเป็นวัดเก่าแก่วัดหนึ่งของเมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางสมัยก่อนบริเวณเกือบรอบวัดเชียงฮินเป็นคูน้ำคั่นสายคูเมืองเชียงใหม่ไม่ทราบว่าจะขุดไว้สมัยใด เริ่มตั้งแต่ทิศตะวันออก ทิศเหนือ ทิศตะวันตก และทิศใต้ คูน้ำกว้างประมาณ 5 เมตร ลึกประมาณหน้าอกผู้ใหญ่ มีต้นไม้ปกคลุมรกชัฏ ส่วนหนึ่งเป็นป่าไผ่ ถัดจากคูน้ำเป็นบ้านเรือนของชาวบ้านอยู่ห่างๆ ไม่หนาแน่น ถัดไปทางด้านทิศตะวันออกเป็นทุ่งนา เจ้าของเป็นชาวบ้านบ้านเชียงฮินเกือบทั้งหมด ในอดีตบ้านเชียงฮินเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกับพื้นที่ทำนา มีพื้นที่ลุ่มสำหรับปลูกข้าวอยู่ด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่ลุ่มที่อยู่ใกล้ตัวเมืองเชียงใหม่มากที่สุด

บ้านเมืองเลน เป็นชื่อชุมชนเล็กๆ ในตัวเมืองเชียงใหม่ ตั้งอยู่นอกคูเมืองด้านตรงกันข้ามกับบ้านแจ้งกะด้า บริเวณที่ตั้งชุมชนอยู่ในกำแพงเมืองชั้นนอก คืออยู่ตรงกันข้ามเขื่อกับบ้านพักคนชรา อยู่ด้านหลังโรงเรียนพาณิชยการเชียงใหม่ ผู้คนบ้านเมืองเลนค่อนข้างด้อยฐานะเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็น

เป็นชุมชนบ้านท่าแพที่อยู่ถัดไป หรือชุมชนบ้านฮ่อมที่ส่วนใหญ่ฐานะร่ำรวย

คำว่าเมืองเลนเป็นชื่อชุมชนหนึ่งอยู่เลยจากตำบลทาศีเหล็กในประเทศเมียนมาร์ไปประมาณ 20 กิโลเมตร ในอดีตกลุ่มชนเหล่านี้ถูกกวาดต้อนมาอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ ชุมชนส่วนใหญ่อยู่ในเขตอำเภอสันทราย มีทั้งบ้านเมืองวะ บ้านเมืองเลน

บ้านเมืองเลนในตัวเมืองเชียงใหม่สันนิษฐานว่าอาจเป็นกลุ่มช่างกลุ่มเล็กๆ ที่มีฝีมือและถูกเกณฑ์ให้มา ตั้งบ้านเรือนอยู่ในตัวเมืองเพื่อรับใช้เจ้านาย

ศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านเมืองเลนคือ วัดเมืองเลน อยู่ถัดจากโรงเรียนพาณิชย์การเชียงใหม่ ราวปี พ.ศ. 2480 เจ้าอาวาสวัดเมืองเลนย้ายไปอยู่วัดพันตอง ศรัทธาหลักจึงนิมนต์ผู้เจ้าจันทจากอำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน มาเป็นเจ้าอาวาส

บ้านเมืองมาง เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ขอบกำแพงเมืองเชียงใหม่ด้านทิศใต้ อยู่ข้างวัดเมืองมาง มีบ้านเรือนเดิมไม่เกิน 10 ครอบครัว ติดกันเป็นบ้านกองทราย แถบนี้ส่วนหนึ่งเป็นศรัทธาวัดเมืองมาง อีกส่วนหนึ่งเป็นศรัทธาวัดธาตุคำซึ่งอยู่ไม่ไกล วัดเมืองมางมีประวัติว่าสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2225 ตามประวัติกล่าวว่าเจ้าเมืองเชียงใหม่สมัยนั้นได้นำทัพไปตี เมืองยองในแคว้นสิบสองปันนา ได้ต้อนเอาชาวเมืองมาเป็นเชลย แล้วมาตั้งหมู่บ้านอยู่ในเมืองเชียงใหม่ มอบหมายให้ขุนนางผู้หนึ่งชื่อ หมื่นเพียน หรือหมื่นเอือน ควบคุมดูแล ชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างวัดเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจ ให้ชื่อตามขุนนางว่า วัดหมื่นเพียน ต่อมาหมื่นเพียนเสียชีวิต จึงเปลี่ยนชื่อวัดเป็นชื่อชุมชนเดิม ที่เมืองยองว่า วัดเมืองมาง

บ้านกองทราย อยู่ถัดจากบ้านเมืองมางไปทางทิศตะวันตก คำเมือง กอง หมายถึงถนน ถนนที่ผ่านชุมชนเป็นที่ลาดต่ำจึงเป็นทางน้ำ มีน้ำไหลมาจากคูเมืองตลอดทั้งปีและมีทรายติดมากับน้ำด้วย จึงเรียกว่าบ้านกองทราย ขอยถนนเข้าบ้านกองทรายคือถนนราชเชียงใหม่

ซอย 1 บ้านกองทรายสมัยก่อนเรียกว่า บ้านกองเพชรมาต เนื่องจากเป็นเส้นทางที่ทางกา มักนำนักโทษผ่านเส้นทางนี้เพื่อไปพื้นที่ประหารที่บันวังตาล เป็นเส้นทางทะเลออกประตูก้อม ทั้งบ้านเมืองมางและบ้านกองทราย เชื่อว่าเป็นกลุ่มชนที่ถูกกวาดต้อนมาในยุคหลัง เจ้ากาวิละกอบกู้สร้างเมืองเชียงใหม่ขึ้นมาใหม่

ส่วนบ้านศรีสุพรรณ และวัลลาย ก็ยังเป็นชุมชนสำคัญที่มีบทบาทอยู่ในช่วงนี้

นอกกำแพงเวียง พื้นที่นอกกำแพงเวียงทั้งสองชั้นยังประกอบด้วยกลุ่มบ้าน ได้แก่

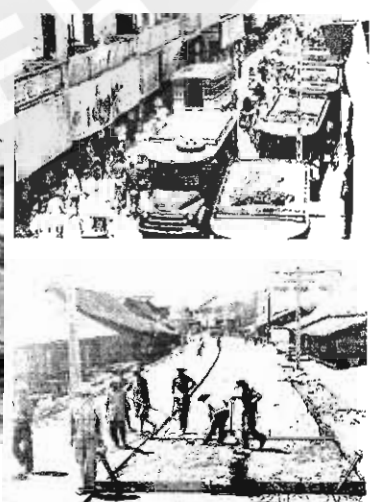
บ้านช่างม่อย บ้านช่างม่อยอยู่นอกคูเมืองด้านทิศตะวันออกของตัวเมืองเชียงใหม่ จากถนนคูเมืองด้านนอกเลี้ยวซ้ายเข้าถนนช่างม่อยเพื่อตรงไปตลาดวโรรส ผิงซ้ายและผิงขวาของถนนช่างม่อย คือ บ้านช่างม่อย ถนนช่างม่อยนี้จะขนานกับถนนท่าแพ

บ้านช่างม่อย เป็นชุมชนเมือง มีการตีมีด ทำเครื่องใช้เกษตรกรรม เช่น จอบ เสียม ผาล และทำขนมเส้น ในอดีตถือได้ว่าเป็นชุมชนที่ใหญ่ชุมชนหนึ่ง ขนาดชุมชนไม่ต่างจากย่านบ้านฮ่อม และบ้านพวกแต้ม

ด้านเศรษฐกิจในอดีต บริเวณถนนช่างม่อยถือได้ว่าเป็นถนนย่านการค้าขายหลักของเมืองเชียงใหม่ เช่นเดียวกับถนนท่าแพ สองฝั่งถนนเป็นบ้านเรือนไม้ชั้นเดียวที่เรียกกันว่า "เอือนแป" ขายสินค้า เช่น เครื่องใช้ดินเผา เครื่องใช้แบบจักรสาน ผ้า ยาพื้นเมือง และอาหารพื้นเมือง เป็นต้น

บ้านช่างม่อยสามารถแยกได้เป็น 2 กลุ่มคือ บ้านช่างม่อยเหนือ และบ้านช่างม่อยใต้ บ้านช่างม่อยเหนือ คือ ผิงทางด้านเหนือของถนนช่างม่อย ด้านวัดซุมฟูเรื่อยไปจนถึงวัดชัยศรีภูมิ ส่วนบ้านช่างม่อยใต้คือ ผิงด้านใต้ของถนนช่างม่อยจนจรดถนนท่าแพ

ชาวช่างม่อยไม่ค่อยมีไร่นามากมายเหมือนชาวบ้านฮ่อมที่อยู่ถัดจากถนนท่าแพไปทางด้านทิศใต้ ซึ่งแต่ละ

บ้านจะมีอยู่จำนวนมากใหญ่ไว้เก็บข้าวแสดงถึงฐานะดี ชาวบ้านมอญพอมิไรนาเก็บเกี่ยวข้าว เขายังนางไวกัน เท่านั้น หลังจากหน้าเก็บเกี่ยวข้าวต้องทำอาชีพเสริม อาชีพที่เป็นเอกลักษณ์ของบ้านข้างมอญจากอดีตประมาณ 15-20 ครอบครัว คือ ตีเหล็ก และทำขนมเส้น (ขนมจีน) เป็นที่รู้กันว่าหากจะซื้อขนมจีนต้องมาสั่งซื้อที่บ้านข้างมอญ

การตีเหล็กจะทำกันเฉพาะที่บ้านข้างมอญเหนือ ด้านใต้ไม่ทำอาชีพนี้ โดยจะร่วมกันตีเป็นกลุ่มเล็กๆ มอญทั่วไป ร้านตีเหล็กและขายอุปกรณ์เกี่ยวกับเหล็ก ที่ดำเนินกิจการมาตั้งแต่อดีต คือ ร้านสุขโข โดยเจ้าของร้านเป็นชาวข้างมอญดั้งเดิม ซึ่งนอกจากทำเครื่องเหล็กเป็นมัตและขวานแล้ว ยังทำรองเท้าแบบญี่ปุ่นที่เรียกว่า เกียะ ขายให้ทหารญี่ปุ่นสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และขายไม้กวาด หม้อ หนังสือดี และอาหารพื้นเมืองด้วย

ชาวบ้านข้างมอญใต้จะทำอาชีพทำขนมจีนและทำกับข้าวพื้นเมือง เช่น ข้าวต้มหมู แกงฮังเล ใส่อั่ว แดงหมู แกงโละ แหนม รวมทั้งลอดช่องสิงคโปร์ เป็นต้น หาบไปขายที่ตลาด ผู้หนึ่งที่เป็นสมาชิกบ้านข้างมอญใต้ คือ คุณคำย่น แซ่เตียว หรือที่เรียกกันติดปากว่า ป้าย่น เจ้าของกิจการ แหนมป้าย่น ที่มีชื่อเสียง

นอกเหนือจากทำขนมจีนและตีเหล็กแล้ว แต่ละบ้านยังเลี้ยงหมูเพื่อขาย ส่วนใหญ่จะขายให้ชาวบ้าน บ้านพวกแต่มซึ่งเป็นพ่อค้าหมู ชาวข้างมอญฝั่งด้านวัดอุทราหยา คำมักทำแหนม สมัยก่อนที่อร่อยและมีชื่อเสียงที่สุดของเมืองเชียงใหม่ คือ แหนมของแม่แก้วนา ก่อนที่จะมีแหนมป้าย่นที่มีชื่อเสียง

บ้านข้างมอญ ยังเป็นที่ตั้งของคุ้มหลวง หรือคุ้มของเจ้าแก้วนารัฐ (เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 9) (อยู่บริเวณที่เป็นตลาดนารัฐในปัจจุบัน) ซึ่งต่อมานายชูโอสถาพันธุ์ หรือ เจ้าแก้วไ้ว ชื่อคุ้มต่อและปรับปรุงเป็นตลาด.

บ้านฮ่อม ในปี พ.ศ. 2417 ตรงกับสมัยเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครองค์ที่ 7 มีการจัดกำลังไปไล่ต้อนชาวเชียงแสนมาอยู่ที่เชียงใหม่อีกครั้ง ซึ่งปรากฏว่าพวกพม่า ลื้อ เชนที่เมืองเชียงแสนยินยอมอพยพมาอยู่นครเชียงใหม่ด้วยดี ไม่สู้รบแต่ประการใด

ชาวบ้านฮ่อมในอดีตเป็นผู้ที่อพยพมาจากเมืองเชียงแสน เชื่อว่ามีภูมิปัญญาสูง มักเป็นช่างและมีฝีมือทางด้านการทำอาหาร ส่วนหนึ่งจึงรับใช้ในคุ้มหลวง ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับชุมชนบ้านใกล้เคียง โดยรวมจึงมักมีฐานะดีมีไร่นากัน แต่ละบ้านจะมีอยู่นางใหญ่ อาจจะจับจองที่นาตั้งแต่ยุคแรกๆ เมื่ออพยพมาอยู่เมืองเชียงใหม่ อีกส่วนหนึ่งมักนิยมเป็นข้าราชการ มีบรรดาศักดิ์เป็น คุณพระ หลวง ขุน ซึ่งมีหลายคนอยู่ด้วยกัน

นอกจากมีฐานะดีแล้วคนบ้านฮ่อมมักชอบเข้าวัด สนใจธรรม ไม่เคยมีประวัติเรื่องแก่งบ้านฮ่อมหรือมีปัญหายาเสพติดที่หมู่บ้านฮ่อม วัดที่เป็นศรัทธาของชาวบ้านฮ่อม คือ วัดมหาวัน วัดลอยเคราะห์ วัดพันตอง และวัดช่างมอญ ชาวบ้านจะแยกย้ายกันเป็นศรัทธา บางคนก็เป็นศรัทธาทั้งสี่วัด ซึ่งน่าจะบ่งบอกถึงอารยธรรม ความเจริญทางความคิดสติปัญญาของชาวบ้านเชียงแสนที่มาอยู่ที่บ้านฮ่อมที่ได้พัฒนาส่วนหนึ่งแล้ว

ในย่านบ้านฮ่อม ชุมชนจะอยู่ระหว่างถนนท่าแพและถนนลอยเคราะห์ฮ่อมไปถึงถนนกำแพงดิน ในย่านดังกล่าวมีวัดอยู่ 4 วัด ชาวบ้านหลังวัดช่างมอญซึ่งเชื่อว่าเป็นชาวบ้านฮ่อมเช่นเดียวกัน จะเรียกชุมชนตนเองว่า บ้านช่างมอญ ไม่เรียกว่าบ้านฮ่อมเหมือนชุมชนหลัก พระสงฆ์รุ่นก่อนๆ เล่าว่า เนื่องจากย่านนี้มีทั้งคนเมืองและพม่า ที่วัดมหาวันจึงมีทั้งพระไทยและ พระพม่าอยู่ร่วมกัน โดยแยกที่พักอาศัยเป็น 2 ส่วน ต่อมาเมื่อมีวัดเซตวันพระพม่าจึงแยกไปอยู่ที่วัดเซตวันซึ่งอยู่คนละฝากถนนท่าแพ

บ้านช่างฆ้อง ชุมชนบ้านช่างฆ้องเป็นชุมชนที่อยู่ติดกับบ้านฮ่อมไปทางทิศตะวันออก เชื่อว่าอพยพมาจากเมืองเชียงแสนด้วยกันในอดีต บ้านฮ่อมและบ้านช่างฆ้องจึงเหมือนเป็นชุมชนเดียวกัน แต่ฐานะโดยรวมมักจะต้อยกว่า ชุมชนบ้านฮ่อมมีวัดช่างฆ้องที่หันหน้าไปทางถนนกำแพงดินเป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวบ้านที่ของวัดช่างฆ้องกว้างไปด้านหลังวัดเลยไปด้านข้างเรื่อยไปจนถึงติดกับโรงแรมแม่ปิง ด้านหลังวัดช่างฆ้องเป็นสระน้ำกว้างและลึกท่วมศีรษะ เป็นที่ทิ้งขยะของชาวบ้านหน้าแล้งน้ำจะแห้งชาวบ้านจะมาจับปลากันเป็นที่สนุก ภายหลังสระแห้งจึงเริ่มมีชาวบ้านมาสร้างบ้านมากขึ้นจนไม่มีสระ.

ชุมชนบ้านช่างฆ้องมักอาศัยอยู่บริเวณหลังวัดเรื่อยไปจนถึงด้านหลังบริษัทชินวัตร ซึ่งสมัยนั้นเป็นโรงหนังตงกัก ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นศรีวิศาล ชาวบ้านช่างฆ้องส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขายและรับจ้างทั่วไป

ด้านหน้าวัดช่างฆ้องสมัยนั้นเป็นเพียงทางเกวียน มีต้นโพธิ์ใหญ่อยู่กลางถนน ต่อมาเทศบาลตัดต้นโพธิ์เพื่อขยายถนน ถนนลอยเคราะห์สมัยก่อนก็เป็นทางเกวียนสำหรับให้ชาวบ้านนำข้าวมาส่งเข้านาง. (อนุ, 2545)

บ้านท่าแพ ถนนท่าแพเป็นถนนสายหลักสายหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ อยู่ทางทิศตะวันออกของตัวเมือง ในอดีตเป็นย่านที่อยู่อาศัยและย่านค้าขายที่สำคัญ ถนนท่าแพมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา สามารถแบ่งออกได้เป็นหลายช่วงเวลา (อนุ, 2549) สำหรับในช่วงนี้ แบ่งออกเป็น จากชุมชนเล็กๆ ธรรมดาของชาวบ้านฮ่อมที่โยกย้ายจากเมืองเชียงแสนในยุคแรก เปลี่ยนมาเป็นบ้านของชาวไทใหญ่และชาวพม่าฐานะดีที่มาซื้อที่ดินต่อจากเจ้าของเดิม ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยใน

ยุคที่สอง และต่อมายุคที่สามก็ เปลี่ยนเป็นของชาวจีน ที่โยกย้ายจากย่านวัดเกตการามและย่านถนนวิชานนท์ซึ่ง มีหลายตระกูล

หากเปรียบเทียบระยะเวลาในการเริ่มต้นตั้งถิ่นฐาน เชื่อได้ว่าชาวพม่าและไทใหญ่ย่านถนนท่าแพ น่าจะมาตั้ง รกรากก่อนชาวจีนที่ย่านวัดเกตการาม เนื่องจากถนน ท่าแพน่าเชื่อว่าเป็นกลุ่มชนที่ถูกเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ เชื้อเจ้าเจ็ดตนและบุตรหลานกวาดต้อนมาจากทางเหนือ ของเมืองเชียงใหม่ในยุคหลังฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ อีกทั้ง ในอดีตเชื่อกันว่ามีการเกิดเหตุการณ์เพลิงไหม้ครั้งใหญ่ที่ ย่านถนนท่าแพในปี พ.ศ. 2074 ในสมัยพระเมืองเกษ เกลา ครองเมืองเชียงใหม่ลำดับที่ 14 (2068-2081) ไฟ ไหม้บ้านท่าแพสร้างความเสียหายเป็นอย่างมาก พระ เมืองเกษ หรือ พระยาเกษเกล้าพร้อมเครือญาติได้ให้ทาน เป็นเงินแก่ชาวบ้านท่าแพ แสดงว่าย่านท่าแพเป็นย่าน การค้าเก่าแก่และอาจเจริญมาก่อนย่านอื่นๆ เมื่อเกิด เพลิงไหม้จึงเสียหายมาก หากไม่เจริญและบ้านช่องอยู่ ห่างๆ กัน ไฟคงไหม้ไม่ได้มาก สมัยนั้นอาจมีคน หลากหลายเชื้อชาติมาตั้งบ้านค้าขายกัน สันนิษฐานว่า ยังไม่น่าจะมีชาวจีนมาอยู่เมืองเชียงใหม่ เพราะสมัยนั้น การเดินทางมาของชาวจีนไม่สะดวก และยังมีการทำศึก สงครามอยู่บ่อยครั้ง บริเวณนี้น่าจะเป็นย่านการค้าขาย ของชาวพม่า และชาวไทใหญ่ที่มาตั้งรกรากอยู่เนิ่นนาน มาแล้ว

ในยุคเดียวกันนี้หากข้ามแม่น้ำปิงไปทางฝั่งตะวันออกบริเวณย่านวัดเกตการามก็เป็นที่อยู่อาศัย ของชาวจีนที่อพยพมาตั้งรกรากประกอบอาชีพค้าขายทางเรือกัน อย่างหนาแน่น อาจมีข้อแตกต่างกันบ้างที่แหล่งที่มา ของสินค้า โดยชาวจีนย่านวัดเกตการามยึดอาชีพ ค้าขายทางเรือโดยนำสินค้าจากกรุงเทพฯ มาจำหน่าย ในเมืองเชียงใหม่ แต่พ่อค้าชาวพม่าและไทใหญ่ย่าน ถนนท่าแพขายสินค้าที่มาจากทางเหนือของไทยเลยไป ทางแถบมณฑลยูนนานของจีน.

ที่ดินส่วนหนึ่งบริเวณถนนท่าแพเป็นบ้านของ คหบดีตระกูลใหญ่ของเมืองเชียงใหม่ คือ "หลวงอนุสาร สุนทรกิจ" ต้นตระกูลของตระกูล "สุติมา" และ "นิมมาน เหมินทร์" เมื่อค้าขายสร้างฐานะจนมั่นคงแล้วจึงได้เข้า ช่วยเหลือสังคม โดยเป็นกรรมการจังหวัดเชียงใหม่และ ทางราชการในอดีตได้ตอบแทนความดีความชอบโดยมี บรรดาศักดิ์เป็นหลวงอนุสารสุนทรกิจ

สมัยก่อนแถวถนนท่าแพเจริญกว่าถนนวิชานนท์ ผู้คนมากกว่า สมัยนั้นมีร้านค้าพานิชที่ทันสมัยมาก มี ของขายจำนวนมาก ร้านค้าแถวถนนท่าแพมักเป็นคนมี ฐานะดี เริ่มตั้งแต่วัดอุปกุศเรื้อยไป ส่วนแถวถนน วิชานนท์สมัยก่อนคนยังไม่ร่ำรวย เป็นคนจีนที่เริ่มต้น มาค้าขายสร้างฐานะ คนทางท่าแพรวยกว่า คนมักมี เชื้อสายพม่า เยี้ยว ต้องรู้ ค้าขายไม่ลัก เมื่อมีฐานะก็ัก มาซื้อที่สร้างบ้านที่ถนนท่าแพและประกอบการค้าขาย สินค้ามักเป็นเครื่องทองเหลือง เช่น หม้อหุงข้าว หม้อ แกง ถังน้ำ เป็นสินค้ามาจากเมืองมละแหม่งจากพม่า ความร่ำรวยของคนย่านท่าแพดูได้จากการพัฒนาวัด ต่างๆ ซึ่งมักเป็นวัดพม่าแทบทั้งสิ้น ได้แก่ วัดมหาวัน วัดเชตวัน วัดอุปา (วัดบุปผาราม) และวัดแสนฝาง ที่ล้วน แต่พัฒนาโดยศรัทธาที่เป็นพม่าและไทใหญ่ทั้งสิ้น

ในอดีตการค้าขายภายในเมืองเชียงใหม่และในเขต ล้านนาแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ (1) การค้ากับเมืองทาง ตอนบน มักเป็นการค้ากับกลุ่มพ่อค้าเงี้ยว (ไทใหญ่) พ่อค้าฮ่อ พ่อค้าจากหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และพ่อค้า จากน่าน สินค้าส่วนใหญ่ที่พ่อค้าเหล่านี้นำมาจำหน่าย คือ สินค้าป่า และสินค้าจากยูนนาน เช่น หม้อทองเหลือง ชะมดเซ็ด (2) การค้ากับเมืองท่าตอนล่าง เป็นการค้า กับพ่อค้าจากอยุธยาและพ่อค้าจากเมืองท่าทางตอนล่าง พ่อค้าเหล่านี้เดินทางเข้ามาซื้อสินค้าจากเชียงใหม่พร้อมกับนำสินค้าฟุ่มเฟือยประเภทผ้าและกระจกส่องหน้าเข้ามาขาย

ภาพ 3.22
ซ้าย: บนม-
ภาพอาคาร
ถนนท่าแพ ช่วง
การจราจรบนถนน
ท่าแพ
กลาง: บนม-
อ.ป.ค. ล่าง-
อาคารท่าแพ
ไปรษณีย์ ปัจจุบัน
เป็นพิพิธภัณฑ์
ขวา: บนม-
ท่าแพ พ.ศ. 2522
ล่าง: บ้านเก่า
บ้านฮ่อมบนถนน
คชสาร พ.ศ. 2532
ที่มา: บนม-
ท่าแพ พ.ศ. 2522

ละแวกถนนท่าแพพ่อคำมักเป็นชาวไทใหญ่ ซึ่งอาจารย์สมโชติ อ๋องสกุล และอาจารย์ประพันธ์ ศิริมนิ (อ้างจาก อนุ, 2549) ศึกษาไว้ว่าการเข้ามาอยู่อาศัยของชาวไทใหญ่ และส่วนหนึ่งประกอบอาชีพค้าขายนั้น เริ่มเข้ามาหลังจากมีการลงนามสนธิสัญญาเชียงใหม่ระหว่างอังกฤษกับสยามฉบับแรก พ.ศ. 2416 และฉบับที่สอง พ.ศ. 2426 ส่งผลให้คนในบังคับอังกฤษซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีน อินเดีย พม่า ไทใหญ่ ขมุ ตองสุ และมอญ เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองเชียงใหม่มากขึ้น ในกรณีของชาวไทใหญ่ได้เข้ามาประกอบอาชีพค้าขาย ทำไม้ และเป็นพ่อค้าวัวต่าง ต่อมาในปี พ.ศ. 2427 อังกฤษได้ตั้งสถานกงสุลอังกฤษขึ้นที่เชียงใหม่ นอกจากมาค้าขายแล้วชาวไทใหญ่ได้มาตั้งบ้านเรือนในเมืองเชียงใหม่เพิ่มมากขึ้น มักตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ย่านถนนท่าแพ ข้างมอญ และย่านข้างเมือก โดยเฉพาะในย่านถนนท่าแพนั้นเป็นชุมชนใหญ่มีชาวไทใหญ่อาศัยอยู่มาก และมีฐานะดีกว่าย่านอื่นๆ

พ่อคำไทใหญ่เป็นกลุ่มพ่อค้าที่ควบคุมแผงขายสินค้าในตลาดต่างๆ ในภาคเหนือก่อนที่จะมีพ่อค้าจีนเข้ามาแข่งขัน แต่เมื่อพ่อค้าคนจีนอพยพมาค้าขายและตั้งหลักแหล่งในภาคเหนือมากขึ้น การค้าจึงปะปนกันไป คือพ่อค้าไทใหญ่ ขายเสื้อผ้า ผ้าห่ม พ่อค้าจีนขายสินค้าเบ็ดเตล็ด ส่วนแม่ค้าคนเมืองขายปลา เนื้อ และอาหาร ต่อมาการค้าทางเรือระหว่างกรุงเทพฯ และปากน้ำโพกับเมืองต่างๆ ในภาคเหนือเพิ่มปริมาณขึ้น จึงมีกลุ่มพ่อค้าคนจีนและพื้นเมืองเข้ามาทำการค้าแข่งขันกับกลุ่มพ่อค้าสัตว์ต่างเดิม (พ่อค้าพม่าและไทใหญ่) ในที่สุดพ่อค้าจีนซึ่งมีเครือข่ายการค้าที่ดีกับพ่อค้าชาวจีนในกรุงเทพฯ ก็สามารถผูกขาดการค้าในเมือง เชียงใหม่แทนพ่อค้าพม่า ไทใหญ่ และพื้นเมือง พ่อคำไทใหญ่ถูกผลักดันให้ออกไปค้าขายในชนบทและ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมแทน

ตระกูลจีนที่ใหญ่ตระกูลหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ คือ นายอุย แซ่เหลียว หรือที่คนทั่วไปเรียกว่า "แป๊ะอุย" เชื่อว่าอพยพมาจากเมืองจีน มาตั้งรกรากอยู่ย่านวัดเกตการาม อาชีพค้าขายโดยล่องเรือรับสินค้าจากกรุงเทพฯ ต่อมาเมื่อการค้าย่านวัดเกตชบเซาลง ได้ย้ายมาตั้งร้านค้าที่ถนนท่าแพ ชื่อร้านเหลียวหย่งจ่วน ในระยะนี้ร้านค้าต่างๆ เป็นของพ่อค้าคนจีนเป็นจำนวนมาก

บ้านกู่เต้า เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กอยู่ทางทิศเหนือของตัวเมือง ถัดจากบ้านข้างเมือก ที่มีประวัติว่าคนดั้งเดิมรุ่นแรกเป็นคนไทยลื้อที่ถูกกวาดต้อน มาจากสิบสองปันนา ในสมัยเจ้ากาวิละ ให้ชาวไทยลื้อมาอยู่ด้านทิศเหนือของตัวเมือง คือ บ้านข้างเมือกและบ้านกู่เต้า ซึ่งเชื่อว่าบริเวณนี้มีวัดเก่าแก่หลายวัดและรกร้างไปเมื่อเมืองเชียงใหม่ถูกปกครองโดยพม่าและเมืองเชียงใหม่

เป็นเมืองร้างอยู่หลายสิบปี ก่อนที่เจ้ากาวิละจะมาฟื้นฟูเมืองอีกครั้งหนึ่ง

การแยกหมู่บ้านในสมัยก่อนนั้นมีความชัดเจนว่าใช้หลักเกณฑ์เรื่องวัดเป็นศูนย์กลาง บริเวณรอบวัดจะมีกลุ่มบ้านเรือนของชาวบ้าน คนในชุมชนหรือหมู่บ้านมักมีเชื้อสายเดียวกัน และบางส่วนเป็นญาติพี่น้องกัน.

ครูบาจันทรังษี เจ้าอาวาสวัดกู่เต้า ซึ่งสนใจประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ให้ข้อมูลว่า สมัยก่อนแถวบ้านข้างเมือก และบ้านกู่เต้าเป็นไทยลื้อทั้งสิ้น (อ้างจาก อนุ, 2548) หลักฐานประการหนึ่งคือสุสานหรือป่าช้าแถวนี้เรียกว่า ป่าเหวลื้อ ปัจจุบันคือสุสานสันติธรรม ส่วนชาวไทใหญ่และชาวแซกอิสลามทางบ้านข้างเมือกมาในรุ่นที่สอง และชาวบ้านกู่เต้า ก็เปลี่ยนแปลงมาเป็นคนเมืองในรุ่นต่อมา บ้านเรือนของชาวบ้านกู่เต้าเริ่มต้นถัดจากบ้านข้างเมือก คือ จากบริเวณอนุสาวรีย์ข้างเมือก เรื่อยมาทางด้านเหนือไปจนถึงมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ถัดไปเป็นบ้านช่วงสิงห์ ทั้งนี้การแบ่งไม่มีอาณาเขต ที่แน่นอนตายตัว แต่ยึดความศรัทธาวัดใดเป็นหลัก.

บ้านข้างเมือก เป็นหมู่บ้านหรือชุมชนนอกกำแพงเมืองเชียงใหม่ด้านทิศเหนือ ถัดจากประตูข้างเมือกออกมาเริ่มจากตลาดประตูข้างเมือกเรื่อยไปจนถึงสี่แยกอนุสาวรีย์ข้างเมือก ทั้งสองฝั่งถนนข้างเมือก เป็นชุมชนบ้านข้างเมือก อีกส่วนหนึ่งอยู่ด้านติดกับบ้านเชียงยืน เชื่อมกับสนามกีฬาเทศบาลนครเชียงใหม่ คนเชียงใหม่ทั่วไปรับรู้ ชาวบ้านข้างเมือกส่วนหนึ่งเป็นไทใหญ่ที่เรียกว่า "เงี้ยว" คือถัดจากตลาดข้างเมือกเรื่อยไปจนถึงสี่แยกอนุสาวรีย์ข้างเมือกส่วนใหญ่มีเชื้อสายไทใหญ่แทบทั้งสิ้น ชาวไทใหญ่มีอาชีพทำหนังพองและปั้นหม้อ ชาวไทใหญ่นับว่ามีอิทธิพลจนสามารถตั้งผู้นำได้เอง คล้ายกับกำนันผู้ใหญ่บ้าน ทางที่ไม่สามารถปราบได้ มีการตั้งบ่อนกาสิโน บ่อนไก่ บ่อนกว้างกันอย่างอิสระ (อ่านรายละเอียดใน อนุ, 2548) ถนนข้างเมือกนั้นคนรุ่นเก่าเล่าว่าวุ่นวายมาก มีการปลุกค่นฆ่าฉาขนาดใหญให้ร่วมเงาไปตลอดสองข้างถนน ไปจนถึงอำเภอแมริม.

ช่วงประมาณ พ.ศ. 2486 บ้านข้างเมือกส่วนใหญ่มีเชื้อสายไทใหญ่ มีครอบครัวเดิมอยู่ประมาณ 15 ครอบครัว วัดที่ไปทำบุญและเป็นศรัทธาเป็นหลักคือ วัดป่าเป้า ส่วนวัดอื่นๆ ที่ไปบ้าง เช่น วัดหนองคำ วัดทรายมูลพม่า

อีกเชื้อชาติหนึ่งของบ้านข้างเมือกสมัยก่อน คือ กลุ่มแซกอิสลาม หรือ ชุมชนมุสลิมข้างเมือก ชุมชนมุสลิมข้างเมือกตั้งบ้านเรือนอยู่เยื้องกับตลาดข้างเมือก ติดถนนข้างเมือกไปจนถึงวัดเชียงยืน ตามประวัติที่คุณสุชาติ เศรษฐมาลินี (อ้างจากอนุ, 2548 เพิ่งอ้าง) ค้นคว้าไว้ระบุว่า เป็นชาวมุสลิมเชื้อสายปากี-อินเดีย เริ่มแรกประมาณ

4-5 ครอบครัว อพยพมาจากประเทศปากีสถานและอินเดีย มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านข้างเมือกเป็นกลุ่มที่สอง หลังจากที่ถูกกลุ่มแรกมาอยู่ที่ย่านข้างคลานเมื่อปี พ.ศ. 2413 ย่านข้างเมือกนี้สมัยก่อนเรียกว่าทุ่งเวสาลี เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ อาชีพดั้งเดิมของชาวบ้านมุสลิมข้างเมือกคือ การเลี้ยงวัวนมเพื่อรีดนมขาย นอกจากนี้ยังเลี้ยงควายไว้ทำนา และเลี้ยงแพะ การทำนาเป็นอาชีพหลักอีกอาชีพหนึ่งที่ทำให้มีข้าวไว้กินตลอดปี

ชาวบ้านมุสลิมข้างเมือกรุ่นต่อมา มีจำนวนมากขึ้น ทำให้ต้องขยับขยายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ติดกับสุสานอิสลาม ที่ย่านสันติธรรม ประมาณช่วง พ.ศ. 2485

ชุมชนริมน้ำปิง

ย่านวัดเกตการาม หรืออีกชื่อหนึ่งว่า "บ้านท่าช้าง" เนื่องจากเป็นบริเวณที่ช้างลากซุงขึ้นจากแม่น้ำปิง ถือว่าเป็นย่านการค้าในอดีตด้วยว่าสมัยก่อนย่านนี้เป็นย่านการค้าขายทางเรือ ชาวจีนที่ถนัดเรื่องค้าขาย มักมีบ้านเรือนอยู่ละแวกวัดเกต ริมน้ำปิง จนต่อมาในปี พ.ศ. 2464 การขนส่งสินค้าจากทางเรือ เปลี่ยนเป็นทางรถไฟ ย่านวัดเกตก็ซบเซาลง ย่านการค้าเปลี่ยนเป็นถนนเจริญเมืองและย่านถนนท่าแพ

เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นช่วงนี้ และมีผลต่อพื้นที่ เช่น พ.ศ. 2442 เริ่มจัดมณฑลพายัพ (เมืองเชียงใหม่และเมืองอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง) พ.ศ. 2476 เปลี่ยนจากมณฑลพายัพมาใช้เป็นจังหวัดเชียงใหม่

นอกจากนี้การศึกษาของคนจีนก็เกี่ยวข้องกับย่านวัดเกต เนื่องจากย่านนี้เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวจีนมาแต่เริ่มแรก การศึกษาภาษาจีนเริ่มครั้งแรกในจังหวัดเชียงใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2444 โดยได้มีนักธุรกิจชั้นนำที่เป็นชาวจีนจากกรุงเทพฯ ชื่อนายเตียง แซ่แต้ เดินทางมาเชียงใหม่ และเห็นความสำคัญของโรงเรียนจีน จึงปรึกษากับ นายสุน้อ แซ่ฉั่ว (หลวงอนุสารสุนทร) และคน

อื่นๆ ร่วมกันกันเปิดโรงเรียนจีนบริเวณถนนเจริญราษฎร์ ใกล้กับวัดเกตการาม เป็นโรงเรียนจีนแห่งแรก ชื่อ โรงเรียนตัวเอง หลังจากเปิดสอนไม่นานปรากฏว่ามีนักเรียนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนสถานที่คับแคบ จึงย้ายโรงเรียนไปตั้งอยู่บริเวณถนนข้างคลาน และย้ายนักเรียนมาทั้งหมด ต่อมาได้แยกเปิดเป็นโรงเรียนตัวเอง แผนกนักเรียนที่อาคารหลังหนึ่งบริเวณถนนเจริญประเทศ (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของโรงแรมเพชรงาม) แต่ต่อมาได้ยุบเนื่องจากความไม่สะดวกและกลับไปเรียนรวมกันเหมือนเดิม

ต่อมามีการเปิดโรงเรียนจีนแห่งใหม่ ชื่อ โรงเรียนหัวเคี้ยว อยู่บริเวณถนนลอยเคราะห์ (ปัจจุบันคือมูลนิธิเชียงใหม่สามัคคีการกุศล) ที่เปิดโรงเรียนแห่งใหม่เพิ่มเนื่องจากชาวจีนในเชียงใหม่ มีจำนวนมากและใช้ภาษาที่แตกต่างกัน

แต่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศ ในปี พ.ศ. 2475 นโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาลเปลี่ยนไป ทำให้รัฐบาลไทยเพิกถอนใบอนุญาตโรงเรียนจีนทั่วประเทศ เป็นเหตุให้โรงเรียนทั้งสองแห่งในเชียงใหม่ต้องปิดตัวลง.

ย่านสันป่าข่อย ถนนเจริญเมือง ถนนเจริญเมืองเป็นถนนที่สำคัญสายหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ เป็นถนนสายหลักที่เข้าสู่ตัวเมืองเชียงใหม่ เมื่อมาจากกรุงเทพฯ ก่อนที่จะข้ามสะพานนวรัฐสู่ถนนท่าแพ หากเดินทางโดยรถไฟถนนเจริญเมือง จะอยู่ด้านหน้าสถานีรถไฟด้านทิศเหนือ

ความเจริญของถนนเจริญเมืองเริ่มต้นเมื่อรถไฟมาถึงเมืองเชียงใหม่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2464 เป็นต้นมา ทำให้การขนส่งที่เปลี่ยนจากทางเรือที่ย่านวัดเกตการามมาเป็นขนส่งทางรถไฟที่ย่านถนนเจริญเมือง เมื่อมีการขนส่งทางรถไฟถนนเจริญเมืองจึงเป็นเส้นทางที่คนสัญจรมากขึ้น ทำให้มีการตั้งบ้านเรือน ร้านค้ามากขึ้น ผู้คนคับคั่งมีการตั้งร้านค้าเพื่อรับสินค้าจากรถไฟนำมาขายส่งกัน

ภาพ 3.24
ซ้าย: สะพานนวรัฐ (หัวเขื่อน) ทาง-ริมแม่น้ำปิงบริเวณเจดีย์แก้ว
กลาง: อาคารริมถนนเจริญราษฎร์
ขวา: บึง-ถนนแก้วพริ้ว พ.ศ. 2510 ซ้ายมือเป็น ร.ร.ร. ปิ่นเกล้า-ภาพถ่ายอากาศบริเวณโรงแรมศรีประภาศ พ.ศ. 2512.
ที่มา: บึง-ถนนแก้วพริ้ว

มากขึ้น มีโรงแรมสำหรับรองรับคนโดยสาร รวมทั้งนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเชียงใหม่มากขึ้น ความเจริญของถนนเจริญเมืองประเพณีได้จากอาคารไม้รุ่นเก่า และตึกรุ่นเก่าที่ยังคงค้างอยู่สองฝั่งถนนเจริญเมือง ในย่านสันป่าข่อย (อนุ, 2549)

การที่รถไฟมาถึงเชียงใหม่ส่งผลให้เศรษฐกิจของเมืองเชียงใหม่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การขนส่งทางเรือซึ่งใช้เวลามากและบรรทุกสินค้าได้น้อยเปลี่ยนมาขนส่งทางรถไฟที่รวดเร็วและบรรทุกได้มากกว่า ส่งผลให้ชาวและพืชเศรษฐกิจอื่นเปลี่ยนจากผลิตเพื่อใช้มาเป็นการผลิตเพื่อเป็นสินค้าออก จึงมีการขยายเนื้อที่เพาะปลูกกันมากขึ้น และเกิดอาชีพค้าพืชไร่ที่สร้างฐานะให้พ่อค้าซึ่งมักตั้งสำนักงานที่ถนนเจริญเมือง ย่านสันป่าข่อย พร้อมกันนี้สินค้าจากส่วนกลางก็เข้ามาเชียงใหม่มากขึ้น.

การเดินทางที่สะดวกรวดเร็วส่งผลให้ลูกหลานพ่อค้าคหบดีชาวเมืองเชียงใหม่ได้มีโอกาสเดินทางไปศึกษาหาความรู้ที่กรุงเทพฯ มากยิ่งขึ้น อีกทั้งในระยะต่อมาส่งผลให้เมืองเชียงใหม่กลายเป็นเมืองท่องเที่ยว ที่ชาวต่างจังหวัดมุ่งหวังที่จะมีโอกาสได้มาเยือน

ย่านสันป่าข่อยเจริญด้านการค้าเนื่องจากมีรถไฟมาถึง ทำให้มีร้านค้าขายส่งมาก ส่วนใหญ่เป็นร้านค้าของคนจีนที่อพยพมาจากประเทศจีน บางส่วนเป็นคนต่างจังหวัดอพยพมาค้าขายเช่นจากลำปางและตาก และอีกส่วนหนึ่งเป็นบ้านเรือนของเชื้อสายเจ้านายในอดีต สินค้าจากกรุงเทพฯ มาทางรถไฟ เมื่อมาถึงเชียงใหม่ร้านค้าจะวางสันป่าข่อยจะเช่าเกวียนไปรับสินค้ามาไว้ที่ร้าน หลังจากนั้นร้านค้าย่อยทางตลาดวโรรสจะมาซื้อจากร้านขายส่งอีกทอดหนึ่ง การขนส่งสินค้าสมัยก่อนยังไม่รอดสลักก็จะใช้เกวียน จะมีเกวียนเทียมโคจอดรอรับการบริการอยู่ในละแวกนี้มีประมาณ 3-4 เล่ม จอดรออยู่บริเวณที่ว่าง (ใกล้ร้านชั้นเชิงหลินในปัจจุบัน)

สี่แยกสันป่าข่อยถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางของถนนเจริญเมือง เนื่องจากมีร้านขายส่งหลายร้านอยู่ย่านนี้ และมีตลาดสันป่าข่อยอยู่บริเวณนี้อีกด้วย ซึ่งเป็นศูนย์กลาง

การจับจ่ายของชาวบ้านย่านสันป่าข่อยและย่านใกล้เคียงเดิมมีชื่อว่า "ตลาดพระลอ" ต่อมาชาวบ้านทั่วไปมักเรียกกันว่า "ตลาดสันป่าข่อย"

ตลาดสันป่าข่อยไม่ทราบแน่ชัดว่าเริ่มต้นสร้างขึ้นเมื่อใด ผู้สูงอายุเล่าว่าสร้างขึ้นหลังจาก ที่รถไฟมาถึงเมืองเชียงใหม่แล้ว (พ.ศ. 2464) เดิมเป็นตลาดเล็กๆ แบบตลาดบ้านนอกในปัจจุบัน ผู้ที่ริเริ่มสร้างตลาดสันป่าข่อย คือ พระพิจิตรโสด, ขุนอนุพลนคร และพระอนุรุธเทวา เดิมคงเป็นที่โล่งๆ แล้วมารวมหุ้นกันมาสร้างเป็นตลาด สมัยก่อนเป็นแผงลอยขายของกัน ต่อมาจึงมีการสร้างห้องแถวรอบๆ สมัยปี พ.ศ. 2469 ที่ในหลวงรัชการที่ 7 เสด็จประพาสเมืองเชียงใหม่ ตลาดสันป่าข่อยก็สร้างขึ้นแล้ว (อนุ, 2559)

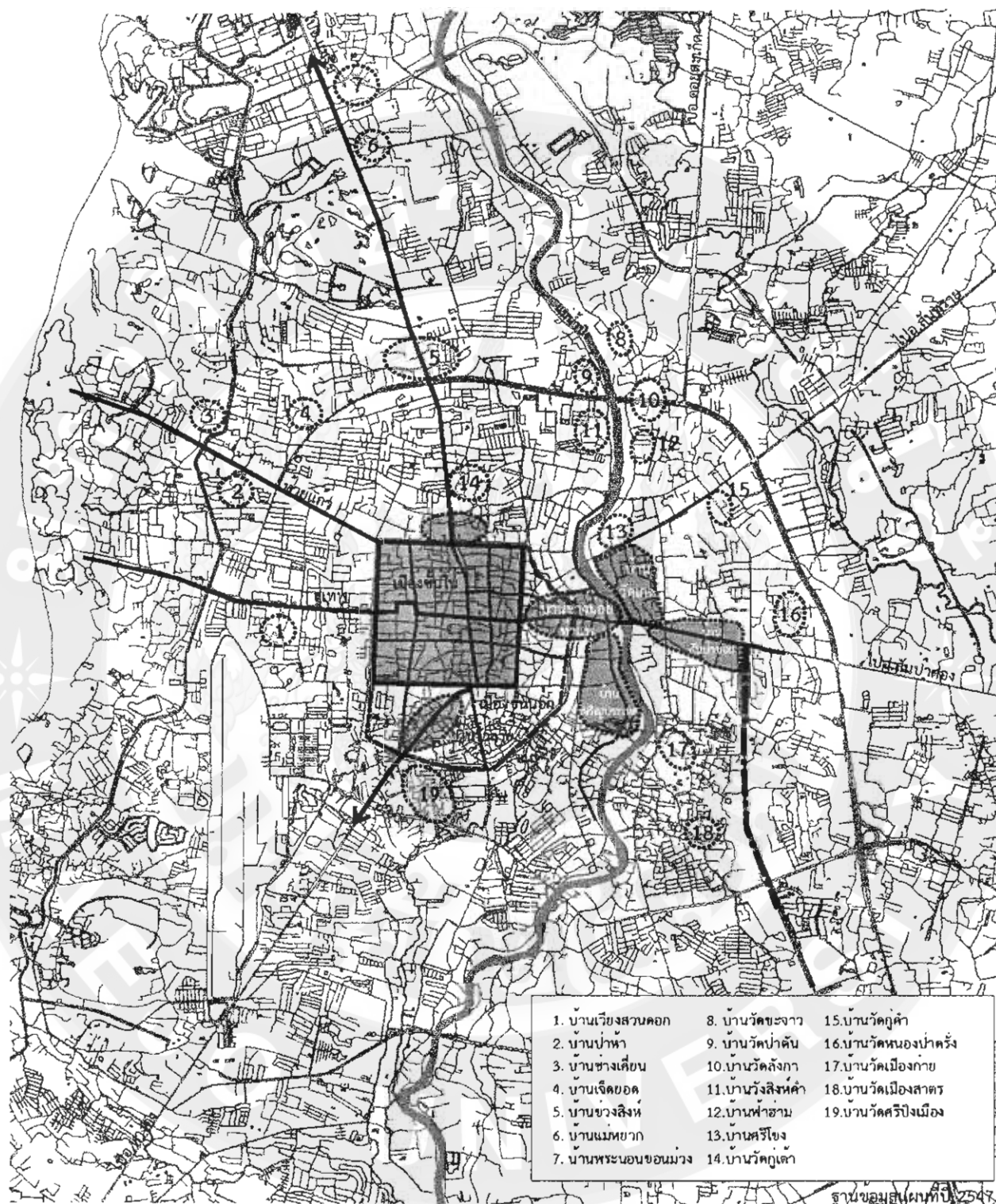
บริเวณตลาดสันป่าข่อยนี้ สมัยก่อนมีโรงฝิ่นเป็นห้องแถวชั้นเดียวเรียง หน้าค้ากาวิล นอกเหนือจากที่ตั้งถนนท่าแพ มีคนเข้าไปสูบฝิ่นกันทั้งคนไทยและคนจีน วัดสันป่าข่อย อยู่ถัดจากค้ากาวิลมาทางด้านทิศเหนือ มีประวัติว่าเดิมชื่อวัดนางเหลียว ตั้งอยู่ริมฝั่งน้ำปิงทางตะวันออก หลังปีมน้ำมันถิ่นไทยงาม (แถวบริเวณโรงแรมศรีประกาศเดิม) ต่อมาเดือดร้อนเรื่องน้ำท่วมจึงย้ายมาตั้งอยู่สถานที่ในปัจจุบัน คาดว่าย้ายมา 100 กว่าปีมาแล้ว จากหลักฐานพระเจดีย์ทรงพม่าสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในยุคของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์เป็นเจ้าครองนครเชียงใหม่ (พ.ศ. 2397-2413)

เนื่องจากวัดสันป่าข่อยอยู่ย่านเศรษฐกิจและการค้าคือถนนเจริญเมืองในยุคต่อมา จึงทำให้มีศรัทธามากมาย ดังเห็นได้จากกุฏิสองชั้นใหญ่โตที่สร้างในปี พ.ศ. 2481 และอาคารโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2497 ซึ่งการสร้างต้องมีการระดมทุนอย่างมากจากศรัทธา

ช่วงเวลาต่อมาเมื่อมีรถบรรทุกรับจ้างขนส่งสามารถไปรับสินค้าได้ถึงที่ และสินค้าจากกรุงเทพฯ ก็ไปส่งถึงที่ ไม่จำเป็นต้องอาศัยรถไฟอีกแล้ว ด้วยเหตุนี้เองทำให้ย่านสันป่าข่อยรวมทั้งถนนเจริญเมืองก็เริ่มซบเซาลง.

ภาพ 3.25 ช่อ: บข-สถานีรถไฟเชียงใหม่ ล่าง-ถนนเจริญเมืองจากตลาดข่วงมา เป็นตอนกรวัด พ.ศ. 2508
กลาง: บข-ย่านสันป่าข่อย พ.ศ. 2512
ล่าง-การจราจรบนถนนเจริญเมือง
ขวา: บข-แม่ค้าตลาดสันป่าข่อยล่าง-ถนนหลังวัดสันป่าข่อย พ.ศ. 2538.
ที่มา: บข-สถานีรถไฟเชียงใหม่

สัญลักษณ์

ย่านในเมือง

ย่านชานเมือง
และชนบทนอกเมือง

ชุมชนค้าขาย

กำแพงเมืองชั้นใน-นอก

0 500 1500

แผนที่แสดง

ตำแหน่งย่านชุมชนเก่า

ที่มา แผนที่ สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร
 , 2528

ความเป็นย่านหลากหลายมิติของเมืองเชียงใหม่
 2555

3.2.4 ช่วงสู่ความเป็นเมืองสมัยใหม่ (หลัง พ.ศ. 2482)

โดยแท้จริงแล้วย่านในช่วงนี้นับว่ามีความต่อเนื่องและส่งผลกระทบต่อลักษณะย่านของเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันมากที่สุด นับเป็นช่วงเวลาที่ย่านของเมืองเชียงใหม่จะมีลักษณะเช่นในปัจจุบัน สำหรับด้านการออกแบบสถาปัตยกรรมถือว่าเป็นยุคสมัยใหม่ (Modern Architecture) ของไทย

เป็นช่วงการแบ่งขอบเขตพื้นที่การปกครองชัดเจนออกเป็นชุมชนต่างๆ แต่ยังคงมีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่หรือย่านประวัติศาสตร์ และช่วงเสรีของการครอบครองกรรมสิทธิ์ที่ดินและการอยู่อาศัย

นอกจากนี้ยังเป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงแบบรวมศูนย์อย่างเข้มข้น มีการแต่งตั้งข้าราชการถึงระดับท้องถิ่น เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ช่วงพ.ศ. 2486-2488 เป็นช่วงที่ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ มีทหารญี่ปุ่นเข้ามาตั้งฐานทัพในเชียงใหม่ด้วย (อิสรา, 2533: 313)

พ.ศ. 2498 มีการรณรงค์ในเมืองเชียงใหม่ และหัวเมืองในล้านนา เรียกร้องให้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยในภาคเหนือ และหรือล้านนาไทย กระทั่งมีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่จริง และเริ่มเปิดสอนเมื่อปี พ.ศ. 2507 นับเป็นสถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกของภาคเหนือ ทำให้เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของเมืองเชียงใหม่ในเวลาต่อมาเป็นอย่างมาก.

จากแผนที่ในภาพ 3.26 แสดงตำแหน่งย่านชุมชนเก่า ซึ่งได้จากการกำหนดตำแหน่งในภาพถ่ายทางอากาศ พ.ศ. 2528 จะเห็นว่าพื้นที่ตั้งถิ่นฐานชุมชนเดิมยังคงมีพัฒนาการต่อเนื่องมาจนถึงยุคนี้อยู่ โดยมีรายละเอียดและจำนวนชุมชนมากขึ้น เห็นขอบเขตพื้นที่กว้างขวางขึ้น

ชุมชนที่เห็นภายในกำแพงเมืองชั้นใน กำแพงเมืองชั้นนอก และนอกกำแพงเมือง ส่วนใหญ่ยังคงกระจุกตัวอยู่ไม่ไกลจากเขตเมืองเก่านัก หรืออยู่ในเขตพื้นที่ศึกษาเกือบทั้งหมด ยกเว้นบ้านแม่หยวก และบ้านพระนอนขอนม่วง ซึ่งอยู่ทางเหนือไกลออกไปจากกลุ่มชุมชนเก่าใกล้เขตเมือง อันเป็นเครื่องแสดงว่า ขอบเขตพื้นที่ศึกษา ได้ครอบคลุมพื้นที่เมืองที่ต่อเนื่องกันไว้แล้ว และยังทำให้เข้าใจลักษณะเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันได้เป็นอย่างดีว่า แท้จริงแล้วเชียงใหม่เติบโตมาจากเมืองเก่า และชุมชนเกษตรกรรมเก่าขนาดไม่ใหญ่นักโดยรอบ ต่อมาภายหลังจึงเพิ่มความหนาแน่น มีการขยายตัวแบบเติมเต็มช่องว่าง (infill) กระทั่งค่อนข้างเต็มพื้นที่อย่างที่เราเห็นในปัจจุบัน

ในกำแพงเมืองชั้นใน

ช่วงนี้ยังคงมีการใช้พื้นที่เพิ่มมากขึ้น พื้นที่ชุมชนศรัทธาวัดต่างๆ ยังคงมีความต่อเนื่องกันมา โดยมักเป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงอาชีพ หรือมีการโยกย้ายทดแทนด้วยการใช้ที่ดินประเภทใหม่ การผลิตแบบท้องถิ่นเดิม แทนที่ด้วยกิจกรรมเชิงพาณิชย์กรรม หรือการค้า และการบริการมากขึ้น ตามลักษณะเศรษฐกิจและสังคมของเมือง ที่เติบโตและเปลี่ยนแปลงไป.

บริเวณที่มีความเปลี่ยนแปลงในยุคนี้ จะกล่าวถึงบางส่วนดังต่อไปนี้

ย่านราชดำเนิน ส่วนบริเวณย่านถนนราชดำเนินหลังจากที่นายกวยย้ายมาสร้างบ้านอยู่ถนนราชดำเนินได้เริ่มธุรกิจแรกคือ การนำรถสามล้อถีบจากกรุงเทพฯ ประมาณ 40 คัน มาประกอบให้เช่า โดยถอดชิ้นส่วนบรรทุกรถไฟขึ้นมา และปรากฏว่าเป็นที่นิยมอย่างมากในสมัยนั้น จึงได้ทำธุรกิจประกอบรถสามล้อถีบจำหน่ายร้านที่เปิดดำเนินการใช้ชื่อว่า ก.ท่าแพ ในปี พ.ศ. 2500 สร้างเป็นตึกสองชั้น นับเป็นตึกคูหาแรกของถนนราชดำเนิน

ส่วนในบริเวณวัดสำเภา มีการสร้างกุฏิขึ้นในช่วงนี้ด้วย สร้างโดยเจ้าบัวนวลและคณะเมื่อปี พ.ศ. 2500 ปัจจุบันนับเป็นกุฏิเก่า ที่เป็นอาคารไม้สองชั้น ที่หน้าจั่วหลังคาเขียนไว้ว่า "กุฏิบัวนวลสามัคคี ๒๕๐๐"

ด้านตรงข้ามบริษัทเชียงใหม่แสงชัยมอเตอร์ จำกัด ปัจจุบันเป็นโชว์รูมจำหน่ายรถยนต์มือสองของ บริษัทนิมพานิช เดิมเป็นที่ดินของนายเปอะ และนางต๊อด โชตนา คหบดีย่านกลางเวียง

บริเวณที่ส่วนของนายติเรก ชูติมา รุ่งหลานของนายเปอะ มีบ้านไม้อยู่หลังหนึ่ง ในปี พ.ศ. 2507 นายติเรกได้ดัดแปลงบ้านดังกล่าวเป็นโรงแรมตั้งชื่อว่า โรงแรมราชดำเนิน ตามชื่อถนน มีห้องบริการ 9 ห้อง สมัยนั้นลูกค้าส่วนใหญ่เป็นนักเรียนลาวที่ มาเรียนที่สถานมาลาเรียและเซลล์แมน

ถัดจากศูนย์จำหน่ายรถมือสองของบริษัทนิมพานิช จำกัด ไปทางตะวันตกเป็นบริษัทสหมิตร จำกัด ซึ่งเริ่มต้นจากนายเทียนจัก แซ่แต้ ที่เดินทางมาจากประเทศจีนมาทำมาหากินอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ จนถึงปี พ.ศ. 2516 ย้ายมาอยู่ที่ถนนราชดำเนิน

ย่านถนนพระปกเกล้า

คุ้มเจ้าราชวงศ์ หรือ คุ้มของเจ้าเลาแก้ว หลังจากนางกสิณีชีวิต กรรมสิทธิ์คุ้มเป็นของบุตรสาวคือคุณนายลัดดา ส่วนด้านทิศเหนือ (ที่เคยเป็นบริเวณบิมน้ำมัน) เป็นของบุตรชายคือนายสมบูรณ์ โดยคุณนายลัดดาและครอบครัว ได้เช่าอยู่อาศัยอยู่ที่คุ้มหลายปี ต่อมาเห็นว่าบริเวณกว้างยากแก่การดูแล จึงย้ายไปอยู่ที่ถนนห้วยแก้ว ส่วนบริเวณคุ้มให้ผู้อื่นเช่าทำกิจการ คราวหนึ่งนายจรัล มโนเพ็ชร เช่าทำร้านอาหารให้ชื่อว่า "บ้าน

จรัล มโนเพ็ชร" ต่อมาเมื่อผู้เช่าทำธุรกิจขนโคกไข่ชื่อว่า "คุ้มแก้วพาลา" ระยะต่อมามีผู้ซื้อคุ้มและที่ดินจาก คุณนายลัดดา คือ นายธวัชชัย โจนโซติกุล นักธุรกิจเชื้อสายจีนจากกรุงเทพฯ ซึ่งได้ปรับปรุงจากบ้านไม้โบราณ เป็นสร้างใหม่ครอบของเดิม เดิมเป็นห้องโถงโล่งและมีระเบียง เปลี่ยนมาสร้างฝาเพิ่มเพื่อกันให้เป็นห้องเพื่อติดตั้งเครื่องปรับอากาศ ปรับปรุงเสร็จแล้วทำธุรกิจอาหารพื้นเมือง ใช้ชื่อว่า คุ้มแก้วพาลา

พื้นที่ตรงข้ามคุ้มราชวงศ์ ที่เคยเป็นของหม่อมบัวไหล หลังจากหม่อมบัวไหลเสียชีวิตเมื่อ พ.ศ. 2479 บ้านและที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของนางสาวจิ่ง นุตรบุญธรรม และเจ้าแก้วไธ้เป็นลูกชาย คนรุ่นต่อมามีกรูจักในนามบ้านของเจ้าแก้วไธ้ ต่อมาขายบ้านและที่ดินให้กับเจ้าราชภาคินัย หลังจากเจ้าราชภาคินัยและเจ้าบัวทิพย์เสียชีวิตแล้ว บ้านและที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าวงศ์จันทร์ และต่อมาขายต่อให้กลุ่มนักธุรกิจของเมืองเชียงใหม่สร้างเป็นอาคารพาณิชย์ขาย จากบ้านไม้สักหลังโตของหม่อมบัวไหล ถูกซื้อและสร้างเป็นบ้านของเจ้าราชภาคินัยและกลายเป็น อาคารพาณิชย์ในปัจจุบัน ด้านคุณค่าเปลี่ยนจากที่เคยอยู่อาศัยอย่างเดียวมาเป็นเชิงธุรกิจการค้า

สมัยที่ยังเป็นบ้านของเจ้าราชภาคินัย ถัดไปทางทิศใต้เป็นบ้านของ "ขุนพิพัทธลำพูนวงศ์" เป็นรุ่นหลานของเจ้าเมืองลำพูนองค์ที่ 6 ซึ่งหลังจากเกษียณอายุราชการแล้วมาซื้อบ้านและที่ดินอยู่ย่านข้างเมือก ถนนพระปกเกล้าเมื่อปี พ.ศ. 2475 เป็นบ้านไม้สักหลังใหญ่ ใต้ถุนสูง ติดกับบ้านนายไฮ้ที่ใหญ่โตกว่า และต่อมานายไฮ้ได้ขายให้เจ้าราชภาคินัยเมื่อปี พ.ศ. 2488 ปัจจุบันด้านหน้าบ้านของขุนพิพัทธลำพูนวงศ์สร้างเป็นร้านขายเครื่องดื่มและไอศกรีม ชื่อร้านปิ๊อบ-แอม และร้านอ๋องรสทิพย์

คุ้มเจ้านายฝ่ายเหนือที่ยังสมบูรณ์อยู่คือ คุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (เจ้าแก้วมุงเมือง ณ เชียงใหม่) เจ้าแก้วมุงเมืองสร้างอาคารคุ้มเมื่อปี พ.ศ. 2461 หลังจากที่ดินเสียชีวิตแล้ว กรรมสิทธิ์ตกเป็นของภรรยาชื่อเจ้าเรณูวรรณ ต่อมาได้ให้สำนักงานยาสูบเชียงใหม่เช่าอาคารคุ้มเป็นสำนักงาน เมื่อเจ้าเรณูวรรณเสียชีวิตเมื่อปี พ.ศ. 2493 กรรมสิทธิ์ตกสู่ธิดาคือเจ้าวัฒนา โชตนา (ณ เชียงใหม่) ต่อมาปี พ.ศ. 2496 กระทรวงการคลังขอซื้อที่ดินและอาคารคุ้มตั้งเป็นสำนักงานยาสูบเชียงใหม่ จนถึงปี พ.ศ. 2541 จึงย้ายสำนักงานไปอาคารสร้างใหม่ในบริเวณที่ดินเดียวกัน ส่วนอาคารคุ้มอนุรักษ์ไว้และจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ยาสูบเชียงใหม่.

บริเวณวิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงใหม่ ก่อนหน้านีเป็นโรงเรียนวัฒโนทัยพายัพ ต่อมากลางปี พ.ศ. 2481 โรงเรียนวัฒโนทัยพายัพย้ายไปอยู่ริมถนนบุญเรืองฤทธิ์ โรงเรียนสอนตัดเย็บเสื้อผ้าและการช่างสตรีเชียงใหม่ ซึ่งเดิมอยู่ที่บริเวณโรงเรียนคำเที่ยงอนุสรณ์ได้ย้ายเข้ามา

แทนที่ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นวิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงใหม่ และต่อมาปี พ.ศ. 2503 ได้ขยายพื้นที่เพิ่มขึ้น คาดว่าซื้อที่ดินบริเวณบ้านของเจ้าหน้อยบุญทวงศ์ ภรรยาชื่อเจ้าชายแก้ว ที่โยกย้ายไปอยู่กับพระราชชายาเจ้าดารารัศมีที่อำเภอแมริม.

ส่วนคุ้มหลวง ของเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 6 และปรับเป็นศาลากลางจังหวัดตั้งแต่ พ.ศ. 2476 เมื่อมีการยุบเลิกมณฑลพายัพนั้น จนถึงปี พ.ศ. 2527 ย้ายศูนย์ราชการไปที่บ้านแม่หลวง เขตติดต่อกับอำเภอแมริม อาคารนี้ปรับเป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรมเชียงใหม่

ที่ดินริมถนนพระปกเกล้าก่อนถึงแยกกลางเวียงทั้งสองด้าน คือ ฝั่งตะวันออกปัจจุบันเป็น บริษัทนครพิงค์เอแอนด์เอ ที่ดินแปลงนี้มีศาลของพญามังรายอยู่ด้วย ส่วนด้านตะวันตกเป็นบริษัทเอสวีร่วมทุน ของตระกูลครองประเสริฐ

สำหรับคุ้มกลางเวียงที่สี่แยกกลางเวียง ในเวลาต่อมา เมื่อต้นปี พ.ศ. 2544 ตระกูลทิพย์มณฑลและกิตินุตรมอบให้คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เพื่อประโยชน์ด้านการศึกษา

ส่วนวัดช้างแถม ที่มีประวัติว่าสร้างระหว่างปี พ.ศ. 2039-2069 เดิมชื่อวัดด้อมแถมแก้ว หรือ วัดด้อมแถม และมีพื้นที่ที่เป็นของนายเปี้ยวและนางผง บ้านอยู่ติดวัดช้างแถมด้านทิศใต้ ปัจจุบันเป็นร้านเจียงแอนด์ซันจำหน่ายเครื่องใช้ไฟฟ้า ถัดไปปัจจุบันเป็นบริษัทเจริญมอเตอร์ของตระกูลครองประเสริฐ.

วัดหนองเจ็ดลิน เมื่อถึงปี พ.ศ. 2509 สำนักงานที่ดินจังหวัดเชียงใหม่ได้ขอเช่าเนื้อที่ด้านหน้าติดกับถนนพระปกเกล้า สร้างเป็นบ้านพักเจ้าหน้าที่แต่ได้ย้ายออกไปเมื่อปี พ.ศ. 2520 หลังจากนั้นมิชชันนารีเข้าไปปลูกสร้างบ้านอยู่อาศัยจำนวนหนึ่ง.

บ้านประตู่เชียงใหม่ เมื่อหมดยุคของเจ้าผู้นครและเมืองเชียงใหม่เป็นส่วนหนึ่งของมณฑลพายัพขึ้นต่อรัฐบาลไทย ทำให้รายได้ของเจ้าและบุตรหลานลดน้อยลง ที่ดินบางส่วนขายต่อให้พ่อค้าหีบตี เมื่อเปรียบเทียบกับกำแพงเมือง ด้านทิศเหนือกับด้านทิศใต้แล้วพบว่าด้านทิศใต้มีการเข้ามาครอบครองกรรมสิทธิ์ด้านที่ดินมากกว่า และถือได้ว่าเป็นชุมชนใหญ่ คือ ชุมชนบ้านประตู่เชียงใหม่ ที่เด่นชัดคือการเข้ามาถือครองกรรมสิทธิ์ทำตลาดประตู่เชียงใหม่ของตระกูล "กิตินุตร".

บ้านวัดกัลยาณมิตร ชาวบ้านที่ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณใกล้วัดพระเจ้าเม็งรายนี้น่าจะมีความสำคัญเนื่องจากเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้ ใจกลาง เมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นย่านของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่และบุตรหลานในอดีต จึงเป็นชุมชนที่มีความสำคัญไม่น้อย

บ้านเรือนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ด้านหลังวัดพระเจ้าเม็งราย คือ ด้านทิศตะวันตก บ้านเรือนแต่ละหลังมีบริเวณกว้าง ไม่คับแคบเหมือนชุมชนอื่น บางบ้านมีส่วนเหมือนสมัยอดีต บ่งบอกว่าการขายที่ดินเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์มีน้อย หมายความว่าแต่ละครอบครัวพอมีฐานะตั้งแต่รุ่นพ่อแม่จนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้แล้ว บ้านวัดพระเจ้าเม็งรายส่วนใหญ่ชอบให้ลูกหลานเรียนหนังสือเอาความรู้และมีความรู้เป็นหลักเป็นฐาน ซึ่งแตกต่างจากหมู่บ้านอื่นที่ไม่เน้นด้านการศึกษาของบุตรหลาน หากเปรียบเทียบแล้ว คนบ้านวัดพระเจ้าเม็งรายน่าจะใกล้เคียงกับชาวบ้านย้อมที่อยู่แถวถนนท่าแพ ที่เน้นให้ลูกหลานเรียนหนังสือและรับราชการ.

บ้านวัดกิตติ รุ่งลูกหลานของพระยาจำบ้านที่ครองที่ดินย่านหน้าวัดกิตติคือ นางยอดแก้ว อินทวิวัฒน์ ชาวบ้านมักเรียกให้เกียรติว่า "เจ้ายอดแก้ว" ซึ่งมีบ้านอยู่มุมถนนจำบ้าน ช้างร้านอาหารพื้นเมืองเฮือนเพ็ญ ปัจจุบันเป็นกรรมสิทธิ์ของรุ่งหลาน ยังมีการอนุรักษ์บ้านไม้สักสองชั้นสภาพเก๋อายุ

ปัจจุบันพื้นที่วัดกิตติมอบให้ทางราชการเช่า สร้างเป็นโรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ ระยองผู้คนมักคุ้นเคยกับชื่อเก่า มักเรียกโรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ว่า โรงเรียนวัดกิตติ.

บ้านวัดดอกเอื้อง อยู่ในเขตกำแพงเวียงชั้นในด้านตะวันออก ที่มีอาชีพปั้นหม้อหรือทำเครื่องดินเผาทำกันหลายครอบครัว รวมทั้งอาชีพทำทอง คือ การรับจ้างทำทอง ทั้งที่เป็นสร้อยคอ สร้อยข้อมือ เลิกไปประมาณ พ.ศ. 2517

แต่กลุ่มทอผ้าชาวบ้านวัดดอกเอื้อง เลิกทอผ้าไปก่อนหน้านั้นแล้ว คือเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2512 เนื่องจากมีเสื้อผ้าสำเร็จรูปส่งจากกรุงเทพฯ มาขายเชียงใหม่มากขึ้น.

บ้านวัดดอกคำ ศรัทธาหลักของวัดดอกคำสมัยครูบาแก้วเป็นเจ้าอาวาสคือแม่ชะ ภรรยาของเจ้าแก้วงานขุน ต้นตระกูล ต้นตรานันท์ ได้สร้างศาลาอเนกประสงค์ไว้ที่วัดดอกคำซึ่งใช้ประโยชน์จนถึงปัจจุบัน

เมื่อประมาณพ.ศ. 2547) บ้านวัดดอกคำเป็นย่านสำคัญย่านหนึ่งที่กรรมสิทธิ์ที่ดินบางส่วนเปลี่ยนเจ้าของและเจ้าของใหม่มักทำธุรกิจสร้างเป็นอพาร์ทเมนต์และเกสต์เฮาส์ให้ชาวต่างชาติพักอาศัย.

กาดสมเพชร ย่านวัดดอกเอื้องเหนือ และวัดดอกคำ เป็นบริเวณเดียวกับที่เรียกว่าย่านสมเพชรในเวลาดอกคำ โดยย่านกาดสมเพชรยังมีวัดสามช้างเป็นวัดสำคัญของย่านด้วย กาดสมเพชร คือกาดที่ตั้งอยู่บนถนนมูลเมืองซอย 6 กินบริเวณพื้นที่ติดแฉ่งไปจนถึงหัวถนนมูลเมืองซอย 7 แต่ในความจริงแล้ว พื้นที่กาดขนาดใหญ่แห่งนี้ เป็นพื้นที่ของกาดติดกันสองกาด คือ

กาดขุนขานี และกาดมิ่งเมือง (สามารถ, 2555: 3) เป็นสองตลาดที่มีถนนมูลเมืองซอย 6 แบ่งพื้นที่ตลาดทั้งสองกาดขุนขานีเป็นอาคารปูนสูง 3 ชั้น และเริ่มต้นมาก่อน โดยเดิมมีการขายผักกันที่ริมคูเมือง พอเทศบาลขยายถนนก็ย้ายมาขายกันพื้นที่ที่เป็นตลาดในปัจจุบัน สมเพชรได้มาจากชื่อเจ้าของปืมสมเพชร บ้านไม้ที่เห็นบริเวณหน้าตลาดเป็นของลูกหลานขุนขานีการ การค้าขายเป็นไปด้วยดี ก็ขยายพื้นที่มายังกาดมิ่งเมืองที่อยู่คนละฝั่งถนน ช่วงเวลาที่ตลาดรุ่งเรืองที่สุด จะอยู่ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2510-2520 ก่อนจะซบเซาลงในช่วงปี พ.ศ. 2530 ที่เชียงใหม่เริ่มมีกาดอยู่ทุกมุมเมือง

กาดมิ่งเมืองยังคงรักษาสถาปัตยกรรมแบบโถงไม้ไว้ได้ นับว่าเหลือเพียงกาดเดียวแล้วในเมืองเชียงใหม่ และกลุ่มอาคารที่อยู่ในบริเวณนี้ก็นับว่าน่าสนใจ และเป็นอาคารเก่าแก่ที่มีอายุกว่า 70 ปีขึ้นไป ปัจจุบันกาดมิ่งเมืองมีพ่อค้า-แม่ค้า จำนวนไม่มากนัก และได้ปรับเปลี่ยนมาขายผัก ปลา อาหารสด ให้กับฝรั่ง-ชาวต่างชาติมากขึ้น เพราะในย่านมีเกสต์เฮาส์จำนวนมาก และมักมีการสอนทำอาหารไทยให้กับชาวต่างชาติเหล่านี้.

บ้านแจ้งกะด้า อยู่บริเวณภายในกำแพงเวียงที่แจ้งหรือมุมของกำแพงเมืองด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเชียงใหม่ พื้นที่ส่วนหนึ่งคือบริเวณบ้านพักคนชรา (บ้านธรรมปกรณ์) และด้านหลังของวัดทรายมูลเมืองเป็นที่ลุ่ม เมื่อก่อนเป็นหนองน้ำใหญ่ ลึกระดับอก บางส่วนท่วมศีรษะ ชาวบ้านมักมาจับปลาไปกิน มีน้ำขังอยู่ตลอดปี และใช้เป็นที่พักขยะของชาวบ้าน นอกจากนี้ยังเคยเป็นที่ทิ้งขยะของเทศบาลนครเชียงใหม่ยุคแรกๆ ต่อมาชาวบ้านถมและเช่าที่วัดทำบ้านอยู่อาศัยกลายเป็นชุมชนหนาแน่นขึ้น.

บ้านป่าพร้าวใน บ้านป่าพร้าวมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อที่นามีราคาสูงขึ้นมาก มีนักธุรกิจมาติดต่อซื้อที่ดินของชาวบ้านป่าพร้าวในในราคาสูง ทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ขายที่ดินไปกลายเป็นชุมชนเมือง และเปลี่ยนอาชีพมารับจ้างและค้าขายเล็กๆ น้อยๆ และมีพ่อค้ามาซื้อที่นาของชาวบ้านซึ่งได้ทยอยขายที่น่ายานสองฝั่งของถนนห้วยแก้วไปจนหมดที่ดินท้องนาบริเวณริมถนนห้วยแก้วด้านทิศตะวันตก ต่อมาตกเป็นกรรมสิทธิ์ของคุณอุณ ชูติมา (นามสกุลเดิมคือนิมมานเหมินท์)

บ้านป่าพร้าวในต่างจากบ้านอื่นในตัวเมืองเชียงใหม่ คือ ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงด้านความเจริญ ปัจจุบันชาวบ้านส่วนหนึ่งทำเกสต์เฮาส์และบ้านพักให้เช่า

บ้านปิ่นตะเก็น ตั้งอยู่นอกคูเมืองด้านแจ้งศรีภูมิด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเมืองเชียงใหม่ บ้านปิ่นตะเก็นนี้คนรุ่นเก่าๆ บอกว่า กำแพงเมืองชั้นนอกด้านนี้ถูกปรับเป็นที่ราบมานานแล้ว ใช้เป็นที่ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย บางส่วนปรับเป็นพื้นที่ถนน ประมาณปี

พ.ศ. 2500 ยังมีผู้เห็นกำแพงเป็นเพียงคันดิน สูงประมาณหน้าอก อยู่บริเวณถนนสิทธิวงศ์ คันดินแถบนี้ถูกบุกรุกและส่วนหนึ่งเทศบาลปรับเป็นถนน และคลองแม่ช้ำเรื่อยไปจนถึงข้างวัดแสนผาง กำแพงเมืองชั้นนอกยังคงมีให้เห็นเมื่อข้ามถนนท่าแพไป ฝั่งตรงข้ามทางด้านถนนกำแพงดิน.

ในกำแพงเวียงชั้นนอก

บ้านช่างม้อย เมื่อก่อนประมาณปี พ.ศ. 2500 บ้านช่างม้อยมีครอบครัวไม่มากนัก ช่วงก่อน พ.ศ. 2500 นี้เองทางการเปิดโอกาสให้ไปออกโฉนดที่ดิน แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ไปออกโฉนดเนื่องจากอาศัยอยู่ในที่วัดมีเพียงชาวจีนช่างวัดซึ่งทำโรงงานทำหมวกขายเท่านั้นที่ไปออกโฉนดจึงได้กรรมสิทธิ์.

บ้านเมืองเลน บริเวณตรงข้ามบ้านแจ้งชะด้าสมัยก่อนมีครอบครัวอยู่ประมาณ 20 ครอบครัว อาชีพส่วนใหญ่ค้าขายและรับจ้าง เช่น ค้าหมู ทำขนมจีนขาย ช่วงเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 (2484-2488) มีอาชีพใหม่ที่ดีคือ ไปซื้อผักที่ตลาดต้นลำไย ไปขายต่อให้แป๊ะก๊ง ซึ่งประมุขชายผักให้ทหารญี่ปุ่น รับซื้อกันที่วัดบุปผาราม ถนนท่าแพ

เด็ก ๆ บ้านเมืองเลนส่วนใหญ่มักไปเรียนที่โรงเรียนวัดศรีดอนไชยซึ่งอยู่ไม่ไกลนัก

ชาวบ้านเมืองเลนรุ่นเก่าได้ล้มหายตายจากไป รุ่นลูกไปทำงานที่อื่นบ้าง และบ้างก็ขายที่ดินที่มีราคาสูงแล้วย้ายไปอยู่นอกเมืองที่ราคาที่ดินถูกกว่า

หลังจากตู้เจ้าจันทรมรณภาพด้วยโรคเรื้อน ก็ไม่มีพระสงฆ์มาอยู่ที่วัดเมืองเลน ทำให้วัดถูกปล่อยร้างให้หญ้าและต้นไม้ขึ้นรก จนกระทั่งอาจารย์ประสาท จินตศิริทำเรื่องเช่าพื้นที่วัดเมืองเลน 99 ปี สร้างโรงเรียน ชื่อว่าโรงเรียนประสาท ต่อมาโรงเรียนนี้เลิกกิจการ เปลี่ยนเป็นโรงเรียนศิริกร เน้นการสอนศิลปะ การวาดเขียนเป็นหลัก ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนเพาะช่าง หลังจากนั้นต้องปิดกิจการลงเพราะขาดผู้บริหาร ... ผู้มาเช่าพื้นที่วัดทำกิจการต่อคือ อาจารย์มรกต สร้างเป็นโรงเรียนเมโทรเทคโนโลยี.

บ้านเมืองมาง หมู่บ้านเล็กๆ ขอบกำแพงเมืองเชียงใหม่ด้านทิศใต้ วัดเมืองมางเริ่มมีพัฒนาการอย่างเด่นชัดเมื่อพระอาจารย์ทอง (ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดศรีจอมทองวรวิหาร) มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสเมื่อปี พ.ศ. 2491 (อนุ, 2548) ได้นำวิชาความรู้มาสั่งสอนชาวบ้าน โดยชักจูงชาวบ้านทั้งละแวกใกล้เคียง และบ้านอื่นเข้ามาปฏิบัติธรรมที่วัด มีผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมจำนวนมาก นอกเหนือจากสร้างศรัทธาให้ชาวบ้านทั้งย่านใกล้เคียงและย่านทั่วไปมาปฏิบัติธรรมแล้ว ยังแนะนำให้ชาวบ้านใกล้เคียงเมืองมางเลิกฆ่าหมูกันอีกด้วย เนื่องจาก

สมัยก่อนนั้นชาวบ้านเมืองมางมีอาชีพทำไส้วู้ จิ้นบั้ง จิ้นส้ม ไปขายที่ตลาดซึ่งต้องฆ่าหมูมาทำ

ประมาณก่อนปี พ.ศ. 2500 มีการขยายบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้น บ้านเมืองมางด้านข้างวัดมีบ้านเรือนไม่มากนัก ส่วนที่มีบ้านเรือนหนาแน่นกว่าและอยู่ติดกันไปทางทิศตะวันตกคือ บ้านกองทราย อาชีพทำไส้วู้ แคบหมู จิ้นบั้ง จิ้นส้ม เช่นเดียวกัน คาดว่าพื้นเพมาจากแหล่งเดียวกัน แต่มักไปขึ้นเป็นศรัทธาวัดธาตุคำ.

บ้านกองทราย หลังปี พ.ศ. 2500 เล็กน้อย คนบ้านกองทรายยังเป็นคนดั้งเดิมรุ่นเก่า ประมาณ 10 กว่าครอบครัว แทนทุกบ้านมักลักลอบฆ่าหมูมาเพื่อทำแคบหมู จิ้นบั้ง ไส้วู้หรือไส้กรอก และจิ้นส้ม เพื่อขายเป็นอาชีพที่ทำรายได้ดี ในสมัยหนึ่งที่พระอาจารย์ทองเป็นเจ้าอาวาสวัดเมืองมางขอร้องให้เลิกฆ่าหมู เพราะเป็นการทำบาป มีบางครอบครัวเลิกฆ่า แต่บางบ้านก็ยังทำอาชีพนี้ต่อมา.

นอกกำแพงเวียง

บ้านช่างม้อย เนื่องจากคุ้มเจ้าแก้ววรรษา ที่นายชูโอสธพันธุ์ หรือ เจ้าแก้วไ้วร์ ซื้อต่อมาและ ได้ริ่และก่อสร้างเป็นตลาดนครรัฐ ที่ชาวเชียงใหม่จึงเรียกติดปากว่า "ตลาดเจ้าแก้วไ้วร์" นั้น เกิดสืบเนื่องมาจากเจ้าแก้วไ้วร์วษณะคดี (แย่งซื้อคุ้มหลวงกับนายห้างโมติราม) และเป็นผู้ซื้อคุ้มได้ในราคาประมาณ 150,000 บาท คดีแล้วเสร็จ พ.ศ. 2488 หลังจากได้กรรมสิทธิ์แล้วก็พาครอบครัวไปอาศัยอยู่ที่คุ้ม โดยคุ้มเป็นบ้านไม้สัก 2 ชั้น หันหน้าไปทางแม่น้ำปิง เมื่อ พ.ศ. 2499 ได้ทำการรื้อคุ้มเพื่อสร้างตลาด ซึ่งได้ซื้อที่ดินและสำนักงานของบริษัทบอมเบย์ (บริเวณริมปิงซูเปอร์สโตร์ ถ.เชียงใหม่-ลำพูนปัจจุบัน) เป็นที่อยู่อาศัยแทน

กำหนดการฉลองเปิดตลาดนครรัฐจะมีขึ้นในวันที่ 14 สิงหาคม 2500 แต่นายชู (เจ้าแก้วไ้วร์: ชื่อเปลี่ยนภายหลัง) ถูกคนร้ายยาบระเบิดและเสียชีวิตในวันที่ 12 สิงหาคม 2500.

ประมาณปี พ.ศ. 2544 มีผู้ศึกษาพบว่าที่ย่านช่างม้อย ยังมีชาวเมืงเดิมอาศัยอยู่ส่วนหนึ่ง ครอบครัวดั้งเดิมของบ้านช่างม้อย โดยเฉพาะช่างม้อยเหนือจากเดิม 50-60 ครอบครัว ส่วนหนึ่งขายบ้านและย้ายไปอยู่ที่อื่นเนื่องจากพ่อแม่เสียชีวิต ลูกมีหลายคนบ้านเดิมไม่พออยู่อาศัย ต้องขายนำเงินมาแบ่งกันและขายบ้ายขายไปอยู่ที่อื่น ผู้ซื้อใหม่จะเปลี่ยนมาทำธุรกิจหอพักละแกลสท์เฮาส์ เหลือครอบครัวช่างม้อยเดิมประมาณ 10 กว่าครอบครัวเท่านั้น สำหรับการทำขนมจีนได้เลิกไปเมื่อประมาณ พ.ศ. 2524 แล้ว.

ในช่วงระยะเวลาประมาณ พ.ศ. 2490-2533 เมืองเชียงใหม่มีกลุ่มแก๊งวัยรุ่นก่อเหตุทะเลาะวิวาท เป็นปัญหาสังคมช่วงหนึ่งของเมือง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่า

ชาวบ้านช่างม้อยเหนือ มีนิสัยชอบความรุนแรงมากกว่าชาวบ้านช่างม้อยใต้ เห็นได้จากการเกิดกลุ่มวัยรุ่นช่างม้อยที่ปกป้องท้องถนนปะทะกับกลุ่มวัยรุ่นอื่น (อนุ, 2546)

กลุ่มวัยรุ่นหรือแก๊งวัยรุ่นในเมืองเชียงใหม่ในอดีตน่าจะแบ่งได้เป็น 4 รุ่น หรือ 4 ระยะ คือ

1. แก๊งวัยรุ่นช่วงแรก ระหว่างปี พ.ศ. 2490-2510 จำแนกได้ 2 พวกโดยประมาณ (1) เป็นการรวมกลุ่มกันในชุมชน หมู่บ้านของตนเอง เสมือนเป็นนักเลงคุมพื้นที่ในหมู่บ้านของตนเอง เช่น กลุ่มช่างม้อย กลุ่มประตู่เชียงใหม่ กลุ่มวัดเกต กลุ่มหนองแสง กลุ่มบ้านพวกแต้ม เป็นต้น (2) เป็นกลุ่มที่เกรมากกว่า และเกี่ยวข้องกับสิ่งผิดกฎหมาย

ตัวอย่างกลุ่มวัดพวกแต้ม มักจับกลุ่มอยู่ปากทางเข้าวัดพวกแต้ม เป็นคุ้กรักคู่แค้นของกลุ่มช่างม้อย ก่อนถึง พ.ศ. 2510 เล็กน้อย มีกลุ่มพวกแต้มยุคสองประมาณ 50 คน มีชื่อสั้นๆและรู้กันคือ กลุ่มหน้าวัด หมายถึง หน้าวัดพวกแต้ม กลุ่มช่างเคียงที่เป็นพันธมิตรกันคือ กลุ่มวัดพันหวาน กลุ่มวัดเม็ญรายเรื่อยไป ถึงกลุ่มวัดนันทาราม ในสมัยนี้สวนบวกหาดเริ่มมีการปรับปรุงให้ชาวบ้านมาเที่ยว ซึ่งอยู่ในละแวกวัดพวกแต้ม ทำให้วัยรุ่นพวกแต้มมีอิทธิพลในแถบนี้

ส่วนแก๊งช่างม้อยถือว่าเป็นแก๊งหรือกลุ่มที่ใหญ่ที่สุดเนื่องจากบ้านช่างม้อยเป็นชุมชนใหญ่ มีศูนย์กลางที่วัดชมพู บ้านเรือนติดต่อกันจึงสามารถเรียกรวมพลกันได้ง่าย ช่วงเย็นมักพบปะกันที่วัดชมพู

กลุ่มอินทรีขาว หรือ แก๊งอินทรีขาว ถือเป็นกลุ่มที่ขึ้นชื่อในยุคกลุ่มวัยรุ่นแรกของเมืองเชียงใหม่ที่ว่า มีบางคนเกี่ยวข้องกับเรื่องผิดกฎหมาย ในกลุ่มมีภูมิลาเนาอยู่ทั่วไปทั้งระแงง ก้าแพงดิน ประตู่เชียงใหม่

2. แก๊งวัยรุ่นช่วงที่สอง เกิดระหว่างปี พ.ศ. 2510-2520 โดยประมาณ บางส่วนเกี่ยวพันในช่วงเวลาเดียวกับกลุ่มรุ่นแรก หรือเรียกว่า "กลุ่มจิกโก่ จิกกี้" พฤติการณ์ชอบบ่มองกางเกงรัดรูป สวมรองเท้าปลายแหลม ส้นสูง ฝัมายาวรุงรัง ชอบจับกลุ่มในย่านต่างๆ เวลากลางวัน ส่งเสียงรบกวนชาวบ้าน บางคนขับซิ่ง

จักรยานยนต์ดัดเจี๊ยน บางคนดัดท่อทำให้เสียงดังรบกวนชาวบ้าน ส่งเสียงเจี๊ยนจ้าว ชกต่อยอาละวาด ตีรันฟันแทง ยิ่ง และช่วงวัยรุ่นระเบิดมือใส่กัน ก่อคดีอาชญากรรม เช่น ดักจี๊วิ่งราว ลักเล็กขโมยน้อย

3. กลุ่มวัยรุ่นตัวแทนสถานศึกษา ประมาณปี พ.ศ. 2515-2530 เช่น กลุ่มนักศึกษาวิทยาลัย เกษตรกรรมแม่โจ้ หรือเรียกว่า กลุ่มแม่โจ้ กลุ่มนี้ถือได้ว่าเริ่มมาตั้งแต่ยุคแรกมาจนถึงยุคที่สาม มีประวัติว่าก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2478 นักศึกษาส่วนใหญ่เดินทางมาจากภาคกลาง คู่กรณีกับ ตำรวจตระเวนชายแดนจากอเมริกัน กลุ่มทหารบก ทหารอากาศ

กลุ่มนักศึกษาวิทยาลัยพลศึกษาเชียงใหม่ ที่เริ่มก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2513 นักศึกษารุ่นแรกๆ มาจากภาคกลาง เช่นเดียวกับแม่โจ้ ในระยะนี้ยังเกิดมีกลุ่มวิทยาลัยเทคนิคเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ และกลุ่มโรงเรียนบูรณศักดิ์ ซึ่งตั้งอยู่บริเวณร้านหนังสือดวงกมลในปัจจุบัน

4. แก๊งกวนเมือง (แก๊งซามูไร) ประมาณปี พ.ศ. 2533 เกิดกลุ่มวัยรุ่นซัดจักรยานยนต์เป็นกลุ่มไปตามถนน ในยามดึกและใช้มีดดาบที่เรียกกันว่า "ซามูไร" พันทำร้ายชาวบ้านด้วยความคึกคะนองโดยไม่มีเหตุผล ภายหลังมีการท้าวสามัญฯ ที่ซอยช่างวัดควรม้า ทำให้แก๊งวัยรุ่นเกิดความกลัวและสูญหายไป.

ย่านถนนท่าแพ ต่อจากยุคที่ถนนท่าแพเป็นพื้นที่ที่ชาวจีนโยกย้ายมาจากย่านวัดเกตการาม และย่านวิชยานนท์ ก็มาถึงยุคที่สี่ที่เป็นถนนสำหรับคนเดินเล่นและสำหรับนักท่องเที่ยวเดินช้อปปิ้งของพื้นเมือง คือช่วงประมาณก่อนปี พ.ศ. 2500 เล็กน้อย สิ่งจูงใจที่สำคัญคือ โรงภาพยนตร์สุริวงศ์ที่หน้าประตูท่าแพที่เริ่มเปิดกิจการเรื่อยมาจนถึงประมาณปี พ.ศ. 2520

ถนนท่าแพในช่วงหลังปี พ.ศ. 2500 ถึงประมาณ พ.ศ. 2520 ไม่เพียงนักท่องเที่ยวเท่านั้นที่มาเดินซื้อสินค้า แม้คนเชียงใหม่เองก็มาเดินเล่นกันที่ถนนท่าแพ ที่ลานท่าแพเคยเป็นสนามเด็กเล่นเล็กๆ คนก็มาเดินเล่นกัน ยามค่ำมี

ภาพ 3.23 ช่างม้อย
ถนนล้อยเคราะห์
(ติดกับถนนเจริญ
ประเทศ) พ.ศ.
2530
กลาง: บนมถนน
ชูปเปอร์ไธเร
ล่าง: ถนนชูปเปอร์
ไธเรบริเวณแยก
ช่วงถึง พ.ศ.
2512
ขวา: บนมถนนชูป
เปอร์ไธเร พ.ศ.
2512 ล่าง: เมือง
เชียงใหม่ พ.ศ.
2511
(ภาพ: อนุวัฒน์ ส. ๒๕๓๐)

โรงหนังสรวงศรีที่หน้าประตูท่าแพ โรงหนังศรีวิศาลที่หน้าวัดแสนฝาง คนมาดูหนัง เลิกประมาณหลัง 3 ทุ่มก็เดินเล่นอาหารมีร้านบริเวณบ้านท่าแพด้านทิศใต้ คนพลุกพล่าน โดยเฉพาะช่วงเทศกาลสงกรานต์ เทศกาลลอยกระทง และตรุษจีน ต่อมาถนนท่าแพขบเซาเนื่องจาก การเริ่มเปิดไนท์บารุที่ถนนช้างคลาน.

โรงภาพยนตร์สมัยก่อน คือ โรงหนังศรีเวียง อยู่บริเวณไนท์บารุ สมัยก่อนเรียกกันว่า โรงหนังตั้งช้าง (ทุ่งช้างคลาน) เป็นอาคารไม้ หลังคาสังกะสี

โรงภาพยนตร์ตึก หรือ ศรีวิศาล อยู่ด้านหน้าวัดแสนฝาง ผู้ที่ร่วมลงทุนเป็นกลุ่มชาวจีนหลายคน ช่วงระยะเวลาหนึ่งมีคนเข้าดำเนินการโรงภาพยนตร์ และเปลี่ยนชื่อเป็น โรงภาพยนตร์ศรีวิน เมื่อผู้เช่าเสียชีวิตลง นายเลิศ ชินวัตร ได้มาซื้อโรงภาพยนตร์ตึกไว้ โดย นายเลิศได้ร่วมหุ้นทำโรงภาพยนตร์นี้ และได้ซื้อหุ้นไว้ทั้งหมด หลังจากนั้นได้สร้างโรงภาพยนตร์ขึ้นที่ศูนย์ที่ถนนเจริญเมืองและซื้อกิจการรถเมล์วิ่งในตัวเมืองเชียงใหม่

หลังจากโรงภาพยนตร์ตึกเป็นกรรมสิทธิ์ของนายเลิศแล้ว ต่อมาเปลี่ยนเป็นร้านสรรพสินค้าอยู่ระยะหนึ่ง กิจการไม่ค่อยก้าวหน้าจึงปล่อยทิ้งไว้ (จนมาเป็นบริษัทแอตวันช็อนไฟร์เซอร์วิสในปัจจุบัน)

ต่อมาในช่วงที่ย่านถนนท่าแพกลายเป็นย่านธุรกิจการเงิน ประมาณหลังปี พ.ศ.2510 เป็นต้นมา ธนาคารแต่ละแห่งส่งตัวแทนมาซื้อที่ดินในราคาสูงจากเจ้าของเดิมและตั้งสำนักงานธนาคาร ธนาคารทุกธนาคารมีสำนักงานอยู่ที่ถนนท่าแพแห่งนี้

ช่วงประมาณ พ.ศ. 2549 จึงถือว่าเป็นยุคที่มีการปรับปรุงถนนท่าแพให้เป็น ถนนเขตสุขเมืองเชียงใหม่ (อนุ, 2549) เป็นช่วงที่มีการก่อสร้างเพื่อนำสายไฟฟ้าลงดิน แต่การก่อสร้างใช้เวลายาวนาน ไม่สามารถสำเร็จตามแผนได้ ส่งผลให้ถนนท่าแพไม่สะดวก ความเดือดร้อนทั้งผู้สัญจรและผู้อยู่อาศัย ส่วนในด้านธุรกิจ การค้าเปลี่ยนจากถนนท่าแพไปยังถนนอื่น เช่น ถนนช้างคลาน ถนนโชตนาย่านช้างเผือก และถนนนิมมานเหมินท์ แต่ปัญหาการติดขัดลดลง การพาที่จอดรถง่ายขึ้น กระทั่งถึงช่วงปี พ.ศ. 2553 จึงแก้ปัญหาความล่าช้าในการก่อสร้างได้ ถนนท่าแพยุคหลัง และถนนช้างคลานช่วงไนท์บาร์ซาร์ ก็เป็นถนนปลอดสายไฟฟ้า.

บ้านช้างเผือก ช่วงประมาณ พ.ศ. 2486 บ้านช้างเผือกส่วนใหญ่มีเชื้อสายไทยใหญ่ มีครอบครัวเดิมอยู่ประมาณ 15 ครอบครัว วัดที่ไปทำบุญและเป็นศรัทธาเป็นหลักคือ วัดป่าเป้า ส่วนวัดอื่นๆ ที่ไปบ้าง เช่น วัดหนองคำ วัดทรายมูลพม่า อีกเชื้อชาติหนึ่งของบ้านช้างเผือกสมัยก่อน คือ กลุ่มแขกอิสลาม หรือ ชุมชนมุสลิมช้างเผือก

ชุมชนมุสลิมช้างเผือกตั้งบ้านเรือนอยู่เยื้องกับตลาดช้างเผือก ติดถนนช้างเผือกไปจนถึงวัดเชียงยืน ตามประวัติที่คุณสุชาติ เศรษฐมาลินี (อ้างจาก อนุ, 2548) ค้นคว้าไว้ระบุว่า เป็นชาวมุสลิมเชื้อสายปากี-อินเดียเริ่มแรกประมาณ 4-5 ครอบครัว อพยพมาจากประเทศปากีสถานและอินเดีย มาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านช้างเผือกเป็นกลุ่มที่สอง หลังจากทีกลุ่มแรกมาอยู่ที่ย่านช้างคลานเมื่อปี พ.ศ. 2413 ย่านช้างเผือกนี้สมัยก่อนเรียกว่าทุ่งเวสาลี เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์

อาชีพดั้งเดิมของชาวบ้านมุสลิมช้างเผือกคือ การเลี้ยงวัวนมเพื่อรีดนมขาย นอกจากนี้ยังเลี้ยงควายไว้ทำนา และเลี้ยงแพะ การทำนาเป็นอาชีพหลักอีกอาชีพหนึ่งที่ทำให้มีข้าวไว้กินตลอดปี

ชาวบ้านมุสลิมช้างเผือกรุ่นต่อๆ มา มีจำนวนมากขึ้น ทำให้ต้องขยายไปตั้งบ้านเรือนอยู่ติดกับ สุสานอิสลามที่ย่านสันติธรรม

ตลาดประตูช้างเผือก เดิมเป็นกรรมสิทธิ์ของหลวงสำเร็จณรงค์ (นายทองคำ รัตนัย) ซึ่งเคยเป็นนายกเทศมนตรี เทศบาลเมืองเชียงใหม่สมัยปี พ.ศ. 2484 เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งโรงพยาบาลเทศบาล ต่อมาโอนให้กระทรวงสาธารณสุข เปลี่ยนชื่อเป็นโรงพยาบาลสวนดอก ต่อมาตลาดประตูช้างเผือกขายกรรมสิทธิ์ต่อให้ตระกูลตันตรานนท์ โดยซื้อเมื่อปี พ.ศ. 2503 สมัยนั้นเป็นตลาดเล็กๆ พื้นเฉอะแฉะ บางส่วนเป็นนาข้าว ด้านทิศใต้ทางคูเมืองเชียงใหม่ เป็นลำเหมืองกว้างใกล้ต้นจำฉาในปัจจุบัน ต่อมาเทศบาลถมที่และทำเป็นตลาดขายอาหารในเวลากลางคืน ส่วนด้านติดกับถนนช้างเผือกเป็นร่องน้ำ ต่อมาปรับเป็นทางเดินเท้า เมื่อซื้อมาทำกิจการตลาดสดแล้ว ด้านทิศตะวันตกได้แบ่งทำกิจกรรมบิมน้ำมันกาลเท็กซ์เมื่อปี พ.ศ. 2506 ปัจจุบันตลาดช้างเผือกบริหารในนามของ ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลตลาดช้างเผือก มีหุ้นส่วนลูกหลานตระกูลตันตรานนท์รวม 17 คน

บริเวณมุมถนนช้างเผือกติดกับถนนมณีนพรัตน์ สมัยก่อนเป็นหนองน้ำไม่ใหญ่นัก ช้างหนองน้ำเป็นทางเข้าสู่หว่านแขก ต่อมาทางเทศบาลถมหนองน้ำสร้างอาคารพาณิชย์

บริเวณเจดีย์ข้างโรงเรียนโกวิทอรรถ เคยเป็นวัดชื่อว่า วัดพระเจ้าอมเมียง ร้างมานานแล้ว จึงเป็นไปได้ว่าย่านนี้ หลักจากวัดร้างแล้ว เจ้าผู้ครองนครหรือเจ้านายอนุญาตให้ชาวไทยใหญ่กลุ่มหนึ่งมาอาศัยอยู่เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

บ้านช้างเผือกเปลี่ยนไปจากเหตุการณ์ 2 กรณี คือ มีสถานชนสงฆ์เกิดขึ้น และมีการปรับขยายถนนตัดต้นจำฉา สถานิชนสงฆ์แห่งแรกของจังหวัดเชียงใหม่เริ่มก่อสร้างปี พ.ศ. 2507 เปิดให้บริการในปี พ.ศ. 2509

ทำให้บ้านช้างเผือกกลายเป็นศูนย์กลางของยานพาหนะ รถยนต์สารจากอำเภอต่างๆ ซึ่งก่อนหน้านี้เคยรับส่ง คนโดยสารที่ตลาดต้นลำไย เปลี่ยนมารับส่งคนโดยสาร ที่บ้านช้างเผือก ทำให้บ้านช้างเผือกมีความเจริญด้าน ธุรกิจการค้ารวดเร็วกว่าย่านอื่นของเมืองเชียงใหม่ มีรถ มากมาย ส่งผลให้ความสงบเงียบของชาวบ้านช้างเผือก หายไป

การเปลี่ยนแปลงครั้งที่สองของบ้านช้างเผือกคือ กา ที่เทศบาลมีนโยบายขยายถนนช้างเผือกเพื่อรองรับ ยาน พาหนะในปี พ.ศ. 2514 มีการตัดถนนใหม่ ทำให้ความ ร่มรื่นสูญหายไป

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้ชาวบ้านมองความ ทันสมัยที่เข้ามาว่าทำให้ชาวบ้านต้องปรับตัวใหม่ จากที่ เคยนั่งผ้าขึ้นอยู่บ้าน แต่งตัวตามสบายชายของอยู่หน้า บ้านริมถนน ต้องเปลี่ยนเป็นแต่งกายให้เรียบร้อย ทัน สมัยขึ้นเพราะมีรถผ่านและมีผู้คนแปลกหน้ามา เยี่ยมเยียนมากขึ้น นับแต่ปี พ.ศ. 2514 ราคาที่ดิน บริเวณบ้านช้างเผือกจากที่เคยต่ำกลายเป็นมีราคาสูงขึ้น และถือเป็นย่านการค้า.

บ้านกู่เต้า ในอดีตเป็นหมู่บ้านเล็กอยู่ทางด้านทิศ เหนือของตัวเมืองเชียงใหม่ ถัดมาจากบ้านช้างเผือกที่ ผู้คนส่วนหนึ่ง เป็นแขกอิสลามและอีกส่วนหนึ่งเป็นไทย ใหญ่

สมัยก่อนมีชาวบ้านน้อย ส่วนใหญ่ฐานะยากจน บ้าน มุงตอติง มีแค่ 2 หลังที่หลังคาเป็นดินขอ ชาวบ้านกู่ เต้ามีอาชีพหลักคือ ทำนา แต่ไม่ค่อยมีนาเป็นของตัวเอง จึงต้องรับจ้างทำนาของคนอื่น ส่วนอาชีพอื่นๆ เช่น รับจ้าง ขับรถสามล้อ เก็บใบตองตึงขาย และเลี้ยงวัวไว้ รับจ้างขนของหรือให้พ่อค้าเช่าเพื่อบรรทุกของไปขายต่าง อำเภอ

ในช่วงเวลานี้บ้านกู่เต้ามีค่ายมวยสิงห์ประเสริฐอยู่ ด้วย ตั้งอยู่ติดวัดกู่เต้าทางทิศใต้ และมีโรงเรียนช้างเผือกซึ่งเป็นของคนจีน อยู่ข้างวัดทางทิศเหนือ

คนเมืองเชียงใหม่รุ่นอายุ 50 ปีขึ้นไป หากกล่าวถึง ย่านใกล้เคียงบ้านกู่เต้ามักรู้จัก "บ้านกำแพงแดง" ซึ่งเป็นช่องโสมณีย์ ที่เรียกกันว่า บ้านสาว ปัจจุบันเป็น บริเวณสถานธนาณูบาลของเทศบาลตรงข้ามกับสถานี ขนส่งช้างเผือก.

บ้านเชียงฮิน หมู่บ้านเล็กๆอยู่นอกกำแพงเมือง ทางทิศเหนือ อาชีพของคนบ้านเชียงฮินนอกจากทำนา แล้ว มักทำอาหารพื้นเมืองขาย เช่น แคบหมู จิ้นบั้ง ไส้กรอก และน้ำเมี่ยง นำไปขายที่ตลาดช้างเผือกและ ตลาดวโรรส หมู่ที่นำมาใช้ทำแคบหมูและจิ้นบั้งมักมี ชาวบ้านบ้านช้างม่อนนำมาส่งให้ ที่บ้านช้างม่อนมักมี การลักลอบฆ่าหมู นำมาขาย ส่วนหมูที่ถูกต้องจะมากขึ้นที่ โรงฆ่าสัตว์เทศบาล สมัยนั้นอยู่ที่ศูนย์โรคปอดหน้าร้านสุริ วงศ์บุคเชนเตอร์

บริเวณด้านทิศเหนือที่ปัจจุบันเป็นสนามกีฬา เทศบาลนครเชียงใหม่ สมัยก่อนเป็นวัดศรีบุญเรือง เริ่ม รางก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 (ประมาณก่อนปี พ.ศ. 2484) หลังจากกร้างและกลายเป็นป่ารก เทศบาลสมัยหลวง ศรีประกาศเป็นนายกเทศมนตรีได้ปรับพื้นที่สร้างเป็น สนามกีฬาเทศบาล และขยายถนนหน้าสนามกีฬาจาก ที่ เคยเป็นทางเกวียนเล็กๆ เป็นถนนชื่อ ถนนหน้าสนามกีฬา มาตัดกับถนนมณีนพรัตน์ที่คูเมือง.

พื้นที่ด้านตะวันตกของเมือง

จากเดิมพื้นที่ด้านตะวันตกของเมืองยังไม่ได้มีการใช้ งานมาก แต่ภายหลังการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2507 พื้นที่บริเวณนี้จึงเริ่มมีการใช้งานมากขึ้น อย่างเห็นได้ชัด สถาบันหลักสำคัญที่เกิดขึ้นในบริเวณนี้ ได้แก่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2507 ยังรวมทั้งมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา บริเวณเวียงเจ็ดลิน และสวนสัตว์บริเวณเชิงดอยสุเทพ อีกด้วย ดังประวัติการก่อตั้งโดยย่อดังนี้คือ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (<http://www.cmu.ac.th>) เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกที่ทางราชการจัดตั้งขึ้นในส่วน

ภาพ 3.23 ซ้าย: ถนน-ภาพเก่าๆ อากาศวิเศษ ดอย(ซ้าย)กับถนน สุเทพ สร้าง-สนาม บินเชียงใหม่ กลาง: ถนน-ถนน หัวใจแก้วช่วงแสง หัวดิน พ.ศ.2510 ด้าน: ช่วงแสงกับ คำก่อนสร้าง โรงแหม ซ้าย: ถนน-ถนนหัวใจ แก้วช่วงหน้าป่าช้า สันติโค โสภณ-มช. ที่มา: บุญเสริม ดอนไชย

ภูมิภาคของประเทศไทย ตามโครงการพัฒนาการศึกษา
ในส่วนภูมิภาค พ.ศ.2501 นับตั้งแต่มีการเรียกร้องให้
ขยายการศึกษาระดับอุดมศึกษาออกสู่ภูมิภาค โดยขอ
ให้รัฐบาลจัดตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ตั้งแต่
ปี พ.ศ.2493 ในที่สุดการเรียกร้องก็สัมฤทธิ์ผล วันที่ 29
มีนาคม พ.ศ. 2503 คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติให้จัดตั้ง
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ขึ้น โดยกำหนดให้เปิดสอนในปี
การศึกษา 2507 และให้กระทรวงศึกษาธิการ โดยมี
ม.ล.ปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
ดำเนินการเตรียมการจัดตั้ง

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ตั้งอยู่ ณ ดินแดนล้านนา อัน
เป็นแหล่งสะสมวัฒนธรรมอันล้ำค่ามานานกว่า 700 ปี มี
สภาพภูมิประเทศงดงามท่ามกลางสภาพแวดล้อมอันเป็น
ธรรมชาติ บริเวณเชิงดอยสุเทพ ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่

วันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2507 พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราช
บัญญัติมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พ.ศ. 2507 ประกาศในราช
กิจจานุเบกษา เล่มที่ 81 ตอนที่ 7 ลงวันที่ 21 มกราคม
พ.ศ. 2507 ซึ่งมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศใน
ราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป โดยวันที่ 18 มิถุนายน
พ.ศ. 2507 วันเปิดเรียนวันแรกของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
และวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2508 พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ
เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่อย่าง
เป็นทางการ

วันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2551 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ปรับเปลี่ยนสถานภาพเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

จำนวนนักศึกษาที่มีสถานภาพ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ ภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2555 รวมทั้ง
สิ้น 37,970 คน เมื่อรวมกับบุคคลลากรีกกว่า 10,000
คน นับว่าเป็นจำนวนคนมหาศาล ที่มาใช้พื้นที่และสิ่ง

อำนวยความสะดวกบริเวณนี้ จึงต้องการการบริหาร
จัดการที่ดีเป็นอย่างยิ่ง.

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา (<http://www.rmutl.ac.th/>) เดิมคือ วิทยาลัย สังกัดกรม

อาชีวศึกษา จัดการศึกษาทางด้านอุตสาหกรรม พาณิช
ยกรรม ศิลปกรรม และเกษตรกรรมมากกว่า 50 ปี ในเขต
ภาคเหนือ มีการพัฒนามาเป็นลำดับ ดังนี้

27 กุมภาพันธ์ 2518 โดยฐานะเป็นวิทยาลัย
เทคโนโลยีและอาชีวศึกษา มีฐานะเป็นกรม สังกัด
กระทรวงศึกษาธิการ จัดการศึกษาถึงระดับปริญญาตรี

15 กันยายน 2531 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรง
มีพระมหากรุณาธิคุณ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
พระราชทานนามว่า “สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล”

18 มกราคม 2548 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มี
พระบรมราชโองการ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ประกาศ
ในราชกิจจานุเบกษา ให้สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล
เป็นมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล 9 แห่ง โดยมี
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เป็น 1 ใน 9
มหาวิทยาลัย ประกอบไปด้วย 6 เขตพื้นที่ กับ 1
สถาบัน คือ เขตพื้นที่ภาคพายัพ เชียงใหม่ เขตพื้นที่น่าน
เขตพื้นที่เชียงราย เขตพื้นที่ลำปาง เขตพื้นที่ตาก เขตพื้นที่
พิษณุโลก และสถาบันวิจัยและฝึกอบรมการเกษตร
ลำปาง.

สวนสัตว์เชียงใหม่ (<http://www.chiangmaizoo.com/web25/about/history>) ก่อตั้งขึ้นโดยนาย ฮาร์
ลด์ เมสัน ยัง (Mr.Harold Mason Young) มิชชันนารีชาว
อเมริกัน ผู้เข้ามาเป็นอาสาสมัครสอนการยังชีพในป่าให้
แก่พวกทหารและตำรวจชายแดนในช่วงสงครามเกาหลี
(พ.ศ.2493-2496) โดยอาศัยพื้นที่บ้านที่ตนเช่าอยู่คือ
บ้านเวฬุวัน เชียงดอยสุเทพ ซึ่งเป็นของนาย กิ นิมมานเห
มินท์ (พ.ศ.2431-2508) และนาง กิมฮ้อย นิมมานเหมินท์
(พ.ศ. 2437-2524) เป็นสถานที่เริ่มต้น โดยเริ่มเปิด
เป็นสวนสัตว์เล็กๆ ของเอกชนขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ

ประมาณ พ.ศ.2495 โดยจ้างคนพื้นเมืองและชาวเขาจำนวนไม่มากนักช่วยดูแล

เหตุผลของการสะสมสัตว์ชนิดต่างๆ ของนาย ฮาโรลด์ เมสัน ยัง จนสามารถจัดเป็นสวนสัตว์เอกชนขึ้นได้นั้น แม้ไม่ปรากฏหลักฐานชัด แต่คงเนื่องด้วยความรักเมตตาต่อสัตว์เป็นพื้นฐาน และเพื่อศึกษานิสัย อากัปกริยาต่างๆ ของสัตว์ชนิดต่างๆ อย่างใกล้ชิดด้วยเพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพ เป็นอาสาสมัครสอนการยังชีพในป่าให้แก่ทหาร และตำรวจชายแดน ซึ่งต้องเผชิญกับสัตว์ป่านานาชนิดเสมอ

นาย ฮาโรลด์ เมสัน ยัง เป็นบุตรของมิชชันนารีชาวอเมริกันเกิดที่รัฐฉาน (Shan State) ประเทศพม่าเคยทำงานในฐานะมิชชันนารีในรัฐฉาน (Shan State) ดินแดนของชาวไต ซึ่งอุดมด้วยสัตว์ป่านานาชนิดมาก่อน และเหตุผลที่ทำให้นาย ฮาโรลด์ เมสัน ยัง ต้องเข้ามาทำงานในฐานะอาสาสมัครสอนการยังชีพในป่าให้แก่ทหารและตำรวจชายแดนในประเทศไทย ก็คงเนื่องด้วยพันธะที่รัฐบาลสหรัฐอเมริกามีต่อรัฐบาลไทย ในการสนับสนุนทั้งทางด้านการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ อย่างเต็มที่เพื่อร่วมกันต่อต้านคอมมิวนิสต์ตาม สนธิสัญญาไทย-อเมริกัน 3 ฉบับ คือ ความตกลงทางการศึกษาและ วัฒนธรรมในเดือนกรกฎาคม 2493 ความตกลงร่วมมือทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีในเดือนกันยายน 2493 และความตกลงทางการช่วยเหลือ ทางทหารในเดือนตุลาคม 2493 เป็นต้นมา

การสะสมสัตว์นานาชนิดของนาย ฮาโรลด์ เมสัน ยัง ภายในบริเวณบ้านเวฬุวันที่ตนเช่าอยู่นั้น คงมี มากขึ้นๆ และคงสร้างต้องอาศัยพื้นที่ในบริเวณบ้านเวฬุวันมากขึ้น คงทำให้พื้นที่ อันสวยงามของบ้านเวฬุวัน เช่น สนามหญ้า หน้าบ้านถูกใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ไปโดยปริยาย

จากคำบอกเล่าของศาสตราจารย์ อัน นิมมานเหมินท์ ทายาทคนหนึ่งของ นาย กี-นาง กิมฮ้อย นิมมานเหมินท์ ได้ขอให้ นาย ฮาโรลด์ เมสัน ยัง ผู้เช่าบ้านเวฬุวัน ย้ายสวนสัตว์ของเขาไปไว้ที่ที่ดินอีกแปลงหนึ่งของ นาย กี-

นาง กิมฮ้อย นิมมานเหมินท์ ซึ่งอยู่เชิงดอยสุเทพเช่นกันซึ่งปัจจุบันเป็นพื้นที่ที่สวนหนึ่งของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แต่คงโดยเหตุที่นาย ฮาโรลด์ เมสัน ยัง เป็นชาวอเมริกัน ประชาชนของประเทศที่มีอิทธิพลทางการเมืองสูงยิ่งของโลก เขาจึงติดต่อขอที่ดินป่าสงวน เชิงดอยสุเทพ ต่อผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่โดยตรง จนได้รับอนุมัติให้ใช้พื้นที่ป่าสงวนเชิงดอยสุเทพ ประมาณ 60 ไร่ เป็นที่ตั้งสวนสัตว์ของเอกชน เปิดบริการให้เข้าชมตั้งแต่วันที่ 6 เมษายน พ.ศ.2500 จนกระทั่งนาย ฮาโรลด์ เมสัน ยัง ถึงแก่อนิจกรรม ใน พ.ศ.2518

องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ ได้พิจารณาเห็นคุณค่าของสวนสัตว์ของนาย ฮาโรลด์ เมสัน ยัง ทั้งในฐานะเป็นแหล่ง พักผ่อนศึกษาสัตว์ของประชาชนในจังหวัดเชียงใหม่ และเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวแหล่งหนึ่งตามโครงการปรับปรุงดอยสุเทพ เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ จึงรับกิจการสวนสัตว์ของนาย ฮาโรลด์ เมสัน ยัง ไว้ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่

จนกระทั่ง พ.ศ.2520 จึงโอนเข้าสังกัดองค์การสวนสัตว์แห่งประเทศไทยสำนักนายกรัชมุนตรี ตั้งแต่ วันที่ 16 มิถุนายน 2520 เป็นต้นมา เนื่องนับ ถึง 16 มิถุนายน 2530 สวนสัตว์เชียงใหม่ก็มีอายุครบ 10 ปีเต็ม ในรอบทศวรรษนั้น สวนสัตว์เชียงใหม่ได้ขยายพื้นที่จากเดิมที่จังหวัดเชียงใหม่อนุมัติให้นาย ฮาโรลด์ เมสัน ยัง จัดตั้งสวนสัตว์ประมาณ 60 ไร่ ได้รับการขยายเป็น 130 ไร่ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2526 สวนสัตว์เชียงใหม่ก็ได้รับความเห็นชอบจากกรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และคณะรัฐมนตรีให้ขยายพื้นที่บริเวณเชิงดอยสุเทพ เพิ่มเติมอีกประมาณ 500 ไร่ ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาสวนสัตว์ ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชน จำนวนหนึ่ง โดยมี ศาสตราจารย์ อัน นิมมานเหมินท์ เป็นประธานดำเนินงานวางแผนหลักกำหนดแนวทางพัฒนาสวนสัตว์เชียงใหม่ ต่อไปในอนาคตอย่างน่าสนใจยิ่ง จากหลัก

ภาพ 3.25

ช้างเอราวัณ สวนสัตว์เชียงใหม่
สมัย ฮาโรลด์ เมสัน ยัง ที่มา
จาก www.angkor.com
และ www.angkor.com

ชาว กะเหรี่ยงและ
ชาวจีนเจ็ดสิบ
ปี ในสวน
อุทยานเชียงใหม่

ฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งประเภทตำนาน จารึก และ ภาพถ่ายทางอากาศยืนยันชัดว่าพื้นที่ส่วนหนึ่งของสวนสัตว์เชียงใหม่คือส่วนหนึ่งของ เวียงเจ็ดลิน เวียงโบราณ รูปวงกลมที่สร้างขึ้นในสมัยพญาสามฝั่งแกน กษัตริย์แห่งราชวงศ์มังราย ลำดับที่ 8 (พ.ศ.1945-1984) ร่องรอยคูน้ำ คันดินบางส่วนก็ยังปรากฏอยู่

ในปัจจุบันซากอิฐจำนวนไม่น้อย ยังคงปรากฏทั่วไป ในบริเวณสวนสัตว์เชียงใหม่ โดยเฉพาะบนเนินเหนือที่เลี้ยงช้าง เป็นกองอิฐก้อนใหญ่มาก เป็นร่องรอยให้สามารถสันนิษฐานได้ว่าเป็นโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับทางศาสนา (ซึ่งเป็นที่ตั้งของโบราณสถานวัดภูดินขาวในปัจจุบัน)

3.3 บทสรุป

ภาพ 3.26 และ 3.27 เป็นข้อสรุปเกี่ยวกับความเป็นย่านในประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่อดีตยุคจนถึงยุคก่อตั้งเมือง จนถึงยุคสมัยใหม่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงชื่อจากสยามมาเป็นประเทศไทย.

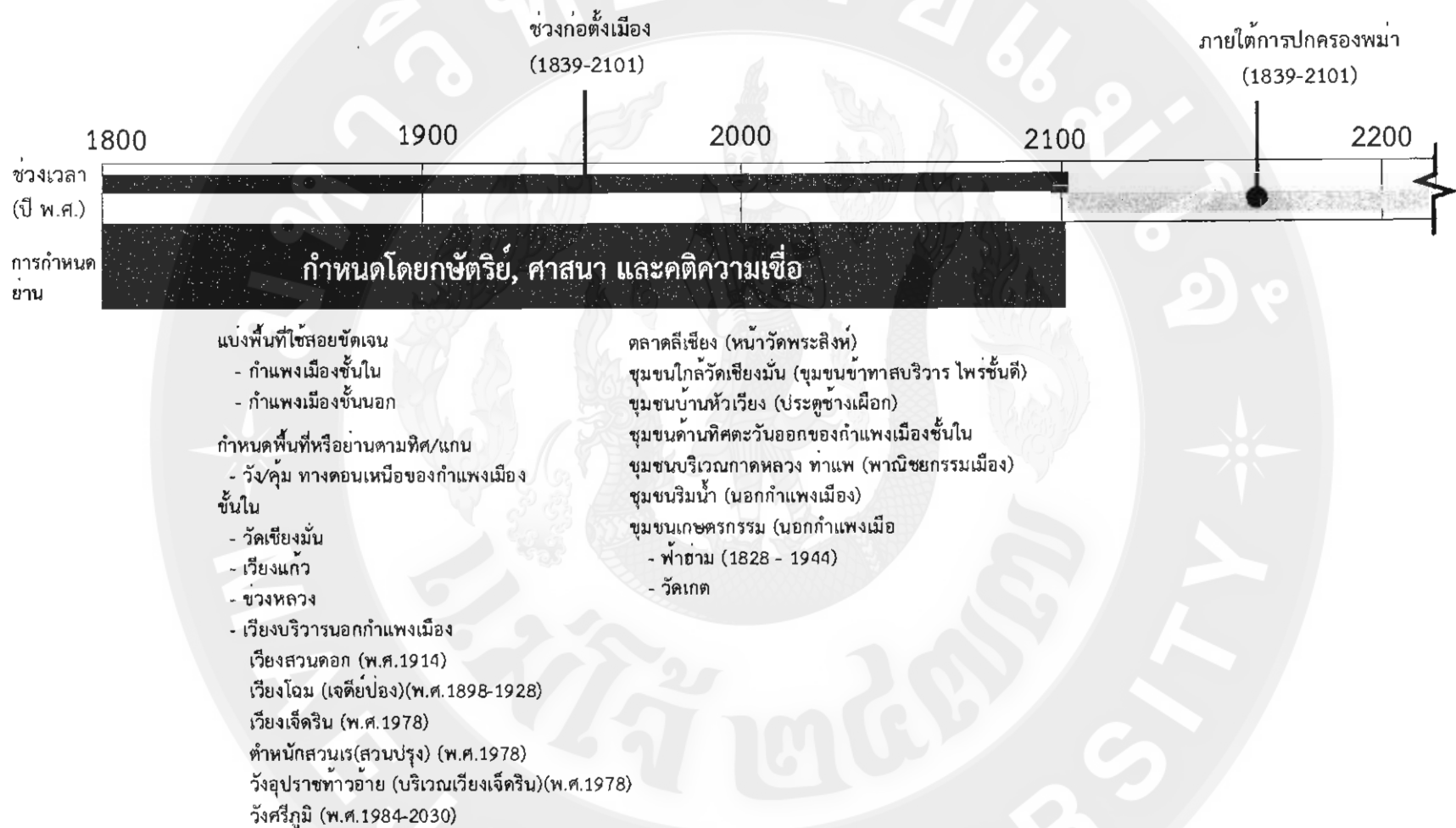
ย่านของเชียงใหม่ในประวัติศาสตร์ มักจะเป็นย่านที่ผูกพันกับศาสนสถาน หรือวัด รวมทั้งกลุ่มคนที่มีที่มาคล้ายกัน หรือเป็นญาติพี่น้องกัน โดยพื้นที่ในเขตกำแพงเวียงชั้นใน เป็นคัมภีร์ของกษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ หรือเป็นที่อยู่ช้าง ซึ่งกลุ่มคนที่สำคัญสำหรับเวียงเชียงใหม่ด้านต่างๆ ต่อมาเมื่อเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้เปลี่ยนแปลงไป ก็ทำให้เกิดการส่งต่อ โยกย้าย และเปลี่ยนผ่านมือการถือครองพื้นที่ไปตระกูลสำคัญที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี เริ่มเข้ามามีบทบาทในการเป็นเจ้าของ คุ่ม และพื้นที่โดยรอบมากขึ้น และในระยะต่อมากลุ่มชาวจีนก็ซื้อที่ดินเพื่อใช้ในกิจการค้ามากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณถนนราชดำเนิน ซึ่งเป็นส่วนต่อมาจากถนนท่าแพ ส่วนอีกด้านหนึ่งก็เปลี่ยนแปลงไปเป็นสถาบันต่างๆ ทั้งสถานที่ราชการ หรือสถานศึกษา พื้นที่ในเขตกำแพงเวียงชั้นในยังคงเป็นพื้นที่ที่มีวัดหนาแน่นที่สุดพื้นที่หนึ่งของเชียงใหม่ ด้วยเหตุผลข้างต้น ปัจจุบันมีวัดมากถึง 38 วัด (ไม่นับรวมวัดร้าง) ในพื้นที่เพียงประมาณ 2.5 ตารางกิโลเมตร. ประกอบกับเมื่อการพัฒนาในยุคหลังเริ่มเห็นความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ได้กำหนดให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยในผังเมืองรวมเมืองเชียงใหม่ มีการกำหนดความสูง ควบคุมประเภทการใช้ที่ดินอยู่บ้าง ทำให้เขตกำแพงเวียงชั้นในมีลักษณะเป็นสถาบัน (Institutional Character) มากที่สุดของเชียงใหม่ และยังรักษาความเป็น ‘วนานคร’ หรือเมืองเตี้ย ไว้ได้ แม้ว่าพื้นที่รอบๆจะยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมลักษณะดังกล่าว และเกิดอาคารสูงหรือป้ายขนาดใหญ่โดยรอบเขตกำแพงเวียงชั้นในก็ตาม.

ส่วนเขตกำแพงเวียงชั้นนอก แต่เดิมเป็นที่อยู่ของช่างฝีมือ คล้ายกับพื้นที่กำแพงเวียงชั้นในบางส่วน แต่เนื่องจากเป็นคัมภีร์ของเชื้อพระวงศ์น้อยกว่า ลักษณะความเป็นเจ้าของที่ดินในช่วงต่อมาจึงเป็นพื้นที่ดินขนาดเล็กแปลงไม่ใหญ่นัก ยกเว้นบางพื้นที่ เช่น โรงพยาบาลสวนปรุง หรือวิทยาลัยนาฏศิลป์เชียงใหม่ เป็นต้น ประกอบกับลักษณะถนนที่มีลักษณะคดเคี้ยว และไม่ได้ต่อเนื่องกับย่านการค้ามาแต่เดิม จึงยังเป็นพื้นที่ที่ใช้เพื่อการอยู่อาศัยเป็นหลักมากกว่า ยกเว้นบริเวณถนนสายสำคัญ ที่การเข้าถึงจากพื้นที่อื่นทำได้สะดวก ได้แก่ ถนนวัวลาย เป็นต้น ลักษณะร่วมของเขตกำแพงเวียงชั้นนอกที่เหมือนกับเขตกำแพงเวียงชั้นในอีกประการหนึ่งได้แก่ การที่ยังมีวัดอยู่จำนวนมากในพื้นที่ วัดเหล่านี้ยังคงบทบาทสำคัญมาจนกระทั่งปัจจุบัน โดยเฉพาะวัดที่ปรับบทบาทกระทั่งเป็นผู้นำทั้งด้านจิตวิญญาณ และสังคม-เศรษฐกิจสมัยปัจจุบันได้ เช่น วัดศรีสุพรรณ กับกลุ่มงานฝีมือเครื่องเงิน เป็นต้น.

พื้นที่นอกกำแพงเวียงด้านตะวันออกและด้านเหนือเป็นพื้นที่ที่มีการใช้งานต่อเนื่องกับพื้นที่เขตกำแพงเวียงทั้งสอง

โดยพื้นที่ทางตะวันตกซึ่งเป็นเขตอรัญญิกवासของเวียง มาตั้งแต่ช่วงก่อตั้งเวียง นอกจากเวียงโบราณวัดสำคัญ และกลุ่มบ้านบริเวณวัดสำคัญ ได้แก่บ้านสวนดอก และบ้านเจ็ดยอด รวมทั้งบ้านช่างเคียน และบ้านป่าห้าวแล้ว เพิ่งเกิดกิจกรรมใหม่ๆ โดยเฉพาะเมื่อมีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2507 จึงเริ่มมีการใช้พื้นที่ด้านนี้ของเมืองมากขึ้นกว่าช่วงที่ผ่านมาเป็นอย่างมาก จากที่นากลายเป็นที่ดินจัดสรรรุ่นแรกของเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นับว่าได้ทำให้อ่านตะวันตกของเมืองเป็นย่านที่มีผู้คนเข้ามาใช้สอยเกี่ยวข้องกับบริเวณนี้มากที่สุดของเมืองบริเวณหนึ่ง การทำให้เกิดกิจกรรมคึกคัก ดึงดูดผู้คนมากมายดังกล่าวยังรวมทั้งมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา บริเวณเวียงเจ็ดลินอีกด้วย.

การสร้างทางรถไฟและสถานีรถไฟ ทำให้การขนส่งทางน้ำและย่านวัดเกตชบเซาหลง การสร้างสถานีขนส่งและต่อมาการตัดถนนวงแหวนรอบแรก หรือถนนหุบเปอร์โฮเวย์ เมื่อการเดินทางด้วยรถยนต์ได้รับความนิยมมากขึ้น ในปี พ.ศ. 2512 ก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเมืองในระยะต่อมา คือทำให้ย่านสันป่าข่อยหรือถนนเจริญเมืองชบเซาหลง ภายหลังเมื่อมีการทำทางลอดถนนหุบเปอร์โฮเวย์ การเดินทางจากทางตะวันออกมาทางตะวันตกเป็นไปได้สะดวกขึ้น ไม่จำเป็นต้องมาทางถนนเจริญเมือง และท่าแพ ดังที่เคยเป็นมาในอดีต ประตูล้อมเมืองเชียงใหม่ และย่านศูนย์กลางก็เปลี่ยนแปลงไปจากย่านช่างเผือก ถนนโชตนานา มาทางห้วยแก้ว-นิมมานเหมินท์แทน.

ภาพ 3.27 ช่วงเวลาในประวัติศาสตร์และ
ตัวแปรสำคัญในการกำหนดความเป็นย่าน (2)

ส่วนด้านรูปแบบอาคาร โดยเฉพาะในเขตศูนย์กลางเมือง อาคารเรือนแถวไม้แบบล้านนาดั้งเดิม ที่เรียกว่า “เฮือนแป” เริ่มถูกแทนที่ด้วยอาคารพาณิชย์สมัยใหม่ 2 ชั้น ลักษณะกายภาพของเมืองที่เป็นเมืองเดี่ยว เต็มไปด้วยกลุ่มต้นไม้ ที่เรียกกันว่า “วนานคร” ยังคงรักษาไว้ได้ดีในช่วงนี้ แม้ลักษณะอาคารจะเริ่มเปลี่ยนแปลงไป และภายหลังเราพบว่า ย่านวัดเกิดเป็นย่านที่ยังคงลักษณะเฉพาะไว้ได้อย่างน่าสนใจ เพราะย่านอื่นๆ เกิดการเปลี่ยนแปลง และมีการรื้อถอนอาคารเก่าไปจนเกือบหมดสิ้น จะกล่าวถึงย่านวัดเกิดและการขีดขอบเขตย่านโดยชาววัดเกิด ในบทต่อไป.

แม้การเปลี่ยนแปลง จะเป็นเรื่องที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ และเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ของสรรพสิ่ง รวมทั้งเมืองซึ่งเปรียบเสมือนสิ่งมีชีวิตที่ต้องเติบโต เปลี่ยนแปลง ไปเช่นเดียวกัน แต่การเปลี่ยนแปลงที่ควรร่วมกันแสวงหา น่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ส่งเสริม ความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนพลเมือง ให้คำนึงถึงคุณค่าที่มีอยู่ ขณะเดียวกันก็สร้างสรรค์คุณค่าอย่างใหม่อย่างแท้จริง.

การศึกษาเรื่องย่านในประวัติศาสตร์ในบทนี้ จะเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจ ความเป็นย่านของเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันที่จะกล่าวถึงในบทที่ 4 ต่อไป.

บทที่ 4

เชียงใหม่ในปัจจุบัน

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ และย่านในประวัติศาสตร์ในบทที่ผ่านมา นำมาสู่การศึกษาเรื่องย่านของเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน บทนี้จะประกอบด้วยสองส่วนหลัก ได้แก่ ส่วนที่หนึ่งคือโครงสร้างและการใช้ที่ดินเมืองเชียงใหม่ อันเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งผลต่อการกำหนดย่านในปัจจุบัน และส่วนที่สองคือย่านต่างๆของเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันที่ได้จากการสังเกตและสำรวจ

4.1 การใช้ที่ดินและโครงสร้างเมืองเชียงใหม่

เขตเทศบาลนครเชียงใหม่ครอบคลุมพื้นที่ 40.216 ตารางกิโลเมตร ข้อมูล ณ เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๕๕ ประชากรในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่มีทั้งสิ้น 141,361 คน (ที่มา : งานทะเบียนราษฎร ฝ่ายปกครอง สำนักปลัดเทศบาล) ซึ่งเป็นจำนวนประชากรที่ลดลงอย่างต่อเนื่องในช่วง 10 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา (<http://www.cmcity.go.th/aboutus/topography.php>, 13 สิงหาคม 2555) อย่างไรก็ตามเมืองได้ขยายตัวออกไปยังพื้นที่โดยรอบ (ดูพื้นที่สิ่งปลูกสร้างเมือง ภาพ 4.2) มีโครงการบ้านจัดสรรจำนวนมากเกิดขึ้นนอกเมือง และมีการย้ายที่อยู่อาศัยของประชากรออกไปยังพื้นที่เหล่านั้น มีการประมาณการว่าเชียงใหม่มหานคร หรือเมืองเชียงใหม่และพื้นที่โดยรอบครอบคลุมพื้นที่ถึง 529 ตารางกิโลเมตร ซึ่งใหญ่กว่าเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ถึงกว่า 10 เท่า และมีประชากรเกือบถึง 700,000 คน ซึ่งเป็นจำนวนประชากรเกือบครึ่งหนึ่งของประชากรจังหวัดเชียงใหม่ทั้งจังหวัดเลยทีเดียว (wikipedia.org/wiki)

เขตเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบันยังครอบคลุมพื้นที่เทศบาลใกล้เคียง ได้แก่ เทศบาลเมืองช่างเมือก เทศบาลตำบลสุเทพ เทศบาลตำบลดอนแก้ว เทศบาลตำบลฟ้า

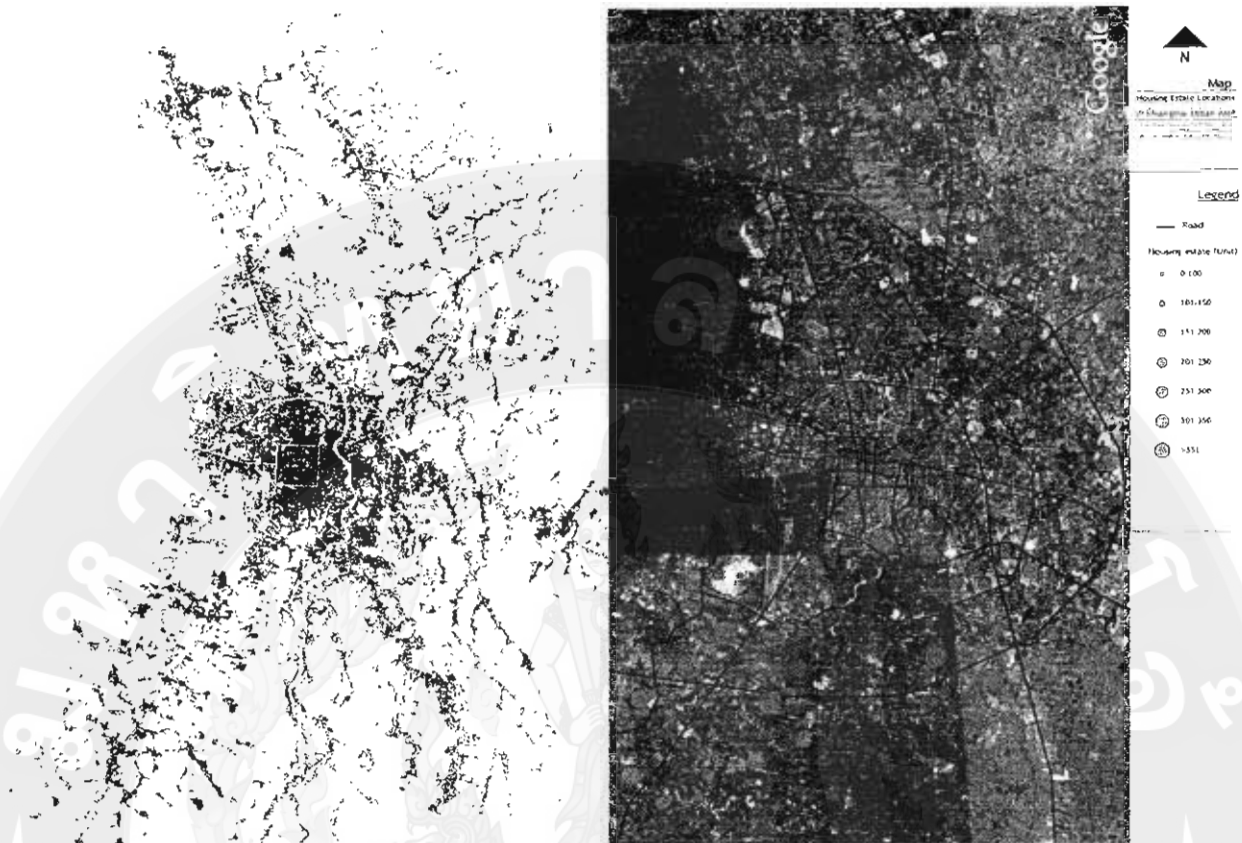
ฮาม เทศบาลตำบลหนองหอย เทศบาลตำบลหนองป่าครั่ง (เปลี่ยนจากองค์การบริหารส่วนตำบลเดิม หลังปี พ.ศ. 2542 หลังจากมีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญมากขึ้น) ฯลฯ (ดวงจันทร์ อาภาวชิรุตม์ เจริญเมือง, 2548: 388) การขยายตัวของเมืองเชียงใหม่เป็นแบบสะเปะสะปะและเน้นการพัฒนาพื้นที่ริมถนนเป็นการขยายตัวแบบเป็นเส้นยาว ที่เรียกว่า Ribbon Development มากกว่าการใช้พื้นที่ภายในบล็อกอย่างสม่ำเสมอ และลักษณะพัฒนาการของเมืองแบบนี้ยังเกิดขึ้นอย่างเข้มข้นเมื่อมีการเปิดพื้นที่ใหม่ๆ ในพื้นที่เกษตรกรรม และ/หรือพื้นที่ว่าง โดยการตัดถนนวงแหวนรอบกลางและรอบนอก เชื่อมโยงถนนรัศมีที่พุ่งออกจากเวียงเชียงใหม่ในทุกทิศทาง โดยทิศตะวันตกมีเพียงแนวถนนเลียบริมคลองชลประทานเท่านั้น เนื่องจากติดแนวภูเขาสุเทพที่ทอดตัวยาวตลอดแนวเหนือ-ใต้

สำหรับวงแหวนรอบกลางนั้น คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 11 มกราคม พ.ศ. 2537 ตัวโครงการออกแบบและก่อสร้างตามแนวมังเมืองรวมของจังหวัดเชียงใหม่ฉบับที่ 78 (พ.ศ. 2532) เรียกชื่อเป็นทางการว่า “ถนนสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี” ได้ทำพิธีเปิดใช้งานเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 (http://th.wikipedia.org/wiki/ถนนสมโภชเชียงใหม่_700_ปี, 13 สิงหาคม 2555) และวงแหวนรอบนอกก็เปิดใช้งานในระยะเวลาต่อมาอีกไม่นานหลังจากนั้น.

แผนที่โครงสร้างเมืองเชียงใหม่ใน ภาพ 4.3 แสดงให้เห็นโครงสร้างเมืองที่เกิดจากกลุ่มการใช้ที่ดินสำคัญสองถึงสามกลุ่ม ได้แก่ สีแดงหรือย่านพาณิชย์กรรมหรือศูนย์กลางเมือง (City Centre) สีน้ำเงินหรือย่านสถาบันราชการ สีน้ำตาลหรือย่านเมืองเก่า และสีเขียวหรือย่านสถานศึกษา ส่วนที่เหลือ ได้แก่ ย่านที่มีการใช้ที่ดินหลัก

ภาพ 4.1
ซ้าย: ถนนช้างม้อ
และภาคดอไม้
(หลังภาคดอไม้)
กลาง: ถนนช้าง
ม้อช่วงก่อนถึง
ภาคและจระจก
คัตตัดถนน
ท้าวท้าว
กลาง: ยืนต้น ณ
ภาค
ขวา: ภาพถ่าย
ภาคด้านขวาของ
ภาค (เหนือ: บุญ
เสริม ศาตราภักดิ์)

ภาพ 4.2 พื้นที่ปลูกสร้าง (Built-up Area) และตำแหน่งหมู่บ้านจัดสรรพร้อมแนวถนนวงแหวน และภาพถ่ายอากาศเมืองเชียงใหม่
ที่มาภาพ (1) กาญจน นันทวัฒน์กุล, 2551, (2) ปรับปรุงจากแผนที่ของนางชัช, 2550 (3) map.google.com (13 August 2012)

Chiang Mai City Structure

- Old City & Sacred Architecture Centre
- Commercial Area
- Medium Density Residential Area
- Low Density Residential Area
- Academic Institutions
- Governmental Offices

- 1 Chiang Mai International Airport
- 2 Chiang Mai University & Ratchamongkol University
- 3 New Governmental Office Zone
- 4 Old City Centre (Warorot Market & Thapae Rd.)
- 5 Second City Centre
- 6 New Centre

ภาพ 4.3 โครงสร้างเมืองเชียงใหม่

แนวทางการพัฒนาความเป็นย่านหลักเมืองเชียงใหม่

เป็นที่อยู่อาศัย ประกอบด้วย สีส้มหรือย่านที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง และสีเหลืองหรือย่านที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย โดยพื้นที่ที่เหลืออันประกอบด้วยพื้นที่เกษตรกรรม หรือศูนย์กลางย่อยนอกเมือง ไม่ได้แสดงในแผนที่โครงสร้างดังกล่าว.

ย่านพาณิชย์กรรมหรือศูนย์กลางเมืองของเชียงใหม่เดิมอยู่บริเวณกลุ่มตลาดวโรรส (กาดหลวง) ตลาดต้นลำไย และตลาดเทศบาล (กาดเจ๊กอ้าว) ซึ่งรวมทั้งบริเวณถนนช้างม้อย ตรอกช่วงเมรุ (ตรอกเล่าโจ้ว) ถนนวิชยานนท์ และถนนท่าแพ ด้วย (ดูภาพ 4.1) บริเวณนี้นับรวมการขยายตัวของย่านศูนย์กลางต่อเนื่องไปยังฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงในเวลาต่อมา คือบริเวณถนนเจริญเมืองหรือสันป่าข่อยด้วย เมื่อมีรถไฟและสร้างสถานีแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2462 นอกจากนี้บริเวณนี้อาจนับรวมย่านตลาดอนุสาร ถนนช้างคลานและไนท์บาร์ซาร์ซึ่งเกิดขึ้นภายหลังด้วย เพราะต่อมาเมื่อมีการขยายตัวของการเดินทางด้วยรถยนต์ มีการตัดถนนสุขุมวิทสายเชียงใหม่-ลำปาง ก็ทำให้การใช้รถทัวร์เดินทางระหว่างเมืองเพื่อผู้ขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และการเดินทางด้วยรถไฟก็ได้รับความนิยมน้อยลง ย่านถนนเจริญเมืองก็ซบเซาลง แต่เกิดการขยายตัวของตลาดอนุสารบริเวณถนนช้างคลานซึ่งเป็นศูนย์จอตลอดหัว และเกิดย่านการค้าที่ตอบสนองนักท่องเที่ยว ได้แก่ ไนต์บาร์ซาร์ ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2515-1519 (ดวงจันทร์, 2548: 125-126)

สำหรับศูนย์กลางเมืองแห่งที่สองเกิดขึ้นเมื่อ เมืองเชียงใหม่ได้มีการขยายตัวไปบริเวณทางตอนเหนือของกำแพงเมืองชั้นในบริเวณถนนโชตนา เนื่องจากทางเหนือของเมืองบริเวณนี้เป็นที่ตั้งของวิทยาลัยครูเชียงใหม่ (ปัจจุบันมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่) โดยเดิมเมื่อปี พ.ศ.2466 ได้มีแนวความคิดเพื่อเตรียมการจัดตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูกรรมประจำมณฑลพายัพขึ้นตามแนวคิดหลักของกระทรวงธรรมการในขณะนั้น จึงได้ซื้อที่ดินด้วยเงินรายได้ของโรงเรียนรัฐบาลประจำมณฑลพายัพ ที่บ้านเวียงบัว ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเตรียมจัดตั้งโรงเรียน และต่อมาในปี พ.ศ. 2467 นายร้อยเอกเจ้าราชภาติกวงศ์ เสนาวิงจังหวัดเชียงใหม่ (ยศขณะนั้น ต่อมาได้เลื่อนเป็นนายพันตรีเจ้าราชภาติกวงศ์ นามเดิมคือ คำตัน ณ เชียงใหม่) ได้ยกที่ดินด้านเหนือของบริเวณที่ซื้อไว้เดิม ให้แก่มณฑลพายัพเพื่อรวมเป็นพื้นที่จัดตั้งโรงเรียน เมื่อได้สถานที่พอที่จะดำเนินการได้ ทางกระทรวงได้มีคำสั่งมาว่าเห็นควรให้นายชั้น สีโรส ผู้ที่เป็นศึกษาธิการอำเภอแมริมอยู่ในขณะนั้นมาเป็นครูใหญ่ และได้เริ่มทำการสอนเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2467 (<http://www.cmfu.ac.th>) โรงเรียนฝึกหัดครูกรรมประจำมณฑลพายัพได้เริ่มมีหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนตามแนวของ โรงเรียนฝึกหัดครูกรรมอย่างแท้จริงในปี พ.ศ.2468 โดยได้เปิดสอนตามหลักสูตรครูมูลกรรมขึ้น การศึกษายังคงเน้นหนักให้ผู้

เรียนปฏิบัติงานกิจกรรมอย่างจริงจังเรื่อยมา ทำให้มีผลผลิตทางการเกษตรออกจำหน่ายแก่ประชาชนทั่วไปเป็นประจำ

ต่อมาเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในขณะนั้น ในปีพ.ศ.2470 มณฑลพายัพจึงได้รวมเอาการฝึกหัดครู สามัญชั้นต่ำ ประจำมณฑลแผนกชาย ซึ่งอยู่ที่โรงเรียนประจำมณฑล (ปัจจุบัน คือ โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย) มาไว้ที่โรงเรียนฝึกครูกรรมประจำมณฑลที่ตำบลช้างเผือกแห่งนี้ และพ.ศ. 2480 ทางราชการก็ได้แต่งตั้งให้ หลวงพิพัฒน์บุรีกิจ มาดำรงตำแหน่งครูใหญ่ และเปลี่ยนชื่อใหม่เรียกว่า "โรงเรียนฝึกหัดครูประกาศนียบัตรมณฑลพายัพ" แต่นักเรียนทั้งหมดก็ยังเป็นชายและสอนเน้นหนักด้านการเกษตรเหมือนเดิม จึงทำให้คนทั่วไปเรียกกันติดปากว่า "โรงเรียนกรรมช้างเผือก" ในสมัยครูใหญ่ ทวี ปรารณานนท์ ปีการศึกษา 2490 ได้เปลี่ยนชื่อโรงเรียนเสียใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับงานผลิตครูที่ดำเนินการอยู่ โดยเรียกว่า "โรงเรียนฝึกหัดครูเชียงใหม่"

ย่านศูนย์กลางพาณิชย์กรรมชนิดใหม่ได้เพิ่มขึ้นภายหลัง บริเวณถนนห้วยแก้ว และถนนนิมมานเหมินท์ ตั้งแต่เริ่มมีการสร้างศูนย์การค้ากาดสวนแก้ว และ 12 ห้วยแก้วขึ้น โดยเฉพาะในระยะเวลาประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา เกิดร้านค้าที่เกี่ยวกับการออกแบบหลากหลายชนิดมารวมกันอยู่บริเวณถนนนิมมานเหมินท์ติดกับถนนห้วยแก้ว และถนนนิมมานเหมินท์ซอย 1 ทำให้บริเวณถนนห้วยแก้วและถนนนิมมานเหมินท์เป็นศูนย์กลางเมืองแบบใหม่ แตกต่างจากบริเวณศูนย์กลางเมืองแบบเดิม ด้วยลักษณะสินค้าที่แตกต่างไป ต่อมาย่านนิมมานเหมินท์ก็เกิดมีธุรกิจอื่นๆเริ่มมาอยู่ในบริเวณนี้มากขึ้น เป็นธุรกิจขนาดเล็กที่มีลักษณะเฉพาะ รวมทั้งร้านค้าแฟรนไชส์ร้านอาหารคุณภาพเช่นเดียวกับลักษณะสินค้าและลักษณะทางกายภาพของย่าน เพราะเป็นย่านที่อยู่อาศัยชั้นดีมาก่อน ธุรกิจใหม่ๆเหล่านี้รวมทั้งอาคารประเภทคอนโดมิเนียมและการสถาบันเท่งที่เน้นเปิดในเวลาค่ำคืน กระทั่งเกิดปัญหาขึ้นต่อผู้อยู่อาศัยในย่าน และกลายเป็นภาพ

ลักษณะชนิดใหม่ขึ้น ทำให้ย่านนี้เป็นย่านที่กลายเป็นพื้นที่ "ทองคำ" ที่สุด แห่งหนึ่งของเชียงใหม่ในปัจจุบัน.

การใช้ที่ดินสำคัญที่ทำให้เกิดลักษณะย่านขึ้น อีกประเภทหนึ่ง ได้แก่ สถาบันการศึกษา กลุ่มพื้นที่สถาบันการศึกษาที่ใหญ่ที่สุดของเชียงใหม่ คือบริเวณทางตะวันตกของเขตกำแพงเมืองเชียงใหม่ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่เชิงดอยสุเทพ มาจนจรดคูเมืองฝั่งตะวันตก ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ ซึ่งมีพื้นที่มากที่สุด มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนมัธยมศึกษาเก่าแก่ของเมือง ได้แก่ โรงเรียนวัฒโนทัยพายัพ สถาบันการศึกษาชั้นอุดมศึกษาของรัฐทั้งสองแห่งในย่านนี้ทำให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่คึกคักที่สุดแห่งหนึ่งของเมือง เพราะมีนักศึกษาและคนทำงานในมหาวิทยาลัยทั้งสองอยู่ในบริเวณนี้เป็นจำนวนมากเฉพาะ นักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่แห่งเดียวก็มีถึงประมาณ 50,000 คนแล้ว กระทั่งเกิดที่พักอาศัยแบบหอพักแฟลต อพาร์ตเมนต์ เป็นจำนวนมากในพื้นที่ใกล้เคียง โดยเฉพาะย่านซอยวัดอุโมงค์ ซึ่งมีถนนขนาดเล็กแต่กลับมีอาคารสูงเป็นจำนวนมาก เกิดปัญหาความแออัด ขัดแย้ง ความเดือดร้อนรำคาญสำหรับผู้อยู่อาศัยเดิม จนเกิดการร้องเรียนของกลุ่มผู้อยู่อาศัย ให้มีการควบคุมความสูงในบริเวณนี้ ในการปรับปรุงผังเมืองรวมเมืองเชียงใหม่ ครั้งที่ 3 ดังได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 3.

กลุ่มสถานศึกษารองลงมา ได้แก่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ บนถนนโชตนาทงเหนือของเมือง และบริเวณโรงเรียนมัธยมของศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ เก้าแก้วของเชียงใหม่ ได้แก่ โรงเรียนปริณส์รอสลวิทยาลัย และดาราวิทยาลัย บนถนนแก้ววรุฒทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง รวมทั้งย่านโรงเรียนชัยโรจนวิทยา โรงเรียนเรยีนาเชลีวิทยาลัย และโรงเรียนพระหฤทัย บริเวณถนนเจริญประเทศ ซึ่งเป็นโรงเรียนมัธยมของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ที่เก่าแก่ของเมืองเชียงใหม่เช่นกัน.

ส่วนกลุ่มสถานที่ราชการนอกเหนือจากที่ว่าการอำเภอในเขตกำแพงเมืองชั้นใน และที่ทำการของ

ภาพ 4.4 ถนนโชตนาทงตะวันตก ใกล้สถานีรถขนส่งช้างเผือก

ภาพ 4.5 อาคารบริเวณมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

เทศบาลที่กระจายตัวอยู่ในส่วนต่างๆของเมือง ส่วนที่ใกล้เมืองที่สุดปัจจุบัน ได้แก่ บริเวณหลังมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ประกอบด้วย สาธารณสุขจังหวัดเชียงใหม่ ที่ทำการและบ้านพักข้าราชการของกรมทางหลวง บนถนนสุเทพ รวมทั้งบริเวณกองบิน 41 ซึ่งรวมสนามบินนานาชาติเชียงใหม่อยู่ในบริเวณนี้ด้วย สำหรับทางฝั่งตะวันออกของเมือง ได้แก่ กลุ่มพื้นที่ค่ายกาวิละ สถานีรถไฟ และที่ทำการและบ้านพักข้าราชการของกรมชลประทาน บนถนนทุ่งโฮเต็ล ซึ่งพื้นที่นี้ครอบคลุมอาณาบริเวณกว้างขวางแม้จะไม่ต่อเนื่องกันตลอด แต่เมื่อมองโครงสร้างเมืองในภาพรวม ก็พบว่าเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ของเมืองอย่างเห็นได้ชัด และกลุ่มสถานที่ราชการที่เป็นกลุ่มก้อนที่สุด รวมกันอยู่เป็นจำนวนมากที่สุด เพราะเกิดจากการวางแผนย้ายสถานที่ราชการที่อยู่ในเขตเมืองเก่าออกไป ได้แก่ บริเวณศูนย์ราชการบนถนนโชตนานอันเป็นเส้นทางไปสู่อำเภอแมริมทางตอนเหนือของเมือง กลุ่มนี้รวมส่วนราชการส่วนกลางเกือบทั้งหมดไว้ เช่น ศาลากลางจังหวัด ศาลจังหวัด พาณิชยจังหวัด โยธาธิการและผังเมืองจังหวัด ฯลฯ

ส่วนบริเวณอื่นๆ เป็นการใช้ที่ดินแบบผสมผสาน เป็นที่อยู่อาศัยความหนาแน่นปานกลางบริเวณใกล้เมืองและที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย ผสมกับพื้นที่เกษตรกรรมส่วนที่อยู่ไกลเมืองออกไป อย่างไรก็ตามมีข้อน่าสังเกตว่ามีประชากรการย้ายที่อยู่อาศัยออกไปนอกเมืองมากขึ้น เกิดหมู่บ้านจัดสรรนอกเมืองรุกล้ำพื้นที่เกษตรกรรมมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ (ดูแผนที่ ในภาพ 4.2) โดยคนในเมืองเชียงใหม่ยังพึ่งพารถส่วนบุคคลเป็นหลัก เนื่องจากไม่มีระบบขนส่งสาธารณะที่มีประสิทธิภาพ ทั้งระหว่างเมืองและโดยเฉพาะในเมืองเชียงใหม่เอง ทำให้การเดินทางในแต่ละวันเกิดยานพาหนะส่วนตัวเป็นจำนวนมาก หลังไหลเข้ามาในเมืองในตอนเช้า และไหลกลับไปในตอนเย็น เป็นปัญหาการจราจรติดขัดในเมืองมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ปรากฏการณ์นี้ยังเป็นวิกฤตหนักขึ้นในช่วงวันหยุดเทศกาล หรือเหตุการณ์สำคัญที่ดึงดูดคนจากนอกจังหวัด

เข้ามาในเมืองเชียงใหม่มากเป็นพิเศษ เพราะนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนเมืองเชียงใหม่ชาวไทยที่เดินทางมาส่วนใหญ่นำรถส่วนบุคคลมาทั้งคัน เพราะไม่สามารถพึ่งพาการเดินทางด้วยระบบรถสาธารณะของเมืองได้ อาจกล่าวได้ว่าไม่มีระบบรถขนส่งสาธารณะในเมืองเชียงใหม่เลยก็ว่าได้ หลังจากที่ดินเชียงใหม่ในอดีตเมื่อ 30-40 ปีที่แล้ว ยังมีทางเลือกการเดินทางให้ประชาชนได้ใช้มากกว่าในปัจจุบัน นับเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ยังไม่ได้รับการเยียวยา การจัดการปัญหาดังกล่าวส่วนหนึ่งกลายเป็นวาระทางการเมืองเพราะรถรับจ้างวิ่งไม่ประจำทางหรือสีล้อแดง มีเป็นจำนวนมาก และเป็นกลุ่มที่จะได้รับผลกระทบโดยตรง ทำให้ไม่มีผู้บริหารท้องถิ่นกลุ่มใดกล้าดำเนินการ หรือยังไม่มีแนวทางเชิงสร้างสรรค์ที่จะถูกหยิบยกขึ้นมาปฏิบัติอย่างจริงจัง โครงสร้างเมืองดังกล่าวข้างต้นนี้จะเป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อวิเคราะห์ความเป็นย่านของเมืองเชียงใหม่ในหัวข้อต่อไป.

4.2 ย่านของเมืองเชียงใหม่

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ในบทที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าความรู้สึกเป็นย่านอาจเกิดขึ้นได้จากปัจจัยหลายๆประการ โดยปัจจัยหลัก 3 ประการ ที่งานวิจัยชิ้นนี้ใช้เป็นพื้นฐานในการตัดสินใจ ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ (Physical Appearance) กิจกรรมและการใช้สอย (Activities and Functions) รวมทั้งสัญลักษณ์และความหมายของย่าน (Symbols and Meanings) การศึกษาโดยปัจจัยทั้งสามประการดังกล่าวนี้ว่าเป็นการให้ความสำคัญกับทั้งพื้นที่ทางกายภาพ และพื้นที่ทางสังคม ในฐานะเป็นสถานที่ที่มีอัตลักษณ์เฉพาะ สถานที่ที่เป็นพื้นที่ทางกิจกรรม ที่เชื่อมโยง ร้อยเรียง ผู้คนหลากหลายเข้ามาด้วยกัน

เมื่อกำหนดโดยละเอียดแล้ว ปัจจัยหลักทั้ง 3 ประการข้างต้นนี้ พิจารณาจากองค์ประกอบย่อยที่เป็นเครื่องช่วยการตัดสินใจ ได้แก่

ภาพ 4.5 ถนนสุเทพหลังมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

08/07/2012 10:22

ภาพ 4.6 ถนนสุเทพหลังมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

08/07/2012 10:24

- ทางเข้า (Access) ตำแหน่งทางเข้า-ออกอาคาร หรือกิจกรรมใดๆ เป็นตัวบอกความต่อเนื่อง และโอกาสพบปะกันของผู้คนได้เป็นอย่างดี
- ตำแหน่งแห่งที่และความใกล้ชิด (Location and Proximity) ตำแหน่งที่ตั้ง และระยะห่างของ กิจกรรมใดๆ เป็นปัจจัยหลักที่จะใช้บอกความต่อเนื่อง ของกิจกรรมนั้นได้
- การใช้งาน (Use) พื้นที่ที่มีการใช้งานแบบ เดียวกัน ย่อมและอยู่ต่อเนื่องกัน ย่อมถือได้ว่าอยู่ในย่านเดียวกัน
- ความต่อเนื่อง (Continuity) ความต่อเนื่องของ กิจกรรมหรือพื้นที่ใดๆ ย่อมบ่งบอกความเป็นย่านได้ ดังได้กล่าวมาแล้ว
- ความรู้สึกเป็นสถานที่ (Sense of Place) เป็นความรู้สึกของมนุษย์ที่มีต่อสภาพแวดล้อมและกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่นั้นๆ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะ หรือความหมายพิเศษ อย่างใดอย่างหนึ่งหรือ หลายๆอย่างรวมกัน.

การศึกษาและการตัดสินใจความเป็นย่านนี้มีขอบเขต อยู่กับการรับรู้อันเป็นภาพรวม ที่เกิดจากปัจจัยต่างๆ และการรับรู้ดังกล่าวมองผ่านผู้วิจัย ซึ่งนับว่าเป็นคนท้องถิ่น ที่ใช้ชีวิตมาอย่างยาวนานในพื้นที่ศึกษา ประกอบกับการได้ศึกษาเรื่องความเป็นย่านดังกล่าวมาในบทอื่นๆ ก่อนหน้านี้

วิธีการศึกษา การศึกษาและข้อสรุปเรื่องย่านในบทนี้ ใช้วิธีการสำรวจด้วยสายตา (visual survey) และการตัดสินใจแบบองค์รวมด้วยองค์ประกอบหลักด้าน ภาพกายภาพ ด้านประโยชน์ใช้สอย และด้านความหมายของพื้นที่ โดยเป็นการสำรวจและศึกษาพื้นที่อย่างละเอียด ผลสรุปจึงได้ย่านที่เป็นพื้นที่ขนาดเล็กที่สุด ที่เรียกว่า ‘ชุมชน’ หรือ ‘ละแวกบ้าน’ ซึ่งเป็นหน่วยพื้นที่ทาง ภาพกายภาพ และยังเป็นพื้นที่ทางสังคมที่มีลักษณะ

คล้ายคลึงกันมากที่สุด จากนั้นจึงนำมาสรุปเป็น ย่าน หรือ District ซึ่ง เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ขึ้นในเมือง และมี ลักษณะคล้ายคลึงกันเป็นโซน การสำรวจแบ่งเป็นสอง ช่วง คือ ระหว่างเดือนมิถุนายน-กันยายน 2554 และ เดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม 2555 โดยการใช้แผนที่ ภาพถ่ายทางอากาศ พร้อมการบินที่ภาพ ร่วมกับการ สืบสวนทางสายตา เพื่อดูความต่อเนื่องของพื้นที่ทาง ภาพกายภาพ และกิจกรรมต่างๆ

เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการอ้างถึงพื้นที่ย่านทั้ง สองระดับ ต่อไปจึงจะขอใช้คำว่าย่าน สำหรับย่านระดับ เมือง ส่วนละแวกบ้านนั้นจะเรียกชื่อพื้นที่ โดยไม่มีคำว่า ย่านนำหน้า หรืออาจใช้คำว่าชุมชน และละแวกบ้านแทน ตามความเหมาะสม รายละเอียดของย่านทั้งสองระดับ ดังกล่าวมีดังต่อไปนี้

จำนวนย่าน ย่านระดับเมืองเชียงใหม่ที่สรุปได้จาก จากการสำรวจและสรุปลักษณะย่านระดับละแวกบ้าน แบ่งออกเป็น 14 ย่าน ประกอบด้วย ย่านทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง 3 ย่าน ได้แก่ ย่านลี้ก้า-ชะจาว ย่านวัด เกต-ฟ้าฮ่าม-สันป่าข่อย และย่านบ้านเด่น-หนองหอย (ดู ภาพ 4.7) ส่วนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ซึ่งเป็นพื้นที่ ส่วนใหญ่ของเมืองเชียงใหม่ ประกอบด้วยย่านระดับ เมืองจำนวน 11 ย่าน ได้แก่ ย่านทางเหนือของเขต กำแพงเมืองชั้นใน 5 ย่าน ได้แก่ ย่านช่วงสิงห์-ลานนา-ป่า ดัน ย่านเจ็ดยอด-ช่วงสิงห์ ย่านช่างเคียน ย่านวังสิงห์คำ- ป่าแพ่ง-วิทยาลัยครู และย่านสันติธรรม และยังมีย่าน ทางตะวันออก ทางใต้ และทางตะวันตกของเขตกำแพง เมืองชั้นในทิศละ 1 ย่าน ได้แก่ ย่านช่างม่อย-กาดหลวง-ท่าแพ ย่านช่างคลาน-ประตูเชียงใหม่-สวนปรุง และย่าน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตามลำดับ สำหรับย่านทาง ตะวันตกเฉียงใต้ของเขตกำแพงเมืองชั้นในอีก 2 ย่าน ประกอบด้วย ย่านแอร์พอร์ต (มาจากชื่อแอร์พอร์ต พลาซ่า ห่างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ที่อยู่ในบริเวณใกล้

ภาพ 4.6
(1)ถนนไฮดรา
สามแยก
ส่วนกลาง ร.9 และ
ตลาดบริเวณ
(2)ถนนสุขุมวิท
ไฮเวย์บริเวณแยก
ช่วงสิงห์ และพื้นที่
ด้านหลังยังมีพื้นที่
โล่งว่างอีกมาก
(3)วัดป่าตันและ
ถนนเลียบริมแม่น้ำ
ปิง ค.ป้าแค้น

ภาพ 4.7 แผนที่ย่านละแวกบ้าน (Neighbourhoods) ในเมืองเชียงใหม่ที่ได้จากการสำรวจ และการจัดแบ่งกลุ่มย่านละแวกบ้าน

เคียง) และย่านแม่เหิยะ โดยเขตกำแพงเมืองชั้นในนับเป็นย่านระดับเมืองอีก 1 ย่าน

ขอบเขตย่าน จากการกำหนดขอบเขตย่านระดับเมืองดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าลักษณะทางกายภาพสำคัญที่มีผลต่อการแบ่งขอบเขตย่าน ทำให้เกิดความรู้สึกแบ่งแยก เป็นคนละส่วนกันอย่างชัดเจน ได้แก่ ปัจจัยทางธรรมชาติ (Natural Elements) เช่น แม่น้ำ และปัจจัยที่มนุษย์สร้าง (Man-made Elements) ได้แก่ ถนนสายหลักที่มีขนาดใหญ่ มีจำนวนช่องการจราจรมาก มีเกาะกลางถนนแบบรั้วกันคนข้าม หรือพื้นที่ล้อมรั้วขนาดใหญ่ที่ประชาชนไม่สามารถผ่านเข้า-ออกได้สะดวก เช่น สนามบิน หมู่บ้านจัดสรรขนาดใหญ่ เหล่านี้เป็นต้น จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการแบ่งการใช้งาน ทำให้การติดต่อระหว่างพื้นที่ระดับการเดินเท้าเป็นไปได้ยาก จึงมีส่วนทำให้แบ่งความรู้สึกเป็นย่านไปด้วย.

เส้นแบ่งขอบเขตย่านในระดับเมืองที่พบ ได้แก่ ถนนโชตนา แม่น้ำปิง คลองชลประทาน ถนนซูเปอร์ไฮเวย์และถนนมหาราช และคูเมืองเขตกำแพงเมืองชั้นใน

ย่านต่างๆ ที่กล่าวถึงมีรายละเอียดโดยเริ่มจากฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ซึ่งเป็นพื้นที่หลักของเมืองไปยังฝั่งตะวันออกดังนี้คือ

ย่านทางเหนือของเขตกำแพงเมืองชั้นใน

ประกอบด้วย ย่าน 5 ย่าน ได้แก่ ย่านช่างเคียน (6)

ซึ่งอยู่ตะวันตกเฉียงเหนือสุดของเมือง ย่านเจ็ดยอด-ช่วงสิงห์ (5) และย่านช่วงสิงห์-ลานนา-ป่าตัน (4) ที่อยู่เหนือแนวถนนซูเปอร์ไฮเวย์หรือนอกเมืองออกไป ส่วนที่อยู่ทางใต้ของถนนซูเปอร์ไฮเวย์หรือในเมืองใต้แก่ ย่านวังสิงห์คำ-ป่าแพ่ง-วิทยาลัยครู (ชื่อเดิม ปัจจุบันเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏ) (7) และย่านสันติธรรม-ช่างเผือก-เวียงบัว (8) (ดูภาพ 4.7) ย่านระดับเมืองเหล่านี้ยังประกอบด้วยย่านระดับละแวกบ้านอีกเป็นจำนวนมากซึ่งจะกล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

4.2.1 ย่านช่วงสิงห์-ลานนา-ป่าตัน (4)

ย่านนี้เป็นย่านที่คนเมืองเชียงใหม่ส่วนใหญ่ไม่ได้มีกิจกรรมในบริเวณนี้มากนัก แต่เป็นย่านที่รู้จักในฐานะเป็นทางผ่านไปสู่อื่นๆ ของเมือง เพราะเป็นย่านที่ถูกชนาบด้วยถนนขนาดใหญ่ถึงสองสาย ได้แก่ ถนนโชตนาทางตะวันตก และถนนซูเปอร์ไฮเวย์ทางใต้ ส่วนขอบเขตย่านทางตะวันออกเป็นลำน้ำแม่ปิง ขอบเขตทางเหนือของย่านช่วงสิงห์-ลานนา-ป่าตันนี้ ไม่ชัดเจนมากนัก เส้นขอบเขตเกิดจากการกำหนดพื้นที่สิ่งปลูกสร้าง (built up area) ที่ต่อเนื่องกันมากกว่า

ภาพ 4.9
ซ้าย: ถนนเลียบริม
แม่น้ำปิงและ
บ้านวัดป่าตันต่อ
เนื่องไปวัดเมือง
สัง และบ้านพัก
อาศัยชั้นดีริมน้ำ.
กลาง: ถนนหน้าวัด
ป่าตันและอาคาร
ที่พักขนาดเล็ก
ในย่าน
ขวา: ภาพถ่าย
อากาศและเส้น
ทางพื้นที่ระหว่าง
เมืองลงกับป่าตัน
(4.3)

พื้นที่ย่านช่วงสิงห์-ลานนา-ป่าตันนี้เหมือนถูกตัดขาดจากพื้นที่ส่วนอื่นของเมือง แม้บริเวณช่วงสิงห์เดิมจะครอบคลุมพื้นที่ทั้งด้านตะวันออกและตะวันตกของถนนโชตนา แต่ถนนในสมัยหลังที่มีการออกแบบโดยไม่ได้คำนึงถึงการเชื่อมพื้นที่ทั้งสองฝั่งถนน โดยให้ความสำคัญกับการสัญจรทางรถเป็นหลักทำให้การเชื่อมต่อพื้นที่เป็นไปได้อย่างยาก เมื่อการใช้งานเป็นไปได้อย่างยาก ความรู้สึกเป็นย่านก็ไม่ได้มีความต่อเนื่องกันไปด้วย เหตุการณ์ดังกล่าวนี้อยู่ในระดับที่รุนแรงมากบริเวณถนนซูเปอร์ไฮเวย์ที่มีถึง 10 ช่องทางจราจร พร้อมเกาะกลางถนนและทางลอดเกือบทุกทางแยก ทำให้การเดินทางบนถนนสายนี้ เป็นไปอย่างรวดเร็ว การเดินข้ามถนนเป็นสิ่งที่อาจเรียกได้ว่าเป็นไปไม่ได้เลย เพราะไม่สามารถทำได้โดยปลอดภัย เป็นการออกแบบถนนที่ใช้รูปแบบถนนระหว่างเมือง ที่ไม่ต้องการการหยุดเพื่อทำกิจกรรมใดๆ เพราะตัดถนนสายนี้ตั้งแต่ พ.ศ. 2512 แต่เมื่อเมืองมีการขยายตัว และจำเป็นต้องมีการเชื่อมโยงกิจกรรมระหว่างพื้นที่สองฝั่งถนน ทำให้เป็นปัญหาอย่างยิ่งของเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน

ในระดับชั้นของถนน 4 ระดับ ตั้งแต่ Freeway หรือ Motorway, Arterial, Collector, และ Local Road ถนน Freeway หรือ Motorway นี้ เป็นถนนที่เน้นการเดินทางรวดเร็ว ไม่มีสิ่งขัดขวางหรือลดความเร็วของรถ มีการควบคุมจุดตัดและทางเข้า-ออกมากที่สุด การออกแบบถนนแบบนี้เหมาะสำหรับการเดินทางติดต่อระหว่างเมือง ไม่เหมาะสำหรับเป็นถนนในเมือง ส่วนถนนตั้งแต่ระดับ Arterial ลงมา เป็นถนนในเมือง ซึ่งมีการใช้งานและการควบคุมทางเข้า-ออกถนนที่แตกต่างจากมากไปหาน้อย แม้บางช่วงของถนนซูเปอร์ไฮเวย์จะมีถนนที่เรียกว่า Frontage Road เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างรถที่ต้องการวิ่งเร็วเพื่อผ่าน กับการใช้พื้นที่ริมถนน แต่ก็ยังเกิดปัญหาเพราะรถส่วนใหญ่วิ่งผ่านอย่างรวดเร็ว โดย

เฉพาะการเชื่อมโยงพื้นที่สองฝั่งถนนที่เป็นไปไม่ได้ดังได้กล่าวไปแล้ว.

การใช้พื้นที่ที่สำคัญซึ่งมีผลต่อการรับรูยานี้ ได้แก่ โรงพยาบาลลานนา บนถนนซูเปอร์ไฮเวย์ ซึ่งเป็นโรงพยาบาลเอกชนที่ก่อตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2519 ปัจจุบันเป็นศูนย์การรักษาพยาบาลที่ทันสมัย กระทั่งได้รับการยอมรับด้านการบริการ และได้รับการรับรองคุณภาพ ISO9001:2008 ทั้งระบบเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2552 (<http://www.lanna-hospital.com/lannanew/lanna/about.html> 28 สค. 2555) นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนพาณิชย์การโพลิเทคนิคลานนาในบริเวณเดียวกัน แต่อยู่ลึกเข้าไปในพื้นที่ไกลออกไปจากถนนซูเปอร์ไฮเวย์ การรับรู้ในชีวิตประจำวันจึงน้อยกว่าโรงพยาบาล สำหรับฝั่งตะวันออกเป็นพื้นที่ของชุมชนริมน้ำดั้งเดิม ได้แก่ชุมชนป่าตัน มิวต์ป่าตันเป็นองค์ประกอบสำคัญ และชุมชนเมืองล่าง มิวต์เมืองล่างเป็นศูนย์กลาง ส่วนที่เหลือเป็นชุมชนเดิมสลับกับที่พักอาศัยหนาแน่นน้อย และพื้นที่ว่างซึ่งมาทดแทนพื้นที่เกษตรกรรมเดิมของบริเวณ โดยมีพื้นที่ริมถนนโชนนาเป็นพื้นที่ประเภทธุรกิจการค้าต่างๆ

โดยสรุปแล้วพื้นที่ย่านช่วงสิงห์-ลานนา-ป่าตันเป็นพื้นที่ราบและเดิมเป็นที่บรรจบกันของทางน้ำจากดอยสุเทพและแม่น้ำปิง (ดูภาพ 4.11) จึงเหมาะสมสำหรับเป็นพื้นที่เกษตรกรรมนอกเมือง โดยมีชุมชนป่าตัน และเมืองล่าง รวมทั้งช่วงสิงห์เป็นชุมชนดั้งเดิมในบริเวณนี้ ต่อมาเมื่อเมืองขยายตัว ทำให้พื้นที่ริมถนนโชนนามีการใช้ที่ดินเพื่อพาณิชย์กรรมมากขึ้น และเมื่อมีการตัดถนนซูเปอร์ไฮเวย์ก็มีการใช้ที่ดินในรูปแบบที่ซับซ้อนขึ้น ได้แก่ โรงพยาบาล และโรงเรียนอาชีวศึกษา บนพื้นที่ขนาดใหญ่ โดยยังมีบริเวณส่วนใจกลางพื้นที่ เป็นพื้นที่ว่างอยู่อีกจำนวนมาก หากมีการปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค โดยเฉพาะการระบายน้ำซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของย่านนี้ ก็สามารถจะใช้พื้นที่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นได้ สำหรับด้านความหมาย หรือการจดจำพื้นที่

ยังเป็นระดับละแวกบ้านมากกว่าระดับเมือง ยกเว้นบริเวณริมถนนสายสำคัญทั้งสอง ได้แก่ โชตนา และชูปเปอร์ไฮเวย์ ดังได้กล่าวไปแล้ว.

ย่านช่วงสิงห์-ลานนา-ป่าตัน ประกอบด้วยละแวกบ้านอีก 5 ละแวกบ้าน ได้แก่

(4.1) วัดเมืองสิงห์ เป็นพื้นที่ส่วนปลายสุดทางเหนือของเมืองพื้นที่หนึ่ง ละแวกบ้านวัดเมืองสิงห์เป็นชุมชนริมน้ำที่มีมาแต่เดิม ปัจจุบันยังคงสภาพเป็นชุมชนอยู่อาศัยหนาแน่นน้อย ประกอบด้วยบ้านพักอาศัยสูง 1-2 ชั้น และเริ่มมีอาคารหอพักขนาดไม่เกิน 4 ชั้นแทรกตัวอยู่บ้างบางส่วน โดยพื้นที่ริมน้ำเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงความเป็นเจ้าของที่ดิน มีบ้านอยู่อาศัยชั้นดีเพิ่มมากขึ้น วัดเมืองสิงห์เป็นศูนย์กลางระดับชุมชนขนาดเล็ก ของพื้นที่ใกล้เคียง จึงไม่ได้มีบทบาทมากนักในระดับเมืองเชียงใหม่ นับว่ายังเป็นชุมชนอยู่อาศัยที่มีลักษณะใกล้เคียงกับชุมชนแบบดั้งเดิมอยู่มาก (ดูภาพ 4.9)

(4.2) วัดป่าตัน ลักษณะชุมชน ละแวกบ้านของวัดเมืองสิงห์ดังกล่าวข้างต้น ได้แก่ เป็นชุมชนเดิมริมน้ำที่ยังคงสภาพชุมชนแบบดั้งเดิมอยู่ ก็เป็นเช่นเดียวกันที่ละแวกบ้านวัดป่าตันด้วย ยกเว้นบริเวณละแวกบ้านป่าตันมีความคึกคักมากกว่า เพราะอยู่ติดกับถนนใหญ่ นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนวัดป่าตันอยู่ในบริเวณด้วย บริเวณริมถนนชูปเปอร์ไฮเวย์จะมีธุรกิจการค้าหลายประเภท (ภาพ 4.10) โดยส่วนตะวันตกสุดของละแวกบ้านจะเป็นสุสาน ที่ติดกับที่ว่างที่ไม่มีการใช้ประโยชน์ขนาดใหญ่ของละแวกบ้านโรงพยาบาลลานนาที่จะกล่าวถึงต่อไป บริเวณละแวกบ้านป่าตันนี้ นับว่ายังคงลักษณะชุมชนริมน้ำที่ดีได้ เป็นชุมชนอยู่อาศัยที่ยังมีอาคารสูงไม่เกิน 4 ชั้น แม้ว่าจะอยู่ใกล้เมืองมากก็ตาม

สาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งเป็นเพราะพื้นที่ริมแม่น้ำปิงเป็นพื้นที่ที่สวยงาม จึงเป็นที่ต้องการมากเนื่องจากใกล้ชิดธรรมชาติ ทำให้ผู้มีฐานะนิยมมาสร้างบ้านในพื้นที่ติดน้ำนี้ ซึ่งส่วนหนึ่งทำให้รักษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดีไว้ได้ แม้ว่าในทางสังคมแล้ว บ้านของผู้มีฐานะดีเหล่านั้นมักเป็นคนต่างถิ่น และไม่มีความสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้ที่อยู่ในชุมชนดั้งเดิม อาจมีข้อจำกัดเมื่อต้องการการพัฒนาที่ต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจของพลเมืองอยู่อาศัยจำนวนมากต่อไปในอนาคต.

(4.3) พื้นที่ระหว่างวัดเมืองสิงห์และวัดป่าตัน จากภาพถ่ายทางอากาศ (ภาพ 4.8 และ 4.10) จะเห็นพื้นที่ที่มีการแบ่งแปลงเป็นที่ดินจัดสรรใหม่ มีถนนขนาดประมาณ 6-8 เมตร ลักษณะเป็นเส้นตรงชัดเจน และมีพื้นที่ว่างขนาดใหญ่ในบริเวณนี้ ซึ่งอยู่หลังโรงพยาบาลลานนาด้วย พื้นที่ส่วนนี้ส่วนใหญ่เป็นที่อยู่อาศัย เป็นหลักรั กระจ่ายไปในพื้นที่สลับกับอาคารสำนักงาน หรือหอพักสูงไม่เกิน 4 ชั้น พื้นที่ส่วนนี้ไม่เป็นที่รู้จักหรือรับรู้สำหรับชาวเชียงใหม่ หรือผู้มาเยือนเท่าใดนัก ยกเว้นอยู่อาศัยหรือทำงานในบริเวณนี้เท่านั้น.

(4.4) โรงพยาบาลลานนา และโรงเรียนโปลิเทคนิคลานนา บริเวณนี้เป็นพื้นที่ริมถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ขนาดใหญ่ เพราะรวมพื้นที่โรงพยาบาล โรงเรียน และพื้นที่ว่างที่ที่ยังไม่มีการพัฒนาโดยรอบอีกจำนวนมาก รวมทั้งสถานีไฟฟ้าย่อยริมถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ด้วย (ดูภาพถ่ายทางอากาศ ภาพ 4.8 ประกอบ) เนื่องจากพื้นที่เดิมเป็นพื้นที่รับน้ำทางตอนเหนือของเมือง ซึ่งมีแนวท่อน้ำจากตอม่อสุเทพและแม่น้ำปิงผ่านพื้นที่ดังกล่าว ทางน้ำนี้เป็นทางน้ำที่เชื่อมต่อไปยังหนองใหญ่ (ในอดีต) และแนวคลองแม่ข่า นอกจากนี้พื้นที่บริเวณนี้ยังเป็นพื้นที่

เกษตรกรรม (ดูภาพ 4.11) และเป็นพื้นที่ในมือเจ้าของไม่กี่คน โดยเฉพาะของตระกูลกิติบุตร และทิพยมณฑล ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งโรงเรียนโปลีเทคนิคลานนา และโรงพยาบาลลานนา การพัฒนาพื้นที่จึงเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป

โรงเรียนโปลีเทคนิคลานนา เชียงใหม่ ได้รับอนุญาตให้ดำเนินการจากกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่วันที่ 18 ธันวาคม 2521 เป็นต้นมา ภายหลังโรงพยาบาลลานนา ประมาณ 2 ปี เมื่อแรกเริ่มโรงเรียนมีอาคารทิพยมณฑลเป็นอาคารเรียน 1 หลัง มีจำนวนนักศึกษา 350 คน ในเนื้อที่ 10 ไร่ ทำการสอนในหลักสูตรสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) 3 แผนก คือ แผนกช่างยนต์ แผนกช่างไฟฟ้า และแผนกพาณิชยกรรม ปัจจุบันโรงเรียนจัดการเรียนสอนโดยใช้หลักสูตรของกรมอาชีวศึกษาใน 3 ประเภทวิชา ได้แก่ ประเภทวิชาอุตสาหกรรม ประเภทวิชาพาณิชยกรรมและบริหารธุรกิจ และประเภทวิชาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บนพื้นที่จำนวน 37 ไร่ มีบุคลากร จำนวน 286 คน และนักศึกษาจำนวน 4,832 คน. (<http://www.lannapoly.ac.th>) ดังได้กล่าวไปแล้วข้างต้นว่าบริเวณนี้ยังมีพื้นที่ว่างมาก หากสามารถจัดการเรื่องการระบายน้ำได้ดี ก็จะเป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น ลักษณะของบริเวณนี้แตกต่างจากละแวกบ้านอื่นๆ ในย่านเดียวกันอย่างเห็นได้ชัด เพราะเป็นที่ตั้งของสถาบันต่างๆ มาก และไม่มีชุมชนเดิมอยู่ จึงมีความสัมพันธ์ทางสังคมน้อย เป็นลักษณะชุมชนเมืองสมัยใหม่ที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกันโดยตรง

(4.5) ช่วงสิงห์หิ้งตะวันตก ช่วงสิงห์เป็นชื่อที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์เมือง และเป็นชื่อเก่าแก่ที่คนเชียงใหม่รู้จัก และมีชุมชนที่เป็นที่พักอาศัยแบบดั้งเดิมอยู่บริเวณใกล้กับถนนโชตนาด้วย ปัจจุบันพื้นที่ริมถนนโชตนาเป็นพื้นที่พาณิชยกรรม ส่วนพื้นที่หลังพื้นที่พาณิชยกรรมเป็นที่ยอยู่อาศัยเป็นส่วนใหญ่ สลับกับพื้นที่หอพัก

หรือร้านค้า อีกจำนวนน้อย นับเป็นพื้นที่ที่มีบทบาทหลักเป็นที่ยอยู่อาศัย ยกเว้นส่วนพาณิชยกรรมริมถนนโชตนาและถนนสุขุมวิทเพอร์โฮเวย์ ดังได้กล่าวไปแล้ว ส่วนลักษณะทางกายภาพของบริเวณนี้ก็ไม่มียุคเด่นให้สังเกตได้เท่าใดนัก เพราะริมถนนสายหลักก็เป็นอาคารพาณิชย์สูง 3-4 ชั้น ส่วนภายในพื้นที่ก็เป็นบ้านพักอาศัยไม้สองชั้นแบบดั้งเดิม สลับกับบ้านพักอาศัยสมัยใหม่ รวมทั้งอาคารหอพัก หรือสำนักงานสูงไม่เกิน 4 ชั้น.

4.2.2 ย่านเจ็ดยอด-ช่วงสิงห์ (5)

เมื่อก้าวชื่อย่านเจ็ดยอด หรือช่วงสิงห์ จะเป็นย่านที่คนเชียงใหม่ดั้งเดิมรับรู้และจดจำได้ เนื่องจากมีวัดและสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นวัดเจ็ดยอด ซึ่งเป็นวัดสำคัญของเมือง ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ นอกจากนี้ยังมีสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะ กล่าวคือมีเจดีย์เจ็ดยอดที่ว่ากันว่า เป็นการสร้างเลียนแบบเจดีย์พุทธคยา สถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ในอินเดีย หรือช่วงสิงห์ ซึ่งเจ้ากาวิละได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นเขตานุภาพสำหรับบ้านเมือง (ภาพ 4.12) ขอบเขตย่านประกอบด้วย ด้านทิศเหนือคือ ถนนช้างสวนหลวงล้านนา ร.9 ที่เชื่อมระหว่างถนนโชตนากับถนนคลองชลประทาน ทิศตะวันออก คือ ถนนโชตนา ทิศตะวันออกเฉียงใต้คือถนนสุขุมวิทเพอร์โฮเวย์ ทิศใต้คือถนนห้วยแก้ว และทิศตะวันตก ได้แก่ คลองชลประทาน (ดูภาพ 4.13 ประกอบ)

ในเบื้องต้นขอกล่าวถึงความสำคัญของศาสนสถานและโบราณสถานในพื้นที่พอสังเซป ดังนี้

วัดเจ็ดยอด เป็นชื่อวัดที่คนทั่วไปในภายหลังกำหนดเรียกขึ้นตามลักษณะเครื่องยอดส่วนบนหลังคาพระวิหาร โบราณที่ปรากฏมาแต่เดิมในวัดนี้ ซึ่งก่อสร้างเป็นพระสถูปเจดีย์ มีจำนวนเจ็ดยอดด้วยกัน แต่เดิมวัดนี้ชื่อว่า วัดมหาโพธาราม หรือ วัดโพธารามมหาวิหาร เป็นวัดโบราณที่พระเจ้าติโลกราช พระราชาธิบดีองค์ที่ 22 แห่งรา

ภาพ 4.12 ซ้ายบน: อนุสาวรีย์บรรพชนปัวนามเมืองเชียงใหม่และอนุสาวรีย์ช่วงสิงห์
ขวาบน: อนุสาวรีย์ช่วงสิงห์
ล่าง: เจดีย์เจ็ดยอดและเจดีย์พุทธคยา วัดเจ็ดยอด ที่มา: <http://www.chiangmai-heritage.com/temple/7yod/7yod.html>

ชาวคุ้มมังรายโปรดให้หมื่นด้ามพร้าคด หรือ สีหโคต เสนาบดี เป็นนายช่างทำการก่อสร้าง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 1999 ครั้นนั้นพระเจ้าติโลกราชได้ทรงสวดธรรมบรรยาย จากสำนักพระภิกษุสีหฬ เรื่องอานิสงส์การปลูกต้นไม้ จึงโปรดให้แบ่งหม่อมหาโพธิ์ต้นเดิมที่พระภิกษุสีหฬนำมา จากศรีลังกาเอามาปลูกขึ้นไว้ในอารามป่าแดงหลวง เชียง ดอยสุเทพ นำมาปลูกไว้ในอารามที่สร้างขึ้นใหม่ อารามแห่งนี้จึงได้รับการขนานนามว่า "วัดมหา โพธาราม"

วัดเจ็ดยอด เป็นอารามที่มีความสำคัญยิ่งทางพุทธ ศาสนาในอาณาจักรล้านนาด้วย เมื่อ พ.ศ. 2020 พระเจ้าติโลกราช โปรดให้ทำสังคายนาพระไตรปิฎก ณ วัดมหาโพธารามปีหนึ่งจึงสำเร็จเรียบร้อย นับเป็นการ สังคายนาพระไตรปิฎกครั้งใหญ่เป็นลำดับที่ 8 เพราะได้ ทำมาแล้วที่ประเทศอินเดียและศรีลังการวมเจ็ดครั้ง และ ก็นับเป็นการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกใน ประเทศไทย

วัดเจ็ดยอดเคยเป็นหนึ่งในจำนวนวัดร้างของ เชียงใหม่ สันนิษฐานว่า เมื่อปี พ.ศ. 2319 ในช่วงทำ สงครามกับพม่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงประกาศ ให้ทั้งเมืองเชียงใหม่ เนื่องจากไม่มีกำลังพอเพียงที่จะ รักษาเมือง ต่อมาสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พระเจ้ากา วิลละได้เป็นเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ จึงมีการฟื้นฟูเมือง ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง กระนั้นก็ตีบรรดาวัดอารามต่างๆ ก็ยัง สภาพเป็นวัดร้างจำนวนมาก

วัดเจ็ดยอดนับเป็นแหล่งรวมศิลปกรรมที่มีความ สำคัญเนื่องด้วยพระพุทธศาสนาซึ่งนำมาโดยพระภิกษุสี ฬณิกายสุ่อณาจักรล้านนาแต่สมัยกลางพุทธศตวรรษที่ 19 จำนวนหลายแห่งด้วยกัน และมีความสำคัญต่อ เนื่องด้วยประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ รวมทั้งยังมี คุณค่าในทางศิลปกรรมประเภทพุทธศิลป์ในสมัยล้านนา อีกด้วย ที่น่าสนใจ ได้แก่ หุ่นประติมากรรมเขี้ยววัดตาม แบบชนบนิยมนในศิลปสมัยล้านนา ก่อด้วยอิฐถือปูน มี ลวดลายปูนปั้นประดับงดงามมาก เป็นที่น่าเสียดายว่า ปัจจุบันเครื่องยอดส่วนที่อยู่บนหลังหุ้มได้พังไปหมดแล้ว

มหาวิทยาลัยเป็นอาคารชนิดเครื่องก่อ ใช้ศิลาแลงทำ โครงสร้างลักษณะเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งขนาน ไปตามทิศตะวันออกสู่ตะวันตก ตอนหน้าของอาคาร สันนิษฐานว่าเป็นมุขโถงต่อออกไปข้างหน้าเปิดเป็นทาง เข้าออกมหาวิทยาลัย ตัวอาคารมหาวิทยาลัยก่อผนังทึบล้อม สามด้านเว้นด้านหน้า ซึ่งผนังตอนในสุดของวิหารก่อ แท่นแก้วประดิษฐานพระพุทธรูปนิมาพระประธานประจำ วิหาร กลางฝาผนังด้านข้างในห้องโถงเจาะเป็นช่องแคบ ๆ มีบันไดทอดตัวขึ้นไปข้างบนออกสู่หลังคาวิหาร พื้นที่ บนนี้เป็นที่ตั้งของปรางค์ยอดเจดีย์แบบพุทธคยาใน อินเดียจำนวนเจ็ดองค์ด้วยกัน นอกจากนี้ภายนอกตัว มหาวิทยาลัยยังปรากฏลวดลายปูน ปั้นชั้นกระดุมที่เอียงจะ หามีมือโหนมาเทียบได้ ลวดลายต่างๆที่ปรากฏยังได้ สำแดงให้เห็นคุณค่าทางภูมิปัญญาอันเปี่ยมพรายและ ความสามารถในการสร้างสรรค์ ความบันดาลใจต่อสิ่ง แวดล้อมธรรมชาติออกมาเป็นลวดลายที่มีเอกลักษณ์ แสดงความหมายในทางพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี.

พระสอุปเจดีย์พระเจ้าติโลกราช พระสอุปองค์นี้พระ ยอดเชียงใหม่พระราชอาทิองค์ที่ 11 แห่งราชวงศ์มังราย พระราชนัดดาของพระเจ้าติโลกราชโปรดให้สร้างขึ้นเพื่อ เป็นที่ประดิษฐานพระอัฐิของพระเจ้าติโลกราช เมื่อปี พ.ศ. 2031 เป็นพระสอุปเจดีย์ชนิดก่ออิฐถือปูน ลักษณะรูป ทรงเป็นแบบทรงมณฑปสี่เหลี่ยมย่อมุม มีหุ้มคูหาเป็น จัตุรมุข หลังคาทรงบัวกลุ่ม ส่วนเครื่องยอดต่อขึ้นไปก่อ เป็นพระสอุปทรงระฆังอย่างเจดีย์สีหฬ หุ้มคูหาด้านนอก ที่ศตวันออกทำลิกเข้าไปในตัวมณฑป ประดิษฐาน พระพุทธรูปนิมากรปูนปั้นองค์หนึ่งปางมารวิชัย กล่าวกัน ว่าเป็นพระพุทธรูปนิมากรฉลองพระองค์พระเจ้าติโลกราช วัดเจ็ดยอดนับเป็นวัดสำคัญเก่าแก่คู่เมืองเชียงใหม่ นอกจากความร่มรื่นของแมกไม้ภายในวัดแล้ว ยังเป็น แหล่งโบราณสถานศิลปสมัยเชียงแสนที่สวยงามและหา ชมได้ยากอีกด้วย. (<http://www.chiangmai-thailand.net/temple/7yod/7yod.html> บทความคัดมา จาก เว็บไซต์สื่อพิมพ์เชียงใหม่นิวส์ โดยจักรพงษ์ คำบุญ เรือง)

นอกจากนี้ภายในวัดยังมีองค์ประกอบสำคัญอื่นๆ เช่น สระมูงลินทร์ หรือสระบัว ซึ่งสัมพันธ์กับประวัติการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าอีกด้วย.

ช่วงสิงห์ บริเวณนี้เดิมเป็นลานโล่งกว้าง อยู่นอกเมืองเชียงใหม่ ห่างจากประตูช้างเผือกมาทางเหนือประมาณ 2 กิโลเมตร ในปี พ.ศ. 2344 เจ้ากาวิละเจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่พระองค์แรก โปรดให้สร้างสิงห์ปูนปั้นสีขาว ยืน 2 ตัว แต่ละตัวอยู่ในซุ้มที่หันหน้าไปทางทิศเหนือและทิศตะวันออก ซึ่งนับเป็นทิศมงคลตามคติความเชื่อในสมัยนั้น และเจ้ากาวิละได้ทำพิธีอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาสถิตย์เป็นประธานภาพของบ้านเมือง ในอดีตกองทัพบกเชียงใหม่ ได้มากระทำการพิธีบูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลทุกปี และทหารจะมาทำการสักการะก่อนการออกศึก จึงเป็นที่รู้จักกันในนามว่า “ช่วงสิงห์ชัยมงคล” ต่อมาสมัยเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าหลวงเมืองเชียงใหม่ลำดับที่ 7 (พ.ศ. 2416-2439) โปรดให้สร้างวัดที่บริเวณใกล้กัน คือวัดช่วงสิงห์ชัยมงคล ปัจจุบันเป็นวัดที่มีโรงเรียนประถมอยู่ด้วย.

อนุเสาวรีย์บรรพชนนิรนามเมืองเชียงใหม่ นั้นสร้างขึ้นบริเวณช่วงสิงห์ เมื่อพ.ศ. 2539 เพื่อร่วมฉลองสมโภช 700 ปีเมืองเชียงใหม่ นับแต่พญามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 1839 และในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี เพื่อให้อนุชนได้ระลึกถึงบรรพชนวีรชน ที่ได้เสียสละชีวิต เลือดเนื้อ และต้องบาดเจ็บล้มตายเป็นจำนวนมาก เพื่อรักษาแผ่นดิน และให้ผู้คนได้ يؤมาอย่าง เป็นสุขจนถึงทุกวันนี้ เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจ รวมความสามัคคี และวางแผนแผ่นดินนี้ ให้เป็นมรดกตกทอดสืบไป.

จากประวัติสถานที่สำคัญในย่านเจ็ดยอด-ช่วงสิงห์
จะเห็นว่าพื้นที่นี้มีความสำคัญในอดีต อย่างไรก็ตาม
เมื่อมีการตัดถนนรูปเปอร์ไซเวย์ มีการตัดแบ่งพื้นที่
ของวัดเจ็ดยอดออกไปสองฝั่งถนน ทำให้วัดเจ็ดยอดมี

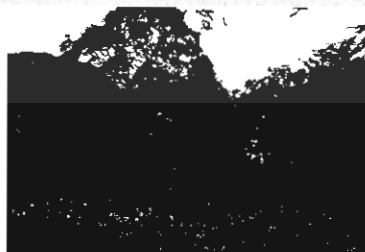
ขนาดเล็กลง และความหมายและความสำคัญของวัด ถูกลดทอนลงไป รวมทั้งทำให้พระเจดีย์โบราณกลับไป อยู่นอกกำแพงวัด (ภาพ 4.15) อย่างไรก็ตามองค์ ประกอบภายในวัดยังอยู่อย่างค่อนข้างครบถ้วน และต่อมาเมื่อมีการขุดค้นภายในบริเวณวัด เกิดการ เปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของวัดไปไม่น้อย ทำให้เห็นร่องรอยความยิ่งใหญ่ของวัดในประวัติศาสตร์ วัดเจ็ดยอด นอกจากจะเป็นสถานที่ตั้งตุนักท่องเที่ยว หรือนักศึกษา ประวัติศาสตร์ศิลปะหรือสถาปัตยกรรม และเป็นที่ ประกอบกิจกรรมสำหรับคร่ำหวอดในบริเวณใกล้เคียง หรือห่างไกลออกไปแล้ว ก็ไม่ได้มีกิจกรรมระดับเมือง เท่าใดนัก สำหรับช่วงเวลานั้นไม่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป เลย เพราะสถานที่อยู่ในมลลปดา ผู้เดินทางผ่านบริเวณ ถนนใหญ่ก็จะมองไม่เห็นอนุสาวรีย์ จึงมีผู้คนบางกลุ่ม ในบริเวณใกล้เคียงเท่านั้นที่ใช้พื้นที่บริเวณนี้ น่าจะ นับเป็น ‘Unseen Chiang Mai’ ได้ ทั้งวัดเจ็ดยอด วัด ช่วงสิงห์ หรือช่วงสิงห์ ต่างเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่จะไม่มี บทบาทต่อชีวิตประจำวันมากนัก โดยในพื้นที่ย่านยังมี พื้นที่ลักษณะเดียวกันอีก ได้แก่ สุสานจีนซึ่งอยู่ติดกับ ช่วงสิงห์

เส้นขอบเขตย่านทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย ทิศเหนือ คือ ถนนที่เชื่อมระหว่างถนนโชตนา กับถนนคลองชลประทานและอยู่ใต้สวนหลวง ร.9 ด้านทิศตะวันออก คือ ถนนโชตนา ส่วนทางด้านทิศตะวันตกคือ ถนนคลองชลประทาน ทางตะวันออกเฉียงใต้คือ ถนนหุบเปอร์ไฮเวย์ และสำหรับขอบเขตย่านทางใต้ นั้น เป็นแนวพื้นที่สิ่งปลูกสร้างที่ไม่ต่อเนื่องกัน เนื่องจากถนนสายห้วยแก้วเป็นถนนสายสำคัญที่มีขนาดใหญ่ นักพื้นที่และกิจกรรมสองฝั่งถนนจึงยังเชื่อมโยงกันได้ ทำให้พื้นที่ส่วนริมถนนห้วยแก้ว รู้สึกถึงความเป็นละแวกบ้านเดียวกันได้อยู่ ส่วนพื้นที่ริมถนนหุบเปอร์ไฮเวย์ จึงเป็นอีกละแวกบ้านหนึ่ง และพื้นที่ริมถนน

ภาพ 4.14 ซ้าย
บน-ริมถนนโชต
ล่าง-สวนชัย
สะพานบ้านช่วง
สิงห์ตะวันตก.

กลาง:บณ.โรงม
บณณนชูปเป
ไฮเวย์ ล้าง-โ
แถมธารินทร์ แ
ชอช้างโรงม

ชาว:ถนนคลอง
ประเทาน และเจ
โบราณที่กลั
อยู่นอกกำแพง
หลังคัตถนบ.

ห้วยแก้ว จึงเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของย่านมหาวิทยาลัย เชียงใหม่ (12) ที่จะกล่าวถึงต่อไป.

พื้นที่ริมถนนคลองชลประทานในย่านนี้ แบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกคือบริเวณทางตอนเหนือที่ติดกับถนนช้างสวนหลวง ร.9 กับถนนคลองชลประทาน เป็นพื้นที่ที่มีสิ่งปลูกสร้างไม่มาก ยังมีพื้นที่ว่างอีกจำนวนมาก ส่วนพื้นที่ส่วนใหญ่ของบริเวณนี้ เนื่องจากใกล้เมืองมากกว่า และเดิมเป็นที่ว่างหรือแปลงปลูกสตรอเบอรี่ ใกล้เมืองเพราะได้ใช้แหล่งน้ำจากคลองชลประทาน จึงเปลี่ยนเป็นอาคารสูง คอนโดมิเนียม หอพัก และโรงแรม ได้โดยมีข้อจำกัดน้อย.

โดยภาพรวมย่านเจ็ดยอด-ช่วงสิงห์ เป็นย่านที่มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์และจิตใจ ที่ยังคงความหมายอยู่ แม้ในชีวิตประจำวันหรือชีวิตสามัญ (profane life) ความหมายนี้อาจไม่เด่นชัดนัก แต่เมื่อถึงชีวิตศาสนา หรือชีวิตศักดิ์สิทธิ์ (sacred life) ย่านนี้ก็นับว่ายังคงความหมายอยู่มากด้วยความสำคัญของวัดเจ็ดยอด และช่วงสิงห์ดังได้กล่าวไปแล้ว ย่านนี้มีชุมชนเดิมอยู่บริเวณรอบๆวัดเจ็ดยอด และวัดช่วงสิงห์ พื้นที่ส่วนที่เหลือเป็นส่วนขยายตัวของเมือง เพราะเดิมเป็นพื้นที่ไม่มีสิ่งปลูกสร้างมากนัก ปัจจุบันจึงมีกิจกรรมเพิ่มขึ้น ที่เป็นสถาบันการศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาเขตพายัพ (เจ็ดยอด) และโรงเรียนพาณิชย์การลานนา ทั้งสองแห่งอยู่บริเวณหลังวัดเจ็ดยอด หรือเป็นสถานที่ราชการอื่นๆ เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เชียงใหม่ บนถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ หรือที่ทำการขององค์การโทรศัพท์ ในซอยเจ็ดยอดข้างเคียง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มบ้านบนที่จัดสรร เช่น บ้านโชตนา 2 ทางตอนเหนือของย่าน และบ้านอยู่เย็นทางฝั่งตะวันตกของย่านบริเวณหลังวัดเจ็ดยอด โดยพื้นที่ริมถนนชูปเปอร์ไฮเวย์นับว่ามีกิจกรรมด้านการค้ามากที่สุด เป็นที่ตั้งของโรงแรม ปั้มน้ำมัน และอาคารพาณิชย์ โดยมักเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยหรือโรงแรม ที่

เป็นอาคารสูง และพื้นที่ริมคลองชลประทานเป็นส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงมากตามมา.

ส่วนพื้นที่ด้านในยังคงลักษณะถนนเล็กๆแคบๆ เจียบสงบ แบบชุมชนดั้งเดิม อันเป็นลักษณะร่วมของย่านในเมืองเชียงใหม่ ที่มีลักษณะที่เรียกว่า “เมืองสองหน้า” (Dual Characteristic) คือด้านหน้ามีลักษณะของเมืองใหญ่ มีถนนกว้าง มีกิจกรรมการค้าคึกคัก รถราขวักไขว่ ส่วนด้านหลังกลับมีลักษณะของละแวกบ้านย่านหรือเมืองขนาดเล็ก เป็นพื้นที่ที่เจียบสงบ ถนนซอยขนาดเล็ก และยังมีชุมชนที่ผู้คนรู้จักมักจี่ ใจมาหาสู่กัน อย่างสม่ำเสมอ.

ย่านนี้นับเป็นย่านที่มีการใช้ที่ดินแบบผสมผสานย่านหนึ่ง เช่นเดียวกับย่าน ช่วงสิงห์-ลานนา-ป่าตัน ที่กล่าวไปแล้ว แต่ย่านเจ็ดยอด-ช่วงสิงห์ มีบทบาท และความหมายในระดับเมืองมากกว่า ด้วยองค์ประกอบในย่านที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้เอง ละแวกบ้านในย่านนี้ประกอบด้วย 5 ละแวกบ้าน ดังนี้

ช่วงสิงห์ตะวันตก (5.1) บ้านช่วงสิงห์เป็นละแวกบ้านชุมชนดั้งเดิม ที่ถูกถนนโชตนาตัดผ่านดังได้กล่าวไปแล้ว สภาพปัจจุบันจะเห็นชุมชนดั้งเดิมจะอยู่บริเวณริมถนนโชตนา และถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ ซึ่งมีวัดช่วงสิงห์อยู่ในบริเวณนี้ด้วย ริมถนนสายสำคัญทั้งสองมีอาคารพาณิชย์ และกิจกรรมด้านการค้าเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดบริเวณริมถนน (ภาพ 4.15) โดยบนถนนโชตนาในบริเวณนี้มีตลาดบริบูรณ์ตั้งอยู่ด้วย ตลาดบริบูรณ์เป็นตลาดที่เกิดขึ้นในยุคหลัง เมื่อเมืองเริ่มมีการขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อถนนโชตนาเป็นเส้นทางนำไปสู่อำเภอแมริม ซึ่งเป็นเส้นทางท่องเที่ยวธรรมชาติที่สำคัญของเมือง อีกทั้งยังมีที่อยู่อาศัย และโรงแรมแบบรีสอร์ทไฮเต็ลชั้นดี อีกจำนวนมากบนเส้นทางด้านเหนือของเมืองเชียงใหม่.

ถนนทั้งสองสายดังกล่าวนี้ เกิดการใช้ที่ดินเป็นย่านการค้า เฉพาะพื้นที่ริมถนนแคบๆเท่านั้น พื้นที่ส่วนที่อยู่

ภาพ 4.15 ซ้าย: บน-ถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ ซ้าย-ถนนซอยแยกจากถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ ในพื้นที่ 5.1

กลาง: บน-ปั้มน้ำมันริมถนน ซ้าย-ทางเข้าพิพิธภัณฑ์.

ขวา: บน-ถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ช่วงแยกช่วงสิงห์และซ้าย-ถนนหลังวัดช่วงสิงห์ที่เจียบสงบ.

ัดอาคารพาณิชย์เข้าไป จะยังมีลักษณะเป็นชุมชนดั้งเดิมอยู่ ซึ่งจะสังเกตเห็นความขัดแย้งกันนี้ได้ชัดเจนมาก เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะ “เมืองสองหน้า” ดังได้กล่าวไปแล้วชัดเจนมากที่สุด.

นอกจากเป็นพื้นที่ชุมชนแล้ว ยังมีองค์ประกอบสำคัญอื่นๆ เช่น พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ริมถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ สำนักงานทางหลวงชนบท บนถนนโชตนาซอย 1 ซึ่งขนานกับถนนชูปเปอร์ไฮเวย์

สำหรับพื้นที่ส่วนกลางของละแวกบ้านนี้ ยังเป็นพื้นที่โล่งว่างอยู่อีกมาก ส่วนหนึ่งเพราะมีพื้นที่สุสานจีนอยู่ด้วย โดยเริ่มมีอาคารสูงที่เป็นหอพัก หรือคอนโดมิเนียม ในบริเวณนี้ด้วย (ภาพ 4.15)

หมู่บ้านโชตนา 2 (5.2) เป็นที่ดินจัดสรรช่วงแรกตอนปลายของเชียงใหม่ ปัจจุบันยังคงสภาพที่อยู่อาศัยแบบบ้านจัดสรร ที่มักมีความสัมพันธ์ทางสังคมค่อนข้างน้อย ไม่มีลักษณะเป็นชุมชน

เจ็ดยอด (5.3) ละแวกบ้านเจ็ดยอด มีความเป็นไปได้ที่จะเป็นชุมชนที่ผู้คนจดจำได้มากที่สุดในย่านเจ็ดยอด-ช่วงสิงห์ มีลักษณะเป็นชุมชนหนาแน่น ขณะเดียวกันก็เป็นทางผ่านไปยังพื้นที่อื่น ปัจจุบันถนนเจ็ดยอด-ข้างเคียนเป็นถนนที่ผู้คนใช้เป็นทางตัดผ่านจากถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ ไปยังถนนคลองชลประทานมากที่สุดสายหนึ่งในย่านนี้

โพธาราม 1 (5.4) เป็นพื้นที่ริมคลองชลประทานที่ยังเป็นพื้นที่โล่งอีกมาก มีบ้านพักอาศัยเรียงรายริมถนนขอบเขตพื้นที่ด้านเหนือ และเริ่มมีอาคารสูงริมถนนคลองชลประทานเท่านั้น ส่วนพื้นที่ไม่ติดถนนส่วนใหญ่ยังเป็นพื้นที่ถูกปล่อยทิ้งไว้ตามธรรมชาติ มีไม้ยืนต้นบางส่วน สันนิษฐานว่าน่าจะเพราะเป็นพื้นที่แปลงใหญ่เจ้าของเดียว หรือเป็นพื้นที่ของส่วนราชการทหารเนื่องจากอยู่ในบริเวณที่เป็นพื้นที่ของส่วนราชการทหารที่อยู่ทางตอนเหนือขึ้นไป.

ข้างเคียน-อยู่เย็น (5.5) เป็นบริเวณที่มีถนนแบบตารางเนื่องจากการจัดสรรที่ดินบนพื้นที่เกษตรกรรมเดิมและเป็นสวนสตรอเบอร์รี่ พื้นที่นี้ยังต่อเนื่องกับชุมชนดั้งเดิมเจ็ดยอด ส่วนใหญ่เป็นบ้านพักอาศัย โดยพื้นที่ที่อยู่ริมคลองชลประทานนับว่ามีการพัฒนาเป็นอาคารสูงมากที่สุด โดยแบ่งประเภทเป็น อพาร์ทเมนต์ หอพัก และโรงแรม เนื่องจากถนนคลองชลประทานเน้นการเดินทางด้วยความรวดเร็ว รวมทั้งไม่มีกิจกรรมที่ดึงดูดให้คนมาหยุดใช้เวลานานนัก ยกเว้นร้านอาหารริมถนนคลองชลประทานบางส่วน และเมื่อถึงฤดูกาลสตรอเบอร์รี่สดจะยังมีแผงสตรอเบอร์รี่มาขาย แม้สตรอเบอร์รี่จะย้ายไปปลูกบริเวณอื่นแล้วก็ตาม ผู้คนจึงไม่ได้จดจำรั้วบ้านนี้มากไปกว่าเป็นแผงขายสตรอเบอร์รี่และเป็นทางผ่านต่อไปยังพื้นที่อื่นดังกล่าวมาแล้ว.

4.2.3 ย่านเวียงเจ็ดลิน (6)

ย่านเวียงเจ็ดลินเป็นย่านเชิงดอยสุเทพ ที่อยู่ฝั่งตะวันตกสุดของพื้นที่ศึกษา อาจเรียกได้ว่าเป็นพื้นที่ ‘ชายขอบ’ ของเมืองเชียงใหม่ อันต่อเนื่องกับพื้นที่ดอยสุเทพอันศักดิ์สิทธิ์ จึงเป็นพื้นที่ยังคงความเป็นธรรมชาติและใกล้ชิดธรรมชาติมากที่สุดย่านหนึ่ง โดยเฉพาะส่วนที่อยู่เชิงดอยสุเทพ (ภาพ 4.17)

เส้นขอบด้านตะวันตกเป็นเส้นสายและปรากฏทางธรรมชาติของดอยสุเทพ ทางเหนือเป็นถนน รพช.-ชม. 4307 มาจรดคลองชลประทานทางตะวันออก ส่วนทางใต้จรดเส้นละแวกบ้านในย่านมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (12) ที่จะกล่าวถึงต่อไป ด้วยเหตุผลเช่นที่กล่าวมาแล้วในข้อ 4.2.2 ย่านเจ็ดยอด-ช่วงสิงห์ ซึ่งพื้นที่ริมถนนห้วยแก้วทั้งสองฝั่ง เกิดการรับรู้ว่าเป็นย่านเดียวกัน เพราะกิจกรรมที่เกิดขึ้นสองฝั่งถนนมีความต่อเนื่องกัน ไม่ถูกตัดขาด เพราะขนาดถนนที่ยังส่งเสริมการเชื่อมโยงกิจกรรม ย่านเวียงเจ็ดลินนี้จึงไม่ได้รวมพื้นที่ริมถนนห้วยแก้วเข้าไว้ด้วย.

ภาพ 4.16 ย่านเจ็ดยอด-ช่วงสิงห์
ซ้าย: บน-ถนนเจ็ดยอด-ข้างเคียน
เชื่อมชูปเปอร์ไฮเวย์กับคลองชลประทาน ล่าง-คลองซอย
กลางบน-ถนนหน้าทางหลวงชนบท ล่าง-อาคารสูงใหม่สลับที่พักอาศัยเดิม
ขวาอาคารสูงใหม่สลับที่พักอาศัยเดิม

แท้จริงแล้วชื่อย่านเวียงเจ็ดลินนี้อาจเรียกว่าย่านช่างเคียนได้เช่นกัน เพราะติดกับเชิงดอยสุเทพ และมีเส้นทางขึ้นไปสู่หน้าดอยช่างเคียนได้ แต่เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนกับบริเวณบ้านและวัดช่างเคียน ที่จะกล่าวถึงต่อไป จึงใช้ชื่อ “เวียงเจ็ดลิน” แทน ซึ่งสำหรับคนเชียงใหม่โดยทั่วไปแล้ว ตำแหน่งแห่งที่ของเวียงเจ็ดลินก็ยังไม่ได้เป็นที่รับรู้หรืออยู่ในความทรงจำมากนัก ผิดกับสวนสัตว์ หรือมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ที่เป็นที่รู้จักและจำได้หมายรู้มากกว่า สำหรับคนทั่วไปแล้วย่านนี้อาจเรียกว่าเป็นย่าน “หลังเทคโนโลยีดอย” ซึ่งเป็นชื่อที่คนทั่วไปใช้เรียกมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ได้ด้วย.

อย่างไรก็ตาม ด้วยลักษณะทางธรรมชาติ และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ย่านเวียงเจ็ดลินจึงนับเป็นย่านที่ยังคงความสำคัญ และคุณค่าความหมายทางจิตใจอยู่ชัดเจนมาก.

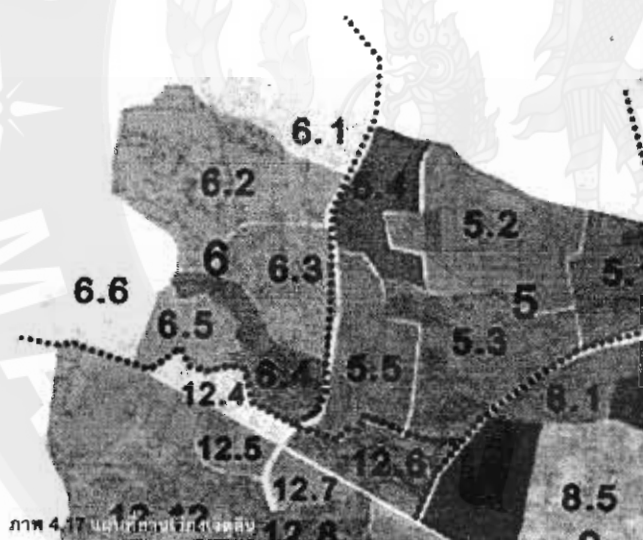
ย่านเวียงเจ็ดลินแบ่งออกเป็น อาจแบ่งออกได้เป็น 2 โซนย่อย คือโซนติดดอย กับติดคลองชลประทาน เนื่องจากลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบ และการเข้าถึงด้านคลอง

ชลประทานดีกว่า จึงมีการพัฒนาพื้นที่ไปมากกว่าด้านติดดอย โซนติดคลองชลประทานและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เริ่มมีการก่อสร้างอาคารสูงมากขึ้น คล้ายคลึงกับละแวกบ้านช่างเคียน-อยู่เย็น ในย่านเจ็ดยอด-ช่วงสิงห์ที่ได้อ้างไว้ไปแล้ว

อย่างไรก็ตามย่านนี้ยังแบ่งออกเป็น 7 ละแวกบ้าน ดังจะกล่าวถึงต่อไปนี้:

พื้นที่ริมถนนรพช. 4307 (6.1) เป็นพื้นที่โล่งมีการใช้งานน้อย ส่วนใหญ่เป็นบ้านพักอาศัยริมถนนรพช. 4307 อย่างไรก็ตามขณะนี้กำลังมีการก่อสร้างอาคารศูนย์ประชุมนานาชาติเชียงใหม่ ในอนาคตอาจมีการเปลี่ยนแปลงย่านนี้เป็นอย่างมาก สังเกตได้จากปัจจุบันเริ่มมีร้านค้าแฟกจากพรนชายส์ตั้งมาเปิดในพื้นที่นี้แล้ว.

พื้นที่ต่อเนื่องกับละแวกบ้านช่างเคียน (6.2) เป็นพื้นที่ต่อเนื่องกับพื้นที่ริมถนนรพช. 4307 ลงมาทางใต้ เป็นส่วนที่มีพื้นที่โล่ง และมีบ้านพักอาศัยชั้นเดียวมาก โดยเส้นทางช่างเวียงเจ็ดลิน หรือเส้นทางที่แบ่งพื้นที่ระหว่างมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา เป็นเส้นทางที่สงบเงียบ มีบ้านพักอาศัยชั้นเดียว บางตอนเป็น

ภาพ 4.17 แผนที่ย่านเวียงเจ็ดลิน

ภาพ 4.18 ซ้าย: ถนน-ถนนคลองชลประทาน ล่าง: ถนนช่างเคียน ช่างเทคโนโลยีฯ กลาง:ถนน-บริเวณลานอนุสาวรีย์ครูบาศรีวิชัย เชิงดอยสุเทพ ล่าง: ถนนช่างเคียนช่างเทคโนโลยีฯ ขวา:เส้นทางในสวนปศุสัตว์ ล่าง:อาคารใหม่ของเทคโนโลยีฯ และเส้นทางช่างเวียงเจ็ดลิน.

พื้นที่เปิดโล่ง และติดกับเขตอุทยานแห่งชาติสุเทพ-ปุย และที่สุดถนนเป็นที่อยู่ของช่างหล่อพระ (ภาพ 4.19 และ 4.20) นับเป็นย่านที่เงียบสงบ ใกล้ธรรมชาติ เหมาะสำหรับการอยู่อาศัยแบบสงบสบาย มากที่สุดย่านหนึ่งของเชียงใหม่

ส่วนบริเวณถนนสายหลักอีกสายที่วิ่งจากทางตะวันออกริมคลองชลประทาน เลี้ยวโค้งไปสู่ทางเหนือของพื้นที่ (ต่อเนื่องกับถนนเจ็ดยอด-ช่างเคียน) เป็นถนนที่เมื่ออยู่ใกล้มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา จะเป็นที่อยู่อาศัย แทรกตัวด้วยพาณิชยกรรม หรือ กิจกรรมการค้า และมีหอพัก คอนโดมีเนียมรวมอยู่ด้วย เป็นบริเวณที่นับว่ามีปัญหาที่สุด เพราะมีโครงการอาคารสูงหลายแห่ง เกิดขึ้นในบริเวณนี้ (ต่อเนื่องกับละแวกบ้านช่างเคียน) ชาวบ้าน บริเวณนี้มีการฟ้องร้องศาลเกี่ยวกับการฉ้อโกงที่ดิน ส่วนที่ไกลออกไปทางทิศเหนือของพื้นที่ เริ่มมีพื้นที่โล่งว่าง และสงบเงียบมากขึ้น.

ละแวกบ้านอิงคอย (6.3) บริเวณนี้เกือบทั้งหมดเป็นบ้านจัดสรรแบบล้อมรั้ว ชื่อหมู่บ้านอิงคอย เป็นหมู่บ้านจัดสรรชั้นดีที่เริ่มโครงการมานาน และเป็นที่รู้จักของคนเชียงใหม่โดยทั่วไป

ช่างเคียน (6.4) ช่างเคียนเป็นชื่อชุมชนดั้งเดิม ที่มีวัดช่างเคียนเป็นศูนย์กลาง โดยมีสุสานช่างเคียนอยู่ด้วย ปัจจุบันอยู่ติดกับประตูทางเข้า-ออกของเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาค้นด้านตะวันออก ในอดีตช่างเคียนเป็นพื้นที่ปลูกสตรอเบอรี่ และโรงงานผลิตเซรามิกที่ใช้ดินแต่งบ้าน เช่น กระเบื้องหลังคา ลูกกรงราวระเบียง ต่อมาภายหลังเมื่อเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาขยายตัวมีทางเข้าออกทางสุสานช่างเคียน ทำให้เกิดร้านค้า ร้านอาหาร เพื่อตอบสนองความต้องการของนักศึกษา เกิดเป็นชุมชนหนาแน่นขึ้น เนื่องจากเป็นพื้นที่บริเวณเชิงดอยสุเทพที่มีทิวทัศน์งดงาม เหมาะสำหรับการอยู่อาศัย และใกล้สถานบันการศึกษา จึงมีการสร้างบ้านพักอาศัย และหอพัก รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพิ่มขึ้น กระทั่งเกิดโครงการก่อสร้างอาคารคอนโดมีเนียมที่เป็นอาคารสูงจำนวนมาก และได้รับการต่อต้านจากผู้อยู่อาศัยในบริเวณนี้เดิม.

เทคโนโลยีราชมงคลล้านนา (6.5) เป็นสถาบันการศึกษาที่จัดตั้งเป็นสถาบันการศึกษาระดับปริญญาตรีแรก ตั้งแต่ พ.ศ.2518 เดิมใช้ชื่อว่า "วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา" ภายหลังได้รับการยกฐานะเป็น

มหาวิทยาลัย และใช้ชื่อเช่นที่มีในปัจจุบัน ตั้งแต่ พ.ศ. 2542 มหาวิทยาลัยใช้พื้นที่ส่วนหนึ่งของเวียงเจ็ดลิน ต่อมาจึงมีการขยายตัวรวมพื้นที่นอกกำแพงเวียงเจ็ดลิน ด้วย.

เวียงเจ็ดลิน (6.6) เนื่องจากพื้นที่เวียงเจ็ดลิน มีคูน้ำคันดินคงเหลืออยู่ค่อนข้างชัดเจน ละแวกบ้านนี้จึงเป็นพื้นที่ในเขตกำแพงเวียงเกือบทั้งหมด ยกเว้นบริเวณมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา และสวนรุกขชาติ ซึ่งมีผู้คนเข้าใช้จำนวนมาก รวมทั้งมีทางเข้าที่สะดวกจากถนนห้วยแก้ว จึงรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของย่านมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่จะกล่าวถึงต่อไป.

พื้นที่ละแวกบ้านเวียงเจ็ดลิน เป็นที่ตั้งของส่วนราชการ และพื้นที่สาธารณะประโยชน์ หลายหน่วยงาน นับตั้งแต่สำนักงานปลัดตัวเชียงใหม่ สถานีตำรวจภูธรพิงค์ราชนิเวศน์ รวมทั้งศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ และวัดหมื่น ซึ่งเป็นวัดโบราณทางตะวันตกเฉียงเหนือของเวียงเจ็ดลิน ซึ่งลักษณะการใช้พื้นที่ของส่วนราชการที่อิงกับเกษตรกรรมนี้เอง ทำให้เกิดลักษณะทางกายภาพคงสภาพแบบธรรมชาติไว้ได้

นอกจากนี้วัดหมื่นซึ่งเป็นวัดร้างในเขตเวียงเจ็ดลินมาเป็นเวลานาน มีการฟื้นฟูขึ้นมาในช่วงเวลานี้ โดยพระเทพวรสิทธาจารย์ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหาร เป็นองค์อุปถัมภ์ และเริ่มมีพระสงฆ์จำพรรษาที่วัดนี้แล้ว นอกจากนี้ยังเชื่อกันว่าพญามังรายได้นำช้างหลวงจากหริภุญไชยมาเป็นพระหลังจากที่ตีเมืองลำพูนแตกในสมัยพระยาธิบยา บรรจุในพระเจดีย์ที่

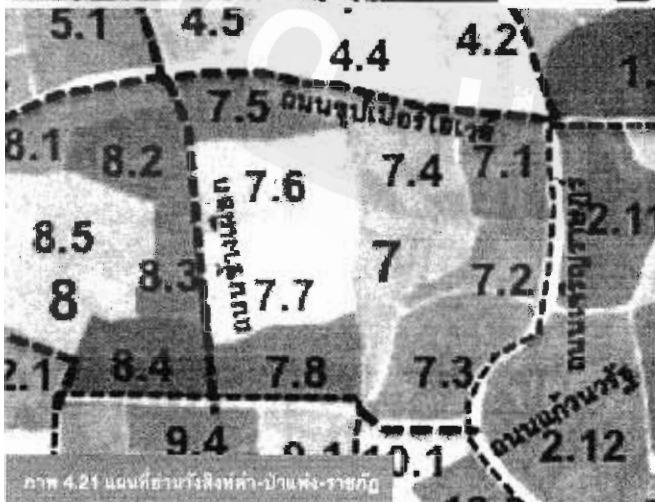
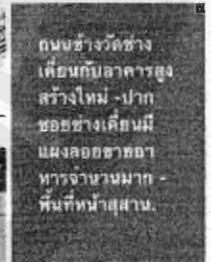
วัดหลวงแห่งนี้ซึ่งอยู่เกือบกึ่งกลางของเวียงเจ็ดลิน ซึ่งหมายถึงพระกรุที่สร้างมีอายุมากกว่า 700 ปี เมื่อพระองค์ได้อัญเชิญพระพุทธรูปหิ้งค์กลับเชียงใหม่ ได้ยินเสียงล่ำลือว่าพระรอดลำพูนนั้นมีฤทธิ์นักจึงทรงให้ให้ช่างหลวงของพระองค์นำพิมพ์พระจากลำพูนมาสร้าง และบรรจุกรุที่วัดหมื่นซึ่งอยู่ในเวียงเจ็ดลิน (<http://www.fim96.org/index>.)

ลักษณะที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด รวมทั้งข้อถกเถียงเรื่องลักษณะ ประวัติศาสตร์ และความสำคัญของเวียงเจ็ดลิน ทำให้ละแวกย่านนี้ ยังคงความหมายด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา และความหมายทางจิตใจอยู่มาก นอกเหนือจากความสำคัญทางธรรมชาติ เช่นเดียวกับบริเวณใกล้เคียง.

เชิงคอกสุเทพ (6.7) พื้นที่ส่วนนี้มีลักษณะเป็นพื้นที่กันชน ระหว่างพื้นที่ธรรมชาติกับพื้นที่เมือง ดังได้กล่าวไปแล้วว่าขอบเขตย่านด้านตะวันตกของพื้นที่นี้ ไม่ชัดเจน และกำหนดขอบเขตได้ยากมาก ดังนั้นจึงได้ใช้ขอบเขตด้านธรรมชาติเป็นส่วนกำหนดพื้นที่ศึกษา และใช้เป็นขอบเขตย่านเวียงเจ็ดลินนี้ด้วย อาจกล่าวได้ว่าพื้นที่นี้นับเป็นพื้นที่ที่มีความงดงามตามธรรมชาติ ที่ควรค่าแก่การรักษาเป็นอย่างยิ่ง.

4.2.4 ย่านวังสิงห์คำ-ป่าแฝง-ราชภัฏ (7)

ย่านวังสิงห์คำ-ป่าแฝง-ราชภัฏ เป็นย่านที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมของเมืองเชียงใหม่ มีขนาดค่อนข้างใหญ่ อยู่ติดกับกำแพงเวียงชั้นในทางตะวันออก

ถนนช้างม่ี่
เชื่อมกับอาคารสูง
สร้างใหม่ - ปาก
ซอยช้างม่ี่
แห่งลือชาอาหาร
จำนวนมาก -
พื้นที่หน้าสวน.

ภาพ 4.21 แผนที่ย่านวังสิงห์คำ-ป่าแฝง-ราชภัฏ

เฉียงเหนือ พื้นที่ย่านส่วนนี้มีขอบเขตย่านที่ชัดเจน เพราะล้อมรอบด้วยถนนและแม่น้ำทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านเหนือจรดถนนสุขุมวิทไฮเวย์ ด้านตะวันออกจรดแม่น้ำปิง ด้านใต้จรดถนนมณีนพรัตน์ (ถนนรอบคูเมืองด้านเหนือ) และถนนวิชยานนท์ และด้านตะวันตกจรดถนนช้างเผือก.

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 3 ว่าการตั้งถิ่นฐานและการขยายตัวของเวียงเชียงใหม่ มักจะกระจุกตัวอยู่ทางเหนือและทางตะวันออกของกำแพงเวียง ย่านวังสิงห์คำ-ป่าแพ่ง-ราชภัฏ ก็เป็นย่านที่อยู่ทางเหนือของกำแพงเวียง จึงมีองค์ประกอบหลายอย่างที่ยังคงสะท้อนความสำคัญในประวัติศาสตร์ พื้นที่บริเวณทางเหนือของกำแพงเวียงนี้ยังมีโบราณสถานที่เป็นวัดร้างอยู่จำนวนมากที่สุดอีกแห่งหนึ่งของเวียงเชียงใหม่ (ดูอรุณรัตน์ และสุรพล, 2539) ส่วนชุมชนดั้งเดิม ได้แก่ บ้านช้างเผือกและบ้านกู่เต้า เดิมเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชาวไทใหญ่ ซึ่งมีชาวมุสลิมมาอยู่ในช่วงต่อมา ปัจจุบันวัดกู่เต้า วัดป่าเป้า ยังคงเป็นวัดสำคัญที่ชาวไทใหญ่ยังคงไปกราบไหว้และร่วมพิธีสำคัญอยู่อยู่เสมอ นอกจากนี้ชุมชนดั้งเดิมบริเวณนี้ ได้แก่ บ้านวังสิงห์คำ ซึ่งเป็นชุมชนริมแม่น้ำปิง และบ้านป่าแพ่ง ซึ่งเป็นที่ลุ่มต่ำน้ำท่วมถึงได้ง่ายและเป็นที่จอดจำของชาวเวียงใหม่รุ่นก่อนๆ ได้ดี.

บริเวณทางทิศเหนือนี้ มียังสิ่งสำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ อนุสาวรีย์ช้างเผือก ตั้งอยู่ใกล้กับสถานีขนส่งเชียงใหม่ 1 มีหลักฐานจารึกเกี่ยวกับอนุสาวรีย์จากแผ่นจารึก ณ ประตูช้างเผือก จารึกข้อความว่า

“ในสมัยพญาแสนเมืองมา กษัตริย์ลำดับที่ 9 ของล้านนา ระหว่าง พ.ศ. 1931 – 1954 มหาดเล็กชื่อ อ้ายออบ และ อ้ายยี่ระ ได้ช่วยเหลือพญาแสนเมืองมา โดยผลัดกันแบกพระองค์ให้พ้นอันตรายจากการโจมตีของกองทัพสุโขทัย กษัตริย์ล้านนาได้ปูนบำเหน็จมหาดเล็กทั้งสอง เป็นที่ขุนช้างซ้ายขุนช้างขวา ขุน

ช้างทั้งสองตั้งบ้านเรือนอยู่ทางทิศใต้ เชียงใหม่ด้านตะวันออก และได้สร้างรูปช้างเผือกไว้ด้านซ้าย-ขวา ของถนนเข้าประตูช้างเผือก”

สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อวันเสาร์ขึ้น 11 ค่ำ เดือน 7 พ.ศ. 2343 พระเจ้ากาวิละเจ้าเมืองเชียงใหม่ได้สร้างรูปปั้นช้างเผือก 2 เชือก ไว้ทางหัวเวียงนอกประตูช้างเผือก อยู่ทางปากตะวันออกของถนนช้างเผือก มีขนาดโตใกล้เคียงกับช้างตัวจริง และมีหลังคาหุ้มโค้งคลุมช้างเอาไว้ให้มองเข้าไปทางด้านหัวช้าง มีกำแพงล้อมรอบบริเวณทั้ง 4 ทิศ และมีประตูเข้าออกได้ ทาด้วยสีชาวทั้งตัวช้างและกำแพง ช้างเชือกที่หันหน้าไปทางทิศตะวันออกชื่อ “ปราบจักรวาล” และช้างเชือกที่หันหน้าไปทางทิศเหนือชื่อ “ปราบเมืองมาร” จากการสร้างอนุสาวรีย์ช้างเผือก 2 เชือกนี้ จึงเป็นเหตุให้ในสมัยหลัง ชื่อประตูเมืองเชียงใหม่ด้านเหนือเดิมชื่อ ประตูหัวเวียง เปลี่ยนชื่อเรียกเป็นประตูช้างเผือก ไปตามชื่อของอนุสาวรีย์ช้างเผือกจนถึงปัจจุบัน

เดือนพฤษภาคม - เดือนมิถุนายน ของทุกปี ชาวเชียงใหม่จะมีประเพณีขานอนุสาวรีย์ช้างเผือก ชาวบ้านที่อยู่บริเวณนั้นจะร่วมกันตั้งเครื่องสังเวยพระยาช้างเผือกทั้ง 2 เชือก (นภสันต์, 2548: 57-59)

เราจะเห็นความสอดคล้องในรูปแบบสถาปัตยกรรมที่คลุมช้างที่นี้กับที่คลุมสิงห์ที่ช่วงสิงห์ และจากหลักฐานก็เป็นการสร้างในสมัยเจ้ากาวิละเหมือนกัน.

องค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญดั้งเดิมอีกประการหนึ่ง ที่ปัจจุบันสูญหายไป ไม่สามารถทำหน้าที่เดิมได้อีก ได้แก่ หนองใหญ่หน่อสน บริเวณแจ้งศรีภูมิ ซึ่งเป็นชัยมงคลประการหนึ่ง ที่พญามังรายเลือกพื้นที่ตั้งเวียงเชียงใหม่ ในอดีตใช้เป็นพื้นที่รับน้ำของเมือง ปัจจุบันมีการถมพื้นที่และตัดเป็นถนนอัสภรณ์ ทำให้มีการเปิดพื้นที่ และเพิ่มการเข้าถึงพื้นที่ได้มากขึ้น ขณะเดียวกันก็เกิดปัญหาด้านพื้นที่รับน้ำ และการระบายน้ำของเมือง

บริเวณสองข้างถนนอัษฎาธร มีกิจกรรมสำคัญที่เกิดขึ้น ได้แก่ ตลาดต้นไม้ หรือกาดคำเที่ยง นับเป็นตลาดต้นไม้ที่ใหญ่ที่สุดของเชียงใหม่ในปัจจุบัน และกาดเจเจ หรือเจเจมาร์เก็ต ซึ่งเป็นความพยายามที่จะพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งการค้าใหม่ของเมือง แต่โครงการไม่ประสบผลสำเร็จจึงมีเพียงร้านอาหาร ผับ บาร์ ที่เปิดในยามค่ำคืนเท่านั้นที่ยังคงทำรายได้ได้ดี นอกจากนี้ก็เป็นอาคารพาณิชย์ ร้านกาแฟ และร้านค้าประเภทอื่นๆ อีกจำนวนหนึ่ง.

โดยสรุปแล้วย่านวังสิงห์คำ-ป่าแพ่ง-ราชภัฏ นี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ส่วน ตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ และพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของพื้นที่ (ดูภาพถ่ายทางอากาศในภาพ 4.21 ประกอบ) คือ พื้นที่ทางตะวันออกริมแม่น้ำปิงย่านวังสิงห์คำ-ป่าแพ่ง (ในแผนที่คือสะพานบ้าน 7.1, 7.2 และ 7.3) และพื้นที่ทางฝั่งตะวันตกริมถนนช้างเผือก (ในแผนที่คือสะพานบ้าน 7.5, 7.6, 7.7 และ 7.8) ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนดั้งเดิม อีกส่วนหนึ่งคือบริเวณตรงกลางระหว่างพื้นที่ทั้งสอง (ในแผนที่คือสะพานบ้าน 7.4) ซึ่งแต่เดิมเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ เป็นที่รับน้ำของเมือง ไม่มีการใช้พื้นที่เพื่อการตั้งถิ่นฐาน.

พื้นที่ริมแม่น้ำปิง คือวังสิงห์คำ-ป่าแพ่ง ยังคงมีที่อยู่อาศัยที่มีแปลงที่ดินขนาดเล็ก แบบชุมชนเก่าทั่วไป วัดในละแวกบ้านนี้คือวัดป่าแพ่ง และยังมีศาลเจ้าจีนในบริเวณนี้ด้วย เพราะเป็นพื้นที่ที่ต่อเนื่องกับย่านการค้า ได้แก่ กาดหลวง วัดเกต ซึ่งเป็นย่านที่คนจีนอยู่อาศัยและค้าขายเป็นจำนวนมาก.

กิจกรรมใหม่ๆที่เกิดขึ้นภายหลังในส่วนนี้ ได้แก่ กาดเมืองใหม่ ซึ่งเป็นกาดขายผัก-ผลไม้ทั้งส่งและปลีกสำหรับเทศบาลนครเชียงใหม่ เดิมเป็นสุขาภิบาลเมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2458 ขึ้นตรงต่อมณฑลพายัพ ต่อมาเมื่อมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ในปีพ.ศ. 2475 สภาผู้แทนราษฎรจึงมีมติสมควรจัดตั้งชุมชนซึ่งส่วนใหญ่เป็นสุขาภิบาลให้มีฐานะเป็น เทศบาล

เทศบาลนครเชียงใหม่ได้รับฐานะจากสุขาภิบาลเมืองเชียงใหม่ขึ้นเป็น “เทศบาลนครเชียงใหม่” ในปี พ.ศ. 2478 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 80 ลงวันที่ 29 มีนาคม 2478 มีพื้นที่รับผิดชอบ 17.5 ตารางกิโลเมตร มีอำนาจหน้าที่ตามบทบัญญัติในพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ.2476 ทุกประการนับเป็นเทศบาลนครแห่งแรกในประเทศไทย (<http://www.cmcity.go.th/aboutus/history.php>)

นอกจากสถานที่ราชการ บริเวณนี้ยังเคยมีโรงเรียนสอนภาษาจีนชื่อ โรงเรียนชิงเซิง บนถนนวิชานนท์ใกล้กับเทศบาลนครเชียงใหม่ ซึ่งเคยมีบทบาทด้านการสอนภาษาจีนในเชียงใหม่ ปัจจุบันย้ายไปอยู่ถนนสุขุมวิทซอยเชียงใหม่-ลำปาง โรงเรียนก่อตั้งตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง นักธุรกิจชาวจีนในเชียงใหม่อีกกลุ่มหนึ่ง (ซึ่งเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้นใหม่ และได้เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้บริหารโรงเรียนตัวเอง-ยั่วเคี้ยว ที่ได้ก่อตั้งโรงเรียนชิงหัวมาก่อน) ได้ริเริ่มทดลองเปิดสอนภาษาจีนขึ้นภายใต้การสอนของครูจีน ชื่อ นายอิ้วกวง แซ่โล้ว การสอนภาษาจีนของชมรมแห่งนี้ ได้รับการตอบสนองจากสังคมชาวจีนในเชียงใหม่เป็นอย่างดี จึงทำให้จำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในที่สุดกลุ่มผู้ก่อตั้งชมรมฯ จึงได้ประชุมและได้ตกลงมอบหมายให้นายหุ่งเจี้ยว แซ่จิ๋ว เป็นผู้ยื่นขออนุญาตเปิดโรงเรียนจีนขึ้นอีกแห่งหนึ่ง โดยใช้ชื่อว่า โรงเรียนชินเซิง และได้รับอนุญาตเป็นทางการเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2491 (<http://www.chongfah.ac.th/history/>)

โรงเรียนชินเซิงได้มีการเปลี่ยนแปลงคณะผู้บริหารใหม่ในปี 2502 และโรงเรียนชินเซิงได้รวมการบริหารร่วมกับมูลนิธิที่ได้ก่อตั้งในเวลาต่อมา ในปี 2528 คณะกรรมการมูลนิธิฯ มีความจำเป็นต้องขออนุญาตเลิกกิจการโรงเรียนนาถาภิบาลวิทยา โดยให้มีผลตั้งแต่วันที่ 30 เมษายน 2528 เพราะขาดแคลนทุนทรัพย์ และการบริหารประสบการขาดทุน

ภาพ 4.23 ซ้าย: บน-ถนนเมืองสมุทรหลังกาดเมืองใหม่ ล่าง-ถนนภายในกาดเมืองใหม่ กลาง: บน-เจดีย์วัดป่าแพ่ง (ร้าง) บริเวณสถานีขนส่ง 1 ซ้ายมือ. ขวา: บน-ยอดเจดีย์วัดภูค่า เป็นเส้นขอบฟ้าของบริเวณ ล่าง-ถนนเนียบพริตต์บริเวณหน้าวัดป่าเป้า.

ในปี 2532 คณะกรรมการมูลนิธิฯ ได้ขออนุญาตรวมกิจการโรงเรียนจีนเชียงใหม่อันเหลือสองโรงเรียนเข้าด้วยกัน และขอใช้ชื่อโรงเรียนที่รวมกันใหม่ว่า โรงเรียนช่องฟ้าซินเซิง แต่ทางราชการไม่อนุญาตเพราะไปขัดกับระเบียบที่ห้ามตั้งชื่อโรงเรียนเป็นภาษาต่างประเทศ หรือเลียนเสียงเป็นภาษาต่างประเทศ ที่ประกาศใช้ตั้งแต่ปี 2529 เป็นต้นมา ต่อมาจึงขออนุญาตใช้ชื่อโรงเรียนใหม่ว่า “โรงเรียนสหศึกษา” เรื่อยมา จนกระทั่งปี 2549 ระเบียบการตั้งชื่อโรงเรียนฉบับเดิมดังกล่าวถูกยกเลิก จึงได้ยื่นขออนุญาตเปลี่ยนชื่อโรงเรียนใหม่เป็น “โรงเรียนช่องฟ้าซินเซิงวาณิชบำรุง” ในที่สุด

หลังการรวมโรงเรียนในปี 2532 เป็นต้นมา โรงเรียนมีการพัฒนาขยายชั้นเรียน จากเดิมเปิดสอนเพียง ป.6 ในปี 2538 ได้ขยายชั้นเรียน ม.1-ม.3 และ ในปี 2545 ขยายชั้นเรียน ม.4-ม.6 โดยเปิดสอนทั้งแผนกวิทย์-คณิต และแผนกศิลปภาษาจีน ในปี 2545.

ในปี 2546 คณะกรรมการมูลนิธิฯ ได้ยื่นขอจดทะเบียนตั้ง โรงเรียนอนุบาลฟ้าใหม่ (โดยพัฒนาจากสถานรับเลี้ยงเด็ก “สวนเด็กช่องฟ้าซินเซิง”) ส่วนสถานรับเลี้ยงเด็กฯ ยังคงรับเด็กก่อนวัย 2 ปี ต่อเนื่องไปจนปี 2552 จนกระทั่งปี 2552 ได้มีการขออนุญาตรวมกิจการโรงเรียนอนุบาล เข้าเป็นโรงเรียนเดียวกันกับโรงเรียนช่องฟ้าซินเซิงวาณิชบำรุง และขออนุญาตรับเด็กอายุ 2 ปี ระดับเตรียมอนุบาล พร้อมกับขอเลิกกิจการสถานรับเลี้ยงเด็ก.

ดังนั้นในที่สุดโรงเรียนจีนเชียงใหม ได้มารวมเป็นหนึ่งเดียวมาจนปัจจุบัน คือ “โรงเรียนช่องฟ้าซินเซิงวาณิชบำรุง” มีมูลนิธิช่องฟ้าซินเซิงวาณิชบำรุงวิทยา เป็นเจ้าของและผู้รับใบอนุญาตจัดตั้งโรงเรียน เปิดสอนตั้งแต่เตรียมอนุบาล จนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 ในปัจจุบันสามารถรวมเป็นหนึ่งเดียวอย่างมีเอกภาพ.

พื้นที่บริเวณโรงเรียนชิงเซิงเดิม เป็นอาคารไม้สองชั้น ขนาดสัดส่วนสวยงาม แต่ถูกรื้อถอนไปหลังจาก

โรงเรียนย้ายออกไปแล้วหลายปี ปัจจุบันมีการสร้างหลังคาคลุมพื้นที่ขนาดใหญ่ เพื่อรองรับกิจกรรมการค้าแบบตลาดสดที่ขยายตัวมาจากกาดเมืองใหม่.

ส่วนพื้นที่ทางตะวันตกของย่านวังสิงห์คำ-ป่าแพ่ง-ราชภัญ นั้น ประกอบด้วยบ้านเชียงยืน ป่าเป้า ช้างเผือก กู่เต้า ซึ่งเป็นชุมชนดั้งเดิม ที่ได้กล่าวถึงไปแล้วในบทที่ 3 บ้านช้างเผือกซึ่งเคยอยู่ริมสองฝั่งถนนช้างเผือก ต่อมาสมัยหลัง เมื่อมีการขยายถนนช้างเผือก เพื่อต่อเนื่องไปยังถนนโชตนาเพื่อนำไปสู่อำเภอแมริม โดยเฉพาะส่วนทางเหนือตั้งแต่เหนืออนุเสารีย์ช้างขึ้นไป เพื่อให้ความสะดวกแก่ยานพาหนะ ทำให้พื้นที่สองฝั่งถนนติดต่อกันได้ยากขึ้น กระทั่งอาจแบ่งออกเป็นคนละละแวกบ้าน และคนละย่านในที่สุด

พื้นที่ส่วนบ้านช้างเผือกนี้ยังคงลักษณะชุมชนเดิมด้วยถนนสายเล็กๆ คดเคี้ยว บ้านและที่ดินแปลงเล็ก ยกเว้นถนนบนถนนมณีนพรัตน์ริมคูเมืองที่ขยายขนาดใหญ่ขึ้นกว่าเดิมมาก และจากการศึกษาเรื่องศักยภาพในการเข้าถึง (ด้วยทฤษฎี Space Syntax - Pranom, 2003) ยังพบว่าถนนมณีนพรัตน์เป็นถนนที่มีศักยภาพในการเข้าถึงมากที่สุดของเชียงใหม่ กล่าวคือมีโอกาสที่ผู้คนจะใช้ถนนเป็นทางผ่านเชื่อมโยงไปยังพื้นที่อื่นๆ ในเมืองมากที่สุดด้วย และถนนสายนี้ก็มียวดยานผ่านเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดลักษณะเมือง “สองหน้า” ที่ชัดเจนที่สุดอีกละแวกบ้านหนึ่ง ดังได้กล่าวไปแล้ว คือถนนสายหลักเป็นถนนขนาดใหญ่มีการจราจร มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจคึกคัก แต่ถนนซอยกลับเป็นถนนขนาดเล็กคดเคี้ยว และมีลักษณะเป็นชุมชนดั้งเดิม.

พื้นที่ต่อเนื่องขึ้นมาทางเหนือ จะเป็นละแวกบ้านวัดกู่เต้า อันเป็นที่ตั้งวัดกู่เต้า และสนามกีฬาเทศบาลนครเชียงใหม่ รวมทั้งสถานีขนส่งแห่งที่ 1 ซึ่งเคยคึกคักมาก กระทั่งเริ่มมีการสร้างสถานีขนส่งแห่งที่ 2 ขึ้นที่ “อาเซด” บนถนนสุขุมวิทโยเวียงเชียงใหม่-ลำปาง ส่วนเหนือขึ้นไปอีกเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ภาพ 4.24 ซ้าย: บน-ถนนวังสิงห์คำ-ริมแม่น้ำปิง ล่าง-ศาลเจ้าจีนละแวกบ้านป่าแพ่ง.

กลาง: บน-วังสิงห์คำ-ถนนชั้น ล่าง-ถนนใหม่บ้านอิมบุญ.

ขวา: บน-บ้านพักอาศัยในซอยวังสิงห์คำ 2-3. ล่าง-ทางนาธรรมชาติหลังหมู่บ้านอิมบุญ.

ซึ่งมีการใช้พื้นที่อย่างเข้มข้น ด้วยจำนวนนักศึกษาและคณาจารย์ บุคคลกร รวมกันเกือบ 30,000 คน ตามข้อมูลเมื่อปี พ.ศ. 2554 (<http://www.cmu.ac.th/web55/cmu-file/cmrudatacommondataset.pdf>) ทำให้เกิดกิจกรรมต่างๆที่เนื่องมาจากการที่มีนักศึกษา คณาจารย์ และบุคลากรจำนวนมากอยู่ในพื้นที่.

สำหรับพื้นที่ส่วนกลางของย่าน ระหว่างส่วนตะวันออกและตะวันตกนี้ เดิมเป็นพื้นที่รับน้ำของเมือง เพราะเป็นที่ลุ่มต่ำ แต่ต่อมามีการตัดถนนเพิ่ม และเกิดการใช้พื้นที่เพิ่มมากขึ้นจากเดิม มีทั้งกิจกรรมการค้าริมถนนรูปเปอร์ริเออร์ เช่น ร้านค้าต่างๆ โรงพยาบาลเซนต์ปีเตอร์ หรือพื้นที่ภายใน เช่น ห้างเทสโก-โลตัส กาดคำเที่ยง เจมมารีเกิด เป็นต้น พื้นที่เหล่านี้มีบทบาทต่อการใช้งานและการจำได้ของชาวเชียงใหม่มากขึ้นกว่าเดิมมาก แม้กิจการบางอย่างอาจจะยังไม่สำเร็จในแง่ธุรกิจมากนัก ดังได้กล่าวไปแล้วบางส่วนก่อนหน้านี้.

ละแวกบ้านของย่านวังสิงห์คำ-ป่าแพ่ง-ราชภักดิ์ มีด้วยกัน 8 สะแวกบ้าน ดังนี้:

วังสิงห์คำเหนือ (7.1) เป็นชุมชนริมน้ำที่ปัจจุบันอยู่ติดถนนรูปเปอร์ริเออร์ หรืออยู่เหนือสุดของย่าน เป็นละแวกบ้านที่มีการใช้ที่ดินแบบผสม เพราะยังมีที่อยู่อาศัยทั้งที่เป็นแบบดั้งเดิม และที่เป็นอาคารสูงแบบหอพัก และคอนโดมิเนียมที่สร้างขึ้นภายหลัง และมีกิจกรรมการค้า พาณิชยกรรม ทั้งที่มีอยู่เดิมมานาน เช่น โรงผลิตน้ำดื่มต๋องต๋อง โรงงานไอศกรีมป่าตัน และที่เพิ่มขึ้นและเปลี่ยนแปลงไป เช่น ร้านอาหารริมแม่น้ำปิง เป็นต้น.

ถนนวังสิงห์คำริมแม่น้ำปิง เป็นถนนที่มีการจราจรหนาแน่นมากในช่วงกลางวัน เพราะเป็นเส้นทางเชื่อมโยงกิจกรรมสำคัญริมแม่น้ำปิง ตั้งแต่ กาดเมืองใหม่ เทศบาลนครเชียงใหม่ ไปจนถึง กาดต้นลำไย และกาดหลวง เป็นต้น

บางส่วนของพื้นที่วังสิงห์คำเหนือเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ ที่มีความเสี่ยงต่อการท่วมของน้ำสูง เพราะต่อเนื่องกับพื้นที่ลุ่มรับน้ำเดิมของเมือง ยังสังเกตเห็นร่องรอยของน้ำท่วมได้ รวมทั้งมีวัดระดับแม่น้ำปิงติดตั้งอยู่ในบริเวณหมู่บ้านข้างโรงผลิตน้ำดื่มต๋องต๋องด้วย. (ภาพ 4.24)

วังสิงห์คำกลาง (7.2) บริเวณนี้ต่อเนื่องจากวังสิงห์คำเหนือลงมาทางใต้ แต่การใช้พื้นที่ไม่หนาแน่นเท่าใดนัก เพราะมีโรงงานเชิงก่ออยู่บนถนนวังสิงห์คำ ซึ่งเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ แต่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ในพื้นที่มากนัก พื้นที่ละแวกบ้านวังสิงห์คำกลางนี้ รวมหมู่บ้านอัมมบุญซึ่งอยู่ด้านในไม่ได้ติดถนนวังสิงห์คำ และวัดป่าแพ่งไว้ด้วย ลักษณะทางกายภาพละแวกบ้านนี้ยังคงเป็นอาคารสูง 2-4 ชั้น ขนาดไม่ใหญ่นัก และมีถนนขนาดเล็ก โดยมีทางติดต่อไปยังกาดคำเที่ยง-ตลาดต้นไม้ที่อยู่ติดกันด้วย

วัดป่าแพ่งนับเป็นวัดเก่าแก่แห่งหนึ่งของเชียงใหม่ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2447 (นับถึงพ.ศ.2555 วัดป่าแพ่งมีอายุได้ 108 ปี) โดยพระยานาวาตันตระกูลนาวาระหัวหน้าช่างต่อเรือให้เจ้าในวัง ร่วมกับท้าวคำปิ่น กำนันตำบลป่าตัน เป็นผู้ชักชวนชาวบ้านสร้างวัดขึ้น ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2463 (<http://www.bloggang.com>).

เทศบาล-กาดเมืองใหม่ (7.3) พื้นที่ละแวกบ้านนี้เป็นพื้นที่ที่คึกคัก และผู้คนจงใจได้มากที่สุดของย่านถนนวังสิงห์คำ เพราะเป็นที่ตั้งของสถานที่สาธารณะหลายแห่ง ตั้งแต่เทศบาลนครเชียงใหม่ กาดเมืองใหม่ สมาคมสตรีศรีล้านนา เป็นต้น นอกจากนี้เนื่องจากเป็นพื้นที่ขยายตัวของย่านการค้า และที่อยู่อาศัยของชาวจีนในเชียงใหม่ จึงมีชาวจีนอยู่อาศัยในย่านนี้มากด้วยสังเกตได้จากการมีศาลเจ้าจีนถึง 3 แห่งบริเวณเดียวกัน คือทางฝั่งตะวันตกและตะวันออกของถนนเมืองสมุทร (บริเวณติดกับธนาคารกรุงเทพ) นอกจากนี้ในอดีตยังเป็นที่ตั้งของโรงเรียนซิงเซิงที่ได้กล่าวไปแล้ว.

ภาพ 4.25 ซ้าย:
วัดป่าแพ่ง (เก่า)
<http://www.bloggang.com>

กลาง: บบ-ถนน
ข้างเมืกช่อ 6
มองจากวัดกุเต้า
ล่าง: วัดกุเต้า

ขวา: บบ-บ้านข้าง
วัดกุเต้า ล่าง:
เจดีย์และตลาด
ประตูฐานวิหาร
วัดกุเต้า.

โซนภาคเมืองใหม่เป็นพื้นที่ที่มีแผงขายสินค้าวางขายริมถนนจำนวนมาก การเดินเท้าในบริเวณนี้ทำได้ค่อนข้างยาก เพราะคนเดินเท้าต้องใช้พื้นที่ถนนเป็นทางเดินเท้าแทน รวมทั้งเป็นโซนที่ขาดแคลนที่จอดรถ และมีความสะอาด และความเป็นระเบียบน้อยกว่าโซนอื่นๆ คล้ายคลึงกับบริเวณตลาดสดทั่วไปด้วยเช่นกัน.

ภาคค้าที่ียง-เจเจมาร์เก็ต (7.4) ละแวกบ้านภาคค้าที่ียง-เจเจมาร์เก็ตนี้ ครอบคลุมพื้นที่ลุ่มรับน้ำเดิมของเมือง ตั้งแต่ถนนชูปเปอร์ไฮเวย์มาจนจรดแจ้งศรีภูมิ (ดูแผนที่ในภาพ 4.21 ประกอบ) ต่อมาภายหลังมีการตัดถนนอักษะธร และมีการใช้ที่ดินที่มีลักษณะเป็นแม่เหล็ก (Magnet) หรือกิจกรรมที่ดึงดูดคนจำนวนมากให้เข้ามาใช้งาน ตั้งแต่ ภาคค้าที่ียง ตลาดต้นไม้ที่ใหญ่ที่สุดของเมือง เทสโก-โลตัส ที่เข้าจากถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ และเจเจมาร์เก็ตที่พยายามจะให้ป็นศูนย์กลางการค้าแบบทางเลือกของคนเชียงใหม่ แต่กลับประสบความสำเร็จมากเฉพาะร้านอาหาร ผับ สถานบันเทิงช่วงกลางคืน ทำให้ผู้คนจดจำละแวกบ้านนี้ในหลายรูปแบบ

นอกจากนี้บนถนนอักษะธรยังเป็นที่ที่คนงานชาวไทยใหญ่ผู้รับจ้างรายวันมักจะใช้พื้นที่สองข้างถนนนี้เป็นที่รอรถมารับไปทำงาน เนื่องจากมีความเหมาะสมหลายประการ ทั้งเข้าถึงได้สะดวก และมีพื้นที่ว่างมากพอสำหรับการนั่งรอ และการจอดรถรับ.

น่าจะเป็นข้อจำกัดทางกายภาพที่เป็นที่ลุ่มต่ำดังกล่าวที่ทำให้บริเวณสองข้างถนนอักษะธรนี้ยังมีพื้นที่ว่างที่ยังไม่ได้พัฒนาอีกเป็นจำนวนมาก แต่จากการศึกษาของเครือข่ายนักผังเมืองเชียงใหม่ ที่เสนอในปฏิบัติการเชียงใหม่เอี่ยมด้านผังเมือง (2553) ได้เสนอให้พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมจะพัฒนาขึ้นมาให้เต็มศักยภาพตามแนวความคิด 'New Town in Town' หรือเมืองใหม่ในเมือง ซึ่งนับว่ามีความเป็นไปได้อย่างยิ่ง หากมีการปรับปรุงระบบระบายน้ำ ซึ่งรวมคลองแม่ข่าในบริเวณนี้ด้วย ให้สามารถระบายน้ำได้ดี ไม่เกิดปัญหาน้ำท่วม

ง่ายเกินไป โดยพื้นที่ริมคลองแม่ข่า แท้จริงแล้วมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นพื้นที่พักผ่อนในเมืองได้เป็นอย่างดี หากสามารถเพิ่มการเข้าถึงทั้งทางสายตาและทางกายภาพ ก็จะเป็นการลดข้อจำกัดด้านความปลอดภัยในการใช้งานลงไปได้.

ข้างเมือกเหนือ (7.5) เป็นละแวกบ้านส่วนเหนือสุดของย่านช่วงสิงห์-ป่าแพ่ง-ราชภัฏ ผังตะวันตก ซึ่งได้แก่บริเวณเหนือมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มาจนจรดถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ หรือชาวบ้านบริเวณดังกล่าวอาจเรียกชื่อตามถนนซอย ว่า "หลังกอก" ละแวกบ้านนี้มีพื้นที่ริมถนนหลักทั้งสอง คือ ชูปเปอร์ไฮเวย์ และถนนข้างเมือก เป็นกิจกรรมพาณิชยกรรม ส่วนพื้นที่ภายในเป็นบ้านพักอาศัยที่เกิดจากการจัดสรรพื้นที่ ไม่ได้เป็นโครงข่ายถนนแบบชุมชนดั้งเดิม สังเกตเห็นได้จากถนนระบบตาราง ที่เป็นเส้นตรงที่ใช้ในบริเวณนี้ (ภาพ 4.21)"

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (7.6) ละแวกบ้านนี้เป็นละแวกบ้านที่ศึกษาคึกและมีผู้คนจดจำได้มากที่สุดภายในย่านวังสิงห์คำ-ป่าแพ่ง-ราชภัฏผังตะวันตก ดังได้กล่าวไปแล้ว เดิมเรียกกันว่า "วิทยาลัยครู" ก่อนจะเปลี่ยนชื่อเป็นมหาวิทยาลัยดังในปัจจุบัน บริเวณมหาวิทยาลัยราชภัฏมีการปลูกสร้างอาคารค่อนข้างเติมพื้นที่ เหลือพื้นที่โล่งกว้างเพียงแห่งเดียวเฉพาะบริเวณสนามกีฬาหน้ามหาวิทยาลัย ส่วนพื้นที่หลังมหาวิทยาลัยราชภัฏเดิมเป็นชุมชนพักอาศัยแบบจัดสรรที่ดิน ด้วยระบบถนนแบบตาราง ต่อมามีความต้องการที่อยู่อาศัยมากยิ่งขึ้นของนักศึกษา อาจารย์ และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ละแวกบ้านนี้จึงมีอาคารสูงที่เป็นหอพัก และอพาร์ทเมนต์ แทรกตัวเพิ่มมากขึ้นสลับกับบ้านพักอาศัย โดยมีคอนโดมิเนียมไม่มากนัก กระทั่งนับว่าเป็นบริเวณที่มีการใช้พื้นที่หนาแน่นมากอีกแห่งหนึ่งของเชียงใหม่ (ดูภาพ 4.26).

สนามกีฬา-วัดกู่เต้า (7.7) ละแวกบ้านวัดกู่เต้าเดิมเป็นที่รู้จักของคนเชียงใหม่เป็นอย่างดี เนื่องจากเป็น

ภาพ 4.26 : ชายบน-ถนนข้างเมือกช่วงหน้าราชภัฏ, ล่าง-ที่ว่างบริเวณหลังราชภัฏ.

กลาง: หอพักอาคารสูงหลังราชภัฏ.

ขวา: บน-วัดป่าเป้าช่วงวันเข้าพรรณาคราคร่ำด้วยชาวไทยกลาง-เรือนแถวไม้ที่ยังเหลือในซอยข้างเมือก 1.

ชุมชนดั้งเดิมมีประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับเมืองเชียงใหม่ ต่อมาเมื่อสนามกีฬาเทศบาลนครเชียงใหม่สร้างขึ้น และมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้คนมากยิ่งขึ้น ละแวกบ้านนี้จึงรู้จักกันในนามของสนามกีฬาแทนวัดภูเต้า อย่างไรก็ตามเนื่องจากลักษณะพิเศษทางสถาปัตยกรรมของเจดีย์วัดภูเต้า (ภาพ 4.25) ชื่อของวัดภูเต้าก็ยังเป็นที่รู้จัก และกล่าวขวัญถึง โดยเฉพาะในหมู่ผู้สนใจด้านประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ละแวกบ้านนี้ประกอบด้วยชุมชนเก่ารอบๆวัดภูเต้า ส่วนพื้นที่ริมถนนช้างเผือก และทางตะวันออกของสนามกีฬาเป็นพื้นที่ที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ ปัจจุบันเป็นการผสมผสานกันของชุมชนดั้งเดิม กับพื้นที่เมืองสมัยหลัง (ดูภาพถ่ายทางอากาศในภาพ 4.21 และภาพ 4.27)

ช้างเผือก-ป่าเป้า (7.8) ส่วนใต้สุดของย่านวังสิงห์คำ-ป่าแพ่ง-ราชภัฏฝั่งตะวันตกนี้ เป็นละแวกบ้านที่อยู่ติดกำแพงเวียงเชียงใหม่ มีวัดเก่าแก่ถึง 2 วัด ได้แก่ วัดเชียงยืน และวัดป่าเป้า บริเวณโดยรอบวัดทั้งสองยังมีลักษณะชุมชนแบบดั้งเดิมอยู่ แม้ว่าปัจจุบันจะมีกิจกรรมการค้าแทรกตัวมากยิ่งขึ้น ส่วนริมถนนช้างเผือกและถนนมณีนพรัตน์ เป็นบริเวณที่มีกิจกรรมการค้ามากเช่นเดียวกับบริเวณริมถนนอื่นๆ โดยบริเวณริมถนนมณีนพรัตน์ของละแวกบ้านนี้เป็นย่านที่มีการกระจุกตัวของร้านสินค้ามือสองจำนวนมาก ชาวเชียงใหม่ที่ต้องการสินค้าคุณภาพดีราคาไม่แพง มักจะนึกถึงบริเวณนี้ สำหรับวัดป่าเป้าก็เป็นวัดที่ได้ชื่อว่า “เป็นของ” ชาวไทใหญ่ เพราะทั้งพระ ศรัทธา และการทำงานประจำปีต่างเป็นชาวไทใหญ่ทั้งสิ้น นอกจากนี้บริเวณโดยรอบวัด ยังเป็นชุมชนที่อยู่ของชาวไทใหญ่ด้วย งานเฉลิมฉลองที่เกี่ยวข้องกับศาสนาที่จัดขึ้นประจำปีจะมีชาวไทใหญ่จากทั่วสารทิศมาที่นี่ กระทั่งเกิดจากรอคิดัดบนถนนมณีนพรัตน์อย่างเห็นได้ชัด นับเป็นละแวกบ้านที่มีการใช้ร่วมกัน ของกลุ่มคนต่างชาติพันธุ์คือ ชาว

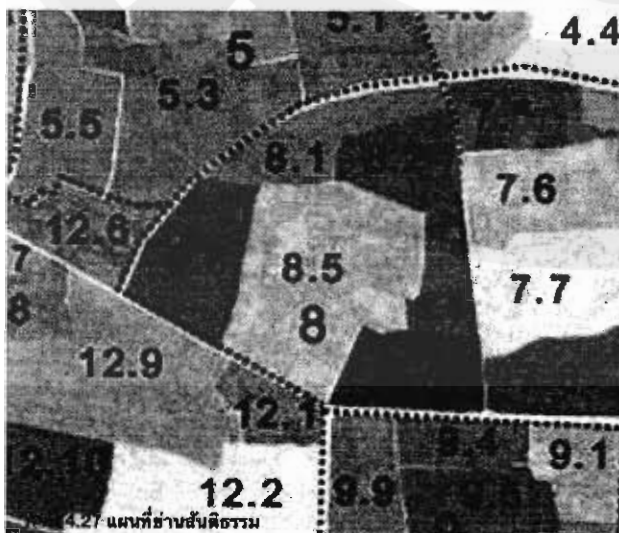
เชียงใหม่หรือคนเมือง และชาวไทใหญ่ ที่อพยพเข้ามาอยู่ตั้งแต่อดีต รวมทั้งการอพยพออกนอกประเทศของผู้คนเป็นจำนวนมากช่วงสมัยหลัง เมื่อเมียนมาร์ มีปัญหาทางการเมือง มีการประมาณกันว่า รวมจำนวนชาวไทใหญ่ที่มาอยู่ที่เชียงใหม่จังหวัดเดียว มีจำนวนไม่น้อยกว่า 200,000 คน เลยทีเดียว.

4.2.5 ย่านสันติธรรม (8)

ย่านสันติธรรมเป็นย่านที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่อีกย่านหนึ่ง ที่อยู่เหนือกำแพงเวียงเชียงใหม่ เช่นเดียวกับย่านวังสิงห์คำ-ป่าแพ่ง-ราชภัฏ ที่ได้กล่าวไปแล้ว และเนื่องจากเป็นย่านที่อยู่ด้านเหนือของกำแพงเวียงนี้เอง จึงมีร่องรอยของการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมซ่อนอยู่หลังอาคารสมัยใหม่ที่ได้สร้างปิดบังร่องรอยในอดีต ได้แก่ เจดีย์จากวัดร้าง เหล่านับไปเกือบหมดสิ้น ย่านสันติธรรมจะมีร่องรอยของความเป็นเมืองเก่าแก่ น้อยกว่าย่านวังสิงห์คำ-ป่าแพ่ง-ราชภัฏ ส่วนหนึ่งเพราะพื้นที่ทางตะวันตกของย่านนี้ไม่ได้มีการใช้พื้นที่มากนักในอดีต ขณะที่ย่านวังสิงห์คำ-ป่าแพ่ง-ราชภัฏ มีพื้นที่ริมแม่น้ำปิง ซึ่งมีการใช้พื้นที่ต่อเนื่องมาตั้งแต่อดีต.

ขอบเขตย่านสันติธรรมด้านทิศเหนือต่อเนื่องมาจากตะวันตก ได้แก่ ถนนซูเปอร์ไฮเวย์ ทิศตะวันออก ได้แก่ ถนนช้างเผือก สำหรับด้านทิศใต้ นั้น ได้แก่ ถนนมณีนพรัตน์ ถนนริมคูเวียงเชียงใหม่ด้านทิศเหนือ และถนนห้วยแก้ว ย่านนี้จึงใช้ถนนทั้งหมดดังกล่าวเป็นเส้นขอบเขตย่านด้วย.

โดยแท้จริงแล้วชื่อย่านสันติธรรม มาจากชื่อละแวกบ้านที่ครอบคลุมพื้นที่มากที่สุดของย่านนี้ ละแวกบ้านสันติธรรมเป็นพื้นที่ที่อยู่กลางย่าน เต็มไปด้วยเส้นทางขนาดเล็กที่มักจะเป็นเส้นตรง แต่ก็มิเส้นทางเป็นจำนวนมากที่ไม่ได้ตรงกัน และไม่ได้เกิดเป็นระบบถนนแบบตารางที่สมบูรณ์ ประกอบกับการมีอาคารบ้านเรือน

และสิ่งปลูกสร้างค่อนข้างหนาแน่น ทำให้ผู้ที่เดินทางผ่านละแวกบ้านนี้ รู้สึกว่าเป็นละแวกบ้านที่หนาแน่น และเต็มไปด้วยเส้นทางที่คดเคี้ยว

ลักษณะถนนที่มีขนาดเล็ก ไม่ต่อเนื่อง เป็นระบบตารางแบบไม่สมบูรณ์ นี่เอง ที่ทำให้ย่านสันติธรรมเข้าถึงได้ยาก และผู้คนมักไม่ใช้เป็นทางผ่านไปสู่พื้นที่อื่นๆ กระทั่งนับว่าเป็นย่านที่ “ลึกลับ-ซับซ้อน” มากที่สุดย่านหนึ่งของเมือง.

การใช้พื้นที่ละแวกบ้านสันติธรรมนี้มีความหลากหลายมาก ละแวกบ้านนี้เป็นที่ดินจัดสรรรุ่นแรกของเชียงใหม่ เช่นเดียวกับย่านนิมมานท์ แต่ราคาย่อมเยาว์กว่า จึงมีที่อยู่อาศัยรุ่นเดิมอยู่ในบริเวณนี้ มีวัดสันติธรรมเป็นศูนย์กลาง วัดสันติธรรมนี้ฟื้นฟูจากวัดร้างตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือเมื่อ พ.ศ.2492 โดยหลวงปู่สิม พุทธาจาโร เกจิอาจารย์นักปฏิบัติชื่อดัง (คณะศิษย์หลวงปู่สิม, 2552: 19-21) อย่างไรก็ตาม ละแวกบ้านนี้เป็นที่รู้จักกันในอีกด้านหนึ่งด้วย คือเป็นย่าน “บ้านสาว” (Red Light District) ของเมือง ที่ว่ากันว่าเมื่อมีการปราบปรามบริเวณริมคลองแม่ข่ามากขึ้น ทำให้กิจการ “บ้านสาว” ย้ายมาอยู่ในย่านนี้แทน.

ต่อมาเมื่อเมืองมีการขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อวิทยาลัยครูเริ่มก่อตั้ง ก็มีผู้คนมาอยู่ในย่านมากขึ้น และมีความต้องการอยู่อาศัยในบริเวณนี้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และก็มีกิจการค้าขายมากยิ่งขึ้น มีตลาดก่อตั้งเพิ่มบนถนนช้างเผือกอีกถึง 2 ตลาด ได้แก่ กาดศิริวัฒนา และกาดธานินทร์ นอกเหนือจากกาดช้างเผือกที่ริมถนนมณีนพรัตน์กับช้างเผือก ซึ่งเป็นกาดดั้งเดิมที่มีมาก่อนหน้านี้แล้ว.

ภาพรวมของย่านนี้จึงมีความต่อเนื่องกับย่านวังสิงห์คำ-ป่าแพ่ง-ราชภัฏ ผังตะวันตกเป็นอย่างมาก เพราะมีลักษณะคล้ายคลึง และต่อเนื่องกันบริเวณสองข้างถนนช้างเผือก ส่วนละแวกบ้านสันติธรรมเป็นอีกบริเวณหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะที่ผู้คนจดจำได้ต่างหาก แยกจากบริเวณริมถนนช้างเผือก ที่กล่าวถึงนี้.

สำหรับพื้นที่ริมถนนหุบเปอร์ไฮเวย์ซึ่งมักเป็นพื้นที่แปลงขนาดค่อนข้างใหญ่ และเป็นพื้นที่ของส่วนราชการอยู่หลายแปลง ทำให้ปัจจุบันยังไม่มีการพัฒนาหรือกิจกรรมการใช้สอยที่เป็นที่จดจำของผู้คนมากนัก นอกจากนี้ก็เป็นที่ตั้งของโครงการของเอกชนขนาดใหญ่

เช่น โรงพยาบาล โรงแรม บิมน้ำมัน ศูนย์คอมพิวเตอร์ เหล่านี้เป็นต้น.

พื้นที่ริมถนนห้วยแก้วซึ่งแต่เดิมเป็นบ้านพักอาศัยของผู้มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจค่อนข้างดีของเชียงใหม่ ก็เริ่มเปลี่ยนแปลงมีอาคารสูง ของคอนโดมิเนียม แฟลต อพาร์ทเมนต์ สร้างมากขึ้นในบริเวณนี้ (ภาพ 4.28).

ย่านนี้ประกอบด้วยละแวกบ้านอีก 8 ละแวกบ้าน ได้แก่

หุบเปอร์โฮเวย์-ช่วงสิงห์ (8.1) ละแวกบ้านนี้คือพื้นที่ส่วนเหนือสุดของย่าน จากแยกช่วงสิงห์เลียบริมถนนหุบเปอร์โฮเวย์ เชียงใหม่-ลำปาง ไปจนจรดบริเวณอาคารพาณิชย์ตรงข้ามวัดเจ็ดยอด และเลียบบนซอยทานตะวันและถนนศิริธรทางตอนใต้ของละแวกบ้าน ซึ่งไปเชื่อมกับถนนช้างเผือกทางตะวันออกของละแวกบ้าน พื้นที่ส่วนนี้นับว่าเป็นส่วนที่ “ใหม่” ของย่าน เช่นเดียวกับละแวกบ้านหุบเปอร์โฮเวย์-ศาลปกครอง ที่จะกล่าวถึงต่อไป และแม้จะไม่มีร่องรอยพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมเหลือให้เห็นในบริเวณนี้ และพื้นที่ส่วนใหญ่ก็ประกอบด้วยโครง

การใหม่ๆ ใช้พื้นที่มาก เกือบทั้งสิ้น เช่น โรงพยาบาล สยามราษฎร์ บิมน้ำมัน ร้านอาหาร ร้านหมูกระทะ หรือกาตทรัพย์สินทองคำ เป็นต้น แต่ก็ยังมีเจดีย์วัดช้างเผือก (ร้าง) อยู่ในบริเวณซีเอ็มศูนย์คอมพิวเตอร์ ที่อยู่ใกล้กับแยกช่วงสิงห์ (ดูภาพ 4.28).

เวียงเชียงใหม่-เจดีย์ปล่อง (8.2) ละแวกบ้านนี้อยู่ทางใต้ของละแวกบ้านหุบเปอร์โฮเวย์-ช่วงสิงห์ มีวัดเชียงใหม่ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าวัดเจดีย์ปล่อง อยู่กึ่งกลางพื้นที่ วัดเจดีย์ปล่องเดิมเป็นวัดร้าง ปัจจุบันท่านเจ้าอาวาสวัดพระธาตุตออุเทพ พระเทพวรสิทธิ์ธำมณมัยโยบายพื้นฟูวัดร้างในเชียงใหม่ ได้ปรับปรุงพื้นที่บริเวณโดยรอบวัด และสร้างวิหาร ภูมิ พื้นที่ให้วัดเจดีย์ปล่องเป็นวัดที่มีพระจำพรรษาดังปัจจุบัน (ภาพ 4.29).

วัดเจดีย์ปล่อง ปรากฏหลักฐานการก่อสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 21 สร้างขึ้นในรัชสมัยพญาติโลกราชถึงพญาแก้ว เป็นศิลปะล้านนาระยะที่ 3 โดยมีลักษณะรูปแบบศิลปกรรมเป็นเจดีย์ทรงกลม เหนือฐานขึ้นไปเป็นชั้นกลมย่อย 7 ชั้นมีฐานประดิษฐานพระพุทธรูปอยู่โดยรอบแต่ละชั้น

ภาพ 4.30 ซ้าย: บน-ถนนช้างเผือก บริเวณตลาดช้างเผือก ล่าง-ถนนช้างโรงเขียนโกวิทฮ้าง และเจดีย์วัดพระเจ้านเมือง (ร้าง).

กลาง: บน-ถนนช้างเผือก ล่าง-บริเวณตลาดธานีนา.

ขวา: บริเวณหน้าตลาดและทางเข้าตลาดศิริวัฒนา.

ภาพ 4.31 ซ้าย: บน-เจดีย์วัดป่าคำ (ร้าง) ล่าง-ซอยช้างเผือก 4 ง.

กลาง: หลังและข้างกาดศิริวัฒนา.

ขวา: บน-ข้างกาดและล่าง-กาดธานีนา แหล่งอาหารปรุงสำเร็จแหล่งใหญ่ของเชียงใหม่.

วัดเจติยาล่อง หรือ วัดเชียงโถม ตั้งอยู่ที่ซอยเจติยาล่องเยื้องประตูสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ทางทิศเหนือปรากฏชื่อของวัดเชียงโถมในปี พ.ศ.2088 ในสมัยพระนางจิริประภาเทวี สมัยนั้นเจ้าฟ้าเมืองนายนำพวกเงี้ยวได้ยกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่อตั้งทัพอยู่ที่เวียงสวนดอกแล้วเคลื่อนทัพมาทางค่ายเชียงโถม เข้าตีเมืองเชียงใหม่อันนิษฐานว่าสมัยนั้นเชียงโถมคงมีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านของเชียงใหม่

นอกจากนั้นในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่และตำนานสิบห้าราชวงศ์ กล่าวว่าในยุคของพญามังราย บริเวณนอกกำแพงเมืองมีชุมชนสำคัญที่มีคำขึ้นต้นว่า "เชียง" อยู่ 3 แห่ง ได้แก่ เชียงยืน ปัจจุบันคือบริเวณวัดเชียงยืน เชียงเรือ ปัจจุบันอยู่บริเวณประตูท่าแพ และเชียงโถม ปัจจุบันคือวัดเชียงโถม (<http://travel.chaiza.com>)

ร่องรอย หรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์ อีกประการหนึ่งของบริเวณนี้ ได้แก่ ถนนชื่อเวียงบัว จากการศึกษาของทิว ศุภจรรยา เรื่องแหล่งชุมชนโบราณในภาพถ่ายทางอากาศของเชียงใหม่ พบร่องรอยกำแพงเวียงบัวในบริเวณนี้ ซึ่งปัจจุบันไม่เหลือหลักฐานให้ศึกษา นอกจากชื่อถนนเวียงบัว ในละแวกบ้านนี้เท่านั้น.

นอกจากพื้นที่พาณิชย์กรรมริมถนนข้างเมือก ที่เป็นอาคารที่มีพื้นที่การใช้งานค่อนข้างมาก หรือเป็นอาคารอาคารขนาดใหญ่แล้ว อาคารอื่นๆในบริเวณเป็นที่พักอาศัยขนาดเล็กในพื้นที่ขนาดเล็กจำนวนมาก แทรกด้วยอาคารโรงแรม หอพัก จำนวนไม่มากนัก ทำให้ผู้คนรับรู้อารมณ์บ้านนี้ว่า "หนาแน่น" ทั้งนี้ยกเว้นบางบริเวณเท่านั้นที่ยังมีพื้นที่เปิดโล่งเหลืออยู่บ้าง เช่น บริเวณซอยศิรินครที่ยังคงมีพื้นที่ว่าง และต้นไม้ขนาดใหญ่อยู่ (ภาพ 4.29).

ภาคศิริวัฒนา-ภาคธานีทร์ (8.3) ละแวกบ้านนี้ครอบคลุมพื้นที่ที่มีกิจกรรมพาณิชย์กรรมหนาแน่นที่สุดของย่าน เพราะเป็นกลุ่มอาคารพาณิชย์ที่สร้างขึ้นในพื้นที่ขนาดใหญ่ ไม่ได้เพียงขนานไปกับถนนสายหลักหรือถนนข้างเมือกเท่านั้น ทำให้มีคนเข้ามาค้าขายเกี่ยวข้องกับบริเวณนี้อย่างกระจุยตัว (ภาพ 4.30) ภาคธานีทร์มีอาหารสำเร็จหลากหลาย และกลายเป็นภาคที่ได้รับความนิยมมากอีกแห่งหนึ่งของเชียงใหม่ บริเวณภาคนี้มีปัญหาเรื่องการจราจร และที่จอดรถมากที่สุด เพราะขนาดถนนโดยรอบยังมีขนาดเล็ก.

ภาพ 4.32 ซ้าย: เจติยาล่อง (ร้าง) ข้างวัดสันติธรรม.

กลาง: บนมเจติยาล่อง (ร้าง) ข้างวัดสันติธรรม.

ขวา: บนมโรงแรมเชียงใหม่แกรนด์วิวจากถนนเทพารักษ์ ข้างโรงแรมบางสวรรค์.

ภาพ 4.33 ซ้าย: บนมวัดสันติธรรม ข้างวัดสันติธรรม.

กลาง: ถนนซอยย่านสันติธรรม อาคารเก่า-กลางและใหม่สูงตั้งแต่ 2-8 ชั้น.

ขวา: บนมอาคารเก่าย่านสันติธรรม สว่าง-พื้นที่พัฒนาใหม่ ย่านสันติธรรม.

กาดช้างเผือก (8.4) ละแวกบ้านกาดช้างเผือก เป็นพื้นที่ของย่านสันติธรรมที่อยู่ใกล้กำแพงเวียงมากที่สุด ในแผนที่วัดร้าง ที่ศึกษาโดยอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และสุพล คำวิฑูร (2539) จะเห็นตำแหน่งวัดร้างอยู่ในละแวกบ้านนี้เป็นจำนวนมาก รวมทั้งละแวกบ้านอื่นในย่านนี้ที่อยู่บริเวณริมถนนช้างเผือกทางเหนือขึ้นไป ปัจจุบันร่องรอย บรรายากาศ หรือลักษณะความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของย่าน ไม่ค่อยเหลือให้คนรุ่นหลังได้สังเกตเท่าใดนัก หากไม่ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ของเมืองมาเป็นอย่างดี (ดูภาพใน ภาพ 4.30-4.32)

ถัดจากกาดช้างเผือกไปเป็นโรงเรียนโกวิทอรัญ ซึ่งเริ่มก่อตั้งโรงเรียนอนุบาลโกวิทอรัญเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2499 ต่อมาชื่อของโรงเรียนจึงเปลี่ยนเป็น “โรงเรียนโกวิทอรัญเชียงใหม่” ปัจจุบันมีนักเรียน 2,161 คน มีครู 108 คน (<http://www.kowitt.ac.th/2010/index>)

สันติธรรม (8.5) สันติธรรมเป็นละแวกบ้านที่ครอบคลุมพื้นที่มากที่สุด และมีลักษณะเฉพาะชัดเจนที่สุดของย่าน แม้ว่าจะเป็นลักษณะเฉพาะของความรู้สึก “ยุ่งเหยิง” หนาแน่น และแออัดก็ตาม พื้นที่ละแวกบ้านนี้มีการใช้งานของผู้คนหลากหลายประเภท ทั้งนักศึกษา คนทำงาน ที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิม วัดเก่าแก่ (ดูภาพ 4.33) รวมทั้งร้านค้า โรงงาน และแม้แต่พื้นที่ย่าน “บ้านสาวบ้านสาว” ของเมือง ด้วยลักษณะดังกล่าวนี้ หากมีการปรับปรุงเส้นทาง ให้การติดต่อเข้าถึง เป็นไปได้โดยสะดวกขึ้น โดยเฉพาะถนนเชื่อมกับถนนหลัก จะทำให้บริเวณนี้หลักพันลักษณะ “เขาวงกต” ไปได้.

ซุบเปอร์ไฮเวย์-สี่แยกรินคำ (8.6) ละแวกบ้านสุดท้ายของย่านสันติธรรม เป็นบริเวณทางตะวันตกของย่าน ซึ่งเดิมมีพื้นที่เว้นว่างจำนวนมาก แต่ได้มีโครงการขนาดใหญ่ ที่ใช้พื้นที่มาก มาก่อสร้างในบริเวณนี้เป็น

จำนวนมาก และมีพื้นที่กำลังดำเนินการปรับปรุงอีกเป็นจำนวนมาก พื้นที่ฝั่งตะวันออกของถนนซุบเปอร์ไฮเวย์ เชียงใหม่-ลำปาง นี้ เดิมมีบางส่วนเป็นของวัดเจ็ดยอด เมื่อมีการตัดถนนซุบเปอร์ไฮเวย์ ได้แบ่งพื้นที่วัดออกไปสองฝั่งถนน ทำให้เจดีย์เก่าแก่ของวัดกลายมาอยู่นอกกำแพงวัด เพราะเขตทาง และพื้นที่ฝั่งตะวันออกของถนน กลายเป็นส่วนราชการอื่นในเวลาต่อมา เช่น ศาลปกครองก็ได้สร้างอาคารอยู่บริเวณริมถนนซุบเปอร์ไฮเวย์ เป็นต้น ปัจจุบัน ศาลปกครอง ย้ายไปรวมกับกลุ่มสถานที่ราชการ ณ ศูนย์ราชการ ริมถนนโชตนาแล้ว.

นอกจากนี้บริเวณนี้ยังมีโครงการขนาดใหญ่ ได้แก่ โรงแรมเชียงใหม่แกรนด์วิว โรงแรมฟูรามา และโรงแรมปางสวรรค์ เป็นต้น (ภาพ 4.32) ในที่นี้รวมถึงคอนโดมิเนียมขนาดใหญ่ในบริเวณที่มีอยู่แล้ว และที่กำลังจะก่อสร้างเพิ่มขึ้นด้วย.

พื้นที่ส่วนนี้จึงดูเป็นบริเวณที่เป็นพื้นที่ว่าง มีอาคารสูง และอาจกล่าวได้ว่ามีความเก่าแก่ น้อยที่สุดของย่านสันติธรรมนี้.

4.2.6 ย่านกำแพงเวียงชั้นใน

เขตกำแพงเวียงเชียงใหม่ หรือเขตกำแพงเมืองชั้นในเป็นย่านที่ผู้คนรับรู้ และจำได้ดีที่สุดของเมืองเชียงใหม่ เนื่องจากมีขอบเขตพื้นที่ชัดเจน อ้างอิงได้ เป็นพื้นที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ของเวียงเชียงใหม่ เพราะเป็นที่ตั้งของ หอค่าหลวง (พระบรมมหาราชวัง) คู่ม (วัง) วัด และองค์ประกอบสำคัญของเมืองในอดีตทั้งหมด เป็นที่ตั้งของเสนาธิการที่เสด็จเวียง (วัดเสด็จเวียง) ซึ่งภายหลังสมัยเจ้ากาวิละได้มีการย้ายเสนาธิการไปที่วัดเจ็ดยอดหลวง เรียกว่าเป็นเขตเมืองเก่าของเชียงใหม่ได้อย่างเต็มภาคภูมิ เพราะพื้นที่นี้ได้มีการกำหนดให้เป็น

ภาพ 4.34 แผนที่ย่านกำแพงเวียงเชียงใหม่ 1

● ตำแหน่งบ้านไม้ ที่สำรวจพบ พ.ศ 2530

บ้านไม้เก่าในเขตเมืองเก่าชั้นใน

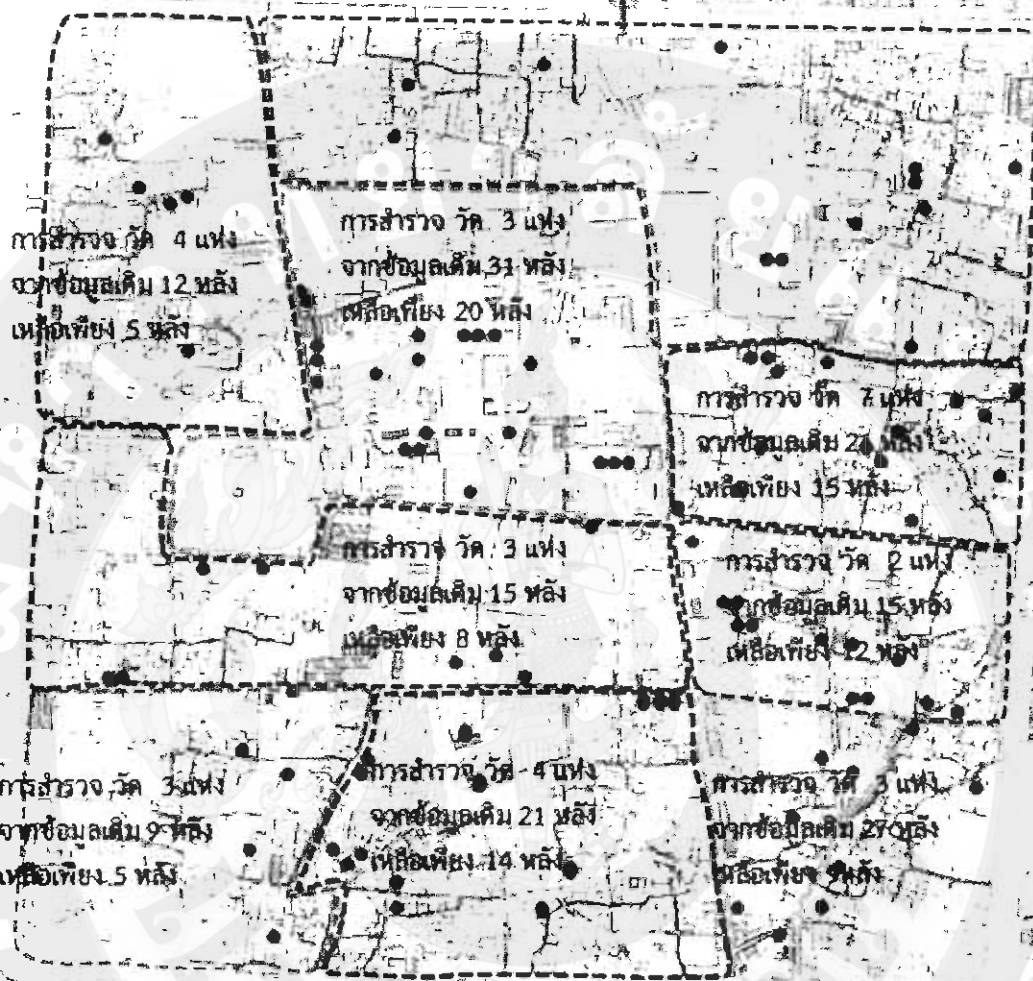
ที่มา: ปธานอม ดันสุชานันท์ ,(2530) "การศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนอนุรักษ์ในเขตกำแพงเมือง เชียงใหม่"

ที่มา: แผนที่ และภาพ "ปฏิบัติการเชียงใหม่เอื้อมด้านผังเมือง". 2553.

ภาพ 4.36 แผนที่ตำแหน่งบ้านไม้ พ.ศ. 2530.

การทดลองสำรวจ 10.5ค. 2552 พบเพียง 12 หลัง จากเดิม 37 หลัง
การสำรวจเลือกเฉพาะอาคารไม้ ยกเว้นวัดและสถานที่ราชการ

หมายเหตุ ตำแหน่งอาคารอาจมีการคลาดเคลื่อน เนื่องจากแผนที่อ้างอิงในการสำรวจมีความแตกต่างกัน

● ตำแหน่งบ้านไม้ ที่สำรวจพบ 27 ธ.ค. พ.ศ. 2552 รวม 91หลัง

ตำแหน่งบ้านไม้ ที่สำรวจพบ พ.ศ. 2530 รวม 188 หลัง

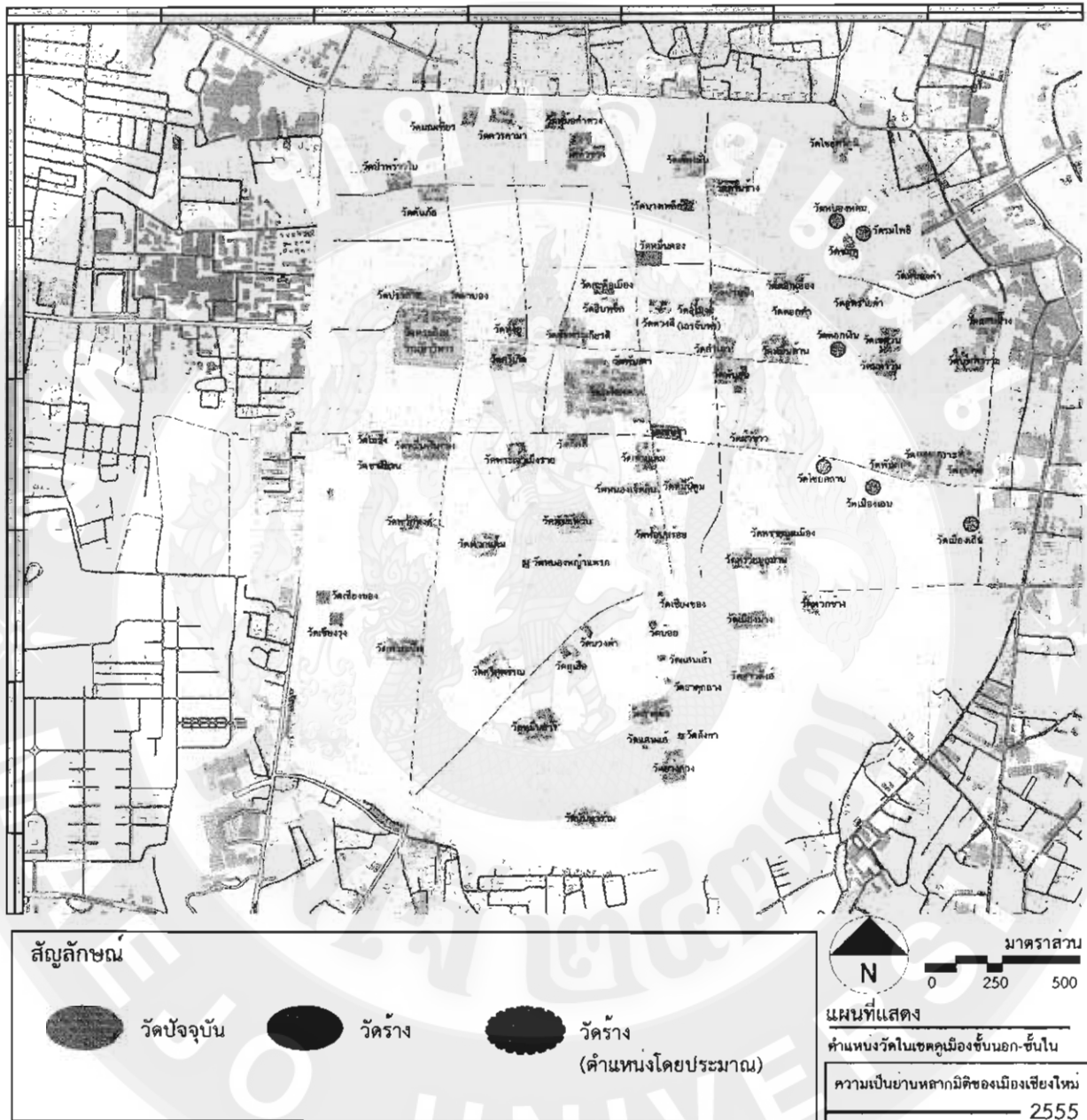
โดย อาสาสมัคร ปฏิบัติการเชียงใหม่เอ็นเอ็ม ดำรงเมือง
ในกิจกรรม "สำรวจบ้านไม้เก่าในเขตกำแพงเมืองชั้นใน"

ข้อมูลสรุปจากการสำรวจบ้านไม้เก่า
ในเขตเมืองเก่าชั้นใน

ที่มา: แผนที่ "ปฏิบัติการเชียงใหม่เอ็นเอ็มดำรงเมือง", 2553.

ภาพ 4.37 แผนที่ตำแหน่งบ้านไม้ พ.ศ. 2552.

ภาพ 4.39 แผนที่ตำแหน่งวัดปัจจุบันและวัดร้างในเขตกำแพงเวียงชั้นในและชั้นนอก

บริเวณสำนักงานกาชาดจังหวัดเชียงใหม่ เคยมีเจดีย์ และถูกทำลายลงแล้วเช่นกัน (เพ็ญอ้าง: 43)

สำหรับกาตสมเพชร หรือกาตขุนข่าน และกาตมิ่งเมือง นั้นเคยเป็นตลาดที่มีผู้คนนิยมไปจับจ่ายซื้อของกันมาก กระทั่งเมื่อหลัง พ.ศ. 2530 ที่เริ่มมีกาตในเชียงใหม่มากขึ้น ความนิยมในกาตสมเพชรก็ลดลง ดังได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 3 ปัจจุบันกาตสมเพชร (ฝั่งกาตมิ่งเมือง) ใช้พื้นที่เพียงประมาณ 1 ใน 3 ของพื้นที่กาตทั้งหมด ผู้คนที่นิยมมาจับจ่ายซื้อผักสด อาหารสด คือชาวต่างชาติ เพราะละแวกบ้านนี้มีเกลเฮาส์อยู่จำนวนมาก และมีโรงเรียนสอนทำอาหารไทย กาตมิ่งเมืองจึงเป็นแหล่งอาหารและผักสดชั้นดีของคนกลุ่มนี้ กาตมิ่งเมืองยังเป็นกาตโรงไม้แห่งเดียวที่เหลืออยู่ในเมืองเชียงใหม่ กลุ่มชาวบ้านวัดล่ำม้าง และเจ้าของกาตมีแนวคิดที่จะปรับปรุงให้เป็นกาตนัด กาตมั่ว และรักษาอาคารไม้ของกาตไว่ (พูดคุยร่วมมือกัน 24 มิถุนายน และ 25 สิงหาคม 2555).

ละแวกบ้านนี้มีลักษณะอาคารเดิมอายุประมาณ 50-60 ปี เป็นทั้งอาคารไม้ และอาคารปูนที่เรียกว่า บ้านยุคโมเดิร์น (Modern Architecture) โดยในซอยมูลเมือง 6 ยังคงรักษาสถาปัตยกรรมอาคารกลมกลืนกันได้เป็นอย่างดี เพราะส่วนใหญ่เป็นอาคารสูง 2 ชั้น (ดูภาพ 4.35) มีพื้นที่ในบริเวณบ้าน แบบดั้งเดิมอยู่ แต่ในซอยอื่นๆ ก็มีการรื้อถอนอาคารเก่าสร้างอาคารใหม่ หรือสร้างอาคารใหม่แทรกตัวในพื้นที่ว่างเดิมมากขึ้น ปัญหาที่พบในแง่ของการออกแบบก็คือ การสร้าง “เส้นขอบ

อาคาร” (Frontage Line) ที่ไม่สม่ำเสมอขึ้นมา จากการถอยร่นอาคารจากขอบถนนไม่เท่าเทียมกับแนวอาคารเดิม ซึ่งสำหรับการออกแบบเมือง โดยเฉพาะเมืองเก่าแล้ว นับว่าเป็นข้อปฏิบัติที่ควรหลีกเลี่ยง เพราะจะสร้างความไม่เป็นระเบียบ ไม่สวยงาม และเป็นการทำบายเส้นขอบอาคารเก่าที่มีอยู่เดิม ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่ง ที่เมืองเก่าพึงรักษาไว้ (ดูภาพ 4.35).

โดยแท้จริงแล้วการกำหนดขอบเขตละแวกบ้านนี้ก็ยังสามารถทำได้หลายแบบ ขึ้นกับมุมมอง การตัดสินใจ และการมีส่วนร่วมในพื้นที่นั้นๆ สำหรับผู้วิจัยเห็นว่า วัดเชียงมั่นซึ่งอยู่ตรงข้ามวัดล่ำม้าง สามารถนับเป็นละแวกบ้านเดียวกันได้ แต่สำหรับชาวบ้านผู้อยู่อาศัยในละแวกบ้าน อาจมีส่วนในกิจกรรมของวัดเชียงมั่น และมีความสัมพันธ์ทางสังคม (social bond) น้อยกว่า การกำหนดขอบเขตละแวกบ้านในความรู้สึกนี้ควรมีการตรวจสอบ โดยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านผู้อยู่อาศัย และผู้ใช้พื้นที่ย่านกาตสมเพชรต่อไป.

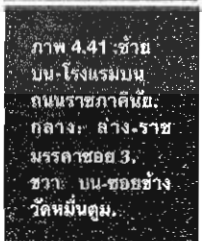
ประตูท่าแพ (9.2) เป็นละแวกบ้านด้านตะวันออกของเขตกำแพงเวียงชั้นใน บริเวณประตูท่าแพครอบคลุมพื้นที่สองช่วงถนน โดยมีถนนราชดำเนินเป็นตัวแบ่งพื้นที่ เนื่องจากถนนราชดำเนินเป็นถนนสายสำคัญ กิจกรรมและพื้นที่สองข้างถนน ยังมีความต่อเนื่องกันค่อนข้างดี พื้นที่ทั้งสองฝั่งดังกล่าวจึงนับว่าอยู่ในละแวกบ้านเดียวกันได้ ช่วงแรกเป็นส่วนบนของละแวกบ้านอยู่ระหว่างถนนราชวิถี ถนนมูลเมือง ริมคูเมืองด้านตะวันออก ถนนราชดำเนิน และถนนราชภาคิ

ภาพ 4.40 ซ้าย: อาคารโรงแรมบนถนนชัยภูมิสูงชมเมืองเก่าบริเวณประตูท่าแพ.

กลาง: ลานประตูท่าแพมองไปทางเหนือ.

ขวา: บ้าน-วัดทรายมูลเมืองล่าง-วัดทรายมูลบ้าน และเจดีย์วัดหมื่นดุม.

ภาพ 4.41 ซ้าย: บ้าน-โรงแรมบนถนนราชภาคินัย. กลาง: ลาน-ราชมรรคาซอย 3. ขวา: บ้าน-ซอยข้างวัดหมื่นดุม.

นัย เฉพาะพื้นที่ส่วนนี้มีวัดปัจจุบันถึง 5 วัด ได้แก่ วัดดอกเอื้อง วัดดอกคำ วัดบ้านปิง วัดสำเนา และวัดหมื่นล้าน ที่ตั้งเรียงรายจากถนนมูลเมือง ริมคูเมือง ทวนเข็มนาฬิกามายังถนนราชดำเนิน พื้นที่ส่วนนี้อาจกล่าวได้ว่า มีการใช้พื้นที่เต็มพื้นที่แล้ว พื้นที่ว่างที่เห็นชัดเจนที่สุดที่ไม่มีสิ่งปลูกสร้างอาคารในบริเวณ และสามารถพัฒนาได้มีเพียงแห่งเดียว คือบริเวณหลังโรงแรมมนตรีนบนถนนราชดำเนิน ตรงข้ามบริษัทนิคมพาณิชย์ เดิมเป็นบิมน้ำมัน แต่เลิกกิจการไปเพราะบิมน้ำมันไม่ได้เป็นกิจกรรมที่สนับสนุนให้มีในเขตกำแพงเวียงชั้นใน และเป็นกิจกรรมที่ไม่ประสบผลสำเร็จทางธุรกิจด้วย จะเห็นได้ว่าบิมน้ำมันในบริเวณกำแพงเวียงชั้นในนี้ หายย่อยเลิกกิจการไปหมดแล้ว ปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวนี้ได้พัฒนาเป็นคอมเพล็กซ์การค้าขนาดย่อม เป็นกลุ่มอาคารร้านค้าชั้นเดียวหลายหลังในพื้นที่ที่มีการจัดภูมิทัศน์อย่างสวยงาม กิจกรรมสำคัญที่เป็นแม่เหล็ก (Magnet) อีกแห่งหนึ่งในบริเวณนี้ ได้แก่ สถาบันสอนภาษาเอยูเอ ซึ่งใช้พื้นที่คุ้มเดิมบนถนนราชดำเนิน.

ส่วนช่วงที่สองคือส่วนล่างของละแวกบ้าน เป็นพื้นที่ใต้ถนนราชดำเนินลงมา จนจรดถนนราชมรรคา พื้นที่ส่วนนี้มีวัด 2 วัด ได้แก่ วัดพันอัน บนถนนราชดำเนิน และวัดผ้าขาว บนถนนราชกาณีนัย พื้นที่ส่วนนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับส่วนแรก คือมีบ้านอยู่หนาแน่นบริเวณถนนซอยภายใน ส่วนถนนหลักด้านหน้า จะเป็นพื้นที่พาณิชย์กรรมต่างๆ

แม้ปัญหาด้านมุมมอง หรืออาคารสูงในละแวกบ้านนี้ยังไม่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดนัก เพราะมีเทศบัญญัติกำหนดความสูงอาคารในเขตกำแพงเวียงเชียงใหม่ ไม่ให้เกิน 12 เมตร แต่ก็ยังปรากฏมีโรงแรมเป็นอาคารสูงมีจำนวนห้องถึง 204 ห้อง ตั้งอยู่ติดกับเขตกำแพงเวียงชั้นใน คืออยู่บนถนนชัยภูมิ ถนนริมคูเมืองด้านตะวันออก และอยู่ติดกับทั้งวัดและโรงเรียน ทำให้เกิดทัศนียภาพที่ทำลายความเป็นเมืองเก่าเป็นอย่างมากยิ่ง (ภาพ 4.38) ในความเป็นจริงสำหรับประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลายพื้นที่อนุรักษ์เขตเมืองเก่า มักมีพื้นที่กันชนโดยรอบ เพื่อมีข้อกำหนดในการพัฒนาที่ไม่ก่อให้เกิดผลลบต่อพื้นที่อนุรักษ์นั้นๆ เพราะสิ่งที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่ปกป้องรักษาไว้นั้น ควรได้รับการเชิดชูด้วยการออกแบบบริเวณรอบๆเป็นอย่างดี ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม และเป็นการรักษามุมมองที่ดีของเมืองไว้ ไม่ว่าจะเป็นด้านประวัติศาสตร์ หรือธรรมชาติ.

สำหรับด้านชีวิตกิจกรรมของเชียงใหม่ บริเวณช่วงประตูท่าแพนับเป็นพื้นที่ที่มีการจัดงานต่างๆมากที่สุดแห่งหนึ่ง ตั้งแต่เมื่อสร้าง "ช่วง" ที่ห้ามรถผ่าน เมืองเชียงใหม่ก็เกิดพื้นที่ที่สามารถรองรับกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ต่างๆ ได้มากขึ้น เป็นการเพิ่มความหมายของพื้นที่จากที่ ถนนท่าแพ ประตูท่าแพ และถนนราชดำเนิน เป็นเส้นทางในขบวนแห่ต่างๆ มาแต่เดิมอยู่แล้ว ตัวอย่างในภาพ 4.38 คือ การจัดขีจักรยานชมต้นไม้ใหญ่ในเขตกำแพงเวียงชั้นใน โดยความร่วมมือของ

ภาพ 4.42 บน: ซอย-ในถนนราชกาณีนัย กลาง-ถนนราชมรรคา ซอย 3 ซาว-โรงแรมบนถนนราชกาณีนัย.

กลาง-ล่าง: ซอยต่างวัดหามูลเมือง และสภาพแออัด รวมทั้งทะเลสาบและกิจการที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยว (ต่างชาว) อยู่อย่างแออัดบริเวณ ถนนมูลเมืองซอย 1 และมูลเมืองซอย 2.

สถานทูตเนเธอร์แลนด์ สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมหาวิทยาลัยแม่โจ้ สำหรับการรับรู้ความหมายใหม่ที่ทั้งชาวเชียงใหม่และนักท่องเที่ยวต่างให้ความสำคัญ และจดจำได้เป็นอย่างดีคือ การจัดกิจกรรม “ถนนคนเดิน” ทุกวันอาทิตย์ นอกจากนี้บริเวณริมถนนมูลเมืองถัดจากประตูท่าแพไปทางใต้ มีร้านอาหาร และเครื่องดื่ม ที่ชาวต่างชาตินิยมมาใช้พื้นที่เป็นจำนวนมาก ทำให้ละแวกบ้านประตูท่าแพนี้ด้านหนึ่งมีภาพของการใช้งานชาวต่างชาติอยู่ด้วย เพราะมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นแหล่งที่พักและดื่มกินของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ดังกล่าวนี.

ทรายมูลเมือง ทรายมูลม่าน (9.3) ละแวกบ้านนี้อยู่ที่ มุมเมืองด้านตะวันออกเฉียงใต้ หรือแจ้งชะเต้าขอบเขตพื้นที่ ได้แก่ ถนนราชมรรคาทางทิศเหนือ ถนนมูลเมืองทางทิศตะวันออก และทิศใต้ และถนนพระปกเกล้าทางทิศตะวันตก

ทรายมูลเมืองและทรายมูลม่าน คือชื่อวัดที่ชาวเชียงใหม่เรียก วัดสองวัดที่อยู่ใกล้กันบริเวณแจ้งชะเต้านี้คือวัดทรายมูล ของคนเมือง และของคนพม่า หรือที่ชาวเชียงใหม่ มักใช้คำว่า “ม่าน” แทน นอกจากนี้ยังมีวัดหมื่นตุม บนถนนพระปกเกล้าอีกด้วย (ภาพ 4.40 และ 4.41)

สถานที่ที่ผู้คนจดจำบริเวณนี้ได้เป็นอย่างดีอีกแห่งหนึ่งได้แก่ สถานสงเคราะห์คนชราบ้านธรรมปกรณ์ ของกรมประชาสงเคราะห์ รัฐบาลได้อนุมัติงบประมาณให้

กรมประชาสงเคราะห์ดำเนินการจัดตั้งสถานสงเคราะห์คนชรา ขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เป็นแห่งที่สองของประเทศไทย ให้ชื่อว่า “สถานสงเคราะห์คนชราบ้านธรรมปกรณ์ (เชียงใหม่)” เพื่อสงเคราะห์คนชราที่ประสบปัญหาความเดือดร้อน ที่มีภูมิลำเนาใน 17 จังหวัดภาคเหนือ โดยเริ่มเปิดดำเนินการตั้งแต่ วันที่ 1 ตุลาคม 2498 เป็นต้นมา

เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2545 กรมประชาสงเคราะห์ ได้ปรับเปลี่ยนชื่อเป็นกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และสถานสงเคราะห์คนชราบ้านธรรมปกรณ์ (เชียงใหม่) จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านธรรมปกรณ์ (เชียงใหม่) ตั้งแต่วันที่ 2 พฤศจิกายน 2548 โดยมีภารกิจในการสนับสนุนการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ (<http://thammapakorn.go.th/lam/bio-1.htm>)

พื้นที่ละแวกบ้านทรายมูลเมือง-ทรายมูลม่านนี้ ยังมีโรงงาน สลับกับบ้านพักอาศัย โดยมีเกสเฮาส์มากกว่าละแวกบ้านแจ้งศรีภูมิ-กาดสมเพชรที่กล่าวมาแล้ว และมีการใช้พื้นที่อย่างหนาแน่นมาก บริเวณมูลเมืองซอย 1 และมูลเมืองซอย 2 ที่มีทั้งความหนาแน่นของอาคาร และการใช้งานแบบที่พักของชาวต่างชาติ กระทั่งทำให้เกิดความรู้สึกอึดอัด เมื่อเดินทางผ่านพื้นที่นี้ เพราะนอกจากถนนที่มีขนาดเล็กแล้ว ยังมีมีการค้าที่ก่อความรู้สึก “แปลกแยก” อย่างมากอีกด้วย เช่น เกส

ภาพ 4.43 บน: ซ้าย-ประตูช้างเผือกมองไปยังถนนช้างเผือก กลาง-ถนนศรีภูมิมองไปยังพญายุทธ เทพ ซ้าย-ถนนสิงห์ราช

กลาง: บน-ศรีภูมิซอย 4 กลาง-ศรีภูมิซอย 5 ซ้าย-วัดหมื่นคำวงศ์ ซ้าย-หลังวัดหมื่นคำวงศ์

ล่าง: บน-ถนนพระปกเกล้ามองไปยังทิศเหนือ กลาง-บ้านไม้ 2 ชั้น สิงห์ราชซอย 4 ซ้าย-ถนนเรียงแก้ว

เฮาส์ สปา ร้านอาหาร ที่ไม่ใช่วิถีของชาวเชียงใหม่ และข้อมูลในเชิงลึกก็ทราบว่าเป็นพื้นที่และชุมชนที่มี ปัญหาทางสังคมมากด้วยเช่นกัน เช่น ปัญหาเสพติด สิ่งมีนเมาต่างๆ เพราะลักษณะการใช้พื้นที่ดังได้กล่าวมาแล้ว (ภาพ 4.42).

ประตูช้างเผือก (9.4) เป็นละแวกบ้านด้านเหนือ ของย่านกำแพงเวียงชั้นใน บริเวณประตูช้างเผือกนี้มี ขอบเขตพื้นที่ดังนี้ ด้านทิศเหนือจรดวัดถนนศรีภูมิ ทิศ ตะวันออก จรดเส้นละแวกบ้านแจ้งศรีภูมิ-กาดสมเพชร ซึ่งอยู่บริเวณหลังวัดเชียงมั่น ทิศใต้จรดถนนพระปกเกล้า ขอย 13 และถนนเวียงแก้ว และทิศตะวันตกจรดถนน สิงหาราช

บริเวณนี้มีวัดที่อยู่ใกล้กันถึง 4 วัด ได้แก่ วัดแสน เมืองมาหลวง (หัวข่วง) บนถนนพระปกเกล้า วัดหม้อคำ ตวง วัดควรม้า และวัดมณเฑียร บนถนนศรีภูมิ วัด ทั้งสี่มีบทบาทและความสำคัญ แตกต่างกันไป โดยเฉพาะวัดแสนเมืองมาหลวงหรือวัดหัวข่วง อยู่ในบริเวณ “หัวข่วง” หรือปลายสุด ของข่วงหลวงของเวียงเชียงใหม่ ปัจจุบันบริเวณช่วงมีการสร้างอาคารและใช้พื้นที่หมดแล้ว ครอบคลุมบริเวณวิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงใหม่ พิพิธภัณฑ์ชาสุบ และพื้นที่ใกล้เคียง

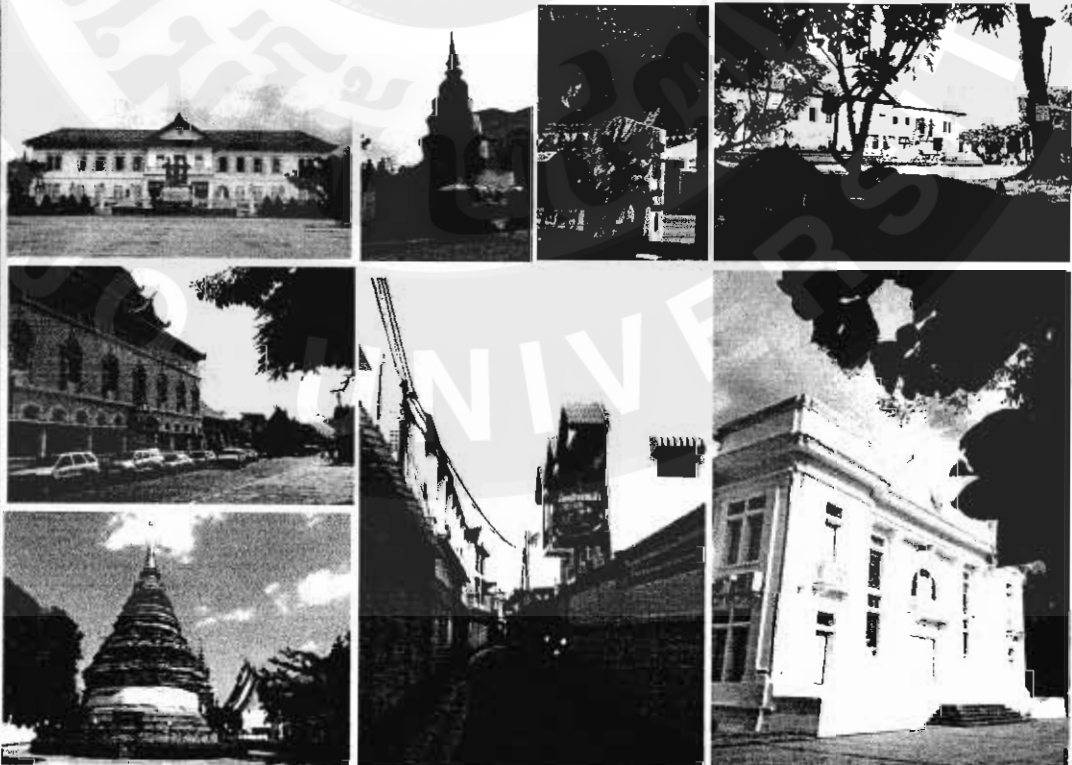
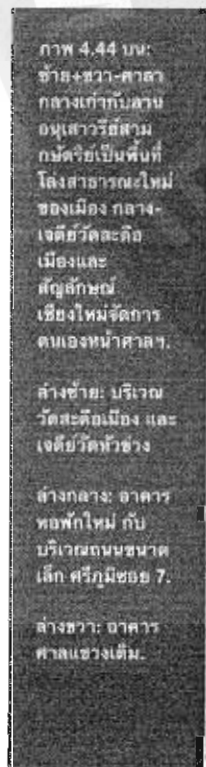
วัดหัวข่วงเป็นวัดสำคัญของละแวกบ้าน ตามบันทึก ของพระมหามหามิน วุฑฒินาโณ วัดพุทธธรรม (ร้างแล้ว ปัจจุบันเป็นที่ตั้งสภา-การศึกษามหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา) ท่านบันทึกไว้ท้ายของตำนานพระ ธาตุจอมทองว่า “วัดหัวข่วงเดิมเมื่อแรกสร้างชื่อ วัดลักข

ปราคมาราม (วัดที่พระเจ้าแสนเมืองมาทรงสร้าง) ต่อมา พระเจ้าเมืองแก้ว พ.ศ. 2063 ได้บูรณะเจดีย์วัดหัวข่วงขึ้น ใหม่ให้ใหญ่กว่าเดิม ในจุลศักราช 882 (พ.ศ. 2063) トラบถึงเดือน 7 ออก 10 ค่ำ วันอาทิตย์ จึงได้ลงมือก่อ พระเจดีย์ ฐานกว้าง 8 วา 2 คอก สูง 14 วา 2 คอก ถึง จ.ศ. 883 ตัวปี่มเส็ง คนเมืองว่าปลิวไล่ เดือน 11 ออก 13 ค่ำ วันพุธ ปลูกสาธฤกษ์ดาวสัปดาห์ข้าง พระเมืองแก้ว กับพระราชมารดาพร้อมพระสงฆ์ 3 คณะ มีพระราชครู เป็นประธาน บรรจุพระบรมธาตุในมหาเจดีย์วัดลักขปุ ราคมาราม คือ วัดหัวข่วง บัดนี้ เมื่อสร้างพระเจดีย์ เสร็จแล้วทรงโปรดให้สร้างคัมภีร์พระไตรปิฎก ไว้ในหอ มณเฑียรธรรม ทรงโปรดให้มีการเฉลิมฉลองเป็นการ ใหญ่” (<http://www.lannatakkhongdee.com/>)

ละแวกบ้านประตูช้างเผือกนี้ยังรวมพื้นที่คุ้มเวียงแก้ว เดิม ซึ่งปัจจุบันที่ดินได้เปลี่ยนมือไป และกลายเป็นคอม เฟล็กซ์โรงแรม-ร้านอาหาร ขนาดค่อนข้างใหญ่ ชื่อ คุ้ม แก้วพาเลซ.

ส่วนพื้นที่โดยรอบวัดทั้ง 4 นอกจากบริเวณที่อยู่ริม ถนนสายหลัก ได้แก่ พระปกเกล้า ศรีภูมิ สิงหาราช และ เวียงแก้ว แล้ว ยังเป็นพื้นที่อยู่อาศัย ที่มีร่องรอยของ ชุมชนแบบดั้งเดิมอยู่ค่อนข้างมาก เพราะเป็นบ้าน ขนาดสูงไม่เกิน 2 ชั้น ในแปลงพื้นที่ขนาดเล็ก.

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากความต้องการพื้นที่อยู่ อาศัยของเชียงใหม่มีสูงมาก จากการมีสถาบันการ ศึกษาจำนวนมาก นักเรียนนักศึกษาจากต่างถิ่น ทั้ง อำเภอ และจังหวัดใกล้เคียง หรือแม้แต่จังหวัดห่างไกล

เช่น ในภาคใต้ ก็ต่างปรารถนามาใช้ชีวิตช่วงหนึ่งที่เชียงใหม่ ทำให้ที่อยู่อาศัยประเภทให้เช่า เป็นที่ต้องการสูงมากในเชียงใหม่ นักเรียน นักศึกษา เหล่านี้เมื่อจบการศึกษาแล้ว ก็เป็นจำนวนมากที่ยังต้องการทำงานอยู่ในเชียงใหม่ต่อไป และช่วงต้นของการทำงาน ที่อยู่อาศัยประเภทให้เช่า นับว่าเป็นคำตอบที่ดีที่สุดสำหรับคนกลุ่มนี้ ประกอบกับในบริเวณกำแพงเวียงเชียงใหม่ และบริเวณละแวกบ้านประตูช้างเผือกเอง ก็ใกล้สถาบันการศึกษาหลายแห่ง จึงมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่บ้านอาศัย ไปเป็นหอพัก อพาร์ทเมนต์อยู่หลายแห่งในละแวกบ้านประตูช้างเผือก (ดูภาพ 4.43 และ 4.44).

ยุพราช-อนุเสารีย์สามกษัตริย์ (9.5) ละแวกบ้านนี้อยู่เกือบใจกลางเวียงค่อนมาทางเหนือ ขอบเขตประกอบด้วยถนนเวียงแก้วทางทิศเหนือ ติดบริเวณรั้วของโรงเรียนยุพราช ถนนราชภาคินัย ทางทิศตะวันออก ขอยพระปกเกล้า 1/2 ข้างศาลแขวง ขอยพระปกเกล้า 1/1 ด้านใต้ของพิพิธภัณฑสถานเมืองเชียงใหม่ และถนนอินทวโรสุทธานทิศใต้ รวมทั้งถนนสิงหราชทางทิศตะวันตก (ดูภาพ 4.34)

ละแวกบ้านยุพราช-อนุเสารีย์สามกษัตริย์นี้ มีองค์ประกอบสำคัญที่แสดงความหมายของความเป็นศูนย์กลาง และสถาบัน (Institutional) จำนวนมาก นับตั้งแต่ อนุเสารีย์สามกษัตริย์ วัดสะดือเมือง ศาลากลางเก่า ศาลแขวงเดิม ที่ว่าการอำเภอ รวมทั้งโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย โรงเรียนรัฐบาลแห่งแรกของเชียงใหม่ ที่ก่อตั้งตั้งแต่ พ.ศ. 2442 โรงเรียนอาชีวศึกษา วิทยาลัยเทคนิคเชียงใหม่ และภัณฑสถานหลวง พื้นที่นี้ในอดีตเป็นที่ตั้งของหอคำ และคุ้มเป็นจำนวนมาก และในปัจจุบันกล่าวได้ว่าพื้นที่ที่เป็นส่วนของสถานที่ราชการและสถาบันต่างๆครอบคลุมพื้นที่ถึงกว่ากึ่งหนึ่งของพื้นที่ละแวกบ้านนี้ทั้งหมด.

โรงเรียนยุพราชวิทยาลัยอยู่ทางตะวันออกสุดของละแวกบ้าน และนับเป็นสถานที่ที่มีความหมาย และมีผลต่อการจัดจำของผู้คนมากที่สุดของละแวกบ้านนี้ในปัจจุบันรองจากอนุเสารีย์สามกษัตริย์ เพราะเป็นโรงเรียนรัฐบาลแห่งแรกของจังหวัดเชียงใหม่ สถาปนาขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2442 ตามพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ในการขยายการศึกษาออกสู่หัวเมือง เพื่อแก้ปัญหาการศึกษาแคลงบุคลากร และความต้องการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ สำหรับเมืองเชียงใหม่ซึ่งเป็นหัวเมืองใหญ่ของมณฑลพายัพนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ จะให้จัดเป็นโรงเรียนตัวอย่าง จึงมีชื่อเป็นที่รู้จักของคนสมัยนั้นว่า โรงเรียนประจำมณฑลพายัพ หรือโรงเรียนตัวอย่างประจำมณฑลพายัพ เริ่มต้นจากการสอนภาษาพื้นเมือง ภาษาไทย และวิชาชีพต่างๆ แต่ภายหลังการศึกษาเพื่อให้เกิดความผสมผสานกลมกลืนกันชาติ ใช้วิธีสอนหนังสือไทยกลางให้เหมือนกันทั่วประเทศ เดิมเมื่อแรกก่อตั้งอยู่ในพื้นที่บริเวณของ เจ้าอินทวโรรสสุริยวงศ์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ที่ดินตำบลสี่แยกถนนวโรสุทธาน ในเมืองเชียงใหม่ ถึงแม้ว่าโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย จะมีการสร้างอาคารใหม่ของโรงเรียนแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีนักเรียน ซึ่งเรียนอยู่ที่อาคารเดิมข้างวัดดวงดี จนกระทั่งถึงวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ.2458 จึงได้ย้ายนักเรียนส่วนใหญ่มาเรียน ณ ที่ตั้งซึ่งเป็นโรงเรียนในปัจจุบัน (<http://www.yupparaj.ac.th/history.php>)

ในบริเวณโรงเรียนยุพราชวิทยาลัย ยังเป็นที่ตั้งของวัดร้างอีกถึง 2 วัด ได้แก่ วัดนางเหลียว ริมรั้วทางทิศเหนือของโรงเรียน และวัดหมื่นกอง หรือ หมื่นกองติดรั้วริมถนนราชวิถี ทางทิศใต้ของโรงเรียน หลักฐานในวัดนางเหลียวมีเจดีย์แปดเหลี่ยม 1 องค์ ยอดเจดีย์เป็นปล้องไฉนวงกลม คาดว่าจะอยู่ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 21 (อรุณรัตน์ และสุรพล, 2539: 56) ส่วนวัด

ภาพ 4.45 ชาย-กลาง: ทัศนสถานห้วย อาคารถมัย 1.5 ถนนซอยด้านข้าง แผนที่โบราณและบ้านโบราณ 100 ปี (ที่มา: <http://www.yupparaj.ac.th/history.php>)

ชาว: บน: ที่ว่าการอำเภอในปัจจุบัน (ที่มา: <http://www.yupparaj.ac.th/history.php>)

หมื่นคงมีเจติยรูปทรงพม่า ซึ่งคาดว่าเข้ามาสู่เชียงใหม่ ในช่วงเวลาไม่เกิน รัชกาลที่ 5 ของรัตนโกสินทร์ พร้อมกับชาวพม่าที่เข้ามาค้าขายท่าไม้ในเชียงใหม่ (เพ็งอ้ง: 101).

นอกจากนี้ยังมีวิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงใหม่ บนถนนพระปกเกล้า และวิทยาลัยเทคนิคเชียงใหม่บนถนนเวียงแก้ว ที่ได้รับการจัดตั้งและเปิดทำการสอนครั้งแรกขึ้นในปี พ.ศ. 2480 ในชื่อของ “โรงเรียนช่างไม้เชียงใหม่” ต่อมาในปีพ.ศ. 2503 ได้รับการช่วยเหลือจากองค์การสนธิสัญญาป้องกันภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ส.ป.อ.) หรือองค์การ SEATO (South East Asia Treaty Organization) เปิดการสอนตามหลักสูตรประกาศนียบัตรมัธยมศึกษาตอนปลาย สายอาชีพ แยกออกเป็น 6 แผนกวิชาช่าง พร้อมๆกับชื่อของสถานศึกษาเปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนการช่างเชียงใหม่” ถึงปีพ.ศ. 2511 โรงเรียนการช่างเชียงใหม่ ได้รับการพัฒนาทั้ง อาคาร บุคลากร วัสดุครุภัณฑ์ โดยเข้าอยู่ในโครงการเงินกู้เพื่อพัฒนาอาชีวศึกษาของกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ชื่อของโรงเรียนเปลี่ยนเป็น “โรงเรียนเทคนิคเชียงใหม่” ชื่อของโรงเรียนได้รับการยกฐานะเป็นวิทยาลัยในปีพ.ศ. 2520 คือ “วิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงใหม่ วิทยาเขต 1” กรมอาชีวศึกษาได้ประกาศเปลี่ยนชื่อสถานศึกษาเป็น “วิทยาลัยเทคนิคเชียงใหม่” ในปีพ.ศ. 2522 ซึ่งต่อมาในปี พ.ศ. 2527 กรมอาชีวศึกษาได้ประกาศใช้หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) มีระยะเวลา 2 ปี ต่อจากระดับ ปวช. (<http://elec.cmtc.ac.th/main/index>) นับเป็นสถานศึกษาที่มีประวัติศาสตร์การก่อตั้งมายาวนาน เป็นที่จดจำของชาวเชียงใหม่เช่นกัน

ในบริเวณวิทยาลัยเทคนิคเชียงใหม่นี้ ยังเป็นที่ตั้งของวัดร้างชื่อวัดสุทธาวาส เมื่อ 50 กว่าปีก่อนยังเป็นวัดที่พระจำพรรษาอยู่ (อรุณรัตน์, 2539: 94) แต่ภายหลังใช้เป็นที่ตั้งโรงเรียน.

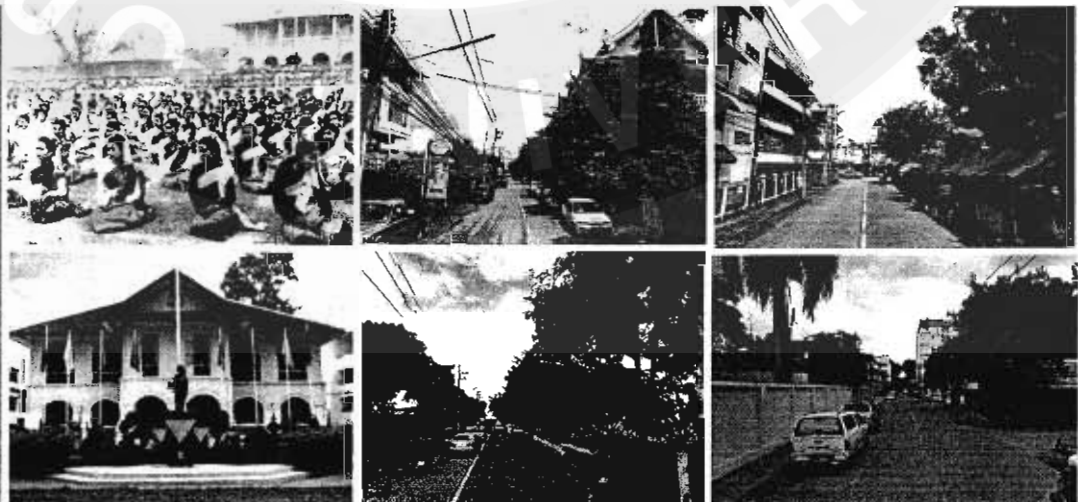
สถานที่สำคัญและนับเป็นสิ่งมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมในละแวกบ้านนี้ยังประกอบด้วยศาลากลางเก่า ศาลแขวงเดิม และพิพิธภัณฑชาลูป ซึ่งเป็นอาคารที่มีอิทธิพลตะวันตกยุคอาณานิคมที่เหลือนอยู่ไม่กี่แห่งในเชียงใหม่ เมื่อสถานที่ราชการย้ายไปรวมตัวอยู่ที่ศูนย์ราชการที่ศาลากลางแห่งใหม่ บนถนนโชตนาทางไปอำเภอแมริม สถานที่เหล่านี้มีการปรับเปลี่ยนให้มีการใช้งานเป็นพิพิธภัณฑ และหอศิลป์ของเมือง เช่น ศาลากลางเก่า เป็นหอศิลป์วัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ ตั้งแต่ พ.ศ. 2533 หรือสำนักงานชาลูป ซึ่งกำลังปรับปรุงเพื่อจัดทำเป็นพิพิธภัณฑชาลูป

อาคารสำนักงานชาลูปนี้เดิมเป็นคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (แก้วมุงเมือง) สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2461 ขณะเจ้าแก้วมุงเมือง ณ เชียงใหม่ ดำรงตำแหน่ง เจ้าบุรีรัตน์ ในสมัยเจ้าอินทวโรรสสุริยวงษ์ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 8 (<http://www.chiangmaimcws.co.th>) ปัจจุบันคุ้มเจ้าบุรีรัตน์ (แก้วมุงเมือง) นับเป็นอาคารที่มีคุณค่าแห่งหนึ่งของเชียงใหม่ แต่เนื่องจากที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากถนน และมีรั้วล้อมรอบ ผู้คนที่ผ่านไปมาหากไม่สังเกตให้อาจมองไม่เห็นได้ไม่ชัดเจนทั้งยังไม่มีทางเข้าสาธารณะสู่ตัวอาคารโดยตรงจากถนนใหญ่ ทำให้พิพิธภัณฑแห่งนี้ ยังไม่เป็นที่รับรู้หรือจดจำของผู้คนเท่าใดนัก.

ส่วนศาลแขวงเดิม ซึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ 5) ได้มีการจัดตั้งศาลมณฑลพายัพขึ้น ในจังหวัดเชียงใหม่ ต่อมารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ 7) ได้ตราพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2476 กำหนดระเบียบราชการบริหารส่วนภูมิภาค แบ่งเป็น จังหวัด และอำเภอ ยกเลิกการปกครองแบบมณฑล จึงให้ยกเลิกศาลมณฑล และให้ศาลมณฑลแต่เดิมมีฐานะเป็นศาลจังหวัด ใน พ.ศ. 2478 ได้อนุมัติจัดซื้อที่ดินจากเจ้าราชบุตร ซึ่งเป็นเจ้าฝ่ายเหนือจำนวน เนื้อที่ 6 ไร่ 1 งาน 2 ตารางวา และใช้เงิน

ภาพ 4.46 ซ้าย: โรงเรียนอุทราชวิทยาลัย เมื่อพ.ศ. 2501 (ที่มา: บุญอิน คงเสนา) และในปัจจุบัน, กลาง: ถนนช่างเรือนเก่า (ที่มา: <http://maps.google.co.th/>)

ขวา: มน-ถนนช่างเรือนจำบริเวณช่างเรือนใหม่ ทางถนนราชภาคินัย ช่วงหลังร.อุทราช (ที่มา: <http://maps.google.co.th/>)

งบประมาณในการก่อสร้างอาคารที่ทำการ และในวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2500 ได้ก่อสร้างอาคารที่ทำการตั้งอยู่ถนนพระปกเกล้า ตำบลศรีภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งตั้งอยู่ตรงข้ามกับศาลากลางหลังเก่าและอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ในปัจจุบัน (<http://www.coi.go.th/cmimc/info.php?info=about>) และศาลแขวงย้ายไปอยู่ที่ศูนย์ราชการตั้งแต่ พ.ศ. 2547 อาคารศาลแขวงเดิมมีโครงการปรับปรุงโดยเทศบาลนครเชียงใหม่ ตั้งแต่สมัยนายกเทศมนตรีที่อยู่ในสมัย พ.ศ.2543-2550 ปัจจุบันยังเปิดใช้ไม่ได้เพราะไม่สามารถตรวจรับงานปรับปรุงอาคารที่ทำไม่ได้มาตรฐาน.

นอกจากนี้ยังมีทัศนสถานหญิง ในบริเวณที่เคยเป็นพื้นที่ที่ประทับของพญามังราย หรือ เวียงแก้ว มีอาคารอายุกว่า 100 ปี 6 หลัง มีผู้เสนอความเห็นให้ย้ายทัศนสถานหญิงออกไป และรื้อถอนอาคารทั้งหมด และปรับปรุงเป็นสวนสาธารณะ สำหรับอีกความเห็นหนึ่งก็ว่า ควรเก็บรักษาอาคารไว้เพราะเป็นหน้าหนึ่งของประวัติศาสตร์ ความเห็นและโครงการเกี่ยวกับเรื่องนี้ยังไม่มีข้อยุติ ปัจจุบันพื้นที่ยังใช้เป็นทัศนสถานหญิง มีการย้ายนักท่องเที่ยวออกไปก่อนหน้านี้แล้ว (ภาพ 4.45).

สถานที่ที่มีความสำคัญ และมีความหมายเชิงสัญลักษณ์มากที่สุดอีกแห่งหนึ่ง ได้แก่ ณ ตำแหน่งศูนย์กลางเวียงซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดอินทิล ปัจจุบันมีเจดีย์อยู่ในหอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ และวัดสะดือเมือง ซึ่งปัจจุบันมีการสร้างวิหารคลุมพระพุทธรูป และบูรณะเจดีย์ ที่อยู่ริมถนนอินทวโรส ช้างหอศิลป

วัฒนธรรมแล้ว ส่วนอาคารศาลากลางเก่า เป็นอาคารเก่าแก่ที่มีลักษณะสถาปัตยกรรมอันงดงามสร้างเมื่อ ปี 2467 เคยใช้เป็นหอคำ ศาลว่าการรัฐบาลมณฑลพายัพ ศาลากลางจังหวัดเชียงใหม่ เดิมเป็นมรดกตกทอดกันมาตั้งแต่สมัยพระเจ้ากาวิโรรสสุริยวงศ์ ถึงเจ้าเทพไกรสรพระธิดา ซึ่งเสกสมรสกับเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่คนที่ 7 ผู้ใช้หอคำซึ่งอยู่ในบริเวณคุ้มกลางเวียงเป็นศูนย์กลางการบริหารนครเชียงใหม่ เมื่อเจ้าอินทวิชยานนท์ถึงแก่พิราลัยจึงตกเป็นของเจ้าดารารัศมีพระธิดา ต่อมาเมื่อจัดการปฏิรูปการปกครองตามระบบเทศบาลเจ้าดารารัศมีจึงใช้คุ้มกลางเวียงแห่งนี้ เป็น “ศาลารัฐบาล” หรือที่ทำการรัฐบาล ต่อมาเมื่อจังหวัดเชียงใหม่ ได้เริ่มใช้ศาลากลางหลังใหม่ บนถนนโชตนาเป็นศูนย์ราชการจังหวัด และได้ย้ายหน่วยงานออกหมดในปี 2539 อาคารหลังนี้จึงถูกทิ้งร้างไว้โดยไม่มีหน่วยงานใดเข้าใช้ประโยชน์จนถึงปลายปี 2540 เทศบาล นครเชียงใหม่ได้ขอปรับปรุงอาคารเพื่อใช้เป็นหอศิลปวัฒนธรรมเมืองเชียงใหม่ และได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ดีเด่น ประจำปี 2542 ประเภทที่ทำการอาคารสาธารณะจากสมาคมสถาปนิกสยามในพระราชูปถัมภ์ (<http://www.cmocity.com/historyhall01.html>)

เมื่อมีการปรับปรุงพื้นที่เมืองเชียงใหม่เพื่อเพิ่มพื้นที่ว่างสาธารณะสำหรับการจัดกิจกรรมต่างๆ ในเมืองตามนโยบายของท่านอดีตผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ไชยา พูนศิริวงศ์ (พ.ศ. 2523-2530) มีการรื้อสร้างช่วง

ภาพ 4.47 ซ้าย: บน-โรงเรียนยุพราชจากช่วงสามกษัตริย์ล่าง-ถนนราชวิถีช้างหอศิลปวัฒนธรรมเมืองใหม่, กลาง: บน-ศาลาถนนอินทวโรส, ซ้าย: บน-สิงหาราชซอซ 4 ตรงข้ามวิทยาลัยเทคนิคเชียงใหม่ล่าง-โรงแรมขนาดเล็กเข้ากับสภาพแวดล้อมบนถนนอินทวโรส.

ภาพ 4.48 ซ้าย: กลาง: วัดเจดีย์หลวงขวา: ถนนพระปกเกล้าช่วงหน้าวัดเจดีย์หลวง (ต้นภาพ <http://www.dododo.co.th/>)

ประตุทำแพ และปรับปรุงบริเวณศาลากลางเก่า โดย ขยับรั้วไปจนชิดอาคาร เพื่อเปิดพื้นที่หน้าอาคารให้เป็น ที่สาธารณะ สามารถเข้า-ออกพื้นที่ได้โดยสะดวก พื้นที่ วังหน้าอาคารศาลากลางจึงกลายเป็นพื้นที่เปิดโล่ง สาธารณะแห่งใหม่ของเมือง ต่อมามีการสร้างอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ ได้แก่ พญามังราย ผู้สร้างนครเชียงใหม่ กับพระสหาย ได้แก่ พ่อขุนรามคำแหง แห่งสุโขทัย และ พญาเจ้าเมือง แห่งพะเยา พระบรมราชานุสรณ์สาม กษัตริย์นี้ หล่อด้วยทองเหลืองและทองแดงรมดำ มี ขนาดเท่าครึ่ง ออกแบบและทำการ ปั้นหล่อโดยคุณไชย ภูมิโชโต ใช้เวลา 10 เดือน ประกอบพิธีอัญเชิญพระบรม ราชานุสาวรีย์ สามกษัตริย์ จากกรุงเทพมหานครขึ้น ประดิษฐานบนแท่นพระบรมราชานุสาวรีย์ ในวันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2526 เวลา 11.49 น. (<http://www.cmocity.com/historyhall01.html>) บริเวณลานอนุสาวรีย์สามกษัตริย์จึงเป็นจุดเด่น (landmark) แห่งใหม่ ของเมือง ที่ผู้คนจดจำได้ดี.

นอกจากนี้ละแวกบ้านยุพราช-อนุสาวรีย์สาม กษัตริย์ยังเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอเมืองเชียงใหม่ บน ถนนอินทวโรธ ซึ่งพื้นที่ที่ประชาชนต้องเข้ามา ติดต่อราชการด้านต่างๆ อำเภอเมืองเชียงใหม่ ประกอบด้วย 16 ตำบล ซึ่งมีประชากรกว่าสองแสนคน อำเภอเมืองเชียงใหม่ได้ประกาศยกฐานะเป็นอำเภอเมื่อ ปี พ.ศ. 2442 และมีที่ทำการของอำเภอเมืองเชียงใหม่ เมื่อ ปี พ.ศ. 2472 จนถึงปี พ.ศ. 2531 ได้รับเงินงบประมาณ เหลือจ่ายจากกรมการปกครอง ให้ก่อสร้างอาคารที่

ว่าการอำเภอเมืองเชียงใหม่หลังใหม่ เป็นอาคาร คอนกรีต 3 ชั้น เริ่มก่อสร้างตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2531 และแล้วเสร็จประมาณเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2532 (<http://www.geolocation.ws/v/P/41362418/chiang-mai-city-office/en>) โดยอาคารที่ว่าการอำเภอหลังเก่า ได้ขายไปให้กับร้านอาหารที่ตั้งอยู่บนถนนโชตนา บริเวณทางเหนือของกาดบริบูรณ์.

องค์ประกอบที่มีชาวเชียงใหม่และนักท่องเที่ยวจำได้ อีกแห่งหนึ่งในละแวกบ้านนี้ ได้แก่ กลุ่มร้านอาหารบน ถนนอินทวโรธ เพราะเป็นกลุ่มร้านอาหารรสชาติดี มีความหลากหลาย กระจุกตัวอยู่บริเวณอาคารพาณิชย์ ข้างหอศิลปวัฒนธรรมเชียงใหม่ รวมทั้งมีร้านชาวมั่นไก่ ที่มีชื่อเสียงมานานของเชียงใหม่ จึงได้รับความนิยมเป็น อย่างมาก เป็นกลุ่ม “ร้านอาหารข้างศาลากลางเก่า” ที่มีทั้งคนท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวจดจำได้เป็นอย่างดี เช่นกัน.

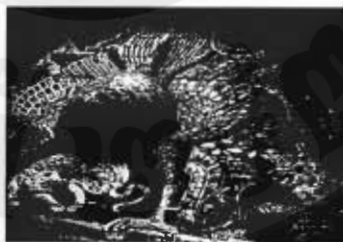
กลางเวียง (9.6) ละแวกบ้านกลางเวียง ครอบคลุมบริเวณที่ชาวเชียงใหม่เรียกว่า “สี่แยกกลาง เวียง” และพื้นที่โดยรอบ ขอบเขตทิศเหนือติดกับ ขอบเขตละแวกบ้านยุพราช-อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ ที่ ได้กล่าวมาแล้ว ส่วนขอบเขตอีกสามด้าน ได้แก่ ทิศ ตะวันออก คือ ถนนราชภาคินัย ทิศใต้ คือ ถนนราช มรรคา และทิศตะวันตก คือ ถนนจำปาน บริเวณหลังวัด เจดีย์หลวง

ละแวกบ้านกลางเวียงนับเป็นพื้นที่ที่มีความหมาย เชิงสัญลักษณ์ของความเป็นศูนย์กลางอีกแห่งหนึ่ง เพราะนอกจากจะเป็นพื้นที่ที่เป็นจุดตัดกันของถนนสาย

ภาพ 4.49 ซ้าย: บน-วัดพันเตา, กลาง-ถนนพระปกเกล้าช่วงหน้าวัดพันเตา ตัดภาพ: <http://www.angkor.co.th/> - สำง-วัดคงคี.

กลาง: บน-วัดพันเตา, กลาง-สี่แยกกลางเวียงมองไปทางเหนือ สำง-วัดภูโมกข์มหาเถรจันทร์.

ขวา: บน-วัดชัยพระเกียรติ ช่วงสี่แยกกลางเวียง กลาง-ถนนราชดำเนินมองไปทางวัดพระสิงห์ล่าง-ช่วงหน้าวัดลาดวงจำปา.

หลักสองสาย ได้แก่ ถนนราชดำเนิน แนวตะวันออก-ตะวันตก ที่เชื่อมระหว่างประตูท่าแพกับวัดพระสิงห์ อันนับเป็นแกนหลักของเวียงเชียงใหม่ และถนนพระปกเกล้าแนวเหนือ-ใต้ ที่เชื่อมระหว่างประตูช้างเผือกกับประตูเชียงใหม่แล้ว ยังเป็นที่ตั้งของเสาอินทขิลในวัดหลักสำคัญของเชียงใหม่อีกหนึ่งวัด คือวัดเจติยหลวง.

องค์ประกอบสำคัญอื่นในละแวกบ้าน ที่มีความหมายทางจิตใจ มีความหมายเชิงสัญลักษณ์มากกว่าความหมายในชีวิตประจำวันก็คือ อนุสรณ์สถานที่สิ้นพระชนม์พญามังรายบริเวณสี่แยกกลางเวียง รวมทั้งศาล ณ จุดที่พญามังรายถูกฟ้าผ่าสิ้นพระชนม์จริง บริเวณหลังบริษัทนครพิงค์แอนด์โอ.

วัดในละแวกบ้านนี้ นอกจากวัดเจติยหลวงแล้ว ยังมีวัดพันเตา อยู่ติดวัดเจติยหลวง บนถนนพระปกเกล้า วัดชัยพระเกียรติ บนถนนราชดำเนิน วัดดวงดี บนถนนพระปกเกล้า และวัดอุโมงค์มหาเถรจันทร์ บนถนนราชภาคินัย เส้นขอบเขตละแวกบ้านนี้ ก็สามารถปรับเปลี่ยนได้หลายรูปแบบแล้วแต่เกณฑ์ในการพิจารณา ดังเช่นพื้นที่ส่วนอื่นๆ ที่ได้กล่าวไปแล้ว เพราะในพื้นที่มีวัดติดต่อกันหลายวัด ชาวบ้านผู้อยู่ถาวรหรือศรัทธาวัดจะแบ่งจัดสรรกัน ว่าผู้ใดจะไปสนับสนุนวัดใด ตามเครือข่ายทางสังคม ของผู้คนในละแวกนั้นๆ เป็นการยากสำหรับคนนอกพื้นที่ ที่จะมองเห็นเครือข่ายทางสังคมเหล่านั้น หากไม่มีการสัมภาษณ์เชิงลึก และขอบเขตละแวกบ้านที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางสังคมนี้จึงยังไม่สามารถกำหนดขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจ

ด้วยการสำรวจและสังเกตลักษณะทางกายภาพก็เป็นพื้นฐานสำหรับการทำงานชั้นรายละเอียดต่อไป (ภาพ 4.48-4.49).

ช่วงถนนราชดำเนินและถนนพระปกเกล้าบริเวณละแวกบ้านนี้ ยังเป็นพื้นที่ที่มีความหมายใหม่เพิ่มเติมขึ้นมาจากอดีต เพราะมีถนนคนเดินวันอาทิตย์ ที่เป็นตลาดนัดสินค้าหลากหลายชนิด ที่ผู้คนนิยมมากตั้งจะกล่าวถึงต่อไปในละแวกบ้านพระสิงห์-ประตูสวนดอก.

ภาคประตุนเชียงใหม่ (9.7) และ อนุบาลเชียงใหม่-พระเจ้าเม็งราย (9.8) ละแวกบ้านทั้งสองนี้ แท้จริงแล้วอยู่ในบริเวณถนนสำคัญโดยรอบ 4 สาย ได้แก่ ราชมรรคา ทางเหนือ พระปกเกล้า ทางตะวันออก บำรุงบุรี ติดคูเมืองทางทิศใต้ และสิงหราช ทางตะวันตก แต่เนื่องจากเป็นพื้นที่ขนาดค่อนข้างใหญ่ และมีวัดในพื้นที่หลายวัด ประกอบกับมีลักษณะของแปลงที่ดินขนาดใหญ่ และยังมีพื้นที่ว่างบางส่วนระหว่างวัดพันแหวนกับวัดพระเจ้าเม็งราย บริเวณตอนกลางของพื้นที่ ทำให้บริเวณนี้อาจแบ่งออกได้เป็นละแวกบ้านย่อยได้ 2 ละแวกบ้าน

ละแวกบ้านภาคประตุนเชียงใหม่ คือพื้นที่ฝั่งตะวันออกของพื้นที่แปลงใหญ่ที่กล่าวถึงข้างต้น กล่าวคือมีถนนบำรุงบุรีซอย 1 ถนนสามล้านซอย 7 พระปกเกล้าซอย 7 และขอบเขตโรงเรียนอนุบาลที่ติดกับโรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ เป็นขอบเขตพื้นที่ระหว่าง 2 ละแวกบ้าน (ดูแผนที่ในภาพ 4.34) บ้านภาคประตุนเชียงใหม่ประกอบด้วยวัดถึง 5 วัด ได้แก่ วัดพ่อนสร้อย ช่างแต้ม เจ็ดลิน

ภาพ 4.50 ซ้าย: บน-ทางเข้าวัด พุกแต้ม กลาง-ถนนช้างวัดพุก แต้ม กลาง-วัดพันแหวน และซอย ช่างวัดพันแหวน เจติยวัดกัลล (ข้าง) และวัดพ่อนสร้อย.

กลาง: บน-วัดช้าง แต้ม กลาง-วัด พนงเจติย และ เจติยวัดกัลล (ข้าง) ล่าง-ถนน พระปกเกล้า.

ขวา: บน-ถนน บำรุงบุรีริมคูเวียง กลาง-ล่าง-ถนน ภาค ประ ตุน เชียงใหม่.

บนถนนพระปกเกล้า วัดพันแหวนตอนกลางพื้นที่ และ วัดพวกแต้ม ที่เข้าได้จากถนนสามล้านซอย 7 และถนน บำรุงบุรีซอย 1

วัดแต่ละวัดในย่านมีบทบาทแตกต่างกันไปในละแวก บ้าน เป็นที่น่าสังเกตว่าวัดพวกแต้มนั้นมีบทบาทแตกต่างจากวัดทั่วไป ที่เป็นที่พึ่ง และเป็นผู้นำของชาวบ้าน ด้านจิตวิญญาณ แต่วัดพวกแต้มนั้นมีบทบาทเพิ่มในด้านฝีมือช่างการผลิตฉัตรทอง ซึ่งมีท่านเจ้าอาวาสกับสภานิกายหลายคน แม้จะมีสาล่าเหลือน้อยไม่มาก แต่ฝีมือที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่สมัยพระราชาชายาเจ้าดารารัศมี สมัยครุฑบาศรีวิชัย เป็นที่ยอมรับและมีผู้สั่งฉัตรทองไปวัดหลายแห่งในภาคเหนือ หรืออาจไปไกลถึงลาวหรือจีนทางตอนใต้ (สามารถ, 2555: 8)

ส่วนวัดเจดิลิน ก็มีหนองน้ำโบราณ ที่เจ้าแผ่นดินเมืองขึ้นครองราชย์ต้องมาทรมานผ้าที่วัดผ้าขาว แล้วมาสรงน้ำที่หนองน้ำเจดิลินนี้ จึงเป็นพื้นที่ที่มีความหมายทางประวัติศาสตร์อีกแห่งหนึ่ง ปัจจุบันวัดเจดิลินได้รับการฟื้นฟูและมีพระจำพรรษาไม่ได้เป็นวัดร้างแล้ว

วัดพ่อนสร้อยมีพื้นที่สำหรับการออกกำลังกายของชาวบ้าน และยังปรับลานวัดเป็นลานแข่งสำหรับจอบตรดเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาจ่ายกาตประตูดุเชียงใหม่เป็นอย่างดี นับเป็นบทบาทที่วัดหลายแห่งในปัจจุบัน โดยเฉพาะวัดในเขตกำแพงเวียงเชียงใหม่ ปรับบทบาทให้ทันกับความต้องการตามสมัย อย่างไรก็ตามก็ตามหากอยู่ในระดับที่เกินพอดี อาจส่งผลต่อลักษณะ

ทางกายภาพของวัดที่เป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณของชุมชน ก็เป็นได้.

สำหรับองค์ประกอบที่สำคัญเป็นที่รับรู้จดจำ ของคนทั่วไป ได้แก่ กาตประตูดุเชียงใหม่ ซึ่งเป็นกาตที่มีผู้นิยมไปจ่ายซื้อของเป็นจำนวนมาก แม้แต่ผู้อยู่พื้นที่อื่นๆ ของเมืองก็นิยมไปจ่ายกาตประตูดุเชียงใหม่ เป็นเพราะเป็นกาตที่มีสินค้าและอาหารหลากหลายชนิด มีคุณภาพ และราคาไม่แพง รวมทั้งแม่ค้ายังมีความเป็นกันเอง มีอัธยาศัยดี แบบชาวเชียงใหม่ในอดีต ทำให้กาตประตูดุเชียงใหม่เป็นที่ชื่นชอบของนักซื้อ และนักชม กาตเป็นอย่างดี บริเวณประตูดุเชียงใหม่เป็นที่จอดคิวรถไปยังอำเภอทางภาคใต้ของเวียงเชียงใหม่ ตั้งแต่หางดง สันป่าตอง จอมทอง และไปสุดทางที่อำเภอฮอด ซึ่งสามารถต่อรถประจำทางไปยังอำเภอแม่สะเรียงได้ด้วย ทำให้บริเวณกาตประตูดุเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ที่คึกคักตลอดทั้งวัน ส่วนในเวลาเย็น-ค่ำ ลานที่ประตูดุเชียงใหม่ก็ยังเป็นที่ขายอาหารแบบ “กาตได้รุ่ง” คือจะตั้งแผงขายพร้อมที่นั่งรับประทานตั้งแต่ช่วงเย็นไปถึงดึก ส่วนเวลากลางวัน พื้นที่จะมีการใช้งานลักษณะอื่นแล้วแต่สถานที่ สำหรับที่กาตประตูดุเชียงใหม่ เพิ่งมีการสร้างลานพื้นแข็งยกระดับจากผิวถนนขึ้นมาอย่างถาวร ทำให้ช่วงกลางวันเป็นลานโล่งธรรมดา เช่นเดียวกับช่วงประตูดุทำแพ้นั่นเอง (ภาพ 4.50).

สำหรับลักษณะบ้านเรือน และวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยในละแวกบ้านทั้ง 2 คือ กาตประตูดุเชียงใหม่ และอนุบาล

ภาพ 4.51 บน: อำเภอ-ถนนราช-ถนน-ระมราคาราว-หน้า-อนุบาล-เชียงใหม่-ชาว-ถนนหลัง-ระ-อนุบาล-เชียงใหม่
กลาง: บริเวณหลัง-วัดพวกแต้มและ-วัดพันแหวน.
ล่าง: ซ้าย-บ้านไม้-บริเวณหลังวัดพัน-แหวน กลาง-เส้น-ทางบริเวณวัดพัน-แหวน ขวา-ทิว-บนถนนราชมรรคา-ซอย 6 และสาม-ล้านซอย 7.

เชียงใหม่-พระเจ้าเม็งรายนี้ โดยทั่วไปจะยังคงความ เป็นชุมชนแบบดั้งเดิมค่อนข้างสูงกว่าบริเวณอื่นๆ โดยเฉพาะสูงกว่าบริเวณทรายมูลเมือง-ทรายมูลมาน ที่ได้ กล่าวถึงไปแล้ว สาเหตุหลักน่าจะเป็นเพราะชาวบ้าน บริเวณนี้ยังคงอยู่ในพื้นที่ และยังไม่ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงบ้านที่อยู่ไปเพื่อเป็นกิจการอย่างอื่นเพื่อ บริการการท่องเที่ยว เช่น เกสเฮาส์ ร้านอาหารต่างชาติ หรือแหล่งบันเทิงยามค่ำคืน เป็นต้น ทำให้ละแวกบ้านนี้ เป็นพื้นที่ของชาวเชียงใหม่มากกว่าบริเวณอื่น สาเหตุ อีกประการหนึ่งเพราะวัดที่อยู่ในละแวกบ้านทั้ง 2 นี้ เป็น วัดขนาดไม่ใหญ่นัก และไม่ได้มีความสำคัญระดับเมือง หรือระดับประเทศ ดังเช่นวัดสำคัญในละแวกบ้านกลาง เวียง หรือยุพราช-อนุสาวรีย์สามกษัตริย์ ที่กล่าวมาแล้ว และละแวกบ้านพระสิงห์ที่จะกล่าวถึงต่อไป ทำให้ไม่ เกิดปรากฏการณ์นักท่องเที่ยวจำนวนมาก (Mass tourism) ในพื้นที่ จึงไม่ทำให้เกิดสภาพ “ล้นเกินขีด ความสามารถในการรองรับ” (over carrying capacity) ของพื้นที่ และก่อปัญหานานัปการในที่สุด ดังที่วัด ขนาดใหญ่มีชื่อเสียงหลายแห่งเผชิญอยู่ในปัจจุบัน.

ส่วนละแวกบ้านอนุบาลเชียงใหม่-พระเจ้าเม็งราย นั้น ก็มีลักษณะชุมชนดั้งเดิมตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้เช่น กัน ต่างกันที่ละแวกบ้านอนุบาลเชียงใหม่-พระเจ้าเม็ง รายมีโรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่เป็น “แม่เหล็ก” หลักของ พื้นที่แตกต่างจากละแวกบ้านกาดประดู่เชียงใหม่ที่มี ตลาด และคิวรถเป็นกิจกรรมหลัก โรงเรียนอนุบาล เชียงใหม่ เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาของรัฐบาลที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ โดยเริ่มต้นจากการเป็นโรงเรียน

อนุบาล บริเวณหน้าโรงเรียนบนถนนราชมรรคาจะมี การจราจรติดขัดช่วงเช้าและเย็น เพราะถนนขนาดเล็ก และเป็นเส้นทางเดินรถแบบเดินรถทางเดียว (ภาพ 4.51) ในบริเวณโรงเรียนยังเป็นที่ตั้งของวัดร้างคือ วัดกิตติ และยังมีเจดีย์ที่อยู่ในสภาพค่อนข้างดีในบริเวณโรงเรียน ด้วย (ภาพ 4.50).

แจ้งหัวลิน (9.9) ละแวกบ้านแจ้งหัวลินอยู่ทางตะวัน ตกเฉียงเหนือของย่านก่าแพงเวียงชั้นใน ตั้งแต่ถนนศรี ภูมิริมคูเมืองด้านทิศเหนือ ถึงถนนสิงหาราชทางตะวัน ออก มาจนจรดถนนอินทวโรธ และอารักษ์ชอย 5 ซ้าง วัดพระสิงห์ ซึ่งเป็นด้านทิศใต้ของละแวกบ้าน และถนน อารักษ์ริมคูเมืองด้านตะวันตก (ดูแผนที่ในภาพ 4.34)

ดังได้กล่าวไปแล้วว่าพื้นที่ด้านตะวันตกของก่าแพง เวียงเชียงใหม่ ยังมีพื้นที่ว่างเหลือมากกว่าพื้นที่ด้าน ตะวันออก ซึ่งมักมีการใช้พื้นที่อย่างหนาแน่น เดิมพื้นที่ มากแล้ว จะเห็นได้ว่าทางตอนกลางของละแวกบ้านนี้มี ที่ดินแปลงขนาดใหญ่ มีการพัฒนาเป็นโครงการขนาด ใหญ่ ซึ่งประสบความสำเร็จบ้าง ไม่ประสบความสำเร็จ บ้าง เช่น บริษัทสยามทีวี ที่เคยอยู่บนถนนสิงหาราช ปัจจุบันย้ายออกไปอยู่นอกก่าแพงเวียง บนถนนช่างหล่อ ถนนริมคูเวียงด้านทิศใต้ หรือ เชียงใหม่โบว์ลิ่ง บนถนน ศรีภูมิ ใกล้แจ้งหัวลิน รวมทั้งโครงการก่อสร้างขนาด ใหญ่บนถนนสิงหาราช ทางเหนือของที่ตั้งสยามทีวี ซึ่งไม่ เคยได้มีการใช้งานและปิดจนกระทั่งปัจจุบัน (ดูภาพ 4.52).

บริเวณละแวกบ้านนี้มีวัดในพื้นที่ 4 วัด ได้แก่วัดดับ ภัย วัดป่าพร้าวใน วัดมาบ่อง และวัดปราสาท สำหรับ

ภาพ 4.52 บน: ซ้าย-ถนนศรีภูมิ ทางไปแจ้งหัวลิน ขวา-ถนนสิงหาราช และโครงการ ขนาดใหญ่ด้าน ซวามีมู (ที่มาภาพ: <http://chaps.google.com>).

กลาง: ซ้าย-ถนน สิงหาราช กลาง- ซวามีมู ขวา-อารักษ์ชอย 2 ซ้างร.หอพระ.

ล่าง: ซ้าย-ถนนศรี ภูมิ กลาง-แจ้งหัว ลิน ขวาภาพ: <http://chaps.google.com> ขวา-ประดู่สวน ตก.

วัดร้าง มี 2 วัด ได้แก่ วัดปิ่นแจ่ม และวัดหอพระ (บริเวณโรงเรียนหอพระในปัจจุบัน)

กิจกรรมที่ดึงดูดให้ผู้คนเข้ามาใช้พื้นที่มาก ได้แก่ โรงเรียนหอพระ โรงเรียนหอพระเป็นโรงเรียนเก่าแก่ ที่ก่อตั้งมานาน ตั้งอยู่ที่ถนนสิงหราช มีเนื้อที่ 9 ไร่ 3 งาน 42 ตารางวา เดิมเป็นโรงเรียนประถมศึกษาของเทศบาลนครเชียงใหม่ ได้เปิดทำการสอนครั้งแรกใน วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2484 เทศบาลนครเชียงใหม่ เป็นผู้ริเริ่มก่อสร้าง ณ บริเวณที่ดินซึ่งเป็นวัดร้าง 2 วัด คือ วัดหอพระ และ วัดปิ่นแจ่ม กับที่ดินของทางเทศบาลนครเชียงใหม่อีกส่วนหนึ่ง ให้ชื่อว่า “โรงเรียนเทศบาล 11 (หอพระ)”

ครั้นถึง พ.ศ. 2496 กระทรวงศึกษาธิการได้รับโอนโรงเรียนหอพระเข้าสังกัดในกรมสามัญศึกษา และในปี พ.ศ. 2500 ขณะที่นายยุทธ เดชคำรน ดำรงตำแหน่งครูใหญ่ได้เปลี่ยนชื่อโรงเรียนใหม่ว่า “โรงเรียนเมืองเชียงใหม่” สังกัดกองการศึกษาพิเศษ จนถึงสมัยนายเวทย์กำวิล ครูใหญ่ในระยะต่อมาได้พิจารณาเห็นว่าชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนเปิดสอนอยู่ กำลังจะเปลี่ยนเป็นชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป. 5-7) ตามหลักสูตรที่เปลี่ยนไป จึงขออนุญาตกรมสามัญศึกษา เปลี่ยนชื่อเป็น “โรงเรียนหอพระ” ในปี พ.ศ. 2504 โรงเรียนหอพระได้เปิดทำการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดกองการมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521

ในปี พ.ศ. 2536 โรงเรียนหอพระได้เปิดทำการสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นปีแรก โดยรับนักเรียนเดิมเป็นส่วนใหญ่

จนถึงปี พ.ศ. 2543 โรงเรียนได้ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ และการใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอน โดยเฉพาะการสอนคอมพิวเตอร์นักเรียนทุกคนนักเรียนต้องมีความรู้ สามารถนำมาใช้งานได้ โรงเรียนได้รับเลือกเป็นโรงเรียนในการปรับเปลี่ยน ระบบบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน (Performance Based Budgeting) (<http://www.horpra.ac.th/prawat.html>)

ส่วนพื้นที่อื่นๆ โดยเฉพาะพื้นที่ทางใต้และตะวันตกของละแวกบ้านยังมีสภาพเป็นชุมชนอยู่อาศัยแบบดั้งเดิม โดยบนถนนริมคูเมือง คือ ถนนอารักษ์มีการปรับพื้นที่เป็นอาคารพาณิชย์มากกว่าบริเวณอื่นๆ (ภาพ 4.52).

วัดพระสิงห์-ประตูสวนดอก (9.10) วัดพระสิงห์ รมหาวิหาร เป็นวัดสำคัญของเชียงใหม่ อยู่ทางตะวันตกของกำแพงเวียงเชียงใหม่ใกล้กับประตูสวนดอก โดยแท้จริงแล้วฝั่งตรงข้ามกับวัดพระสิงห์บนถนนอารักษ์ซอย 5 ทางตอนเหนือของวัดพระสิงห์ ก็ยังมีวัดเล็กๆ อีก 2 วัด ได้แก่ วัดผาบ่อง และวัดปราสาท ซึ่งอยู่ในละแวกบ้านแจ้งหัวลินที่กล่าวถึงไปแล้ว เนื่องจากวัดทั้ง 3 อยู่ใกล้เคียงกัน มีการให้ความหมาย การใช้งาน ตลอดจนลักษณะทางกายภาพใกล้เคียงกัน อาจถือว่าอยู่ในย่านเดียวกันได้เช่นกัน อย่างไรก็ตาม ชอบเขตละแวกบ้านวัดพระสิงห์-ประตูสวนดอกนี้ ไม่ได้นับรวมเอาวัดผาบ่อง และวัดปราสาทเข้าไว้ด้วย ด้วยเหตุผลที่ว่าวัดพระสิงห์เป็นวัดระดับรวมหาวิหารที่มีศรัทธา หรือนักท่องเที่ยวมาวัดจากพื้นที่ห่างไกลมากกว่า วัดผาบ่อง และวัดปราสาทมาก พื้นที่วัดจึงเปรียบเสมือนมีลำดับชั้นความสำคัญ (Hierarchy) ที่มีการใช้งานโดยกลุ่มคนที่แตกต่างกัน จึง

ภาพ 4.53 บน: ซ้าย-วัดพระสิงห์ กลาง-ถนนสามล้านหน้าวัดพระสิงห์ ซ้าย-วัดผาบ่อง.

กลาง: ซ้าย-วัดทุ่งบุญ กลาง-ถนนราชดำเนินจากบริเวณหน้าวัดทุ่งบุญ และเจดีย์วัดช้างล้าน(ร้าง) หลังไทยนิวส์ ชาว-สามล้านซอย 3 หน้ารร.สอนคนตาบอด (ที่มาภาพ: ธีรเมธ// thainews.ccsn.or.th).

ล่าง: ซ้าย-ถนนอารักษ์ใกล้ประตูสวนดอก กลาง-ถนนอารักษ์บริเวณหน้ารร.สอนคนตาบอดไปทางแจ้งกูเอียง ชาว-สภาพในอารักษ์ซอย 7.

มีบทบาทในพื้นที่แตกต่างกัน จึงอาจนับเป็นพื้นที่คนละส่วนกันได้.

ละแวกบ้านวัดพระสิงห์-ประตูสวนดอกนี้ครอบคลุมพื้นที่ส่วนตะวันตกสุดของถนนราชดำเนิน ซึ่งมาสิ้นสุดที่วัดพระสิงห์ ถนนราชดำเนินนับเป็นแกนหลักสำคัญของเมืองมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยเฉพาะในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ในช่วงหลัง ที่มีการใช้ถนนเป็นเส้นทางสำหรับขบวนแห่ทางศิลปวัฒนธรรม ในเทศกาลต่างๆเกือบทุกกรณี รวมทั้งการจัดพื้นที่เป็นตลาดนัดยามค่ำคืนวันอาทิตย์ ที่เรียกว่าถนนคนเดินนั่นเอง ถนนคนเดินเย็นวันอาทิตย์จัดติดต่อกันมาเป็นระยะเวลาหลายปี และเป็นที่ยอมรับของทั้งคนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เพราะมีสินค้ามากมายหลากหลาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสินค้าพื้นถิ่นที่คุณภาพ มีการออกแบบที่ดี รวมทั้งยังมีอาหารนานาชนิดให้เลือกทานได้ในราคาประหยัด ทำให้ถนนคนเดินเชียงใหม่กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเชียงใหม่อีกแห่งหนึ่ง จากการสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศที่เดินทางเข้ามายังถนนคนเดินเชียงใหม่ ต่างก็ประทับใจและชื่นชมในความยังยืนที่สามารถจัดให้ถนนคนเดินเป็นทั้งแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งสินค้าภูมิปัญญาไทยที่สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดเชียงใหม่ไปทั่วโลกด้วย (http://www.guidechiangmai.net/walking_street-2.php).

วัดอีก 2 วัด ซึ่งอยู่คนละฝั่งถนนบนถนนราชดำเนิน ถึงก่อนวัดพระสิงห์หากเดินทางมาจากประตูท่าแพได้แก่ วัดทุ่งยู และวัดศรีเกิด นับเป็นวัดขนาดเล็กเช่นกันเมื่อเทียบกับวัดพระสิงห์แต่ตามประวัติก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับกษัตริย์ล้านนาสมัยราชวงศ์มังราย เช่น วัดทุ่งยูก็มีประวัติว่าเป็นวัดเก่าแก่สมัยราชวงศ์มังราย ได้รับการบูรณะและฟื้นฟูจากเจ้าหลวงเชียงใหม่ ในพ.ศ. 2452 เจ้าอินทรวโรสุริยวงษ์ เจ้าหลวงเชียงใหม่องค์ที่ 8 โปรดสร้างฉัตรพระเจดีย์ (<http://www.chiangmainews.co.th/>

[cmdnc_open.php?nid=50](http://www.chiangmainews.co.th/cmdnc_open.php?nid=50)) ส่วนวัดศรีเกิดเป็นวัดเก่าแก่ แต่ไม่มีประวัติว่าสร้างเมื่อใด ในวิหารก็จะมีพระเจ้าแช่ขอม เนื่องจากพระชนม์เป็นสันแหลมยาวแตกต่างจากพระพุทธรูปองค์อื่นๆ ประวัติกล่าวไว้ว่า ในปี พ.ศ.2027 ปีเถาะ วันพุธ ขึ้น 3 ค่ำเดือน 8 พระเจ้าสิริธรรมจักรพรรดิพิลกกราชาธิราช (พระเจ้าติโลกราช) กษัตริย์นครเชียงใหม่ล้านนา รัชกาลที่ 10 แห่งราชวงศ์มังราย ทรงมอบภาระให้สีหโคตเสนาบดีและมหาอำมาตย์หล่อพระพุทธรูปทองสัมฤทธิ์องค์ใหญ่ โดยมีทองสัมฤทธิ์หนักประมาณสามสิบสามแสน (3,300,000) ประมาณ 3,960 กก.ขนาดหน้าตักกว้าง 94 นิ้ว (2.39 เมตร) สูง 112 นิ้ว (2.85 เมตร) โดยมีลักษณะเหมือนพระพุทธรูปแบบลวปุระ (ศิลปะแบบลพบุรี) หล่อที่วัดป่าตาลมหาวิหาร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของนครเชียงใหม่ ครั้นเมื่อหล่อเสร็จแล้ว พระมหากษัตริย์ทรงอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุประมาณ 500 องค์ พร้อมกับพระพุทธรูปแก้วทองและเงินจากหอพระธาตุส่วนพระองค์มาบรรจุไว้ในเศียรพระพุทธรูปองค์ใหญ่นี้ (<http://www.cnxwalkingstreet.com/cnxwp/>)

พื้นที่ฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ของละแวกบ้าน เดิมเป็นพื้นที่ตลาด ที่อาจเป็นพื้นที่ว่าง หรือเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่ ทำให้มีการพัฒนาเป็นสิ่งปลูกสร้างที่มีขนาดใหญ่กว่าลักษณะของชุมชนดั้งเดิม สำหรับพื้นที่ส่วนอื่นๆที่เหลือยังเป็นบ้านพักอาศัยแบบดั้งเดิมเสียเป็นส่วนใหญ่ กิจกรรมที่สำคัญในบริเวณนี้นอกจากวัดที่กล่าวมาแล้ว ยังมี โรงเรียนสอนคนตาบอดภาคเหนือในพระบรมราชานุอุปถัมภ์ จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งตั้งขึ้นโดยคณะกรรมการมูลนิธิช่วยและให้การศึกษาคณะตาบอดภาคเหนือแห่งประเทศไทย โดยมีนายวรศักดิ์ นิมานันท์ เป็นเจ้าของ เปิดดำเนินการสอนครั้งแรกเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ.2503 เดิมอาศัยบ้านเช่าของนายแพทย์บุญย แมนมนตรี ตั้งอยู่ถนนราชมรรคา เป็นอาคารชั่วคราว ต่อมาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินี

ภาพ 4.54 บน:
ซ้าย-ถนนป่าทุ่งบุรี
บริเวณหน้าสวน
บวกทาด ชาว-แจ้ง
ภูเขียงภายนอก
จากถนนช้างหลอ.
กลาง: วัดพันเตา.

ขวา: ถนนพระ
ปกเกล้าช่วงหน้า
วัดเจดีย์หลวง -บน
และวัดพันเตา
ล่าง: (ดูภาพ: <http://www.chiangmai.co.th/>).

นาถฯ ทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์ และเสด็จพระราชดำเนิน เปิดอาคารเรียนหลังแรก เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2507

ในปี พ.ศ.2523 ทางมูลนิธิช่วยและให้การศึกษาค้น ดาบอดภาคเหนือ ได้โอนกิจการให้กับกองการศึกษา พิเศษกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ให้เปิดสอน ในระดับประถมศึกษา โดยเน้นทางด้านการศึกษาอาชีพและ วิชาสามัญ พื้นที่ของโรงเรียนฯบนถนนอาร์ักษ์ ตำบล พระสิงห์ เป็นพื้นที่เช่าธรณีสงฆ์ (<http://www.cmbind.org>) ซึ่งเป็นพื้นที่ของวัดร้าง ได้แก่ วัดแสน เมืองหลวง (อรุณรัตน์, 2539: 114-115)

พื้นที่ส่วนอื่นๆของละแวกบ้านยังคงลักษณะบ้านพัก อาศัยขนาดเล็ก แบบชุมชนดั้งเดิม เป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ ยกเว้นบริเวณที่อยู่ริมถนนอาร์ักษ์ ริมคูเมืองด้านตะวันตก และถนนอาร์ักษ์ซอย 5 ถนนเลียบบ่าแพงด้านทิศเหนือ ของวัดพระสิงห์ ซึ่งเป็นขอบเขตด้านทิศเหนือของละแวก บ้านนั่นเอง (ภาพ 4.53).

สวนบวกหาด-แจ้งภูเือง (9.11) ละแวกบ้าน สุดท้ายของย่านก่าแพงเวียงเชียงใหม่ ได้แก่ ละแวก บ้านสวนบวกหาด-แจ้งภูเือง ซึ่งคือมุมก่าแพงเมืองด้าน ตะวันตกเฉียงใต้ ขอบเขตพื้นที่ละแวกบ้านประกอบด้วย ถนนราชมรรคา ทางทิศเหนือ ถนนจำบ้าน ทางทิศตะวัน ออก ถนนบำรุงบุรี ทางทิศใต้ และถนนอาร์ักษ์ ทางทิศ ตะวันตก อาจกล่าวได้ว่า แจ้งภูเืองเป็นชื่อแจ้งที่ไม่อยู่ ในความทรงจำของคนเชียงใหม่มากที่สุด อาจเป็น เพราะบริเวณนี้มีกิจกรรม หรือการใช้พื้นที่อย่างอื่นที่เด่น เป็นที่จดจำได้มากกว่าตัวแจ้งเอง เช่น สวนสาธารณะ บวกหาด ซึ่งเป็นสวนสาธารณะในเมืองแห่งเดียวที่มีการ จัดงานไม้ดอกไม้ประดับทุกปีในเดือนกุมภาพันธ์ มากกว่า 30 ปีแล้ว หรือ โรงเรียนวัดโนนทัยพายัพ ซึ่งเป็น

โรงเรียนสตรีของรัฐบาลแห่งแรกในจังหวัดเชียงใหม่ เปิดทำการสอนมาตั้งแต่วันที่ 25 มีนาคม 2449 (ร.ศ.125)

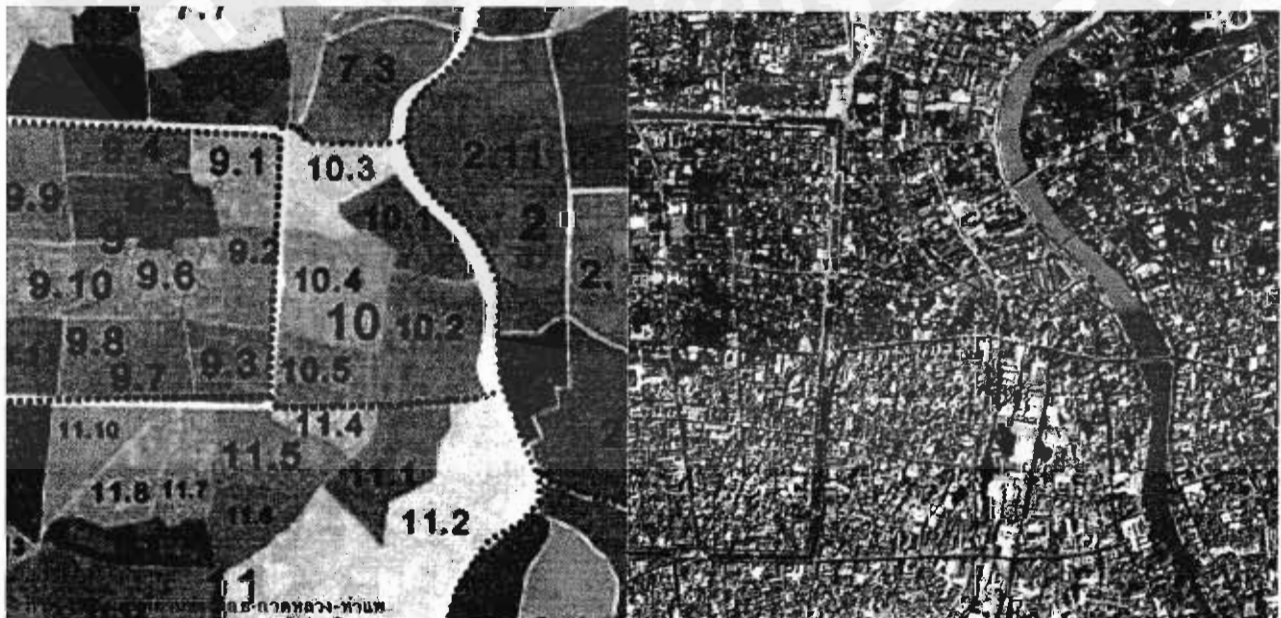
ละแวกบ้านสวนบวกหาด-แจ้งภูเืองนี้ มีศาสน สถาน 4 แห่ง เป็นวัดในพุทธศาสนา 3 แห่ง และศาลเจ้า จิน 1 แห่ง ได้แก่ วัดเมธัง และวัดหมื่นเงินกอง บนถนน ราชมรรคา และวัดพวกหงส์ บนถนนจำบ้าน รวมทั้ง ศาลเจ้าจิ้น บนถนนอาร์ักษ์ด้วย ส่วนวัดร้างในละแวก บ้านนี้มี 1 วัด ได้แก่ วัดช้างลาน บริเวณทางใต้วัดเมธัง หลังสำนักงานหนังสือพิมพ์ไทยนิวส์ บนถนนสามล้าน มี เจดีย์ 1 องค์ สภาพทรุดโทรม ภายหลังมีการครอบครอง เป็นที่อยู่อาศัย (อรุณรัตน์, 2539: 47 และ 114-115) และ ต่อมามีการปรับปรุงสภาพโดยรอบเจดีย์ เพื่อให้มีความ หมายของสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือศาสนสถาน และให้ ชุมชนโดยรอบได้ดูแล (ดูภาพ 4.54)

ย่านทางตะวันออกของก่าแพงเมืองชั้นใน

เป็นพื้นที่จากก่าแพงเวียงชั้นในฝั่งตะวันออก ไปจน จรดลำน้ำปิง ประกอบด้วยย่าน อีก 1 ย่าน ได้แก่ ย่าน ช้างม่อช-กาดหลวง-ท่าแพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.2.7 ย่านช้างม่อช-กาดหลวง-ท่าแพ (10)

ย่านนี้เป็นบริเวณที่เป็นย่านการค้าเก่าของเมือง ประกอบด้วยพื้นที่เขตเมืองเก่าเช่นเดียวกับเขตก่าแพง เมืองชั้นใน ขอบเขตย่านทิศเหนือ ได้แก่ ถนนวิชยา นนท์ ติดต่อกับย่านวังสิงห์คำ-ป่าแพ่ง-ราชภฏ ที่ได้กล่าว ถึงไปแล้ว ทิศตะวันออก ได้แก่ แนวลำน้ำแม่ปิง ทิศใต้ ได้แก่ แนวถนนศรีดอนไชย ซึ่งติดต่อกับย่านช้างคลาน- ประดูเชียงใหม่-สวนปรง ที่จะกล่าวถึงต่อไป และ ขอบเขตย่านด้านทิศตะวันตก ได้แก่ แนวถนนคชสาร ริม คูเวียงเชียงใหม่ โดยแบ่งเป็นย่านระดับละแวกบ้านอีก 5 ละแวกบ้าน ได้แก่ ชัยศรีภูมิ (10.1) กาดหลวง-ราชวงค์

(10.2) ในทบาร์ชาร์ (10.3) ช้างม้อย-ท่าแพ (10.4) และ ศรีดอนไชย (10.5) (ดูแผนที่ในภาพ 4.55 ประกอบ)

ย่านกาตหลวง-ช้างม้อย-ท่าแพ นี้เป็นย่านที่เรียกได้ว่า ครอบคลุมพื้นที่ย่านการค้าสำคัญของเมือง เพราะเป็นที่ตั้งของกาตหลวงและกาตตันลำไย กาตดั้งเดิมที่ใหญ่ที่สุดของเชียงใหม่ เดิมบริเวณนี้เป็นช่วงเมรุซึ่งเป็นที่พักพระศพและเป็นที่เก็บพระอัฐิของเจ้าเชียงใหม่หลายพระองค์ หลังจากที่พระยาเจ้าดารารัศมีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีพระราชดำริให้ย้ายพระอัฐิไปไว้ที่วัดสวนดอก และได้รวบรวมเงินส่วนพระองค์และเงินจากเจ้าอินทวโรรส เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ในสมัยนั้น มาสร้างตลาดขึ้นในบริเวณช่วงเมรุนี้ และได้พระราชทานชื่อว่า “ตลาดวโรรส” ตามพระนามของเจ้าอินทวโรรส ชาวบ้านจึงเรียกกันต่อๆ มาในชื่อ “กาตหลวง” (<http://www.thetrippacker.com/th/destination/place/attraction/chiang-mai>)

กาตหลวงสร้างขึ้นเป็นรูปแบบตลาดเมื่อ พ.ศ. 2492 อาคารปัจจุบันสร้างเสร็จปี 2515 หลังจากไฟไหม้กาต และได้รับการออกแบบโดย ศ.อัน นิยมานเหมินท์ แห่งคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งนับเป็นสถาปัตยกรรมยุคโมเดิร์น (Modern Architecture) ที่น่าสนใจของเมืองเชียงใหม่ยุคหนึ่ง

จะเห็นได้ว่าย่านกาตหลวงนี้เป็นศูนย์กลางพื้นที่พาณิชย์กรรมของเชียงใหม่มานาน เท่าที่มีหลักฐานการศึกษาการใช้ที่ดินของเมืองเชียงใหม่ อย่างน้อยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 มาแล้ว จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2553 ก็ยังคงความเป็นศูนย์กลางอยู่ แม้ว่าพื้นที่เมืองเชียงใหม่จะมีพื้นที่พาณิชย์กรรมเพิ่มขึ้น หลากหลายประเภทมากขึ้น และเพิ่มตำแหน่งที่ตั้งหลายแห่งมากขึ้นก็ตาม (อัษฎางค์, 2555: 46-54)

ย่านนี้ยังเป็นที่ตั้งของไนท์บาร์ชาร์ ซึ่งสมัยหนึ่งเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเลื่องชื่อ ที่นักท่องเที่ยวต้องบรรจุไว้ในโปรแกรมการท่องเที่ยวมาค้าค้น เพราะมีสินค้าพื้นเมืองคุณภาพ ราคาไม่แพง ยังมีร้านค้า ร้านอาหารใน

บริเวณอีกจำนวนมาก รวมทั้งภายหลังเริ่มมีกาแลไนท์บาร์ชาร์ ซึ่งจำหน่ายอาหารหลากหลายชนิด ในบรรยากาศง่ายๆ สบายๆ และมีการแสดงพื้นเมืองทุกคืนสำหรับนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาตินิยมไปกันมาก ต่อมาภายหลังเมื่อเริ่มมีกิจกรรมที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เช่น ถนนคนเดินวันอาทิตย์ ที่ถนนราชดำเนิน และวันเสาร์ ที่ถนนวัวลาย ทำให้ไนท์บาร์ชาร์ได้รับความนิยมน้อยลง ส่วนหนึ่งเป็นเพราะร้านค้าย่านไนท์บาร์ชาร์ที่เป็นแผงลอยบนถนนมีเป็นจำนวนมาก การเดินเลือกซื้อสินค้าทำได้ด้วยความยากลำบาก เพราะพื้นที่เดินบนทางเท้ามีน้อยกว่าพื้นที่ตั้งร้าน สินค้าส่วนใหญ่ไม่มีการควบคุมคุณภาพ และราคาก็ไม่มีมาตรฐานชัดเจน ทำให้ความนิยมในการไปเลือกซื้อสินค้าที่ไนท์บาร์ชาร์ลดลง.

ถนนการค้าที่สำคัญของเชียงใหม่ตั้งแต่อดีต ในย่านนี้ ได้แก่ ถนนช้างม้อย และถนนท่าแพ เดิมเป็นพื้นที่ค้าขาย และอยู่อาศัยไปด้วย กล่าวคือ ใช้พื้นที่ชั้นล่างเป็นพื้นที่ค้าขายหรือพาณิชย์กรรม ส่วนพื้นที่ชั้นบนใช้เป็นที่อยู่อาศัย ทำให้ย่านการค้าของเมืองเดิม มีลักษณะเป็นพื้นที่ที่มีการใช้ที่ดินแบบผสม (Mixed Uses) แต่ต่อมาภายหลังเมื่อเมืองเติบโตมากขึ้น การจราจรในเมืองหนาแน่นขึ้น สภาพแวดล้อมสำหรับการอยู่อาศัยกล่าวได้ว่า ลดคุณภาพลง จึงมีคนย้ายออกไปอยู่นอกเมืองมากขึ้น ทำให้ย่านการค้าบนถนนทั้งสอง มีผู้อยู่อาศัยน้อยลงกว่าเดิม ย่านศูนย์กลางเมืองจึงเป็นที่อยู่อาศัยของคนจำนวนน้อยเท่านั้น.

ปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงพัฒนาการของเมืองระยะหลัง ได้แก่ การปรับตัวของพื้นที่ภายในย่าน เมื่อพื้นที่ที่พักอาศัยเดิมถูกทดแทนด้วยกิจกรรมเพื่อนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวแบบแบกเป้ (Bag Packer) ได้แก่ เกสเฮาส์ ร้านอาหาร ผับ-บาร์ เพราะเป็นบริเวณใจกลางเมือง มีความสะดวกสบาย ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวกหลายประการ ทำให้พื้นที่เมืองส่วนนี้กลายเป็นที่อยู่

ภาพ 4.56 ซ้าย: ถนนท่าแพมองจากบริเวณสี่แยกอุบุด.

กลาง: บน-ถนนท่าแพช่วงหน้าวัดบุพพาราม ล่าง: ถนนช้างม้อยที่แยกถนนราชวงศ์.

ขวา: บน-ถนนวิสุทธิกษัตริย์ระหว่างกาตหลวงและกาตลำไย (คณะบูรพคดีศึกษา) ล่าง: ภายในกาตหลวง.

อาศัยของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมากกว่าชาวไทย ดังได้กล่าวไปแล้วว่าเป็นปัญหาของย่านในเขตกำแพงเวียงชั้นในฝั่งตะวันออก ย่านช้างม้อย-กาดหลวง-ท่าแพซึ่งมีพื้นที่ต่อเนื่องกันนี้ ก็มีลักษณะเช่นเดียวกันด้วย.

ถนนที่นับว่าเป็นปัญหาอย่างยิ่งในสายตาของชาวเชียงใหม่ในปัจจุบัน ได้แก่ ถนนลอยเคราะห์ เพราะเริ่มมีการกระจุกตัวของกิจการค้าพาณิชยกรรม ที่ขัดกับความรู้สึกอันดีของชาวเชียงใหม่เป็นอย่างมาก ได้แก่ ผับ-บาร์เบียร์ ที่เป่าหามายูกค้าหลักคือชาวต่างชาติ เพราะนอกจากส่งเสียงดังรบกวนประชาชนผู้อยู่อาศัยในพื้นที่แล้ว ยังมีสาวบาร์เบียร์คอยเรียกลูกค้าหน้าร้าน และเปิดเผยให้เห็นพฤติกรรมคนในร้าน อย่างไม่เกรงกลัวสายตาผู้ผ่านไปมาแต่อย่างใด.

อย่างไรก็ตามย่านช้างม้อย-กาดหลวง-ท่าแพ นี้ แม้จะเป็นย่านการค้า แต่ก็มีร่องรอย หลักฐานทางประวัติศาสตร์ เป็นจำนวนมาก เพราะครอบคลุมพื้นที่เขตกำแพงเมืองชั้นนอก และอยู่ในพื้นที่เมืองเก่า ที่มีการครอบครองและใช้พื้นที่มาอย่างต่อเนื่องยาวนาน วัดเก่าแก่อยานนี้มีถึง 13 วัด (วัดร้างอีก 7 วัด) โดยเฉพาะพื้นที่ในเขตกำแพงเวียงชั้นนอกตอนบน มีวัดอยู่ในบริเวณนี้บริเวณเดียวถึง 8 วัด ได้แก่ วัดชัยศรีภูมิ ทางเหนือสุดของย่าน ติดกับถนนชัยภูมิ ถนนเลียบริมคูเมืองด้านตะวันออก และถนนวิชยานนท์ วัดชมพู วัดเล็กๆทางใต้ของวัดชัยศรีภูมิ เข้า-ออกได้จากถนนซอย คือถนนช้างม้อยซอย 1 หรือศรีภูมิซอย 2 วัดอุทราสารคำ ที่เข้าได้จากถนนช้างม้อยเก่า วัดหนองคำ บนถนนช้างม้อย วัดแสนฝาง วัดบุพพาราม วัดมหาวัน และวัดเซตวัน บนถนนท่าแพ

หากนับวัดลอยเคราะห์ วัดพันอัน บนถนนลอยเคราะห์ และวัดช้างม้อง บนถนนกำแพงดินด้วย พื้นที่ในเขตกำแพงเวียงชั้นนอกในย่านนี้รวมมีวัดถึง 11 วัด

นอกจากนี้ยังมีวัดนอกเขตกำแพงเมืองชั้นในในย่านนี้อีก 2 วัด ได้แก่ วัดอุปกุด บนถนนท่าแพ บริเวณสี่แยกอุกุด และวัดศรีดอนไชย บริเวณทางแยกถนนศรีดอนไชย ติดกับถนนช้างคลาน หรือทางใต้ของไนท์บาร์ซาร์ อันลือชื่อนั่นเอง เมื่อรวมกับวัดร้างอีก 7 วัด ได้แก่ วัดหนองหล่ม วัดร่มโพธิ์ วัดดอกเงิน และวัดเนรจิว ทางตอนเหนือของย่าน คือเหนือถนนท่าแพขึ้นไป และ วัดไชยสถาน วัดเมืองเลน และวัดเมืองเงินทางตอนใต้ของย่าน คือใต้ถนนท่าแพลงมา (ดูแผนที่ตำแหน่งวัดในเขตกำแพงเมืองชั้นนอก ภาพ 4.39 หน้า 109) นอกจากนี้ยังมีอาคารเก่าที่มีอายุกว่า 100 ปีหลงเหลืออยู่อีกจำนวนหนึ่ง บนถนนท่าแพ วิชยานนท์ และโปรชนีย์ ทั้งส่วนที่เป็นของราชการและเอกชนทำให้เห็นได้ว่าย่านนี้มีลักษณะเป็นพื้นที่เมืองเก่าที่มีความสำคัญไม่แพ้เขตกำแพงเวียงชั้นใน ที่ได้กล่าวถึงไปแล้ว แต่อย่างใด.

จากลักษณะพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ การใช้พื้นที่ในปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนสู่ลักษณะทางกายภาพ และความหมายของพื้นที่ย่าน จะเห็นว่าสามารถแบ่งพื้นที่ย่านช้างม้อย-กาดหลวง-ท่าแพนี้ออกได้เป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ พื้นที่ในเขตกำแพงเวียงชั้นนอก คือตั้งแต่แนวคูเมืองจรดแนวคลองแม่ข่า และพื้นที่นอกเขตกำแพงเวียงชั้นนอก คือพื้นที่ตั้งแต่แนวคลองแม่ข่า ไปจรดลำน้ำปิง พื้นที่ในเขตกำแพงเวียงชั้นนอกนั้น มีลักษณะของพื้นที่เมืองเก่าอย่างชัดเจน มีบ้านเรือนอยู่กันอย่างหนาแน่น มีวัดจำนวนมาก การใช้ที่ดินยังเป็นการผสมผสานกันระหว่างที่อยู่อาศัยกับพาณิชยกรรม-การค้า โดยการค้าในพื้นที่เมืองเก่า มักเป็นร้านค้า ร้านอาหาร ร้านขายยา คลินิกแพทย์ รวมทั้งร้านค้าจากอดีตต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน เช่น ร้านสุโขทัย เหล็กและเครื่องมือเครื่องใช้เหล็ก และร้านหวาย หลายร้านบนถนนช้างม้อย เป็นต้น โดยการค้าจะกระจุกตัวอยู่ริมถนนสายสำคัญแนวตะวันออก-ตะวันตก 4 สาย ได้แก่ ช้างม้อย ท่าแพ ลอยเคราะห์ และศรีดอนไชย ถนนทั้ง 4 สายนี้ เดิมผู้ค้าขาย

ยังใช้พื้นที่ชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัยด้วย ทำให้ย่านการค้ามีลักษณะของการใช้ที่ดินแบบผสม ต่อมาเมื่อเมืองเริ่มแออัดและสภาพแวดล้อมสำหรับการอยู่อาศัยเสื่อมลง ประชาชนเริ่มย้ายออกไปอยู่พื้นที่ชานเมืองมากยิ่งขึ้น พื้นที่ในย่านใจกลางเมือง และเขตเทศบาลจึงมีประชากรลดลงอย่างต่อเนื่อง บนถนนสายหลักเหล่านี้จึงมีผู้อยู่อาศัยลดลงไปด้วย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเป็นพื้นที่เมืองเก่าที่มีการอยู่อาศัยมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน และการอยู่อาศัยในพื้นที่เมืองก็ยังเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดของคนอีกจำนวนมาก เพราะสัมพันธ์กับแหล่งที่ตั้งของงาน จึงยังมีประชากรจำนวนหนึ่งอยู่ในย่านนี้ด้วย.

กล่าวโดยสรุปย่านช่างมอญ-กาดหลวง-ท่าแพ เป็นย่านการค้าในเมืองเก่าที่มีการใช้ที่ดินแบบผสมผสานมาแต่เดิม ที่มีคนท้องถิ่นอยู่อาศัย ทำงาน และพักผ่อน แต่กำลังเริ่มถูกปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นพื้นที่ย่านการค้า และที่อยู่อาศัย พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวก ของนักท่องเที่ยว ซึ่งนับวันจะเป็นพื้นที่เมือง ที่ปราศจากผู้อยู่อาศัยอย่างแท้จริง เป็นเพียงพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยว และเป็นพื้นที่สำหรับการค้าพาณิชยกรรมเท่านั้น ยังนับว่ามีโอกาสดีอยู่มาก ที่กิจกรรมพาณิชยกรรมหลายประเภทยังเป็นที่ต้องการของคนท้องถิ่น เช่น สินค้าพื้นเมือง อาหาร ในกาดหลวง และผลไม้ ดอกไม้สด และเครื่องเทศ อาหารแห้ง หรือวัตถุดิบสำหรับการปรุงอาหาร ในกาดต้นลำไย ซึ่งยังทำให้พื้นที่ย่านนี้เป็นพื้นที่ทั้งของคนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว ที่สมควรได้รับการสนับสนุนให้เกิดขึ้น ไม่เกิดการแยกกันอย่างเด็ดขาด เพราะจะ

ทำให้เกิดพื้นที่ที่อาจเรียกได้ว่า เปลี่ยนร้างบางช่วงเวลา และ “แปลกแยก” อันไม่พึงปรารถนาขึ้นในเมืองได้.

สำหรับรายละเอียดแต่ละแวกบ้านทั้ง 5 ซึ่งแท้จริงแล้วมีหลายพื้นที่ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันและซ้อนทับกันของทั้งลักษณะทางกายภาพ การใช้งาน ตลอดจนความหมายของพื้นที่ จึงมีขอบเขตไม่แบ่งแยกชัดเจนมากนัก ในหลายๆกรณี รายละเอียดแต่ละแวกบ้านทั้ง 5 มีดังต่อไปนี้

แจ้งศรีภูมิ-คันโพธิ์ (10.1) เป็นละแวกบ้านด้านเหนือสุดของย่าน บริเวณแจ้งศรีภูมิ ประกอบด้วยพื้นที่ทั้งในและนอกเขตกำแพงเวียงชั้นนอกส่วนเหนือ โดยแนวกำแพงดินในบริเวณนี้ถูกทำลายไปหมดแล้ว ทำให้การแบ่งพื้นที่ระหว่างนอกเวียงกับในเวียงไม่ชัดเจน ลักษณะพื้นที่ประกอบด้วยถนนซอยภายในขนาดเล็กมาก นอกจากถนนหลักโดยรอบ ได้แก่ วิทยานนท์ ทางทิศเหนือ และตะวันออกของละแวกบ้าน ถนนช่างมอญทางทิศใต้ และถนนชัยภูมิ ถนนเลียบริมคูเมือง ซึ่งอยู่ทางตะวันตกของละแวกบ้าน เท่านั้นที่มีขนาดตั้งแต่สองเลนส์ขึ้นไป.

องค์ประกอบสำคัญที่เด่นที่สุดในละแวกบ้าน ได้แก่ วัดชัยศรีภูมิ วัดชัยศรีภูมิ เป็นอีกวัดหนึ่งที่กษัตริย์แห่งราชวงศ์มังรายได้โปรดให้สร้างขึ้นที่แจ้งศรีภูมิ เมื่อ พ.ศ. 2062 กล่าวกันว่าวัดนี้มีทหารชื่อ “ปันดำเก็น” เป็นประธานสร้าง จึงเรียกว่าวัดปันดำเก็น ต่อมาคนทั่วไปนิยมเรียกว่า วัดชัยศรีภูมิ เพราะบริเวณที่ตั้งใกล้กับแจ้งศรีภูมิ วัดชัยศรีภูมิได้รกร้างไปเป็นเวลานานจนกาล

ภาพ 4.58 ซ้าย:
บน-ศาลเจ้าจีนบน
ดอยเลาใจ
กลาง-ศาลเจ้าจีน
ข้างกาดลำไย
ล่าง-อาคารพิธี
ภินท์ไพบรณีย์
(ที่มา: www.ooohm.com)

กลาง: บน-ถ.วิ
ชยานนท์ ช่วงหน้า
อาคารเก่า ห้าง
อนุสาร กลาง-
สะพานน้อย
ระหว่างกาดหลวง
กับกาดต้นลำไย
(ที่มา: http://map.ooohm.com)

ขวา: บน-วัดทอง
คำบนถนนช่าง
มอญ กลาง-ถนน
ราชวงศ์ ล่าง-ถนน
ช่างมอญตัดใหม่.

ต่อมาได้รับการบูรณะขึ้นใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2380 สมัยเจ้าหลวงพญาผไทเจ้าเมืองเชียงใหม่ ได้เจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับจนถึงปัจจุบัน (<http://www.chiangmai-thailand.net/temple/chaisiphoom/chaisiphoom.html>) ส่วนวัดชมพูเป็นวัดขนาดเล็กที่มีความสำคัญระดับละแวกบ้านเท่านั้น.

ละแวกบ้านนี้ยังครอบคลุมถึง สถานกงสุลอเมริกัน ตั้งที่ตึกคัมของเจ้าแก้ววารี เจ้าหลวงองค์สุดท้ายของเชียงใหม่ และเจดีย์ขาว ริมแม่น้ำปิง นับเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญด้านสถาบันด้วยเช่นกัน เพราะต่อเนื่องกับที่ตั้งของเทศบาลนครเชียงใหม่ บนถนนวิชยานนท์ และวังสิงห์คำ เลียบแม่น้ำปิง (ดูภาพ 4.57).

บริเวณนี้มีประวัติเกี่ยวกับด้านมืดของเมืองเชียงใหม่เช่นกัน เพราะมีย่านที่เรียกว่า “คันโพธิ์” เรียกชื่อตามลักษณะคันโพธิ์ขนาดใหญ่ที่อยู่ในบริเวณ เป็นย่าน “บ้านสาว” (Red Light District) ของเมือง ที่เติบโตเป็นส่วนขยายตัวของย่าน “กำแพงดิน” โดยเฉพาะยุคเฟื่องฟู คือหลัง พ.ศ. 2500 เล็กน้อย (<http://board.postjung.com>) ปัจจุบันก็ยังมีกิจการที่เกี่ยวข้อง เช่น ผับ-บาร์ ร่วมกับกิจกรรมอื่นๆในบริเวณนี้ (ดูภาพ 4.57).

กาดหลวง-ราชวงศ์ (10.2) เป็นละแวกบ้านที่ครอบคลุมพื้นที่นอกกำแพงเวียงชั้นนอก ที่เป็นที่อยู่ของชุมชนชาวจีนแต่เดิม และกาดหลวง กาดตันลำไย รวมทั้งกาดนารัฐ หรือกาดเจ็กไย๋ นับเป็นพื้นที่กลุ่มตลาดที่ใหญ่ที่สุดของเชียงใหม่ มีกิจกรรมคึกคัก เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญของเมือง โดยเฉพาะหากนับรวมกาดเมืองใหม่ กาดค้าส่ง-ปลีก ผักและผลไม้

ซึ่งอยู่ใกล้เคียงกัน บนถนนวังสิงห์คำ ที่ได้กล่าวถึงไปแล้ว ในย่านวังสิงห์คำ-ป่าแพ่ง-วิทยาลัยครู ก็จะนับเป็นพื้นที่ศูนย์กลางเศรษฐกิจหลักสำคัญของเมืองเลยทีเดียว (ดูภาพ 4.58).

บริเวณนี้ นอกจากอาคารกาดหลวงซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมยุคโมเดิร์นแล้ว ยังมีอาคารพาณิชย์ที่สร้างในระยะเวลาใกล้เคียงกัน กระจายอยู่ทั่วไปบนถนนช้างม้อย ราชวงศ์ วิชยานนท์ และท่าแพ เป็นอาคารพาณิชย์ยุคโมเดิร์น (อายุประมาณ 60-80 ปี) ที่บ่งบอกลักษณะความเป็นย่านได้เช่นกัน นอกเหนือจากอาคารโคโลเนียลสไตล์ รุ่นประมาณ 100-120 ปี ที่ยังเหลืออีกไม่มากนัก เช่น อาคารสำนักงานของห้างหุ้นส่วนสามัญ นิติบุคคลอนุสารเชียงใหม่ บนถนนวิชยานนท์ หรืออาคารที่ทำการไปรษณีย์ (ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์ไปรษณีย์) บนถนนไปรษณีย์ เป็นต้น

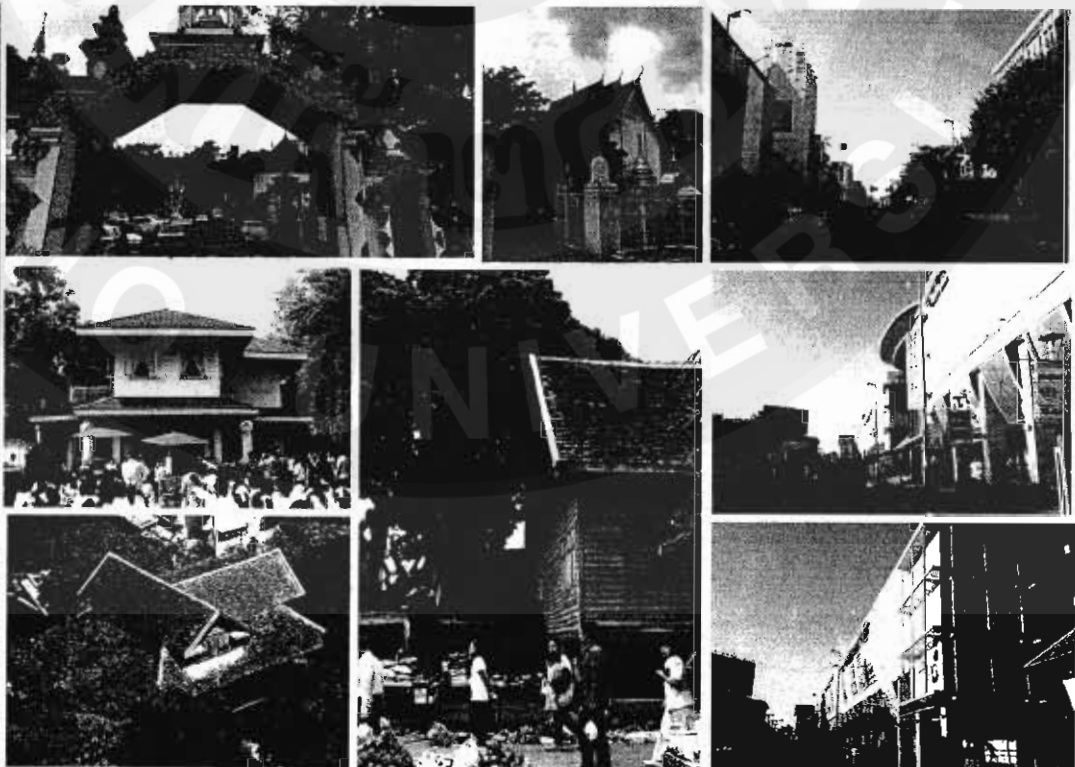
สิ่งแสดงความเป็นชุมชนคนจีนของละแวกบ้านนี้ได้แก่ ศาลเจ้าปิงเถ่ากงม่า ถึง 2 แห่ง คือบริเวณตรอกเล่าโจ้ว หรือตรอกช่วงเมรุ และบริเวณหลังตลาดตันลำไย ซึ่งเป็นที่นับถือของชาวจีนในย่านนี้เป็นอย่างมาก และยังมีการจัดกิจกรรมต่อเนื่องมาอย่างสม่ำเสมอ และยังถ่ายทอดมายังรุ่นลูกหลาน ที่แม้ไม่ได้อยู่อาศัยในย่านนี้แล้ว ก็ยังไปทำพิธีทางศาสนาต่างๆอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังเป็นที่น่าสนใจว่าละแวกบ้านนี้ยังมีศาสนสถานของชาวซิกข์ ที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “วัดแขก” บนตรอกวัดแขกที่เชื่อมระหว่างตรอกช่วงเมรุกับถนนช้างม้อยตัดใหม่ แสดงความผสมผสานกันของผู้คนต่าง

ภาพ 4.59 บน: ซ้าย-วัดอุปคุต กลาง-วัดศรีดอนไชย (ที่มา <http://mapa.090909.com>); ซ้าย-ถนนช้างคลาน.

ซ้ายล่าง-งานผู้ว่าฯ และบ้านเก่าบนถนนเจริญประเทศ

กลาง: บ้านเก่าที่กาดบ้านฮ่อม.

ขวาล่าง: พันธุ์พืช พืชหายาก เชียงใหม่ บริเวณตรงข้ามวัดศรีดอนไชย.

วัฒนธรรมของละแวกบ้านได้เป็นอย่างดี ดังกล่าวไปแล้วว่าปัจจุบัน มีผู้อยู่อาศัยในละแวกบ้านนี้น้อยลงไปกว่าเดิมมาก จึงทำให้เป็นพื้นที่ที่มีการใช้งานสำหรับการค้าขาย มากกว่าเป็นที่อยู่อาศัยดังเช่นในอดีต.

มีเรื่องที่น่าสนใจด้านวัฒนธรรมในละแวกบ้านนี้อีกประการหนึ่ง คือ เดิมถนนช้างม้อย วิชยานนท์ และท่าแพ เป็นเส้นทางวัฒนธรรมที่ชาวบ้านต่าง ๆ มักจะผ่านถนนทั้ง 3 สายนี้ เพื่อต่อไปยังถนนราชดำเนิน ประตูท่าแพ และวัดพระสิงห์ เพราะเป็นพื้นที่ชุมชน อยู่ใจกลางเมือง แต่เมื่อมีการสร้างสะพานลอย บนถนนวิชยานนท์ระหว่างกาดหลวงกับกาดตันลาไช ทำให้ชาวบ้านต่าง ๆ โดยเฉพาะชาวบ้านสงฆ์พระในประเพณีสงกรานต์เปลี่ยนเส้นทาง ไม่ผ่านถนนช้างม้อย และวิชยานนท์ เพราะเป็นความไม่สบายใจของประชาชนผู้ประกอบพิธีดังกล่าว ว่ามีสิ่งที่ไม่อยู่สูงกว่าพระพุทธรูปอันศักดิ์สิทธิ์ของพวกเขา ทำให้ถนนช้างม้อยและวิชยานนท์ลดบทบาทและความหมายของการมีส่วนร่วมในชุมชนแห่งนี้ เป็นสัญลักษณ์ของเมืองไปอย่างน่าเสียดาย ชบวนแห่ และชบวนสงฆ์พระคงใช้เส้นทางถนนท่าแพ เพียงอย่างเดียว เพื่อต่อไปยังประตูท่าแพ ถนนราชดำเนิน และวัดพระสิงห์ เป็นที่น่าสังเกตว่าชบวนแห่อื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวกับทางศาสนา ไม่มีพระพุทธรูปในชบวนแห่ ก็เลือกที่จะเปลี่ยนเส้นทางไปเช่นกัน ปรากฏการณ์นี้สร้างการเรียนรู้สำหรับอนุชนรุ่นหลัง ว่าการสร้างสิ่งก่อสร้างทางรูปธรรมใดๆ อาจส่งผลกระทบต่อความคิด ความเชื่อ และประเพณีปฏิบัติอย่างคาดไม่ถึง การ

พัฒนาเมืองที่คำนึงถึงปัจจัยด้านต่างๆ จึงควรให้ความสำคัญให้เป็นอย่างดี.

จวนผู้ว่า-ไนท์บาร์ซาร์ (10.3) ละแวกบ้านนี้ครอบคลุมพื้นที่นอกเขตกำแพงเวียงชั้นนอก ริมฝั่งแม่น้ำปิงทางตอนใต้ของละแวกบ้านช้างม้อย-กาดหลวง-ท่าแพทั้งหมด คือตั้งแต่เชิงสะพานนวรัฐไปจนจรดบริเวณที่เป็นสถานกงสุลอังกฤษเดิม ปัจจุบันคือโรงแรมเจดีย์ ซึ่งนับเป็นย่านการค้าใหม่ของเมือง ต่อเนื่องกับย่านการค้าเก่าที่เป็นกาดหลวง และกาดตันลาไช บริเวณนี้จะเป็นที่ตั้งของไนท์บาร์ซาร์ และโรงแรมที่นับเป็นอาคารสูง* ในเมืองเชียงใหม่อีกจำนวนมาก (*ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงอาคารที่สูงเกินกว่า 23 เมตรตาม พระราชบัญญัติการควบคุมอาคาร แต่เป็นอาคารที่สูงเกิน 5 ชั้น ซึ่งนับว่าเป็นอาคารสูงในบริบทของเมืองเชียงใหม่).

นอกจากนี้บนถนนช้างคลานยังมีศูนย์กลางประเภทใหม่ ได้แก่ พันธุ์ทิพย์พลาซ่า เชียงใหม่ เป็นศูนย์จำหน่ายคอมพิวเตอร์ และมีร้านอาหารมีชื่อที่ได้รับค่านิยมอีกหลายร้าน

ศูนย์กลางประเภทกาดนัด ได้แก่ กาดนัดวันศุกร์ที่ชาวบ้านเรียกว่า “กาดบ้านฮ่อ” เพราะเป็นย่านที่มีชาวจีนยูนนานอยู่มาแต่เดิม และในกาดมีสินค้า ผักผลไม้ และอาหารของชาวจีนยูนนาน ซึ่งอยู่ในเชียงใหม่เป็นจำนวนมาก เป็นกาดที่คึกคักและเป็นที่ยอมรับของชาวเชียงใหม่และนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะชาวจีนยูนนานเท่านั้นที่มีมาจับจ่ายซื้ออาหารที่นี่ (ดูภาพ 5.59 และ 5.60).

ส่วนกาดอนุสาวรีย์ที่เคยเป็นศูนย์กลางการจอรอดหัว และเคยคึกคักมาก แต่ภายหลังเมื่อมีการย้าย

ภาพ 4.60
บรรยากาศที่
คึกคัก และอาหาร
ที่หลากหลายของ
กาดบ้านฮ่อ
ซ้าย: ความขัดแย้ง
ของกาดกับอาคาร
สูงที่อยู่ใกล้เคียง.

ภาพ 4.61 ถนน
ขนาดเล็กใน
ละแวกบ้าน จาก
ซ้าย ท่าแพ 1 ท่า
แพ 5 และ คช
สารซอย 1 (ที่มา:
mapa.๑๑๑๑๑.๑๑.๑๑)

ของผู้มีรายได้น้อยในเมือง ปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งเกิดจากการที่มีผู้อยู่อาศัยบางส่วนขายสิทธิ์ให้กับผู้มาอยู่ใหม่ จนเกิดเป็นพื้นที่ธุรกิจการค้าขึ้น เป็นการหาประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะ นับเป็นปัญหาที่ละเอียดอ่อนยากต่อการแก้ไข เพราะบริเวณกำแพงดินตลอดแนวยังมีกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกัน รู้จักกัน มีกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันเป็นความสัมพันธ์ทางสังคม ที่อาจเรียกได้ว่าเป็น ชุมชนถึงอย่างน้อย 7 ชุมชน (คนใจบ้าน, 2554: 29-43) บางชุมชน เช่น ชุมชนกำแพงงาม เป็นที่อยู่ของชาวเขาถึงกว่าครึ่งหนึ่งของผู้อยู่อาศัยทั้งหมด (เพ็งอ้าง: 34) เพราะใกล้กับตลาดไนท์บาร์ซาร์ ซึ่งเป็นแหล่งค้าขายของที่ระลึก และสินค้าผลิตภัณฑ์ชาวเขา ที่สะดวกมากสำหรับการเดินทางไปยังแหล่งงานของชาวชุมชน.

ย่าน “กำแพงดิน” ยังเป็นย่านที่เคยได้ชื่อว่าเป็น “บ้านสาว” ของเชียงใหม่ ที่เริ่มต้นตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยผ่านยุคเฟื่องฟูที่มีการขยายตัวมาก ไปจนกระทั่งมีการปราบปรามเมื่อ พ.ศ. 2530 ทำให้ “บ้านสาว” ย้ายไปยังบริเวณสันติธรรม (<http://board.postjung.com>).

ซอยเคราะห์-โรงแรมแม่ปิง (10.5) เป็นละแวกบ้านสุดท้ายในย่านช้างม้อย-กาดหลวง-ท่าแพ นี้ ได้แก่ พื้นที่ในเขตกำแพงเวียงชั้นนอกส่วนใต้สุด คือได้ถนนลอยเคราะห์ลงมา เป็นพื้นที่ขนาดไม่ใหญ่นัก แต่ก็นับว่าเป็นส่วนที่มีการใช้พื้นที่เป็นโครงการขนาดใหญ่มากกว่าพื้นที่ในเขตกำแพงเวียงชั้นนอกทั้งหมด กิจกรรมที่ใช้พื้นที่ขนาดใหญ่ในละแวกบ้านนี้ มีตั้งแต่สถาบันการศึกษา เช่น วิทยาลัยพาณิชยการเชียงใหม่ บนถนนคชสาร วิทยาลัยเมโทรเทคโนโลยี หลังวิทยาลัยพาณิชยการเชียงใหม่ ซึ่งเข้าได้จากถนนคชสารซอย 4 (ดูภาพ 4.63) พื้นที่จอดรถซ่อมบำรุงของเทศบาลนครเชียงใหม่ ที่จอดรถของโรงแรมในละแวกบ้านบนถนนลอยเคราะห์ซอย 3 รวมทั้งตัวโรงแรมเองด้วย.

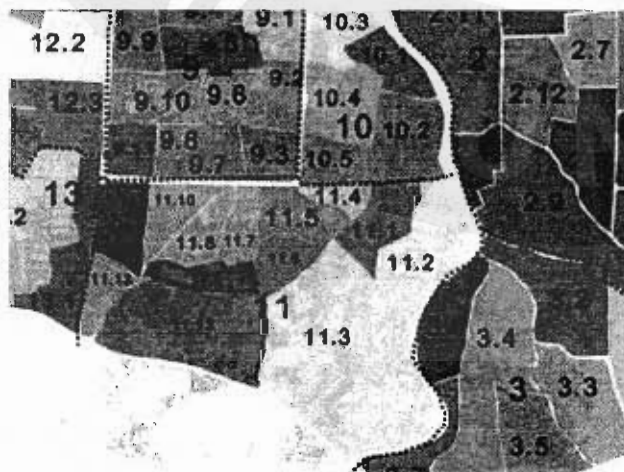
เนื่องจากมีโรงแรมสูงใกล้เคียงกับวัดในละแวกบ้านทำให้ละแวกบ้านนี้มีปัญหาความขัดแย้งด้านมุมมองระหว่างของเก่ากับของใหม่ เช่นเดียวกับละแวกบ้านจวนผู้ว่า-ไนท์บาร์ซาร์ (10.3) ที่กล่าวถึงไปแล้ว และบนถนนลอยเคราะห์ ก็มีปัญหาเรื่องการเป็นที่ตั้งของผับ-บาร์จำนวนมาก แม้จะอยู่ใกล้วัดเก่าแก่ เช่นเดียวกับละแวกบ้านช้างม้อย-ท่าแพ-ลอยเคราะห์ (10.4)

ย่านทางใต้ของเขตกำแพงเวียงชั้นใน เป็นพื้นที่ทางใต้ของเขตกำแพงเวียงชั้นใน ไปจนจรดแนวนถนนมหิดลหรือซูปเปอร์ไฮเวย์ ซึ่งคือขอบเขตพื้นที่ศึกษา มี 1 ย่าน ได้แก่

4.2.8 ย่านช้างคลาน-ประตูเชียงใหม่-สวนปรง (11)

ย่านนี้ครอบคลุมพื้นที่ทางใต้ของเขตกำแพงเวียงชั้นในทั้งหมด มีทั้งพื้นที่ในและนอกเขตกำแพงเมืองชั้นนอก จึงเป็นพื้นที่ค่อนข้างกว้างขวาง และมีความหลากหลายแตกต่างกันมาก (ดูแผนที่ในภาพ 4.64).

ย่านช้างคลาน-ประตูเชียงใหม่-สวนปรงนี้ โดยแท้จริงแล้วสามารถแบ่งออกเป็นสองส่วน ได้แก่ พื้นที่ใน และนอกเขตกำแพงเวียงชั้นนอก เช่นเดียวกับย่านช้างม้อย-กาดหลวง-ท่าแพ (10) ที่ได้กล่าวไปแล้ว แต่ความแตกต่างกันระหว่างย่านทั้ง 2 อยู่ที่ความต่อเนื่องของการใช้พื้นที่ ลักษณะทางกายภาพ ตลอดจนความหมายที่มีต่อชาวเชียงใหม่ของพื้นที่ในเขตและนอกเขตกำแพงเวียงชั้นนอกนั้น มีระดับแตกต่างกัน กล่าวคือ สำหรับย่านช้างม้อย-กาดหลวง-ท่าแพ นั้น ความแตกต่างระหว่างพื้นที่ในเขตกำแพงเวียงกับนอกเขตกำแพงเวียงมีไม่มากนัก ความต่อเนื่องของกิจกรรมบนถนนสายหลักมีมาก ไม่ว่าจะเป็นถนนช้างม้อย ท่าแพ หรือ ถนนลอยเคราะห์ เมื่อเดินทางผ่านถนนเหล่านี้ผู้สัญจรอาจไม่ทันสังเกตเห็นขอบเขตระหว่างพื้นที่ระหว่างในกำแพงกับนอกกำแพง สาเหตุสำคัญน่าจะเป็นเพราะ

ภาพ 4.64 แผนที่ย่านช้างคลาน-ประตูเชียงใหม่-สวนปรง

ย่านนี้เป็นศูนย์กลางพาณิชยกรรมของเมือง และแนว
กำแพง (อย่างน้อยบริเวณริมถนนเหล่านั้น) ถูกทำลายลง
ไปแล้ว จึงมีร้านค้าอาคารเต็มสองฝั่งถนน ผู้ไม่มีข้อมูล
และไม่ได้สังเกตให้ดีก็อาจจะมองข้ามแนวคลองแม่ข่า
และกำแพงดิน ไปได้ไม่ยากนัก.

ส่วนย่านช้างคลาน-ประตูเชียงใหม่-สวนปรุง
นอกจากไม่ได้เป็นศูนย์กลางกิจกรรมการค้ามาแต่เดิม
ในอดีตพื้นที่นอกกำแพงเวียงมีการใช้งานเฉพาะส่วนริม
แม่น้ำปิง ซึ่งเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวคริสต์ และ
อิสลามบางส่วน พื้นที่อื่นๆยังมีการใช้งานน้อย เพิ่งมี
การใช้งานเพิ่มขึ้นในช่วงหลังๆ และแนวกำแพงดินส่วนนี้
ของเมืองยังเห็นได้ชัดในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะด้านใต้
และด้านตะวันตกของเวียง ทำให้การรับรู้เกี่ยวกับ
กำแพงเวียงชั้นนอกในบริเวณนี้มีสูงกว่าบริเวณอื่นๆ
ความไม่ต่อเนื่องของพื้นที่ในเขตและนอกเขตกำแพงเวียง
ชั้นนอกจึงสูงกว่าย่านช้างม่อย-กาดหลวง-ท่าแพ.

ในภาพรวมแล้ว พื้นที่ย่านทางใต้ของเขตกำแพง
เวียงชั้นใน มีบทบาทเป็นที่อยู่อาศัยของเมืองมากกว่า
ย่านช้างม่อย-กาดหลวง-ท่าแพซึ่งอยู่ทางตะวันออกของ
เขตกำแพงเวียง รวมทั้งยังมีพื้นที่เว้นว่างที่ไม่ได้รับการ
พัฒนามากกว่าด้วย (ดูแผนที่การใช้ที่ดินในเขตเทศบาล
นครเชียงใหม่ ในภาพ 4.66) สำหรับวัดในเขตกำแพง
เวียงชั้นนอกในย่านนี้มีถึง 8 วัด และนอกเขตกำแพงเวียง
อีก 4 วัด เมื่อนับรวมวัดร้างอีก 13 วัด ในย่านนี้ด้วยแล้ว
ก็จะรวมจำนวนวัดได้ถึง 25 วัดเลยทีเดียว

และเนื่องจากเป็นพื้นที่ทางด้านใต้ของกำแพงเวียง
ซึ่งเป็นทิศอวมงคล ที่ถือกันว่าศพที่อยู่ในกำแพงเวียงจะ
นำออกจากเวียงทางประตูสวนปรุง หรือประตูสวนแร่นี
เท่านั้น และสุสานก็อยู่ที่สุสานหายยาซึ่งอยู่นอกกำแพง
เวียงชั้นนอกไปทางใต้.

ส่วนที่เป็นพาณิชยกรรมจะเกาะอยู่ริมถนนสายสำคัญ
ได้แก่ ถนนช้างคลานทางตะวันออกของพื้นที่ ซึ่งเป็น
ถนนการค้าต่อเนื่องมาจากบริเวณไนท์บาร์ซาร์ ในย่าน

ช้างม่อย-กาดหลวง-ท่าแพ ถนนวัวลาย และถนนทิพย์
เนตร ซึ่งเป็นถนนที่อยู่ทางตะวันตกของพื้นที่ และต่อ
เนื่องมาจากในเขตกำแพงเมืองชั้นนอกมายังนอกเขต
กำแพงเมืองชั้นเดียวกัน รวมทั้งถนนมหิตลทางตะวัน
ตกสุดของพื้นที่ย่านด้วย.

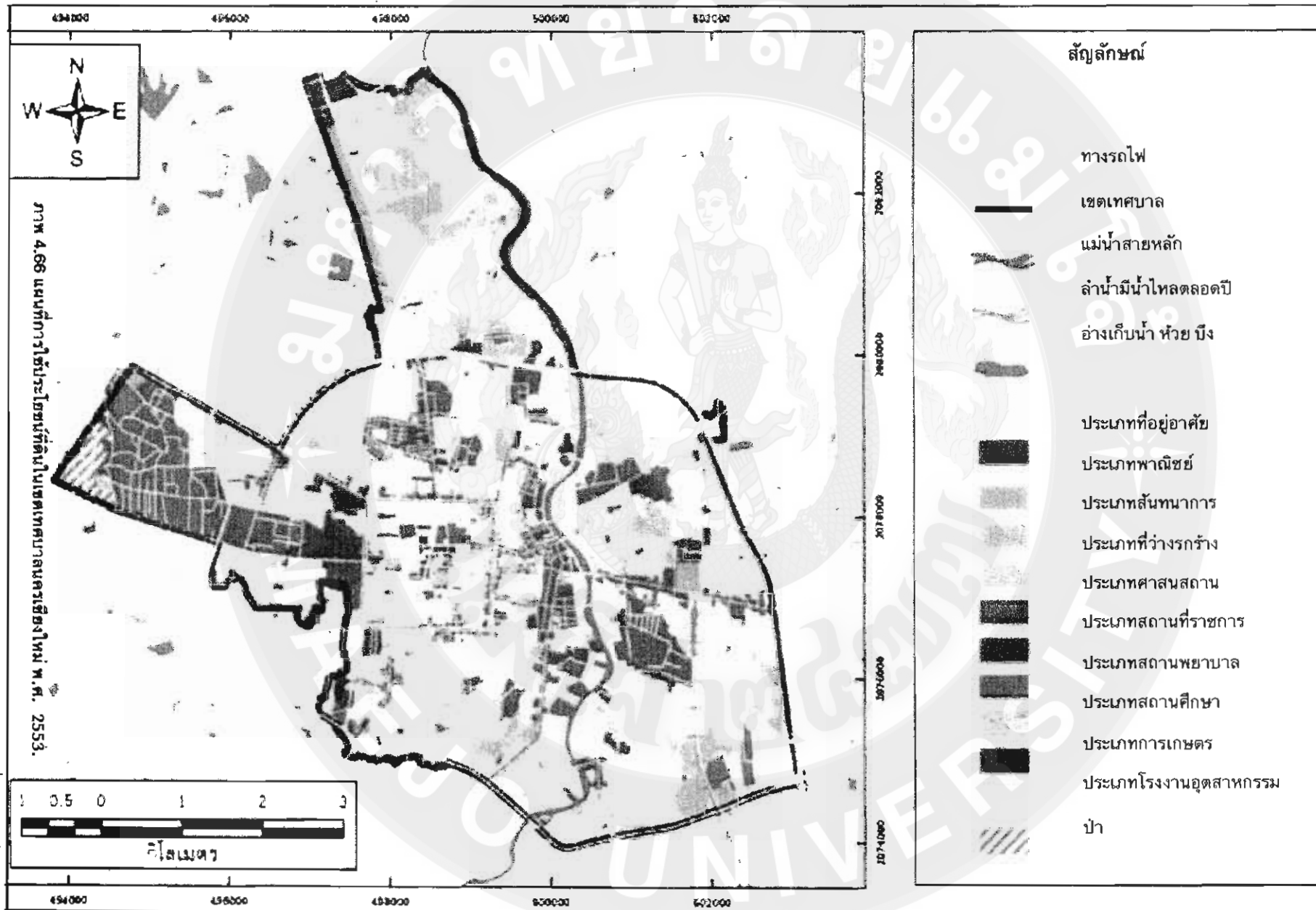
อย่างไรก็ตาม ย่านช้างคลาน-ประตูเชียงใหม่-สวน
ปรุงนี้ ยังเป็นที่ตั้งของโรงพยาบาล สถานศึกษา
ศูนย์การค้า และโรงแรมอีกจำนวนมากเช่นกัน โรง
พยาบาลสำคัญในย่านนี้ เช่น โรงพยาบาลสวนปรุง
กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข บนถนนช้างหลอ
ถนนริมกำแพงเวียงด้านนอก บริเวณแจ่งกู๋เอื้อง โรง
พยาบาลส่งเสริมสุขภาพเชียงใหม่ (เดิมคือโรงพยาบาล
แม่และเด็กเชียงใหม่) บนถนนประชาสัมพันธ์ ต.ช้าง
คลาน เป็นโรงพยาบาลสังกัด ศูนย์อนามัยที่ 10
เชียงใหม่ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ที่ให้บริการ
ผู้ป่วยเฉพาะทางด้านอนามัยแม่และเด็ก ด้านอนามัย
ครอบครัว และบริการด้านการส่งเสริมสุขภาพในทุก
กลุ่มวัย นอกจากนี้ยังมีโรงพยาบาลรวมแพทย์ บน
ถนนสุริยวงษ์ในละแวกบ้านวัวลาย ซึ่งเป็นโรงพยาบาล
เอกชนขนาด 100 เตียง เปิดบริการมาตั้งแต่พ.ศ. 2511
และโรงพยาบาลเชียงใหม่เมมโมเรียล บนถนนช้างคลาน
อีกด้วย.

สำหรับศูนย์การค้า ที่ดำเนินการโดยนักธุรกิจชาว
เชียงใหม่ โดยไม่ประสบความสำเร็จเท่าใดนัก อยู่บนถนน
ช้างคลาน ปัจจุบันยังคงดำเนินการอยู่.

ถนนช้างคลานนับว่าเป็นพื้นที่ที่มีการเติบโตด้าน
ธุรกิจการค้าพาณิชยกรรมสูงที่สุดในย่านนี้ โดยพื้นที่ริม
ฝั่งแม่น้ำปิง เป็นที่อยู่อาศัยดั้งเดิมต่อเนื่องมา โดยมี
กลุ่มโรงเรียนสำคัญของศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก อยู่
ในบริเวณนี้ด้วย ได้แก่ โรงเรียนเรยีนาเชลีวิทยาลัย
โรงเรียนพระหฤทัย และโรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย
เมื่อโรงเรียนมงฟอร์ตฯได้รับความนิยมมากขึ้น
โรงเรียนเริ่มขยายแผนกมัธยมออกไปยังถนนมหิตล

ภาพ 4.65 บน:
ซ้าย-สี่แยกแสง
ตะวันซ้ายคือโรง
ภาพยนตร์เดิม.
กลาง-สุสานช้าง
คลาน ขวา-ถนน
ศรีดอนไชย.
ล่าง: ซ้าย-ถ.เจริญ
ประเทศ หน้า
ว.มฟอ.ตมีบ้าน
ขนาดเล็ก กลาง-
อาคารสูงเริ่มทา
ลายเส้นขอบฟ้า.
เจริญประเทศตรง
ข้ามวัดชัยมงคล
ขวา-ถนนป้าพร้าว.

บริเวณโรงเรียนเดิมจึงเป็นโรงเรียนม่งฟอร์ตแผนกประถม เท่านั้น.

รายละเอียดของละแวกบ้าน 14 ละแวกบ้าน มีดังต่อไปนี้

แสงตะวัน-ศรีดอนไชย (11.1) เป็นละแวกบ้านที่ครอบคลุมพื้นที่ริมถนนศรีดอนไชยด้านใต้ช่วงแยกแสงตะวัน (ตามชื่อตึกรูปภาพยนต์แสงตะวันบริเวณนั้น - ปัจจุบันยุติกิจการโรงภาพยนตร์แล้ว - ดูภาพ 4.65) เป็นพื้นที่ริมถนนศรีดอนไชยที่อยู่ตรงกลางระหว่างพื้นที่ด้านตะวันตก และยกเว้นพื้นที่ริมสายนปลายตะวันออกสุด เนื่องจากเป็นพื้นที่เจริญประเทศ(11.2) ที่จะกล่าวต่อไป โดยเป็นพื้นที่ขนาดไม่ใหญ่มากนัก บริเวณนี้ยังเป็นที่ตั้งของโรงแรมขนาดใหญ่หลายแห่งริมถนนช้างคลานช่วงต้นที่เชื่อมกับถนนศรีดอนไชย และเกสท์เฮาส์สลับกับอาคารพาณิชย์กรรม พื้นที่นี้จึงเป็นที่รับรู้และรู้จักในระดับเมือง เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ย่านธุรกิจสำคัญของเมืองอีกแห่งหนึ่ง และยังเป็นที่ตั้งของสุสานช้างคลาน (ภาพ 4.65) รวมทั้งสุสานอิสลามบนถนนประชาสัมพันธ์ด้วย.

บริเวณนี้ยังมีพื้นที่ว่างที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาที่อยู่ห่างไกลจากถนนเข้าไปอยู่อีกมาก โดยเฉพาะริมถนนช้างคลาน จึงมีการใช้พื้นที่ส่วนนี้มากขึ้นในช่วงหลัง เมื่อริมถนนเริ่มมีการใช้เต็มพื้นที่แล้ว.

ละแวกบ้านนี้จึงเป็นช่วงรอยต่อระหว่างย่านไนท์บาร์ซาร์ กับช้างคลานด้านใต้ที่อยู่ห่างออกไป และเป็นพื้นที่ที่พัฒนาด้านพาณิชย์กรรมการค้าต่อมาภายหลัง.

เจริญประเทศ (11.2) เป็นพื้นที่ละแวกบ้านที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำปิงทั้งหมดของย่านช้างคลาน-ประตูเชียงใหม่-

สวนปรุงนี้ พื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำปิงเป็นที่อยู่อาศัยดั้งเดิมต่อเนื่องมา โดยพื้นที่ที่ยังคงสภาพเขียวชะอุ่มชุ่มชื้นเต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ ได้แก่ บริเวณสถานกงสุลฝรั่งเศส และที่ทำการสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ 1 เชียงใหม่ บนถนนเจริญประเทศ.

ละแวกบ้านนี้เป็นที่ตั้งของโรงเรียนคริสต์นิกายคาทอลิกที่สำคัญของเชียงใหม่ริมแม่น้ำปิง ถึง 3 แห่ง ดังได้กล่าวไปแล้ว และยังมีโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาอีก 1 แห่ง พื้นที่เจริญประเทศยังเป็นที่ตั้งของสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 1 ของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ซึ่งมีพื้นที่ใหญ่ และมีวัดไชยมงคลอุบรูบริเวณใกล้เคียง

ทำให้เป็นบริเวณที่มีปัญหาการจราจรมากที่สุดแห่งหนึ่งของเมืองโดยเฉพาะในช่วงเวลาเร่งด่วนเช้า-เย็น มีข้อเสนอหลายด้านในการแก้ปัญหาดังกล่าวของเมือง เช่น การเพิ่มเลนจักรยาน เพื่อเพิ่มวิธีการเดินทางที่ไม่สิ้นเปลืองพื้นที่ผิวจราจร และไม่ก่อมลพิษ แต่ก็เป็นการบริหารเทาปัญหาลงไปได้เล็กน้อย ยังไม่ใช่ทางเลือกในการเดินทางของคนจำนวนมากพอที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ เพราะเมืองก็ยังไม่มียระบบรองรับมากพอที่จะส่งเสริมให้จักรยานเป็นทางเลือกในการเดินทางสำหรับประชาชนอย่างแท้จริง.

ละแวกบ้านนี้เป็นชุมชนดั้งเดิมทั้งชาวพุทธ ชาวคริสต์ และชาวอิสลาม ตั้งอยู่บริเวณริมถนนเจริญประเทศทั้งสองฝั่ง พื้นที่บริเวณนี้จึงมีทั้งโบสถ์ และสุสานคริสต์ ซึ่งอยู่ทางตอนกลางค่อนมาเหนือของพื้นที่ บริเวณโรงเรียนพระหฤทัย รวมทั้งวัดในพุทธศาสนา ได้แก่ วัดชัยมงคล บนถนนเจริญประเทศ ทางตอนเหนือของ

ภาพ 4.67 บน: ซ้าย-อ.ป้าพ้าว บริเวณวัดป่าพ้าว นอกกลาง-อาคารสูงกำลังก่อสร้าง, เจริญประเทศใต้ ซ้าย-วัดหัวฝ้าย.

กลาง: ซ้าย-ถนนระแงงเชื่อมไปยังถนนช้างคลาน ซ้าย-ถนนระแงงเชื่อมไปยังถนนเจริญประเทศ มองไปยังรร. มงฟอร์ต.

ล่าง: ซ้าย-ถนนช้างคลานและที่ว่างริมถนน กลาง-ทางเข้าหมู่บ้านเชียงใหม่แลนด์ จากถนนช้างคลาน ซ้าย-ที่ว่างบนถนนระแงง.

พื้นที่ และวัดป่าพร้าวนอก เข้าได้จากถนนป่าพร้าวและถนนช้างคลาน ทางตอนใต้ของละแวกบ้าน

ที่อยู่อาศัยในละแวกบ้านเจริญประเทศนี้ส่วนใหญ่ยังคงเป็นบ้านเดี่ยวแบบดั้งเดิมอยู่ แทรกด้วยบ้านจัดสรรที่สร้างขึ้นใหม่ รวมทั้งอพาร์ทเมนต์ คอนโดมิเนียม ที่เป็นอาคารสูงเพิ่มมากขึ้น โดยพื้นที่ว่างริมแม่น้ำปิงบางส่วนก็ถูกแทนที่ด้วยโรงแรมมากขึ้นด้วย ละแวกบ้านเจริญประเทศนี้จึงเริ่มมีปัญหาในเรื่องเส้นขอบฟ้าของเมือง และการรุกรานพื้นที่พักอาศัยเดิมด้วยอาคารสูงเช่นเดียวกับละแวกบ้านในย่านอื่นๆ ของเมือง (ดูภาพ 4.65).

พื้นที่ด้านล่างของย่าน จะเป็นที่ตั้งของโรงงานสุรากรมสรรพสามิต พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่รับรู้ในระดับเมืองเนื่องจากเป็นที่ตั้งของโรงเรียนที่สำคัญหลายโรงเรียน จึงทำให้ย่านนี้เป็นที่รู้จักของคนในระดับเมือง.

ช้างคลาน (11.3) ละแวกบ้านถนนช้างคลาน เป็นพื้นที่ส่วนพัฒนาใหม่เกือบทั้งหมดของย่านช้างคลาน-ประตูเชียงใหม่-สวนปรงนี้ และครอบคลุมพื้นที่ตั้งแต่สี่แยกช้างคลานมาทางใต้ของพื้นที่ไปจนถึงถนนมหิตล โดยขอบเขตพื้นที่ด้านทิศเหนือติดกับละแวกบ้านแสงตะวัน-ศรีดอนไชย (11.1) ที่ได้กล่าวถึงไปแล้ว ทิศตะวันออกคือถนนช้างคลาน ทิศใต้คือถนนมหิตลหรือวงแหวนรอบใน และทิศตะวันตกจรดถนนถนนสุริยวงษ์ที่เชื่อมต่อจากเขตกำแพงเมืองชั้นนอก.

พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่มีการเติบโตด้านธุรกิจการค้าพาณิชยกรรมสูงที่สุดในย่านนี้ เนื่องจากเป็นที่ตั้งของโรงแรม อาคารพาณิชยกรรม และธุรกิจการค้าต่างๆ

พื้นที่ที่ถูกใช้งานมากที่สุดคือบริเวณริมถนนช้างคลานและประกอบด้วยพื้นที่พาณิชยกรรมประเภทต่างๆ เป็นอาคารพาณิชย์ โรงแรม และโรงพยาบาล เป็นต้น บนถนนประชาสัมพันธ์มีสถานที่ราชการของเทศบาล กรมประชาสัมพันธ์ แลกรมอนามัยอยู่ติดต่อกัน ก่อนจะถึงบริเวณวัดหัวฝายวัดแห่งเดียวในละแวกบ้าน (ภาพ 4.67)

พื้นที่ย่านนี้ทางใต้ของพื้นที่ยังมีชุมชนป่าพร้าวตั้งอยู่ โดยมีวัดป่าพร้าวนอกเป็นศูนย์กลางของชุมชน และชุมชนดั้งเดิมในละแวกบ้านนี้อีกแห่งหนึ่งอยู่บริเวณรอบๆ วัดหัวฝายซึ่งอยู่ปลายถนนประชาสัมพันธ์ใกล้เคียงกับแนวกำแพงเวียงชั้นนอก และมีกลุ่มพื้นที่จัดสรรใหม่ได้แก่หมู่บ้านเชียงใหม่แลนด์ บ้านจัดสรรในช่วงแรกๆ ของเมืองที่มีถนนเชื่อมต่อระหว่างถนนช้างคลานกับถนนมหิตล และหมู่บ้านวังทองที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ในส่วนล่างของพื้นที่ (ดูภาพ 4.67).

เป็นที่น่าสังเกตว่ายังมีพื้นที่ว่างอีกจำนวนมากที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา ในละแวกบ้านนี้ ส่วนหนึ่งเพราะเป็นที่ลุ่มต่ำ และหนองน้ำ ส่วนที่เหลือเป็นพื้นที่ท้องนาสมัยดั้งเดิม แต่ต่อมายังไม่ค่อยได้รับการพัฒนาเป็นเพราะการเข้าถึงยังไม่ดีนัก พื้นที่เป็นบล็อคนาขนาดใหญ่ที่มีเส้นทางเข้า-ออกไม่มากนัก ทำให้การพัฒนาพื้นที่แบบรายย่อยเป็นไปได้ยาก หากมีการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งรวมถึงการระบายน้ำและการป้องกันน้ำท่วมแล้ว บริเวณดังกล่าวนี้สามารถรองรับการเติบโตของเมืองได้อีกเป็นการพัฒนาแบบ “เติมเต็มพื้นที่” (infill development) ที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาเมืองแบบกระชับ (compact development) ที่ไม่ต้องการให้เมืองขยายตัวแบบกระจาย

ภาพ 4.68 ถนนศรีดอนไชยบริเวณหน้าคูวังคันค้ำ เซ็นเตอร์ และโรงพยาบาลเลียมกัตตี (อดีต) และวัดพวกช้าง.

ภาพ 4.69 ซ้าย: วัด และถนนหน้าวัดเมืองนาง
กลาง: บ้าน-ถนนราชเชียงใหม่
ขวา: บ้านพักอาศัยหลังอาคารพาณิชย์ติดต่อกับถนนราชเชียงใหม่ด้วยซอยขนาดเล็ก.

ภาพ 4.69 ซ้าย: บ้านพักอาศัยหลังอาคารพาณิชย์ติดต่อกับถนนราชเชียงใหม่ด้วยซอยขนาดเล็ก.

กระทั่งกลายเป็นเมือง “ขยายตัวไร้ระเบียบ” (urban sprawl) ซึ่งจะก่อปัญหาให้เมืองอีกมากตามมา.

วัดพวงช้าง-สุริวงค์บุคเขินเตอร์ (11.4) ครอบคลุมพื้นที่ริมถนนศรีดอนไชยด้านใต้เกือบทั้งหมด ตั้งแต่ถนนราชเชียงใหม่จนถึงแนวถนนกำแพงดิน พื้นที่นี้เป็นที่ตั้งของวัดพวงช้าง และมีชุมชนระแวกในบางส่วนที่ตั้งโดยรอบวัดพวงช้าง พื้นที่ริมถนนศรีดอนไชยเป็นที่ตั้งของกิจการค้าต่างๆ ในพื้นที่นี้ยังเป็นที่ตั้งของสุริวงค์บุคเขินเตอร์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นร้านหนังสือที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ จึงทำให้ย่านนี้เป็นที่รู้จักในระดับเมือง

นอกจากนี้คนเก่าแก่ของเมืองเชียงใหม่จะรู้จักกันว่าพื้นที่ที่มีอาคารเก่าที่ติดกับสุริวงค์บุคเขินเตอร์นั้น ในอดีตเป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลเสียมภักดี ของตระกูลเสียมภักดี 1 ใน 3 ของโรงพยาบาลเอกชนในเมืองเชียงใหม่ยุคก่อน [ไม่รวมโรงพยาบาลแม็คคอร์มิคซึ่งก่อตั้งในปี พ.ศ. 2431 (ค.ศ. 1888) โดยคณะมิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน] รวมอีก 2 โรงพยาบาล ได้แก่ โรงพยาบาลหมอสอง และโรงพยาบาลหมोजินดา ต่อมาได้เลิกกิจการไป (ดูภาพ 4.68).

วัดเมืองมา-วัดดาวดึงษ์ (11.5) ครอบคลุมพื้นที่ริมถนนราชเชียงใหม่ด้านตะวันออกที่เชื่อมกับถนนศรีดอนไชย โดยพื้นที่ริมถนนราชเชียงใหม่ส่วนใหญ่เป็นอาคารพาณิชย์กรรมและอาคารสำนักงาน ย่านนี้เป็นย่านชุมชนพักอาศัยเก่าอีกชุมชนหนึ่งของเชียงใหม่ที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ทางใต้ของกำแพงเมือง เป็นย่านที่คนเชียงใหม่ส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีกิจกรรมเป็นย่านชุมชนที่อยู่อาศัยมา

เป็นระยะเวลานาน และเป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อไปสู่พื้นที่อื่นของเมือง พื้นที่ย่านชุมชนโดยรอบวัดเมืองมาและวัดดาวดึงษ์ ปัจจุบันยังคงสภาพเป็นชุมชนอยู่อาศัยหนาแน่นน้อยถึงปานกลาง ประกอบด้วยบ้านพักอาศัยสูง 1-2 ชั้น มีพื้นที่ว่างขนาดใหญ่ในซอยระแวก 2 โดยมีวัดเมืองมาและวัดดาวดึงษ์เป็นศูนย์กลางของชุมชน ส่วนอาคารพาณิชย์กรรมสูง 2-3 ชั้น ตั้งอยู่ริมถนนราชเชียงใหม่และยังเป็นที่ตั้งของหนังสือพิมพ์เชียงใหม่ (ดูภาพ 4.69).

ย่านวัดเมืองมา-วัดดาวดึงษ์-เชียงใหม่ใหม่ จึงเป็นย่านที่รับรู้ได้ของคนในพื้นที่หรือคนที่เข้ามาทำงานในบริเวณใกล้เคียง.

ศรีปิงเมือง (11.12) เป็นละแวกบ้านนอกเขตกำแพงเมืองชั้นนอก ด้านตะวันตกของย่าน โดยทิศเหนือติดกับแนวคลองแม่ข่าและกำแพงดิน ทิศตะวันออกติดกับถนนสุริวงษ์ ซึ่งเป็นขอบเขตละแวกบ้านช้างคลาน (11.3) ที่ได้กล่าวถึงไปแล้ว สำหรับทิศใต้เป็นแนวถนนมหิตลซึ่งเป็นขอบเขตพื้นที่ศึกษา และทิศตะวันตกได้แก่แนวถนนทิพย์เนตร ซึ่งติดกับละแวกบ้านสุสานหายยา ที่จะกล่าวถึงต่อไป (ดูแผนที่ในภาพ 4.70).

ชื่อละแวกบ้านคือชื่อวัดและชื่อถนนที่อยู่ในบริเวณนี้ และหากสังเกตก็จะเห็นว่าบริเวณรอบๆวัดนั้น เป็นที่ตั้งของชุมชนดั้งเดิม ที่มีบ้านพักอาศัยและแปลงที่ดินขนาดเล็กไม่ใหญ่นัก อยู่ติดกันเป็นจำนวนมาก นอกเหนือจากบริเวณชุมชนวัดศรีปิงเมืองแล้ว ก็เป็นหมู่บ้านหรือที่ดินจัดสรร และพื้นที่ส่วนใหญ่ก็เป็นที่ดินลุ่มต่ำ เป็นแอ่งน้ำสลับกับพื้นที่ว่าง ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา

โดยแท้จริงแล้วละแวกบ้านนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับละแวกบ้านช้างคลาน (11.3) ที่ได้กล่าวไปแล้ว กล่าวคือ มีพื้นที่ชุมชนเดิมจำนวนไม่มากนัก พื้นที่ส่วนที่เหลือเป็นบ้านหรือที่ดินจัดสรร โดยพื้นที่อีกจำนวนมากยังเป็นพื้นที่ที่ไม่ได้รับการพัฒนา สามารถรองรับการพัฒนาแบบ Infill Development ต่อไปในอนาคตได้ โดยต้องแก้ปัญหาเรื่องการเข้าถึง และการระบายน้ำกับการป้องกันน้ำท่วมด้วย อย่างไรก็ตามสิ่งที่แตกต่างกันระหว่างสองละแวกบ้าน ได้แก่ ละแวกบ้านช้างคลาน (11.3) ยังมีอาคารสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็น สถานที่ทำการเทศบาล โรงพยาบาล ได้แก่ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพ และสถานีวิจัยของกรมประชาสัมพันธ์ ส่วนละแวกบ้านศรีปิงเมืองนี้ ไม่มีกลุ่มสถานที่ราชการในบริเวณ ทำให้การรับรู้เกี่ยวกับละแวกบ้านน้อยกว่าบริเวณช้างคลาน เพราะการเข้าไปใช้งานโดยสาธารณะมีน้อย.

สิ่งที่น่าสนใจในบริเวณชุมชนดั้งเดิม คือ สุสานของเจ้านายฝ่ายเหนือที่มีเจดีย์หรือกูรูพรหมและอายุรุกราวคราวเดียวกับกูรูในวัดสวนดอก ซึ่งเป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าเป็นที่รวมอัฐิของเจ้านายฝ่ายเหนือเป็นจำนวนมาก โดยที่ชุมชนศรีปิงเมืองนี้ ไม่ค่อยมีผู้ใดทราบกันนัก เชื่อกันว่าเดิม กูรูบรรจุอัฐิเหล่านี้อยู่บริเวณสุสานหายยา แต่เนื่องจากบริเวณสุสานกว้างขวางมาก เมื่อเมืองมีการขยายตัวมากขึ้นพื้นที่สุสานก็ค่อยๆ หดแคบเข้า กระทั่งมีบ้านเรือนผู้คนอยู่ปิดบังบริเวณที่ตั้งกูรูของเจ้านายฝ่ายเหนือไป ทำให้พื้นที่ไม่ได้ติดต่อกับพื้นที่ของสุสานในปัจจุบัน (ดูภาพ 4.71)

สุสานหายยา (11.13) ละแวกบ้านสุสานหายยาเป็นพื้นที่นอกกำแพงเวียงชั้นนอกส่วนตะวันตกสุดของย่าน จรดแนวถนนมไหศวรรย์บริเวณที่มาบรรจบกับถนนช้างหล่องกับถนนบุญเรืองฤทธิ์ที่มุมกำแพงเวียงชั้นใน คือ แจ่งภูเอียง

ละแวกบ้านนี้นับเป็นพื้นที่การตั้งถิ่นฐานชุมชนใหม่อีกบริเวณหนึ่ง เช่นเดียวกับละแวกบ้านศรีปิงเมือง (11.12) และช้างคลาน (11.3) ที่ได้กล่าวถึงแล้ว เพราะ

เมื่อดูจากแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศของบริเวณนี้จะพบว่าประกอบด้วยอาคาร และมีพื้นที่เว้นว่างขนาดใหญ่ แตกต่างจากเมื่อเปรียบเทียบกับบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานแบบดั้งเดิมอย่างเห็นได้ชัด อย่างไรก็ตาม พื้นที่ที่มีการใช้งานมาตั้งแต่อดีตในบริเวณนี้ได้แก่ สุสานหายยา ซึ่งอยู่ในทิศใต้นอกกำแพงเวียง และในอดีตมักเป็นพื้นที่ที่ผู้คนจะไม่เลือกใช้ เพราะเกี่ยวข้องกับความเชื่อ ภาพลักษณ์และย่านกิจกรรมต่างๆ ของเมืองในเวลานั้น ปัจจุบันสุสานหายยาดูแลโดยเทศบาลนครเชียงใหม่ และเป็นสุสานใหญ่ที่ยังคงใช้งานมาอย่างต่อเนื่อง.

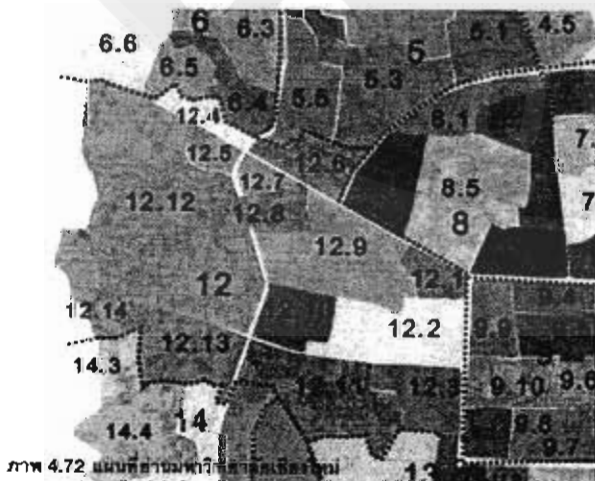
พื้นที่ริมถนนสำคัญ 2 สายในละแวกบ้าน ได้แก่ มไหศวรรย์ กับ ทิพย์เนตร เป็นบริเวณที่มีการใช้พื้นที่หนาแน่นที่สุด และใช้สำหรับกิจการค้า พาณิชยกรรมต่างๆ (ภาพ 4.71).

ย่านทางตะวันตกของเขตกำแพงเวียงชั้นในประกอบด้วยย่านหลักสำคัญ 1 ย่าน ได้แก่ ย่านมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดังมีรายละเอียดดังนี้

4.2.9 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (12)

ย่านมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นย่านที่นับว่าสำคัญที่สุดย่านหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ในปัจจุบัน เพราะครอบคลุมพื้นที่ใหญ่ที่สุดของพื้นที่ทางฝั่งตะวันตกของเมือง และเป็นพื้นที่ที่มีผู้คนเข้ามาใช้ หรือเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ด้วย เป็นจำนวนมาก เป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยชั้นนำ โรงพยาบาล สถานที่ราชการ และวัดสำคัญ ยังมีย่านเศรษฐกิจใหม่ที่มีลักษณะเฉพาะของเมืองในบริเวณนี้ด้วย รวมทั้งยังมีชุมชน และผู้อยู่อาศัยในบริเวณนี้อีกมาก นับเป็นย่านที่มีความหลากหลายซับซ้อน และต้องการการจัดการอย่างชาญฉลาดเป็นอย่างยิ่ง เพื่อการพัฒนาเมืองที่เหมาะสมต่อไปในอนาคต.

ย่านมหาวิทยาลัยครอบคลุมพื้นที่ ตั้งแต่สุดเขตพื้นที่ศึกษาเชิงดอยสุเทพทางตะวันตก ทางเหนือนับรวมละแวกบ้านที่อยู่ริมถนนห้วยแก้ว และทางใต้ก็นับรวม

ภาพ 4.72 แผนที่ย่านมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ละแวกบ้านที่อยู่ริมถนนสุเทพด้วยเช่นกัน เนื่องจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นแม่เหล็กขนาดใหญ่ ทำให้เกิดการเคลื่อนที่และการใช้งานของคนเป็นจำนวนมากต่อเนื่องระหว่างภายในกับภายนอกมหาวิทยาลัย บริเวณใกล้เคียง ส่วนขอบเขตพื้นที่ฝั่งตะวันออกของย่านคือ แนวถนนบุญเรืองฤทธิ์ และคูเวียง ด้านตะวันตกของกำแพงเวียงชั้นใน (ดูแผนที่ ภาพ 4.72).

ถนนสายสำคัญในย่านนี้สายหนึ่ง ได้แก่ ถนนห้วยแก้ว ซึ่งเป็นถนนสำคัญของเมือง ที่มีคุณค่าสำคัญด้านความหมายและความงาม เพราะแต่เดิมการขึ้นดอยสุเทพใช้การเดินทางโดยใช้เส้นทางถนนสุเทพ ต่อมาเมื่อมีการสร้างถนนขึ้นดอยสุเทพ โดยขึ้นจากห้วยแก้ว ตั้งแต่วันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2477 จากการร่วมแรงร่วมใจของประชาชนภายใต้การนำของครูบาเจ้าศรีวิชัย ดนญคนสำคัญของล้านนา การก่อสร้างครั้งสำคัญในประวัติศาสตร์ ที่ไม่ได้ใช้งบประมาณของทางราชการเลยแม้แต่หน่วย และการก่อสร้างใช้เวลาเพียง 5 เดือน 22 วัน ถนนขึ้นสู่พระธาตุดอยสุเทพเปิดใช้ได้ เมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2478

ถนนห้วยแก้วก่อนการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ก็เป็นถนนที่ไม่ได้มีผู้ใช้มากนัก ต่อมาเมื่อมีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นในปี พ.ศ. 2507 ถนนสายนี้ก็เพิ่ม ความสำคัญมากขึ้นเป็นลำดับ บริเวณสี่แยกกรีนค่าคือ บริเวณถนนสุขเปอรโยเวียตัดกับถนนห้วยแก้ว ชาวเชียงใหม่เรียกว่า “แยกรีนค่า” เพราะเป็นที่ตั้งของ โรงแรมชั้นหนึ่งอันดับต้นๆของเชียงใหม่คือ โรงแรมรินค่า ซึ่งก่อตั้งโดยคนในตระกูลนิมมานเหมินท์อันเก่าแก่ของเมืองเชียงใหม่ มาตั้งแต่เมื่อ พ.ศ.2512 กระทั่งกลายเป็นชื่อที่ชาวเชียงใหม่รู้จักกันดี ปัจจุบันอยู่ระหว่างเปลี่ยนแปลงเป็นกิจการประเภทอื่น.

ส่วนพื้นที่ริมถนนห้วยแก้ว ซึ่งเพิ่งมีการขยายตัวในระยะหลัง จากเดิมเป็นที่อยู่อาศัยชั้นดี ก็เริ่มเกิดอาคารพาณิชย์ หรือพื้นที่การค้าต่างๆ ได้แก่ กาดรินค่า ซึ่ง

เป็นกาดภายนอกอาคารที่เปิดเฉพาะช่วงเย็น-ค่ำ และบริเวณสี่แยกกรีนค่า กำลังมีการก่อสร้างศูนย์การค้าแห่งใหม่ของเมือง นอกจากนี้ยังมีกลุ่มอาคาร (complex) ที่เป็นทั้งศูนย์การค้า และที่อยู่อาศัย แห่งใหม่บนถนนห้วยแก้วอีกอย่างน้อยอีก 2 แห่ง ไม่นับรวมโรงแรม และคอนโดมิเนียม ที่สร้างขึ้นก่อนหน้านี้แล้วในช่วงเศรษฐกิจขยายตัว.

ส่วนถนนสุเทพเดิมเป็นเส้นทางที่ใช้ติดต่อระหว่างเวียงเชียงใหม่ กับเวียงสวนดอก และพื้นที่ทางตะวันตก ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดสำคัญในเขตอรัญญิกาวาสหลายวัด รวมทั้งเป็นเส้นทางเดินเท้าขึ้นสู่ดอยสุเทพ ก่อนการตัดถนนขึ้นดอย ปัจจุบันเส้นทางเดินเท้าเดิมชาวเชียงใหม่ยังใช้เดินเท้าขึ้นดอยสุเทพ เป็นเส้นทางเดินธรรมชาติที่ใกล้เมืองที่สุด.

สำหรับถนนสำคัญแนวเหนือ-ใต้สายอื่นๆ ในย่านนี้ ได้แก่ ถนนริมคลองชลประทาน หรือ ทางหลวงหมายเลข 121 ถนนนิมมานเหมินท์ ถนนศิริมั่งคณาจารย์ และถนนบุญเรืองฤทธิ์ริมคูเมืองด้านตะวันตก ทำให้เกิดเป็นพื้นที่บล็อกขนาดใหญ่ในย่าน โดยเป็นพื้นที่ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ เกินกว่าครึ่งหนึ่งของพื้นที่ย่านทั้งหมด

อย่างไรก็ตามยังมีถนนซอยขนาดเล็กจำนวนมากที่เชื่อมต่อถนนนิมมานเหมินท์ กับถนนศิริมั่งคณาจารย์ เพราะเป็นที่ดินจัดสรรรุ่นแรกๆของเมืองเชียงใหม่ และใช้เป็นบ้านอยู่อาศัยกันมาแต่เดิม โดยเฉพาะช่วงหลังการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เมื่อเกือบ 50 ปีที่แล้ว การมีถนนซอยเข้าถึงได้สะดวกจากทั้งถนนนิมมานเหมินท์ และศิริมั่งคณาจารย์นี้เอง อาจเป็นส่วนหนึ่งทำให้ละแวกบ้านนิมมานเหมินท์ประสบผลสำเร็จทางธุรกิจได้ดี นอกเหนือจากเหตุผลด้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นการอยู่ในย่านมหาวิทยาลัย หรือการมีลักษณะเฉพาะของละแวกบ้านที่จะกล่าวถึงต่อไป.

ย่านมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นอกจากจะเป็นย่านสถานศึกษา ที่มีหอประชุม และหอนิทรรศการศิลปวัฒนธรรม สำหรับกิจกรรมหลากหลายประเภท และเป็นย่านสถาบันราชการ แล้ว ยังเป็นที่ตั้งโรงพยาบาลของรัฐที่ใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ มีบริการด้านต่างๆครบครัน ได้แก่ โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ ที่ชาวเชียงใหม่มักเรียกว่า โรงพยาบาลสวนดอก สังกัดคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่มีจำนวนเตียงคนไข้ถึงกว่า 2,000 เตียง สถิติผู้ป่วยนอกในปี พ.ศ. 2554 ถึง กว่า 800,000 ราย และสถิติผู้ป่วยในอีกกว่า 84,000 ราย (<http://www.med.cmu.ac.th/hospital/>) จึงนับเป็นบริเวณที่ดึงดูดคนเป็นจำนวนมากเข้ามาในพื้นที่ย่าน นอกเหนือจากบุคลากร อาจารย์ และนักศึกษาของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวมทั้งมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาบนถนนห้วยแก้วอีกด้วย.

รายละเอียดของละแวกบ้านทั้ง 16 ละแวกบ้าน มีดังต่อไปนี้คือ

ห้วยแก้ว-แจ้งหัวลิน (12.1) เป็นพื้นที่ติดแจ้งหัวลินหรือคูเวียงชั้นในด้านตะวันตก โดยขอบเขตพื้นที่ละแวกบ้าน ทิศเหนือ ได้แก่ ถนนห้วยแก้ว ทิศตะวันออก ได้แก่ ถนนบุญเรืองฤทธิ์ ทิศใต้ ได้แก่ แนวเขตพื้นที่โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ ส่วนทิศตะวันตก ได้แก่ ถนนซอยทางเข้าโรงแรมโลดัสปางสวนแก้ว.

ละแวกบ้านห้วยแก้ว-แจ้งหัวลิน เป็นพื้นที่ขนาดเล็ก แต่เป็นที่ตั้งของกิจกรรมจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นโรงพยาบาลเอกชน 1 แห่ง โรงแรมขนาดใหญ่ 3 แห่ง และห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ 1 แห่ง พื้นที่ส่วนใหญ่ในละแวกบ้านนี้มีสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ตามลักษณะกิจกรรมที่กล่าวมาแล้ว และเนื่องจากเดิมพื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่ว่างที่ยังไม่มีชุมชนตั้งเดิมอยู่มากนัก.

อย่างไรก็ตามบริเวณนี้ยังมีวัดร้าง 3 วัด ได้แก่ วัดธาตุเหลี่ยม วัดก้อมะก่า และวัดอุ้มโอ และวัดร้างที่พื้นฟูขึ้นเป็นวัดมีสงฆ์จำพรรษาอีก 1 วัด ได้แก่ วัดปิ่นเส้า (อรุณรัตน์, 2539: 114-115) และบริเวณวัดเหล่านี้เอง ที่มีพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมอยู่ เห็นได้ชัดว่าแตกต่างกับส่วนอื่นๆของละแวกบ้านนี้ (ดูภาพ 4.73)

โรงพยาบาลสวนดอก (12.2) เป็นชื่อที่ชาวเชียงใหม่เรียกโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ ซึ่งเริ่มก่อตั้งก่อนการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ใน พ.ศ. 2507 ละแวกบ้านโรงพยาบาลสวนดอกครอบคลุมพื้นที่ของโรงพยาบาลทั้งหมด รวมทั้งบริเวณที่เป็นหอพักของนักศึกษาของคณะที่เกี่ยวข้องกับโรงพยาบาลที่อยู่ทางตะวันตกของโรงพยาบาลด้วย เป็นพื้นที่ที่ใช้ในการเรียนการสอนของคณะที่เกี่ยวข้องกับด้านการแพทย์หลายคณะ ตั้งแต่คณะแพทยศาสตร์ คณะทันตแพทยศาสตร์ คณะพยาบาลศาสตร์ คณะเทคนิคการแพทย์ศาสตร์ และคณะเภสัชศาสตร์ จึงนับเป็นบริเวณที่มีการจราจรหนาแน่นที่สุดบริเวณหนึ่งของย่าน และของเมือง เพราะมีทั้งคนไข้ญาติคนไข้ ข้าราชการเจ้าหน้าที่ ตลอดจนอาจารย์ และนักศึกษา เข้ามาใช้บริเวณนี้เป็นจำนวนมากในแต่ละวัน และโรงพยาบาลก็ขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ กระทั่งต้องขยายอาคารและที่จอดรถ ไปยังพื้นที่ฝั่งตรงกันข้ามกับโรงพยาบาลบนถนนสุเทพ บริเวณติดกับถนนลิโรรส (ภาพ 4.73).

บริเวณนี้ยังเป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลประสาท ซึ่งเริ่มก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 ปัจจุบันเป็นโรงพยาบาลขนาด 240 เตียง (<http://www.cmneuro.go.th/TH/History.php>).

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญของย่านนี้ได้แก่ แนวกำแพงเวียงสวนดอก ซึ่งยังอยู่ในสภาพค่อนข้างดี และสามารถเข้าถึงได้สะดวก บริเวณหลังคณะเภสัชศาสตร์ บนถนนสุเทพ เพราะทางคณะมีพื้นที่สวน

ภาพ 4.74 บน
ซ้าย: ถนนสุเทพ
และรพ.สวนดอก,
บนกลาง: อาคาร
สูงของรพ.
ขวา: ตึกสุจิตโน

ล่างซ้าย: ถนนสุ
เทพช่วงหน้าโรง
พยาบาลประสาท.

ล่างกลาง: แนว
กำแพงเวียงสวน
ดอกที่คณะ
เภสัชศาสตร์บน
ถนนสุเทพ.

สมุนไพรอยู่ทางเหนือของแนวกำแพงเวียงสวนดอก และ
คณะได้ทำบันไดข้ามกำแพงเวียง และสะพานข้ามแนว
เวียงสวนดอก ทำให้คนภายนอกสามารถเข้าถึงและมอง
เห็นแนวกำแพงเวียงสวนดอกในบริเวณนี้ได้ดี (ภาพ 4.73)
นอกจากนี้วัดร้างในบริเวณนี้ยังมีอีก 2 วัด โดยเป็นวัดที่
ไม่ทราบชื่อ 1 วัด และวัดปิ่นเสาอีก 1 วัด (อรุณรัตน์,
2539: 114-115).

สวนดอก-ทางหลวง (12.3) เป็นพื้นที่ฝั่งตรงข้าม
กับโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ บนถนนสุเทพ
ซึ่งเป็นที่ตั้งของสำนักทางหลวงที่ 1 เชียงใหม่ ซึ่งใช้พื้นที่
บริเวณนี้มาตั้งแต่ พ.ศ. 2493 (<http://www.dohi.org/histroy.html>) ในนามของแขวงทางหลวงเชียงใหม่ เขต
การทางเชียงใหม่ และสำนักงานทางหลวงที่ 1 เชียงใหม่
ตามลำดับ

นอกจากนี้บริเวณนี้ยังประกอบด้วย พื้นที่สถาบัน
ต่างๆอีกหลายหน่วยงาน เช่น โรงเรียนวัฒโนทัยพายัพ
ซึ่งเป็นโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดที่เก่าแก่ที่สุด สมาคม
นิสิตเก่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดแห่งชาติรัช
มังคลาภิเษกเชียงใหม่ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรม
ราชินีนาถ รวมทั้งที่จอดรถและส่วนขยายตัวของโรง
พยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ ที่มณฑลสุเทพกับถนน
วัดร้างในบริเวณนี้ได้แก่วัดแสนตอห้อยบนถนนสุเทพ
ระหว่างหอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ กับสำนาง
ทางหลวงที่ 1 เชียงใหม่ โดยมีทรางเจดีย์ที่เห็นได้ชัดเจน
จากถนนสุเทพ (ดูภาพ 4.75).

หน้ามอ (12.4) หรือสะพานหน้ามหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ นี้ครอบคลุมพื้นที่ริมถนนห้วยแก้วด้านทิศเหนือ
ตรงข้ามกับเขตมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตั้งแต่แนวเขต
เวียงเจ็ดลิน และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้าน
นา มาจนจรดแนวคลองชลประทาน (ดูแผนที่ในภาพ
4.70) เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่มาก แต่มีกิจกรรมที่ดึงดูด

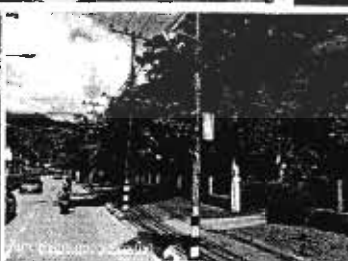
ผู้คนจำนวนมาก และมีการเปลี่ยนแปลงการจัดการการ
ใช้พื้นที่อยู่เสมอๆ โดยมีแนวโน้มเปลี่ยนเป็นพื้นที่การค้า
มากยิ่งขึ้น เช่น พื้นที่โล่งว่างของโรงแรมรินเดิม ก็มี
การจัดเป็นกาดนัดแล่ง หรือแผงค้าขายสินค้าและอาหาร
ที่เริ่มกิจการในช่วงเวลาเย็นเป็นต้นไป บริเวณนี้มีแผง
ขายสินค้าจำนวนมาก ส่วนหมู่บ้านรินยังคงเป็นที่อยู่
อาศัยอยู่เช่นเดียวกับช่วงแรกเปิดโครงการ หรือกาด
นัดแห่งใหม่บริเวณใกล้เคียงกัน ก็มีแผงขายสินค้าเป็น
จำนวนมากเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงจาก
ที่อยู่อาศัยเดิมเป็นอาคารพาณิชย์บางส่วน บนถนนห้วย
แก้ว ซึ่งยังทำให้บริเวณหน้ามอ (ขอ) นี้มีผู้คนเข้ามาใช้
พื้นที่มากยิ่งขึ้น (ดูภาพ 4.76) และเนื่องจากไม่มีสิ่งปลูก
สร้างมากนัก ประกอบกับบริเวณนี้ยังมีแปลงที่ดินขนาดใหญ่
ที่ยังไม่ได้สร้างสิ่งปลูกสร้างมาก่อนเหลืออยู่บ้าง
ทำให้บริเวณนี้มีอาคารสูงสร้างขึ้นด้วยเช่นเดียวกับ
บริเวณหน้ามอ-ภูค่า (12.5) และห้วยแก้ว-รินคำ (12.6) ซึ่ง
จะกล่าวถึงต่อไป อาคารสูงในบริเวณนี้ส่วนใหญ่เป็น
คอนโดมิเนียม สำหรับพื้นที่ที่นับว่าเป็นพื้นที่สีเขียว
และพื้นที่เปิดโล่งใหญ่ที่สุดของสะพานบ้านนี้ ได้แก่ สวน
เจ็ดลิน เป็นพื้นที่ในความดูแลของมหาวิทยาลัยพายัพ
ซึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัยของบุคคลากรของมหาวิทยาลัย.

หน้ามอ-ภูค่า (12.5) เป็นพื้นที่ริมถนนห้วยแก้ว
บริเวณที่เรียกว่าหน้ามหาวิทยาลัยเชียงใหม่เช่นกันกับกับ
สะพานบ้านหน้ามอ (12.4) แต่อยู่คนละฝั่งถนนของถนน
ห้วยแก้ว โดยพื้นที่ฝั่งใต้ของถนนห้วยแก้วบริเวณหน้า
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เริ่มจากบริเวณริมคลอง
ชลประทาน ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงแรมเชียงใหม่ภูค่า ที่คน
เชียงใหม่จดจำ และใช้เป็นจุดอ้างอิงในการกำหนดเส้น
ทางอยู่เสมอ บริเวณนี้ประกอบด้วยหมู่บ้านจัดสรร
อาคารพาณิชย์ริมถนนห้วยแก้ว อาคารสูงที่เป็น
คอนโดมิเนียม ตลอดจนกลุ่มพื้นที่พัฒนาใหม่ที่เป็นทั้งที่
อยู่อาศัยแบบคอนโดมิเนียม และร้านค้า จะเห็นได้ว่า

ภาพ 4.75 ถ่าย
เจดีย์วัดแสน
ตอ(ร้าง) กลาง
ด.สุเทพบริเวณ
สนง.ทาง หลวงที่
1 ขวามุมที่จอดรถ
ของรพ.

ภาพ 4.76 ถ่าย
อาคารพาณิชย์
ใหม่บ้านริน
กลาง-สวนเจ็ดลิน
อันรินริน ลาว
อาคารสูง กลาง
ก่อสร้างบนถนน
ห้วยแก้ว.

พื้นที่ละแวกบ้านหนามอ-ภูคำนี้ มีลักษณะคล้ายคลึงกับ บริเวณหนามอ (12.4) ที่อยู่คนละฝั่งถนนห้วยแก้ว แตกต่างกันที่เพียงละแวกบ้านหนามอ-ภูคำนี้ไม่ได้เป็นที่ตั้งของกาดนัดยามค่ำคืน แต่ก็มีย่านอาหาร และเครื่องดื่มที่มีกิจกรรมและเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกันด้วย (ภาพ 4.75).

ห้วยแก้ว-รินคำ (12.6) ชื่อละแวกบ้านนี้เป็นชื่อของถนนและโรงแรมสำคัญที่ตั้งอยู่ริมถนนห้วยแก้ว คือโรงแรมรินคำ ครอบคลุมพื้นที่ริมถนนห้วยแก้วฝั่งเหนือและใต้ของถนนห้วยแก้ว ตั้งแต่แยกรินคำไปจนถึงคลองชลประทาน เป็นพื้นที่ที่ไม่มีสิ่งปลูกสร้างมาแต่เดิมมากนัก และเป็นพื้นที่ดินแปลงขนาดใหญ่ที่ค่อนข้างใหญ่ ปัจจุบันประกอบด้วยโรงแรม คอนโดมิเนียม กาดรินคำ (กาดนัดแลง) รวมทั้งวิทยาลัยสารพัดช่างเชียงใหม่ นอกจากนี้ยังมีบ้านพักอาศัยในบริเวณนี้อีกจำนวนหนึ่งบริเวณตอนในด้านเหนือของพื้นที่ และเนื่องจากไม่มีสิ่งปลูกสร้างมากนัก ประกอบกับเป็นแปลงที่ดินขนาดใหญ่นี้เองที่ทำให้บริเวณนี้มีอาคารสูงสร้างขึ้นเป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่เป็นคอนโดมิเนียม และโรงแรม ในอนาคตอันใกล้จะมีศูนย์การค้าใหม่เพิ่มขึ้นในบริเวณนี้อีกอย่างน้อย 2 แห่ง และจะทำให้ละแวกบ้านนี้เป็นพื้นที่ที่มีการจราจรติดขัดมากอีกแห่งหนึ่งของเมือง ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น. (ดูภาพ 4.77)

ชมดอยคอนโดมิเนียม (12.7) โดยแท้จริงแล้วพื้นที่เล็กๆริมถนนห้วยแก้วฝั่งใต้ ตั้งแต่คลองชลประทานมาจรดถนนห้วยแก้วซอย 2 หรือสุดเขตบ้านป่าห่า (12.8) ไม่ได้เป็นพื้นที่สำคัญที่มีลักษณะเป็นละแวกบ้านเท่าใดนัก

แต่เนื่องจากมีลักษณะแตกต่างจากบ้านป่าห่า ซึ่งเป็นชุมชนดั้งเดิมที่ยังมีความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนในชุมชนอยู่มาก รวมทั้งอยู่คนละฝั่งถนนห้วยแก้วกับละแวกบ้านห้วยแก้ว-รินคำ จึงทำให้บริเวณนี้แยกออกมาเป็นเสมือนพื้นที่ละแวกบ้านหนึ่ง หากจะรวมกับพื้นที่ละแวกบ้านข้างเคียง ก็มีความเป็นไปได้ที่จะรวมกับละแวกบ้านห้วยแก้ว-รินคำมากที่สุด เพราะมีลักษณะใกล้เคียงกันมากกว่าบ้านป่าห่า พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่มีอาคารพาณิชย์และอาคารสูงมากที่สุดแห่งหนึ่งของย่านมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เนื่องจากเดิมเป็นพื้นที่ว่าง และมีการสร้างอาคารคอนโดมิเนียมขึ้นเป็นจำนวนมาก (ดูภาพ 4.77)

บ้านป่าห่า (12.8) บ้านป่าห่าเป็นกลุ่มหมู่บ้านดั้งเดิมที่อยู่มาแต่เดิม ตั้งแต่ก่อนการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ชาวบ้านบริเวณนี้แต่เดิมทำนาในพื้นที่รอบๆหมู่บ้าน ซึ่งได้แก่บริเวณกาดเชิงดอยในปัจจุบัน เดิมหมู่บ้านป่าห่าอยู่ในพื้นที่ทั้งลองฝั่งคลองชลประทาน แต่ภายหลังเมื่อมีการตัดคลองชลประทาน ทำให้แบ่งพื้นที่หมู่บ้านออกเป็นสองส่วน คือฝั่งตะวันตกและตะวันออกของคลองชลประทาน โดยพื้นที่บ้านส่วนใหญ่อยู่ฝั่งตะวันออก ส่วนวัดและพื้นที่ท้ายบ้านอยู่ฝั่งตะวันตกของคลองชลประทาน อย่างไรก็ตามเนื่องจากชาวบ้านฝั่งตะวันออกของคลองชลประทานยังคงมาวัดที่อยู่ฝั่งตะวันตกของคลองชลประทานอยู่อย่างสม่ำเสมอ งานวิจัยชิ้นนี้จึงนับเอาพื้นที่ทั้งสองฝั่งคลองชลประทานเป็นละแวก

ภาพ 4.77 บน: ถนนห้วยแก้วหน้ากาดรินคำ และกาดรินคำยามค่ำคืน ใช้พื้นที่ถนนและทางเท้าเป็นที่จอดรถ.

ล่าง: อาคารสูงบนถนนห้วยแก้วและถนนริมคลองชลประทานที่สร้างกันอย่างหนาแน่น.

ภาพ 4.78 อาคารสูงกับบ้านพักอาศัยแบบชุมชนดั้งเดิมในบ้านป่าห่า.

บ้านเดียวกัน ตามลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมของ คนในบ้านป่านั้นเอง.

โดยแท้จริงแล้วยังมีสิ่งน่าสนใจอีกประการหนึ่ง ได้แก่ บ้านป่าห้วยยังมีสุสานที่อยู่ใกล้เคียงและเมื่อมีผู้คน เสียชีวิตในบ้านก็ยังไปใช้สุสานดังกล่าว คือสุสานที่อยู่ อีกฝั่งถนนของถนนห้วยแก้ว เมื่อเดินทางเข้าไปในบ้าน ป่าห้วยจะเห็นว่ามียาอาคารดั้งเดิมจำนวนมากที่มีขนาดและ มีพื้นที่แปลงที่ดินขนาดเล็ก จึงมีลักษณะเป็นหมู่บ้านที่ อยู่ใจกลางเมืองเช่นเดียวกับอีกหลายบริเวณในเมือง เชียงใหม่ ที่อาจเรียกได้ว่าเป็น หมู่บ้านในเมือง หรือ Urban Village เลย์ที่เดียว เพราะนอกจากจะมีพื้นที่เล็ก อยู่กันอย่างหนาแน่นแล้ว ยังมีผู้คนที่อยู่อาศัยมาแต่เดิม และรู้จักกัน มีความสัมพันธ์ทางสังคมกันอย่างแน่นแฟ้น และมีกิจกรรมร่วมกันอยู่เสมอๆ อย่างไรก็ตามการ เปลี่ยนแปลงในช่วงประมาณกว่า 10 ปีที่ผ่านมาได้สังเกตเห็นได้ชัดเจนมากขึ้น เพราะมีการสร้างหอพักขึ้นใน บริเวณนี้เป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดผู้คนนอกชุมชนเข้า มาอาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก โดยที่คนเหล่านี้ไม่ได้มีความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของชุมชน และบ้านป่า ห้วยก็เริ่มเป็นพื้นที่ของคนนอกมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ โดย เฉพาะในช่วง 5 ปีหลังที่เริ่มมีอาคารคอนกรีตนิยมขนาด ใหญ่สร้างขึ้นในบริเวณบ้านป่าห้วย และบริเวณใกล้เคียง อีกเป็นจำนวนมาก ทำให้พื้นที่เริ่มเกิดปัญหาการอยู่ อย่างแออัด ไม่มีที่จอดรถ ขาดแคลนน้ำใช้ รวมทั้ง ปัญหาน้ำเน่าเสีย ทางน้ำสาธารณะถูกถม หรือใช้เป็นที่ ระบายน้ำทิ้ง และขยะล้นหมู่บ้าน เพราะที่รองรับไม่พอ

เพียง และการเก็บขยะหลายครั้งก็ยังไม่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังมีกิจการพาณิชย์กรรมเกิดขึ้นในบริเวณนี้อีก จำนวนมากด้วย บ้านป่าห้วยเริ่มเผชิญปัญหามากขึ้น ประกอบกับการเมืองท้องถิ่นเริ่มมีผลกระทบต่องานความ เป็นอยู่ ผลประโยชน์ที่พึงได้รับ และการสนับสนุนต่างๆ ทำให้เริ่มมีความเห็นแตกต่างกันไป และความเป็นชุมชน ที่อยู่กันอย่างพี่น้องเริ่มเสื่อมถอยลงไปด้วย (ภาพ 4.78).

นิมมานเหมินท์ (12.9) นิมมานเหมินท์เป็นชื่อถนน ที่ภายหลังผู้คนรู้จักในนามของย่านและละแวกบ้าน ละแวกบ้านนี้ครอบคลุมพื้นที่ทั้งลองฝั่งถนนของถนน นิมมานเหมินท์ ตั้งแต่คลองชลประทาน ซึ่งรวมพื้นที่ภาค เชียงตอยทั้งหมด ไปจนถึงจุดพื้นที่หลังโรงพยาบาลหาราช นครเชียงใหม่ คือฝั่งตะวันออกของถนนศิริมงคลจารย์ โดยทางเหนือจรดถนนห้วยแก้ว และทางใต้จรดละแวก บ้านหอประชุมมช. (12.10) โดยแท้จริงแล้วหากพิจารณา ย่านนิมมานเหมินท์ในมุมมองที่กว้างขึ้น ย่านนี้อาจรวม ทั้งละแวกบ้านป่าห้วย (12.8) ที่ได้กล่าวถึงไปแล้ว และ ละแวกบ้านหอประชุมมช. (12.10) ที่จะกล่าวถึงต่อไป เข้า ไว้ด้วยกันได้ เพราะพื้นที่ต่อเนื่องกัน และสามารถนับ อยู่ในย่านเดียวกันได้ แต่เนื่องจากการพิจารณาละแวก บ้านในงานวิจัยนี้ เป็นการดูอย่างละเอียด จึงแบ่งออก เป็น 3 ละแวกบ้าน เพื่อความสะดวกในการอธิบายถึง ลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่.

ถนนนิมมานเหมินท์เดิมเป็นที่ของตระกูล 'นิมมาน เหมินท์' ซึ่งบริจาคให้เป็นถนนสาธารณะโดย นายกิม และนาง กิมฮ้อย นิมมานเหมินท์ ถนนสายนี้เกิดขึ้นจากการวางผัง

มุมมองสู่ตอมุยสุ เทพจาก ซ้าย: ถนนห้วยแก้ว กลาง: ถนนสุเทพ ซ้าย: แปลงเกษตร บนถนนนิมมานฯ.

ภาพ 4.79 ซ้าย: ถนนนิมมานเหมินท์ยามเช้า กลาง: อาคารสูงเกิน 16 เมตร และบ้านพักอาศัย 2 ชั้น.

ขวา: ร้านค้าบรรยากาศแบบบ้าน และรถสลิค้าแบบพิเศษ.

ของ ศ.อ้น นิมมานเหมินท์ นักผังเมืองผู้กล่าวได้ว่าเป็นหนึ่งในผู้บุกเบิกวิชาการด้านผังเมืองในประเทศไทย ทำให้บริเวณที่เคยเป็นเขตอรัญญิกवासของเวียงเชียงใหม่ ซึ่งไม่มีถนนสายรอง และสายย่อยในบริเวณนี้มากนัก มีลักษณะเป็นบล็อกขนาดใหญ่ (super block) เนื่องจากไม่ใช่ที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนมาแต่เดิม กลายเป็นพื้นที่ที่ติดต่อกันได้สะดวก และยังคงต่อเนื่องกับถนนซูเปอร์ไฮเวย์ หรือถนนสายเชียงใหม่-ลำปาง ซึ่งแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2512 ทำให้การติดต่อในบริเวณนี้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะเป็นการรองรับการเติบโตที่เกิดขึ้นในย่านภายหลังการก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เป็นอย่างดี จากคำบอกเล่าของชาวย่านนิมมานท์ ผิดถนนในบริเวณนี้เดิมเคยเป็นถนนดินแดง และยังมีทางน้ำขนาดเล็กหน้าบ้านทุกหลัง อันเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของบ้านในล้านนา เพราะมีภูมิประเทศเป็นที่ลาดเชิงเขา จึงมีทางน้ำธรรมชาติจากภูเขาไหลสู่บ้านเมือง คำบรรยายสภาพในอดีตที่ได้บรรยายมาอย่างชัดเจน จาก คุณชินพัชร คุ่มสอน ผู้อยู่ในตระกูลที่อยู่ย่านนิมมานเหมินท์มายาวนานที่สุดตระกูลหนึ่ง ดังนี้

“บ้านของเราเป็นบ้านยุคแรกๆ ของย่านนิมมานฯ แห่งนี้ เพราะพวกเรามาตั้งแต่ทุกซอกซอของถนนนิมมานเหมินท์ ยังเป็นดินลูกรัง คงมีแค่ถนนหลักเท่านั้นที่มีการลาดทรายภายหลัง สันนิษฐานว่าคงใช้เป็นเส้นทางเสด็จพระราชดำเนิน ช่วงแปรพระราชฐานมาประทับที่เชียงใหม่ เพราะเป็นเส้นทางลัด จากท่าอากาศยานฯ ขึ้นไปยังพระตำหนักภูพิงค้ำ ที่สันที่สุด...

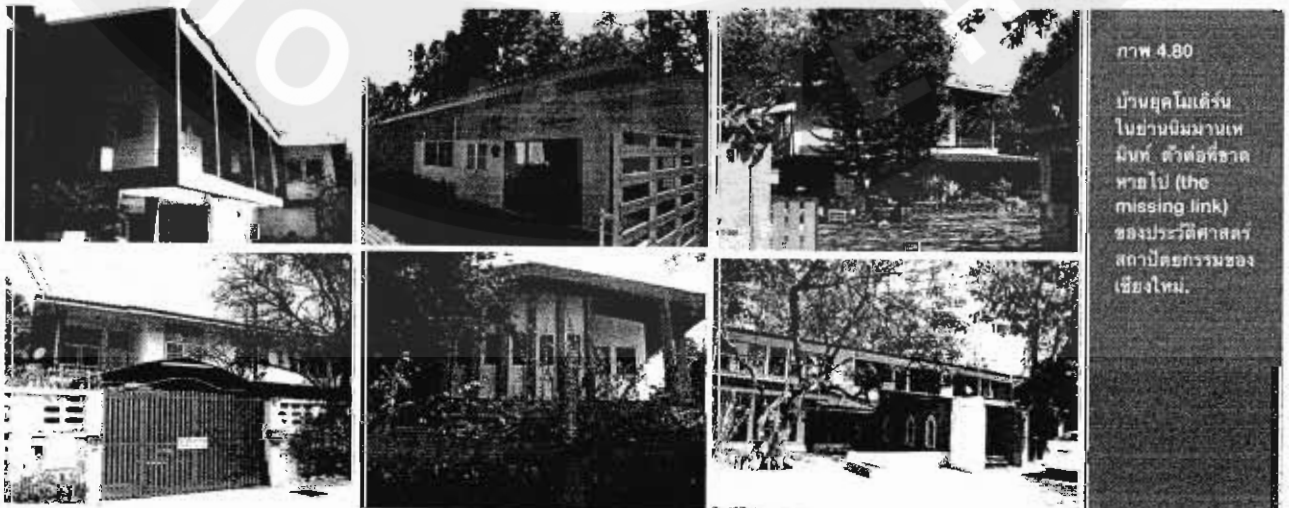
เมื่อยังเล็กๆ ตื่นเช้าขึ้นมา ยังจำได้อีกว่า แม่เคยชวนลูกๆ ทรายเคยชวนหลานๆ ไปเก็บเห็ดฟางที่ทุ่งดอกออกซ้อ ขึ้นอยู่ทั่วไปแถวข้างๆ บ้านกัน เพราะว่ามีมันน์ ยังมีแนวคันนาเดิมให้เห็นอย่างชัดเจนอีกด้วย แสดงว่าแถวนี้ ในอดีต ก็คือพื้นที่การเกษตรอีกผืนหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ มาก่อนนั่นเอง เพราะปรากฏมีลำเหมืองเล็กๆ อยู่โดย

ทั่วไป และคงอาศัยน้ำที่ไหลลงมาจากดอย ที่ยังมี คูน้ำ อยู่ทุกหน้าบ้าน เห็นไหลรินเอื่อยๆ อยู่ช้วนาคาปี ไม่เคยเหือดแห้ง มีปลาเล็กปลาน้อย กุ้งและปูนา ให้ได้มอง ได้วัดเล่นอย่างสนุกสนาน...”

(I ♥ Nimman ชุมชนชาวนิมมานเหมินท์: 5 สด. 2555)

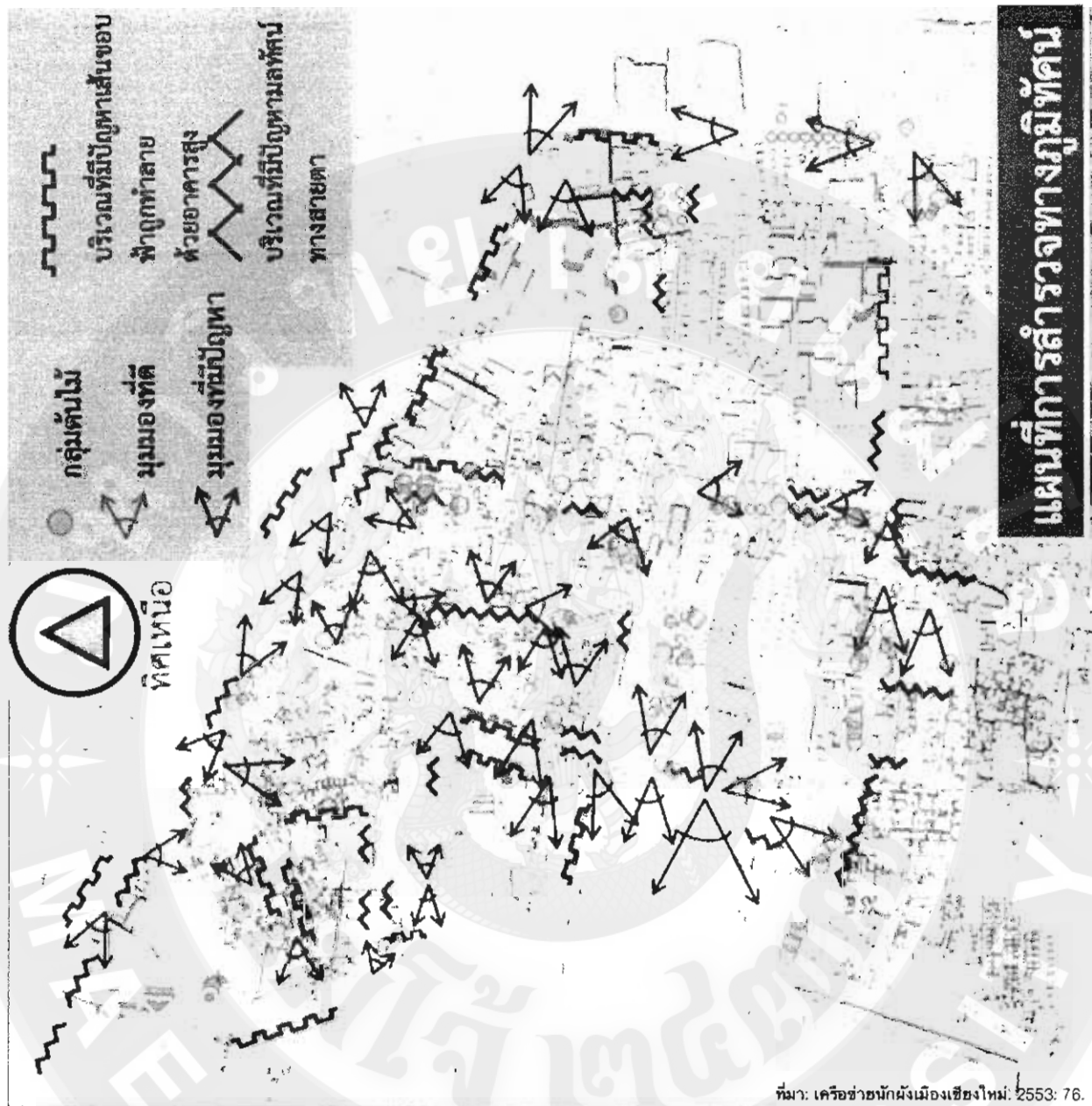
นอกจากนี้ชื่อถนนในย่านนี้เดิมยังมีการตั้งชื่อตามชื่อดอกไม้ เช่น ถนนศิริมั่งคณาจารย์ เดิมชื่อ ซอยสวนกุหลาบ นิมมานเหมินท์ซอย 5 เดิมชื่อ ซอยจางน้ำว (ข้างน้ำว) นิมมานเหมินท์ซอย 7 เดิมชื่อ ซอยบ้านชื่น และนิมมานเหมินท์ 17.1 เดิมชื่อ ซอยสายน้ำผึ้ง เหล่านี้เป็นต้น ปัจจุบันชื่อเหล่านี้เริ่มถูกเปลี่ยนไปจากความทรงจำ และมีการใช้กันน้อยมาก ไม่ได้รับรู้

ละแวกบ้านนิมมานเหมินท์ที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยชั้นดี ใกล้กับกำแพงเมืองเก่าเชียงใหม่ ปัจจุบันได้ชื่อว่า ‘ย่านอิป’ ที่สุดของเชียงใหม่ ชาวต่างถิ่นต่างใคร่มาเยือนย่านนี้ เพราะเป็นย่านที่มีร้านอาหารหลากหลายชนิด ร้านกาแฟ จำนวนมาก ร้านขายสินค้าทันสมัย มีร้านขายสินค้าที่มีลักษณะพิเศษ เป็นสินค้าพื้นถิ่นที่มีการออกแบบอย่างทันสมัย ร้านขายศิลปะ อันเป็นต้นกำเนิดงาน ‘แนป’ (NAP - Nimman Art & Design Promenade) ที่จัดปีละครั้ง มีการรวมร้านออกแบบเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ ของแต่งบ้าน ต่างๆ มากมายในพื้นที่นิมมานเหมินท์ ซอย 1 เล็กๆ นอกจากนี้ย่านนิมมานเหมินท์ยังมีโรงแรมประเภท Boutique Hotel และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ได้แก่ ร้านสะดวกซื้อ ร้านขายยา ร้านออกแบบทรงผม ฯลฯ รวมทั้งยังเป็นย่านที่ใกล้สถานที่สำคัญมากมาย ทั้งสถานศึกษาสำคัญ ได้แก่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา โรงเรียนอนุบาลสวนน้อย ใกล้โรงพยาบาลชั้นนำทั้งของรัฐและเอกชน ได้แก่ โรงพยาบาลมหาวิทยาลัยนครเชียงใหม่ โรงพยาบาลเชียงใหม่ราม ใกล้หอศิลปวัฒนธรรมและ หอประชุมมหาวิทยาลัย

ภาพ 4.80

บ้านยุคโมเดิร์น
ในย่านนิมมาน
เหมินท์ ตัวต่อที่ขาด
หายไป (the
missing link)
ของประวัติศาสตร์
สถาปัตยกรรมของ
เชียงใหม่

ภาพ 4.81 แผนที่มุมมองที่ดีและไม่ดีทางภูมิทัศน์ย่านนิมมานเหมินท์.

เชียงใหม่ หรือวัดสำคัญอย่างวัดสวนดอก และเวียงโบราณ ทั้งเวียงสวนดอก และเวียงเจ็ดลิน นอกเหนือจากเวียงเชียงใหม่เองแล้ว นับว่าเป็นย่านอยู่อาศัยที่สะดวกใกล้สถานที่ที่จำเป็นสำหรับการใช้ชีวิต แหล่งงาน ที่พักผ่อน ร้านอาหาร สิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน เป็นย่านที่เรียกได้ว่ามีการใช้ที่ดินแบบผสม (Mixed Use) อย่างแท้จริง

เนื่องจากย่านพัฒนาขึ้นมาในช่วงเริ่มก่อตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ขึ้น หลังปี พ.ศ. 2507 ซึ่งเป็นช่วงที่งานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ (Modern Architecture) มีโอกาสหลังไหลเข้ามาในเชียงใหม่ เนื่องจากมีความต้องการสร้างอาคารเรียนในมหาวิทยาลัยเป็นจำนวนมาก มีอาคารหลายหลังในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่นับว่าเป็นการออกแบบในยุคนี้ เช่น อาคารคณะสังคมศาสตร์ อาคารคณะวิทยาศาสตร์ หรือหอพักอีกหลายหลัง ส่วนย่านนิมมานเหมินท์ซึ่งมีการสร้างบ้านพักอาศัยในช่วงเวลาดังกล่าว ก็มีลักษณะเป็นอาคารในยุคดังกล่าวที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันอีกเป็นจำนวนมาก (ภาพ 4.79-4.80)

อย่างไรก็ตามด้วยลักษณะที่ดีของย่านดังกล่าวมาแล้วนี้เองทำให้ย่านนิมมานเหมินท์เป็นที่สนใจของนักลงทุนหลายประเภท รวมทั้งแฟลต อพาร์ทเมนต์ คอนโดมิเนียม และสถานบันเทิงต่างๆ จากคอนโดมิเนียม 103 อาคารสูง 8 ชั้น บนถนนนิมมานเหมินท์ ก็เกิดอาคารสูงมากขึ้นเป็นจำนวนมากในช่วงเวลาประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะพื้นที่ทางฝั่งตะวันตกของถนนนิมมานเหมินท์ ซึ่งยังมีที่ว่างเหลือมากกว่าฝั่ง

ตะวันออก ทำให้ปัญหาจราจร การขาดแคลนที่จอดรถ และปัญหาการทำลายเส้นขอบฟ้า หรือมุมมองสู่ตอเขตที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของเมือง รุนแรงมากยิ่งขึ้น (ดูภาพ 4.81) และผังเมืองที่หมดอายุมาเกือบ 6 ปีก็ยังไม่มีการประกาศใช้เพื่อแก้ไขและป้องกันปัญหาที่จะเกิดเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด.

หอประชุมมช. (12.10) ประกอบด้วยสวนสุขภาพ หอประชุม สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม หอนิทรรศการศิลปวัฒนธรรม และ แปลงทดลอง ซึ่งเป็นพื้นที่ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ล้อมรอบด้วยถนนสาธารณะ โดยในบริเวณนี้มีสำนักงานสาธารณสุขเชียงใหม่ที่มุมถนนสุเทพกับนิมมานเหมินท์อยู่ด้วย (ดูภาพ 4.82)

ทั้งหอประชุม หอนิทรรศการศิลปวัฒนธรรม ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีกิจกรรมพิเศษจัดขึ้นเสมอๆ โดยเฉพาะหอประชุมเป็นสถานที่รับพระราชทานปริญญาบัตรของนักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่จัดขึ้นในช่วงต้นปี คือเดือนมกราคมของทุกปี และจะเป็นช่วงที่มีผู้คนมาใช้พื้นที่เป็นจำนวนมาก การจราจรติดขัด และในช่วงเวลาอื่นก็มีการประชุมและจัดแสดงสินค้าบ้าง ตลอดทั้งปี ส่วนหอนิทรรศการศิลปวัฒนธรรมก็มีการจัดแสดงงานด้านศิลปะอย่างสม่ำเสมอ โดยในบางช่วงก็มีการจัดขายสินค้าที่เกี่ยวข้องกับด้านศิลปวัฒนธรรม ที่สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ก็มีกลุ่มเรือนล้านนาอยู่หลายหลัง เป็นศูนย์การเรียนรู้เรื่องเรือนล้านนา ที่อนุญาตให้มีการจัดกิจกรรมได้ตามความเหมาะสม และที่แปลงทดลองก็มีตลาดพืชผักปลอดภัยขายทุกวันพุธและวันเสาร์

ภาพ 4.82 ซ้าย: ถนนสุเทพบริเวณหน้าตม. สาธารณสุข
กลาง: หอประชุม มช.
ขวา: หอศิลป์ มช.

ภาพ 4.83 บน: วัดสวนดอกมุมสูงกับกำแพงเวียงสวนดอก ที่ชาวบ้านรื้อลงเพื่อใช้เป็นพื้นที่อยู่อาศัย.

ล่าง: ถนนสวนดอก ช่วงโรงเรียนวัดสวนดอก และสวนดอกซอย 3 ถนนขนาดเล็ก ที่มีอาคารหอพัก และอพาร์ทเมนต์สูงเกินกว่าความคืบหน้าของเมืองเชียงใหม่.

ซึ่งเป็นตลาดที่ได้รับความนิยมมาก เพราะมีประชาชนผู้สนใจอาหารสุขภาพอยู่ในบริเวณใกล้เคียงเป็นจำนวนมาก.

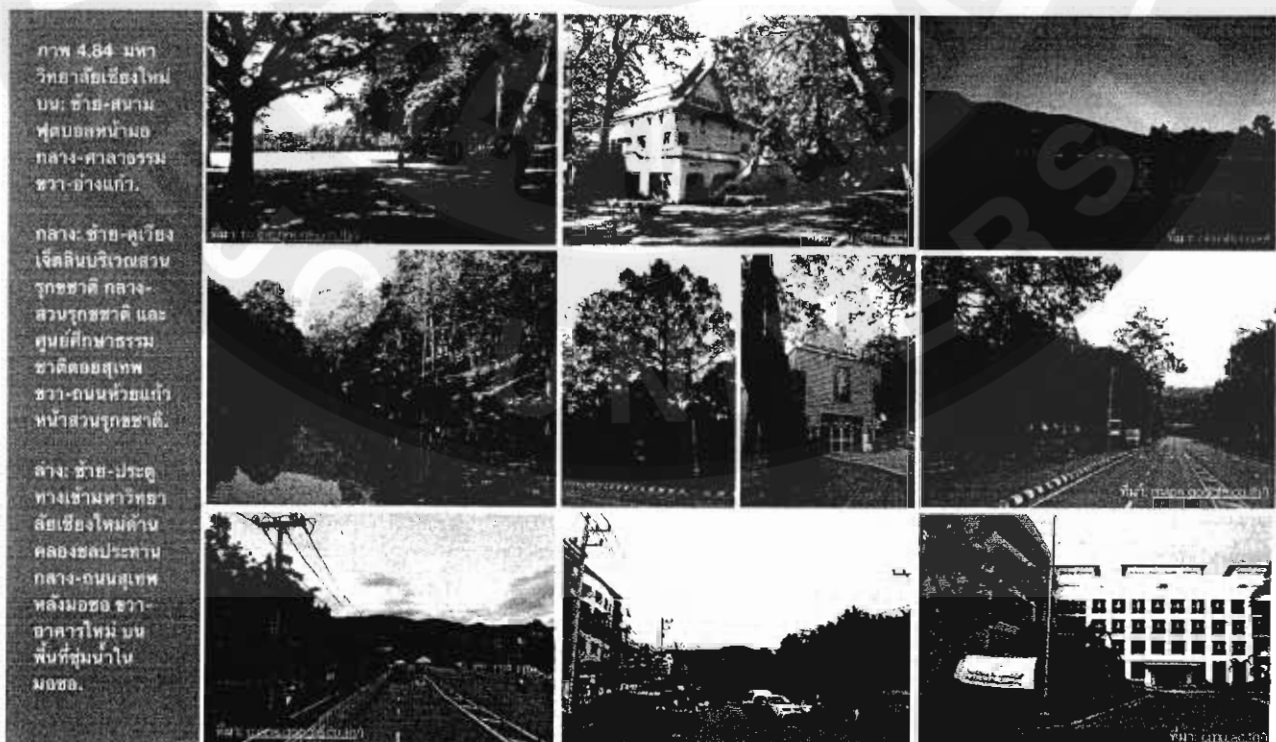
นับได้ว่าเป็นพื้นที่ให้บริการต่อสังคมของมหาวิทยาลัยที่ชัดเจนมากอีกพื้นที่หนึ่ง นอกเหนือจากการบริการด้านการแพทย์บริเวณโรงพยาบาลมหาวิทยาลัยนครเชียงใหม่.

วัดสวนดอก (12.11) ละแวกบ้านวัดสวนดอกครอบคลุมพื้นที่ในเขตกำแพงเวียงสวนดอกด้านใต้ถนนสุเทพทั้งหมด รวมทั้งพื้นที่ใกล้เคียง ได้แก่ กาดตันพยอม โรงเรียนวัดสวนดอก โดยมีวัดสวนดอกหรือวัดบุพพาราม พระอารามหลวงเป็นศูนย์กลางพื้นที่

วัดสวนดอกเป็นวัดสำคัญของเชียงใหม่ พญากือนา กษัตริย์องค์ที่ 6 แห่งราชวงศ์มังราย ทรงโปรดให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่จำพรรษาของ "พระมหาเถระสุนน" ผู้ประดิษฐานพระพุทธรูปปางนาคปรกในแผ่นดินล้านนา วัดสวนดอกเคยร้างในสมัยเกิดศึกสงครามกับพม่า และได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่อีกครั้ง ในรัชสมัยพระเจ้ากาวิละ วัดสวนดอก ได้รับการบูรณะครั้งสำคัญ 2 ครั้ง ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2450 พระราชชายา เจ้าดารารัศมี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญรวบรวมพระอริยเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ และ พระประยูรญาติมาประดิษฐานรวมกัน และต่อมาอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2475 เป็นการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระวิหารโดยครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนา.

บริเวณโดยรอบวัดสวนดอกมีชุมชนอยู่อาศัยกันอย่างหนาแน่น เป็นชุมชนที่มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม เช่นเดียวกับชุมชนบ้านป่าห้า และชุมชนอีกจำนวนมากในเมืองเชียงใหม่ ชาวชุมชนเห็นว่าละแวกบ้านสวนดอกเป็นพื้นที่ย่านพักอาศัย (38.2%0 ที่มีการใช้ที่ดินอย่างผสมผสาน (34.5%) รวมทั้งเป็นย่านประวัติศาสตร์และโบราณคดี (25.5%) (เครือข่ายนักผังเมืองเชียงใหม่, 2553: 79) ส่วนปัญหาที่ชาวชุมชนร่วมกันแสดงความคิดเห็นเรื่องลำดับความสำคัญจากมากไปน้อยดังต่อไปนี้คือ ปัญหาจราจร เสี่ยงดังรบกวน (สำหรับชุมชนสวนดอกคือเสียงดังจากเครื่องบิน) ปัญหาอาคารสูง ปัญหาน้ำท่วม และการระบายน้ำ และปัญหาการบุกรุกโบราณสถาน (เพ็งอ้าง, 80) จะเห็นได้ว่าละแวกบ้านสวนดอกนี้มีการบุกรุกกำแพงเวียงสวนดอก เพื่อทำเป็นที่อยู่อาศัย และบางส่วนเป็นพื้นที่ค้าขาย โดยยังไม่สามารถหาวิธีการที่สร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาดังกล่าวได้ และดูเหมือนจะมีการบุกรุกเพิ่มมากขึ้น เพราะยังไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาดำเนินการอย่างจริงจัง นับเป็นปัญหาเรื้อรัง เช่นเดียวกับการบุกรุกกำแพงดินของเวียงเชียงใหม่ (ตุภาพ 4.83).

สำหรับกาดตันพยอม จากสมัยก่อนที่เป็นเพียงกรรณง ตะกร้าสินค้ามารวมตัวกัน ต่อมาได้รับความนิยมมากขึ้นกระทั่งกลายเป็นตลาด ปัจจุบันกาดตันพยอมเป็นกาดที่ขึ้นชื่อมากแห่งหนึ่ง มีอาหารปรุงสุกและผักผลไม้ รวมทั้งของฝาก ที่นักท่องเที่ยวนิยมแวะมาซื้อสินค้าก่อนเดินทางกลับเช่นเดียวกัน แม้จะมีปริมาณไม่มากเท่ากาดหลวง แต่ก็เป็นที่นิยมกันดีในหมู่วางเชียงใหม่และนักท่องเที่ยว.

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (12.13) ขอบเขตพื้นที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ปรากฏในแผนที่แนบมานี้ เป็นพื้นที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่เฉพาะส่วนที่เรียกว่า “สวนสีก” เท่านั้น ได้แก่พื้นที่ระหว่างถนนห้วยแก้ว ถนนริมคลองชลประทาน ถนนสุเทพ และเชิงดอยสุเทพ พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่หลักของมหาวิทยาลัย ประกอบด้วยสำนักงานอธิการบดี และคณะต่างๆ เกือบทั้งหมด ยกเว้นคณะด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ ที่สวนดอก และคณะสัตวแพทย์ที่แม่เหียะ รวมทั้งบ้านพักบุคลากร และหอพักของนักศึกษาด้วย นอกจากนี้ยังมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในบริเวณนี้อย่างครบครัน ทั้งที่ทำการไปรษณีย์ ธนาคาร ที่ทำการสกรีนอ้อมทรัพย์สินของมหาวิทยาลัย ปิมน้ำมัน และร้านดอยคำของโครงการหลวง รวมทั้งสนามกีฬา ยิมเนเซียม และสระว่ายน้ำด้วย นับว่าเป็นบริเวณที่มีผู้คนเข้ามาเกี่ยวข้องใช้งานมากที่สุดในแต่ละวัน

เนื่องจากการขยายตัวของมหาวิทยาลัย ซึ่งตั้งอยู่เชิงดอยสุเทพ ทำให้มีการขยายสิ่งปลูกสร้างจำนวนมากในบริเวณมหาวิทยาลัย พื้นที่ชุ่มน้ำ สำหรับรองรับน้ำหลากตามธรรมชาติจากดอยสุเทพหลายแห่งถูกเปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่จอดรถและที่ปลูกสร้างอาคาร นอกจากนี้ในบริเวณมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ยังมีแนวคันดินโบราณ ซึ่งมีงานวิจัยระบุว่า เป็นอ่างเก็บกักน้ำโบราณที่ผันน้ำเข้าสู่เวียงสวนดอกและเวียงเชียงใหม่ ปัจจุบันเหลือเพียงแนวคันดินด้านตะวันออก บริเวณริมถนนช้าง

ปิ่นน้ำมัน ปตท. ไปตลอดแนวเหนือ-ใต้จนจรดแนวรั้วของมหาวิทยาลัยเท่านั้น ส่วนอื่นๆ ถูกทำลายไปหมดแล้ว.

อย่างไรก็ตาม ยังมีบริเวณที่สวามิภักดิ์ตามธรรมชาติ และเป็นที่จดจำของชาวเชียงใหม่ ในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เหลืออยู่บ้าง โดยเฉพาะบริเวณหน้ามหาวิทยาลัย ซึ่งมีองค์ประกอบหลายอย่างรวมกัน ได้แก่ ศาลาธรรม อ่างแก้ว และสนามฟุตบอล ซึ่งทั้งอ่างแก้วและสนามฟุตบอลหน้ามอ เป็นบริเวณที่มีมุมมองไปสู่ดอยสุเทพที่งดงามน่าประทับใจมากที่สุดแห่งหนึ่งของเชียงใหม่ เพราะเป็นมุมมองระยะใกล้ เห็นดอยสุเทพได้ชัดเจน และฉากหน้าของมุมมองนั้นๆ ก็มีลักษณะเป็นธรรมชาติที่งดงามด้วย.

บริเวณมหาวิทยาลัยเชียงใหม่นี้ยังรวมสวนสัตว์สวนรุกขชาติและ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติดอยสุเทพของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่เชิงดอยสุเทพเข้าไว้ด้วย จึงเป็นบริเวณที่มีลักษณะเป็น “แม่เหล็ก” ดึงดูดผู้คนให้เข้ามาใช้พื้นที่มากที่สุดบริเวณหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ (ภาพ 4.84).

หลังมอ-ทางเข้าวัดอุโมงค์ (12.13) เป็นพื้นที่ติดกับถนนสุเทพบริเวณที่ชาวเชียงใหม่มักเรียกกันว่าหลังมอ (ขอ) เนื่องจากบริเวณหลังมอนี้ยาวตลอดถนนสุเทพช่วงตั้งแต่คลองชลประทานไปจนจรดเชิงดอยสุเทพ งานวิจัยชิ้นนี้เห็นว่าพื้นที่ส่วนนี้ สามารถแบ่งออกเป็น 2 สะพานบ้านคร่าวได้ตามลักษณะการใช้พื้นที่ บริเวณหลังมอ-ทางเข้าวัดอุโมงค์นี้เป็นพื้นที่ที่มีการใช้พื้นที่หนาแน่นกว่าบริเวณหลังคณะวิศวกรรมศาสตร์ (12.14) ที่จะกล่าวถึงต่อไป

ภาพ 4.85 บน
ซ้าย: ร้านค้าริม
ถนนสุเทพ.

บนกลาง-กลาง
ขวา: อาคารสูงบน
ถนนสุเทพซอย 8
มีจำนวนมาก
ขณะที่ถนนซอยมี
ขนาดเล็กมาก
กระทั่งรู้สึกได้ถึง
ปัญหาการจัดการ
พื้นที่อย่างไม่
เหมาะสม และการ
ขาดแคลนสิ่ง
บริการสาธารณะที่
พอเพียง.

ล่าง: ซ้าย-
สำนักสงฆ์บ้าน
หลังท่า กลางและ
ขวา: บ้านพัก
อาศัยเดี่ยวและ
ดั้งเดิม บริเวณ
ถนนสุเทพซอย 3.

ละแวกบ้านหลังมอ-ทางเข้าวัดอุโมงค์นี้ นอกจากการใช้พื้นที่เพื่อพาณิชยกรรมริมถนนสุเทพ ที่เป็นทั้งอาคารพาณิชย์ และหอพักที่มีร้านค้าที่ชั้นล่างของอาคารแล้ว ยังมีอาคารสูงของหอพัก และคอนโดมิเนียมในซอยขนาดเล็กในละแวกบ้านอีกจำนวนมาก ที่ปะปนกับที่อยู่อาศัยเดิม จนเกิดปัญหาต่างๆ มากมาย เช่น การขาดแคลนที่จอดรถ ความไม่เพียงพอของสาธารณูปโภค ได้แก่ น้ำประปา โดยเฉพาะความรู้สึกอัดอัด เพราะมีอาคารสูงจำนวนมากเกินไป ประชาชนผู้อยู่อาศัยในละแวกบ้านนี้และละแวกบ้านใกล้เคียง เช่น ละแวกบ้านวัดอุโมงค์ (14.4) ต่างไม่เห็นด้วยกับการสร้างอาคารสูงจำนวนมากในพื้นที่ เพราะพื้นที่เชิงดอยสุเทพเป็นพื้นที่ที่เคยได้รับการกำหนดให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติและศิลปกรรม จากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะเป็นพื้นที่สำคัญที่มีสำคัญและความงดงามตามธรรมชาติและศิลปกรรม และประชาชนได้ร่วมกันในกระบวนการเรียกร้องให้จำกัดความสูงอาคารในย่าน กระทั่งมีการกำหนดความสูงอาคารไว้ในร่างผังเมืองรวมเมืองเชียงใหม่ ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 3 แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าร่างผังเมืองรวมดังกล่าวยังไม่ได้รับการประกาศใช้ ทำให้ปัญหาดังกล่าวยังไม่มีการคลี่คลายไปในทางที่ดีได้

ละแวกบ้านหลังมอ-ทางเข้าวัดอุโมงค์นี้ ยังประกอบด้วยสำนักสงฆ์มูลนิธิบ้านหลังห้า ซึ่งเป็นพื้นที่สุสานบ้านหลังห้าเดิม และอยู่ในบริเวณเดียวกับวัดอุโมงค์ และวัด

ป่าแดง ซึ่งเป็นวัดที่สำคัญมากของเมืองเชียงใหม่ ทั้งด้านประวัติศาสตร์ และศิลปสถาปัตยกรรม (ดูภาพ 4.85)

เป็นที่น่าสนใจว่า ในพื้นที่ที่มีความหนาแน่นสูง และเต็มไปด้วยอาคารสูงของคอนโดมิเนียมในละแวกบ้านหลังมอ-ทางเข้าวัดอุโมงค์นี้ ยังมีพื้นที่พักอาศัยของชาวไทใหญ่แทรกตัวอยู่ในบริเวณนี้ด้วย จากการศึกษาของธรรณพ ประกิจ (2555: 15-16) นักศึกษาหลักสูตรการออกแบบและวางแผนสิ่งแวดล้อมมหามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยแม่โจ้ พบว่า ชุมชนของชาวไทใหญ่นี้เป็นลักษณะชุมชนที่แทรกตัวอยู่กับชุมชนชาวบ้านเดิม และชุมชนกลุ่มหอพัก ซึ่งเป็นหอพักนักศึกษายุคก่อน และมีลักษณะเป็นอาคารเตี้ย เนื่องจากปัจจุบันหอพักนักศึกษาในย่านนี้ส่วนใหญ่ปรับเปลี่ยนเป็นอาคารสูง ซึ่งทำเลอาคารที่เป็นที่พักของแรงงานชาวไทใหญ่ปัจจุบันมักจะเป็นทำเลที่อยู่ในซอยลึกและถนนแคบ รูปร่างและขนาดที่ดินไม่เหมาะสมต่อการพัฒนาเป็นอาคารสูง รวมถึงทุนทรัพย์ของเจ้าของที่ดิน จากข้อจำกัดหลายประการนี้ ทำให้เจ้าของหอพักยินดีที่จะให้แรงงานชาวไทใหญ่เช่า เนื่องจากไม่ต้องลงทุนใดๆเพิ่มเติม โดยในชุมชนนี้คาดคะเนว่าจะมีประชากรชาวไทใหญ่อยู่ไม่น้อยกว่า 300 หน่วยพักอาศัย คิดเป็นชาวไทใหญ่ไม่น้อยกว่า 1000 คน ชาวไทใหญ่ที่อยู่ในบริเวณนี้มีแหล่งงานที่สำคัญคือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กลุ่มร้านค้า ร้านอาหารบริเวณถนนสุเทพด้านหลังมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ถึงโรงพยาบาลสวนดอก ตลาดต้นพะยอม ร้านค้าถ่าน

ภาพ 4.86 ซ้าย: ถนนสุเทพบริเวณตรงข้ามคณะวิศวกรรมศาสตร์ และคอนโดมิเนียมบน, กลาง: โรงเรียนบ้านเชิงดอย และบ้านและถนนขนาดเล็กในละแวกบ้าน, ขวา: พื้นที่ในมูลนิธิโครงการหลวง เป็นพื้นที่เปิดโล่งตามธรรมชาติ เริ่มมีคอนโดมิเนียมที่เป็นอาคารสูงกว่าอาคารตึกเดิมในบริเวณนี้มาตั้งแต่ปี 2550

ประกอบกรย่านถนนนิมมานเหมินท์ และพื้นที่ใกล้เคียง และเชื่อมต่อไปยังชุมชนแม่เหิยะ

การศึกษาดังกล่าวทำให้เห็นถึง ความหลากหลาย ของย่านและละแวกบ้าน ที่มีการใช้โดยผู้คนต่างกลุ่มกัน เป็นการใช้พื้นที่ที่ต่อเนื่องติดต่อกัน โดยความสัมพันธ์ ระหว่างกลุ่มมีน้อย ยกเว้นเป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพา ด้านแรงงาน เป็นการใช้พื้นที่ร่วมกัน โดยการให้ความหมายแตกต่างกัน และน่าเชื่อได้ว่ามีพื้นที่ที่มีลักษณะ เช่นเดียวกัน ที่ใช้ร่วมโดยกลุ่มคนประเภทเดียวกันกับ ละแวกบ้านหลังมอ(ขอ)นี้ หรือเป็นกลุ่มคนอื่นๆ ในพื้นที่ อื่นๆ ในเมืองเชียงใหม่อีกหลายแห่ง เป็นประเด็นที่น่า เป็นประเด็นที่น่าสนใจที่จะกล่าวถึงในบทต่อไป.

หลังมอ-คณะวิศวะ (12.14) ละแวกบ้านนี้เป็น ละแวกบ้านริมถนนสุเทพหลังมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เช่น เดียวกับละแวกบ้านหลังมอ-ทางเข้าวัดอุโมงค์ และมี ลักษณะอื่นๆ คล้ายคลึงกันด้วย แต่ละแวกบ้านหลังมอ- คณะวิศวะ อยู่ในพื้นที่ที่ยังคงลักษณะความเป็นชุมชน เดิมมากกว่า ไม่หนาแน่นเท่า มีพื้นที่เปิดโล่งมากกว่า และมีที่อยู่อาศัยอยู่มาก โดยเริ่มมีคอนโดมิเนียมที่เป็น อาคารสูงในบริเวณบ้างแล้ว และละแวกบ้านนี้เป็นที่ตั้ง ของโรงเรียนอนุบาลบ้านเชียงดอย ซึ่งมีตั้งแต่เตรียม อนุบาลถึงอนุบาล 2 และบริเวณเชิงดอยสุเทพยังเป็นที่ ตั้งของมูลนิธิโครงการหลวง ซึ่งเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่เปิด โล่งอันเป็นแนวกั้นชนระหว่างพื้นที่ดอยสุเทพ กับพื้นที่ เมืองได้เป็นอย่างดี (ดูภาพ 4.86).

ย่านทางตะวันตกเฉียงใต้ของเขตกำแพงเมืองชั้นใน สำหรับย่านทางตะวันตกเฉียงใต้ของเขตกำแพงเมืองชั้น ในอีก 2 ย่าน ประกอบด้วย ย่านแอร์พอร์ต และย่านแม่ เหิยะ ดังรายละเอียดดังนี้:

4.2.10 ย่านแอร์พอร์ต (13)

ชื่อย่านนี้ได้มาจากชื่อแอร์พอร์ตพลาซ่า ห้างสรรพ สินค้าขนาดใหญ่ที่อยู่ติดกับย่าน แต่อยู่นอกพื้นที่ศึกษา อย่างไรก็ดีเนื่องจากเป็นห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่มี ผู้คนรู้จักและไปใช้เป็นจำนวนมาก จึงเป็นที่จดจำและ เป็นชื่อหลักที่ชาวเชียงใหม่ใช้เรียกย่านนี้ด้วยเช่นกัน.

โดยย่านแอร์พอร์ตเป็นเพียงพื้นที่ขนาดเล็กและเป็น พื้นที่ของกองบิน 41 เกือบทั้งหมด มีเพียงพื้นที่ริมถนน มหิตล หรือทางหลวงหมายเลข 1141 เท่านั้น ที่ไม่ได้อยู่ ในความดูแลของกองทัพอากาศ ขอบเขตพื้นที่ทิศเหนือ ติดกับย่านมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทิศตะวันออกจดถนน มหิตล ทิศใต้เป็นแนวถนนมหิตลทางเข้าสนามบิน และ ทางตะวันตกเป็นพื้นที่สนามบิน ย่านนี้ประกอบด้วย 2 ละแวกบ้าน (ดูแผนที่ในภาพ 4.87) ได้แก่

นอร์ทเชียงใหม่ (13.1) พื้นที่แถบเล็กริมถนนมหิตล นี้เป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยนอร์ทเชียงใหม่ และบิสซิเนส พาร์ค รวมทั้งร้านค้าขนาดใหญ่ และสำนักงานอื่นๆ เช่น บริษัทนยมพาณิชย์ ศูนย์รถยนต์ ที่ทำการไปรษณีย์ เหล่านี้เป็นต้น บริเวณนี้นับเป็นทางผ่านสำหรับคนทั่วไป เพื่อไปยังบริเวณที่สำคัญอื่นๆ ทั้งที่อยู่ห่างไกลและใกล้ เคียง

ภาพ 4.87 แผนที่ย่านแอร์พอร์ตพลาซ่า

องค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญบริเวณนี้ ได้แก่ สะพานลอยแนวถนนมหิตลข้ามทางแยกเพื่อไปยัง สนามบิน และเป็นสะพานลอยที่ชาวเชียงใหม่เห็นว่าเป็น ปัญหาที่ฉันทุจาด เพราะทำให้เชียงใหม่ที่เคยเป็นเมือง เดี่ยวแบบ “วนานคร” ต้องมีสิ่งก่อสร้างที่ทาลายมุมมองสู่ ดอยสุเทพอันงดงาม ขณะเดียวกันก็ไม่สามารถแก้ปัญหา การจราจรได้ เพราะเป็นสะพานลอยที่สร้างบนถนนที่มี การจราจรน้อย ขณะที่การจราจรที่มีการจราจรมากกลับ ต้องรอไฟแดงเหมือนเดิม จากความเห็นของชาว เชียงใหม่ที่มีต่อโครงการดังกล่าว ทำให้โครงการ ก่อสร้างทางต่างระดับบริเวณจุดตัดทางหลวงอื่นๆหลังจากนั้น ออกแบบโดยใช้ทางลอดแทนสะพานลอย ซึ่งมี ผลทางสายตาน้อยกว่า (ดูภาพ 4.87).

สนามกอล์ฟพิฆาณทิพย์ (13.2) เป็นสนามกอล์ฟที่ดูแลโดยส่วนราชการ แต่เปิดให้เอกชนและบุคคลทั่วไป เข้าไปใช้ได้ เข้า-ออกได้ทั้งจากทางสนามบิน และถนน มหิตล โดยบุคคลทั่วไปเข้าได้จากทางถนนมหิตลเท่านั้น.

4.2.11 ย่านแม่เหิยะ (14)

ย่านแม่เหิยะเป็นพื้นที่เชิงดอยสุเทพทางตะวันตกเฉียงใต้สุดของเมืองเชียงใหม่ ขอบเขตพื้นที่ทิศเหนือจรดย่านมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ละแวกบ้านหลังมอ (ขอ) ทิศตะวันออกจรดสนามบินนานาชาติเชียงใหม่ พื้นที่จึงมีแนวถนนและคลองชลประทานตัดผ่านพื้นที่ย่านด้วย ส่วนทิศใต้เน้นกำหนดขอบเขตจากแนวพื้นที่สิ่งปลูกสร้างที่บ่งบอกความเป็นเมืองที่มีพื้นที่ต่อเนื่องกัน และทิศตะวันตกคือแนวธรรมชาติเชิงดอยสุเทพ (ดูแผนที่ ในภาพ 4.88)

ย่านแม่เหิยะเป็นพื้นที่ธรรมชาติเชิงดอยสุเทพ เช่นเดียวกับย่านเวียงเจ็ดลิน และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ แต่เนื่องจากห่างไกลจากเมืองมากกว่า และไม่มีกิจกรรมที่ต้องการใช้พื้นที่อย่างเข้มข้นดังเช่นมหาวิทยาลัย เชียงใหม่ รวมทั้งพื้นที่ยังประกอบด้วยวัดสำคัญถึง 3 วัด ได้แก่ วัดป่าแดงมหาวิหาร วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) และวัดร้าง (ดโปทาราม) ทำให้ย่านแม่เหิยะมีความเป็นธรรมชาติ และรักษาคุณค่าความสำคัญของพื้นที่ ธรรมชาติใกล้เคียงได้ดีกว่า แม้ว่าจะมีการสร้างอาคารสูง ของคอนโดมิเนียม หรือโรงแรมในบริเวณบ้าง แต่ก็ไม่อยู่ในภาวะที่เป็นปัญหามากเช่นเดียวกับละแวก บ้านหลังมอ-ทางเข้าวัดอุโมงค์ที่กล่าวถึงไปแล้ว.

รายละเอียดของละแวกบ้าน ทั้ง 4 มีดังนี้คือ

คลองชลประทาน-หลังกาดพยอม (14.1) พื้นที่ริมคลองชลประทานฝั่งตะวันออก เดิมเป็นพื้นที่เกษตรกรรม จึงไม่มีสิ่งปลูกสร้างมากนัก เช่นเดียวกับพื้นที่ริมคลองชลประทานส่วนเหนือของเมืองที่ได้กล่าวถึงมาแล้ว และเมื่อเมืองมีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น ที่ดินมีราคาสูงขึ้น และมีการเปลี่ยนแปลงผู้ถือครองที่ดิน การทำเกษตรกรรมก็เริ่มลดลงไปจนกระทั่งหมดไปโดยสิ้นเชิง พื้นที่ว่างเหล่านี้เริ่มถูกแทนที่ด้วยหมู่บ้านจัดสรร และสิ่งปลูกสร้างขนาดใหญ่ เช่น หอพัก โรงแรม มากขึ้น ส่วนพื้นที่ริมถนนก็มีการสร้างอาคารพาณิชย์ และมีร้านค้าต่างๆ เพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามบริเวณนี้เป็นบริเวณที่อยู่ใกล้แนวทางวิ่งเครื่องบินมาก จึงยังคงถูกควบคุมความสูงของอาคารไม่ให้สูงเกินไป. (ดูภาพ 4.88)

ภาพ 4.88 แผนที่ย่านแม่เหิยะ

คลองชลประทาน-ฝั่งตะวันตก (14.2) เป็นพื้นที่ริมคลองชลประทานด้านตะวันตก ลักษณะพื้นที่คล้ายคลึงกับพื้นที่ด้านตะวันออกของคลองชลประทานที่กล่าวถึงข้างต้น แต่มีพื้นที่จัดสรรหรือหมู่บ้านจัดสรรน้อยกว่าฝั่งตะวันออก และยังมีสถานที่ราชการในบริเวณนี้ด้วย ได้แก่ สถานีผลิตน้ำอุโมงค์ การประปาเชียงใหม่ พื้นที่ส่วนที่เหลือก็เป็นที่อยู่อาศัย หรือบ้านเดี่ยวสูง 1-2 ชั้น สลับกับพื้นที่ว่าง โดยภาพรวมเป็นพื้นที่ที่เป็นทางผ่าน ไม่มีความสำคัญ หรือเป็นเป้าหมายในการเดินทางสำหรับคนทั่วไปเท่าใดนัก (ดูภาพ 4.89)

วัดป่าแดง (14.3) บริเวณละแวกบ้านวัดป่าแดงเป็นที่เชิงเขา ที่ยังคงลักษณะธรรมชาติอยู่มาก และมีวัดรวมทั้งหมู่บ้านใกล้เคียง ที่ยังมีลักษณะเป็นชุมชนแบบดั้งเดิม บริเวณนี้มีการก่อสร้างโรงแรม หรือคอนโดมิเนียมอยู่บ้าง เนื่องจากตำแหน่งที่ตั้งของพื้นที่นับว่าห่างไกลจากส่วนอื่นๆ ของเมืองมากที่สุด ประกอบกับมีถนนที่มีขนาดเล็ก จึงนับว่าพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ค่อนข้างปิด การเข้าถึงไม่สะดวกนัก และเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นจุดหมายปลายทางในตัวเอง ไม่ใช่ทางผ่านไปยังบริเวณอื่นๆ ของเมือง การเดินทางผ่านพื้นที่จึงมีน้อย.

วัดป่าแดงมหาวิหารเป็นวัดเก่าแก่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์วัดหนึ่งของเชียงใหม่ มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า รัตนวนราม สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย วัดป่าแดงมหาวิหารสถาปนาขึ้นเมื่อปี พ.ศ.1974 โดยพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์แห่งราชวงศ์เม็งราย เพื่อเป็นที่พำนักของพระมหาญาณคัมภีร์และคณะซึ่งเดินทางกลับจากการศึกษาพระพุทธศาสนาจากประเทศศรีลังกา ในขณะที่เดียวกันพระมหาญาณคัมภีร์ได้อัญเชิญพระไตรปิฎก พระพุทธรูป และต้นโพธิ์มาปลูกในวัดแห่งนี้ วัดป่าแดงมหาวิหารจึงเป็นศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาฝ่ายสิงหลในล้านนาไทย พระเจ้าติโลกราชทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากทรงผนวชชั่วคราว ณ อารามแห่งนี้

เมื่อปี พ.ศ.1990 โดยมีพระมหาญาณมงคลเป็นพระราชอุปัชฌาย์ มีพระอดุลสัทธยาภรณ์เป็นพระอนุสาวนาจารย์ เมื่อสิ้นราชวงศ์เม็งราย เชียงใหม่อยู่ใต้การปกครองของพม่ากว่า 200 ปี ทำให้วัดป่าแดงมหาวิหารถูกทอดทิ้งจนชำรุดทรุดโทรม ต่อมาในยุครัตนโกสินทร์ได้มีการสร้างที่พักรถขึ้นและมีพระสงฆ์อยู่จำพรรษามาจนถึงปัจจุบัน (<http://www.watpadang.com/>) (ดูภาพ 4.90)

วัดอุโมงค์ (14.4) ละแวกบ้านวัดอุโมงค์เป็นพื้นที่เชิงดอยสุเทพขนาดใหญ่ที่สุดในย่านแม่เหิยาแห่งนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะพื้นที่ของวัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) มีขนาดค่อนข้างใหญ่ด้วย พื้นที่ฝั่งตะวันตกของวัดอุโมงค์นี้เป็นสถานพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าเชิงดอยสุเทพ ซึ่งเป็นการใช้พื้นที่ป่าสงวน และดูแลโดยกรมป่าไม้ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เปิดโล่งตามธรรมชาติ มีกลุ่มชุมชนอยู่อาศัยบริเวณทางเข้าหน้าวัด ซึ่งได้แก่ พื้นที่ทางตะวันออก และตะวันออกเฉียงเหนือของวัดนั่นเอง

วัดอุโมงค์ (สวนพุทธธรรม) เป็นวัดเก่าแก่ที่มีความสำคัญมากที่สุดแห่งหนึ่งของเชียงใหม่ วัดอุโมงค์นี้หมายถึงอาณาเขตบริเวณพื้นที่สามเหลี่ยมผืนผ้าซึ่งมีกำแพงอิฐปรากฏอยู่ทั้งสี่ด้าน ด้านตะวันออกจากขอบสระใหญ่ด้านเหนือตรงไปทางทิศเหนือโรงพิมพ์ปัจจุบันจรดกำแพงอิฐพืด ยาวประมาณ 100 วา ด้านเหนือจากแนวกำแพงเหนือโรงพิมพ์ปัจจุบันทางทิศตะวันตก จนถึงขอบสระหลังวัดอุโมงค์ ยาวประมาณ 100 วา ด้านตะวันตกจากขอบสระแนวกำแพงด้านเหนือ ถึงขอบสระใหญ่ใต้พระเจดีย์ ยาวประมาณ 100 วา ด้านใต้จากขอบสระหลังพระเจดีย์ตรงไปทางตะวันออกจรดกำแพงทิศตะวันออกหน้าพระอุโบสถ ยาวประมาณ 100 วา มีพระอุโบสถขนาดย่อมตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีพระเจดีย์ใหญ่แบบลังกาวงศ์ และอุโมงค์(ถ้ำ) 1 อุโมงค์ มีทางเข้า 3 ทาง ตั้งอยู่ตลอดแนววัดด้านตะวันตก และมีศาลาตั้งอยู่

ภาพ 4.89 อาคารพาณิชย์ บ้านพักอาศัย และอาคารพาณิชย์ริมคลองชลประทานด้านตะวันออก.

ภาพ 4.90 วัดป่าแดง เส้นทางเข้าวัด และที่ทำการชมรมผู้สูงอายุบ้านใหม่หลังมอใกล้วัดป่าแดง.

ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ คิดเป็นเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 25 ไร่ (<http://www.watmong.org/history/>)

สวนพุทธธรรม เป็นชื่อใหม่ที่ตั้งขึ้นโดยนักปฏิบัติธรรมที่ปฏิบัติธรรมที่ป่าฝืนใหญ่ที่ปกคลุมวัดร้างโบราณ ซึ่งมีทั้งหมดประมาณ 150 ไร่ ที่พุทธนิคมเชียงใหม่จัดขึ้นเป็นที่อยู่ของภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ผู้แสวงหาความสงบในที่ซึ่งเรียกว่า สวนพุทธธรรมนี้กว้างมาก รวมเอาวัดฝืนไถก (เวฬุภักฐาราม ซึ่งพระเจ้ามังรายมหาราชทรงสร้างไว้ถวายเป็นที่พำนักของพระมหากัสสปะเถระ ชาวลังกา ซึ่งเข้ามาเผยแผ่ศาสนาในสมัยนั้น) และวัดอื่นๆ (ที่อยู่ใกล้วัดอุโมงค์ทั้ง 4 ด้าน) อีก 4 วัดเอาไว้ด้วยทั้งหมด

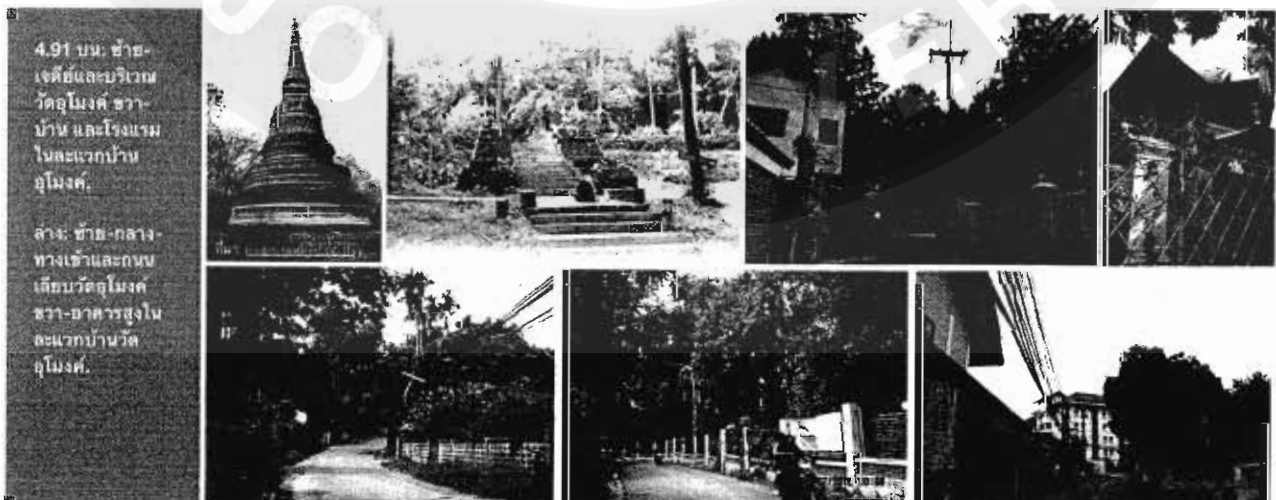
ประวัติวัดอุโมงค์มีตั้งแต่สมัยพญามังราย ที่ทรงทำนุบำรุงพระศาสนา และพระภิกษุสามเณร ทั้งฝ่ายคามวาสีและอรัญวาสี เมื่อพระองค์ได้ทรงทราบว่า พระเจ้ารามคำแหงมหาราช พระสหายผู้ครองนครสุโขทัย ได้ส่งคนไปนิมนต์พระสงฆ์จากเมืองลังกา ที่มาอยู่เมืองนครศรีธรรมราช มาสั่งสอนพระพุทธศาสนา ทั้งฝ่ายปริยัติ และฝ่ายปฏิบัติแก่ชาวเมืองสุโขทัยปรากฏเกียรติคุณว่า พระสงฆ์ลังกาแตกฉานพระไตรปิฎกเคร่งครัดในพระธรรมวินัยยิ่งกว่าพระไทยที่มีอยู่เดิม เกิดศรัทธาเลื่อมใส ประสงค์จะได้พระลังกามาเป็นหลักพระพุทธศาสนาในเมืองเชียงใหม่บ้าง จึงได้ส่งเจ้าหน้าที่ขอพระสงฆ์ลังกา จากพระเจ้ารามคำแหงมหาราชมา 5 รูป เมื่อได้พระลังกา 5 รูป อันมีพระมหากัสสปะเถระ เป็นหัวหน้ามาสมพระประสงค์แล้ว ได้สร้างวัดฝ่ายอรัญวาสีเฉพาะพระลังกาขึ้นวัดหนึ่งต่างหากที่บริเวณป่าฝืน 11 กอ (สถานที่ซึ่งเรียกว่าวัดอุโมงค์ สวนพุทธธรรมทุกวันนี้) การสร้างวัดฝืน 11 กอครั้งนั้นพระองค์ประสงค์จะสร้างเป็นอนุสรณ์ในการนำพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มาประดิษฐานในลานนาไทยเป็นครั้งแรก จึงขอให้มีการวางแผนผังวัดให้ออกต้องตามพระธรรมวินัย และประเพณีอันดีงามของชาวพุทธจริงๆ ผังวัดแบ่งออกเป็นเขต

พุทธาวาส(สถานที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า เช่น พระเจดีย์ พระอุโบสถ) และสังฆาวาส (สถานที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ เช่น ศาลาแสดงธรรม กุฏิพระโรงฉัน) ตามแบบอย่างการสร้างวัดของเมืองลังกา แม้พระเจดีย์ใหญ่อันเป็นหลักชัยของวัด ก็สร้างทรวดทรงแบบพระเจดีย์ในเมืองลังกาทั้งหมด (พระเจดีย์ที่พระเจ้ามังรายสร้างอันเดียวกับพระเจดีย์ใหญ่ที่ปรากฏอยู่ในวัดอุโมงค์สวนพุทธธรรมทุกวันนี้ แต่ของเดิมย่อมกว่าที่ใหญ่ขึ้นยังไม่มากนัก และมองเห็นลวดลายสวยงามชัดเจน พญากือนาธรรมิกราชรัชกาลที่ 9 แห่งราชวงศ์มังรายทรงบูรณะขึ้นใหม่ด้วยการพอกปูนทับของเก่า พร้อมกับการสร้างอุโมงค์ให้พระมหากษัตริย์อยู่ระหว่าง พ.ศ. 1910-1930) เมื่อสร้างวัดเสร็จเรียบร้อย ทรงขนานนามว่า วัดเวฬุภักฐาราม (วัดฝืน 11 กอ)

สำหรับชื่อวัดอุโมงค์ก็ปรากฏมาตั้งแต่ครั้งพญากือนาโปรดให้สร้างอุโมงค์ขึ้นนั่นเอง อุโมงค์ที่ทรงสร้างขึ้นใหม่นี้ทั้งใหญ่และสวยงามมากมีทางเข้าออก 4 ช่อง แต่ละช่องเดินติดต่อกันได้ทั่วถึงข้างฝาผนังด้านในอุโมงค์เจาะช่องสำหรับจุดประทีปให้เกิดความสว่างเป็นระยะ สะดวกแก่พระเดินจงกรม และภาวนาอยู่ข้างใน เพดานอุโมงค์เขียนภาพต่างๆ ด้วยสีน้ำมันไว้ตลอดทั้ง 2 ช่อง ฝีมือที่เขียนดูจะเป็นช่างจีนผสมช่างไทย.

วัดอุโมงค์ยังคงความสำคัญมากระทั่งสมัยปัจจุบัน ในช่วงปี 2555 นี้เองที่คณะศรัทธาวัดอุโมงค์เห็นว่าควรวางแผนผังการพัฒนาวัด เพื่อให้วัดได้เติบโตและรักษาสภาพแวดล้อมที่ดีไว้ได้ดั่งเดิม จึงได้ร่วมกันจัดตั้งคณะทำงานวางแผนผังถาวรวัด เพื่อใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในวัดอย่างเหมาะสมต่อไป.

สำหรับพื้นที่ส่วนอื่นๆ ในละแวกบ้านวัดอุโมงค์ก็ยังคงสภาพเส้นทางขนาดเล็ก ที่มีความร่มรื่นตามธรรมชาติอยู่มาก อย่างไรก็ตามเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อยู่ติดกับละแวกบ้านหล้ากมิตี-ทางเข้าวัดอุโมงค์ (12.13) ซึ่งเต็มไปด้วย

4.91 บน: ซ้าย-เจดีย์และบริเวณวัดอุโมงค์ ขวา-บ้าน และโรงแรมใบตะแกวบ้านอุโมงค์.

ล่าง: ซ้าย-กลาง-ทางเข้าและถนนเลียบวัดอุโมงค์ ขวา-อาคารสูงในละแวกบ้านวัดอุโมงค์.

ด้วยอาคารหอพัก อพาร์ทเมนต์ และคอนโดมิเนียม เนื่องจากอยู่ใกล้มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ละแวกบ้านวัดอุโมงค์จึงมีอาคารสูงของหอพัก อพาร์ทเมนต์ และคอนโดมิเนียม สลับกับบ้านพักอาศัยขนาดเล็กด้วยเช่นกัน. (รูปภาพ 4.91)

วัดร้าง (14.5) ละแวกบ้านวัดร้างเป็นละแวกบ้านที่อยู่ทางตะวันตกสุด และได้สุดของละแวกบ้านในเขตพื้นที่ศึกษาทั้งหมด พื้นที่ละแวกบ้านเป็นพื้นที่เชิงเขาติดกับดอยสุเทพซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตก ลักษณะทางกายภาพ การใช้ประโยชน์พื้นที่ และความหมายคล้ายคลึงกับละแวกบ้านวัดอุโมงค์เป็นอย่างมาก แต่เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ห่างไกลจากชุมชนมากกว่า การถูกรบกวนจากอาคารสูง และสิ่งปลูกสร้างใหม่ๆ ที่เป็นโรงแรม หอพัก อพาร์ทเมนต์ และคอนโดมิเนียมจึงมีน้อยกว่า ละแวกบ้านร้างนี้ ยังเป็นที่ตั้งของที่ทำการเทศบาลตำบลสุเทพด้วย (รูปภาพ 4.92)

สำหรับวัดร้างก็เป็นวัดสำคัญในประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่เช่นเดียวกัน เกี่ยวข้องกับกษัตริย์สมัยราชวงศ์มังรายตั้งแต่ พญาติโลกราช กษัตริย์วงศ์มังรายองค์ที่ 12 พ.ศ. 1984 – 2030 มีเรื่องเล่าว่าพระองค์มีพระราชโอรสอันประสูติจากพระมเหสีเพียงพระองค์เดียวคือท้าวศรีบุญเรือง แต่มีผู้เพ็ดทูลให้พระองค์กลางแครงพระทัยว่าราชโอรสติดภพ พระองค์จึงให้ท้าวศรีบุญเรืองไปครองเมืองเชียงราย และพระโอรสคือพญายอดเชียงรายก็ประสูติที่นั่น เมื่อเกิดความกลางแครงใจเรื่องติดภพถึงที่สุด พระองค์จึงให้ประหารชีวิตท้าวศรีบุญเรืองเสีย และให้พระราชนัดดาครองเมืองเชียงรายมาแต่บัดนั้น (<http://www.watampoeng.com/>)

ครั้นถึง พ.ศ. 2030 พญาติโลกราชเสด็จสวรรคตราชบุตรได้พร้อมใจกันอัญเชิญพญายอดเชียงรายขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ เมื่อพระองค์กลับมาครองเมืองเชียงใหม่ได้ทรงดำเนินการสอบสวนหาผู้ที่เป็นต้นเหตุผู้ที่เป็นต้น

เหตุให้ท้าวศรีบุญเรือง พระราชบิดาต้องสิ้นพระชนม์ และพระราชมารดาของพระองค์ตรอมพระทัย ถึงกับเสียชีวิต โดยที่พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระบวรพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ภายหลังได้สั่งให้สำเร็จโทษผู้กระทำผิดได้แล้ว ทรงเกรงจะเป็นเวรกรรมจึงทรงดำริที่จะหาทางผ่อนคลายมิให้เป็นบาปกรรมต่อกันสืบต่อไป

พญายอดเชียงรายจึงทรงช้างพระที่นั่งอธิษฐานเสี่ยงทายว่า ถ้ามีพระบรมธาตุประดิษฐานที่เชิงดอยสุเทพตามคำบอกเล่าของพระธุดงค์จากต่างเมือง และพระองค์จะได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาสืบต่อไปแล้วก็ให้ช้างพระที่นั่งไปหยุด ณ ที่แห่งนั้น ทรงอธิษฐานแล้วก็ทรงช้างเสด็จไป ช้างนั้นก็ได้พาพระองค์มาหยุดอยู่ใต้ต้นมะเดื่อ พระองค์จึงให้ขุดรอบๆ ต้นมะเดื่อนั้นก็ทรงพบพระบรมธาตุพระเชี้ยวแก้วบรรจุอยู่ในผอบดินแบบเชียงแสน พระองค์จึงทรงทำพิธีสมโภช และจึงบรรจุลงในผอบทองแล้วนำไปบรรจุไว้ในพระเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่ในบริเวณนั้น

ในศิลาจารึก (ตัวหนังสือฝักขาม) ประวัติการสร้างวัดนี้ มีความแปลเป็นภาษาปัจจุบันว่า “วันศุกร์ขึ้นสามค่ำ เดือนเจ็ด ปีชวด พุทธศักราชสองพันสามสิบห้าปี เวลา 08.20 น. ได้ฤกษ์ภรณ์ (ดาวงอนโก) ได้โยคมหาอุจจ์” คือการก่อสร้างวัดได้ส่วนกันทั้งทางฝ่าย พุทธจักรและอาณาจักร โดยพระองค์ได้ทรงมีพระราชบัญชาให้พระมเหสีชื่อ พระนางอะตะปาเทวี เป็นผู้ดำเนินการสร้าง

วัดร้างหรือวัดดงไปหาราม ได้อยู่ในสภาพวัดร้างมาหลายยุคหลายสมัยและเมื่อสงครามโลกครั้งที่สอง กองทหารญี่ปุ่นได้เข้ามาครอบครองใช้เป็นที่พักปฏิบัติการปรากฏว่าได้มีผู้ลักลอบขุดพระธาตุเจดีย์ ได้นำเอาพระพุทธรูปและวัตถุโบราณต่าง ๆ ไป อุโบสถและวิหารที่พระเจ้ายอดเชียงรายและพระมเหสีทรงสร้างขึ้นพร้อมกับวัด ได้ชำรุดทรุดโทรมแตกหักพังจนสภาพต่าง ๆ แทบไม่หลงเหลืออยู่เลย

ภาพ 4.92 บน:
ซ้าย-วิหารวัดร้าง
กลาง-ชาว
เล็งทางไปสู่วัดร้าง

ล่าง: ซ้าย-
เทศบาลตำบลสุ
เทพมณฑล
ชลประทาน กลาง-
อพาร์ทเมนต์ใน
พื้นที่ธรรม ชาติ
ขวา-เส้นทาง
บริเวณวัดร้าง

หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองสงบลงแล้ว พวกชาวบ้านที่อพยพหลบภัยไปอยู่ที่อื่น ก็ทยอยกันกลับมา สภาพวัดก็ยังขาดการบำรุงรักษาบางครั้งขาดพระจำพรรษาหรือถ้ามีก็เพียงรูปเดียว ต่อมาในปี พ.ศ.2512 เริ่มมีการก่อสร้างวิหารขึ้นใหม่ แล้วจึงได้อาราธนาพระภิกษุชาวบ้านร้างรูปหนึ่งชื่อ หลวงปู่จันทร์สม หรือ ครูบาสมาปการองค์แล้วได้ระยะหนึ่ง ทำให้วิหารแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2516 ต่อมา ท่านถึงแก่มรณภาพ วัดก็ขาดพระจำพรรษาไปจนถึงปลายปี พ.ศ. 2517

อุโบสถที่มีอยู่ในเวลานี้ได้สร้างขึ้นใหม่บนฐานอุโบสถเดิม เมื่อปี พ.ศ. 2519 พระครูพิพัฒนคุณาภิบาล (ทอง สิริมงคล) เป็นเจ้าอาวาสวัดเมืองมาและเป็นอาจารย์ใหญ่ ฝ่ายวิปัสสนาธุระประจำสำนักวัดเมืองมาได้รับมอบหมายจากคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ให้เข้ามาพัฒนาวัดร้างเป็นสำนักปฏิบัติธรรม โดยวางโครงการที่จะขยายงานวิปัสสนากรรมฐานขึ้นอีกแห่งหนึ่ง จึงได้มาจำพรรษาอยู่ที่วัดร้าง หรือ ตโปทารามแห่งนี้ แล้วชักชวนชาวบ้านในท้องถิ่น ตลอดถึงผู้ใจบุญทั้งหลาย ช่วยกันบูรณะปฏิสังขรณ์ฟื้นฟูขึ้นและได้เปิดป้ายสำนักวิปัสสนากรรมฐานวัดร้าง เมื่อวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ. 2518 ตรงกับวันเสาร์ขึ้น 11 ค่ำ ต่อมาท่านได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในปี พ.ศ. 2531 และได้พัฒนาก่อสร้างถาวรวัตถุ ตลอดจนซ่อมแซมบูรณะถาวรวัตถุภายในวัดให้เจริญรุ่งเรือง

วัดร้าง (ตโปทาราม) เป็นวัดวิปัสสนากรรมฐานทางภาคเหนือ ที่ทำการอบรมพระกรรมฐานในแนวสติปัฏฐาน 4 ที่ปัจจุบันมีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ารับการอบรมปฏิบัติต่อเนื่องกันตลอดปีไม่ขาดสาย เป็นวัดแห่งแรก ที่มีพระไตรปิฎกฉบับล้านนา และได้ชื่อว่าเป็นวัดที่มีพระไตรปิฎกฉบับภาษาต่าง ๆ มากที่สุด วัดหนึ่งในประเทศไทย.

ย่านทางตะวันออก

ประกอบด้วย ย่าน 3 ย่าน ได้แก่ ย่านลังกา-ชะจาว (1) ซึ่งอยู่ทางเหนือแนวถนนสุขุมวิทหรือแนวถนนนอกเมืองออกไป ย่านวัดเกต-ฟ้าฮ่าม-สันป่าข่อย (2) และย่านบ้านเด่น-หนองหอย (3) ย่านระดับเมืองเหล่านี้ยังประกอบด้วย ย่านระดับละแวกบ้านอีกเป็นจำนวนมากซึ่งจะกล่าวถึงในรายละเอียดต่อไป

4.2.12 ย่านลังกา-ชะจาว (1)

ย่านนี้เป็นย่านที่คนเมืองเชียงใหม่ส่วนใหญ่ไม่ได้มีกิจกรรมในบริเวณนี้มากนัก แต่เป็นย่านที่รู้จักในฐานะชุมชนดั้งเดิมอีกชุมชนหนึ่งของเชียงใหม่ และเป็นทางสัญจรผ่านไปสู่พื้นที่อื่นๆ ผังตะวันออกของแม่น้ำปิงไปทางทิศเหนือของเมือง เป็นย่านที่ถูกชนบทด้วยถนนขนาดใหญ่ ได้แก่ ถนนเชียงใหม่-พร้าวทางตะวันออก และถนนสุขุมวิทหรือแนวถนนใต้ ส่วนขอบเขตย่านทางตะวันตกเป็นลำน้ำแม่ปิง ขอบเขตทางเหนือของย่านช่วงลังกา-ชะจาวนี้ ไม่ชัดเจนมากนัก เส้นขอบเขตเกิดจากการกำหนดพื้นที่สิ่งปลูกสร้าง (built up area) ที่ต่อเนื่องกันมากกว่า (ภาพ 4.93)

พื้นที่ย่านลังกา-ชะจาวนี้เหมือนถูกตัดขาดจากพื้นที่ส่วนอื่นของเมือง แม้บริเวณชุมชนเดิมของลังกา-ชะจาวเดิมนั้นเป็นพื้นที่ที่ต่อเนื่องเชื่อมไปยังชุมชนหรือย่านสันผีเสื้อ และจะครอบคลุมพื้นที่ทั้งด้านตะวันออกของแม่น้ำปิงไปถึงพื้นที่ฝั่งตะวันตกของถนนเชียงใหม่-พร้าว ในช่วงต้นของถนน ถนนเชียงใหม่-พร้าว ซึ่งเป็นถนนที่ตัดขึ้นภายหลัง ได้ตัดผ่านพื้นที่บางส่วนของย่านลังกา-ชะจาว

การใช้พื้นที่ที่สำคัญซึ่งมีผลต่อการรับรู้ย่านนี้สำหรับผังตะวันออกของแม่น้ำปิงเป็นพื้นที่ของชุมชนริมน้ำดั้งเดิม ได้แก่ชุมชนชะจาว มีวัดชะจาวเป็นองค์ประกอบสำคัญ และชุมชนลังกามีวัดลังกาเป็นศูนย์กลางส่วนที่เหลือเป็นชุมชนเดิมสลับกับที่พักอาศัยหนาแน่นน้อย และพื้นที่ว่างซึ่งมาทดแทนพื้นที่เกษตรกรรมเดิมของ

บริเวณ โดยมีพื้นที่ริมถนนเชียงใหม่ -พร้าวเป็นพื้นที่ประเภทธุรกิจการค้าต่างๆ ย่านลัγκα-ชะจาว ประกอบด้วยละแวกบ้านอีก 3 ละแวกบ้าน ได้แก่

วัดท่ากระดาศ (1.1) เป็นพื้นที่ส่วนกลางของย่านทางเหนือของเมืองพื้นที่หนึ่ง ละแวกบ้านวัดท่ากระดาศนี้เป็นชุมชนที่มีมาแต่เดิม ปัจจุบันยังคงสภาพเป็นชุมชนอยู่อาศัยหนาแน่นน้อยถึงปานกลาง ประกอบด้วยบ้านพักอาศัยสูง 1-2 ชั้น และทางทิศเหนือของย่านเริ่มมีการแทรกตัวของบ้านจัดสรรอยู่ วัดท่ากระดาศเป็นศูนย์กลางระดับชุมชนขนาดเล็ก จึงไม่ได้มีบทบาทมากนักในระดับเมืองเชียงใหม่ (ดูภาพ 4.94)

ลัγκα-ชะจาว (1.2) เป็นพื้นที่ส่วนล่างสุดของย่านลัγκα-ชะจาว ละแวกบ้านวัดชะจาวนี้เป็นชุมชนริมน้ำที่มีมาแต่เดิม ปัจจุบันยังคงสภาพเป็นชุมชนอยู่อาศัยหนาแน่นน้อย มีประกอบด้วยบ้านพักอาศัยสูง 1-2 ชั้น และเริ่มมีอาคารหอพักขนาดไม่เกิน 4 ชั้นแทรกตัวอยู่บ้างบางส่วน โดยพื้นที่ริมน้ำเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงความเป็นเจ้าของที่ดิน มีบ้านอยู่อาศัยชั้นดีเพิ่มมากขึ้น วัดลัγκα-ชะจาว และตลาดชะจาวเป็นศูนย์กลางระดับชุมชนขนาดเล็กของพื้นที่ใกล้เคียง จึงไม่ได้มีบทบาทมากนักในระดับเมืองเชียงใหม่ นับว่ายังเป็นชุมชนอยู่อาศัยที่มีลักษณะใกล้เคียงกับชุมชนแบบดั้งเดิมอยู่มาก นอกจากนี้ยังมีร้านค้า โชว์รูมรถยนต์ ร้านขายเฟอร์นิเจอร์ และร้านอาหารตั้งอยู่ในบริเวณย่านนี้ที่ริมถนนหุบเปอร์โฮเวย์ และริมถนนเชียงใหม่-พร้าว (ดูภาพ 4.94)

วัดสันทราย(ต้นกอก) (1.3) ลักษณะชุมชน ละแวกบ้านของวัดสันทรายเป็นชุมชนเดิมริมน้ำที่ยังคงสภาพชุมชนแบบดั้งเดิมอยู่ เช่นเดียวกับละแวกบ้านวัดชะจาวด้วย ยกเว้นบริเวณละแวกบ้านชะจาวมีความคึกคักมากกว่า เพราะอยู่ติดกับตลาด บริเวณละแวกบ้านของวัดสันทรายและละแวกบ้านชะจาวยังมีพื้นที่สวน และพื้นที่ว่างขนาดใหญ่ (ดูภาพ 4.94).

4.2.13 ย่านวัดเกต-ฟ้าฮ่าม-สันป่าข่อย (2)

ย่านนี้เป็นย่านที่คนเมืองเชียงใหม่ส่วนใหญ่เข้ามาใช้พื้นที่หรือกิจกรรมในบริเวณย่าน เนื่องจากเป็นพื้นที่การค้าขายเดิม สถานศึกษา สถานพยาบาล สถานที่ราชการ รัฐวิสาหกิจ และการคมนาคมขนส่ง เป็นย่านที่รู้จักในฐานะชุมชนดั้งเดิมอีกชุมชนหนึ่งของเชียงใหม่ และเป็นทางสัญจรผ่านไปสู่อื่นๆ ผังตะวันออกของแม่น้ำปิงไปทางทิศเหนือของเมือง เป็นย่านที่ถูกขนานด้วยถนนขนาดใหญ่ ได้แก่ ถนนหุบเปอร์โฮเวย์ทางตะวันออกไปจนถึงทางเหนือของย่าน ส่วนขอบเขตย่านทางตะวันตกเป็นลำน้ำแม่ปิง ขอบเขตทางใต้ของย่านวัดเกต-ฟ้าฮ่าม-สันป่าข่อยนี้ ใช้ขอบเขตพื้นที่สิ่งปลูกสร้าง (built up area) ที่มีความต่อเนื่องกัน แต่การแบ่งพื้นที่ดังกล่าวก็อาจต้องมีการตรวจสอบโดยละเอียด โดยผู้อยู่อาศัยในชุมชนอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากการกำหนดขอบเขตอาจต้องใช้ปัจจัยทางสังคมเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจด้วย การใช้ปัจจัยทางกายภาพอย่างเดียวอาจไม่สะท้อนลักษณะที่แท้จริง ของแต่ละพื้นที่ได้อย่างครบถ้วน (ดูแผนที่ในภาพ 4.94).

พื้นที่ย่านวัดเกต-ฟ้าฮ่าม-สันป่าข่อยนี้ เป็นพื้นที่ส่วนที่เชื่อมกับพื้นที่ส่วนอื่นของเมือง ย่านทางตะวันตกที่เชื่อมไปย่านช้างม้อย-กาดหลวง-ท่าแพ ทางตะวันออกที่เชื่อมไปยังหนองป่าครั่ง อำเภอสันกำแพง อำเภอสันทรายและอำเภอต๋องสะเก็ด พื้นที่ทางใต้เชื่อมไปยังย่านบ้านเด่น-หนองหอย อำเภอสารภี อำเภอหางดง และจังหวัดลำพูน ส่วนพื้นที่ทางเหนือเชื่อมไปยังย่านลัγκα-ชะจาว แม้บริเวณชุมชนเดิมของย่านวัดเกต-ฟ้าฮ่าม-สันป่าข่อยเดิมนั้นเป็นพื้นที่ที่ต่อเนื่องเชื่อมไปยังชุมชนหรือย่าน

การใช้พื้นที่ที่สำคัญซึ่งมีผลต่อการรับรู้ย่านนี้สำหรับผังตะวันออกของแม่น้ำปิงเป็นพื้นที่ของชุมชนริมน้ำดั้งเดิม ได้แก่ชุมชนวัดเกต มีวัดวัดเกตการาม คริสต์จักรที่หนึ่งเชียงใหม่ วัดชีกส์ และมียึดเป็นองค์ประกอบ

ภาพ 4.94
ซ้าย:ถนนเลียบริม
แม่น้ำปิงละแวก
บ้านวัดสันทราย
คั่นกอกต่อเนื่องไป
วัดลัγκα และบ้าน
พักอาศัยแบบ
ชุมชนดั้งเดิม.

กลาง:ถนนหน้าวัด
ลัγκα-ชะจาว และ
บริเวณตลาด

ขวา: เส้นทาง
ระหว่างละแวก
บ้านวัดลัγκαถึง
ละแวกบ้านวัด
สันทรายต้นกอก

สำคัญ ชุมชนฟ้าฮ่ามมีวัดฟ้าฮ่ามเป็นศูนย์กลาง ชุมชนสันป่าข่อย มีวัดสันป่าข่อย และตลาดสันป่าข่อยเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่คนส่วนใหญ่เข้ามาใช้พื้นที่ทั้งในส่วนตลาดสันป่าข่อย และย่านการค้าตลอดสองฝั่งของถนนเจริญเมือง ตลอดจนกิจกรรมการค้าถนนคนเดินระดับเมือง บริเวณถนนบำรุงราษฎร์ช่วงระหว่างสี่แยกโรงเรียนปรินส์ขึ้นไปทางเหนือจนถึงพื้นที่ริมถนนรัตนโกสินทร์ด้านหลังโรงเรียนปรินส์ โดยการปรับเปลี่ยนพื้นที่สัญจรมาเป็นพื้นที่กิจกรรมการค้าขายสินค้าต่างๆ เฉพาะช่วงวันเสาร์กลางวันและวันอาทิตย์กลางวัน(ถนนคนเดินหลังปรินส์) ส่วนที่เหลือเป็นชุมชนเดิมสลับกับที่พักอาศัยหนาแน่นน้อยถึงปานกลาง โดยมีพื้นที่ริมถนนซูเปอร์ไฮเวย์เป็นพื้นที่ประเภทธุรกิจการค้าต่างๆ

ย่านวัดเกต-ฟ้าฮ่าม-สันป่าข่อย ประกอบด้วยละแวกบ้านอีก 13 ละแวกบ้าน ได้แก่

สันกุเหล็ก-หลังโรงเรียนปรินส์ (2.1) เป็นพื้นที่ชุมชนเดิมอีกชุมชนหนึ่ง ที่มีการตั้งถิ่นฐานทางทิศเหนือของย่าน พื้นที่ชุมชนจะเชื่อมต่อกับสุสานสันกุเหล็กและเป็นหนึ่งในสุสานที่ใช้ในการฃาปนกิจของชาวเชียงใหม่ ในฝั่งตะวันออกแม่น้ำปิง ละแวกบ้านสันกุเหล็กนี้เป็นชุมชนที่มีมาแต่เดิม ปัจจุบันยังคงสภาพเป็นชุมชนอยู่อาศัยหนาแน่นน้อยถึงปานกลาง ประกอบด้วยบ้านพักอาศัยสูง 1-2 ชั้น และทางทิศเหนือของย่านมีพื้นที่ขนาดใหญ่ของบริษัทนิมซีเสิ่งที่ใช้เป็นศูนย์กลางการขนส่งสินค้า ตลอดจนการขยายของฝากของที่ระลึกของวันสันท์ และร้านค้าวัสดุก่อสร้าง จึงทำให้พื้นที่นี้มีบทบาทมากในระดับเมืองเชียงใหม่

อาเขต (2.2) หรือสถานีขนส่งผู้โดยสารเชียงใหม่ แห่งที่ 2 บริเวณนี้เป็นพื้นที่ริมถนนซูเปอร์ไฮเวย์ขนาดใหญ่ เพราะรวมพื้นที่สถานีขนส่งอาเขตเชียงใหม่ พื้นที่การค้า และพื้นที่เว้นว่างที่ยังไม่ได้พัฒนาโดยรอบอีกจำนวนมาก (ดูภาพถ่ายทางอากาศ ภาพ 4.95 ประกอบ)

เนื่องจากเดิมเป็นพื้นที่สำนักงานขนส่งจังหวัดเชียงใหม่ เป็นสถานที่ที่ใช้ในการเดินทางไปยังจังหวัดอื่น และการต่อทะเบียนรถประเภทต่างๆ ตลอดจนเป็นสถานที่สอบใบอนุญาตขับขี่ แต่ต่อมาส่วนสำนักงานขนส่งจังหวัดเชียงใหม่ได้ย้ายสำนักงานไปยังบริเวณถนนเชียงใหม่-หางดง ทำให้พื้นที่สถานีขนส่งอาเขตเชียงใหม่เป็นสถานที่ในการเดินทางโดยรถประจำทางไปยังกรุงเทพฯ และจังหวัดต่างๆ อย่างไรก็ตามบริเวณสถานีขนส่งยังมีอาคารพาณิชย์ที่ไม่ได้ใช้งานบริเวณทางเข้าจากถนนแก้วนครรัฐเป็นจำนวนมาก ทำให้เป็นบริเวณที่ดูเหมือนรกร้างเสื่อมโทรม ประกอบกับถนนภายในสถานีเองก็มักเป็นปัญหาขาดการดูแลเช่นเดียวกับสถานีขนส่งทั่วไป ทำให้บริเวณนี้มีสภาพเป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างเสื่อมโทรมแห่งหนึ่งของเมือง (ภาพ 4.96).

อย่างไรก็ตามช่วงประมาณกลางปีพ.ศ. 2555 นี้เองที่บริเวณสถานีขนส่งเชียงใหม่แห่งที่ 2 นี้ ได้เริ่มเปิดตัวโครงการลงทุนพื้นที่การค้าขนาดใหญ่ บริเวณติดสถานีขนส่งและถนนซูเปอร์ไฮเวย์ ทำให้บริเวณสถานีขนส่งเชียงใหม่แห่งที่ 2 เริ่มมีสัญญาณในทางที่ดี สภาพแวดล้อมทางกายภาพดีขึ้น ผู้คนไปใช้พื้นที่มากขึ้น และมีแนวโน้มว่าจะกลายเป็นพื้นที่เศรษฐกิจใหม่อีกแห่งหนึ่งของเมืองด้วย.

ทุ่งโฮเต็ล (2.3) ซึ่งเป็นที่ตั้งของบริษัท ทีโอที จำกัด(มหาชน) และศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคที่ 1 บริเวณนี้เป็นพื้นที่ริมถนนซูเปอร์ไฮเวย์ขนาดใหญ่ทางตะวันออก ถนนทุ่งโฮเต็ลอยู่ทางตะวันตกของพื้นที่บริเวณนี้มีบ้านพักอาศัยเป็นหลังๆกระจายไปในพื้นที่สลับกับอาคารสำนักงานหรือหอพักสูง 4-5 ชั้น และมีพื้นที่ว่างยังไม่มีการพัฒนาโดยรอบอีกจำนวนมาก ซึ่งอยู่ด้านหลังสำนักงานองค์การโทรศัพท์และสำนักงานส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคเหนือ พื้นที่ส่วนนี้ไม่เป็นที่รู้จักหรือรับรู้สำหรับชาวเชียงใหม่เท่าใดนัก ยกเว้นผู้ที่อาศัยหรือทำงานในบริเวณนี้

หนองปรือ-หนองป่าครั่ง-เจริญเมือง (2.4) จากภาพถ่ายทางอากาศ(ภาพ 4.95) จะเห็นพื้นที่ทั้งสองฝั่งถนนเจริญเมืองเป็นชุมชนที่มีความต่อเนื่องกัน บ้านพักอาศัยเป็นที่ยู่ออาศัยเป็นหลังๆ โดยมีวัดหนองป่าครั่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน และบริเวณริมถนนเจริญเมืองทั้งสองฝั่งจะมีการค้าขายเกี่ยวกับอุปกรณ์ประดับยนต์อยู่หลายแห่ง ตลอดจนการค้าขายสินค้าประเภทอื่นๆ บริเวณริมถนนสุขุมวิทไฮเวย์จะมีธุรกิจการค้าหลายประเภท โดยส่วนตะวันตกของพื้นที่จะติดกับถนนเลียบทางรถไฟ

บ้านใหม่-คันขาม (2.5) บริเวณนี้เป็นพื้นที่ชุมชนเดิม ปัจจุบันยังคงสภาพเป็นชุมชนอยู่อาศัยหนาแน่นน้อยถึงปานกลาง ประกอบด้วยบ้านพักอาศัยสูง 1-2 ชั้น และมีบ้านพักข้าราชการทหาร สังกัดมณฑลทหารบกที่ 33 (ค่ายกาวิละ) อยู่บริเวณบ้านคันขามที่เชื่อมต่อทางตะวันตกไปยังสถานีรถไฟ และค่ายกาวิละ พื้นที่ส่วนนี้ไม่เป็นที่รู้จักหรือรับรู้สำหรับชาวเชียงใหม่หรือผู้มาเยือนมากเท่าใดนัก ยกเว้นผู้ที่อาศัยหรือทำงานในบริเวณนี้ เพราะไม่ได้เป็นพื้นที่สำคัญของเมือง

แมคคอร์มิค-ดารา (2.6) เป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลแมคคอร์มิค คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ และโรงเรียนดาราวิทยาลัย บริเวณนี้เป็นบริเวณที่อยู่ทั้งสองฝั่งของถนนแก้ววรุฒ์ ประกอบการค้าประเภทร้านอาหารบริเวณด้านหน้าโรงพยาบาลแมคคอร์มิค และมีอาคารบ้านเรือนเป็นหลังๆ อยู่ริมถนนแก้ววรุฒ์ และถนนทุ่งโฮเต็ล ตลอดจนการค้าขายสินค้าประเภทต่างๆ โดยส่วนตะวันตกของพื้นที่ติดกับถนนบำรุงราษฎร์ พื้นที่ทางใต้ของพื้นที่นี้ มีที่ว่างขนาดใหญ่ติดจากกลุ่มอาคารพักอาศัย ทางทิศตะวันออกติดของพื้นที่ว่างติดกับอาคารบ้านเรือนที่อยู่ติดกับถนนทุ่งโฮเต็ล มีการตั้งถิ่นฐานของอาคารบ้านเรือน ทางใต้ของพื้นที่บริเวณนี้จะเชื่อมต่อกับพื้นที่ย่านสันป่าข่อย และทุ่งโฮเต็ล ปัจจุบันยังคงสภาพเป็นที่ว่างขนาดใหญ่ที่มีศักยภาพในการพัฒนา ส่วนทาง

ทิศเหนือของพื้นที่ว่างเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกับกลุ่มอาคารที่อยู่ด้านหลังโรงพยาบาลแมคคอร์มิค และโรงเรียนดาราวิทยาลัย

รายละเอียดขององค์ประกอบสำคัญในละแวกบ้านมีดังนี้

โรงพยาบาลแมคคอร์มิค ก่อตั้งในปีพ.ศ.2431(ค.ศ. 1888) โดยคณะมิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน ตั้งชื่อโรงพยาบาลตามชื่อของนางไซรัส แมคคอร์มิค (Mrs.Cyrus McCormick) เพื่อเป็นเกียรติที่ได้รับบริจาคเงินเพื่อสร้างโรงพยาบาล ในปี พ.ศ. 2463 (ค.ศ. 1920) นพ. อี. ซี. คอร์ธ มิชชันนารี นายแพทย์ผู้อำนวยการคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน ได้รับรองคืนในการก่อสร้างโรงพยาบาลใหม่บนผืนดิน ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งของโรงพยาบาลในปัจจุบัน ปี พ.ศ. 2472 (ค.ศ. 1929) สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ได้เสด็จมาประทับและทรงงานแพทย์ ณ โรงพยาบาลแมคคอร์มิค พระองค์ทรงปฏิบัติพระราชกิจด้วยความรัก และเมตตาเป็นที่ซาบซึ้งใจของผู้เจ็บป่วยและชาวเชียงใหม่อย่างยิ่ง จึงพร้อมใจกันถวายพระสมัญญาว่า "หมอเจ้าฟ้า" ทางโรงพยาบาลแมคคอร์มิค และชาวล้านนาได้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ และพระเมตตาคุณ เป็นล้นพ้น

ปี พ.ศ. 2485 - 2489 (ค.ศ. 1949) อเมริกันเพรสไบทีเรียนได้ส่งมอบโรงพยาบาลแมคคอร์มิคให้อยู่ในความรับผิดชอบของมูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย นับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมากิจการของโรงพยาบาลแมคคอร์มิค จึงดำเนินการภายใต้การบริหารงานของบุคลากรที่เป็นคนไทยมาโดยตลอด ปัจจุบันโรงพยาบาลแมคคอร์มิค ยังเป็นสถานปฏิบัติการของคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพอีกด้วย (<http://www.mccormick.in.th/about%20history.htm>, 24 กันยายน 2555) พื้นที่ส่วนนี้เป็นที่รู้จักหรือรับรู้สำหรับชาวเชียงใหม่

ภาพ 4.96 ซ้าย: สดามิชนสงฆ์โดยสารเชียงใหม่ แห่งที่2 (อนาเขต) <http://www.mccormick.com/gallery/256/>

กลาง: ถนนทุ่งโฮเต็ล (2.3) <http://www.bangkok.com/viewimg.php?>

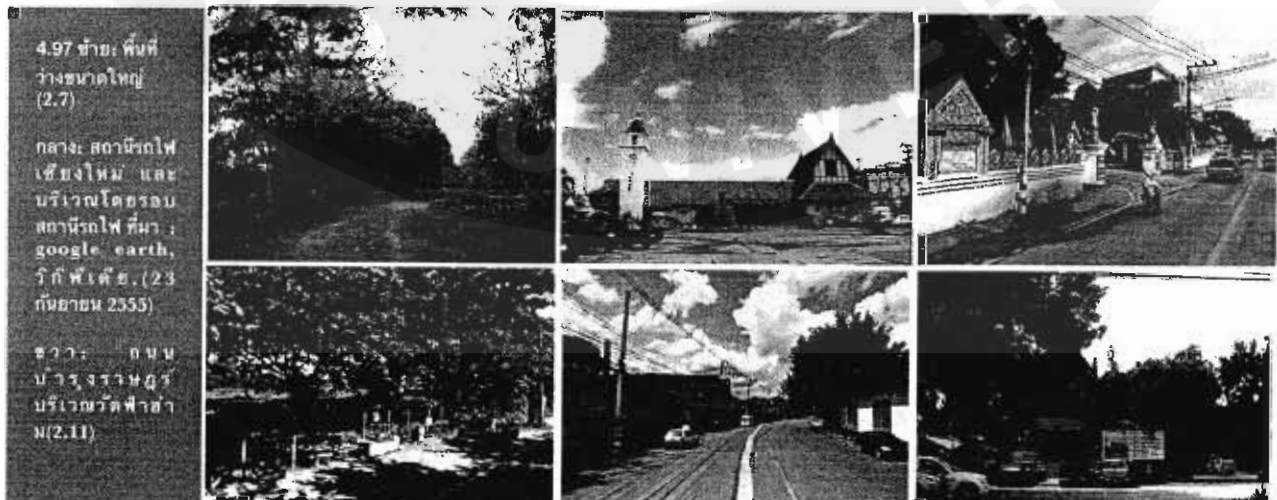
ขวา: ถนนแก้ววรุฒ์ ที่มา: google earth 20 กันยายน 2555

เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความเชื่อมโยงกับการรักษาพยาบาลของชาวเชียงใหม่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำอิง

คณะพยาบาลศาสตร์ แมคคอร์มิค มหาวิทยาลัยพายัพ ได้เริ่มก่อตั้งโรงเรียนฝึกหัดนางพยาบาลแห่งโรงพยาบาลแมคคอร์มิค ในปีพ.ศ.2466 โดยนพ.เอ็ดวิน ซี คอร์ท (Dr. Edwin C. Cort) แพทย์คริสเตียนชาวอเมริกัน และผู้อำนวยการคนแรกของโรงพยาบาลแมคคอร์มิค ต่อมาในปีพ.ศ. 2517 ได้รวมกับวิทยาลัยพระคริสตธรรม ก่อตั้งเป็นวิทยาลัยพายัพได้เปลี่ยนสถานะเป็นคณะพยาบาลศาสตร์แมคคอร์มิควิทยาลัยพายัพ ในปีพ.ศ. 2521 จนมาเป็นคณะพยาบาลศาสตร์แมคคอร์มิค มหาวิทยาลัยพายัพ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2527 จนถึงปัจจุบัน (<http://nurse.payap.ac.th>, 24 กันยายน 2555) พื้นที่ส่วนนี้เป็นที่รู้จักหรือรับรู้สำหรับชาวเชียงใหม่ เนื่องจากมีกิจกรรมที่มีความต่อเนื่องกับโรงพยาบาลแมคคอร์มิค

โรงเรียนดาราวิทยาลัย ก่อตั้งขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2421 เป็นโรงเรียนสตรีแห่งแรกของภาคเหนือ ก่อตั้งโดยมิชชันนารีชาวอเมริกันคือ ศาสนาจารย์ ดร.ดามิเอล และนาง โซเฟียบริดเลย์ แมคกิลวารี จุดประสงค์ของการจัดการศึกษาในระยะแรกคือการให้การศึกษากับสตรีได้เรียนหนังสือทัดเทียมกับผู้ชายดังนั้นในปี พ.ศ. 2421 นาง โซเฟียบริดเลย์ แมคกิลวารี จึงได้เปิดสอนเด็กผู้หญิง ขึ้นที่บ้านพักของท่านโดยสอนการเย็บปักถักร้อย และคริสตจริยธรรม ต่อมาผู้ปกครองได้เริ่มเห็นความสำคัญของการให้การศึกษากับสตรี จึงส่งบุตร หลานไป เรียนหนังสือมากขึ้น จัดตั้งเป็นโรงเรียนสตรีแห่งแรกในจังหวัดเชียงใหม่นี้ชื่อ ว่า" โรงเรียนสตรี "สถานที่ตั้งคือเชิงสะพานนวรัฐ (ปัจจุบันคือที่ตั้งของคริสตจักรที่หนึ่ง เชียงใหม่) ประวัติโรงเรียนดาราวิทยาลัยที่เชิงสะพานนวรัฐแห่งนี้ มีประวัติว่าเป็นพื้นที่ที่เจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าหลวงเชียงใหม่ประทานให้ ดร.แมคกิลวารีที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ โดยมอบเมื่อปี พ.ศ. 2413 ดร.แมคกิลวารีเห็นว่าการศึกษานี้ของเด็กหญิงมีความสำคัญจึงได้เริ่มเปิดสอนเด็กหญิงขึ้น เริ่มจากให้ภรรยา คือ นางแมคกิล

วารีรวบรวมเด็กหญิงที่เข้ารีตศาสนาคริสต์ประมาณ 7-8 คน มาอยู่ที่บ้านและสอนหนังสือให้ ปี พ.ศ. 2422 จึงเริ่มเปิดการสอนอย่างจริงจังโดยมีนักเรียนที่เคยเรียนกับนางแมคกิลวารี 2 คนช่วยสอน ขณะนั้นมีนักเรียน 20 คน ชาวบ้านทั่วไปเรียกโรงเรียนนี้ว่า "โรงเรียนสตรีสันป่าข่อย" ต่อมานักเรียนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โรงเรียนเปลี่ยนชื่อจากโรงเรียนสตรีเป็น "โรงเรียนพระราชชายา" เพื่อเป็นเกียรติแก่เจ้าดารารัศมี พระราชชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากนี้ต่อมาด้านข้างโรงเรียนพระราชชายาได้มีการจัดตั้งโรงเรียนเพนเนอร์เมโมเรียลขึ้นในปี พ.ศ. 2434 เพื่อเป็นการระลึกถึงมิชชันนารีที่ชื่อเพนเนอร์ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้อุทิศชีวิตทำงานเผยแผ่ศาสนาจนกระทั่งเสียชีวิต แต่ต่อมาโรงเรียนได้ยุบเลิกนักเรียนมารวมกับโรงเรียนพระราชชายา ในปี พ.ศ. 2464 ทางมิชชันเห็นว่าสถานที่เดิมคับแคบจึงได้ไปซื้อที่ดินที่บ้านหนองเส่งติดโรงพยาบาลแมคคอร์มิคเนื้อที่ 70 ไร่เศษ ใช้เป็นหอพักนักเรียนประจำและต่อมาได้ก่อสร้างอาคารเรียนและบ้านพักอาจารย์ใหญ่ อีก 2 ปี ต่อมาจึงเปิดสอนได้และได้ย้ายนักเรียนชั้นมัธยมไปเรียนสถานที่แห่งใหม่ซึ่งเรียกกันว่า "ดาราเหนือ" ได้ขออนุญาตพระราชชายาเจ้าดารารัศมีเปลี่ยนชื่อโรงเรียนเป็นโรงเรียน "ดาราวิทยาลัย" ตามพระนามของ "เจ้าดารารัศมี" ปี พ.ศ. 2490 โรงเรียนก็ได้เปิดแผนกมัธยมปลายขึ้น และวันที่ 1 พฤษภาคม 2506 ได้ย้ายแผนกอนุบาล และประถมที่อยู่เชิงสะพานนวรัฐมารวมกันที่ 196 ถนนแก้ววรัฐ ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง อันเป็นสถานที่ตั้งของโรงเรียนในปัจจุบันนี้ และได้เปลี่ยนรูปแบบจากโรงเรียนประจำหญิงล้วนเป็นโรงเรียนสหศึกษาเรียนร่วมกันทั้งชายและหญิงในการศึกษา 2532 (ประวัติโรงเรียนดาราวิทยาลัย, หนังสือการศึกษา 2546) พื้นที่ส่วนนี้เป็นที่รู้จักหรือรับรู้สำหรับชาวเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความเชื่อมโยงกับการศึกษาของนักเรียนชาวเชียงใหม่อีกแห่งหนึ่งที่มีความสำคัญ.

สำนักงานชลประทานที่ 1 เชียงใหม่-สมาคมพาณิชย์ สามัคคีเชียงใหม่ (2.7) บริเวณนี้เป็นพื้นที่ริมถนนทุ่งโฮเต็ลทางตะวันออก พื้นที่ว่างขนาดใหญ่(2.7)อยู่ทางตะวันตกของพื้นที่ บริเวณนี้มีบ้านพักอาศัยเป็นหลังๆ กระจายไปในพื้นที่สลับกับอาคารสำนักงานหรือหอพักสูง 3-4 ชั้น และมีพื้นที่ว่างยังไม่มีการพัฒนาซึ่งอยู่ด้านหลังสำนักงานประทานที่1เชียงใหม่ พื้นที่ส่วนนี้เป็นที่รู้จักหรือรับรู้สำหรับชาวเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมเกี่ยวกับการกีฬาบริเวณภายในสมาคมพาณิชย์สามัคคี เชียงใหม่ และมีความเชื่อมโยงกิจกรรม เส้นทางสัญจรไปยังพื้นที่ย่านที่สำคัญย่านอื่นทางเหนือเช่น โรงพยาบาลแมคคอร์มิค โรงเรียนดาราวิทยาลัย และย่านทางใต้ได้แก่ สถานีรถไฟ (ที่จะกล่าวต่อไป)

สถานีรถไฟเชียงใหม่ (2.8) บริเวณนี้เป็นพื้นที่ที่มีการขยายตัวมาจากย่านชุมชนวัดเกตการาม และชุมชนสันป่าข่อย เนื่องจากอดีตมีการติดต่อค้าขายโดยการขนส่งทางน้ำ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2464 เมื่อมีรถไฟมาถึงเมืองเชียงใหม่ ทำให้การขนส่งเปลี่ยนมาเป็นการขนส่งทางรถไฟมากขึ้นทำให้มีการตั้งบ้านเรือน ร้านค้า โรงแรม และโกดังสินค้าบริเวณใกล้เคียงหรือโดยรอบสถานีรถไฟ ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ตลอดจนถึงที่ตั้งของที่ทำการไปรษณีย์เชียงใหม่ก็อยู่ในพื้นที่ของย่านนี้ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่รู้จักของคนเชียงใหม่ และคนต่างพื้นที่ เนื่องจากเป็นย่านสำคัญในการเดินทางโดยรถไฟไปยังกรุงเทพฯ จึงมีความสำคัญในระดับเมือง (ดูภาพ 4.97).

ค่ายกาวิละ (2.9) หรือ มณฑลทหารบกที่ 33 เป็นส่วนราชการที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ทางทิศตะวันตกติดกับถนนเชียงใหม่-ลำพูน(สายเก่า) และชุมชนวัดท่าสะด้อย ทางทิศเหนือติดกับชุมชนสันป่าข่อย ตลาดสันป่าข่อยและย่านสถานีรถไฟเชียงใหม่ ในค่ายกาวิละมีทั้งโรงพยาบาลค่ายกาวิละ โรงเรียนกาวิละอนุกุล สนามมวย และบ้านพักข้าราชการทหารที่ต่อเนื่องไปถึงบ้านใหม่-ป่าขาม(2.5) พื้นที่ส่วนใหญ่

ของมณฑลทหารบกที่ 33 (ค่ายกาวิละ) ไม่เป็นที่รู้จักของผู้นคนมากนักเนื่องจากการรักษาความปลอดภัย ทำให้รับรู้ถึงบริเวณที่สามารถเข้าถึงได้ในบางพื้นที่เท่านั้น.

ฟ้าฮ่าม (2.10) ย่านนี้เป็นย่านชุมชนเก่าอีกชุมชนหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ ถึงแม้จะไม่ได้มีกิจกรรมในบริเวณนี้มากนัก แต่เป็นย่านที่รู้จักในฐานะชุมชนที่มีการค้าขายอาหารพื้นถิ่น (ข้าวซอย) มาเป็นระยะเวลาาน และเป็นทางผ่านไปสู่ส่วนอื่นๆที่สำคัญของเมือง เพราะเป็นย่านที่ถูกขนานด้วยถนนขนาดใหญ่ได้แก่ ถนนสุขุมวิทไฮเวย์ ทางเหนือ และถนนรัตนโกสินทร์ทางใต้ ส่วนขอบเขตย่านทางตะวันตกเป็นลำน้ำแม่ปิง ขอบเขตทางใต้ของย่านฟ้าฮ่ามนี้เป็นย่านวัดเกตการาม ขอบเขตทางตะวันออกเส้นขอบเขตเกิดจากการกำหนดพื้นที่สิ่งปลูกสร้าง (built up area) ที่ต่อเนื่องกันมากกว่า

พื้นที่ย่านชุมชนฟ้าฮ่ามนี้ ปัจจุบันยังคงสภาพเป็นชุมชนอยู่อาศัยหนาแน่นน้อยถึงปานกลาง ประกอบด้วยบ้านพักอาศัยสูง 1-2 ชั้น มีวัดฟ้าฮ่ามเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเริ่มมีอาคารหอพักสูง4-5ชั้น เกิดขึ้นในย่านชุมชนฟ้าฮ่าม.

วัดเกตการาม-โรงเรียนปรินสร้อยแยลส์วิทยาลัย (2.12) ย่านนี้เป็นย่านชุมชนเก่าอีกชุมชนหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ที่มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ฝั่งตะวันออกของลำน้ำแม่ปิง เป็นย่านที่คนเชียงใหม่ส่วนใหญ่รู้จักและมีกิจกรรมเป็นย่านที่รู้จักในฐานะชุมชนที่มีการค้าขายมาเป็นระยะเวลาาน และเป็นทางเชื่อมต่อไปสู่ส่วนอื่นๆที่สำคัญของเมือง เพราะเป็นย่านที่ถูกขนานด้วยถนนได้แก่ ถนนแก้ววรัรุทางเหนือ และถนนเจริญเมืองทางใต้ ส่วนขอบเขตย่านทางตะวันตกเป็นลำน้ำแม่ปิง ขอบเขตย่านทางตะวันออกเป็นถนนบำรุงราษฎร์ ขอบเขตทางใต้ของย่านชุมชนวัดเกตการามนี้เป็นย่านสันป่าข่อย (ที่จะกล่าวต่อไป)

พื้นที่ย่านชุมชนวัดเกตการามนี้ ปัจจุบันยังคงสภาพเป็นชุมชนอยู่อาศัยหนาแน่นน้อยถึงปานกลาง ประกอบด้วยบ้านพักอาศัยสูง 1-2 ชั้น มีวัดเกตการามเป็น

ภาพ 4.98 ข้าย: รูปแบบสถาปัตยกรรมในพื้นที่และแนวบ้านวัดเกตการาม (2.12)
กลาง: (บน) วัดเกตการาม (ล่าง) คริสตจักรที่เชียงใหม่
ขวา: บริเวณชุมชนสันป่าข่อยและตลาดสันป่าข่อย (2.13) ที่มา : กองช่างศิลป์, 25 กันยายน 2553

ศูนย์กลางของชุมชนชาวพุทธ มีมัสยิดอัครดักวาเป็นศูนย์กลางของชุมชนอิสลาม มีคริสตจักรที่ 1 เชียงใหม่ เป็นศูนย์กลางของชาวคริสต์ และมัสยิดซีกส์เป็นศูนย์กลางของชาวซีกส์

อย่างไรก็ตามพื้นที่นี้เริ่มมีปัญหาอาคารสูงและเส้นขอบฟ้าของบริเวณ เมื่อมีคอนโดมิเนียมสร้างบริเวณริมแม่น้ำ และบริเวณถนนหน้าวัดเกตชอย 1 (ภาพ 4.98)

ย่านชุมชนวัดเกตการามนี้ยังมีโรงเรียนปรินส์รอยแยลวิทยาลัยตั้งอยู่ทางเหนือของย่านชุมชนระหว่างถนนแก้ววรุฑทางใต้ และถนนรัตนโกสินทร์ทางเหนือของย่าน แต่เดิมเป็นโรงเรียนชายวังสัจคำ ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2431 โดยมีมิชชันนารีคณะอเมริกันเพรสไบทีเรียน และได้ย้ายมาตั้งอยู่ที่ปัจจุบันในปี พ.ศ. 2439 โดยศาสตราจารย์ ดร.วิลเลียม แฮร์ริส ในวันที่ 2 มกราคม พ.ศ. 2449 สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามหาชิราวุธ ได้พระราชทานนามโรงเรียนใหม่ว่า “The Prince Royal College”

ย่านชุมชนวัดเกตการาม-โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย จึงเป็นย่านที่มีความสำคัญและเป็นย่านที่รับรู้ได้ของคนเมืองเชียงใหม่

สันป่าข่อย (2.12) เป็นละแวกบ้านที่มีความสำคัญและเป็นที่รับรู้ของคนเมืองเชียงใหม่ โดยมีถนนสายที่มีความสำคัญอีกสายหนึ่งของเชียงใหม่ ได้แก่ถนนเจริญเมือง เนื่องจากเป็นถนนสายหลักที่เข้าสู่ตัวเมืองเชียงใหม่เมื่อมาจากกรุงเทพฯ ก่อนที่จะข้ามสะพานวรุฑเข้าสู่ถนนท่าแพ ขอบเขตย่านทางเหนือได้แก่ย่านวัดเกตการามและพื้นที่ว่างขนาดใหญ่ ขอบเขตย่านทางใต้ติดกับย่านมณฑลทหารบกที่ 33 และย่านชุมชนวัดเมืองเก่า (ที่จะกล่าวในข้อต่อไป) ขอบเขตทางตะวันตกติดกับลำน้ำแม่ปิง ขอบเขตทางตะวันออกติดกับย่านสำนักงานชลประทานที่ 1 เชียงใหม่และย่านสถานีรถไฟเชียงใหม่

ย่านสันป่าข่อยเป็นศูนย์กลางของถนนเจริญเมืองเนื่องจากมีร้านค้าประเภทต่างๆตั้งอยู่ และถือได้ว่าเป็นย่านการค้าที่ขยายตัวมาจากย่านวัดเกตการาม ตลอดจน

ตลาดสดสันป่าข่อยที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของย่านนี้และย่านใกล้เคียงโดยรอบ ชุมชนสันป่าข่อยมีวัดสันป่าข่อยเป็นศูนย์กลางของชุมชน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่รู้จักของคนเมืองเชียงใหม่.

ริมปิง-วัดท่าสะต๋อย (2.13) ย่านนี้เป็นย่านที่มีความสำคัญและเป็นชุมชนเก่าอีกชุมชนหนึ่งของเมืองเชียงใหม่ โดยมีถนนสายที่มีความสำคัญอีกสายหนึ่งของเชียงใหม่ไปทางใต้ ได้แก่ถนนเชียงใหม่-ลำพูน เนื่องจากเป็นถนนสายหลักที่เข้าสู่ตัวเมืองเชียงใหม่เมื่อมาจากทางทางใต้ของเมือง ขอบเขตย่านทางเหนือได้แก่ย่านวัดเกตการามที่พื้นที่ต้องเนื่องมาจนถึงโรงเรียนเชียงใหม่คริสเตียน โรงแรมศรีประกาศ ซึ่งในอดีตเป็นโรงแรมที่มีความสำคัญอีกแห่งหนึ่ง และได้ถูกปล่อยทิ้งร้างไประยะหนึ่ง ปัจจุบันมีการปรับปรุงอาคารส่วนหน้าเป็นร้านอาหาร ขอบเขตย่านทางใต้ติดกับย่านชุมชนวัดเมืองเก่า (3.2) ขอบเขตย่านทางตะวันตกติดกับย่านมณฑลทหารบกที่ 33 และขอบเขตทางตะวันออกติดกับลำน้ำแม่ปิง

ย่านชุมชนวัดท่าสะต๋อยมีวัดท่าสะต๋อย และมีโรงเรียนเทศบาลวัดท่าสะต๋อยเป็นศูนย์กลางของชุมชนตลอดจนริมปิงซิปเปอร์มาร์เก็ตที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของย่านนี้และย่านใกล้เคียงโดยรอบ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่รู้จักของคนเมืองเชียงใหม่.

4.2.3 ย่านบ้านเด่น-หนองหอย (3)

ย่านนี้เป็นย่านที่มีความเชื่อมโยงของกิจกรรม การใช้พื้นที่ที่ต่อเนื่องกับย่านวัดเกต-ฟ้าฮ่าม-สันป่าข่อยพื้นที่หรือกิจกรรมในบริเวณย่าน เนื่องจากเป็นพื้นที่ชุมชนเดิมสถานศึกษา สถานพยาบาล โรงแรม สถานที่ราชการ รัฐวิสาหกิจ และพื้นที่ว่างเพื่อนันทนาการ เป็นย่านที่รู้จักในฐานะชุมชนดั้งเดิมอีกชุมชนหนึ่งของเชียงใหม่ และเป็นทางสัญจรผ่านไปสู่พื้นที่อื่นๆฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงไปทางทิศเหนือของเมือง เป็นย่านที่อยู่ติดกับถนนขนาดใหญ่ ได้แก่ ถนนซิปเปอร์ไฮเวย์ทางตะวันออกของย่าน

4.99 บน: ซ้าย-วัดซีกส์กลาง-อาคารสูงหลายเส้นขอบฟ้าขวา-บ้านไม้ใบย่านวัดเกต.
ล่าง: ซ้าย-อาคารยุคโมเดิร์นถนนแก้ววรุฑกลาง-อาคารเคหะสถานหลายรูปแบบบนถนนเจริญเมืองขวา-อาคารเก่ารูปแบบหนึ่งโนะแนวกบ้าน.

แนวทางการพัฒนาความเป็นย่านหลากหลายมิติ ของเมืองเชียงใหม่

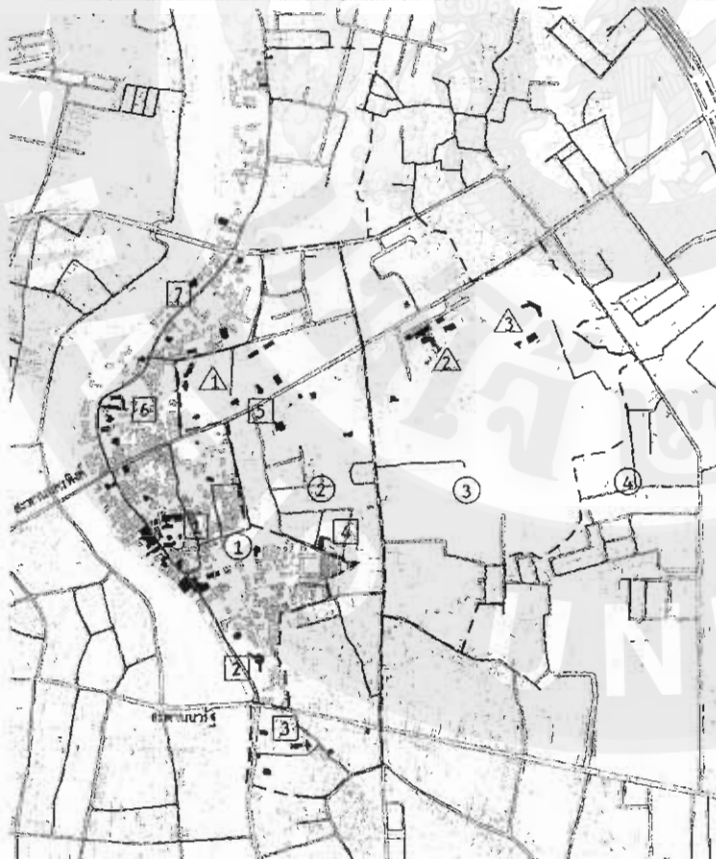
แผนที่ ตำนานสถานที่ในย่านวัดเกต

แผนที่แสดง การวางผังเมืองในย่านวัดเกต โดยพื้นที่และประเภทของอาคารในย่านวัดเกต
สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่เชียงใหม่

ภาพ 4.100 แผนที่ย่านวัดเกตเขียนโดยชาววัดเกต และตำแหน่งที่ตั้งสถานโบราณ

แผนที่แสดงตำแหน่งอาคารที่มีคุณค่าย่านชุมชนวัดเกต-ฟ้าฮ่าม

- ① พื้นที่ที่มีคุณค่ามากที่สุด
- ② พื้นที่ที่มีคุณค่ามาก
- ③ พื้นที่ที่มีคุณค่าปานกลาง
- ④ พื้นที่ที่ค่อนข้างมีคุณค่า

- อาคาร บ้านเรือนที่มีคุณค่า
- ศาสนสถานที่มีคุณค่า
- อาคารที่มีคุณค่าโบราณสถาน, สถานพยาบาล

- 1 วัดเกตการาม
- 2 หอสมุดเจ้าฟ้าสุรินทภักดีไชย
- 3 โบสถ์ของโรงเรียนเซนต์จอร์จ
- 4 มัสยิดอัล-อีด
- 5 โบสถ์ของโรงเรียนเซนต์คาทอลิก
- 6 วัดศรีโคง
- 7 วัดฟ้าฮ่าม

- △ โรงเรียนเซนต์คาทอลิก
- △ โรงเรียนเซนต์จอร์จ
- △ โรงเรียนเซนต์คาทอลิก

ข้อมูลตำแหน่งอาคารที่มีคุณค่า : วรวิทย์ ชัยศักดิ์
จิตา ออสม

ถนนมหาราชใต้ของย่าน ส่วนขอบเขตย่านทางตะวันตกเป็นลำน้ำแม่ปิง ขอบเขตทางเหนือของย่านบ้านเด่น-หนองหอยนี้ เส้นขอบเขตเกิดจากการกำหนดพื้นที่สิ่งปลูกสร้าง (built up area) ที่ต่อเนื่องกันกับย่านวัดเกต-ฟ้าฮ่าม-สันป่าข่อยมากกว่า

พื้นที่ย่านบ้านเด่น-หนองหอยนี้ เป็นพื้นที่ส่วนที่เชื่อมกับพื้นที่ส่วนอื่นของเมือง ย่านทางตะวันตกที่เชื่อมไปย่านช้างคลาน ทางตะวันออกที่เชื่อมไปยังดอนจั่น อำเภอสารภี อำเภอสันกำแพง พื้นที่ทางใต้เชื่อมไปยังหนองหอย อำเภอสารภี อำเภอหางดง และจังหวัดลำพูน ส่วนพื้นที่ทางเหนือที่เชื่อมไปยังย่านวัดเกต-ฟ้าฮ่าม-สันป่าข่อย แม้บริเวณชุมชนเดิมของย่านบ้านเด่น-หนองหอยเดิมนั้นเป็นพื้นที่ที่ต่อเนื่องเชื่อมไปยังชุมชนหรือย่านหนองหอยทางใต้ แต่การขยายถนนมหาราชและเชื่อมต่อโครงข่ายถนนทำให้พื้นที่หนองหอยนั้นถูกแบ่งแยกพื้นที่ และกิจกรรมที่ต่อเนื่องออกจากกัน

การใช้พื้นที่ที่สำคัญซึ่งมีผลต่อการรับรู้ย่านนี้ สำหรับฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงเป็นพื้นที่ของชุมชนดั้งเดิม ได้แก่ชุมชนวัดเมืองเก่า มีวัดวัดเมืองเก่าเป็นองค์ประกอบสำคัญ ชุมชนเมืองสาทรน้อยมีวัดเมืองสาทรน้อยเป็นศูนย์กลาง ชุมชนเมืองสาทรหลวง มีวัดเมืองสาทรหลวงเป็นศูนย์กลางของชุมชน มีสุสานบ้านเด่น สโมสรยิมคานาเชียงใหม่ ตลาดหนองหอยเป็นองค์ประกอบสำคัญของย่านนี้

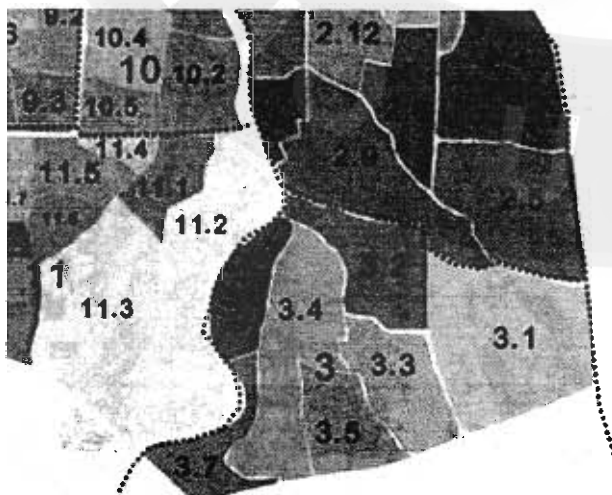
ซึ่งเป็นพื้นที่ที่คนส่วนใหญ่เข้ามาใช้พื้นที่ทั้งในส่วนตลาดหนองหอย และย่านการค้าตลอดสองฝั่งของถนนเชียงใหม่-ลำพูน(สายเก่า) ที่เหลือเป็นชุมชนเดิมสลับกับที่พักอาศัยหนาแน่นน้อยถึงปานกลาง ชุมชนการเคหะหนองหอย และบ้านจัดสรร โดยมีพื้นที่ริมถนนซูเปอร์ไฮเวย์ ถนนมหาราชเป็นพื้นที่ประเภทธุรกิจการค้าต่างๆ ย่านบ้านเด่น-หนองหอย ประกอบด้วยละแวกบ้านอีก 7 ละแวกบ้าน ได้แก่

บ้านต้นขาม-หมู่บ้านมงฟอร์ตวิลล่า (3.1) ชุมชนต้นขามเป็นพื้นที่ชุมชนเดิมอีกชุมชนหนึ่ง ที่มีการตั้งถิ่นฐานทางทิศเหนือของย่าน พื้นที่ชุมชนจะเชื่อมต่อกับชุมชนบ้านใหม่ ปัจจุบันยังคงสภาพเป็นชุมชนอยู่อาศัยหนาแน่นน้อยถึงปานกลางประกอบด้วยบ้านพักอาศัยสูง 1-2 ชั้น มีบ้านจัดสรรที่เกิดขึ้นมาในช่วงหลังรวมถึงหมู่บ้านมงฟอร์ตวิลล่า และมีพื้นที่ว่างสลับกับพื้นที่โดยรอบของย่าน ในย่านนี้ยังมีโรงเรียนมัธยมศึกษาอีกสองแห่งตั้งอยู่ในย่านนี้

โรงเรียนกาวิละวิทยาลัย ตั้งขึ้นตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการเมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2521 ตั้งอยู่ ณ หมู่บ้านต้นขาม ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่ทั้งหมด 67 ไร่ 2 งาน 67 ตารางวา ที่ดินที่เป็นที่ตั้งของโรงเรียน เดิมเป็นที่ดินของค่ายกาวิละหรือจังหวัดทหารบกเชียงใหม่ ทางกระทรวงกลาโหมก็ได้อนุญาตให้กรมสามัญศึกษากระทรวงศึกษาธิการ ยืมที่ดินนี้ตั้งโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งที่ 3 ของจังหวัดเชียงใหม่

ปี พ.ศ.2519 กรมสามัญศึกษาได้กำหนดแผนผังของโรงเรียนเสนอรณนารักษ์สำหรับชื่อของโรงเรียนได้ ตั้งตามนามของเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ คือ พระเจ้ากาวิละ จึงได้ชื่อว่า "โรงเรียนกาวิละวิทยาลัย" โรงเรียนกาวิละวิทยาลัย เปิดทำการสอนครั้งแรกเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ.2521 ปัจจุบันโรงเรียนกาวิละวิทยาลัยเปิดสอนตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจัดเป็นโรงเรียนสหศึกษาขนาดใหญ่ (<http://www.kwc.ac.th>, 26 กันยายน 2555)

โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย เป็นโรงเรียนเอกชน ในเครือคณะภราดรเซนต์คาเบรียลปัจจุบันโรงเรียนมงฟอร์ตได้แยกที่ตั้งในแผนกประถม และมีมัธยมคือ โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัยก่อตั้งเมื่อ 16 มีนาคม พ.ศ.2475 อาศัยบ้านไม้ข้างโบสถ์พระหฤทัย (ปัจจุบันคือโรงเรียนพระหฤทัยเชียงใหม่) เป็นโรงเรียนชั่วคราว โดยมีภราดาซีเมออน

ภาพ 4.102 แผนที่ย่านบ้านเด่น-หนองหอย

เป็นอธิการคนแรก นักเรียนเริ่มต้นอยู่ที่ 22 คน และปีต่อมา พ.ศ.2476 โรงเรียนก็ได้ย้ายไปที่ถนนเจริญประเทศติดแม่น้ำปิง

โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัยได้รับการรับรองวิทยฐานะเทียบเท่าโรงเรียนรัฐบาลในปี พ.ศ. 2489 และได้เริ่มเปิดแผนกมัธยมปลายในอีกสามปีต่อมา ต่อมาเมื่อนักเรียนมากขึ้นจนโรงเรียนเดิมไม่สามารถรับนักเรียนได้ ไหวจึงย้ายแผนกประถมไปไว้ที่ถนนช้างคลาน (ปัจจุบันคือโรงเรียนวชิรวิทย์ ฝ่ายประถม) ในปี พ.ศ.2531 ต่อมาเมื่อโรงเรียนมีนักเรียนจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้ต้องย้ายแผนกมัธยมออกไปตั้งใหม่ยังถนนมหิตล ตำบลท่าศาลา บริเวณใกล้เคียงกับโรงเรียนกาวิละวิทยาลัยในพื้นที่ 52 ไร่ โดยเริ่มเปิดทำการศึกษาแผนกมัธยมในบริเวณใหม่ในปี พ.ศ.2528 และย้ายแผนกประถมกลับมายังถนนเจริญประเทศซึ่งเป็นที่ตั้งของแผนกมัธยมเดิม (<http://th.wikipedia.org/wiki/โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย>, 26 กันยายน 2555)

ปัจจุบันละแวกบ้านนี้ยังคงเป็นละแวกบ้านที่มีความสำคัญเนื่องจากเป็นละแวกบ้านของที่ตั้งของสถาบันการศึกษาขนาดใหญ่ ทำให้ผู้คนในเมืองและต่างอำเภอเข้ามาใช้พื้นที่บ้านต้นขาม-มงฟอร์ตวิลล่า และยังเป็นรู้จักในระดับเมือง

วัดเมืองเก่า (3.2) เป็นชุมชนดั้งเดิมชุมชนหนึ่งทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ทิศตะวันตกของละแวกบ้านอยู่ติดกับถนนเชียงใหม่-ลำพูน ทางทิศตะวันออกติดกับรางรถไฟ ทิศใต้ติดกับชุมชนเมืองสาทรน้อย-ชุมชนเมืองสาทร (3.3) และบ้านเด่น-ยิมคานา-หนองหอย (3.4) ที่จะกล่าวต่อไป บ้านวัดเมืองเก่า มีวัดเมืองเก่าเป็นศูนย์กลางของชุมชน มีอาคารบ้านเรือนที่ต่อเนื่องจากชุมชน มีการตั้งถิ่นฐานของอาคารบ้านเรือนอยู่โดยรอบพื้นที่ชุมชน ปัจจุบันเริ่มมีอาคารพาณิชย์อยู่บริเวณทางตะวันออกของละแวกบ้าน และมีรีสอร์ทแอนดัลล่า

ปัจจุบันละแวกบ้านวัดเมืองเก่ายังคงสภาพเป็นชุมชนที่พักอาศัยหนาแน่นน้อยถึงปานกลาง และมีที่ว่างสลับกับพื้นที่ที่อาศัยที่มีศักยภาพในการพัฒนา และพื้นที่ละแวกบ้านวัดเมืองเก่ายังมีเส้นทางสัญจรที่เชื่อมไปยังละแวกบ้านสถานีรถไฟจึงทำให้พื้นที่นี้มีบทบาทในระดับเมือง

เมืองสาทรน้อย-เมืองสาทรหลวง (3.3) เป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่อดีต ทิศเหนือของละแวกบ้านอยู่ติดกับละแวกบ้านวัดเมืองเก่า (3.2) ทิศใต้ของละแวกบ้านอยู่ติดกับถนนมหิตล ทิศตะวันออกของละแวกบ้านอยู่ติดกับรางรถไฟ และทิศตะวันตกของละแวกบ้านอยู่ติดกับบ้านเด่น-ยิมคานา-หนองหอย (3.4) และชุมชนการเคหะหนองหอย (3.5)

ชุมชนเมืองสาทรน้อย-ชุมชนเมืองสาทรหลวงนี้เป็นชุมชนดั้งเดิมอีกแห่งหนึ่งถึงแม้จะไม่มีกิจกรรมในบริเวณนี้มากนัก แต่เป็นละแวกบ้านที่รู้จักในฐานะชุมชนที่มีลักษณะเด่นทางด้านงานหัตถกรรมในการทำ “โคม” เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งโคมถือว่าเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับประเพณีทางล้านนา มาช้านาน ชุมชนเมืองสาทรเป็นแหล่งผลิตโคมที่ใหญ่ที่สุดในภาคเหนือ โดยที่มีวัดเมืองสาทรน้อย วัดเมืองสาทรหลวงเป็นศูนย์กลางของชุมชน.

พื้นที่ละแวกบ้านเมืองสาทรน้อย-เมืองสาทรหลวงนี้ปัจจุบันยังคงสภาพเป็นที่ยูอาศัยหนาแน่นน้อยถึงปานกลาง ประกอบด้วยบ้านพักอาศัยสูง 1-2 ชั้น สลับกับอาคารสำนักงาน และพื้นที่ว่างขนาดใหญ่ที่รอการพัฒนาที่อยู่ทางทิศตะวันออกและทางทิศใต้ของละแวกบ้าน

บ้านเด่น-สโมสรยิมคานา-หนองหอย (3.4) บ้านเด่นเป็นพื้นที่ชุมชนดั้งเดิมอีกชุมชนหนึ่งที่ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำแม่ปิง และเป็นละแวกบ้านที่มีพื้นที่สีเขียวขนาดใหญ่หรือพื้นที่นันทนาการของเมือง ซึ่งเป็นที่ตั้งของสโมสรยิมคานาเชียงใหม่ มีคลับและพื้นที่ทำกิจกรรมกีฬาชนิดต่างๆตั้งแต่สมัยที่ชาวอังกฤษมาตั้งถิ่นฐานและทำกิจการเกี่ยวกับไม้ในยุคแรกๆของเชียงใหม่ ทำให้

ภาพ 4.103 ซ้าย:
สโมสรยิมคานา
เชียงใหม่
กลาง: ถนน
เชียงใหม่-
ลำพูน (สายเก่า)
ที่มา : google
earth(27
กันยายน 2555)

ขวา: วัดเมืองสา
ทรหลวง และโคม
ล้านนา.

พื้นที่สโมสรนิคมคานาเชียงใหม่เป็นที่พบปะสังสรรค์ใหม่ของชาวอังกฤษ และเจ้านายเชียงใหม่ พื้นที่ละแวกบ้านบ้านเด่นในฝั่งตะวันออกของถนนสายเชียงใหม่-ลำพูน(สายเก่า) ยังเป็นที่ตั้งของสุสานบ้านเด่นที่ใช้เป็นสุสานของชาวคริสต์ พื้นที่ริมถนนทั้งสองฝั่งยังมีต้นยางนาขนาดใหญ่ที่เป็นสัญลักษณ์สำคัญของละแวกบ้านนี้ ตลอดจนการค้าขายทั้งสองข้างทาง และตลาดสดหนองหอย เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมการค้าขายทำให้พื้นที่นี้เป็นที่รู้จักของคน และยังเป็นละแวกบ้านที่รู้จักในระดับเมือง.

บ้านการเคหะหนองหอย (3.5) เป็นพื้นที่ชุมชนที่มีตั้งถิ่นฐานอยู่ทางใต้ของย่านและได้ขยายพื้นที่มาจนถึงถนนมหิตล ละแวกบ้านการเคหะหนองหอยนี้ถือได้ว่าเป็นละแวกบ้านที่มีการอยู่อาศัยของคนเป็นจำนวนมาก จากภาพถ่ายทางอากาศ (ภาพ 4.102) จะเห็นกลุ่มอาคารวางเรียงตัวกันเป็นแนว และมีพื้นที่ที่ครอบคลุมขนาดใหญ่ในละแวกบ้านแห่งนี้ ละแวกบ้านนี้เป็นที่คนเชียงใหม่ส่วนใหญ่ไม่ได้อาศัยมาใช้พื้นที่มากนัก และเป็นที่อยู่อาศัยของคนที่อยู่อาศัยหรือทำงานในละแวกบ้านนี้มากกว่า

การไฟฟ้าบ้านเด่น (3.6) หรือการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเชียงใหม่ เป็นละแวกบ้านที่อยู่ฝั่งตะวันออกของลำน้ำแม่ปิง ตั้งอยู่ขนานแนวลำน้ำแม่ปิงและถนนเชียงใหม่-ลำพูน มีพื้นที่ชุมชนบ้านเด่นและคริสตจักรเป็นศูนย์กลางของพื้นที่ชุมชน และเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกับละแวกบ้านบ้านเด่น (ฝั่งตะวันออกของถนนเชียงใหม่-ลำพูนซึ่งเป็นที่ตั้งของสุสานบ้านเด่น)-นิคมคานา-หนองหอย ละแวกบ้านนี้ยังเป็นบ้านพักอาศัย 1-2 ชั้น สลับกับอาคารพาณิชย์บริเวณริมถนนสายหลัก และอาคารราชการ รัฐวิสาหกิจบางส่วนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ ละแวกบ้านนี้เป็นที่รู้จักของคนเชียงใหม่ เนื่องจากเป็นที่ตั้งของการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเชียงใหม่ เป็นที่รู้จักของคนเชียงใหม่ที่เรียกว่า(การไฟฟ้าบ้านเด่น) และยังเป็นรู้จักระดับเมือง

หนองหอย (3.7) เป็นพื้นที่ฝั่งตะวันตกถนนเชียงใหม่-ลำพูนสายเก่า เป็นละแวกบ้านที่มีความต่อเนื่องกับตลาดหนองหอย มีอาคารพักอาศัย 1-2 ชั้น อาคารหอพัก อาคารพาณิชย์กรรม และยังเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการที่สำคัญ เช่น กองบัญชาการตำรวจภูธรภาค 5 เชียงใหม่ที่อยู่ติดกับแม่น้ำปิงและถนนมหิตล ตลอดจนโรงแรมขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ในละแวกบ้านนี้เช่นกัน จึงทำให้ละแวกบ้านนี้เป็นที่รู้จักและมีความสำคัญในระดับเมืองอีกแห่งหนึ่ง

4.3 บทสรุป

จากการศึกษาเรื่องโครงสร้างเมือง และความเป็นย่านของเมืองเชียงใหม่ในสภาพปัจจุบัน ที่ได้จากการสำรวจ สังเกต รวมทั้งการรับทราบข้อมูลเชิงคุณภาพอื่นๆ ที่ได้จากการศึกษาในบทที่มา โดยการระบุนความ

เป็นละแวกบ้าน ซึ่งเป็นลักษณะย่านขนาดเล็ก ที่เกิดจากลักษณะความต่อเนื่องกันของลักษณะทางกายภาพ (Physical Characters) กิจกรรมและการใช้สอย (Activities and Functions) และความหมาย (Meanings) ของพื้นที่เหล่านั้น โดยมีองค์ประกอบย่อยที่ช่วยในการตัดสินใจ ได้แก่ ทางเข้า-ออก ตำแหน่งและที่ตั้ง การใช้งาน และความต่อเนื่อง รวมทั้งความรู้สึกเป็นสถานที่ (Sense of Place) ของกิจกรรมและสถานที่นั้นๆ

จากนั้นจึงพิจารณาในมุมมองที่กว้างขึ้นของละแวกบ้านซึ่งเป็นย่านขนาดเล็กดังกล่าว ว่ามีลักษณะร่วมกันที่อาจรวมกันแสดงถึงความเป็นย่านของพื้นที่เมืองในภาพรวมได้อย่างไร แล้วกำหนดเป็นพื้นที่ย่านขึ้น ผลการศึกษาความเป็นละแวกบ้านและย่านนี้ พบว่าพื้นที่เมืองเชียงใหม่ส่วนใหญ่อยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง ตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานเดิม อาจกล่าวได้ว่าย่านในเมืองเชียงใหม่แบ่งออกเป็น 14 ย่าน และละแวกบ้านอีกถึง 104 ละแวกบ้าน โดยเป็นย่านฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง 11 ย่าน และย่านฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิงอีก 3 ย่าน จะเห็นได้ว่าพื้นที่ฝั่งตะวันตกเกือบทั้งหมดเกี่ยวข้องกับความเป็นเมืองเก่าของเชียงใหม่ ด้วยสาเหตุใดสาเหตุหนึ่ง ส่วนพื้นที่ฝั่งตะวันออก เฉพาะบริเวณที่ติดแม่น้ำ จะมีลักษณะเป็นเมืองเก่ามากกว่า พื้นที่ที่ห่างไกลออกไป

การเกี่ยวข้องกับความเป็นเมืองเก่านี้ สะท้อนอยู่ในลักษณะทางสังคม และกายภาพของละแวกบ้านที่เต็มไปด้วยอาคารในแปลงที่ดินขนาดเล็ก ถนนซอยลดเลี้ยวคดเคี้ยว และมีขนาดเล็ก รวมทั้งลักษณะทางสังคมที่รู้จักมักคุ้น ไปด้วยกัน รวมลักษณะทางกายภาพและทางสังคมดังกล่าว จึงเรียกได้ว่าเป็น หมู่บ้านในเมือง หรือ Urban Village

สำหรับเส้นขอบเขตของย่านที่รู้สึกได้ชัดเจนในระดับเมือง นอกจากองค์ประกอบทางธรรมชาติ ได้แก่ แม่น้ำปิง และเส้นทางน้ำที่มนุษย์สร้าง ได้แก่ คลองชลประทาน และคูเวียงชั้นในแล้ว องค์ประกอบที่มนุษย์สร้างที่ให้ความรู้สึกเป็นเส้นขอบเขตชัดเจนที่สุด ได้แก่ ถนนสายสำคัญขนาดใหญ่ในเมือง ได้แก่ ถนนสุขุมวิทไฮเวย์

ถนนสุขุมวิทไฮเวย์นับเป็นขอบเขตย่านที่ชัดเจนที่สุดในปัจจุบัน และถนนนี้เองที่สามารถใช้เป็นขอบเขตเมืองเก่าเชียงใหม่ โดยเฉพาะพื้นที่ฝั่งตะวันออก ในเบื้องต้นได้ด้วย.

ย่านทั้ง 14 ย่านนี้ ยังส่งเสริมและสอดคล้องกับลักษณะโครงสร้างของเมืองที่ได้กล่าวถึงแล้วในตอนต้นบท กล่าวคือมีเขตกำแพงเมืองชั้นในเป็นเขตเมืองเก่าที่ชัดเจนทั้งในการรับรู้ของผู้คน ลักษณะทางกายภาพ ตลอดจนกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับต่างๆ และมีย่านสถาบันการศึกษาหลักคือย่านมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ทางตะวันตกของเมืองติดต่อกับสุเทพ ย่านสถาบันการ

ศึกษาที่เหลือเป็นย่านโรงเรียนปรีณส์-ดารา บนถนนแก้ว
นารัฐ และโรงเรียนเรยีนา พระฤทัย และมงฟอร์ตระดับ
ประถม บนถนนเจริญประเทศ ย่านการค้าของเมือง
ตั้งแต่เดิมอยู่บริเวณถนนช้างม้อย-ท่าแพ-ช้างคลาน
เจริญเมือง และโชตนา ก็เพิ่มความเข้มข้นและขยายตัว
มากขึ้น ในบริเวณห้วยแก้ว-นิมมานเหมินท์ และช้าง
คลานตอนล่าง.

ในระดับมหภาค เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าตัวเมือง
เชียงใหม่เป็นแหล่งงาน ศูนย์กลางธุรกิจการค้า และศิลป
วัฒนธรรม โดยมีบ้านพักอาศัยจำนวนมากมายมหาดศาล
ในเขตชานเมือง และชุมชนต่างอำเภอที่อยู่ห่างไกลออกไป
ไป เมืองเชียงใหม่ยังเป็นเมืองท่องเที่ยวระดับชาติและ

นานาชาติ พื้นที่เมืองจึงยังเป็นที่รองรับนักท่องเที่ยว
และผู้มาเยือนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ เมืองจึง
คงไปด้วยความหลากหลายทั้งในแง่บทบาท กิจกรรม
และการใช้ประโยชน์ ตลอดจนความหมาย อันจะส่งผล
ถึงลักษณะทางกายภาพที่ซ้อนทับกันหลากหลายมิติด้วยเช่น
กัน.

ในสถานการณ์ระดับจุลภาคและมหภาคดังกล่าวมา
แล้ว ตลอดจนความรู้เรื่องความเป็นย่าน และละแวกบ้าน
ในบทนี้ จะนำไปสู่บทสรุปและเสนอแนะเกี่ยวกับความ
เป็นย่าน และแนวทางพัฒนาความเป็นย่านดังกล่าวใน
บทต่อไป.

บทที่ 5

บทส่งท้าย

จากการศึกษา สํารวจ และบทสรุปเกี่ยวกับย่านต่างๆ ในเมืองเชียงใหม่ในบทที่ 4 ที่ผ่านมา บทนี้จะเป็นบทสรุป และเสนอแนะเป็นบทส่งท้าย ว่าละแวกบ้านและย่าน หลากมิติของเมืองเชียงใหม่ มีลักษณะอย่างไร และเกิด จากปัจจัยอะไรบ้าง การศึกษาวิเคราะห์การซ้อนทับของ มิติทางกายภาพ สังคม กิจกรรม และวิถีชีวิต ของผู้อยู่ อาศัยในเมืองในบทที่ผ่านมา มีข้อสังเกตอะไรที่น่าสนใจ และแนวทางการพัฒนาละแวกบ้านและย่านในเมือง เชียงใหม่ควรมีทิศทางเช่นไร

โดยเนื้อหาจะแบ่งเป็น 2 ส่วนหลัก คือ บทสรุป และ ข้อเสนอแนะ ดังนี้.

5.1 บทสรุป

การศึกษาเรื่องความเป็นย่านของเมืองเชียงใหม่ ทั้ง ย่านในประวัติศาสตร์ โครงสร้างของเมืองในปัจจุบัน รวมทั้งลักษณะทางกายภาพ กิจกรรมและการใช้ ประโยชน์ และความหมายของพื้นที่ ในบทที่ผ่านมา สามารถสรุปลักษณะของเมืองเชียงใหม่ ย่านและละแวก บ้านในเมือง และปัจจัยที่ทำให้เกิดลักษณะดังกล่าว รวมทั้งข้อสังเกตที่ได้ ดังต่อไปนี้

5.1.1 ลักษณะเมืองในภาพรวม

เนื่องจากละแวกบ้านและย่าน ต่างอยู่ในเมือง ดังนั้นลักษณะเมืองโดยภาพรวมย่อมส่งผลกระทบต่อลักษณะของ ย่านและละแวกบ้าน ขณะเดียวกันลักษณะของละแวก บ้านและย่าน ก็ส่งผลกระทบต่อลักษณะของเมืองโดยภาพรวม เช่นกัน หัวข้อนี้เป็นความพยายามในการชี้ให้เห็นถึง ความสัมพันธ์ของลักษณะเมืองในเชิงโครงสร้างและ ลักษณะทั่วไป ที่มีผลต่อลักษณะของละแวกบ้าน และ ย่านในหัวข้อต่อไป โดยสรุปแล้วเมือง ย่านและละแวก บ้าน ของเชียงใหม่ มีลักษณะดังต่อไปนี้

- เมืองมีชีวิต และเติบโตทีละน้อย (gradually evolved)

เมืองเชียงใหม่กำเนิดขึ้นมาจากกลุ่มเวียง และ ชุมชนขนาดเล็กจำนวนมาก ในพื้นที่ลุ่มน้ำปิง เชิงดอยสุ เทพ ลักษณะพื้นที่เมืองเมื่อเริ่มแรก เป็นกลุ่มเวียงและ ชุมชนที่เต็มไปด้วยธรรมชาติ กลุ่มต้นไม้ แหล่งเกษตร กรรม และพื้นที่ว่าง เมื่อเมืองขยายตัวเติบโตขึ้นเรื่อยๆ แบบค่อยเป็นค่อยไป โดยไม่มีการวางแผนที่ชัดเจน รองรับให้ทันกับการเติบโตนั้น พื้นที่ธรรมชาติ พื้นที่ เกษตรกรรม และพื้นที่ว่างก็ค่อยๆถูกทดแทนด้วยสิ่ง ปลุกสร้าง อาคารบ้านเรือน เพิ่มมากขึ้นกระทั่งเกือบ กลายเป็นเนื้อเดียวกันดังที่เห็นในปัจจุบัน

การเติบโตเมืองแบบค่อยเป็นค่อยไป และไร้แผน แม่บทการเติบโตนี้ ยังสะท้อนอยู่ในลักษณะพื้นที่เมือง ที่ยังมีพื้นที่ว่างเมืองแบบไม่สม่ำเสมอ (Random) อยู่เป็น จำนวนมาก ลักษณะดังกล่าวนี้อาจสังเกตเห็นได้ทั้งจาก โครงสร้างเมืองที่เกิดจากเส้นถนนที่ไม่เป็นระบบ ไม่มี ความต่อเนื่องทั้งโครงข่าย รวมทั้งขนาด หรือระยะต่างๆ และเนื้อเมืองที่ไม่สม่ำเสมอดังกล่าวมาแล้ว.

ลักษณะเมืองที่ประกอบด้วยพื้นที่ย่อยทางกายภาพ และทางสังคมจำนวนมากเช่นนี้ ความจริงเป็นลักษณะ ร่วมกันของเมืองประวัติศาสตร์ที่มีอายุยาวนานทั่วไป ดัง ตัวอย่างในภาพ 5.2 เป็นแผนที่เมืองลอนดอน ที่เขียน วิเคราะห์ลักษณะชุมชนทางสังคมและการใช้ประโยชน์ โดย Arthur Ling and D.K. Johnson ในปี 1943 เพื่อเป็น ส่วนหนึ่งของการวางผังเมืองรวมเมืองลอนดอน หรือ 'County of London Plan' หากทำความเข้าใจ ธรรมชาติของเมือง และแสวงหาวิธีการพัฒนาเมืองที่ เหมาะสมสำหรับลักษณะดังกล่าวมาจะเป็นการส่งเสริม การพัฒนาเมืองอย่างสร้างสรรค์ และยั่งยืนกว่าการลิม ลักษณะนี้ไป เมืองที่ค่อยๆเติบโต ไม่ได้เกิดจากการ วางแผน หรือวางผังมาแต่ต้นนี้อาจเกิดลักษณะที่ไม่ เหมาะสมต่างๆ เช่น เนื้อเมืองไม่ได้ต่อเนื่องเป็นผืน เดียวกัน มีพื้นที่เว้นว่างรองรับการพัฒนาได้อีกมาก

แนวทางการพัฒนาเมืองที่มีลักษณะไม่สม่ำเสมอ มี พื้นที่ว่างที่สามารถรองรับการเติบโตได้ในเมืองอีกจำนวน มากนี้ ควรมีนโยบายสนับสนุนการพัฒนาแบบเติมเต็ม พื้นที่ (Infill Development) เพื่อให้เกิดการใช้พื้นที่ได้มี ประสิทธิภาพขึ้น โดยเมืองไม่ขยายตัวยาวไปตามแนว ถนน ซึ่งทำให้เกิดภาวะสิ้นเปลือง ทั้งการจัดตั้ง สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ และการใช้พลังงาน ล้นเกินสำหรับการเดินทางสู่เมือง.

- เมืองสองหน้า (The global and local juxtaposition)

ลักษณะสำคัญประการหนึ่งที่เราสามารถสรุปได้ จากการสำรวจ วิเคราะห์ และทำความเข้าใจเมือง เชียงใหม่อย่างละเอียดจะเห็นได้ว่า เมืองเชียงใหม่มีทั้ง ลักษณะการถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระแสโลก และ มีลักษณะของความเป็นท้องถิ่นอย่างเข้มข้น

กล่าวคือด้านหนึ่งเมืองเชียงใหม่มีสัญลักษณ์ของการ ผ่ดถึงกันทั่วโลก ทำให้โลกเหมือนๆ กัน ด้วยสินค้า และบริการระดับโลก แม็คโดนัล เคเอฟซี ฯลฯ และมีสิ่ง อำนวยความสะดวกด้านการติดต่อสื่อสาร เข้าถึงกันได้ สะดวกยิ่งขึ้น รวมทั้งเชียงใหม่ยังเป็นศูนย์กลางระดับ ภาคของภาคเหนือตอนบน เป็นศูนย์กลางธุรกิจการค้า การศึกษา การรักษาพยาบาล และการคมนาคมขนส่ง

เชียงใหม่ยังเป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวที่สำคัญสำหรับทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และด้วยบทบาทการเป็นศูนย์กลางด้านต่างๆของเมืองเชียงใหม่เอง ที่ทำให้เกิดการลงทุนในสาขาต่างๆ และเกิดความต้องการแรงงานเป็นจำนวนมากตามมา ด้วย เมืองเชียงใหม่จึงเป็นพื้นที่ของคนต่างกลุ่ม ต่างฐานะ เพศ วัย ชนชั้นทางสังคม และชาติพันธุ์ ซึ่งลักษณะเช่นนี้สะท้อนไปสู่กลุ่มคนและความสัมพันธ์ของกลุ่มคนเหล่านี้ ที่มีผลต่อลักษณะละแวกบ้านและย่าน ตลอดจนการใช้พื้นที่ในเมืองด้วย

อีกด้านหนึ่งด้วยความเป็นเมืองประวัติศาสตร์ ที่มีอายุยาวนาน และเป็นศูนย์กลางด้านศิลปวัฒนธรรมมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้คนได้สืบทอดวิถีชีวิต แนวคิด และการสร้างสรรค์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ตลอดจนความคิด ความเชื่อ และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตเกือบทุกมิติ ไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีเหล่านี้ ต่างได้รับการสืบทอด และส่งต่อมาจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นสิ่งที่คนนอกเห็นว่า “เป็นเสน่ห์” อย่างยิ่งของเมืองเชียงใหม่ ความมีอัตลักษณ์ท้องถิ่นนี้คนต่างถิ่นรู้สึกสัมผัสได้เมื่อมาเยือน และใช้ชีวิตเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับคนเชียงใหม่

ในปัจจุบันแม้เสน่ห์และอัตลักษณ์ที่เคยเข้มแข็งจะมีการเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบที่เป็นสากล และโลกาภิวัตน์มากขึ้น ในท่ามกลางปัญหาของเมืองที่รุนแรงยิ่งขึ้น แต่ชาวเชียงใหม่ส่วนใหญ่ก็ยังประเมินว่าเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองที่มีเสน่ห์ดึงดูดใจให้มีผู้อยากมาเยือนอยู่ไม่เสื่อมคลาย (เวที “ร่วมทำร่วมกตัญญูเมืองเชียงใหม่ที่หน้าอยู่ ครั้งที่ 1” ในปฏิบัติการเชียงใหม่เอี่ยมด้านฝั่งเมือง, 23 มกราคม 2553).

ลักษณะทางกายภาพของเมืองที่สะท้อนการคงอยู่ของความเป็นเมืองระดับโลกควบคู่กับความเป็นท้องถิ่นละแวกบ้าน โดยเฉพาะในเขตเมืองเก่า และย่านเก่าแก่ทั้งหลาย ได้แก่ ถนนสายหลักที่มีขนาดใหญ่ เต็มทางได้สะดวกด้วยยานพาหนะ เป็นเส้นตรง และเป็นระบบตาราง แต่เมื่อเลี้ยวจากถนนสายหลักเข้าไปใน

ถนนซอย กลับพบถนนขนาดเล็ก คดเคี้ยว ลดเลี้ยวไปมา และบ้านเรือนอยู่กันอย่างหนาแน่น เป็นบรรยากาศของความแตกต่าง ที่เป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของเมือง.

• เมืองธรรมชาติและประวัติศาสตร์ (Natural and Historical Character)

ลักษณะสำคัญสองประการที่ยังคงอยู่คู่เมืองเชียงใหม่ และนับเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของเมือง ได้แก่ ความเป็นเมืองประวัติศาสตร์ ที่มีอายุยืนยาว และการมีธรรมชาติอันงดงามหล่อเลี้ยงเมืองอย่างใกล้ชิด

เมืองเชียงใหม่เต็มไปด้วยมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้ มีวัดอาราม โบราณสถานในเมืองเป็นจำนวนมาก จากการศึกษาของอรุณรัตน์ (2536) ชี้ให้เห็นว่าในเขตเมืองเชียงใหม่มีวัดถึง 87 วัด และวัดร้างอีกถึง 72 วัด (ปัจจุบันจำนวนนี้เปลี่ยนแปลงไปเล็กน้อย เนื่องจากการฟื้นฟูวัดร้างขึ้นเป็นวัดมีพระจำพรรษาจำนวนหลายวัด) ลักษณะสำคัญนี้ยังคงเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของเมือง.

เมืองเชียงใหม่ยังหล่อเลี้ยงด้วยธรรมชาติ ทั้งภายในเมืองที่ร่มรื่น เต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่น้อย กระทั่งได้รับลุ่มญาว่าเป็น “วนานคร” และยังมีเทือกเขาและดอยสุเทพทางตะวันตกของเมือง นับเป็นปราการทางธรรมชาติที่ผู้คนจากทั่วสารทิศได้ใช้เป็นจุดอ้างอิง เป็นแหล่งพักสายตา และให้ความสดชื่นแก่ชาวเมืองได้เป็นอย่างดี

มีงานวิจัยจำนวนมากกล่าวถึงความผูกพันของมนุษย์กับธรรมชาติ และความสำคัญขององค์ประกอบด้านธรรมชาติต่อจิตวิทยาของมนุษย์ ว่าเป็นความจำเป็นพื้นฐานประการหนึ่ง นอกเหนือจากปัจจัย 4 ที่มนุษย์ขาดไม่ได้แล้ว พื้นน้ำ ต้นไม้ ภูเขา ฯลฯ ต่างสร้างความรู้สึกที่ดี สบาย และผ่อนคลายให้กับมนุษย์ได้ โดยเฉพาะดอยสุเทพยังเป็นที่ตั้งของวัดพระธาตุดอยสุเทพราชวรวิหารที่สำคัญยิ่งต่อชาวเชียงใหม่ จึงเป็นองค์ประกอบที่ถือเป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของเมืองเชียงใหม่ได้ เพราะได้ผสมผสานธรรมชาติเข้ากับพื้นที่

ภาพ 5.1 ภาพประกอบของ “เมืองสองหน้า” :บรรยากาศเมืองเก่าและอาคารสูงในเมืองเชียงใหม่ปัจจุบัน

ศักดิ์สิทธิ์ได้อย่างลงตัว นับพื้นที่ธรรมชาติที่เป็นพื้นที่ ศักดิ์สิทธิ์ (sacred life) ของชาวเชียงใหม่ ด้วยเหตุนี้โดย สุเทพจึงกล่าวได้ว่าหัวใจสำคัญของเมืองเชียงใหม่ และ ควรรักษาไว้ รวมทั้งให้อาสาชาวเชียงใหม่ และผู้มา เยือนได้รับรู้ความงาม ตลอดจนความหมาย และความ สำคัญของตอขลุ่ยสุเทพให้มากที่สุด.

• เมืองขาดสมดุลย์ (unbalanced)

โครงสร้างของเมืองเชียงใหม่ที่ไต่กล่าวถึงแล้วในบท ที่ 4 คือเมืองเชียงใหม่มีเขตกำแพงเมืองชั้นในเป็นเขต เมืองเก่า ที่ชัดเจนทั้งในลักษณะทางกายภาพ การรับรู้ ของผู้คน ความหมาย ตลอดจนกฎหมายหรือระเบียบข้อ บังคับต่างๆ และมีย่านสถาบันการศึกษาหลักคือย่าน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทางตะวันตกของเมืองติดตอขลุ่ย สุเทพ ย่านสถาบันการศึกษาที่เหลือนี้นานโรงเรียน ปรินส์-ดารา บนถนนแก้ววรัญ ทางฝั่งตะวันออกของแม่ น้ำปิง และโรงเรียนเรยีนา พระฤทัย และม่งฟอร์ตระดับ ประถม บนถนนเจริญประเทศ ทางตะวันออกเฉียงใต้ของ เขตเมืองเก่า สำหรับย่านการค้าของเมืองตั้งแต่เดิมอยู่ บริเวณถนนช้างม้อช-ท่าแพ-ช้างคลาน เจริญเมือง และ โชคณา แต่เพิ่มความเข้มข้นและขยายตัวมากขึ้น ใน บริเวณช้างคลานตอนล่าง และท้ายแก้ว-นิมมานเหมินท์ ทางตะวันตกของเมือง ที่นับว่าเป็น “ทางเข้าเมือง” (The New Gate Way) ใหม่ของเมือง เพราะได้มีการสร้างทาง สอด ทุกจุดตัดทางแยก เชื่อมโยงเส้นทางตามทางหลวง แผ่นดินหมายเลข 11 หรือถนนซูเปอร์ไฮเวย์ ทำให้การ เดินทางด้วยรถยนต์สามารถเข้ามาถึงทางตะวันตกของ เมืองได้โดยตรง โดยไม่ผ่านศูนย์กลางเมืองเดิม.

ศูนย์กลางสถานที่ราชการของเมืองไปรวมตัวกันอยู่ บริเวณทางเหนือของเมืองตามแผนการย้ายสถานที่ ราชการ นอกจากนี้ยังมีสถานที่ราชการบางส่วนบนพื้นที่ ทางตะวันออกของฝั่งแม่น้ำปิง บริเวณเจริญเมือง-คำกา วิระ-ทุ่งโฮเต็ล โดยมีสนามบินหรือกองบิน 41 ที่มีพื้นที่ ขนาดใหญ่อยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของเมือง.

พื้นที่ส่วนอื่นๆในเมืองเป็นพื้นที่อยู่อาศัยหนาแน่น ปานกลาง โดยยังมีการใช้ที่ดินแบบผสมผสาน โดยเฉพาะในเขตกำแพงเมืองชั้นนอก ที่แม้การรับรู้ของผู้คน

จะไม่ชัดเจน ยกเว้นอยู่อาศัยหรือทำงานในพื้นที่ แต่ก็ ยังมีมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น โบราณสถาน วัดวาอาราม กิจกรรม ตลอดจนลักษณะทางกายภาพ บ่งบอกถึงความเป็นเมืองเก่า ที่มีการใช้ที่ดินแบบผสม ผสานและยังเป็นที่อยู่อาศัยของผู้คนอีกจำนวนมาก รวมทั้งกลุ่มผู้มีรายได้น้อยในชุมชนต่างๆ โดยเฉพาะบริเวณ ริมแนวคลองแม่ข่าและกำแพงดิน

ลักษณะที่สำคัญเชิงโครงสร้างระดับเมืองที่สำคัญ ประการหนึ่งคือ การที่คนเชียงใหม่ที่อยู่อาศัยในเมืองแต่ เดิม ย้ายออกไปอยู่ชานเมืองมากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ โดยมี บ้านพักอาศัยจำนวนมากมาขายมหาศาลในเขตชานเมือง และชุมชนต่างอำเภอที่อยู่ห่างไกลออกไป ย่าน ศูนย์กลางเมืองกลายเป็นย่านธุรกิจการค้า เป็นแหล่ง งาน และเป็นที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย แรงงาน ภาคบริการ เช่น ชาวเขา ชาวไทใหญ่ ฯลฯ มากยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดผลเสียโดยตรง ต่อเมืองอย่างน้อย 2 ประการ ได้แก่ ประการแรกทำให้ เกิดการเดินทางจำนวนมากเข้าเมืองในช่วงเช้า และออก จากเมืองกลับไปยังพื้นที่เหล่านั้นในเวลาเย็น โดยเฉพาะ เมื่อเชียงใหม่ไม่มีระบบขนส่งมวลชนที่ดีที่จะสนับสนุนการ เดินทางดังกล่าว ทำให้เกิดกองทัพรถยนต์ และรถ จักรยานยนต์ ในช่วงชั่วโมงเร่งด่วนเช้า-เย็น ที่นับวันจะ ทวีความรุนแรงของปัญหาสูงขึ้น โดยเฉพาะเมื่อเกิด นโยบายสนับสนุนให้คนซื้อรถ (ลดภาษีรถคันแรก) ระดับ ประเทศ ทำให้จำนวนขวยตยานบนถนนเพิ่มขึ้นอย่าง มหาศาล ลักษณะดังกล่าวนี้นอกจากส่งผลให้เกิดการใช้ เชื้อเพลิงฟอสซิลจำนวนมากตามมา จนเกิดการพึ่งพา แบบขาดสมดุลย์ ซึ่งย่อมไม่เหมาะสมสำหรับการพัฒนา เมืองอย่างยั่งยืน ที่สะอาด ปราศจากมลภาวะ และไม่สิ้น เปลืองพลังงานแล้ว ยังส่งผลต่อชีวิตเมืองซึ่งเป็นผลต่อ เมืองคือย่านศูนย์กลางเมืองกลายเป็นพื้นที่เฉพาะของนัก ท่องเที่ยวหรือคนต่างถิ่นเท่านั้น.

ในเมืองที่พื้นที่ศูนย์กลางเมืองกลายเป็นพื้นที่ของนัก ท่องเที่ยวหรือคนบางกลุ่มเท่านั้น เป็นปัญหาด้านความมี ชีวิตของเมือง เป็นที่ยอมรับกันในทางวิชาการแล้วว่า เมืองที่มีชีวิตนั้น คือเมืองที่มีผู้คนอยู่อาศัย อย่างหลากหลาย

ภาพบริเวณแม่น้ำแควใหญ่ในเชียงใหม่และบริเวณสุเทพเชียงใหม่ในปัจจุบัน เมืองเก่าเมืองลอนดอนคือลักษณะเมืองที่มี สิ่งเสริมลักษณะเมืองเก่าในปัจจุบัน

หลาย อย่างสมดุลย์กัน การที่เมืองเป็นเพียงที่ทำงาน ย่อมทำให้เมืองเจียบเหงาในช่วงเวลาค่ำคืน เพราะการที่มีผู้อยู่อาศัยในเมือง จะมีการใช้พื้นที่เมืองตลอด 24 ชั่วโมง มีช่วงเวลาของคน และกิจกรรม ในพื้นที่ต่างๆ ทั่วเมือง อันสะท้อนลักษณะของเมืองที่เปรียบเสมือนคนที่สมบูรณ์ ที่ต้องมีหลายส่วนประกอบกันไปจึงเป็นคนที่สมบูรณ์ เมืองที่สมบูรณ์ก็ต้องการชีวิตต่างเวลา ต่างกรรม ต่างวาระ ที่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลย์ เปรียบเสมือนคนที่มีชีวิตหลายด้าน แต่ก็ต้องการชีวิตที่สมดุลย์ด้วยองค์ประกอบหลายประการเช่นกัน.

• เมืองขับเคลื่อนด้วยเศรษฐกิจ (economic driven)

แม้เชียงใหม่จะยังคงเสน่ห์ และอัตลักษณ์ของความ เป็นเมืองประวัติศาสตร์ และหล่อเลี้ยงด้วยธรรมชาติอันงดงามอย่างไรก็ตาม เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าพลังที่ขับเคลื่อน สร้างให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมากคือ เมืองเชียงใหม่ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาคือ พลังทาง เศรษฐกิจที่สัมพันธ์โยงใยเมืองเชียงใหม่เข้ากับเมืองอื่นๆ เนื่องจากเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองหลักที่เป็นศูนย์กลางของภาคเหนือ ในทุกด้าน โดยเฉพาะการเป็น ศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภูมิภาค ที่ตอบสนองการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติ และศิลปวัฒนธรรม ในฤดูกาลท่องเที่ยว พื้นที่เมืองจึงคราคร่ำไปด้วยนักท่องเที่ยว ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และพื้นที่เมืองก็เกิด กิจกรรมที่ตอบสนองการท่องเที่ยวจำนวนมาก และใน บรรดากิจกรรมเหล่านี้ มีหลายๆกรณีตอบสนองเฉพาะ นักท่องเที่ยวต่างชาติโดยชาวท้องถิ่นต่างเห็นว่าไม่เหมาะสม หรือขัดแย้งกับความคิด ความเชื่อ ประเพณี และ ศีลธรรมอันดี เช่น บาร์เบียร์ที่เปิดอย่างโจ่งแจ้ง โรงแรมที่ออกแบบเหมือนวัด หรือแม้แต่อาคารสูงที่ บดบังทัศนียภาพของเมือง ตลอดจนทำลายพื้นที่ ธรรมชาติอันงดงาม เหล่านี้เป็นต้น

พลังทางเศรษฐกิจนี้ โดยแท้จริงแล้วยังผนวกเข้ากับ อำนาจการบริหารจัดการในสังคม ที่ทำให้ความหวัง ความต้องการของคนท้องถิ่นจำนวนมากไม่ได้รับการ เหลียวแล แต่ความต้องการของนักธุรกิจเจ้าของกิจการ หรือนักท่องเที่ยวไร้อินทรีย์ได้รับการตอบสนองมากกว่า ความขัดแย้งและปัญหาทั้งหลายจึงยังดำรงอยู่ และ สะท้อนอยู่ในลักษณะทางกายภาพของเมือง จนอาจ เรียกได้ว่า เชียงใหม่ได้กลายเป็นเมือง “พลังเศรษฐกิจพา ไป” (Economic Driven) แต่เพียงอย่างเดียว การพัฒนา เมืองไม่ได้ใช้องค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาที่เคยมีมาอันใด ทั้งชาติมิติด้านสังคม ด้านความหมาย หรือด้านจิต วิญญาณใดๆ

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับ พัฒนา กิตติธำมา (2546: 203-209) ที่กล่าวว่าท้องถิ่นนิยมกับโลก ท้องถิ่นนิยมกับ โลกาภิวัตน์ควรได้รับการพิจารณาในฐานะที่เป็นองค์รวม

เป็นส่วนหนึ่งของมันและกัน และเราสามารถลบล้าง มายาคติเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ที่ว่า โลกกำลังจะเคลื่อนไป สู่ความเหมือนกัน ท้องถิ่นย่อมตกอยู่ภายใต้กระแส ครอบงำของโลก หรือท้องถิ่นมักจะถูกแยกขาดจาก กระแสโลก การลบล้างมายาคตินี้ พัฒนา เสนอว่า สามารถทำได้หากเราให้คุณค่าและความสำคัญกับท้อง ถิ่นเพิ่มขึ้น และพิจารณาท้องถิ่นในฐานะที่เป็นหน่วยทาง สังคม กระแสแนวคิด และปฏิบัติการทางสังคมที่มีพลัง และเอื้อประโยชน์ต่อคนจำนวนมากไม่แพ้กระแสโลก

งานวิจัยชิ้นนี้ได้ให้ความสำคัญกับท้องถิ่น และ พิจารณาท้องถิ่นในฐานะเป็นหน่วยทางสังคม รวมทั้ง เป็นกลุ่มคน และกลุ่มความคิดในฐานะมนุษยชาติที่ทรง พลัง และยังมีส่วนสำคัญทำให้เกิดพื้นที่ที่มีความหมาย ต่อการอยู่อาศัยของกลุ่มคนในท้องถิ่นเหล่านั้น และผู้มา เขียนด้วย

กระบวนการพัฒนาเมืองอย่างมีสุขภาวะที่ดี (เปรียบ เทียบทำนองเดียวกันกับสุขภาวะของระบบชีวภาพ - health of ecosystems) และสมดุลย์ คงต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจและแนวคิดใหม่ คือให้ท้องถิ่นมีโอกาส แสวงหาแนวทางที่เหมาะสมกับศักยภาพและพื้นฐาน ความเป็นจริงทางสังคมของตน และให้ท้องถิ่นเป็นท้อง ถิ่นที่มีศักดิ์ศรี จิตวิญญาณ และลมหายใจของตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องเป็นเหมือนกันทั้งโลก ส่วนวิถีทางที่ จะได้มาซึ่งท้องถิ่นอันงดงามดังใจคนท้องถิ่น ต้องผ่าน กระบวนการรวมตัวและการทำงานเชื่อมโยงกันในรูปแบบ ของเครือข่าย จึงจะเกิดเป็นพลังที่เข้มแข็งแก่ชุมชนท้อง ถิ่นได้.

5.1.2 ลักษณะละแวกบ้านและย่าน

สำหรับลักษณะละแวกบ้านและย่านที่ค้นพบจากการ ศึกษา มีลักษณะร่วมและแตกต่างกับลักษณะของเมือง พอจะแยกเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

• **เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ (Historical Related)** พื้นที่ศึกษาทั้งหมดมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของ เมืองเชียงใหม่ โดยเฉพาะพื้นที่ละแวกบ้านและย่านทาง ตะวันตกของแม่น้ำปิง ส่วนพื้นที่ทางตะวันออกของแม่น้ำ ปิงยังคงคงลักษณะความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของ เมืองบริเวณริมแม่น้ำปิงไปจนกระทั่งอย่างน้อยถึงสถานี รถไฟฟ้าทางตะวันออก แล้วค่อยๆลดน้อยลงไปจนถึง บริเวณถนนสุขุมวิทไฮเวย์ ซึ่งสามารถใช้เป็นเส้นแบ่ง พื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ กับเมืองสมัยใหม่ทางฝั่งตะวันออกของเมืองเชียงใหม่ได้

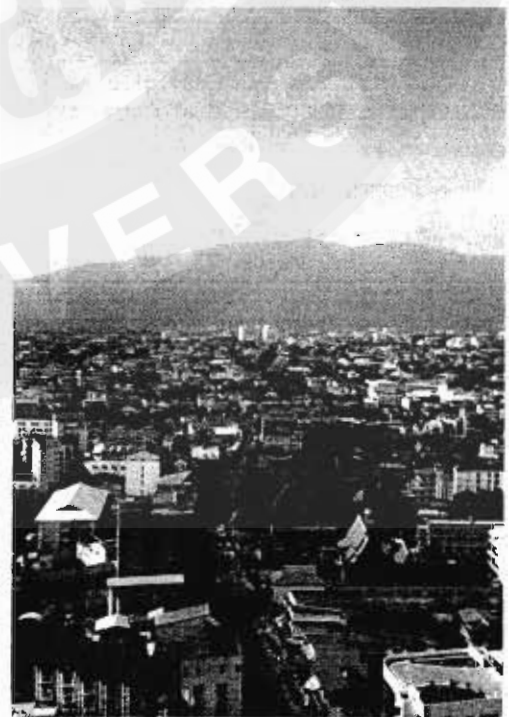
• **มีความเป็นชุมชนดั้งเดิม (Traditional Community)** นอกจากเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์แล้ว ละแวกบ้านในเมืองเชียงใหม่ยังมีลักษณะเป็นชุมชน ดั้งเดิม ทั้งทางกายภาพและทางสังคม กล่าวคือ อยู่ใน พื้นที่ที่มีถนนซอย และมีขนาดเล็ก คดเคี้ยวไปมา โดย

ลักษณะทางกายภาพและสังคมแบบนี้เป็นสิ่งที่ควร
 อารงรักษาไว้ เพราะเมืองเปรียบเสมือนสิ่งมีชีวิต ที่หาก
 มีความหลากหลายทางชีวภาพมากเท่าใด ก็จะมี
 สุขภาพดี (Health of Ecosystem) เท่านั้น เช่นเดียวกัน
 หากในสังคมยังมีความหลากหลายมากเท่าใดก็จะแสดง
 ว่าเป็นสังคมที่อุดมสมบูรณ์มากเท่านั้นด้วย.

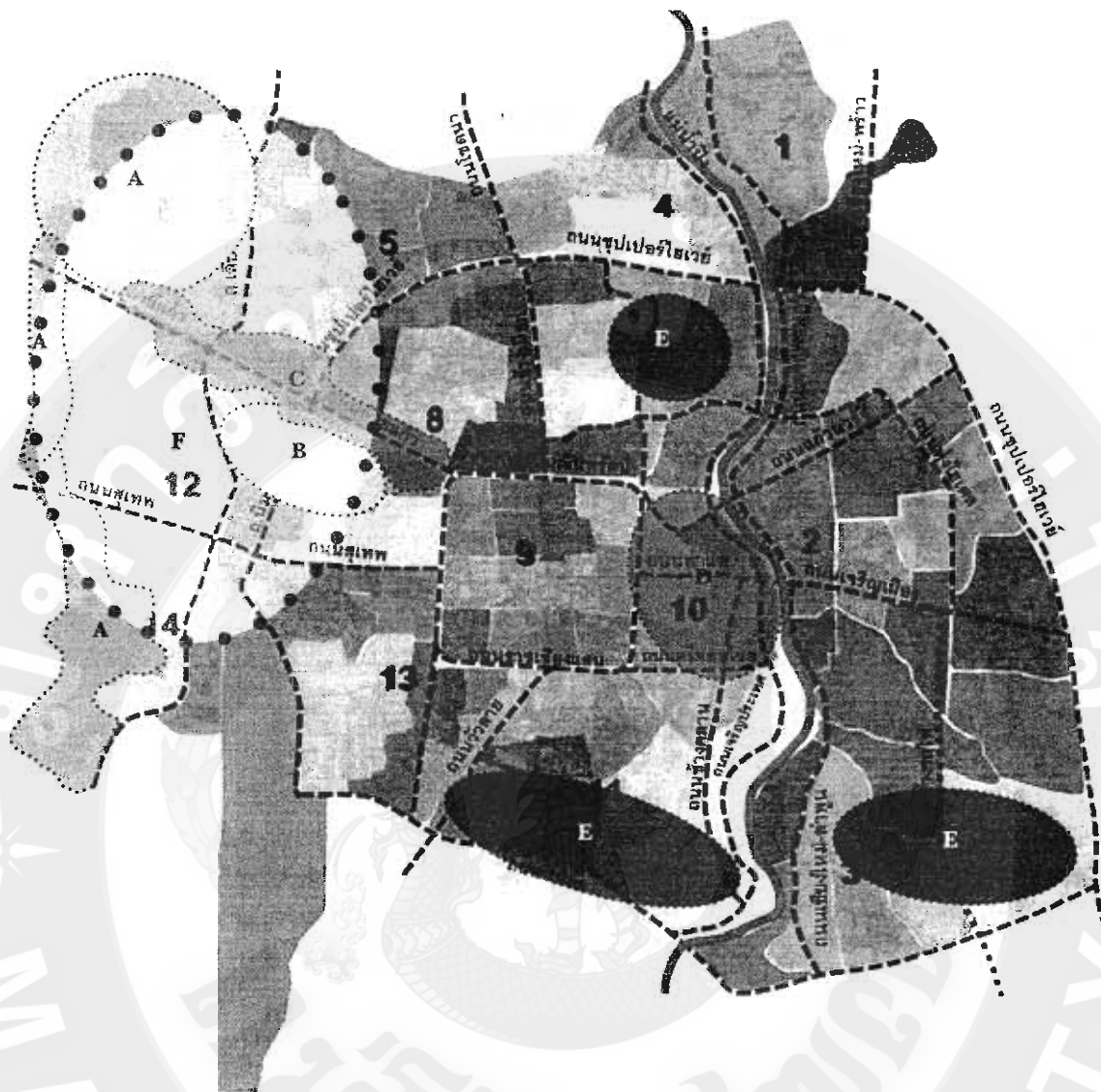
ความหลากหลายนี้โดยแท้จริงแล้วเป็นเสมือนอย่าง
ยิ่ง หากสามารถจัดการได้ด้วยความเที่ยงธรรม ให้
แต่ละคนมีพื้นที่ของตนเอง ในการดำรงความเป็นตัวตน
โดยไม่ไปรุกรานสิทธิอันชอบธรรม หรือทำให้คนอื่นฯใน
พื้นที่เดียวกันต้องสูญเสียความเป็นตัวตนของตนเองไป.

- ปราศจากพื้นที่เอนกประสงค์เพื่อกิจกรรมทางสังคม (no common ground) ละแวกบ้านและย่านจำนวนมากอาจกล่าวได้ว่าขาดแคลนพื้นที่เอนกประสงค์เพื่อกิจกรรมทางสังคม ในอดีตวัดเป็นพื้นที่

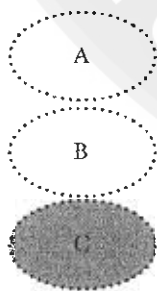
แนวทางการพัฒนาเป็นย่านหลักมิติของเมืองเชียงใหม่

ภาพ 5.3 แผนที่แสดงแนวทิศทางการพัฒนาเมือง

ภาพ 4.36 แผนที่แนวความคิดในการพัฒนาละแวกบ้านและย่านตามลักษณะการใช้ประโยชน์.

A พื้นที่ธรรมชาติกันชนเชิงดอยสุเทพ

B พื้นที่การใช้ที่ดินแบบผสมจำกัดความสูง

C พื้นที่พาณิชยกรรมจำกัดความสูง
(Visual Corridor)

D พื้นที่พาณิชยกรรมเดิมควบคุมความสูง

E พื้นที่สนับสนุนการพัฒนาแบบเดิมเดิม
(Highly Infill Development)

F พื้นที่คุ้มครองทัศนียภาพดอยสุเทพ

• ผลกระทบของการท่องเที่ยวระดับย่านและละแวกบ้าน การศึกษาพบว่าพื้นที่ทางตะวันออกของเมือง ได้แก่ พื้นที่เมืองเก่าบริเวณศูนย์กลางการค้าดั้งเดิมของเมือง หรือละแวกบ้านช้างม่อย-ท่าแพ และบริเวณเขตกำแพงเมืองชั้นในฝั่งตะวันออก หรือบริเวณกาตสมเพชร ประตูท่าแพ และวัดทรายมูลเมือง-ทรายมูลม่าน รวมทั้ง ลอยเคราะห์ เป็นพื้นที่ที่ถูกผลกระทบจากการท่องเที่ยวรุนแรงกว่าบริเวณอื่นๆ พื้นที่เหล่านี้อยู่ในย่านเมืองเก่าที่มีทรัพยากรเหมาะสม ทำให้เกิดการพัฒนาล้างอำนาจ ความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก และมีเป็นจำนวนมากที่เป็นกิจกรรมที่รองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ และขัดแย้งกับความรู้สึกของประชาชนในพื้นที่ ปัจจุบันยังเป็นการขัดแย้งที่รอการคลี่คลายที่ต่อไปในอนาคต.

5.2 ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะประกอบด้วยแนวทางการพัฒนาย่านของเมืองเชียงใหม่ และแนวทางการศึกษาเรื่องย่านต่อไปในอนาคต ดังนี้

5.2.1 แนวทางการพัฒนาย่านของเมืองเชียงใหม่

จากลักษณะย่านและข้อสรุปเรื่องละแวกบ้าน และย่านของเมืองเชียงใหม่ที่ผ่านมา นำไปสู่ข้อเสนอแนะที่เป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ของแต่ละพื้นที่ โดยมีข้อสังเกตว่าข้อเสนอที่จะเสนอต่อไปนี้ ได้คำนึงถึงบทบาทหรือหน้าที่ใช้สอยของพื้นที่นั้นๆ ที่มีต่อเมืองมากกว่าปัจจัยอื่นๆ ดังนั้นขอบเขตของพื้นที่ในข้อเสนอต่อไปนี้ อาจไม่ได้เป็นไปตามขอบเขตย่านเท่าใดนัก เพราะความแตกต่างของบทบาท และหน้าที่ใช้สอยของพื้นที่นั้นๆ นั้นเอง ตัวอย่างเช่น ย่านมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่ทั้งส่วนเป็นการศึกษา คือพื้นที่ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และพื้นที่ย่านการค้าที่เป็นส่วนบริการของย่าน เช่น บริเวณหน้ามอ (ชอ) เป็นต้น การเสนอแนวทางการพัฒนาของทั้งสองบริเวณนี้จึงแตกต่างกัน

• พื้นที่สนับสนุนการพัฒนา (Development Area) ในเมืองประวัติศาสตร์ที่มีการใช้งานเกินขีดความสามารถ (Over Used) และถูกแรงผลักดันทางเศรษฐกิจให้มีการ

เติบโตในหลายๆ ด้าน เช่นเดียวกับเมืองเชียงใหม่ แนวทางที่เหมาะสมแนวทางหนึ่งคือ การกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับรองรับการพัฒนาที่ต้องการในเมืองนั้นๆ เพื่อจะสามารถกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ ในบริเวณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของเมืองได้ต่อไป.

และในสถานการณ์ระดับจุลภาคและมหภาคของเมืองเชียงใหม่ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เราอาจสรุปได้ว่าพื้นที่นอกถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ออกไปทางตะวันออกของเมืองเหมาะสมสำหรับรองรับการเติบโตหรือการพัฒนาเป็นเมืองใหม่ของเมือง เพราะไม่อยู่ในเขตเมืองเก่าไม่มีองค์ประกอบที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ หรือธรรมชาติมากนัก เป็นพื้นที่ที่มีสมรรถนะที่ดินต่ำ ไม่เหมาะสมสำหรับการเพาะปลูก และมีพื้นที่ว่างเหมาะสมสำหรับการพัฒนา พื้นที่ดังกล่าวนี้ควรได้รับการออกแบบและวางผังในรายละเอียด และไม่ควรปล่อยให้เป็นการพัฒนาพื้นที่ในมือของเอกชนเพียงลำพัง เพราะอาจไม่สามารถควบคุมทิศทางการพัฒนาไปในทางที่เหมาะสมได้ จึงควรมีการศึกษาเพื่อกำหนดรูปแบบความร่วมมือระหว่างรัฐ หน่วยงานท้องถิ่น และเอกชน โดยรัฐอาจเป็นผู้ลงทุนด้านสาธารณูปโภค และสนับสนุนให้เอกชนมาดำเนินการตามแผนที่วางไว้ ดังนี้ เป็นต้น.

สำหรับพื้นที่ที่ควรพัฒนาในเมืองแบบเติมเต็มพื้นที่ (Infill Development) ก็ควรมีมาตรการที่เหมาะสมสำหรับสนับสนุนการพัฒนาด้วยเช่นกัน โดยหลักการแล้วท้องถิ่นหรือรัฐควรเข้ามามีบทบาทร่วม เพื่อสร้างมาตรการสนับสนุน หรือแรงจูงใจ หรือโน้มนำให้เกิดการพัฒนาในแนวทางที่เหมาะสมสำหรับแต่ละพื้นที่.

• พื้นที่อนุรักษ์ประวัติศาสตร์ (Historic Conservation Areas) ขณะที่พื้นที่ทางตะวันออกของถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ควรกำหนดให้เป็นพื้นที่เพื่อรองรับการพัฒนา พื้นที่ฝั่งตะวันตกของถนนชูปเปอร์ไฮเวย์ไปจนจรดตอขลุ่ยแห่งนี้ ควรกันให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ ที่มีอาคารสูงปานกลางถึงต่ำ (mid to low rise development) เพื่อรักษาบรรยากาศเมืองเก่า ดังข้อเสนอในรายงานฉบับสุดท้ายของ “ปฏิบัติการเชียงใหม่ เอื้อ ยมด้าน ผังเมือง” (2553: 38-48) ที่กำหนดให้มีเขตอนุรักษ์เมืองเก่าชั้นใน และเมืองเก่าชั้นนอก ซึ่งพื้นที่ในเขตกำแพง

เมืองชั้นในและชั้นนอก ได้มีการกำหนดเป็นเขตเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยในร่างผังเมืองรวมฉบับใหม่ไป แล้ว หากมีการประกาศใช้ พื้นที่ดังกล่าวก็จะได้รับการคุ้มครอง ให้มีการพัฒนาไปในแนวทางเหมาะสมต่อไป.

นอกจากนี้รายงานฉบับดังกล่าวยังมีข้อเสนอด้านต่าง ๆ อีกจำนวนมาก ซึ่งงานวิจัยนี้เห็นว่าเป็นแนวทางที่ดีสำหรับการพัฒนาเมืองในหลากหลายมิติ ไม่ได้เน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว ตัวอย่างแนวคิดเหล่านั้น ได้แก่

- แนวคิดการพัฒนาเมืองแบบกระชับ และการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสาน หลากหลาย ให้มีสิ่งจำเป็นอยู่ในบริเวณเดียวกันเพื่อลดการเดินทาง
- การส่งเสริมการขยายตัวของเมืองตามเส้นทางระบบขนส่งสาธารณะ (Radial Concentration) ให้กลุ่มการค้า บริการ สถานศึกษา สถานที่ราชการรวมเป็นกลุ่มรอบที่จอดรถ หรือสถานีรถขนส่งสาธารณะ โดยมีการใช้พื้นที่สีเขียวเป็นฉนวนป้องกันการรุกรานพื้นที่ลุ่มน้ำ พื้นที่ที่มีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม (ดูแผนที่ในภาพ)
- ควรกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติด้านตะวันตกของเมือง เพราะเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม (Environmental and Cultural Significant Area) และเป็นที่ตั้งของศาสนสถานสำคัญ ซึ่งมีความสำคัญต่อจิตใจของชาวเมือง และยังมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ต่อเมือง
- ควรกำหนดพื้นที่ที่มีความสำคัญด้านมุมมอง โดยเฉพาะมุมมองสู่ตอยสุเทพ และพระธาตุดอยสุเทพ ซึ่งมีคุณค่าทั้งด้านความงามและด้านจิตใจ และควบคุมการก่อสร้างให้ส่งเสริมความสำคัญของมุมมองดังกล่าว
- ควรควบคุมความสูงอาคารในเขตเมือง โดยเฉพาะพื้นที่อนุรักษ์ประวัติศาสตร์ และพื้นที่โดยรอบศาสนสถาน หรือสถานที่สำคัญต่างๆ ในเมือง เพื่อสามารถเก็บรักษาบรรยากาศของความเป็นเมืองประวัติศาสตร์ และมีให้ความสูงของอาคารปิดกั้นการไหลเวียนของอากาศเพื่อลดความวิกฤตปัญหาหมอกควัน
- ควรมีมาตรการเพิ่มพื้นที่สีเขียว ดันไม้ และพื้นที่พักผ่อนขนาดเล็กในเมือง

อย่างไรก็ตามงานวิจัยชิ้นนี้มีข้อเสนอสำหรับการพัฒนาละแวกบ้านและย่านสำหรับแต่ละพื้นที่แบบเฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้น นอกเหนือจากที่ระบุไปแล้ว เช่น พื้นที่อนุรักษ์เมืองเก่าชั้นใน พื้นที่อนุรักษ์เมืองเก่าชั้นนอก เขตเมืองเก่า ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่ย่านสำคัญ ได้แก่ กาดหลวง วัดเกต ข้างคลาน เจริญประเทศ และสันป่าข่อย

ข้อเสนอสำหรับการพัฒนาพื้นที่เพิ่มเติม โดยกำหนดตามศักยภาพและบทบาทหน้าที่ของแต่ละพื้นที่ที่มีต่อเมือง ดังต่อไปนี้ (ดูแผนที่ในภาพ 5.4 ประกอบ)

- พื้นที่ที่มีความสำคัญทางสิ่งแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรม (F) หรือพื้นที่คุ้มครองทัศนียภาพตอยสุเทพ ได้แก่ พื้นที่ด้านตะวันตกของเขตกำแพงเวียงชั้นใน ควร มีข้อกำหนดเรื่องมุมมองสำคัญจากถนนสายหลักในบริเวณ และควบคุมความสูงอาคาร
- พื้นที่ธรรมชาติกันชนเชิงตอยสุเทพ (A) เป็นพื้นที่กันชนหรือรอยต่อระหว่างพื้นที่ธรรมชาติเชิงตอยสุเทพกับพื้นที่เมือง ควรให้ความสนใจเป็นพิเศษ เพื่อรักษามุมมองสู่ตอยสุเทพและเพิ่มคุณค่าด้านสิ่งแวดล้อม ที่เป็นปัญหาของเมืองเชียงใหม่เพิ่มมากขึ้นทุกปี โดยเฉพาะปัญหาหมอกควัน.
- ปัจจุบันพื้นที่บริเวณนี้หลายแห่ง กำลังถูกเปลี่ยนไปเป็นอาคารสูง จำนวนมาก ควรถือเป็นวาระเร่งด่วนในการปรับปรุงข้อกำหนด เพื่อคืนสภาพธรรมชาติแก่บริเวณให้มากยิ่งขึ้น.
- พื้นที่สนับสนุนการใช้ที่ดินแบบผสมและจำกัดความสูง (B) ได้แก่บริเวณละแวกบ้านนิมมานเหมินท์เดิมเป็นย่านพักอาศัยชั้นดีใกล้เมือง เป็นส่วนหนึ่งของย่านมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และเป็นย่านธุรกิจการค้าขนาดเล็กที่มีลักษณะเฉพาะ เหมาะสมที่จะสนับสนุนให้มีการใช้ที่ดินแบบผสม และคงอัตลักษณ์เดิมไว้
- พื้นที่พาณิชยกรรมจำกัดความสูง (C) เป็นย่านหน้ามหาวิทยาลัย และอยู่บนถนนสายสำคัญ คือถนนห้วยแก้ว ซึ่งเป็นทางขึ้นสู่พระธาตุดอยสุเทพ ที่ควรควบคุมความสูงอาคารริมถนน ให้เป็นเส้นทางที่มีมุมมองสู่ตอยสุเทพ (Visual Corridor) อาจกำหนดเป็น Visual Cone คือบริเวณที่ใกล้เคียงมากไม่ควรสร้างอาคารสูง และอาคารจะค่อยๆ สูงขึ้นได้เมื่อไกลจากถนนออกไปจากการศึกษามุมมอง (14 องศา) ในถนนห้วยแก้วจะสร้างได้สูง 12 เมตร เมื่อถอยร่น 30 เมตร และสร้างได้สูง 23 เมตร เมื่อถอยร่นอีก 35 เมตร (เครือช่ายนักรังเมืองเชียงใหม่, 2553: 44).
- พื้นที่พาณิชยกรรมเดิม (D) ได้แก่ บริเวณกาดหลวง ข้างมอญ ท่าแพ ควรสนับสนุนให้เป็นพื้นที่พาณิชยกรรมตามบทบาทเดิม แต่ให้ควบคุมความสูงไม่เกิน 5 ชั้น หรือ 16 เมตร เนื่องจากอยู่ในเขตเมืองเก่า
- พื้นที่สนับสนุนให้มีการพัฒนาแบบเดิมเดิม (Infill Development- E) เนื่องจากยังมีพื้นที่ว่างอยู่จำนวนมาก ได้แก่ พื้นที่ทางเหนือของเขตกำแพงเมืองชั้นใน ในย่านวังสิงห์คำ-ป่าแฝง-ราชภัฏ บริเวณหลังมหาวิทยาลัยราชภัฏ และเจเจมาร์เก็ต ทางตอนใต้ของเขตกำแพงเวียงชั้นนอก ในย่านข้างคลาน บริเวณละแวกบ้านศรีปิงเมือง (11.2) และทางฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ของ

แม่น้ำปิงในย่านบ้านเด่น-หนองหอย บริเวณสะพานบ้าน
บ้านต้นขาม (3.1) วัดเมืองเก่า (3.2) และวัดเมือง
สาทรน้อย-เมืองสาทรหลวง (3.3) โดยควรมีการศึกษาใน
รายละเอียดต่อไปว่าควรสนับสนุนให้เกิดการใช้พื้นที่ให้
เหมาะสมอย่างไรบ้าง ที่ไม่ขัดแย้งกับและสนับสนุนส่งเสริม
เสริมความเป็นย่านเดิม.

5.2.2 แนวทางการศึกษาเรื่องย่านในอนาคต การศึกษาเรื่องย่านในอนาคต ควรให้ครอบคลุม ประเด็นดังต่อไปนี้

- **ควรให้ประชาชนผู้อยู่อาศัยมีส่วนในการกำหนด
ขอบเขตย่าน** เนื่องจากการขีดขอบเขตพื้นที่ย่าน หรือ
สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ล้วนเป็นกระบวนการทางสังคม
ขึ้นกับผู้มองว่ามีเครือข่ายทางสังคม ความสัมพันธ์ทาง
สังคม กับกลุ่มใดในพื้นที่ไหน ในพื้นที่เมืองที่มีขอบเขต
กว้างขวาง และมีความหลากหลายมากนั้น ผู้วิจัยอาจ
ไม่สามารถระบุขอบเขตย่าน ได้ถูกต้อง ชัดเจน และยัง
อาจมีความแตกต่างจากประชาชนผู้อยู่อาศัยในย่านนั้นๆ
โดยตรงด้วย

- **ควรมีทีมนักวิจัยที่มีคุณภาพและพอเพียง**
เนื่องจากการวิจัยเรื่องความเป็นย่าน เป็นการวิจัยเชิง
คุณภาพ ต้องการความรู้ สถิติปัญหา ผลงาน สูงเป็น
อย่างยิ่ง ควรมีทีมนักวิจัยที่มีคุณภาพเพื่อเกิดการเรียนรู้
ร่วมกันอย่างมีพลัง (Synergy)

- **ควรมีระยะเวลาที่ยาวนาน พอเพียง และเหมาะสม**
เนื่องจากการเป็นงานเชิงคุณภาพ จึงต้องการระยะเวลาที่
เหมาะสมด้วย เพราะเป็นการวิจัยทางสังคม ที่เกี่ยวกับ
ผู้คน ไม่ควรทำในระยะเวลาอันสั้นเกินไป.

- **นำปัจจัยอื่นมาร่วมพิจารณา** เนื่องจากความเป็น
ย่านเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยสังคม (social constructed) จึง
สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้คนในหลายมิติ หลายปัจจัย
การนำความเป็นย่านที่เกิดจากปัจจัยอื่นๆ เช่น การรับรู้
ของคน การกระจัดตัวและความสัมพันธ์ทางสังคมของ
กลุ่มคน กลุ่มชาติพันธุ์ มาพิจารณาร่วมกับ ย่านที่เกิด
จากองค์ประกอบทางประวัติศาสตร์ และการใช้ที่ดิน
ด้วย จะทำให้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองได้ละเอียดและ
ลึกซึ้งยิ่งขึ้น.

เอกสารอ้างอิง

1 ภาษาไทย

- 1.1 กาญจน์ ทิวภูมิ. 2551. “การใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างอเนกประโยชน์ในเมืองเชียงใหม่” วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- 1.2 เครือข่ายนักผังเมืองเชียงใหม่. 2553. รายงานฉบับสุดท้าย ปฏิบัติการเชียงใหม่เชื่อมด้านผังเมือง. สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- 1.3 คณะศิษย์หลวงปู่สิม. 2552. ร้อยเรียงธรรมคำสอน หลวงปู่สิม พุทธาจาโร 100 ปี. สำนักสงฆ์ถ้ำผาล่อง, เชียงใหม่.
- 1.4 คน.ใจ.บ้าน. 2554. เรื่องไม่ลับริมคลองแม่ข่า: สมุคภาพบันทึกเรื่องบอกเล่าจากคนริมคลอง. ไม่ปรากฏสำนักพิมพ์และสถานที่พิมพ์.
- 1.5 ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. 2537. อารยธรรมไทย: พื้นฐานทางประวัติศาสตร์. อ่างศ์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ บก. สำนักพิมพ์ประกายพรึก. กรุงเทพฯ.
- 1.6 ดวงจันทร์ อาภาวิชชุธรรม เจริญเมือง. 2548. เมืองเชียงใหม่ในเชียงใหม่: แนวคิดและประสบการณ์ของเมืองในหุบเขา. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- 1.7 ดวงจันทร์ อาภาวิชชุธรรม เจริญเมือง. 2549. เมืองเชียงใหม่ที่ยั่งยืน: แนวคิดและประสบการณ์ของย่านวัดเกต. สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- 1.8 ธรรมพ ประกิจ. 2555. “การศึกษาพื้นที่แสดงอัตลักษณ์ของแรงงานชาวไทยใหญ่ในเขตเมืองเชียงใหม่”, รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 1. เอกสารไม่ตีพิมพ์.
- 1.9 ธเนศ เจริญเมือง และดวงจันทร์อาภาวิชชุธรรม. 2529. 700 ปีของเมืองเชียงใหม่. อักษรสยามการพิมพ์. กรุงเทพฯ.
- 1.10 นวลศรี วงศ์ทางสวัสดิ์. 2525. ชุมชนโบราณในเขตล้านนา. ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- 1.11 นภัสนันท์ พุ่มสุโข. 2548. ตำนานพื้นบ้านภาคเหนือ. สำนักพิมพ์บ้านหนังสือ. กรุงเทพฯ.
- 1.12 มติชน. 2547. พจนานุกรมฉบับมติชน. สำนักพิมพ์มติชน. กรุงเทพฯ.
- 1.13 ปราณอม ตันสุขานันท์ และมนสิชา เพชรานนท์. 2550. พื้นที่สาธารณะในเมืองชีวิตเมืองขอนแก่น. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น. แมกซ์ปริ้นท์. เชียงใหม่.
- 1.14 ปราณอม ตันสุขานันท์. 2530. “การศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการวางแผนอนุรักษ์พื้นที่ในเขตกำแพงเมืองเชียงใหม่” วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- 1.15 พัฒนา กิตติอาษา. 2546. ท้องถิ่นนิยม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กองทุนอินทร์-สมเพื่อการวิจัยทางมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ.
- 1.16 สันต์ สุวีจรรย์นันท์. 2552. “ปัญหาและความรู้ของที่ว่าง: ศึกษาจากทฤษฎีที่ว่าด้วยที่ว่างของของรี เลอแพร่ และ มิเชล เดอ แซร์โด” วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ 60 ปี/รัฐศาสตร์สาร 30 ปี (เล่ม2) กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2552 หน้า 88-137.
- 1.17 สมโชติ อ่องสกุล. 2539. “เชียงใหม่ในฐานะเมืองประวัติศาสตร์ที่มีชีวิต”. เอกสารประกอบการประชุมไทยศึกษาครั้งที่ 6 ตุลาคม. เชียงใหม่.
- 1.18 สมโชติ อ่องสกุล. 2549.
- 1.19 สรัสวดี อ่องสกุล. 2537. เวียงกุมกาม. โรงพิมพ์เมือง. เชียงใหม่.
- 1.20 สรัสวดี อ่องสกุล. 2539. ประวัติศาสตร์ล้านนา. อัมรินทร์พรินต์ติ้ง. กรุงเทพฯ.
- 1.21 สามารถ สุวรรณรัตน์. 2555. “ย่านประตูเชียงใหม่” วารสารพื้นบ้าน-ย่าน-เวียง เชียงใหม่ ฉบับที่ 1 ปีที่ 1 มกราคม 2555 หน้า 4-8.
- 1.22 สามารถ สุวรรณรัตน์. 2555. “กาดสมเพชร-เมือง โถกกาคนเมืองและกาดฝรั่ง”. วารสารพื้นบ้าน-ย่าน-เวียง เชียงใหม่ ฉบับที่ 4 ปีที่ 1 กรกฎาคม 2555 หน้า 3.
- 1.23 สุเทพ สุนทรภัส. 2540. มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์. เมืองโบราณ. กรุงเทพฯ.
- 1.24 สุเมธ พุ่มสาย ณ อยุธยา. 2529. น้ำ: บ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมไทย. ไทยวัฒนาพานิชย์. กรุงเทพฯ.
- 1.25 ศรัศกดิ์ วลีโกดม. 2540. นครหลวงของไทย. เมืองโบราณ. กรุงเทพฯ.
- 1.26 อนุ เนินหาด. 2545. สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม 4. นพบุรีการพิมพ์จำกัด. เชียงใหม่.
- 1.27 อนุ เนินหาด. 2546. สังคมเมืองเชียงใหม่ “รุ่น 3”. นพบุรีการพิมพ์จำกัด. พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่.
- 1.28 อนุ เนินหาด. 2548. สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม 10. นพบุรีการพิมพ์จำกัด. เชียงใหม่.
- 1.29 อนุ เนินหาด. 2548. สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม 11. นพบุรีการพิมพ์จำกัด. เชียงใหม่.
- 1.30 อนุ เนินหาด. 2548. สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม 12. นพบุรีการพิมพ์จำกัด. เชียงใหม่.
- 1.31 อนุ เนินหาด. 2549. สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม 14. นพบุรีการพิมพ์จำกัด. เชียงใหม่.

- 1.32 อนุ เนินหาด. 2549. สังคมเมืองเชียงใหม่ เล่ม 15. นพบุรีการพิมพ์จำกัด. เชียงใหม่.
- 1.33 อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และสุพล คำรหัสกุล. 2539. วัดร้างในเวียงเชียงใหม่. สุริวงศบุ๊คเซนเตอร์. เชียงใหม่ : พิมพ์ครั้งที่ 2 แก้ไขปรับปรุงและเพิ่มเติมภาพ.
- 1.34 อภิญา เฟื่องฟูสกุล. 2543. “พื้นที่ ในทฤษฎีสังคมศาสตร์”, วารสารสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ 2 ฉบับที่ 12, 2543: 65-111.
- 1.35 อภิญา เฟื่องฟูสกุล. 2546. อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและการออกแบบคิด. คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. กรุงเทพฯ.
- 1.36 อิศรา กันแดง. 2533. “การศึกษาลักษณะเฉพาะและพัฒนาการของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่ปลูกสร้างในบริเวณนครเชียงใหม่” วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- 1.37 อัญญาศ โปราณานนท์. 2555. เมืองเชียงใหม่: อดีต ปัจจุบัน อนาคต. เอกสารอัดสำเนา.
- 1.38 ออมสิน บุญเลิศ. 2551. “การต่อรองและปรับตัวของคนพลัดถิ่น: กรณีศึกษาชาวไทยใหญ่พลัดถิ่นในเมืองเชียงใหม่” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

2 ภาษาอังกฤษ

- 2.1 Aasen, Clarence. 1998. Architecture of Siam: A Cultural History Interpretation. Oxford University Press, Oxford.
- 2.2 Anderson, Stanford. ed. 1987. On Streets. The MIT Press. Cambridge.
- 2.3 Bird, Jon et al. 1995. Mapping the Future: Local Cultures, Global Change. Routledge. London and New York.
- 2.4 Davis, Richard B. 1984. Muang Metaphysics. Pandora. Bangkok.
- 2.5 Jencks, Charles & Kropf, Karl. eds. 1977. Theories and Manifestoes of Contemporary Architecture. Academy Edition. Sussex, Great Britain.
- 2.6 Garnham, Harry Launce. 1985. Maintaining the Spirit of Place: A Process for the Preservation of Town Character. PDA Publisher Corporation. Arizona, U.S.A.
- 2.7 Giddens, Anthony. 1995. The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration. Polity Press. Cambridge, U.K.
- 2.8 Harvey, David. 1990. The Condition of Postmodernity. Blackwell Publishing. U.S.A.
- 2.9 Harvey, David. 1995. “From Space to Place and Back Again: Reflections on the Condition of Postmodernity”, in Bird, Jon et al. eds. Mapping the Future: Local Cultures, Global Change. Routledge. London and New York. p3-29.
- 2.10 Hawking, Stephen. 1999. A Brief History of Time: From the Big Bang to Black Holes. Bantam Books. Great Britain.
- 2.11 Knox, Paul and Pinch, Steven. 2000. Urban Social Geography: An Introduction. Pearson Education Limited. Essex, England.
- 2.12 Kostof, Spiro. 1999. The City Shaped: Urban Patterns and Meaning Through History. Thames & Hudson Ltd. London.
- 2.13 Kunstudter, Peter. 1965. The Lua (Lawa) of Northern Thailand: Aspects of Social Structure, Agriculture, and Religion. Princeton University. U.S.A.
- 2.14 Lynch, Kevin. 1960. The Image of The City. The M.I.T press. U.S.A.
- 2.15 Lefebvre, Henri. 2000. The Production of Space. translated by Donald Nicholson-Smith. Blackwell Publishers Ltd., Oxford, UK. & Malden, Massachusetts, U.S.A.
- 2.16 Massey, Doreen. 2005. For Space. Sage Publication Ltd. London.
- 2.17 Massey, Doreen & Jess, Pat eds. 2000. A Place in the World?. The Open University. Oxford University Press, Oxford.
- 2.18 Orum, Anthony M. & Chen, Xiangming. 2003. The World of Cities. Blackwell Publishing, U.S.A. & Germany.
- 2.19 Paul D. Spreiregen. 1965. Urban Design : The Architecture of Towns of Town and Cities. McGraw Hill. New York.
- 2.20 Pearson, Michael P. and Richards, Colin. 1994. Architecture and Order: Approaches to Social Space. Routledge. London.
- 2.21 Pentth, Hans. 1994. A Brief History of Lanna. Silkworm Books. London.
- 2.22 Pranom Tansukanun. 2003. “The Connections Beyond Sacred Architecture: An Analysis Through Spatial Structures and Daily Rhythms of the Temple Grounds in a Regional City

- and a Small Town in the North of Thailand". Ph.D. Thesis. The Bartlett School of Graduate Studies, University College London, University of London.
- 2.23 Rapoport, Amos. 1990. **The Meaning of the Built Environment: A Nonverbal Communication Approach**. The University of Arizona Press. U.S.A.
- 2.24 Rapoport, Amos. 1997. **Human Aspects of Urban Form: Towards a Man-Environment Approach to Urban Form and Design**. Pergamon Press Ltd. Oxford, England.
- 2.25 Relph, E. 1986. **Place and Placelessness**. Pion Limited. London.
- 2.26 Rykwert, Joseph. 2002. **The Seduction of Place: The History and Future of the City**. Vintage Books Edition. New York.
- 2.27 Schulz, Christian Norberg. 1980. **Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture**. Academy Editions. London.
- 2.28 Somrudee Nicrowattanayingyong. 1991. 'Development Planning, Politics and Paradox: A Study of Khon Kaen a Regional City in Northeast Thailand'. Ph.D. Dissertation. Graduate School of Syracuse University.
- 2.29 Sumet Jumsai. 1989. Naga: **Cultural Origins in Siam and the West Pacific**. Oxford University Press. UK.
- 2.30 Thongchai Winichakul. 1994. **Siam Mapped: A History of the Geo-Body of a Nation**. Silksworm Books. Chiang Mai.
- 2.31 Townsend, Don. 1994. "Bali: Triumph of the Profane", Askew, Marc and Logan, S. William eds. **Cultural Identity and Urban Change in Southeast Asia: Interpretative Essays**. p.227.
- 2.32 Tuan, Yi-fu. 1975. "Space, Place, Identity: Geographical Approaches". on-line document.
- 2.33 Wijeyewardene, Gehan. 1986. **Place and Emotion in Northern Thai Ritual Behavior**. Pandora. Bangkok.
- 2.34 Wyatt, David K. 1982. **Thailand: A Short History**. Yale University Press. New Heaven and London.

3 สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- 3.1 <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/identity> (February 2012)
- 3.2 http://en.wikipedia.org/wiki/Genius_loci (derived 11 November 2011)
- 3.3 http://digitalstudio.grc.ac.uk/downloads/hat/Lecture_2_Space.pdf (25 June 2012)
- 3.4 Dictionary version 2.2.3 2005-2011 Apple Inc.
- 3.5 <http://www.cmcity.go.th/aboutus/topography.php> (13 August 2012)
- 3.6 <http://www.cmru.ac.th> (14 August 2012)
- 3.7 <http://www.chiangmai-thailand.net/temple/7yod/7yod.html> (10 September 2012)
- 3.8 <http://www.chiangmaizoo.com/web25/about/history> (22 September 2012)
- 3.9 <http://www.cmu.ac.th/info> (22 September 2012)
- 3.10 <http://www.cmcity.go.th/aboutus/history.php> (8 September 2012)
- 3.11 http://www.cmru.ac.th/web55/cmru-file/cmru_datacommonset.pdf (8 September 2012)
- 3.12 <http://www.bloggang.com> (10 Oct 2012)
- 3.13 <http://travel.thaiza.com/วัดเจติยาลัย+เชียงใหม่/128869/> (13 Oct 2012)
- 3.14 <http://www.kowitt.ac.th/2010/index> (14 Oct 2012)
- 3.15 <http://thammapakorn.go.th/tam/bio-1.htm> (16 Oct 2012)
- 3.16 <http://www.yupparaj.ac.th/history.php> (22 Oct 2012)
- 3.17 <http://elec.cmtc.ac.th/main/index> (22 Oct 2012)
- 3.18 <http://www.chiangmainews.co.th> (22 Oct 2012)
- 3.19 <http://www.coi.go.th/cmimc/info.php?info=about> (22 Oct 2012)
- 3.20 <http://www.cmocity.com/historyhall01.html> (23 Oct 2012)
- 3.21 http://www.guidechiangmai.net/walking_street-2.php (4 Nov 2012)
- 3.22 <http://www.cnxwalkingstreet.com/cnxwp/> (4 Nov 2012)
- 3.23 <http://www.cmblind.org> (6 Nov 2012)
- 3.24 <http://www.chiangmai-thailand.net/temple/chaisiphoom/chaisiphoom.html> (14 Nov 2012)
- 3.25 <http://www.cmneuro.go.th/TH/History.php> (3 Dec 2012)
- 3.26 <http://www.doh1.org/histroy.html> (4 Dec 2012)
- 3.27 <http://www.watpadang.com/> (22 Dec 2012)
- 3.28 <http://www.watumong.org/history/> (22 Dec 2012)
- 3.29 <http://www.watrampoeng.com/> (22 Dec 2012)

ที่มาภาพ บทที่ 2

- 3.30 http://en.wikipedia.org/wiki/John_Soane (1 July 2012)

- 3.31 http://en.wikipedia.org/wiki/Henri_Bergson (12 July 2012)
- 3.32 http://en.wikipedia.org/wiki/Michel_de_Certeau (12 July 2012)
- 3.33 http://en.wikipedia.org/wiki/The_Practice_of_Everyday_Life (12 July 2012)
- 3.34 http://en.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Dilthey (13 July 2012)
- 3.35 http://en.wikipedia.org/wiki/Emile_Durkheim (13 July 2012)

ที่มาภาพ บทที่ 3

- 3.35 <http://www.laksanathai.com/book2/p271.aspx> (15 July 2012) คอนสวรรค์
- 3.36 <http://www.laksanathai.com/book2/p270.aspx> (15 July 2012) บึงคอกช้าง
- 3.37 <http://www.lek-prapai.org/watch.php?id=787> (15 July 2012) ศรีเทพ
- 3.38 <http://maps.google.com/maps> (17 July 2012) (18 July 2012) เมืองแพร่
- 3.39 <http://www.laksanathai.com/book2/p273.asp> (19 July 2012) ลำพูน
- 3.40 <http://th.wikipedia.org/wiki/> (23 July 2012) รายชื่อเมืองใหญ่ของประเทศไทยเรียงตามจำนวนประชากร
- 3.41 ilovechiangrai.com (29 July 20102) ผังเวียงเชียงราย

ที่มาภาพบทที่ 4

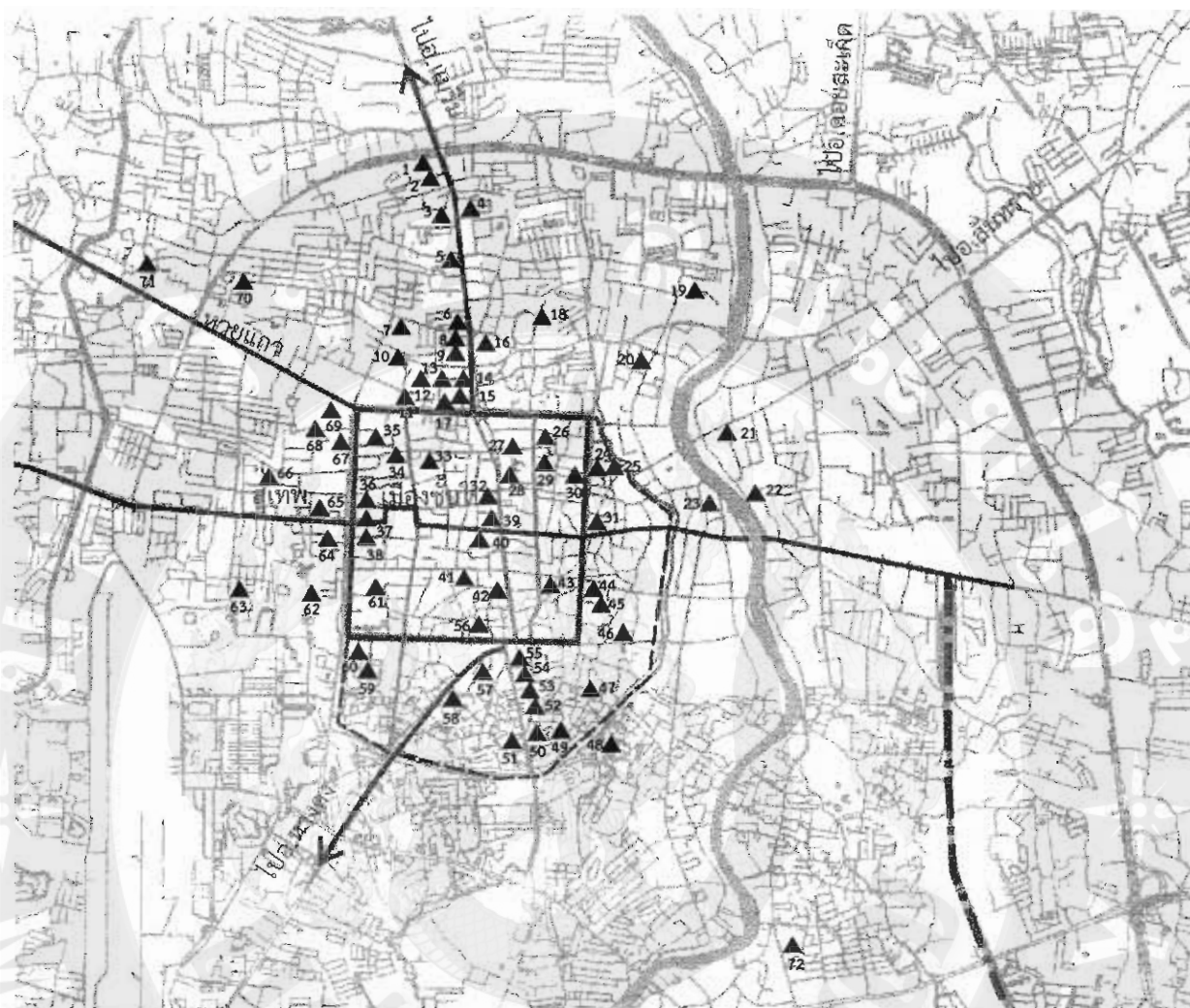
- 3.42 <http://skyscrapercity.com> (5 Oct 2012) ถนนอัษฎาธร
- 3.43 <https://foursquare.com/v/กาดเมืองใหม่-mueang-mai-market/> (6 Oct 2012) กาดเมืองใหม่
- 3.44 http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/3c/Chiang_Mai_City_Sky_View_2.jpg (6 Oct 2012) ภาพมุมสูงเมืองเชียงใหม่
- 3.45 <http://amphoe-muang-chiang-mai-e8pl.mapgoto.com> (5 Oct 2012) อนุเสารีย์ช้างเผือก
- 3.46 <http://www.oknation.net> (6 Oct 2012) เทศบาลนครเชียงใหม่
- 3.47 <http://media.photobucket.com> (6 Oct 2012) ราชภัฏเชียงใหม่ วิทยาเขตเวียงบัว
- 3.48 <http://www.jichiangmai.com/index.php> (6 Oct 2012) เจเจมาร์เก็ต
- 3.49 <http://www.hloggang.com> (10 Oct 2012) วัดป่าแพ่ง
- 3.50 <http://www.hohew.com> (16 Oct 2012) เจดีย์โบราณวัดสามช้าง
- 3.51 <http://www.bloggang.com> (16 Oct 2012) วัดทรายมูลเมือง, วัดทรายมูลพม่า
- 3.52 <http://www.lannatalakkhongdec.com/> (20 Oct 2012) วัดหัวช้าง
- 3.53 <http://www.geolocation.ws/v/P/41362418/chiang-mai-city-office/en> (23 Oct 2012) ที่ว่าการอำเภอเมือง
- 3.54 <http://www.chiangmainews.co.th> (23 Oct 2012) สำนักงานยาสูบเชียงใหม่
- 3.55 <http://maps.google.co.th/> (23 Oct 2012) ถนนช้างเรือนจำ
- 3.56 <http://phapoom.multiply.com/photos/> (24 Oct 2012) วัดดวงดี
- 3.57 <http://www.thaimtb.com> (24 Oct 2012) เจดีย์วัดกิตติ (ร้าง)

ที่มาภาพบทที่ 5

- 3.59 <http://cup2013.files.wordpress.com/2010/12/map-of-london-social-and-functional-analysis-1943.jpg> (28 Dec 2012) Map of London

ภาคผนวก

1. วัดช้างเผือก	14. วัดพระเจ้าอภัยมณี	27. วัดนางเหลียว	40. วัดหอธรรม	53. วัดแสนเฒ่า	66. วัดบันเฒ่า
2. วัดเจดีย์บ่อ	15. วัดนางบัว	28. วัดหมื่นทอง	41. วัดกิตติ	54. วัดน้อย	67. วัดธาตุเหนือ
3. วัดประดู่	16. วัดปิ่นสัก	29. วัดจอกแก้ว	42. วัดหนองจวิน	55. วัดเชียงทอง	68. วัดกุ่มะเก่า
4. วัดเจดีย์แดง	17. วัดแสนขาน	30. วัดเจดีย์	43. วัดน้ำขานน้อย	56. วัดหนองหญ้าแพรก	69. วัดอุ่มโอ
5. วัดป่าตาล	18. วัดศรีบุญเรือง	31. วัดคอกเงิน	44. วัดไชยสถาน	57. วัดม่วงคำ	70. วัดอันชาหลี่
6. วัดเจดีย์แดงใน	19. วัดป่าสัก	32. วัดอินทนิล	45. วัดเมืองแสน	58. วัดคูเมือง	71. วัดสี่กั๊ก
7. วัดหน้าผาขาว	20. วัดวังสิงห์คำ	33. วัดสุทธาวาส	46. วัดเมืองเงิน	59. วัดเชียงรุ่ง	72. วัดกุหลาบ
8. วัดบุญชूर	21. วัดกุ่มแดง	34. วัดหอพระ	47. วัดละมั่ง	60. วัดเชียงทอง	
9. วัดป่าอ้อ	22. วัดคันขาง	35. วัดบันแจ่ม	48. วัดเมืองทอง	61. วัดช้างกลาง	
10. วัดกุหลาบ	23. วัดเมรุจ้าว	36. วัดคันขาง	49. วัดอังกา	62. วัดสี่แยก	
11. วัดโลกโมฬี	24. วัดหนองหล่ม	37. วัดแสนเมืองมา	50. วัดช้างแก้ว	63. วัดป่าอ้อ	
12. วัดป่าคา	25. วัดหัวโพธิ์	38. วัดแสนเมืองหลวง	51. วัดแสนสน	64. วัดแสนคาบอ	
13. วัดป่าเขต	26. วัดพันปูน	39. วัดสะดือเมือง	52. วัดกลาง (วัดธาตุกลาง)	65. ไบพรางกู๋	

สัญลักษณ์

ตำแหน่งวัดร้าง

ตำแหน่งวัดร้างที่ได้รับการบูรณะ

กำหนดเมืองชั้นใน-นอก

0 500 1000

แผนที่แสดง

ตำแหน่งวัดร้างในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

ความเป็นย่านหลากหลายมิติของเมืองเชียงใหม่

2555

1. วัดแม่หยวก	14. วัดหม้อคำตวง	27. วัดอุโมงค์	40. วัดห้วยเมือหม่า (บ้าน 53. วัดธาตุคำ	66. วัดอุตุค	79. วัดหนองป่าครั่ง
2. วัดبانห่อ	15. วัดหัวช้าง	28. วัดبانบึง	41. วัดห่อนสรอย	67. วัดพุทธาราม	80. วัดสันป่าซ้อ
3. วัดเมืองสิง	16. วัดเชียงมั่น	29. วัดดอกเอื้อง	42. วัดพันหวาน	68. วัดมหาวัน	81. วัดพาสะดอย
4. วัดป่าตัน	17. วัดสามช้าง	30. วัดดอกคำ	43. วัดพระเจ้าเม็งราย	69. วัดเชตุวัน	82. วัดเมืองกาย
5. วัดช้างสิงห์	18. วัดป่าพร้าวโน	31. วัดหมื่นล้าน	44. วัดหมื่นจันทอง	70. วัดแสนช้าง	83. วัดเมืองสาครหลวง
6. วัดฟ้าสาม	19. วัดด้าย (อภัย)	32. วัดสำเภา	45. วัดเมธี	71. วัดอุทัยคำ	84. วัดเมืองสาครน้อย
7. วัดป่าแพ่ง	20. วัดปรางสา	33. วัดพันอัน	46. วัดพวงหงษ์	72. วัดหนองคำ	85. วัดโลกโมฬี
8. วัดภูเคา	21. วัดผาบ่อง	34. วัดพันเคา	47. วัดพวงแถม	73. วัดชมพู	86. วัดบันเฮา
9. วัดลัทธิธรรม	22. วัดพระสิงห์	35. วัดเจดีย์หลวง	48. วัดประตูปาร	74. วัดไชยศรีภูมิ	87. วัดอินทิล
10. วัดเชียงยืน	23. วัดทุ่งย	36. วัดผ้าขาว	49. วัดสวนดอก	75. วัดเชตุพน	
11. วัดป่าเป้า	24. วัดศรีเกิด	37. วัดช้างแก้ว	50. วัดพวงเปือ	76. วัดศรีโง	
12. วัดมณเฑียร	25. วัดไชยพระเกียรติ	38. วัดหมื่นครู	51. วัดศรีสุพรรณ	77. วัดเกตุการาม	
13. วัดควรรคมา	26. วัดดวงดี	39. วัดทรายมูลเมือง	52. วัดหมื่นสาร	78. วัดภูค่า	

สัญลักษณ์

ตำแหน่งวัด

กำหนดเมืองชั้นใน-นอก

0 500 1000

แผนที่แสดง

ตำแหน่งวัดในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่

ความเป็นย่านหลากหลายมิติของเมืองเชียงใหม่
2555